

В.В. Сухонос Р.М. Білокінь В.В. Сухонос (мол.)

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Особлива частина

Підручник

Суми
Університетська книга
2020

УДК 343(477)(075.8)
С 91

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського державного університету (протокол № 13 від 20.06.2019 р.) і рішенням вченої ради ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (протокол № 6 від 22.05.2019 р.)

Рецензенти:

Савченко А. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ;

Пахомов В. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету;

Чуваков О. А., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу і криміналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова

Сухонос В. В., Білокінь Р. М., Сухонос В. В. (мол.)

С 91 Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. В. В. Сухоноса. Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга»», 2020. 672 с.

ISBN 978-966-680-930-1

У пропонованому підручнику автори викладають матеріали навчального курсу Особливої частини кримінального права України. Підручник повністю відповідає стандартам вищої освіти з предмета «Кримінальне право» (юриспруденція) та має на меті поглиблення знань студентів закладів вищої освіти II–IV рівнів акредитації під час підготовки до заліків та іспитів з кримінального права (Особлива частина) України.

Для студентів юридичних факультетів, а також викладачів, юристів-практиків і всіх осіб, які цікавляться кримінальним правом.

УДК 343(477)(075.8)

ISBN 978-966-680-930-1

© Сухонос В. В., Білокінь Р. М., Сухонос В. В. (мол.), 2020

© ПФ «Університетська книга», 2020

Зміст

Список скорочень	7
Розділ 1. Поняття, система і значення Особливої частини кримінального права та наукові рекомендації щодо кваліфікації злочинів	8
1.1. Поняття і система Особливої частини кримінального права	8
1.2. Наукові рекомендації до кваліфікації злочинів	10
<i>Контрольні запитання</i>	<i>16</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>16</i>
Розділ 2. Злочини проти основ національної безпеки України	17
2.1. Поняття і значення злочинів проти основ національної безпеки України	17
2.2. Види злочинів	18
<i>Контрольні запитання</i>	<i>33</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>33</i>
Розділ 3. Злочини проти життя та здоров'я особи	34
3.1. Співвідношення злочинів проти життя та здоров'я в системі злочинів проти особистості	34
3.2. Види злочинів проти життя особи	38
<i>Контрольні запитання</i>	<i>76</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>76</i>
Розділ 4. Злочини проти волі, честі та гідності особи	78
4.1. Загальна характеристика злочинів проти волі, честі та гідності особи	78
4.2. Види злочинів	79
<i>Контрольні запитання</i>	<i>97</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>98</i>
Розділ 5. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи	99
5.1. Загальна характеристика злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості особи	99
5.2. Види злочинів	101
<i>Контрольні запитання</i>	<i>111</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>111</i>

Розділ 6. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини	112
6.1. Загальна характеристика злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	112
6.2. Види злочинів	114
<i>Контрольні запитання</i>	<i>163</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>163</i>
Розділ 7. Злочини проти власності	165
7.1. Поняття і види злочинів проти власності	165
7.2. Види злочинів	169
7.3. Корисливі злочини проти власності, не пов'язані з обертанням чужого майна на свою користь або на користь інших осіб	186
<i>Контрольні запитання</i>	<i>202</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>202</i>
Розділ 8. Злочини у сфері господарської діяльності	203
8.1. Загальна характеристика злочинів у сфері господарської діяльності	203
8.2. Види злочинів	206
<i>Контрольні запитання</i>	<i>265</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>265</i>
Розділ 9. Злочини проти довкілля	266
9.1. Загальна характеристика злочинів проти довкілля	266
9.2. Види злочинів	267
9.3. Злочини у сфері лісокористування, захисту рослинного і тваринного світу	287
<i>Контрольні запитання</i>	<i>302</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>302</i>
Розділ 10. Злочини проти громадської безпеки	303
10.1. Загальна характеристика злочинів проти громадської безпеки та їх види	303
10.2. Види злочинів	305
<i>Контрольні запитання</i>	<i>351</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>351</i>
Розділ 11. Злочини проти безпеки виробництва	352
11.1. Загальна характеристика та види злочинів проти безпеки виробництва	352
11.2. Види злочинів	355

<i>Контрольні запитання</i>	363
<i>Список рекомендованої літератури</i>	363
Розділ 12. Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту	364
12.1. Загальна характеристика і види транспортних злочинів	364
12.2. Види злочинів	366
<i>Контрольні запитання</i>	394
<i>Список рекомендованої літератури</i>	395
Розділ 13. Злочини проти громадського порядку та моральності	396
13.1. Загальна характеристика і види злочинів проти громадського порядку та моральності	396
<i>Контрольні запитання</i>	422
<i>Список рекомендованої літератури</i>	422
Розділ 14. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення	424
14.1. Загальна характеристика та види злочинів проти здоров'я населення	424
14.2. Види злочинів	428
<i>Контрольні запитання</i>	468
<i>Список рекомендованої літератури</i>	469
Розділ 15. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	470
15.1. Загальна характеристика злочинів у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	470
15.2. Види злочинів	471
15.3. Злочини, які посягають на недоторканність державних кордонів	476
<i>Контрольні запитання</i>	486
<i>Список рекомендованої літератури</i>	486
Розділ 16. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднання громадян та злочини проти журналістів	487
16.1. Загальна характеристика злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднання громадян та злочинів проти журналістів	487
16.2. Види злочинів	488
<i>Контрольні запитання</i>	530
<i>Список рекомендованої літератури</i>	531

Розділ 17. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	532
17.1. Загальна характеристика злочинів у сфері комп'ютерної інформації	532
17.2. Види злочинів	534
<i>Контрольні запитання</i>	542
<i>Список рекомендованої літератури</i>	543
Розділ 18. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	544
18.1. Загальна характеристика злочинів у сфері службової та професійної діяльності	544
18.2. Види злочинів у сфері службової та професійної діяльності	547
<i>Контрольні запитання</i>	566
<i>Список рекомендованої літератури</i>	566
Розділ 19. Злочини проти правосуддя	568
19.1. Загальна характеристика злочинів проти правосуддя	568
19.2. Види злочинів	569
<i>Контрольні запитання</i>	617
<i>Список рекомендованої літератури</i>	618
Розділ 20. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби	619
20.1. Загальна характеристика військових злочинів	619
20.2. Види злочинів	621
<i>Контрольні запитання</i>	651
<i>Список рекомендованої літератури</i>	652
Розділ 21. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	653
21.1. Загальна характеристика злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	653
21.2. Види злочинів	654
21.3. Злочини проти безпеки людства	662
<i>Контрольні запитання</i>	671
<i>Список рекомендованої літератури</i>	671

Список скорочень

ККУ (КК України) – Кримінальний кодекс України

ВІЛ – вірус імунодефіциту людини

СНІД – синдром набутого імунного дефіциту

ВВР (ВВР України, Відомості ВРУ) – Відомості Верховної Ради
України

Поняття, система і значення Особливої частини кримінального права та наукові рекомендації щодо кваліфікації злочинів

1.1. Поняття і система Особливої частини кримінального права

Кримінально-правові норми передбачають покарання за окремі види суспільно небезпечних діянь, а у своїй сукупності становлять Особливу частину кримінального законодавства України. Якщо норми Загальної частини кримінального права визначають принципи, підстави і межі відповідальності суб'єктів, визнаних винними у вчиненні окремих видів злочинів, то норми Особливої частини мають у своєму змісті конкретні кримінально-правові заборони і встановлюють міру покарання за їх порушення. Загальна і Особлива частини кримінального законодавства утворюють одне кримінальне право України.

Єдину нормативно-правову систему України становить Кримінальний кодекс (КК), який був прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2005 р. Він також складається із Загальної і Особливої частин, які органічно пов'язані між собою. Взаємозв'язок зазначених частин кримінального права виявляється в тому, що вони мають однакові завдання, передбачені в статтях КК України; однакові принципи, закріплені в Конституції України та Кримінальному кодексі України і нормах міжнародного права (ч. 1 ст. 3 КК України). Норми Загальної частини є базовими для всього кримінального законодавства та основою реалізації норм Особливої частини, останні, своєю чергою, наповнюють норми загальної частини конкретним змістом.

За наявністю обставин, що виключають злочинність діяння, яке формально підпадає під ознаки конкретного складу злочину, перед-

баченого Особливою частиною, перевага надається положенням Загальної частини. Проте це не зменшує самостійності Особливої частини кримінального права. Як тільки в нормах Особливої частини безпосередньо вказується коло суспільно небезпечних діянь, то відразу вказуються види, розміри (термін) покарання за їх порушення.

Зазначимо, що заборонні норми хоча й домінують в Особливій частині кримінального права, проте не є вичерпними в її змісті. Предмет Особливої частини становлять й інші норми, зокрема норми визначення й заохочування, які не висвітлюють сутності Особливої частини тому, що вони обумовлені не охоронною, а регулятивною функцією кримінального права.

Кримінальний кодекс України складається також із двох частин – Загальної і Особливої, які пов'язані між собою. У ньому на законодавчому рівні закріплені основоположні засади і підстави кримінальної відповідальності, система і мета покарань, порядок їх призначення та умови звільнення, визначено особливі умови кримінальної відповідальності неповнолітніх, правові наслідки судимості тощо. На підставі наведеного можна дійти висновку, що Особлива частина кримінального права передбачає сукупність норм, визначених у певному порядку, які встановлюють вичерпне коло діянь, що визнаються злочинами, та конкретні покарання за їх вчинення, а також підстави кримінальної відповідальності. Необхідно зазначити, що автори підручників з кримінального права пропонують різні варіанти визначення Особливої частини кримінального права, проте їх зміст значною мірою збігається.

Під системою Особливої частини кримінального права розуміють класифікацію норм залежно від особливостей родових об'єктів злочинів, їх розміщення у відповідних розділах Кримінального кодексу та статтях КК України.

І тут варто наголосити, що саме особливості родового об'єкта дозволили скласти науково обґрунтовану класифікацію всіх злочинів та відповідних кримінально-правових норм у межах конкретних розділів КК України. Отже, окремі розділи КК вказують на родовий об'єкт відповідної групи злочинів. Так, найбільш небезпечними в КК України визначені злочини проти основ національної безпеки України, в яких родовий об'єкт має вирішальну роль. Однак потрібно пам'ятати, що окремі розділи КК України відображають у своїх назвах особливості безпосередніх об'єктів основних груп злочинів. Наприклад, у розділі 2 об'єднані злочини проти життя та здоров'я особи, у розділі 3 – злочини проти волі, честі та гідності

особи. І так всі двадцять розділів згруповані здебільшого з урахуванням основного і безпосереднього об'єктів. Такий поділ злочинних діянь дуже полегшує роботу практичних підрозділів. Отримавши повідомлення про вчинений злочин, вони відразу розуміють, який розділ містить кваліфікацію діяння суб'єкта. Вони розуміють, що така систематизація злочинів за їх об'єктами має важливе кваліфікаційне значення.

Разом з тим зауважимо, що, як уже зазначалося, кримінальне право ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Проте це положення не стосується встановленого кола злочинів. Норми кримінального права, наведені в міжнародних договорах і конвенціях, не можна застосовувати безпосередньо в Україні. Спочатку вони мають бути імплементовані в національне кримінальне законодавство України.

Отже, можна стверджувати, що Особлива частина кримінального права має велике значення, яке полягає в тому, що її норми:

- забезпечують охорону найбільш важливих суспільних відносин;
- предметно впроваджують принцип законності, який виявляється в тому, що злочинність і караність діяння визначається нормами, тільки визначеними в ній, аналогія неможлива;
- забезпечують реалізацію кримінальної політики держави;
- фіксують ситуацію конкретного складу злочину, що дозволяє швидко кваліфікувати діяння суб'єкта;
- дозволяють класифікувати склад злочинів залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки на основі кваліфікованих та особливо кваліфікованих видів, що, своєю чергою, дає можливість диференціювати міру покарання для винного суб'єкта.

1.2. Наукові рекомендації до кваліфікації злочинів

Правильна кваліфікація злочинів має важливе значення як з наукових позицій, так і практичного боку. Можна погодитися з тими науковцями, які, по-перше, вважають ці дії невід'ємною частиною правозастосовної діяльності, по-друге, важливою роботою щодо боротьби зі злочинністю та зміцнення законності.

У юридичній літературі і конкретно в підручниках з кримінального права України поняття «кваліфікація злочинів» тлумачиться неоднозначно: 1) як процес встановлення відповідного діяння в кримінально-правовій нормі; 2) як кінцевий результат (висновок) отри-

маного — як наслідок процесу пізнання і змісту такої діяльності. Зауважимо, що в процесі пізнання практичні працівники, самі того не усвідомлюючи, використовують логічні категорії, щоб дійти певного висновку. Як правило, цю кваліфікацію взагалі здійснюють до встановлення ознак злочину та їх злочинного характеру, а потім йдеться вже про кваліфікацію в її вузькому сенсі, тобто про кваліфікацію саме злочину. Зазначене показує, що між цими поняттями існує неподільний зв'язок та взаємодоповнення, що й ураховують у дефініції «кваліфікація злочину».

Отже, під кваліфікацією злочинів розуміють встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого та ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою. Звідки випливає, що поняття «кваліфікації злочинів» охоплює як розумовий процес самого дослідження, аналітичну діяльність, так і отриманий результат. Зазначене свідчить, що кваліфікація злочину як процес відбувається в кілька етапів, які визначаються за двома підставами, а саме: 1) як частина єдиного досліджуваного процесу і 2) як власне — кваліфікація, що надається на різних стадіях кримінального процесу. Зауважимо, що повнота і точність кваліфікації залежать від стадії кримінального процесу. Наприклад, саме повідомлення про підозру за певною статтею має тимчасовий характер, оскільки процесуальна особа на той час не має повної інформації про вчинене суспільно небезпечне діяння.

Водночас необхідно зазначити, що наукові підстави кваліфікації злочину ґрунтуються на певних ознаках, дотримання яких допомагає забезпечити правильність встановлення кримінально-правової характеристики вчиненого діяння. Науковці не мають єдиної думки щодо кількості принципів кваліфікації, а деякі взагалі про них не згадують. Проте ми поділяємо позицію тих, хто визначає як основні такі принципи кваліфікації: об'єктивність, точність, повнота та істинність, яка завжди конкретна і може бути правильною з урахуванням умов, місця і часу, за яких злочин набуває чинності.

У науці кримінального права розрізняють абсолютну і відносну істину кваліфікації злочинів. Відносна істинність визнається тому, що юридична оцінка не відображає всієї сукупності обставин кримінальної справи, а обмежується лише ознаками, що мають місце в межах складу злочину. Інші ознаки, хоча й мають певне кримінально-правове значення під час кваліфікації, до уваги не беруться. Відносна істинність також відображає діалектичний характер відповідності кваліфікації фактичним обставинам справи на певній стадії

кримінального процесу. Стосовно абсолютної істинності кваліфікації, то вона означає, що співвідношення між кримінально-правовою нормою і фактично вчиненим діянням встановлені правильно.

З огляду на викладене можна дійти висновку, що точна кваліфікація передбачає ту кримінально-правову норму, яка найбільш конкретно і повно описує вчинене суспільно небезпечне діяння, що означає не тільки визначення конкретної статті КК України, а й за їх наявності частини і пункту цієї статті.

Повнота кваліфікації вимагає встановлення всіх кримінально-правових норм, в яких хоча б частково має місце характеристика вчиненого злочину. Тоді практичний працівник має:

- вказати всі статті КК України, за якими передбачена кримінальна відповідальність за вчинений суб'єктом злочин (злочини), а також, за необхідності, частини і пункти цих статей;
- за наявності в кримінально-правовій нормі альтернативних визначень під час кваліфікації беруться до уваги тільки ті з них, які фактично мають місце у вчиненому суспільно небезпечному діянні;
- вказати всі обов'язкові ознаки складу злочину незалежно від того, визначені вони в законі безпосередньо чи ні;
- встановити і врахувати норми Загальної частини КК України.

Спираючись на власний практичний досвід, ми поділяємо думку тих науковців, які вважають, що в процесуальних документах необхідно відображати не тільки обов'язкові, а й факультативні ознаки складу скоєного злочину.

У юридичній літературі кваліфікацію поділяють на офіційну, або легальну, та доктринальну, або неофіційну.

Під офіційною розуміють кримінально-правову кваліфікацію злочину, яку здійснюють за конкретною кримінальною справою, спеціально на це уповноважені державою особи (органи дізнання, слідчі, прокурори, судді).

Доктринальна (неофіційна) кваліфікація має місце в разі, якщо правову оцінку злочинному діянню дають наукові працівники, автори публікацій у засобах масової інформації, монографіях, підручниках тощо.

Отже, можна стверджувати, що доктринальна кваліфікація в процесуальних документах свого відображення не знаходить, а за своїм змістом становить собою не кваліфікацію злочину, а юридичний аналіз або юридичну оцінку, яка не має правових наслідків.

Вважаємо, що практичні працівники з нами погодяться, що кваліфікація злочинів здійснюється за певними правилами, тобто прийомом,

способом здійснення юридичної оцінки суспільно небезпечного діяння. Частково ці правила закріплені в законі, вироблені теорією кримінального права і судовою практикою, тобто утворюють певні етапи.

Спочатку з'ясовується об'єктивна сторона злочину (суспільна небезпечність, протиправність, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок тощо). Інакше кажучи, правила кваліфікації передбачають її виконання за елементами складу злочинів.

Визначення об'єкта складу злочину дає можливість визначити розділ Особливої частини КК України (другий етап). Наприклад, злочини проти життя та здоров'я особи (розділ 2 КК України), злочини проти власності (розділ 4) тощо.

І нарешті третій етап, який є найвідповідальнішим, оскільки необхідно визначити конкретну кримінально-правову норму КК України, під яку підпадає конкретний злочин.

Як зазначалося, при кваліфікації злочинів частіше за все використовуються ознаки об'єктивної сторони. При цьому враховуються не тільки постійні, визначені в диспозиції статті КК, а й ті, що містяться в нормах інших галузей права.

Важливе значення при кваліфікації злочинів мають також ознаки суб'єктивної сторони. По-перше, юридична оцінка в багатьох випадках обумовлена формою вини (має місце умисел чи необережність). Наприклад, диспозиція ст. 185 КК України передбачає відповідальність за крадіжку чужого майна, а ст. 196 КК — за необережне знищення або пошкодження майна. У деяких злочинах є так звана альтернативна форма вини, тобто коли він може бути вчинений як умисно, так і через необережність, проте встановлення вини в таких випадках на кваліфікацію не впливає, але має інші суттєві правові наслідки.

Кваліфікація також здійснюється з урахуванням віку суб'єкта та наявності ознак, які характеризують спеціального суб'єкта злочину. Відомо, що за загальним правилом кримінальна відповідальність настає з 16-річного віку суб'єкта, а за злочини, вказані в ч. 2 ст. 22 КК України, — з 14-річного віку. Проте є злочини, відповідальність за які настає лише з 18-річного віку (ст. 323–324 КК та ін.).

Необхідно зауважити, що ознаки спеціального суб'єкта в кримінальному законі практично не висвітлені. У такому разі необхідно звертатися до законодавства інших галузей права. Можливі випадки конкуренції кримінально-правових норм, якщо суспільно небезпечне діяння одночасно охоплюється диспозиціями однієї або кількох статей Особливої частини КК України (ст. ст. 194 і 411 КК України та ін.). Як бачимо, розрізняють конкуренцію загальної і спеціальної норм.

Отже, правильній кваліфікації завжди надається велике соціально-правове, кримінологічне і модальне значення. Вона є єдиним найважливішим етапом правозастосовної діяльності та дозволяє відмежувати злочин від незлочину, ураховується при визначенні покарань і умов його відбування, є підставою визнання кримінально-правового рецидиву, впливає на вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, заміну відбутої частини покарання більш м'яким, погашення та зняття судимості, амністією тощо.

Варто також пам'ятати, що питання правильної кваліфікації безпосередньо пов'язані з вирішенням певних кримінологічних проблем, а саме: правильна юридична оцінка суспільно небезпечних діянь (злочинів) суттєво впливає на правильну оцінку ситуації справ у боротьбі зі злочинністю в кримінально-правовій статистиці, дозволяє в разі необхідності розробити низку правоохоронних заходів попередження злочинності та її профілактики. І, нарешті, правильна кваліфікація злочинів впливає на рівень правосвідомості населення, виховує повагу до закону, суду і правоохоронних органів.

Одразу зазначимо, що майже в усіх розділах існуючих підручників Особливої частини Кримінального права України злочини, виходячи із безпосереднього об'єкта, поділяються на види, групи, предмети тощо, відповідно до яких і розглядаються.

Ми погоджуємося із запропонованим поділом, але черговість статей будемо розглядати відповідно до їх розташування у Кримінальному кодексі України.

Схема 1

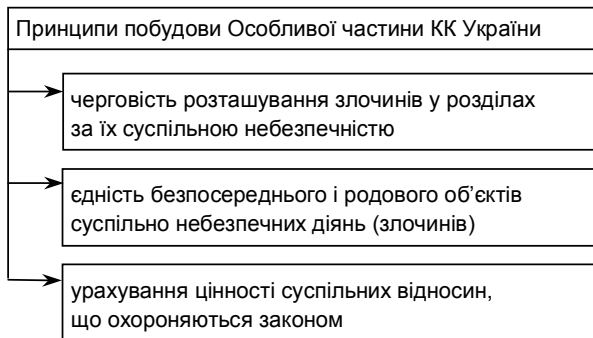

Схема 2

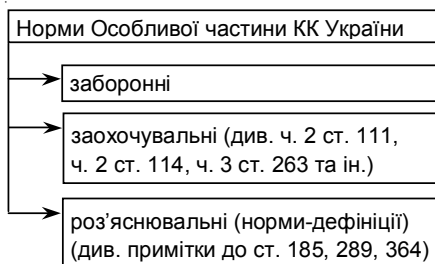

Схема 3

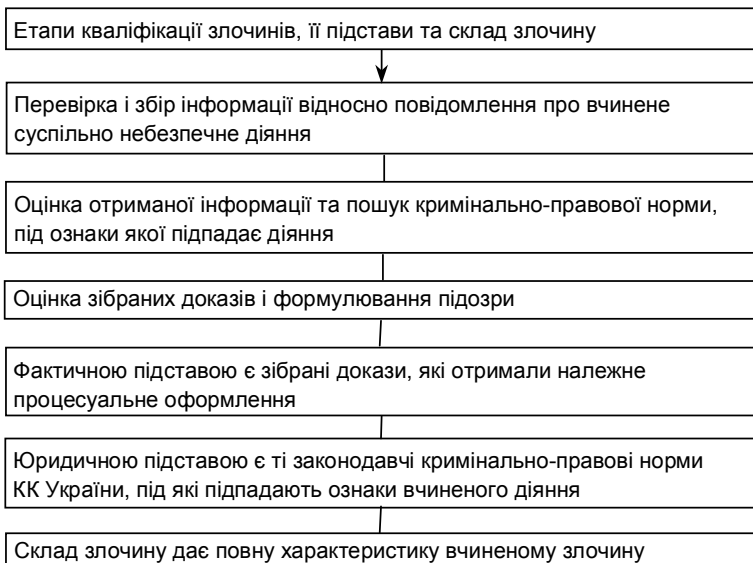
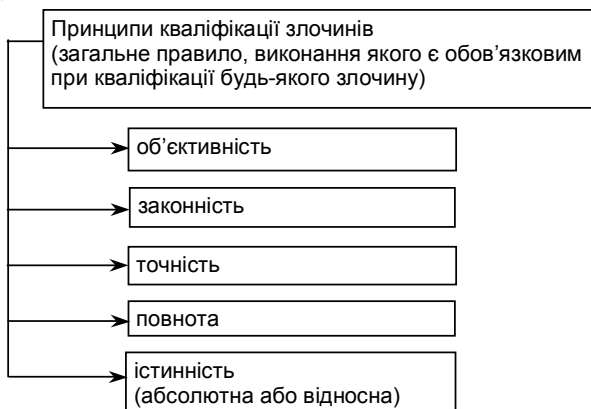

Схема 4

Контрольні запитання

1. Поняття Особливої частини кримінального права.
2. Структура Особливої частини кримінального права.
3. У чому виявляється єдність Загальної і Особливої частин?
4. Поняття кваліфікації злочинів.
5. Поняття офіційної кваліфікації злочинів.
6. Етапи кваліфікації.

Список рекомендованої літератури

1. Конституції і конституційні акти України: історія і сучасність / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2011.
2. Сухонос В. В., Білокінь Р. М. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Суми: Університетська книга, 2018.
3. Кримінальне право України. Загальна і Особлива частини: навчальний посібник / Т. О. Гончар, Є. А. Стрельцов, О. А. Чуваков. Харків: Одісей, 2013.
4. Кримінальний процес України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018.
5. Кримінальне право України: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010.
6. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. Київ: Атіка, 2003.
7. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол). Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018.

Злочини проти основ національної безпеки України

2.1. Поняття і значення злочинів проти основ національної безпеки України

Злочини проти основ національної безпеки України є найбільш суспільно небезпечними, тому що посягають на ті суспільні відносини, які забезпечують безпеку України, а саме: обороноздатність, незалежність і її конституційний лад, тобто саме існування України як держави. Родовим об'єктом злочинів, передбачених у Розділі 1 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують легітимність, нормальне існування державної влади в Україні і навіть самої держави як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави (ст. 1 Конституції України).

Об'єктивна сторона зазначених злочинів характеризується здебільшого діями. При цьому законодавець конструює більшість з них як злочин з формальним складом, і саме тому вони вважаються закінченими з моменту вчинення діяння незалежно від настання наслідків, які могли б бути нанесеними, наприклад, за умови шпигунства або державної зради (ст. 111, 114 КК України). У деяких злочинів момент їх закінчення переноситься на попередні стадії злочину – такі, як готування або замах (ст. 109, 112 КК України).

Суб'єктивна сторона зазначених злочинів характеризується прямим умислом, за якого суб'єкт бажає заподіяти шкоду основам національної безпеки України і має на меті зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, заподіяння шкоди суверенітету, обороноздатності України та ін.

Суб'єкт, як правило, загальний, крім ст. 112, 113 КК України.

Отже, можна стверджувати, що злочини проти основ національної безпеки України – це умисні суспільно небезпечні дії, що посягають на конституційний лад, суверенітет і територіальну недоторканність країни, за які настає кримінальна відповідальність.

2.2. Види злочинів

Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109 КК України)

Відповідно до ч. 2 ст. 5 Конституції України право визначати та змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народкові Україні, а тому ніхто не може узурпувати державну владу.

Безпосереднім об'єктом зазначеного злочину є суспільні відносини, що забезпечують внутрішню безпеку України, захист конституційного ладу і державної влади в державі.

Об'єктивна сторона передбаченого ст. 109 КК злочину виражається в чотирьох формах, а саме:

- 1) дії, спрямовані на насильницьку зміну, або повалення конституційного ладу, або на захоплення державної влади;
- 2) змова про вчинення таких дій;
- 3) публічні заклики до насильницької зміни, або повалення конституційного ладу, або захоплення державної влади;
- 4) розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій.

Як бачимо, загальною ознакою зазначених дій є саме спрямовані насильницькі дії (психічні або фізичні) задля досягнення своєї мети. Злочин вважається закінченим у разі вчинення будь-якої дії з вказаною метою (наприклад, інструктаж під час захоплення влади та ін.).

Суб'єктивна сторона зазначеного злочину характеризується прямим умислом, поєднаним із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або з метою захоплення державної влади.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючі ознаки вказані у ч. 2 і 3 ст. 109 КК України.

Схема 1

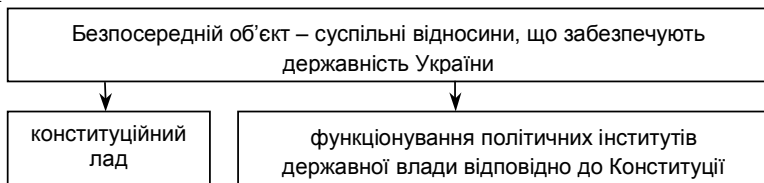

Схема 2

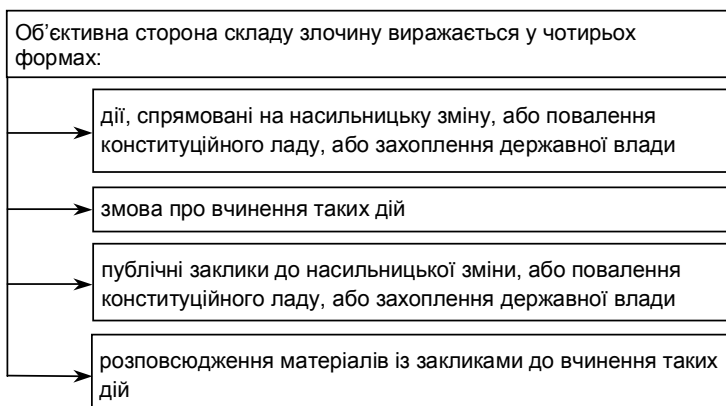

Схема 3

Схема 4

Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є відносини щодо забезпечення територіальної цілісності і недоторканності України в межах встановлених кордонів.

Об'єктивна сторона злочину характеризується різними діяннями, зокрема публічними закликами в різних формах: усно, письмово та ін., але на кваліфікацію вони не впливають. Злочин вважається закінченим з моменту публічного заклику, навіть якщо на це ніхто не звернув уваги, тут непотрібні насильницькі дії.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом із спеціальною метою змінити межі території або державного кордону України. Мотив може мати різний характер, зокрема політичний, ідеологічний, національний, расовий або релігійний тощо.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку. Кваліфікуючі ознаки висвітлені в ч. 2, 3 ст. 110 КК України.

Схема 1

Схема 2

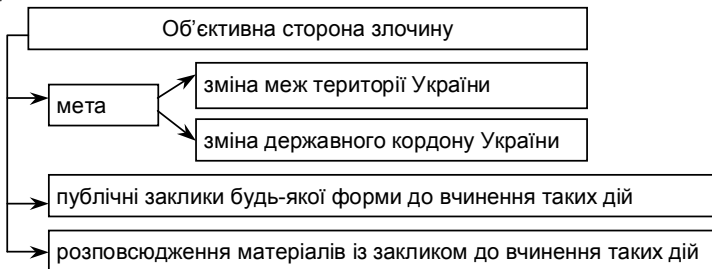

Схема 3

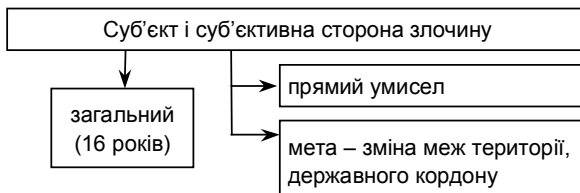
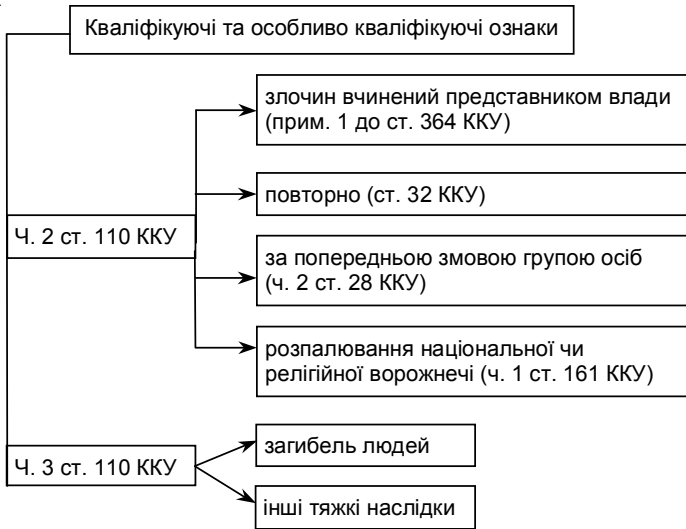

Схема 4

Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни, або повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110² КК України)

Безпосередній об'єкт зазначеного злочину становлять суспільні відносини, що забезпечують захист конституційного ладу та функціонування державної влади в Україні, державного суверенітету, недоторканність меж території й офіційного державного кордону.

Об'єктивна сторона злочину характеризується зазначеним вище діянням у формі фінансування з вказаною метою (диспозиції ч. 1, 2, 3, 4 ст. 110² ККУ). Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-яких дій, пов'язаних з фінансуванням, задля досягнення дій, зазначених в об'єктивній стороні злочину (формальний склад злочину).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, пов'язаним зі зміною меж території або державного кордону України, а також насильницькими змінами, або поваленням конституційного ладу, або захопленням державної влади.

Кваліфікуючі ознаки вказані в запропонованих нижче схемах.

Схема 1

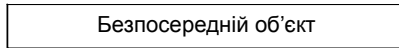

Схема 2

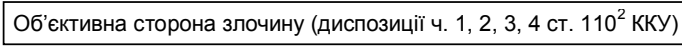

Схема 3

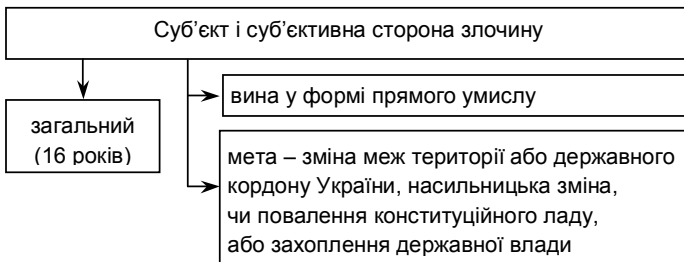
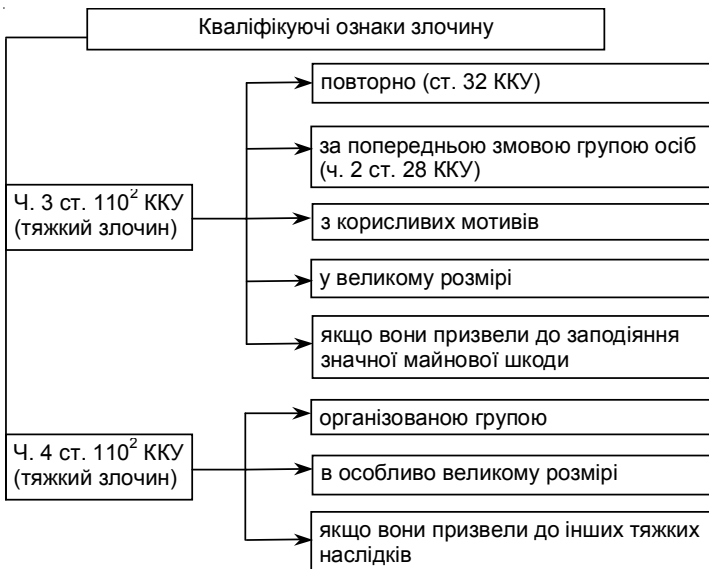

Схема 4

Державна зрада (ст. 111 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є стан захищеності суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності від ворожого впливу, а також економічна та інформаційна безпека.

Об'єктивна сторона зазначеного злочину характеризується діями, передбаченими в ч. 1 зазначеної статті ККУ. Державна зрада як злочин буде закінченим з моменту, коли особа надавати допомогу ворогові. Водночас необхідно наголосити, що перехід на бік ворога повинен мати місце лише в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту. Діяння суб'єкта, виражені в передачі державної таємниці саме іноземній державі, іноземним організаціям (державним, недержавним, міжнародним) або їх представникам також повинні кваліфікуватися як державна зрада. На відміну від шпигунства передача державної таємниці, якою винний вже володіє, необхідно також кваліфікувати за ч. 1 ст. 111 ККУ тому, що йому немає необхідності збирати або красти такі відомості.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом тому, що суб'єкт усвідомлює те, що його діяння вчиняються на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та ін., і бажає їх здійснити. Мотиви можуть бути різними, насамперед, ненависть до України як держави, але на кваліфікацію вони не впливають.

Суб'єктом злочину може бути тільки громадянин України, який досяг 16-річного віку. Співучасниками можуть бути іноземці та особи без громадянства.

Частина 2 ст. 111 передбачає звільнення від кримінальної відповідальності громадянина України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їхніх представників жодних дій не вчинив і добровільно повідомив органам державної влади про свій зв'язок з ними та про отримане завдання (заохочувальна норма). Як бачимо, для звільнення від кримінальної відповідальності має бути обов'язкова наявність трьох умов:

- 1) отримання завдання;
- 2) невчинення жодних дій на їх виконання;
- 3) добровільне повідомлення органам державної влади про свій зв'язок і про отримання завдання.

Відсутність хоча б однієї з цих обставин не дає права застосовувати заохочувальну норму.

Схема 1

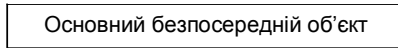

Схема 2

Схема 3

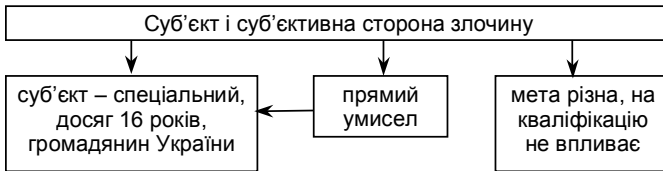
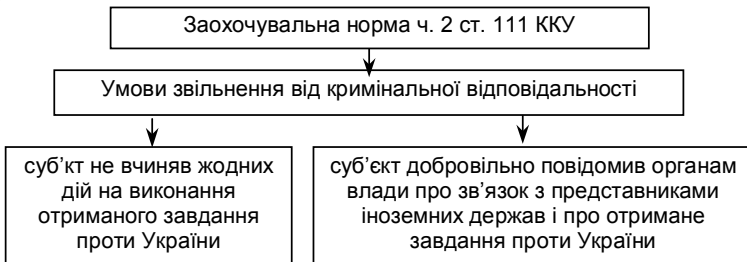

Схема 4

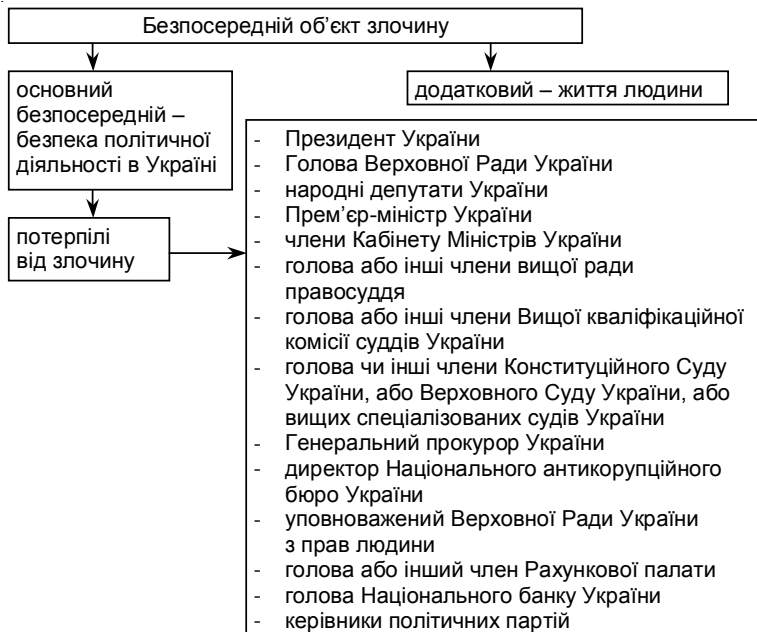

Посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом зазначеного злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність усіх гілок державної влади (законодавчої, виконавчої і судової), а також політичних партій. Обов'язковим безпосереднім об'єктом у цьому злочині є життя особи, тобто державного чи громадського діяча.

Об'єктивна сторона злочину висвітлена в диспозиції ст. 112 ККУ, де прямо перелічуються особи, на життя яких посягає злочинець. Злочин вважається закінченим з моменту посягання на життя незалежно від настання смерті (усічений склад злочину). Проте готування до цього злочину потрібно кваліфікувати за ст. 14 і 112 КК України. Потерпілими можуть бути лише особи, перелік яких наданий у диспозиції ст. 112 ККУ. Водночас необхідно встановити, що посягання на життя мало мету саме у зв'язку з державною або громадською діяльністю потерпілих.

Схема 1

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, обов'язковою ознакою якого є усвідомлення суб'єктом, що потерпілим є державний діяч або керівник політичної партії, і суб'єкт усвідомлює, що посягає на зазначених осіб у зв'язку з їх державною або громадською діяльністю з метою перешкоджання їх діяльності. Якщо такі ознаки не встановлені, то кваліфікація за ст. 112 ККУ неприпустима.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, що досягла 14-річного віку (ч. 2 ст. 22 ККУ).

Схема 2

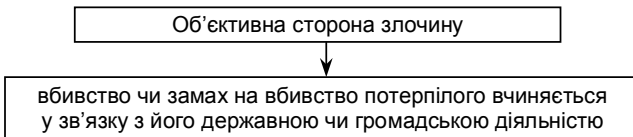
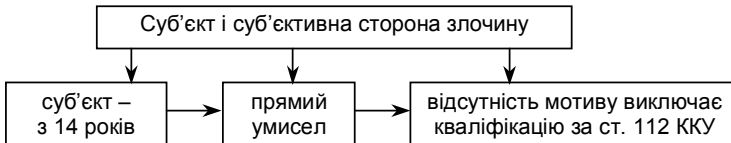

Схема 3

Диверсія (ст. 113 КК України)

Безпосереднім об'єктом зазначеного злочину є економічна безпека України, пов'язана з її обороноздатністю. Додатковим об'єктами можуть бути: життя, здоров'я людей, економічна безпека та ін.

Об'єктивна сторона злочину характеризується вчиненням вибухів, підпалів та інших дій, спрямованих на руйнування споруд, підприємств, об'єктів транспортної та оборонної інфраструктури, транспортних засобів, зв'язку, об'єктів життєзабезпечення людей, їх масове знищення, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, а також спрямованих на реактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій з метою підриву економічної безпеки й обороноздатності України.

Отже, обов'язковою ознакою диверсійних дій є їх спрямованість на руйнування або пошкодження встановлених в об'єктивній стороні об'єктів.

Епідемія становить собою злочинну діяльність, спрямовану на спричинення смерті та шкоди здоров'ю невизначеної кількості осіб.

Епізоотією охоплюються випадки розповсюдження заразних хвороб серед тварин.

Епіфітомія – це поширення інфекційної хвороби рослин. Як правило, вона охоплює район, область, країну і навіть конкретне господарство (фітофтороз картоплі, помідорів тощо).

Склад цього злочину усічений і вважається закінченим з моменту вибухів, підпалів тощо незалежно від настання шкідливих наслідків.

Із суб'єктивної сторони диверсія характеризується прямим умислом і спеціальною метою – підриг економічної безпеки України, її обороноздатності тощо. Водночас необхідно зазначити, що саме ця мета відрізняє диверсію від інших злочинів, пов'язаних зі знищенням чи пошкодженням майна, заподіяння шкоди життю, здоров'ю людей та інших екологічних злочинів. Суб'єкт диверсії – особа, яка досягла 14-річного віку.

Схема 1

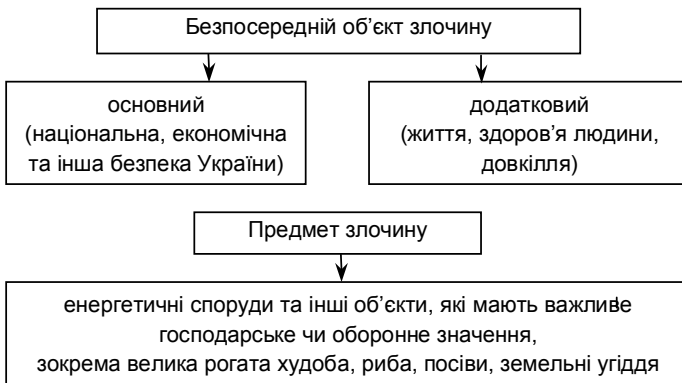

Схема 2

Схема 3

Шпигунство (ст. 114 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є національна безпека України в економічній, політичній, інформаційній та інших сферах.

Предмет злочину становлять відомості, що є державною таємницею, вичерпний перелік яких міститься в Законі України «Про державну таємницю» від 21.09.1999¹.

Об'єктивна сторона зазначеного злочину характеризується в кримінальному кодексі як передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства.

Дії, предметом яких є відомості, що становлять державну таємницю, виявляються в: а) передачі; б) збиранні зазначених відомостей.

¹ Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 49. – С. 428.

Отже, згідно з Законом державною таємницею визнається певний вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України та яка визнана Законом державною таємницею і підлягає охороні державою.

Закінченим злочин вважається з моменту початку зібрання відомостей або моменту їх передачі.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, мотиви можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктом злочину може бути особа без громадянства або іноземець, які досягли 16-річного віку.

Шпигунство від державної зради відрізняється саме за суб'єктом злочину. За вказані дії громадянин України несе відповідальність за ст. 111 КК України.

Частина 2 ст. 114 КК України передбачає заохочувальну норму. Особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності за шпигунство за наявності сукупності таких умов: 1) суб'єкт припинив свою злочинну діяльність; 2) добровільно повідомив органи державної влади про вчинене; 3) унаслідок цього та вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди Україні.

Схема 1

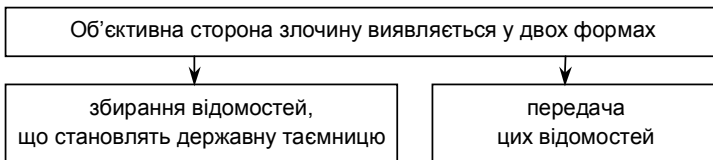

Схема 2

Перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань (ст. 114¹ КК України)

Безпосереднім основним об'єктом зазначеного злочину є національна безпека України у сфері забезпечення обороноздатності держави.

Об'єктивна сторона зазначеного злочину характеризується в кримінальному кодексі як діяння, яке виявляється в перешкодженні законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань в особливий період, що привело до загибелі людей або інших тяжких наслідків.

Перешкоджання може виявлятися у різних формах, серед них – створення штучних перешкод, блокування транспортних комунікацій, а також застосування насильства або погроза такого застосування щодо військовослужбовців.

Особливий період може бути в разі, якщо певними органами оголошено рішення про мобілізацію (крім цільової), або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації, або з моменту оголошення про введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях на певний час мобілізації, у певний час і частково відбудований період після закінчення воєнних дій¹.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Суб'єктом злочину може бути особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікаційними ознаками цього злочину є такі:

- 1) якщо зазначене в ч. 1 ст. 114¹ ККУ діяння призвело до загибелі людей;
- 2) до інших тяжких наслідків.

Щодо класифікації цього злочину, то ч. 1 ст. 114¹ ККУ потрібно віднести до тяжких злочинів, а ч. 2 ст. 114¹ ККУ – до особливо тяжких злочинів (ч. 4, 5 ст. 12 ККУ).

¹ Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1992 р. № 9. Ст. 106.

Схема 1

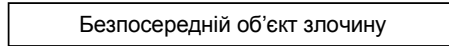

Схема 2

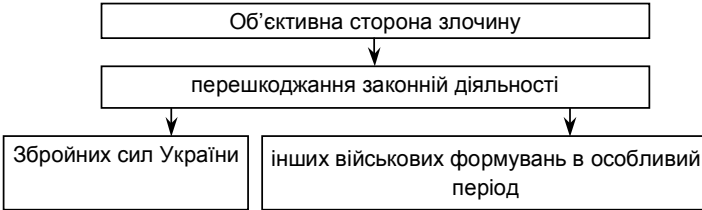

Схема 3

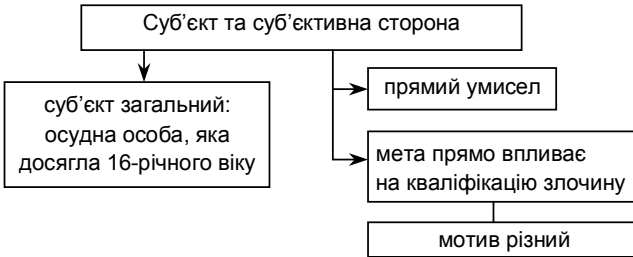
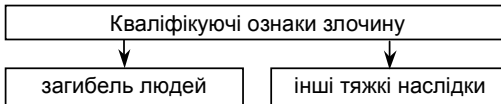

Схема 4

Контрольні запитання

1. Родовий об'єкт злочинів проти національної безпеки України.
2. Назвіть кваліфікуючі ознаки дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу.
3. Яка специфіка об'єктивної і суб'єктивної сторін дій злочинів проти основ національної безпеки?
4. Чим відрізняються державна зрада від шпигунства?
5. Назвіть суб'єктивну сторону диверсії.
6. У суб'єктів яких злочинів з другого розділу має значення вік?
7. Назвіть кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ч. 2 ст. 114 ККУ.

Список рекомендованої літератури

1. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018.
2. Конституція і конституційні акти України: історія і сучасність/ за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ. Юридична думка, 2011.
3. Кримінальне право України. Загальна і Особлива частини: навчальний посібник / Т. О. Гончар, Є. А. Стрельцов, О. А. Чуваков. Харків: Одіс-сей, 2013.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010.
5. Климчук О. Нове у кримінальній відповідальності за диверсію. *Підприємство, господарство і право*. 2002. № 3. С. 84–86.
6. Сухонос В. В., Білокінь Р. М. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Суми: Університетська книга, 2018.
7. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол). Склад злочину: закон, теорія і практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018.
8. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. С. 55.
9. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 49. С. 428.
10. Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 106.

Злочини проти життя та здоров'я особи

3.1. Співвідношення злочинів проти життя та здоров'я в системі злочинів проти особистості

Відповідно до Особливої частини КК України завдання охорони необхідних і достатніх умов існування людини, суспільства і держави кримінальний закон вирішує одним, притаманним тільки йому засобом – шляхом встановлення кримінально-правових заборон. Саме за Особливою частиною КК України можна судити, чи достатньою і якісною є кримінально-правова охорона.

Згідно зі ст. 3 Конституції України життя людини є найвищою соціальною цінністю, а в ст. 27 прямо визначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя, ніхто не може свавільно позбавити її життя. Тому злочини проти життя становлять велику суспільну небезпеку і внесені до розділу 3 КК України, система якого відображає практично всі гарантовані Конституцією права і свободи особистості.

Сутність цих прав і свобод виявляється в забезпеченні безпеки її важливих інтересів, оскільки вони саме і покликані створити необхідні та достатні умови існування людини. Саме ці інтереси визначають родовий об'єкт злочинів, передбачених у розділі 3 ККУ. Серед вчених і авторів підручників з кримінального права немає єдиної думки щодо того, «з якого моменту вважати початок життя людини».

Початок життя, на наш погляд, це не тільки біологічна або філософська категорія, а ще й кримінально-правова. Вирішення цього питання необхідно для встановлення в діянні ознак складу злочинів проти життя, кримінально-правова охорона якого повинна починатися з його початку. Медичний критерій про початок життя може не збігатися з кримінально-правовим, відповідно до якого кримінально-правова охорона життя починається з моменту пологів і закінчу-

ється фіксацією смерті. Необхідно ще раз наголосити, що злочини проти життя становлять велику суспільну небезпеку, вони поділяються на види: умисні вбивства (ст. 115–118 ККУ), вбивство з необережності (ст. 119 ККУ), доведення до самогубства (ст. 120 ККУ), погроза вбивством (ст. 129 ККУ).

Схема 1

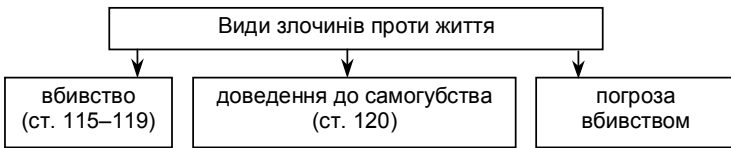

Схема 2

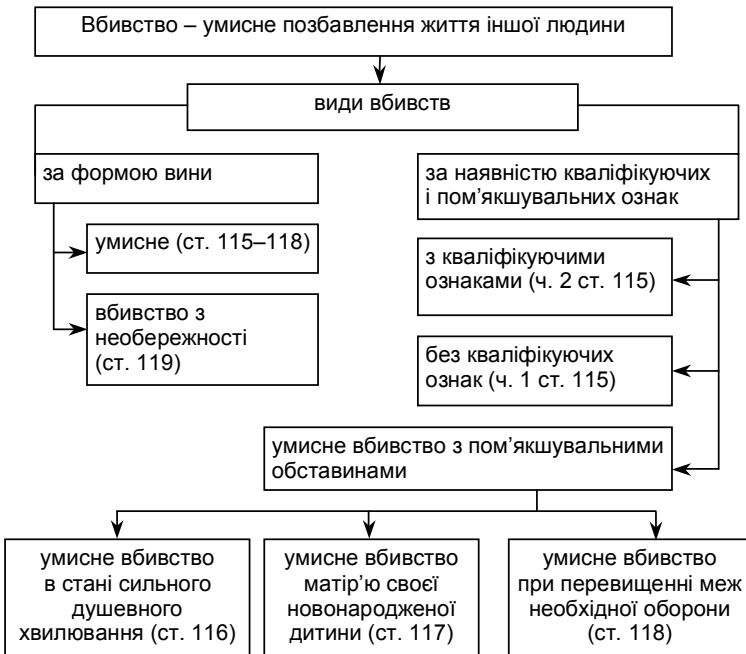

Схема 3

Що стосується злочинів проти здоров'я, то шкода останньому визначається як порушення анатомічної цілісності і фізіологічної функції органів та тканин людини внаслідок дії фізичних, хімічних, біологічних і психічних факторів зовнішнього світу.

Злочини проти здоров'я людини диференціюються за двома критеріями:

Перший – залежно від тяжкості шкоди, заподіяної їй здоров'ю. За цією ознакою в Особливій частині КК України висвітлені злочини, що завдають шкоду здоров'ю людини різної тяжкості.

Об'єктом цих злочинів є суспільні відносини, пов'язані зі здоров'ям людини, які охороняються кримінальним законом.

З **об'єктивної сторони** тілесне ушкодження може бути заподіяне як дією, так і у формі бездіяльності винного із застосуванням різних способів.

У практичних працівників часто виникає проблема кваліфікації дій винного, якщо шкода заподіяна потерпілому у формі бездіяльності. Вважаємо, що в таких випадках потрібно включати два основні моменти: 1) чи був зобов'язаний винний виконувати певні дії; 2) чи мав можливість здійснити їх, щоб запобігти заподіянню тілесних ушкоджень потерпілому.

Другим критерієм диференціації відповідальності за заподіяння шкоди здоров'ю людини є характер суспільної небезпечності злочину. Згідно з цим критерієм в Особливій частині ККУ передбачена кримінальна відповідальність за необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечного наслідку у вигляді заподіяної людині шкоди різної тяжкості. Водночас необхідно встановлювати і наявність причинного зв'язку між діянням винного і суспільно небезпечними наслідками (шкода здоров'ю) для потерпілого. Злочин повинен бути протиправним, тому що завдання шкоди за обставин, що виключають злочин-

ність діяння (розділ 8 ККУ)¹, не може тягти за собою кримінальну відповідальність.

Необхідно також зазначити, що ККУ передбачає так звані привілейовані види вказаних злочинів, які передбачені ст. 123 і 124 ККУ.

Суб'єктивна сторона зазначених видів злочинів виражається в умисній і необережній вині. Практичні працівники часто зустрічаються з фактом, коли у винного немає конкретного умислу щодо завдання певної шкоди. У таких випадках відповідальність настає за фактично заподіяне тісне ушкодження. **Суб'єктом** злочинів, передбачених ст. 121 і 122 ККУ, є особа, яка досягла 14-річного віку. За інші тілесні ушкодження відповідальність настає з 16 років.

Для визначення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень (тяжких, середньої тяжкості та легких) потрібно керуватися правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, які були затверджені Міністерством охорони здоров'я України 17 січня 1995 р. зі змінами та доповненнями станом на 20 вересня 2009 р.

Схема 1

¹ Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018.

Схема 2

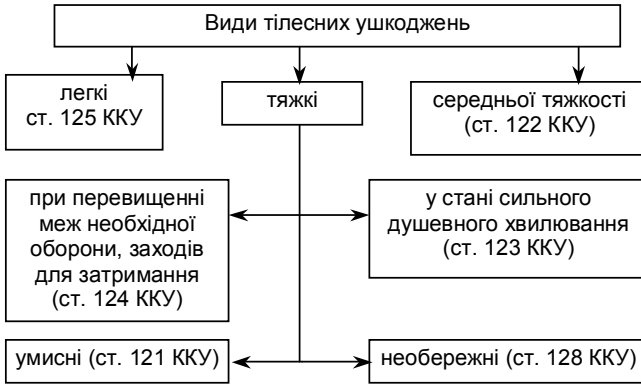
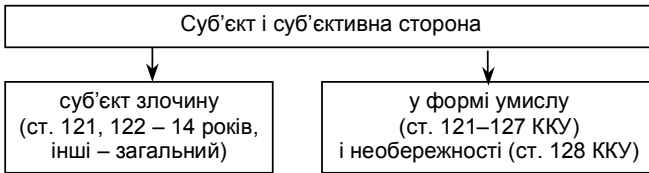

Схема 3

3.2. Види злочинів проти життя особи

Умисне вбивство (ст. 115 КК України)

Характеризуючи різні види умисних вбивств, спочатку почнемо зі злочину, передбаченого ч. 1 ст. 115 ККУ, тобто вбивство без пом'якшувальних і обтяжувальних обставин. Його **об'єктивна сторона** передбачає три ознаки: суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між ними.

Як правило, за ч. 1 ст. 115 ККУ кваліфікують дії суб'єктів злочину, які позбавили життя потерпілого без обтяжуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 115 ККУ, або без ознак, передбачених ст. 116–118 ККУ.

Практика свідчить, що, як правило, за цією статтею кваліфікуються вбивства, вчинені в бійці, з помсти, на основі особистих відносин, з ревнощів і навіть на прохання потерпілого тощо.

Суб'єктивна сторона характеризується як прямим, так і непрямым умислом, де основну роль також відіграють мотив і мета. Досвід авторів показує, що при визначенні спрямованості умислу винного необхідно виходити із сукупності всіх обставин справи, а також враховувати спосіб і вид застосованої зброї, кількість і характер ушкоджень, їх локалізацію. Водночас потрібно не забувати виявляти як попередню, до вчинення злочину, поведінку винного і потерпілого, так і після цього, їх взаємовідносини.

Суб'єктом є особа, яка досягла 14-річного віку.

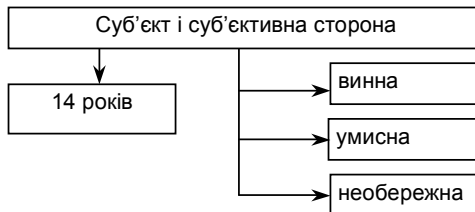
Схема 1

Схема 2

Схема 3

Умисне вбивство за обставин, що обтяжують відповідальність (ч. 2 ст. 115 ККУ (кваліфіковане вбивство))

Умисне вбивство за обставин, що обтяжують відповідальність, передбачені ч. 2 ст. 115 КК України. Особливістю кваліфікованих складів злочинів є те, що до їх змісту, окрім ознак основного складу, входять додаткові (кваліфікаційні ознаки). Отже, практичним працівникам для розуміння ознак вбивства при обтяжувальних обставинах необхідно визначити зміст саме кваліфікуючих ознак, а тоді, встановивши хоча б одну з них, приймати рішення.

До обставин, що обтяжують відповідальність, належать обставини, наведені на схемі 1 на с. 43.

Необхідно зазначити, що перелік обставин, що обтяжують відповідальність, наведений у ч. 2 ст. 115 ККУ, є вичерпним. Водночас необхідно пам'ятати, що якщо умисне вбивство вчинене за обставин, які обтяжують відповідальність і які перераховані в двох або більше пунктах ч. 2 ст. 115 ККУ, то при його кваліфікації необхідно вказувати всі пункти.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України)

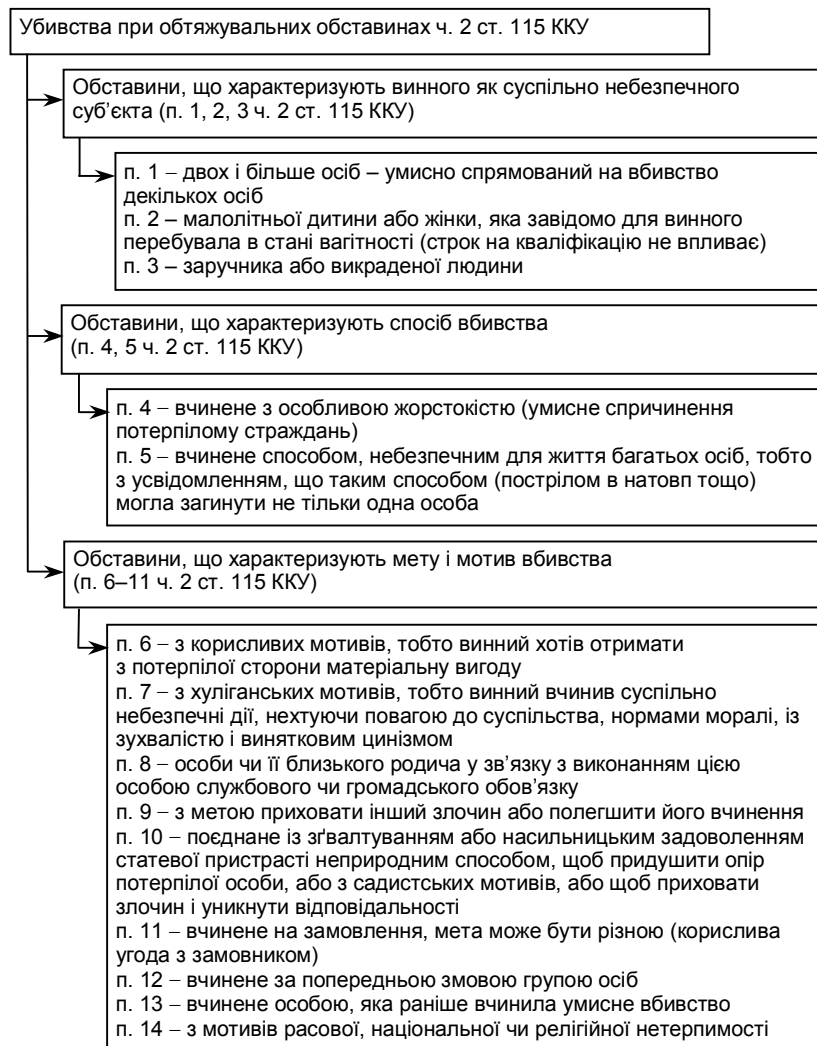
Необхідною умовою застосування ст. 116 ККУ є сильне душевне хвилювання, яке було викликане протизаконним насильством, систематичним знущанням або тяжкою образою з боку самого потерпілого. Інакше кажучи, у таких випадках має місце особливий психічний стан винного – фізіологічний афект, короткочасна інтенсивна емоція, що значно послаблює контроль винної особи над своїми вчинками, здатність усвідомлювати їх і керувати ними.

Тут можна констатувати, що наявні дві альтернативні ознаки – провокуюча поведінка потерпілої особи, дія психотравмуючої ситуації.

Емоційний стан винного в такій ситуації визначає специфіку суб'єкта вбивства, тобто його стан має кілька психологічних і медичних ознак:

- виключно високий ступінь емоційного напруження і інтенсивності емоцій;
- якісна зміна свідомості;
- глибоке охоплення всієї психіки і організму в цілому (дифузність);

Схема 1

- гострота і яскравість переживання;
- постійне і стрімке виникнення душевного хвилювання до ефектної розв'язки, відсутність спокою;
- короткочасність вчинених дій.

Суб'єктивна сторона може характеризуватися як прямим, так і непрямим умислом.

Суб'єктом злочину є особа, яка досягла 16-річного віку.

Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України)

Об'єктивна сторона злочину характеризується тим, що вбивство новонародженої дитини було вчинене під час пологів або одразу після них. Як бачимо, законодавець обмежує вчинення цього злочину певним нетривалим проміжком часу, доки психофізіологічний стан жінки послаблює її здатність керувати своїми діями.

Від основного складу вбивства цей злочин відрізняється такими ознаками:

- спеціальними ознаками суб'єкта злочину і потерпілого;
- часом вчинення злочину;
- емоційним станом особи, винної у вчиненні злочину.

Як бачимо, суб'єктом цього злочину може бути тільки біологічна мати, а потерпілим – новонароджена дитина.

Поняття новонародженості дитини визначається в акушерському, педіатричному і судово-медичному плані, кожен з яких використовується за призначенням. Наприклад, якщо вбивство вчиняється в процесі або одразу після пологів, то ознаки новонародженості необхідно встановлювати на підставі біологічного судово-медичного критерію, життєздатність якого пов'язується терміном до однієї доби. Також для характеристики новонародженості дитини мають використовуватись і спеціальні критерії, а саме – педіатричні, відповідно до яких дитина знаходиться у фізіологічній залежності від матері, має потребу в нагляді, допомозі та контролюванні протягом місяця.

Необхідно пам'ятати, що час вчиненого матір'ю вбивства новонародженої дитини – передбачена законом об'єктивна обставина, яка визначає час, що юридично має значення, а саме: тривалість фізіологічного процесу пологів або фізіологічного післяпологового стану

жінки, коли її організм адаптується після пологів. Цей критерій хоча й об'єктивний, проте формальний.

Виходячи з наведеного, **суб'єктивна сторона** поведінки матері в зазначений час вчинення злочину значення не має. Навіть момент виникнення в матері умислу на вбивство дитини під час пологів на кваліфікацію не впливає.

Суб'єктом злочину може бути тільки мати (спеціальний суб'єкт).

Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК України)

Об'єктивна сторона цього злочину виявляється в заподіянні смерті випадково при захисті від суспільно небезпечного посягання; виключає кримінальну відповідальність, якщо при цьому не були перевищені межі необхідної оборони. Цей злочин відрізняється від основного складу вбивства ознакою обстановки вчинення злочину (необхідної оборони або затримання). Перевищенням меж необхідної оборони відповідно до ч. 3 ст. 36 ККУ визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, що явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Так само згідно з ч. 2 ст. 38 ККУ визнається явна невідповідність вчиненого (перевищення заходів, необхідних для затримання) небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу зазначеного злочину є мета захисту прав і законних інтересів особи, яка захищається, інших осіб, суспільства або держави. Цей злочин вчинюється тільки умисно.

Водночас необхідно зазначити, що кримінально-правова оцінка обставин затримання злочинця не пов'язана з процесуальними критеріями. Вона здійснюється відповідно з вимогами ст. 38 ККУ. Вбивство кваліфікується за ст. 118 ККУ лише в разі наявності ознак спеціальної мети – доставка затриманого в органи влади і запобігання можливості вчинення ним нового злочину.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто особа, яка досягла 16-річного віку.

Вбивство через необережність (ст. 119 КК України)

Об'єктивна сторона вказаного вбивства має ту саму конструкцію, що й у складі вказаного вбивства (див. схему 3.11). Діяння може бути вчинено як дією так і бездіяльністю. Настання наслідків обов'язково. Аналогічно обов'язковий і причинний зв'язок між ними.

В частині 2 ст. 119 ККУ встановлена більш сувора відповідальність. Вона є кваліфікуючим видом.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережною виною як в формі злочинної самовпевненості, так і внаслідок злочинної недбалості.

Суб'єкт загальний (16 років).

Схема 1

Доведення до самогубства (ст. 120 КК України)

Самогубство — це добровільне вчинення людиною дій, спрямованих на позбавлення себе життя або відмова від реальної можливості уникнути смерті.

Як правило, самогубство вчиняється тією людиною, яка розуміє фактичне, біологічне і соціальне значення життя і смерті.

Якщо особа цього не усвідомлювала, то будь-який вплив фізичний або моральний, що спричинив смерть особи, не можна розглядати як самогубство. Такі дії потрібно розглядати як позбавлення життя. Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, пов'язані з реалізацією права життя людини. **Об'єктивна сторона** виявляється у формі діяння, у вигляді жорстокого поведіння з потерпілим, його родичами, які спричиняють йому ображення або шантаж потерпілого у формі оприлюднення матеріалів, які його компрометують і можуть завдати шкоди як йому, так і його родичам і друзям, або в примусі потерпілого всупереч його волі до протиправних і навіть злочинних дій, або в приниженні моральної гідності потерпілого.

го і його близьких. Між наслідками і діянням повинен бути причинний зв'язок. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення потерпілим дій безпосередньо спрямованих на позбавлення себе життя. **Суб'єктивна сторона** характеризується як умисною виною, так і у формі необережності. **Суб'єктом** може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками будуть діяння вчинені щодо особи, яка перебувала в матеріальній чи іншій залежності від винуватого, або щодо двох та більше осіб (ч. 2 ст. 120 ККУ), а також діяння, вчинені щодо неповнолітнього (ч. 3 ст. 120 ККУ).

Умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України)

Об'єктивна сторона злочину характеризується умисним тяжким ушкодженням, небезпечним для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя. Як бачимо із законодавчого визначення, воно має дві різні характеристики:

- 1) небезпечна шкода для життя в момент її заподіяння;
- 2) наслідки шкоди, які не є небезпечними в момент заподіяння. Для визнання шкоди здоров'ю тяжкого достатньо встановити хоча б один із наведених критеріїв.

Небезпечною для життя визнається така шкода здоров'ю, яка за своїм характером безпосередньо створює загрозу для життя, а також шкоду здоров'ю, яка визнана такою, що призвела до загрози життю потерпілій особі (пошкодження великих судин мозку та ін.) або за звичайним своїм перебігом може закінчитися смертю. Водночас зазначимо, що заподіяння тілесних ушкоджень, небезпечних для життя, за наявності умислу, спрямованого на позбавлення життя, необхідно кваліфікувати як замах на вбивство (ст. 15, 195 ККУ).

Наведені в ч. 1 ст. 121 ККУ ознаки можна поділити на два види – патологічні (медичні) та економічні.

До першого виду згідно з КК необхідно віднести такі:

- 1) втрата слуху, зору, мови або іншого органу, або втрата органом своїх функцій;
- 2) переривання вагітності;

- 3) психічна хвороба;
- 4) непоправне знівечення обличчя.

До другого (економічного) виду необхідно віднести визначення ступеню втрати працездатності.

Під загальною працездатністю розуміється спроможність особи до простої некваліфікованої праці. Стосовно втрати професійної працездатності, то тут повинні бути визначення медицини, за якими особа не може виконувати свої професійні обов'язки. Частина 1 ст. 121 ККУ містить безпосередньо економічну ознаку тяжкості шкоди здоров'ю, поєднаної зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину. Втрата загальної працездатності визначається за медичними критеріями. Повна втрата професійної працездатності може братися до уваги, якщо умисел винного спеціально передбачав позбавлення її потерпілого.

Щоб встановити непоправне знівечення обличчя, практичні працівники призначають судово-медичну експертизу, а сама наявність знівечення визначається судом на момент розгляду кримінальної справи. Випадки знівечення інших частин людського тіла поняттям, що розглядається, не охоплюється.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 121 ККУ, характеризується умислом винного. Особа усвідомлює, що може заподіяти тяжку шкоду здоров'ю потерпілого, і бажає або свідомо припускає настання таких наслідків. Якщо суб'єкт не передбачав, яку він заподіє шкоду потерпілому, то його дії, як вказано вище, необхідно кваліфікувати за наслідками, тобто ступенем тяжкості тілесних ушкоджень.

Кваліфікуючі ознаки тяжких тілесних ушкоджень передбачені в ч. 2 ст. 121 ККУ. Водночас необхідно зауважити, що мучення самі по собі не є видом тяжкого тілесного ушкодження і можуть тягти за собою відповідальність за ч. 2 ст. 121 ККУ лише в разі наявності однієї з ознак, передбачених у ч. 1 ст. 121 ККУ. Сам факт наявності мучення встановлюється судом за допомогою судово-медичної експертизи. На практиці виникають труднощі в кваліфікації, коли від тяжких тілесних ушкоджень настає смерть потерпілого. Тут потрібно просто встановити, що у винного був умисел саме на заподіяння тяжкого тілесного ушкодження й необережної вини щодо смерті потерпілого. Інакше кажучи, необхідно реально дослідити всі обставини, що мають значення для встановлення умислу винного. І, якщо суд встановить, що підсудний передбачав можливість заподіяння смерті та байдуже ставився до тяжких наслідків (непрямий умисел), то його дії необхідно кваліфікувати як умисне вбивство.

Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК України)

Частина 1 ст. 122 ККУ дає визначення цьому злочину і прямо вказує, що умисне ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків, передбачених у ст. 121 ККУ, але таке, що спричинило тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності менш ніж на одну третину. Як бачимо, у законі передбачена лише одна патологічна (медична) ознака середньої тяжкості шкоди здоров'ю – тривалий розлад здоров'я за медичним критерієм не менше 21 дня, тобто втрата працездатності від 10 до 33%. Щодо економічної ознаки, то до неї належить значна стійка втрата працездатності не менш ніж на одну третину. Тривалий розлад здоров'я виявляється в порушенні функцій будь-якого органу (зору, слуху, язика, рук, ніг тощо). Водночас варто наголосити, що ст. 122 ККУ застосовується лише за умови, що порушення функцій будь-якого органу було тривалим, тобто більше ніж 21 день.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується у формі прямого і непрямого умислу. Якщо потерпіла особа померла від заподіяння їй середньої тяжкості тілесних ушкоджень, але з необережної вини щодо смерті, то винного необхідно притягти до кримінальної відповідальності за сукупністю злочинів за ст. 119 і 122 ККУ. **Кваліфікуючі ознаки** злочину передбачені в ч. 2 ст. 122 ККУ (див. схему 3).

Схема 1

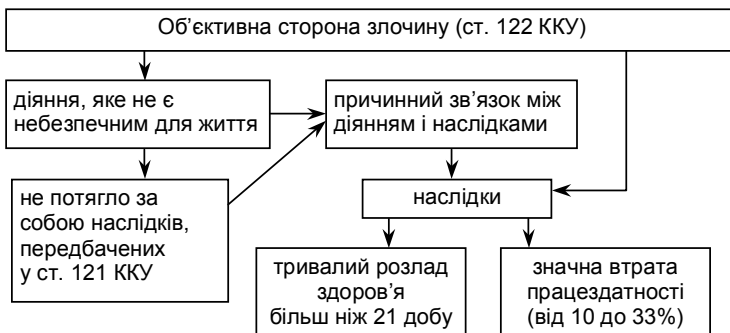

Схема 2

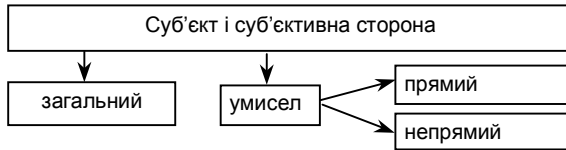
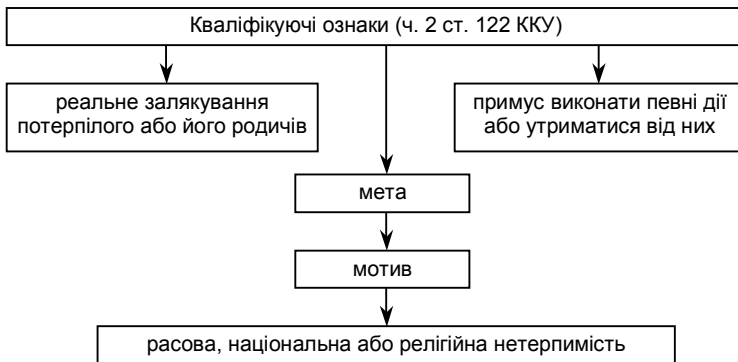

Схема 3

Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання (ст. 123 КК України)

Як зазначалося, цей злочин належить до привілейованих, тобто за його вчинення відповідальність пом'якшується. Ознаки сильного душевного хвилювання вказані в ст. 116 КК України. Диспозиція ст. 123 КК України висвітлює ознаки об'єктивної сторони злочину. Цей злочин належить до злочинів невеликої тяжкості. Стан сильного душевного хвилювання раптово виникає тільки після протизаконних дій потерпілої особи.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується як прямим, так і непрямим умислом. Проте необхідно наголосити, що необережне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження в стані сильного душевного хвилювання тягне за собою відповідальність за ст. 128 КК України (див. п. 7 ст. 66 ККУ). Суб'єкт злочину загальний (16 років).

Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 124 КК України)

Об'єктивна сторона цього злочину є майже аналогічною, як і об'єктивна сторона злочину, передбаченого у ст. 118 ККУ.

У **суб'єктивній стороні** цей злочин вчиняється тільки умисно. **Суб'єктом** злочину буде особа, яка досягла 16-річного віку. Водночас необхідно зазначити, що заподіяння середньої тяжкості або легкого тілесного ушкодження за обставин, зазначених у розглядуваній нами статті, не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 КК України)

Об'єктивна сторона цього злочину визначена в диспозиції зазначеної статті, тобто спричинення короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності. Тут до медичної (патологічної) ознаки належить короточасний розлад здоров'я (не більше ніж 21 день), а до економічної – незначна втрата загальної працездатності (до 10%).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Суб'єктом злочину є особа, яка досягла 16-річного віку.

Якщо злочином завдані легкі тілесні ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я чи незначну втрату працездатності, то дії винного слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 125 ККУ.

Побої і мордування (ст. 126 КК України)

На наш погляд, ці злочини не пов'язані із заподіянням фізичної шкоди здоров'ю. Вони лише створюють умови, які становлять небезпеку для життя чи здоров'я людини, і підпадають під покарання незалежно від того чи була ця небезпека реалізована. Тобто заподіюють шкоду особистій фізичній безпеці людини, яка розглядається нами як об'єкт усіх злочинів проти життя і здоров'я, хоча **об'єктивна сторона** цього злочину не тільки не вимагає якоїсь характеристики шкоди здоров'ю, а й узагалі не визначає зміст наслідків. Склад злочину є формальним. Побої, як і мордування, можуть тягти за собою фізичний біль, слабкість тощо. Разом з тим варто зазначити, що різні форми слабкості, тілесні ушкодження

не наділені законодавцями патологічними й економічними ознаками, за якими може бути диференціація відповідальності за заподіяну шкоду здоров'ю.

Отже, об'єктивна сторона побоїв вимагає виключно альтернативні ознаки діяння:

- побої – нанесення декількох ударів, але потерпілому не причинені тілесні ушкодження, передбачені ст. 121, 122 і 125 КК України;
- інші дії, які причиняють потерпілому фізичний біль (ляпас, вививання волосся та ін.).

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини.

Суб'єктом злочину може бути особа, яка досягла 16-річного віку.

Частина 2 ст. 126 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки** мордування – такі, які вчиняються групою осіб або з метою залякування потерпілого чи його близьких, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Домашнє насильство (ст. 126¹ КК України)

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується систематичним вчиненням фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Суб'єктивна сторона має прямий умисел.

Суб'єктом злочину є особа, яка досягла 16-річного віку.

Катування (ст. 127 КК України)

У змісті **об'єктивної сторони** цього злочину немає обов'язкової ознаки щодо шкоди здоров'ю. Виходячи із загальних правил заподіяння внаслідок катування, ступінь тяжкого або середньої тяжкості ушкоджень здоров'ю потребує додаткової кваліфікації. Легка шкода здоров'ю охоплюється об'єктом ст. 127 ККУ. Проте відразу зауважимо, що він не визначає характеру суспільної небезпеки цього злочину. **Об'єктивна сторона** катування полягає в заподіянні сильного фізичного болю або фізичного чи морального

Схема 1

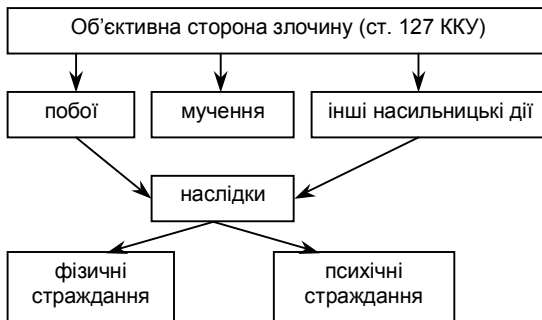

Схема 2

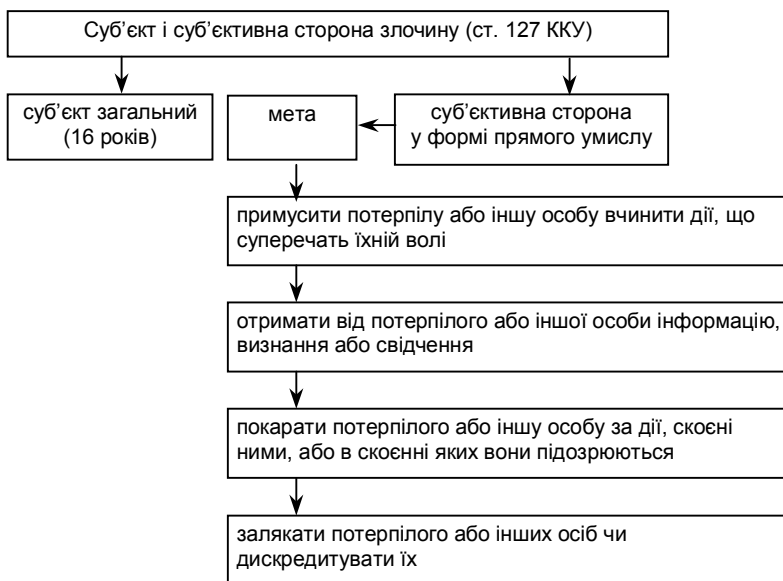
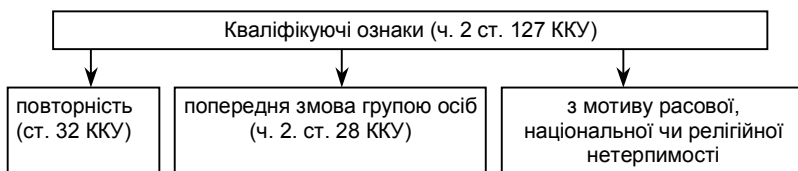

Схема 3

страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій, наприклад, тілесних ушкоджень. Як бачимо, катування має ознаки, схожі з ознаками побоїв і мордування (ст. 126 ККУ). Тільки побої входять до об'єктивної його сторони, хоча й не вичерпують її змісту. Специфіку побоїв при катуванні визначає специфічність їх заподіяння, а це вже визначає їх мучительний характер. Водночас законодавець не конкретизує їх змісту тому, що для складу катування суттєве значення мають фізичні або психічні страждання потерпілого, а зовнішня форма насильства значення не має. Воно може застосовуватися до близьких родичів потерпілого в його присутності саме з метою спричинити в нього страждання.

Суб'єктивна сторона в основному складі цього злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їхній волі тощо.

Суб'єкт злочину загальний.

Кваліфікуючі ознаки катування передбачені ч. 2 ст. 127 ККУ (див. схему 3 на с. 53).

Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 128 КК України)

Об'єктивна сторона цього злочину полягає саме в небезпечному заподіянні зазначених тілесних ушкоджень. Заподіяння легких тілесних ушкоджень через необережність не є злочином.

Суб'єктивна сторона проявляється або в злочинній самовпевненості, або в злочинній недбалості. **Суб'єкт** злочину — особа, яка досягла 16-річного віку.

Погроза вбивством (ст. 129 КК України)

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується в психічному впливі на потерпілого з метою його залякати. Форма залякування може бути різною, у т. ч. в особистій розмові, письмово, за допомогою різноманітних дій (демонстрації зброї, міміки, жестів). Водночас погрози повинні бути реальними, тобто вони сприймаються потерпілим як такі, що здійсняться, і жодних додаткових зусиль для їх виконання не потрібно. Отже, реальність погрози є об'єктивним фактором заподіяння шкоди особистій безпеці людини. Тобто зміст

Схема 1

погрози повинен яскраво проявлятися, і потерпілий не вагається в майбутніх наслідках – смерті або тяжкої шкоди здоров'ю.

Суб'єктивна сторона характеризується тільки прямим умислом. При цьому не має значення, збирався винний реалізувати свою погрозу чи ні, достатньо того, щоб у потерпілого були реальні підстави вважати на їх здійснення.

Суб'єктом злочину є особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючою ознакою буде вчинення зазначених дій організованою групою або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 130 КК України)

Медицина не відносить наявність в організмі людини ВІЛ-інфекції до захворювань. Це впливає із Всесвітньої декларації прав хворих СНІДом і інфікованих ВІЛ, прийнятої в листопаді 1990 р. Другим міжнародним конгресом неурядових організацій з проблем боротьби зі СНІДом. Отже, носій вірусу вважається практично здоровим і може залишатися таким протягом усього свого життя. Разом з тим наявність вірусу ставить людину в незручне тяжке становище, небезпечне для її життя.

Так, ч. 1 ст. 130 ККУ передбачає свідоме створення для іншої особи небезпеки зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної хвороби, що є небезпечною для життя людини.

Об'єктивна сторона містить будь-які діяння, якими створюється можливість зараження людини, наприклад, переливання крові, інтимна близькість, у т. ч. чоловіка з чоловіком, наркоманія тощо.

Суб'єктивна сторона цього злочину вимагає наявності ознаки свідомості, тобто особа усвідомлює, що, порушуючи санітарно-гігієнічні правила, створює загрозу зараження, а також через свою обізнаність передбачає таку можливість.

Виходячи з зазначеного, можна стверджувати, що суб'єктивна сторона характеризується діянням як вчиненим умисно, так і з необережності у формі злочинної самовпевненості. **Суб'єкт** – загальний.

У ч. 2 ст. 130 ККУ носій вірусу ВІЛ є спеціальним суб'єктом злочину, тому що знав про наявність у нього цієї хвороби.

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується трьома ознаками: діянням, наслідками і причинним зв'язком між ними, тобто діянням, через яке й відбувається зараження ВІЛ-інфекцією.

Схема 1

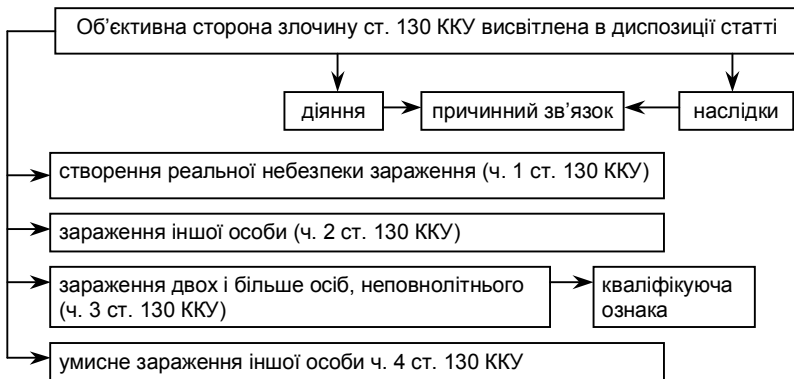
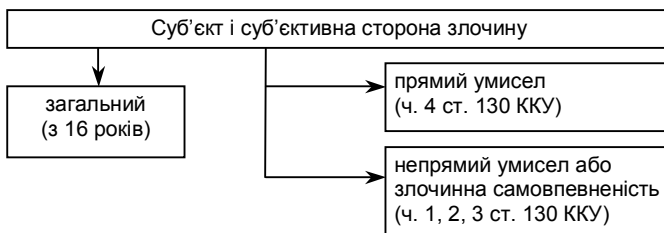

Схема 2

Суб'єктивна сторона характеризується як умислом, так і необережністю. **Суб'єкт** злочину – загальний, який знав про своє зараження.

Частина 3 ст. 130 ККУ передбачає **кваліфікуючу ознаку**: що цей злочин вчинено щодо двох і більше осіб або до неповнолітнього. Умисне зараження зазначеними у ст. 130 ККУ хворобами тягне за собою відповідальність за ч. 4 ст. 130 ККУ.

Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 131 КК України)

Цей злочин належить до злочинів, які становлять небезпеку для життя і здоров'я людини і які вчиняються у сфері медичного обслуговування.

З **об'єктивної сторони** злочин полягає в неналежному виконанні (дії або бездіяльності) медичними, фармацевтичними або іншими працівниками своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого ставлення до них. Професійні обов'язки, як правило, визначаються посадовою інструкцією, розробленою відповідно до законодавства в галузі боротьби зі СНІДом, а також іншими невиліковними інфекціями. Наприклад, поліцейський зобов'язаний затриманого наркомана направити в певну медичну установу для з'ясування в нього ВІЛ-інфекції, а медичний працівник відповідно до своїх обов'язків зобов'язаний перевірити кров на ВІЛ-інфекцію та ін. Якщо вони цього не зробили, тобто виявили свою недбалість і, як наслідок, допустили зараження хоча б однієї людини, то винні повинні бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Водночас необхідно зауважити, що між неналежним виконанням своїх обов'язків і наслідками необхідно встановити причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона характеризується необережністю у вигляді злочинної самовпевненості або злочинної недбалості. **Суб'єкт** злочину – спеціальний (лікарі, медичні особи тощо).

Схема 1

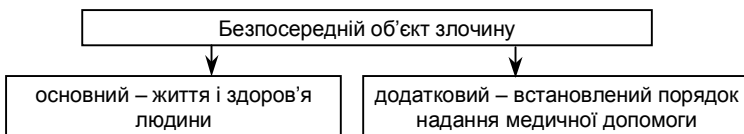

Схема 2

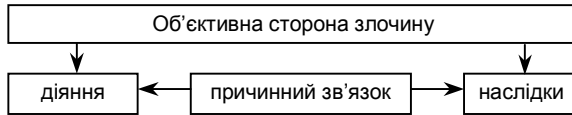
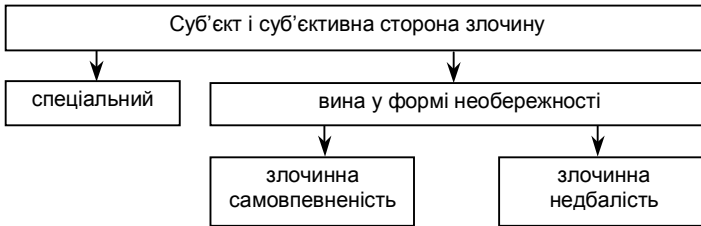

Схема 3

Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 ККУ)

Зазначений злочин належить до категорії злочинів невеликої тяжкості. Медичні правила огляду були затвердженні Постановою Кабінету Міністрів України 18 грудня 1998 р. У цій постанові були визначені конкретні заходи з метою виявлення ВІЛ-інфекції, обліку ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД та медичного нагляду за ними.¹

З **об'єктивної сторони** злочин полягає в розголошенні відомостей про наявність в особі ВІЛ-інфекції, СНІДу або іншої невиліковної хвороби (наприклад, відкрита форма туберкульозу) за умови, що інформація стала відомою у зв'язку з виконанням службових або професійних обов'язків. Розголошення може здійснюватися в будь-якій формі, і для складу злочину достатньо повідомити хоча б одну особу.

Об'єктом злочину є правовідносини, що забезпечують встановлений порядок надання інформацій щодо проведення та результатів медичних обстежень людини у зв'язку з перевіркою її на зараження СНІДом, вірусом імунодефіциту тощо.

¹ Офіційний вісник України. 1998. № 91. С. 42.

Злочин вважається закінченим з моменту, коли виявлені позитивні факти стали відомі хоча б одній особі, яка ці факти не мала права знати. Якщо підозра на ВІЛ-інфекцію не підтвердилась і медична особа про це інформувала сторонніх осіб, то в її діях складу зазначеного злочину немає.

Суб'єктивна сторона може бути проявлена як у формі умислу, так і з необережності.

Суб'єкт злочину спеціальний, тобто службові особи лікувального закладу, допоміжний представник такого закладу, які самовільно здобули інформацію про виявлені хвороби.

Схема 1

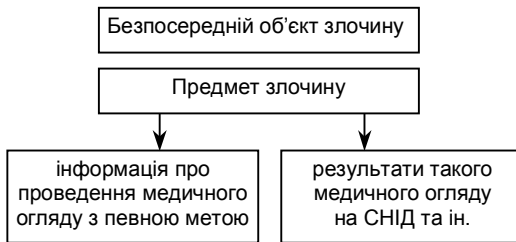

Схема 2

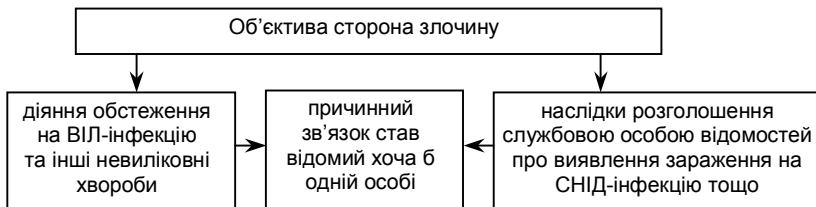

Схема 3

Зараження венеричною хворобою (ст. 133 КК України)

Цей злочин також належить до злочинів середньої тяжкості. **Об'єктивна сторона** його характеризується зараженням однією людиною іншої венеричною хворобою. До венеричних хвороб відносять: гонорею, трихомоніоз, сифіліс, токсоплазмоз, м'який шанкр та ін. Для кваліфікації дій суб'єкта обов'язковою ознакою є така обставина: особа знала, що вона хвора на венеричну хворобу, і все ж допустила таке зараження. Спосіб зараження на кваліфікацію злочину не впливає. **Безпосереднім об'єктом** тут є здоров'я потерпілої особи.

Згода потерпілої сторони, яка знала, що її партнер хворіє на венеричну хворобу, на статевий акт не виключає кримінальної відповідальності останнього. Злочин вважається закінченим з моменту зараження потерпілої особи.

Із **суб'єктивної сторони** злочин характеризується як прямим умислом, так і непрямим, а також злочинною самовпевненістю. Водночас необхідно зазначити, що внаслідок злочинної недбалості зараження іншої особи не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Суб'єкт злочину загальний (16 років, хворіє на венеричну хворобу і знає про це).

Кваліфікуючі ознаки цього злочину вказані в ч. 2 і 3 ст. 133 ККУ (див. схему 4 на с. 61). Для відповідальності за ч. 2 ст. 133 ККУ достатньо встановити хоча б одну з кваліфікуючих ознак.

Схема 1

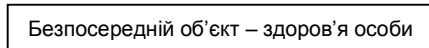

Схема 2

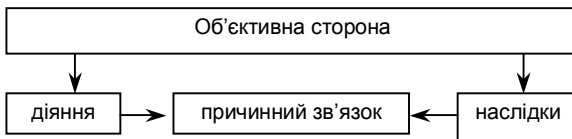

Схема 3

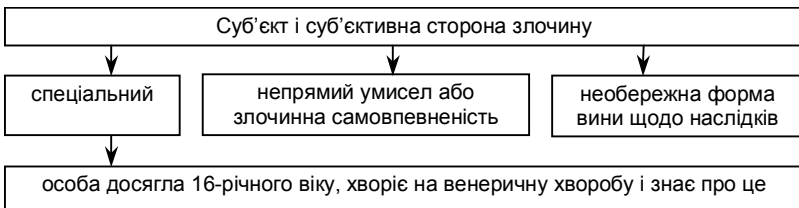
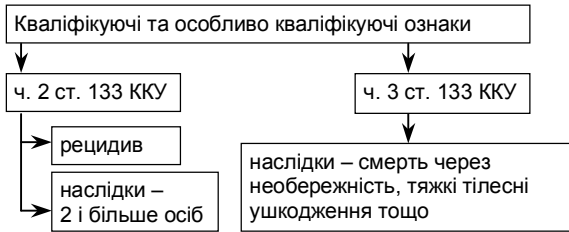

Схема 4

Незаконне проведення аборту (ст. 134 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є здоров'я вагітної жінки, а інколи і її життя.

Чинне законодавство дозволяє штучне переривання вагітності жінки за наявності її згоди виключно акушерами-гінекологами в спеціальних лікувальних закладах у межах певних термінів вагітності (до 12 тижнів і до 22 тижнів – за наявності спеціальних показань) та за відсутності медичних протипоказань. Якщо такі умови не виконуються, то аборт вважається незаконним. **Об'єктивна сторона** цього злочину полягає в тому, що аборт робить особа, яка не має спеціальної медичної освіти. Зазначений злочин відноситься до злочинів невеликої тяжкості. **Суб'єкт** злочину – загальний. **Суб'єктивна сторона** злочину характеризується прямим умислом.

Частини 2, 3, 4, 5 ст. 134 мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: примушування до аборту без добровільної згоди потерпілої особи, якщо незаконне проведення аборту спричинило тривалий розлад здоров'я, бездітність або смерть потерпілої особи; примушування до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи або якщо вона спричинила смерть потерпілої чи інші тяжкі наслідки.

Схема 1

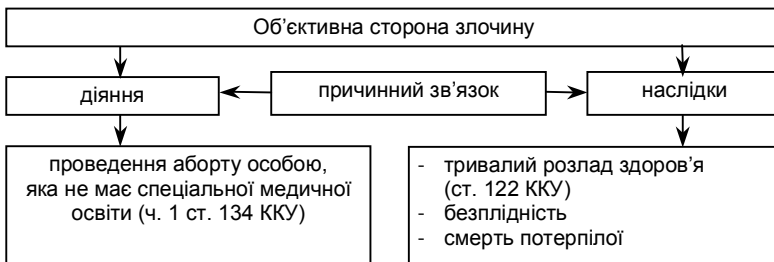

Схема 2

Залишення в небезпеці (ст. 135 КК України)

Об'єктивна сторона зазначеного злочину характеризується бездіяльністю особи, яка була зобов'язана надати допомогу, мала реальну можливість це зробити, не створюючи для себе небезпеки, та не зробила цього.

Зобов'язання може бути правовим (керівник групи туристів), службовим (поліція повинна рятувати громадян, які знаходяться в небезпеці), соціальним (батьки піклуються про дітей і навпаки), моральним (допомога людині, яка залишилася в складній життєвій ситуації, кола одна людина перебуває в небезпечному стані через іншу).

Як бачимо, така обов'язковість однієї людини надавати допомогу іншій характеризує всі наведені в диспозиції статті значення. Водночас необхідно наголосити, що якщо особа не мала можливості надати необхідну допомогу (вплив непереборної сили), то кримінальна відповідальність виключається.

Злочин вважається закінченим в момент залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані, і належить до злочинів невеликої тяжкості.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і необережністю щодо наслідків. Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку і:

- первісно зобов'язана піклуватися про потерпілого і мала можливість надати йому допомогу;
- мати, що залишила новонароджену дитину без допомоги;
- сама поставила потерпілого у небезпечний для життя стан.

Кваліфікуючими ознаками злочину для ч. 2 ст. 135 ККУ будуть у разі, якщо мати не перебуває в обумовленому пологами стані. Для

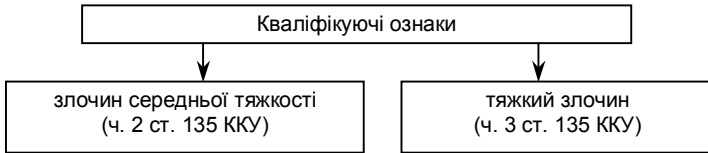
Схема 1

Схема 2

Схема 3

ч. 3 ст. 135 ККУ – якщо зазначене в ч. 1 і 2 ст. 135 ККУ спричинило смерть потерпілого або потягло інші тяжкі наслідки.

Потерпілими, як правило, мають бути особи, які перебувають у небезпечному для життя стані, але позбавлені можливості вжити заходів до самозбереження через старість, хворобу, малолітство тощо.

Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному стані (ст. 136 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є життя і здоров'я особи. Потерпілою буде особа, яка перебуває в небезпечному для життя стані, тобто такому стані, коли вона без сторонньої допомоги не має можливості до самозбереження. З **об'єктивної сторони** цей злочин характеризується бездіяльністю в трьох формах:

- 1) ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, або не повідомлення про такий стан особи належним установам та особам;

- 2) настання внаслідок цього тяжких тілесних ушкоджень;
- 3) наявність причинного зв'язку між бездіяльністю винного і настанням тяжких наслідків.

Особливою умовою кримінальної відповідальності за вказаний злочин є наявність в особи можливості надати допомогу або можливості повідомити про те, що сталося.

Злочин вважається закінченим з моменту настання наслідків у вигляді заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у формі непрямого умислу щодо бездіяльності й необережністю щодо наслідків. **Суб'єктом** є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і яка не була зобов'язана піклуватися про потерпілого й не ставила його в небезпечний для життя стан. У протилежному разі відповідальність настає за ст. 135 ККУ.

Кваліфікуючі ознаки передбачені ч. 2 і 3 ст. 136 ККУ. Відповідальність настає за ненадання допомоги неповнолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, у разі можливості надати таку допомогу або повідомити про такий стан дитини належним установам чи особам. Малолітньою вважається особа, яка на момент події досягла 14-річного віку. Водночас необхідно пам'ятати, що, щоб застосувати цю кваліфікуючу ознаку, потрібно, щоб винний знав, міг і повинен був усвідомлювати, що потерпілий є малолітнім. Злочин вважається закінченим з моменту початку бездіяльності незалежно від настання наслідків. За ч. 3 ст. 136 ККУ винний притягається до відповідальності, якщо настала смерть потерпілого.

Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і на відміну від ст. 135 ККУ не зобов'язана була піклуватися про потерпілого, сама не поставила його в небезпечне для життя становище. Медичні працівники у таких випадках несуть кримінальну відповідальність за ст. 138 ККУ.

Схема 1

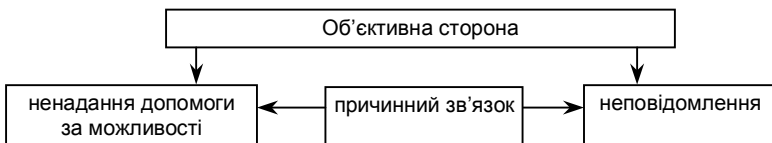
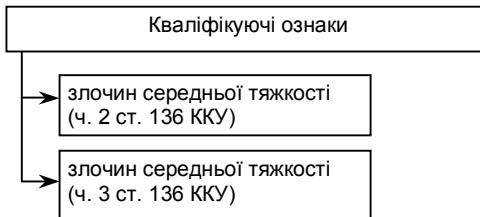

Схема 2

Схема 3

Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК України)

Безпосередній об'єкт цього злочину можна поділити на два: 1) основний — відносини у сфері охорони життя та здоров'я неповнолітніх; 2) додатковий — відносини у сфері службової діяльності осіб, на яких покладено обов'язки із забезпечення охорони життя та здоров'я неповнолітніх.

Потерпілою в цих злочинах є особа, яка не досягла 18-річного віку.

З **об'єктивної сторони** злочин характеризується трьома ознаками. Перша — діяння, тобто дії, коли неналежно виконуються покладені на особу обов'язки щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх, і бездіяльність, коли взагалі покладені на службову особу зазначені обов'язки не виконуються через недбале або неправильне ставлення до них. Другою ознакою будуть суспільно небезпечні наслідки у вигляді заподіяння значної шкоди здоров'ю потерпілого; третя ознака — причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується непрямим умислом або необережністю. **Суб'єктом** злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і яка згідно зі своїми службовими обов'язками або за професійними якостями зобов'язана була забезпечувати охорону життя і здоров'я дітей.

Кваліфікуючі ознаки передбачені в ч. 2 ст. 137 ККУ: спричинення смерті потерпілого або інші тяжкі наслідки.

Схема 1

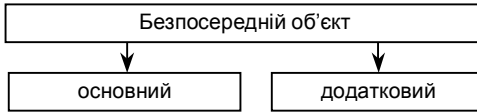

Схема 2

Схема 3

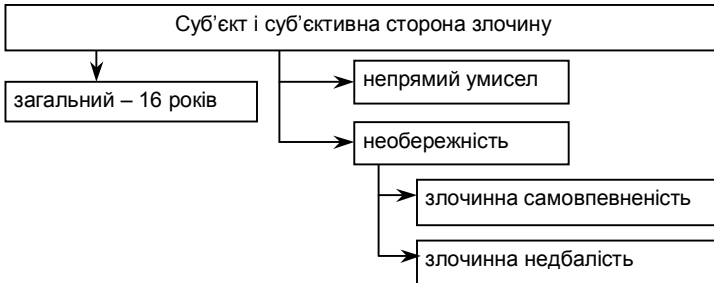
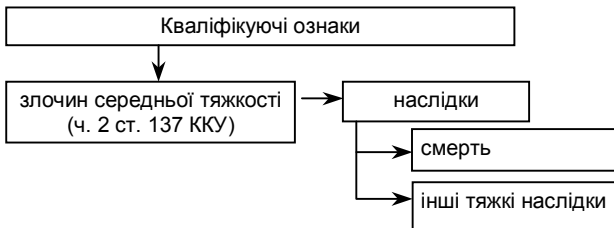

Схема 4

Незаконна лікувальна діяльність (ст. 138 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, пов'язані з життям та здоров'ям людини, додатковий об'єкт — правовідносини, що забезпечують порядок здійснення лікувальної діяльності.

Об'єктивна сторона характеризується постійною або тимчасовою зайнятістю лікувальною діяльністю особи, яка не має належної медичної освіти, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого. Перед практичними працівниками часто постає питання, що саме входить у зміст незаконної лікувальної діяльності. Тут відповідь однозначна: це вплив на особу шляхом заборонених медичних засобів і методів. По-друге, засоби і методи можуть бути і дозволеними, але вони виконуються особою, яка не має права цього робити (наприклад, медбрат або медсестра проводять операцію, яку має проводити тільки кваліфікований лікар).

Закінченим злочин вважається лише в разі, якщо через незаконну лікувальну діяльність настали тяжкі наслідки (наприклад, тяжка хвороба або смерть потерпілого).

Водночас необхідно зауважити, що в разі незаконної лікувальної діяльності за допомогою заборонених методів та засобів, а також за підроблені документи вчинене необхідно додатково кваліфікувати за ст. 141—143, 314, 315, 324, 358 ККУ. У разі настання смерті з необережності двом або більше осіб, дії винного додатково необхідно кваліфікувати за ч. 2 ст. 119 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом щодо діяння особи, яка не має права проводити незаконне лікування, а щодо тяжких наслідків, то їхня вина може бути лише у формі необережності (злочинна самовпевненість або злочинна недбалість).

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку і не має медичної освіти. Якщо цей злочин супроводжується обманом з метою отримання винагороди, то такі дії слід кваліфікувати за сукупністю статей 138 і 190 ККУ.

Схема 1

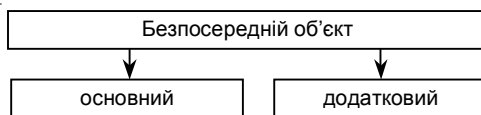
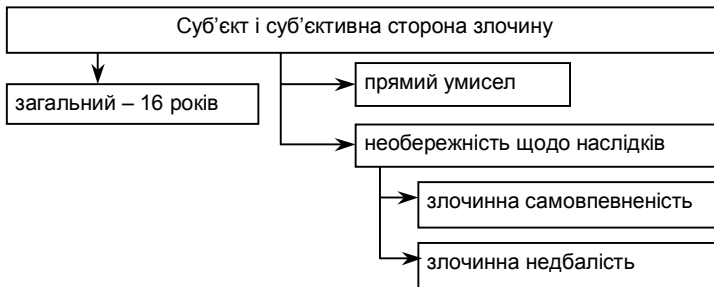

Схема 2

Схема 3

Ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК України)

Цей злочин, як і попередній, має основний і додатковий об'єкти. До першого належать суспільні відносини, пов'язані з життям та здоров'ям людини, а до другого – правовідносини, що забезпечують порядок надання медичної допомоги.

З **об'єктивної сторони** злочин постає у формі бездіяльності, тобто у ненаданні допомоги хворому без поважних на те причин, якщо це могло спричинити тяжкі для останнього наслідки. Поважною причиною ненадання своєчасної медичної допомоги може бути, наприклад, крайня необхідність, непереборна сила, хвороба самого медпрацівника тощо.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом до факту ненадання допомоги хворому за умови, що медичний працівник усвідомлював, що невиконання ним своїх обов'язків може спричинити тяжкі наслідки для хворого.

Суб'єкт злочину – спеціальний – медичний працівник, який може обіймати певну посаду, а також може займатися і приватною практикою, маючи на це ліцензію.

Кваліфікуючі ознаки передбачені в ч. 2 ст. 139 ККУ – смерть потерпілого і інші тяжкі наслідки.

Схема 1

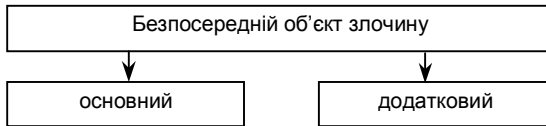

Схема 2

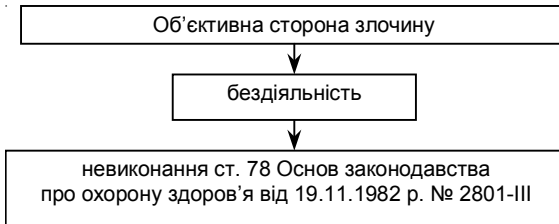

Схема 3

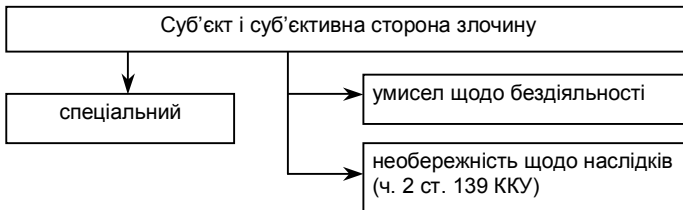
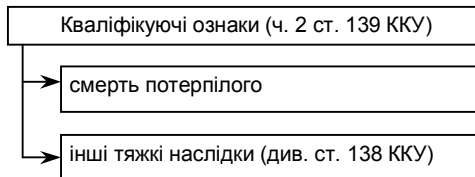

Схема 4

Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 КК України)

Безпосередній об'єкт зазначеного злочину можна поділити на основний, до якого належать життя і здоров'я особи, і додатковий, до якого входять виконання медичними та фармацевтичними працівниками своїх професійних обов'язків.

Тому з **об'єктивної сторони** цей злочин характеризується дією або бездіяльністю з боку зазначених медпрацівників, унаслідок чого було

заподіяно тяжкі наслідки для хворого. Проте медична практика свідчить, що порушення професійних обов'язків має різноманітний характер (невчасна діагностика, відмова в госпіталізації, перевищення доз ліків тощо). Як наслідок – ускладнення хвороби або смерть хворого. Водночас варто наголосити, що між дією (бездіяльністю) медичного або фармацевтичного працівника і тяжкими наслідками необхідно встановити причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом або необережністю щодо діяння і тільки необережністю щодо наслідків.

Суб'єктом злочину можуть бути тільки медичний або фармацевтичний працівник, а також той, хто займається приватною медициною.

Кваліфікуючою ознакою буде настання тяжких наслідків неповолітньому.

Схема 1

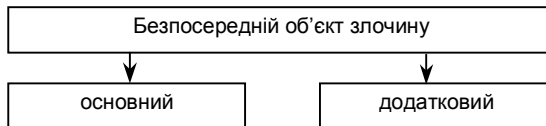

Схема 2

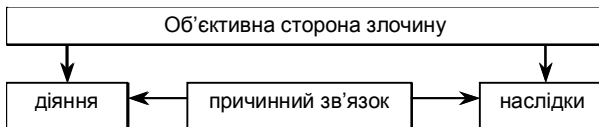

Схема 3

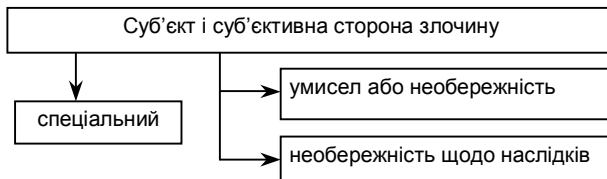
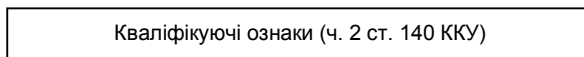

Схема 3

Порушення прав пацієнта (ст. 141 КК України)

Безпосередній об'єкт цього злочину поділяється на основний і додатковий. До основного об'єкта належать суспільні відносини щодо життя і здоров'я людини, а до додаткового – правовідносини, які врегульовують порядок проведення клінічних випробувань. Предметом злочину відповідно до Закону України «Про лікарські засоби» від 4 квітня 1996 р. № 123 / 96 ВР мають бути будь-які речовини, які застосовуються для запобігання вагітності, профілактики, діагностики та лікування захворювання людини.

З **об'єктивної сторони** цей злочин полягає в проведенні клінічних випробувань лікарських засобів без письмової згоди пацієнта або його законного представника, або стосовно неповнолітнього чи недієздатного, якщо ці дії спричинили смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки. Лікування хворого може проводитись новими лікарськими засобами, але за згодою пацієнта або його законного представника і лише як виняток, коли хворому загрожує смерть, клінічне випробування може бути проведене без такої згоди. Водночас практичним працівникам необхідно пам'ятати, що порушення вказаних вимог можна визнати злочинним лише за умови настання смерті пацієнта або інших тяжких наслідків (інвалідність тощо).

Схема 1

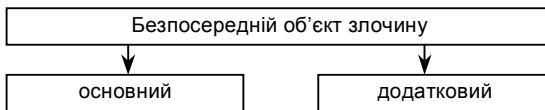

Схема 2

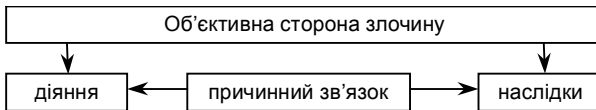
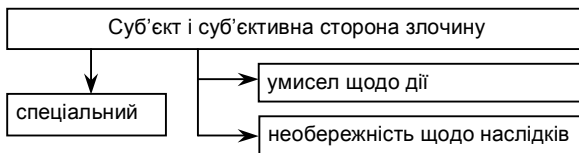

Схема 3

Суб'єктивна сторона характеризується умислом щодо дії і необережністю щодо наслідків.

Суб'єкт злочину – спеціальний, це медичний або фармацевтичний працівник, який проводив випробування.

Незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 ККУ України)

Безпосередній об'єкт злочину спеціальний, як і в ст. 141 ККУ.

З **об'єктивної сторони** цей злочин полягає в незаконному проведенні медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя чи здоров'я¹ (див. диспозицію ч. 1 ст. 142 ККУ).

Частина 2 ст. 142 ККУ встановлює кримінальну відповідальність за незаконне проведення дослідів над неповнолітнім, над двома або більше особами, шляхом примушування або обману, а також якщо вказані досліді спричинили тривалий розлад здоров'я потерпілої особи. Злочин належить до середньої тяжкості.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом щодо діяння і необережністю щодо наслідків.

Суб'єкт злочину – особа, яка проводить зазначений дослід.

Схема 1

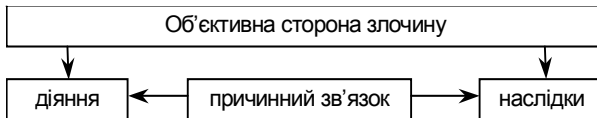
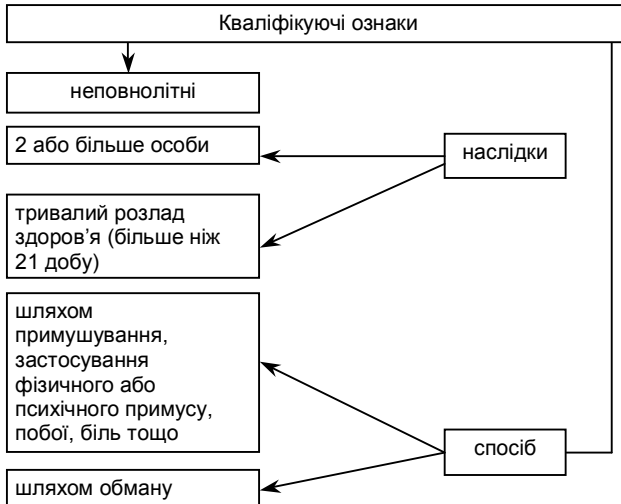

Схема 2

¹ Права людини і професійна відповідальність лікаря в документах міжнародних організацій [Текст]. К., 1999.

Схема 3

Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143 КК України)

Зазначені дії є протизаконними, оскільки вони порушують передбачений законодавством України порядок вказаної діяльності і тягнуть за собою заподіяння шкоди здоров'ю, правам, законним інтересам людини.

Стаття 47 Основ законодавства України про охорону здоров'я встановлює, що трансплантація можлива, якщо інші методи підтримки життя, відновлення здоров'я не дають бажаних результатів, а заподіяна при цьому шкода донору менша за ту, що загрожує реципієнту¹.

Об'єктивна сторона зазначеного злочину характеризується порушенням встановленого законом порядку трансплантації органів і тканин людини (наприклад, трансплантація органу без згоди живого донора або його представника). Також склад злочину утворюють дії не трансплантації органів, якщо хворого можна було лікувати звичайними методами.

¹ Відомості Верховної Ради України. 1999. № 41. Ст. 337.

Частина 2 ст. 143 ККУ встановлює відповідальність за вилучення в людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації. Під примушуванням необхідно розуміти фізичний або психічний вплив на потерпілого, який створює небезпеку небажаних наслідків як для потерпілого, так і для близьких йому осіб.

У ч. 3 ст. 143 ККУ передбачена відповідальність за вказане примушування або обман щодо особи, яка перебувала в беспорядному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного.

Водночас ч. 4 ст. 143 ККУ встановлює відповідальність за незаконну торгівлю органами або тканинами людини.

Кваліфікуючі ознаки злочину передбачені в ч. 5 ст. 143 ККУ (див. схему).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом з корисливою або іншою метою. **Суб'єктом** злочину є будь-яка особа, що досягла 16-річного віку, а також яка має право на вказані дії.

Схема 1

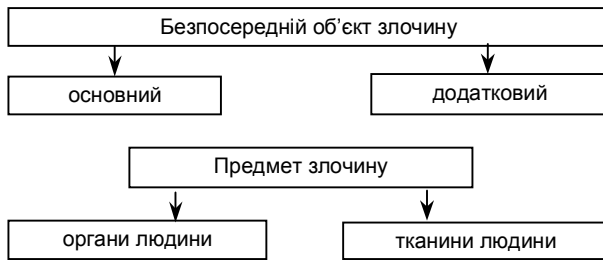

Схема 2

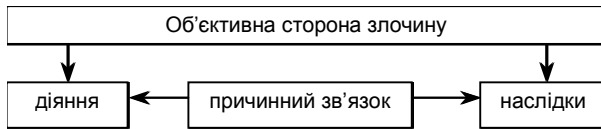

Схема 3

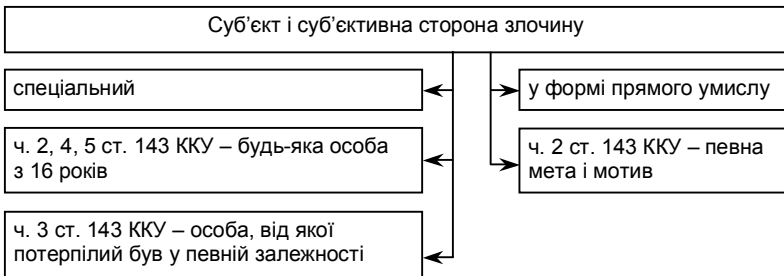
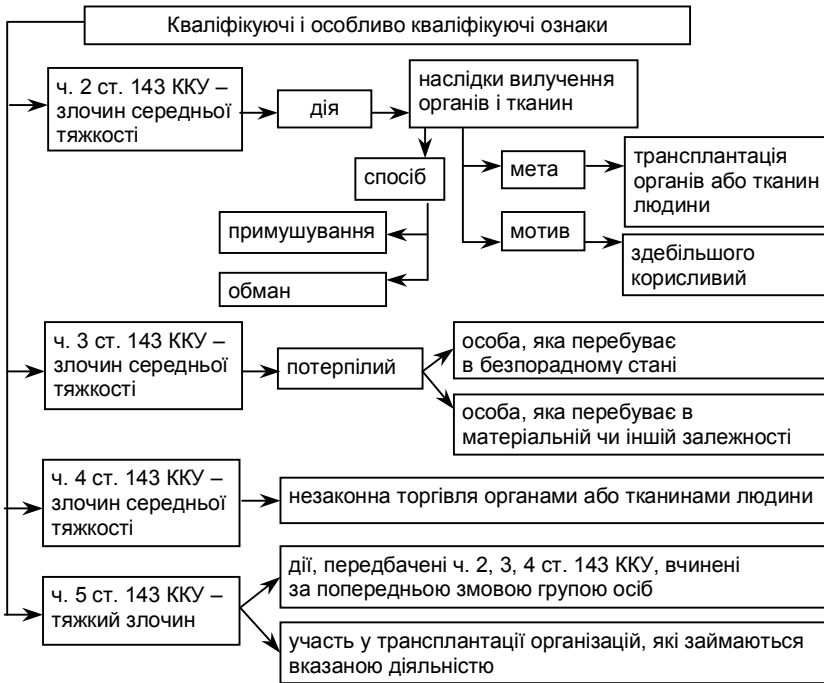

Схема 4

Насильницьке донорство (ст. 144 КК України)

Основним об'єктом цього злочину є життя і здоров'я людини, а додатковим – суспільні відносини, що врегульовують порядок надання донором крові та її компонентів, які, у свою чергу, становлять предмет злочину. Закон України «Про донорство крові та її компонентів» від 23 червня 1995 р.¹ визначає донорство як добровільний акт волевиявлення людини, що полягає в здаванні крові або її компонентів для подальшого безпосереднього використання з медичною метою (переливання крові хворому тощо).

Об'єктивна сторона полягає в насильницькому або шляхом обману вилученні в людини крові з метою використання її як донорської. Насильство може бути фізичним (побої) або психічним (погроза

¹ Відомості Верховної Ради України. 1995. № 23. Ст. 163.

побити тощо). Обман – це будь-які дії, що вводять потерпілого в оману для використання його як донора.

Кваліфікуючими ознаками є вчинення зазначених дій до неповнолітнього або особи, яка перебувала в безпорадному стані чи в матеріальній залежності від винного (ч. 2 ст. 144 ККУ), а також вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб або з метою продажу (ч. 3 ст. 144 ККУ). Злочин належить до середньої тяжкості.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, корисливим мотивом та спеціальною метою.

Суб'єкт злочину – медичний працівник, який здійснює вилучення крові, а за ч. 2 і 3 ст. 144 ККУ – й інші особи.

Схема 1

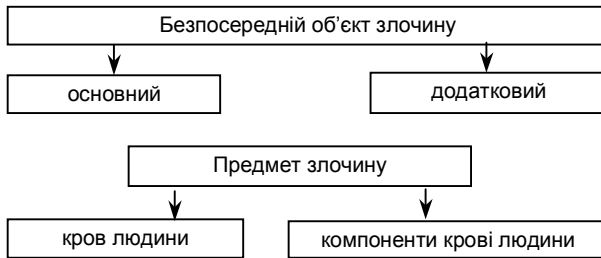

Схема 2

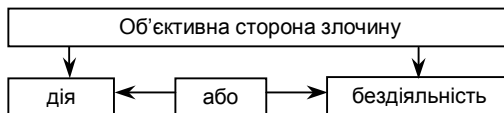
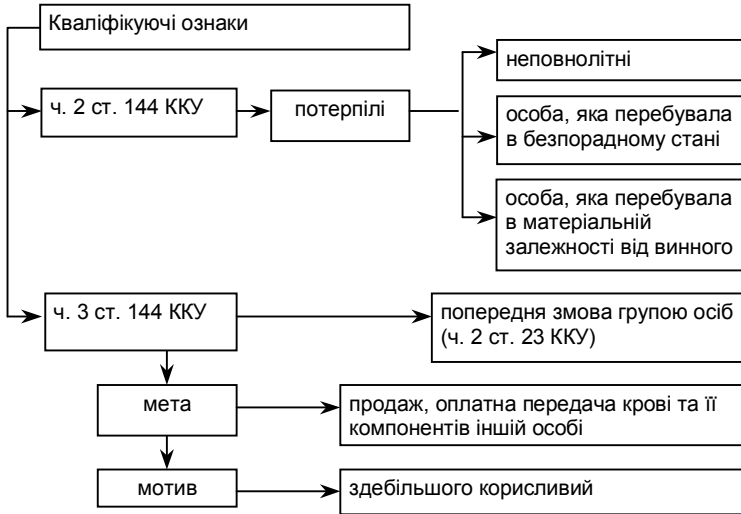

Схема 3

Схема 4

Незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК України)

Закон забороняє медичним працівникам розголошувати лікарську таємницю, а при використанні даних у науковій і навчальній роботі обов'язкова анонімність пацієнта. Заборона розголошення лікарської таємниці забезпечує охорону прав пацієнта, його життя і здоров'я.

Об'єктивна сторона характеризується розголошенням лікарської таємниці особою, якій вона стала відомою у зв'язку з використанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки (тяжку хворобу, самогубство тощо). Водночас необхідно встановити причинний зв'язок між діянням та наслідками.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом щодо діяння і необережністю щодо наслідків.

Суб'єктом злочину є особа, якій стала відома таємниця у зв'язку з виконанням нею професійних обов'язків (лікарі різного рівня).

Схема 1

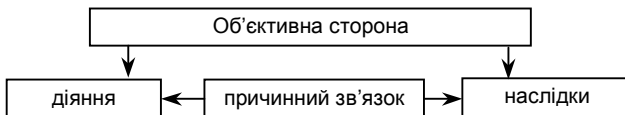
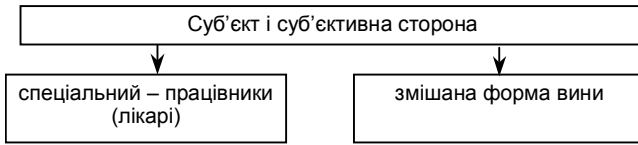

Схема 2**Контрольні запитання**

1. Види злочинів проти життя.
2. Об'єкти злочинів проти життя та їх кваліфікація.
3. Визначення вбивства та його види.
4. З якого віку настає кримінальна відповідальність за вбивство?
5. Злочини проти здоров'я і критерій їх диференціації.
6. Ознаки тяжкого тілесного ушкодження.
7. Ознаки тілесного ушкодження середньої тяжкості.
8. Ознаки, що характеризують легке тілесне ушкодження.
9. Чим відрізняються злочин залишення в небезпеці від ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані?
10. Ознаки незаконної лікувальної діяльності.
11. Чим відрізняються ознаки, передбачені ст. 139 і 140 ККУ?
12. Які досліді над людиною є незаконними?
13. Незаконна трансплантація органів або тканин людини, її ознаки.
14. Незаконне проведення абортів.
15. Ознака потерпілого за ст. 135 ККУ.
16. Ознаки насильницького донорства.
17. Коли настає кримінальна відповідальність за незаконне розголошення лікарської таємниці?

Список рекомендованої літератури

1. Байда А. А. Уголовная ответственность за незаконную лечебную деятельность: монография. Харьков: Одиссей, 2009. 320 с.
2. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 56 с.
3. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів проти особи та її власності. Київ: Юрінком, 1996. 143 с.
4. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018.
5. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім, 2003. 1193 с.

6. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015. 576 с.
7. Кримінальне право України: навчальний посібник / за ред. Є. Л. Стрельцова. Харків: Одісsey, 2013. 264 с.
8. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 605 с.

Злочини проти волі, честі та гідності особи

4.1. Загальна характеристика злочинів проти волі, честі та гідності особи

Основу законодавчого регулювання в кримінальному законі злочинів проти особистої свободи становлять норми міжнародного права, які закріплюють права людини. Відповідно до Загальної декларації прав людини 1948 року всі громадяни народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах (ст. 1). Кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність (ст. 3). Ніхто не може бути незаконно арештований або затриманий (ст. 9). Кожна людина має право без перешкод пересуватися й обирати місце для свого мешкання в межах держави (ст. 13). Тому Конституція України в розділі 2 закріпила досить широкий та різний за своїм змістом перелік природних та невідчужуваних прав людини. До них, зокрема, відносять і право на повагу до гідності людини (ст. 28), право на свободу і особисту недоторканність (ч. 1 ст. 29).

Отже, створення механізму кримінально-правової охорони прав людини на особисту свободу і недоторканність обумовило їх законодавче оформлення в розділі 3 Особливої частини КК України.

Родовим об'єктом зазначених злочинів є суспільні відносини у сфері охорони фізичної (особистої) свободи, волі, честі та гідності людини.

Безпосередній об'єкт цих злочинів – інтереси людини у сфері охорони її фізичної свободи. Її ґносеологічну сутність становлять: а) свобода волі людини як детермінанта поведінки; б) свідоме, вольове визначення особою форм і видів своєї діяльності незалежно від зовнішніх тисків.

Загальними ознаками **об'єктивної сторони** розглядуваних злочинів є негативні зміни зовнішнього світу, поєднані зі здійсненням активних дій протиправного характеру (утримання, купівля-продаж, незаконне затримання та ін.). Для деяких із них обов'язковою ознакою вчинення злочину є спосіб (обман, шантаж тощо). Злочини проти волі, честі та гідності особи характеризуються формальною конструкцією складу.

Суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується виною у формі прямого умислу та корисливим або іншим мотивом і метою.

Суб'єктом вказаних злочинів визнається фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. За вчинення злочину, передбаченого ст. 147 ККУ (захоплення заручників), відповідальність настає з 14 років. Спеціальний суб'єкт передбачений стосовно злочинів, визначених ст. 150-1 ККУ, ст. 151 ККУ.

Звідси злочини проти волі, честі та гідності особи можна визначити як передбачені Особливою частиною КК України суспільно небезпечні умисні діяння, що посягають на особисту волю, честь та гідність людини.

Зазначені злочини можна поділити на дві групи, а саме:

- 1) незаконне позбавлення волі або викрадення людини, захоплення заручників, підміна дитини та незаконне поміщення в психіатричний заклад (ст. 146–148 ККУ);
- 2) торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини, експлуатація дітей та використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 149–150-1 ККУ).

4.2. Види злочинів

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують особисту волю людини та її недоторканність. А додатковим безпосереднім об'єктом злочину можуть бути життя людини, її здоров'я, інтереси у сфері економіки, власність тощо.

Потерпілою може бути будь-яка особа незалежно від статі, віку, громадянства тощо.

Об'єктивну сторону створюють протиправні дії, спрямовані на незаконне позбавлення волі або викрадення людини, її переміщення з

постійного місця в інше місце проти її волі. Злочин вважається закінченим з моменту захоплення особи й позбавлення її можливості вільно пересуватися (формальний склад злочину). Цей злочин може тривати аж до звільнення потерпілого.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотиви і мета можуть бути різними.

Суб'єктом злочину є лише приватна особа, яка досягла 16-річного віку. Службова особа за такі дії несе відповідальність за ст. 235² ККУ, або ст. 365 ККУ, або ст. 371 ККУ.

Кваліфікуючі ознаки визначені в ч. 2 ст. 146 ККУ: якщо дії вчинені щодо малолітнього (до 14 років), щодо двох і більше осіб, за попередньою змовою групи осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або такі, що супроводжуються заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї або здійснюється протягом тривалого часу; і в ч. 3 ст. 146 ККУ особливо кваліфікуючі ознаки є, якщо цей злочин вчинений організованою групою, або дії спричинили тяжкі наслідки (смерть потерпілого, його самогубство тощо).

Схема 1

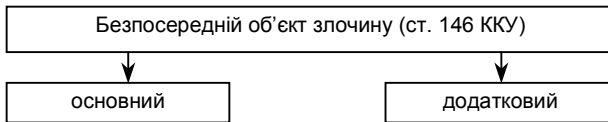

Схема 2

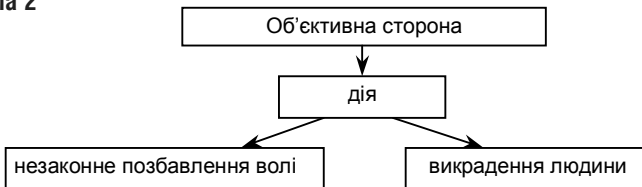
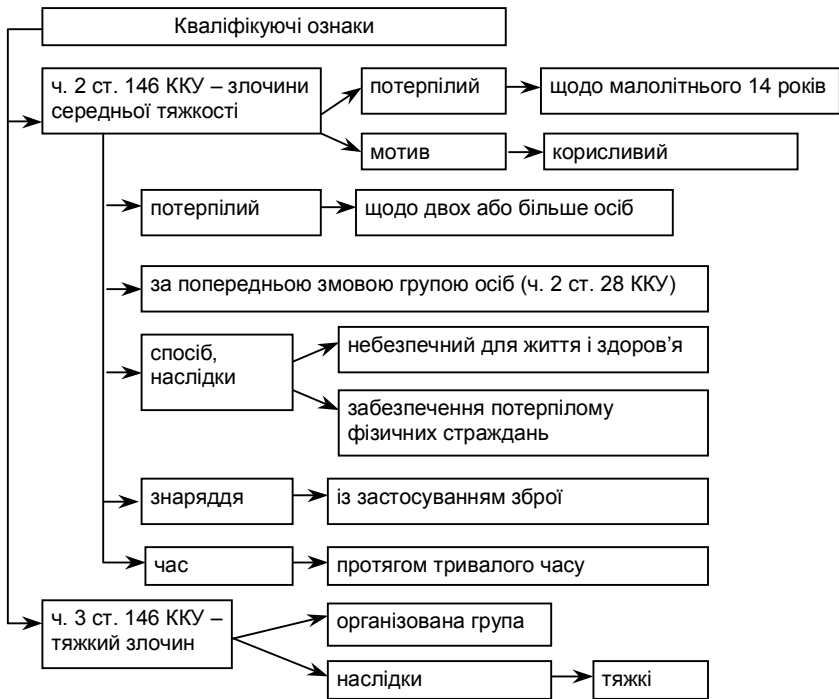

Схема 3

Схема 4

Насильницьке зникнення (ст. 146¹ КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують недоторканність, волю, честь і гідність особи, а додатковим – життя і здоров'я особи, власність тощо.

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується активним діянням, тобто арештом, затриманням, викраденням або позбавленням волі людини в будь-якій іншій формі, вчиненим представником держави, у тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місця перебування.

Частина 2 зазначеної статті передбачає видання наказу або розпорядження про вчинення дій, зазначених у ч. 1 цієї статті, або нежиття керівником, якому стало відомо про вчинення зазначених вище

дій його підлеглими заходів щодо їх припинення та неповідомлення компетентних органів про злочин.

Під представником влади розуміють службову особу, а також особу або групу осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави, а під представником іноземної держави — осіб, які діють як державні службовці іноземної держави або проходять військову службу в збройних силах, органах поліції, органах державної безпеки, розвідувальних органах, або осіб, які обіймають посади в зазначених або будь-яких інших державних органах чи органах місцевого самоврядування іноземної держави, або які діють за наказом зазначених осіб, а також представників іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд чи груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації РФ, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення діяння.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом до зазначених вище дій.

Суб'єкт — спеціальний, тобто зазначені вище посадові особи.

Захоплення заручників (ст. 147 КК України)

Ця стаття включена до КК України відповідно до міжнародної конвенції, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН у 1979 р., до якої у 1987 році приєдналася і Україна.

Безпосереднім об'єктом злочину (основним) є воля, честь і гідність особи, а додатковим — громадська безпека, життя, здоров'я особи, власність тощо.

Потерпілою може бути будь-яка особа, яку незаконно захопили і утримують проти її волі, погрожують вбити, заподіяти тілесні ушкодження тощо.

Об'єктивна сторона полягає в захопленні або триманні особи як заручника. За конструкцією об'єктивної сторони склад злочину — формальний.

Захоплення заручника — це його викрадення, яке може бути як відкритим, так і таємним, вчинене або шляхом обману або супроводжувалося насильством. Необхідно пам'ятати: якщо викрадення людини буде супроводжуватися обтяжуючими обставинами, які містяться в ст. 146 КК і не передбачені в ст. 147 КК, то такі дії необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів ч. 2 ст. 146 КК та ст. 147 КК України.

Тримання заручника — це позбавлення його волі, коли йому забороняють змінити певне місце (приковують ланцюгом, зачиняють наручниками тощо).

Злочин вважається закінченим з моменту захоплення потерпілого або з моменту фактичного позбавлення заручника права вільно пересуватися. Водночас практичний працівник має пам'ятати, що подальші насильницькі дії щодо заручника, якщо вони утворюють самостійний злочин, кваліфікуються за додатковими статтями Особливої частини КК України.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною особливою умовою. Чим цей злочин відрізняється від злочину, передбаченого ст. 146 ККУ? Тут враховують мету спонукання родичів заручника, державної або іншої установи, підприємства або організації, фізичної, юридичної або службової особи до здійснення або навпаки утримання від здійснення будь-якої дії як умови звільнення заручника. У такий спосіб винний хоче задовольнити свої вимоги (отримати викуп, звільнити особу (осіб), які відбувають покарання тощо).

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 14-річного віку. На практиці суб'єктом цього злочину може бути й службова особа, яка використовувала свої службові повноваження, у такому разі її дії потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів ст. 147 та 365 ККУ.

Кваліфікуючі ознаки передбачені в ч. 2 ст. 147 ККУ (вони обтяжують відповідальність винного): здійснення злочину щодо неповнолітнього, або організованою групою, або дії, поєднані з погрозою знищення людей, або такі, що спричинили тяжкі наслідки. При розслідуванні такої кримінальної справи необхідно особливо уважно розслідувати всі нюанси, якщо була встановлена погроза вбивства однієї чи більшої кількості осіб. Така погроза може стосуватися як самого заручника (його вбивство і вбивство осіб, які намагаються звільнити заручника тощо). Докладніше про зміст цієї обставини див. коментар до ст. 129 ККУ. Водночас варто пам'ятати, що погроза

вбивством охоплюється складом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 147 ККУ, і додаткової кваліфікації не потребує. Під тяжкими наслідками слід розуміти смерть однієї чи кількох осіб, самогубство потерпілого, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній особі або середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком потерпілим, спричинення великої матеріальної шкоди (наприклад, унаслідок вибуху, підпалу тощо), тривала дезорієнтація роботи державної або іншої установи, підприємства чи організації.

Ставлення винного до цих наслідків може бути як умисним, так і необережним. Наприклад, «дії особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 14 ККУ, і умисно вбила заручника, мають кваліфікуватися за ч. 2 ст. 147 ККУ за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч. 2 ст. 115 ККУ» (абз. 3 п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про життя і здоров'я особи від 07.02.2009 р. № 2). Зауважимо, що захоплення або тримання як заручника працівника правоохоронного органу необхідно кваліфікувати за ст. 349 ККУ.

Схема 1

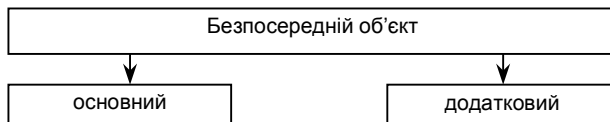

Схема 2

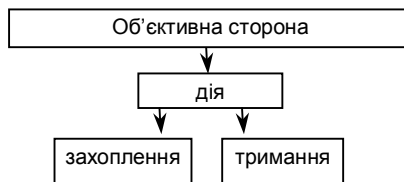
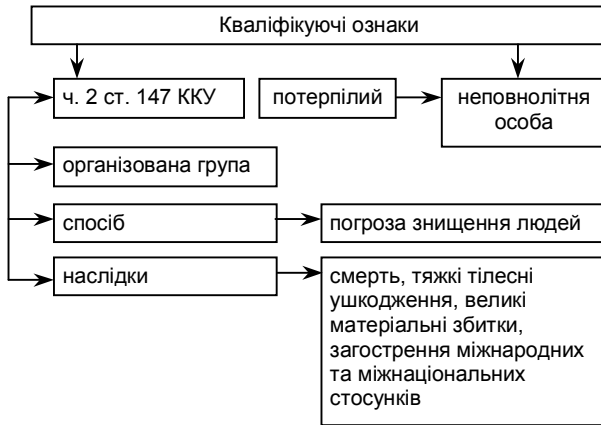

Схема 3

Схема 4

Підміна дитини (ст. 148 КК України)

Безпосереднім основним об'єктом цього злочину є особиста воля дитини, її недоторканність, а додатковим – правовідносини, що забезпечують нормальне життя і розвиток дитини та захист сім'ї. Цей злочин є суспільно небезпечним і тому, що він грубо порушує права батьків на виховання саме своєї дитини, а дітей позбавляє їхніх законних батьків, опікунів, піклувальників тощо.

Об'єктивна сторона злочину полягає в підміні чужої дитини. Склад злочину формальний. Злочин вважається закінченим з моменту підміни дитини.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, тому що особа усвідомлює, що підміняє чужу дитину і бажає цього. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мотив. Він може бути корисливим (передача іншій людині за винагороду) та інші, у т. ч. помста, заздрощі тощо.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16 років і для якої немовля є чужою дитиною. Якщо підміна мала місце через необережність працівника пологового будинку, то такі дії винної особи підпадають під ознаки ст. 140 ККУ.

Схема 1

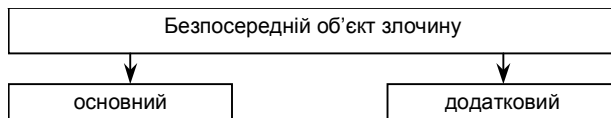

Схема 2

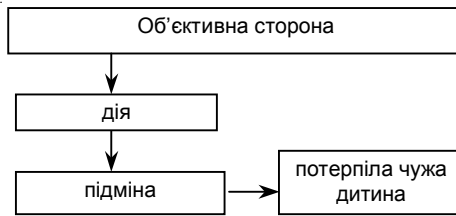
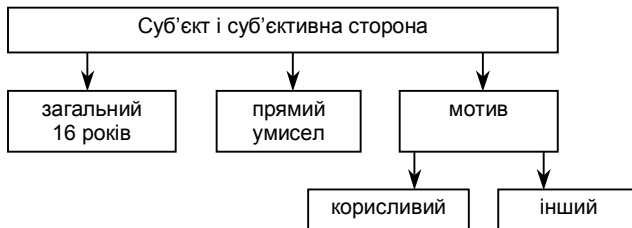

Схема 3

Торгівля людьми (ст. 149 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є воля, честь, гідність особи, а додатковим — суспільні відносини у сфері охорони життя, здоров'я, статевої недоторканності і статевої свободи особи. Цей злочин досить поширений, особливо щодо молодих жінок і дівчат, які вербуються для роботи за кордоном і там, як правило, використовуються злочинцями у своїх корисливих інтересах, здебільшого як секс-рабіні. Потерпілою може бути особа будь-якої статі з властивими їй віковими, соціально-психологічними, біологічними особливостями. Міжнародна спільнота приділяє багато уваги боротьбі з цим явищем. На використання вимог ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000) та ін. Кабінет Міністрів України постановою від 25 вересня 1999 р. № 1768 затвердив «Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми». З аналогічною метою був прийнятий Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку» від 18 січня 2001 р. № 20.

Об'єктивну сторону злочину становлять протиправні дії, які складаються з купівлі-продажу людини, вчиненні інших щодо неї угод, а

також у вербуванні, перевезенні, передачі, переховуванні або одержанні людини. Зазначимо, що обов'язковим є спосіб вчинення діяння, а саме: використання суб'єктом обману чи уразливого стану потерпілої особи. Склад злочину формальний. Встановлення хоча б однієї з ознак достатньо для констатації об'єктивної сторони цього злочину.

Купівля-продаж людини – це передача за певну винагороду (переважно грошову) людини іншій особі, яка є покупцем. У такий спосіб утворюється незаконна цивільно-правова угода, унаслідок якої новий власник отримує права володіння, використання й розпорядження людиною як якоюсь річчю. Необхідно пам'ятати, що передача може здійснюватися за умови, що людина знаходиться в безпорадному стані, із застосуванням насильства, обману тощо.

Інші угоди передбачають використання людини для погашення заподіяної шкоди, матеріальної заборгованості, а також вчинення щодо цієї людини договорів міни, дарування, найму тощо. Зазначені дії можуть здійснюватися як в Україні, так і поза її межами.

Вербування людини – це дії, пов'язані зі спонуканням особи працювати або надавати послуги за матеріальну винагороду за кордоном. Злочин вважається закінченим з моменту початку вербування.

Переміщення людини – вчинення суб'єктом злочину будь-яких дій із переміщення в просторі потерпілої особи з одного місця в інше. Злочин вважається закінченим з моменту переміщення з одного місця в інше.

Переховування людини – вчинення суб'єктом будь-яких дій, спрямованих на те, щоб унеможливити встановлення місця перебування потерпілої особи.

Під передачею людини необхідно розуміти вчинення певних дій, пов'язаних з передачею потерпілої особи іншій людині.

Під одержанням людини розуміють заволодіння потерпілою особою одержувачем.

Водночас зауважимо, що переміщення через кордон України може бути законним і незаконним, за згодою потерпілої особи і без згоди, із застосуванням насильства, або обману, або безпорадного стану потерпілої особи. **Кваліфікуючі ознаки** цього злочину передбачені в ч. 2 і 3 ст. 149 ККУ (див. схему 4 на с. 92).

Суб'єктивну сторону цього злочину становить вина у формі прямого умислу, а також мотив і мета здійснення зазначених дій. Продаж людини, як правило, здійснюється із корисливих мотивів. Проте бувають й інші незаконні угоди, тому і мотив може бути різним,

він є факультативною ознакою. Мету необхідно встановлювати як ознаку складу злочину. Вона може бути найближчою і віддаленою, тобто первинною і кінцевою. Наприклад, при продажі людини найближчою метою є отримання грошей, а за іншої оплатної передачі – одержання будь-якої матеріальної вигоди. Вичерпний перелік різних цілей наведений у ст. 149 ККУ. Це використання потерпілого з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягування в злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях, використання у збройних конфліктах, експлуатації праці потерпілого. Крім зазначених видів мети, у ч. 3 ст. 149 ККУ вказано ще й на мету вилучення в потерпілого органів чи тканин для трансплантації або насильницького донорства. Таким чином, для складу злочину достатнім буде встановити

Схема 1

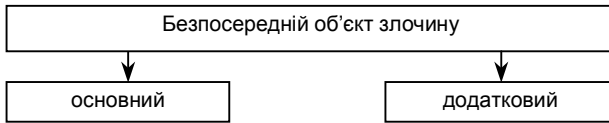

Схема 2

хоча б один із видів мети, передбачених у ч. 1 або 3 ст. 149 ККУ. Необхідно також пам'ятати, що для наявності складу злочину досить, якщо суб'єкт усвідомлював цю мету та діяв заради її досягнення.

Суб'єктом злочину буде фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Виконавцем дій, що складають об'єктивну сторону злочину, буде особа (особи), яка вчинила продаж або іншу оплатну передачу людини або здійснює з нею іншу незаконну угоду, пов'язану з переміщенням через кордон України. Особа, яка приймає потерпілу людину, буде співвиконавцем.

Схема 3

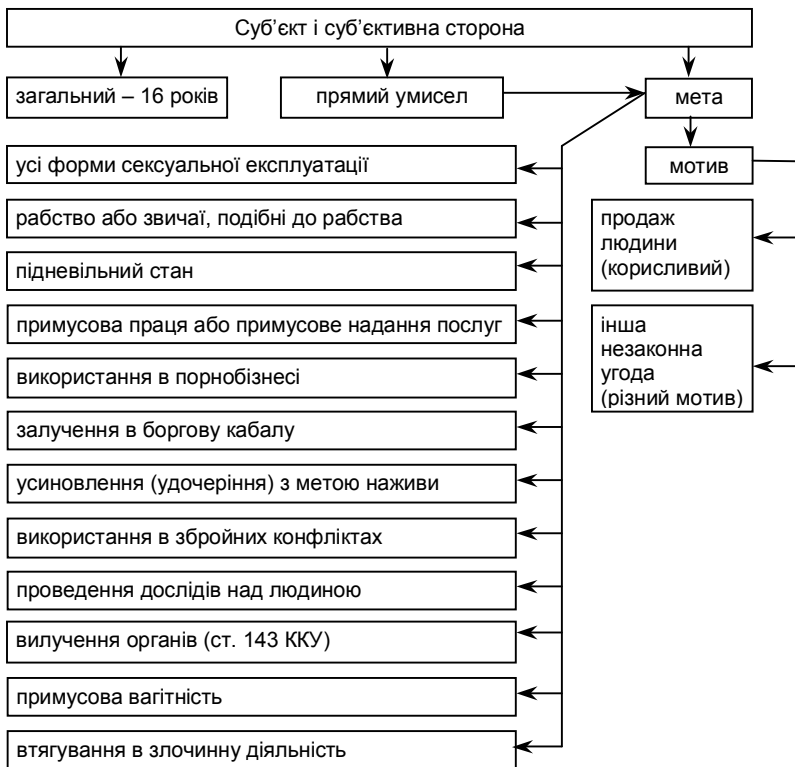
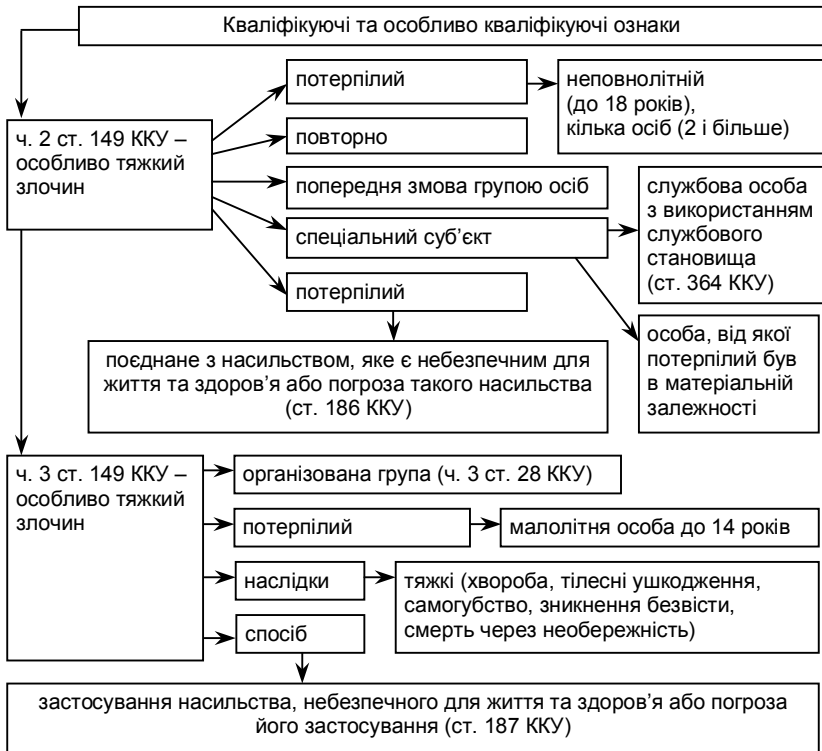

Схема 4

Експлуатація дітей (ст. 150 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують особисту волю дитини, її честь і гідність, а додатковим – її фізичне або психічне здоров'я. Злочин без кваліфікуючих ознак вважається злочином невеликої тяжкості, за ч. 2 ст. 150 ККУ – середньої тяжкості, а за ч. 3 ст. 150 ККУ – тяжкий.

Потерпілою особою є дитина, яка не досягла віку, з якого законодавством про працю дозволяється працевлаштування. Умови залучення неповнолітніх до праці стосовно їх віку визначені в ст. 188 Кодексу законів про працю.

Об'єктивна сторона зазначеного злочину полягає в тому, що здійснюється експлуатація дитини, яка не досягла віку, з якого дозволя-

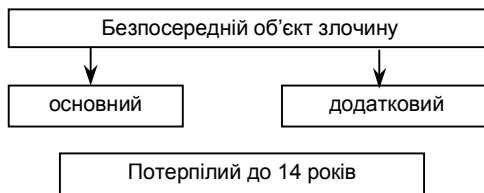
ється працевлаштування, шляхом використання її праці з метою отримання прибутку (наприклад, миття дитиною машин без наявної оплати). Склад злочину формальний. Вважається закінченим з моменту фактичного початку роботи дитиною. Як бачимо, диспозиція ч. 1 ст. 150 ККУ прямо вказує на те, що обов'язковою умовою об'єктивної сторони є спосіб вчинення злочину. Частиною 1 ст. 150 ККУ охоплюється також випадок експлуатації кількох дітей, коли використання праці кожного з них здійснюється в різний час і містить ознаки самостійного злочину.

Суб'єктивна сторона злочину передбачає прямий умисел, обов'язково поєднаний з корисливою метою — отримання від праці дитини прибутку.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку. На практиці буває, що суб'єктом цього злочину є службова особа, тоді її дії необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів (ст. 150 та 364 або 368 ККУ).

У ч. 2 ст. 150 ККУ передбачені обставини, що обтяжують кримінальну відповідальність: вчинення злочину щодо кількох осіб або якщо була спричинена істотна шкода для здоров'я, фізичного розвитку або освітнього рівня дитини, або якщо дії, зазначені в ч. 1 ст. 150 ККУ, були поєднані з використанням праці дітей у шкідливому виробництві (тобто, яке у фізичному або моральному плані є шкідливим для неповнолітніх дітей¹). На практиці буває, що дітей спонукають до проституції або жебрацтва, тоді дії винних осіб слід кваліфікувати за ч. 2, 3, 4 ст. 303 ККУ і ст. 304 ККУ.

Схема 1

¹ Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 31 березня 1994 р. № 46 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. 1999. № 12.

Схема 2

Схема 3

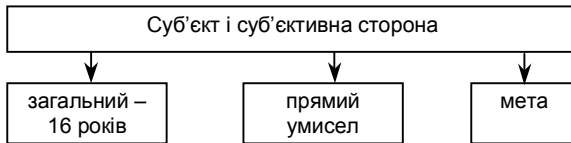
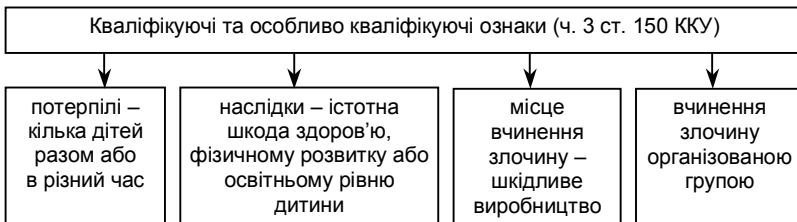

Схема 4

Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150¹ КК України)

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини кожної дитини на волю, честь, гідність, а також повагу, а додатковим – фізичне або психічне здоров'я малолітньої дитини. Потерпілою від злочину може бути лише малолітня дитина, тобто особа, якій ще не виповнилося 14 років. Водночас варто пам'ятати, що за ч. 1 ст. 150¹ ККУ можуть відповідати лише батьки своєї дитини, а за ч. 2 і 3 ст. 150¹ ККУ можуть нести відповідальність як батьки своєї дитини, так і чужої. Злочин із формальним складом.

Об'єктивна сторона злочину полягає у використанні батьками або особами, які їх замінюють, малолітньої дитини для заняття

жебрацтвом. Під останнім слід розуміти систематичне випрошування малолітньою дитиною грошей, речей тощо в сторонніх осіб (3–4 рази протягом нетривалого проміжку часу). Зауважимо, що суб'єкт злочину не впливає безпосередньо на свідомість та волю малолітньої дитини з метою викликати в неї бажання або рішучість займатися жебрацтвом, а лише використовує її як своєрідне «знаряддя» при випрошуванні в сторонніх осіб грошей тощо. А якщо буде встановлено вплив на малолітнього, то дії суб'єкта необхідно кваліфікувати за ч. 2 ст. 304 ККУ. Злочин вважається закінченим з моменту самого початку третього епізоду використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і відповідною метою (отримання від малолітньої особи прибутку). Мотив, як правило, корисливий.

Суб'єкт злочину за ч. 1 ст. 150¹ ККУ є спеціальним, тобто батьки або особи, які їх замінюють (бабуся, дідусь, брати, сестри тощо). За ч. 2 і 3 ст. 150¹ ККУ суб'єктом злочину може бути будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючими ознаками (ч. 2 і 3 ст. 150¹ ККУ) буде вчинення дій щодо чужої малолітньої дитини, або пов'язані з застосуванням насильства чи погрозою його застосування, повторність або якщо особа раніше вчиняла один із злочинів, передбачених ст. 150, 303, 304 ККУ або за попередньою змовою групою осіб. До особливо обтяжуючих (кваліфікуючих) ознак відносять вчинення цього злочину організованою групою, а також якщо внаслідок зазначених дій дитині спричинено середньої тяжкості або тяжкі тілесні ушкодження. Водночас необхідно пам'ятати, що не можуть бути предметом злочину здійснення робіт, послуги, інформація, творча діяльність тощо.

Схема 1

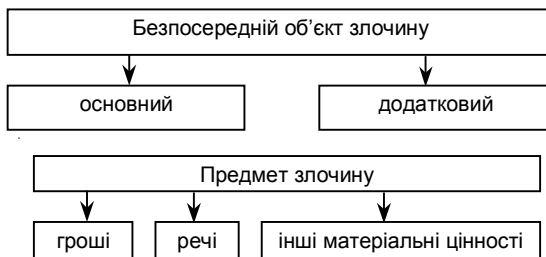

Схема 2

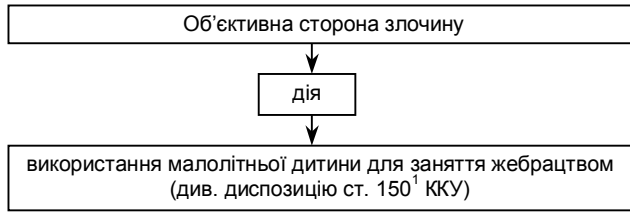

Схема 3

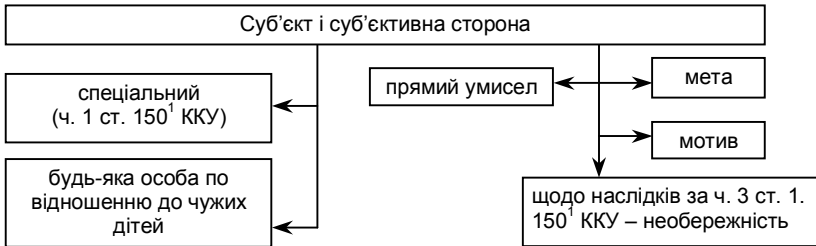
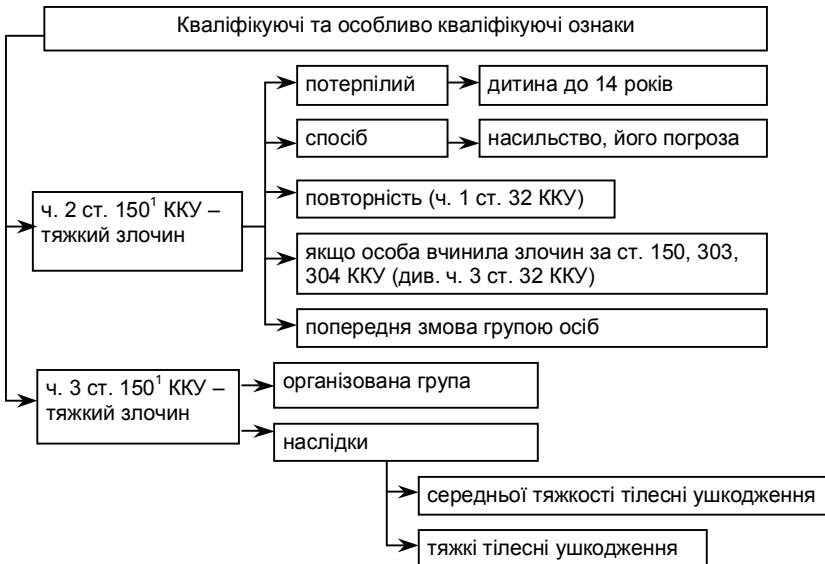

Схема 4

Незаконне поміщення в заклад із надання психіатричної допомоги (ст. 151 КК України)

Безпосередній об'єкт цього злочину поділяється на основний, до якого належить воля, честь і гідність особи та її недоторканність, та додатковий — життя і здоров'я. Головне, що потерпілою в цьому злочині буде психічно здорова людина. Крім того, може бути й хвора людина, але їй не потрібна госпіталізація в психіатричний заклад.

Об'єктивна сторона злочину полягає в поміщенні в стаціонарний психіатричний заклад завідомо психічно здорової особи на лікування або стаціонарне обстеження. Такий заклад характеризується:

- а) залишенням потерпілого всупереч його волі і встановленим законом правилам в медичний заклад, який надає психіатричну допомогу в стаціонарних умовах;
- б) оформленням лікарської картки лікарем-психіатром на психічно здорову людину;
- в) оформлення лікарської картки лікарем-психіатром на психічно хвору людину, у якої немає потреби лікування в стаціонарних умовах.

Поміщення на законних підставах в психіатричний заклад без згоди хворого (його законного представника) до винесення постанови суду може бути в разі тяжкого психічного розладу хворого, який:

- становить безпосередню небезпеку як для себе, так і для інших людей;
- знаходиться в безпорадному стані;
- якщо своєчасне нездійснення допомоги може заподіяти значну шкоду здоров'ю.

За загальними правилами на законних підставах здійснюється поміщення в психіатричний заклад особи в разі, якщо:

- є рішення суду (ст. 92–96 ККУ);
- є рішення суду щодо лікування особи, визнаної хворою на наркоманію, яка продовжує вживати наркотики й ухиляється від лікування;
- є висновок медично-експертної комісії щодо лікування неповнолітніх віком від 14 років, які вживають алкоголь або наркотики;
- щоб підтвердити або спростувати осудність обвинуваченого за тяжкий або особливо тяжкий злочин;
- в порядку примусової госпіталізації осіб, хворих на психічні захворювання.

Злочин вважається закінченим з моменту незаконної госпіталізації людини в психічний заклад, який здійснює психіатричну допомогу в стаціонарних умовах.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотив і мета можуть бути різними і на кваліфікацію злочину не впливають.

Суб'єкт злочину – спеціальний: лікар-психіатр, голова комісії лікарів-психіатрів або службова особа (головний лікар тощо). Вчинене утворює сукупність злочинів і кваліфікується за ст. 151 і 235² (перевищення повноважень) або ст. 365 (перевищення влади або службових повноважень). Злочин належить до середньої тяжкості, **кваліфікуючі ознаки** визначені в ч. 2 ст. 151 ККУ: тяжкі наслідки (самопалічення, смерть тощо). До наслідків винна особа може ставитись як умисно, так і необережно. Добровільна згода на поміщення в психіатричний заклад складу злочину не утворює.

Схема 1

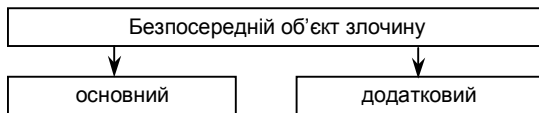

Схема 2

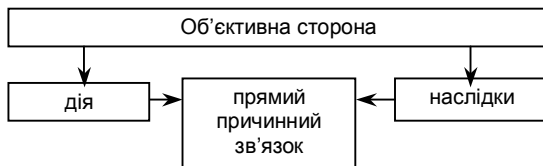

Схема 3

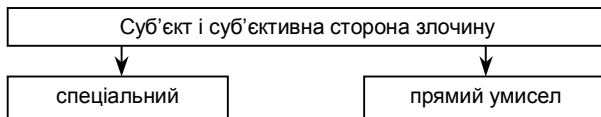
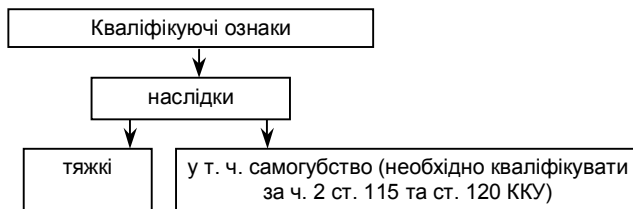

Схема 4

Примушування до шлюбу (ст. 151² КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на вільний вибір партнера, честь та гідність.

Потерпілим може бути будь-яка особа, незалежно від її статі.

Об'єктивна сторона зазначеного злочину характеризується примушуванням особи до вступу в шлюб, або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладення шлюбу, або до продовження такого співжиття, або спонукання з цією метою особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає.

Частина 2 ст. 151² КК передбачає кваліфікуючі ознаки, а саме: дії, вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або щодо особи, яка не досягла шлюбного віку, згідно із законодавством, або щодо двох чи більше осіб.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення будь-якого із зазначених діянь.

Під примушуванням слід розуміти фізичний чи психічний вплив на особу із зазначеною вище метою.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою — перешкодити вступу в шлюб та ін.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Контрольні запитання

1. Яку мету переслідує суб'єкт, який захоплює заручників?
2. Що являє собою позбавлення волі?
3. Хто може бути потерпілою особою при захопленні заручників?
4. Назвіть суб'єкт злочину за ст. 148 ККУ.
5. У чому полягає торгівля людьми?
6. Хто може бути суб'єктом злочину за ст. 150 ККУ?
7. Дайте характеристику суб'єкта злочину, передбаченого ст. 150¹ ККУ.
8. Які ознаки становлять об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 151² ККУ?

Список рекомендованої літератури

1. Акімов М. В. Відмежування захоплення заручників від незаконного позбавлення волі та викрадення людини // *Вісник прокурора*. 2002. № 2. С. 4.
2. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018.
3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім, 2003. 1193 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015. 576 с.
5. Кримінальне право України: навчальний посібник / за ред. Є. Л. Стрельцова. Харків: Одіссей, 2013. 264 с.
6. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 605 с.
7. Орлеан А. М. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми: монографія. Харків: СІМ, 2005. 180 с.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи

5.1. Загальна характеристика злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості особи

Безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених розділом 4 Особливої частини ККУ, є статева свобода та недоторканість особи. Під статевою свободою слід розуміти забезпечення законом можливості людини приймати самостійно (без примушування або використання безпорадного стану) рішення про відмову брати участь у діях сексуального характеру, а також впроваджувати це рішення в життя.

Під статевою недоторканістю слід розуміти правовий режим, який забороняє повнолітнім особам вчиняти дії сексуального характеру без добровільної згоди потерпілої сторони, а також розбещувати неповнолітніх. Зазначений режим встановлений державою і охороняється кримінальним законом.

Насильницькі статеві злочини становлять собою велику суспільну небезпеку, характеризуються виключно аморальністю та цинічністю дій винних осіб. Такі злочини здебільшого пов'язані з посяганням на статеву свободу потерпілої особи та її статеву недоторканість. Ці злочини грубо принижують гідність потерпілих, заподіюють їм глибоку психічну травму і, як наслідок, можуть завдати великої шкоди їх життю та здоров'ю.

До насильницьких злочинів проти статевої свободи належить: зґвалтування (ст. 152 ККУ), сексуальне насильство (ст. 153 ККУ), примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 ККУ), а проти статевої недоторканості такі злочини: статеві злочини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 ККУ), розбещення неповнолітніх (ст. 156 ККУ).

Усі основні склади злочинів проти статевої недоторканості формальні. Необхідно зазначити, що забезпечення правильності застосування законодавства при розгляді справ цієї категорії є одним із найважливіших завдань судів.

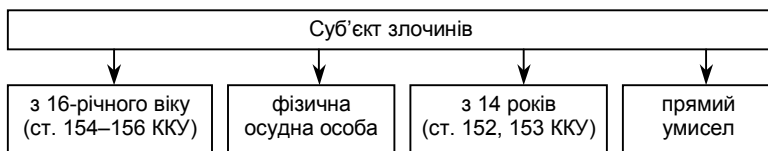
Схема 1

Схема 2

Схема 3

5.2. Види злочинів

Зґвалтування (ст. 152 ККУ України)

Як уже зазначалося (див. схему 1) додатковим об'єктом цього злочину є особливо тяжкі наслідки (ч. 4 ст. 152 ККУ), **безпосереднім об'єктом** зґвалтування є суспільні відносини, що забезпечують статеву свободу, а якщо потерпіла особа не досягла статевої зрілості або перебувала в стані безпорадності – її статева недоторканість. Причому навіть аморальні характеристики потерпілої особи за наявності ознак злочину не виключають відповідальності за зґвалтування. За змістом ст. 152 ККУ потерпілою може бути особа як жіночої, так і чоловічої статі. У першому випадку виконавцем злочину є чоловік, а потерпілою жінка, у другому – навпаки.

Співвиконавцем може бути будь-яка особа. Практичні працівники часто не можуть дійти висновку, з якого моменту цей злочин вважається закінченим. Більшість авторів підручників зауважують, що зґвалтування вважається закінченим з моменту початку насильницького статевого акту. І тут виникає запитання, коли саме починається момент насильницького статевого акту. Вважаємо, що зґвалтування як злочин буде закінченим з моменту початку використання геніталій або будь-якого іншого предмета задля проникнення в тіло іншої особи.

З **об'єктивної сторони** зґвалтування полягає в діях сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета без добровільної згоди потерпілої особи. Склад злочину – формальний і вважається закінченим з моменту початку вчинення дій сексуального характеру.

Отже, для відповідальності за ст. 152 ККУ достатньо, щоб вагінальне, анальне або оральне проникнення в тіло іншої особи відбувалося без попередньої добровільної згоди потерпілої особи. При цьому законом згода визнається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин.

Суб'єктивна сторона зґвалтування характеризується виною у вигляді прямого умислу.

Суб'єктом злочину (виконавцем) може бути фізична осудна особа (як чоловік, так і жінка) протилежної з потерпілою особою статі і яка досягла 14-річного віку.

Кваліфікуючими ознаками зґвалтування є: повторність; особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених ст. 153–155 ККУ; вчинення зґвалтування щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебував чи перебуває в сімейних або близьких відносинах; щодо особи у зв'язку з виконанням останньою службового, професійного чи громадського обов'язку; щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; якщо воно вчинене групою осіб; зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього; воно спричинило особливо тяжкі наслідки; зґвалтування особи, яка не досягла 14 років, незалежно від її добровільної згоди.

Необхідно пам'ятати, що зґвалтування не може бути визнане повторним, якщо винний кілька разів вступив в зазначений вище статевий зв'язок з потерпілою, але його дії охоплювалися прямим умислом, тому що в таких випадках наявні ознаки продовжуваного зґвалтування. Також воно не може бути визнане повторним, якщо судимість за раніше вчинене зґвалтування знята чи погашена у встановленому законом порядку або якщо до моменту здійснення другого зґвалтування закінчилися строки давності притягання до кримінальної відповідальності.

Для здійснення зґвалтування групою осіб необхідно встановити дві умови:

- 1) участь у вчиненні злочину двох або більше осіб, що діють як виконавці;
- 2) узгодженість дій учасників групи щодо потерпілої особи.

Груповим зґвалтуванням повинні визнаватися не тільки ті особи, які безпосередньо здійснюють дії сексуального характеру з потерпілою особою, а й ті, хто застосовує до такої особи фізичне насильство чи погрози з метою змусити її вступити до зазначених дій з будь-ким іншим з учасників групи. Такі дії є співвиконавством і кваліфікуються за ч. 3 ст. 152 ККУ без посилання на ст. 27 ККУ. Щодо узгодженості дій учасників групи до потерпілої особи, то це означає, що вони охоплюються об'єктивним сприянням один одному у вчиненні злочину і за попередньої їх домовленості. А якщо узгодженість відсутня, то дії винних не можуть розглядатися як зґвалтування, вчинене групою осіб.

Зґвалтування неповнолітніх має місце в разі, якщо воно вчиняється щодо осіб у віці від 14 до 18 років, про що злочинці знали. Якщо це сталося щодо малолітньої особи у віці до 14 років, то дії винного (винних) кваліфікуються за ч. 4 ст. 152 ККУ.

До особливо тяжких наслідків належить, наприклад, смерть або самогубство потерпілої особи тощо.

Схема 1

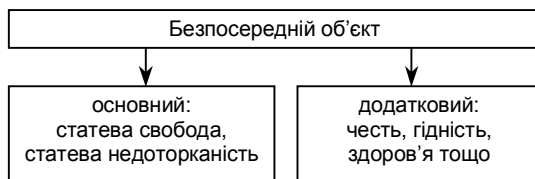

Схема 2

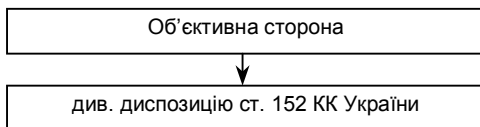

Схема 3

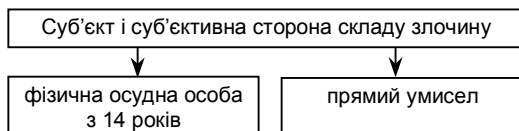
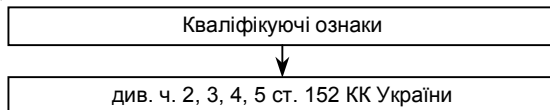

Схема 4

Сексуальне насильство (ст. 153 КК України)

Безпосереднім об'єктом сексуального насильства є суспільні відносини, що забезпечують статеву свободу, а якщо потерпіла особа не досягла статевої зрілості або перебувала в стані безпорадності – її статеву недоторканість. Причому навіть аморальні характеристики потерпілої особи за наявності ознак злочину не виключає відповідальності за сексуальне насильство. За змістом ст. 153 ККУ потерпілим може бути особа як жіночої, так і чоловічої статі. У першому випадку виконавцем злочину є чоловік, а потерпілою жінка, у другому – навпаки.

Співвиконавцем може бути будь-яка особа. Практичні працівники часто не можуть дійти висновку, з якого моменту цей злочин вважається закінченим. Більшість авторів підручників наголошують, що сексуальне насильство вважається закінченим з моменту початку самого діяння.

З **об'єктивної сторони** сексуальне насильство полягає у діях насильницького та сексуального характеру, які, проте, прямо не пов'язані з вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета без добровільної згоди потерпілої особи. Зокрема, будь-які дії суб'єкта злочину, спрямовані на примушення потерпілого до перегляду порнографічної продукції, визнається фактом сексуального насильства. Склад злочину – формальний і вважаються закінченим з моменту початку вчинення дій сексуального характеру.

Отже, для відповідальності за ст. 153 ККУ достатньо, щоб будь-які дії сексуального характеру, які прямо не пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи відбувалися без попередньої добровільної згоди потерпілої особи. При цьому законом згода визнається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин.

Суб'єктивна сторона сексуального насильства характеризується виною у вигляді прямого умислу.

Суб'єктом злочину (виконавцем) може бути фізична осудна особа (як чоловік, так і жінка) протилежної з потерпілою особою статі і яка досягла 14-річного віку.

Сексуальним насильством визнаються й дії, що безпосередньо спрямовані на здійснення статевого акту, але не доведені до його початку з причин, незалежних від волі злочинця. Наприклад, зривання одягу, зв'язування потерпілої тощо.

Кваліфікуючими ознаками сексуального насильства є: повторність; особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених ст. 152, 154 і 155 ККУ; вчинення зґвалтування щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебував чи перебуває в сімейних або близьких відносинах; щодо особи у зв'язку з виконанням останньою службового, професійного чи громадського обов'язку; щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності; якщо воно вчинене групою осіб; зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього; воно спричинило особливо тяжкі наслідки; зґвалтування особи, яка не досягла 14 років, незалежно від її добровільної згоди.

Схема 1

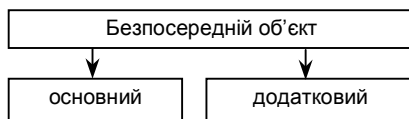

Схема 2

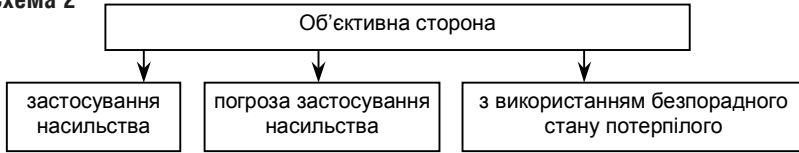

Схема 3

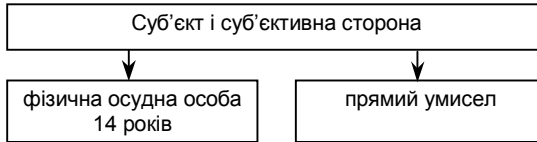
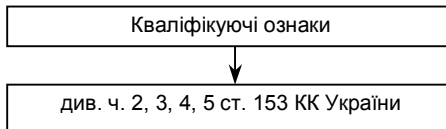

Схема 4

Примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують статеву свободу, а якщо потерпіла особа не досягла статевої зрілості або перебувала в стані безпорадності – її статеву недоторканість.

Потерпілою особою може бути особа будь-якої статі, що перебуває в матеріальній службовій або будь-якій іншій залежності від винної особи. Потерпілими можуть бути й неповнолітні особи. Суспільна небезпечність цього злочину саме й полягає в тому, що винна особа використовує своє становище як засіб примусу на іншу особу з метою примусити її до вступу в статевий зв'язок.

Матеріальна залежність має місце в разі, якщо, наприклад, потерпіла особа перебуває на утриманні винного або разом з ним проживає на його житловій площі. Зазначимо, що законодавство не дає повного визначення матеріальної залежності. Тому вважаємо, що така залежність можлива тільки щодо непрацевдатних осіб в силу їх віку або хвороби. А якщо особа погрожує позбавити матеріальної допомоги працевдатну особу, яка не має юридичного права на таке утримання, то і склад злочину відсутній, бо відсутня і сама залежність.

Службова залежність має місце, якщо жінка або чоловік обіймають підлеглу посаду по відношенні до винного, або підпадають під його контрольні дії (ревізор), або інтереси потерпілої особи безпосередньо залежать від службового становища винного. Необхідно пам'ятати, що використання матеріальної або службової залежності особи для примушування до вступу в статевий зв'язок її родичів чи близьких їй осіб складу зазначеного злочину не утворює.

Об'єктивна сторона цього складу злочину характеризується примушуванням особи без її добровільної згоди до вступу в статевий зв'язок. Примушування – це протиправна активна дія, спрямована схилити потерпілу особу вступити в статевий зв'язок. Якщо таку пропозицію вносить стороння особа, а особа, від якої потерпіла людина, не порушує прав і законних інтересів потерпілого, то такі дії на статеву свободу не посягають. Злочин вважається закінченим з моменту примушування чоловіка або жінки до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом. Саме здійснення з потерпілою особою статевого зв'язку для кваліфікації дій винної особи за ст. 154 ККУ в диспозиції не розглядається.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується тільки прямим умислом і спеціальною метою – вступити в статевий зв'язок із залежною від неї особою.

Суб'єктом злочину може бути особа будь-якої статі, яка досягла 16-річного віку. **Кваліфікуючі ознаки** злочину визначені в ч. 2 ст. 154 ККУ.

Схема 1

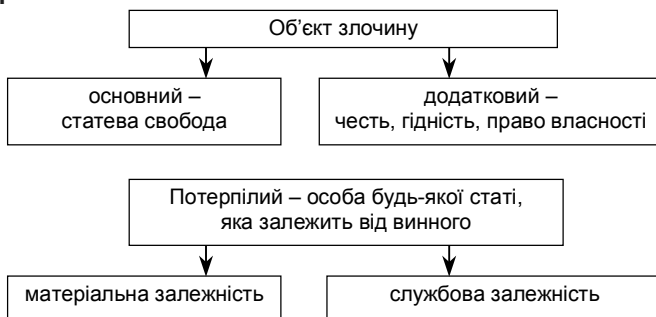

Схема 2

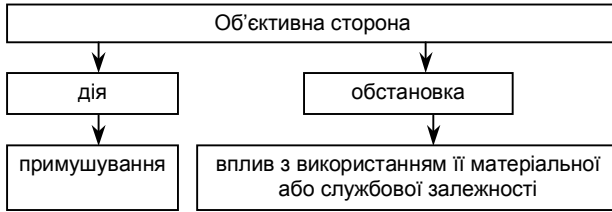

Схема 3

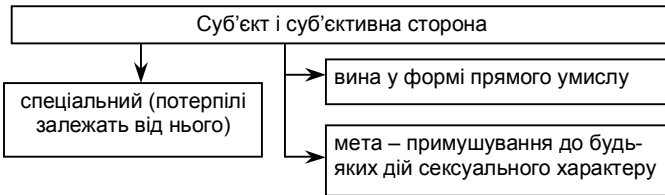
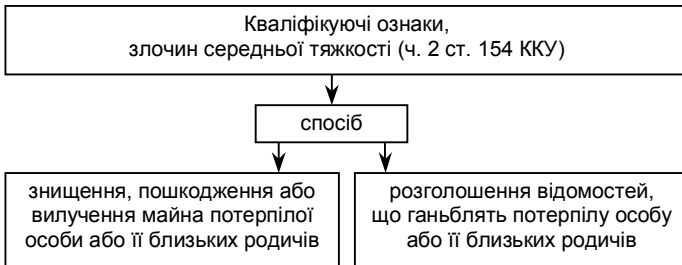

Схема 4

Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК України)

Особлива суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він посягає на нормальний моральний і фізичний розвиток неповнолітніх, їх статевої недоторканість.

Передчасні статеві зв'язки деморалізують світогляд підлітків на статеві зносини, а інколи навіть призводять до настання тяжких наслідків.

Потерпілими можуть бути діти як жіночої, так і чоловічої статі, які не досягли 16-річного віку, тобто статевої зрілості.

Статева зрілість – такий фізіологічний стан організму людини, який характеризується здатністю особи до повного виконання статевих функцій і їх наслідків. Як правило, питання досягнення потерпілою особою статевої зрілості у віці з 16 років і до шлюбного віку вирішується за допомогою судово-медичної експертизи. Згідно зі ст. 22 Сімейного кодексу України шлюбний вік встановлено у 18 років.

Безпосередній об'єкт злочину поділяється на основний – статева недоторканість та нормальний фізичний, психічний і моральний розвиток неповнолітніх осіб та додатковий – їх здоров'я.

Об'єктивна сторона злочину становить собою добровільні статеві зносини з особою, яка не досягла 16 років. Злочин вважається закінченим з моменту початку введення чоловічого статевого органу в піхву. Якщо потерпіла особа спочатку була зґвалтована, а потім мала з винним добросовісні статеві зносини, то дії ґвалтівника слід кваліфікувати за сукупністю злочинів за ч. 3 або 4 ст. 152 та 155 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується щодо дії прямим або непрямым умислом, а щодо факту досягнення 16 років потерпілою особою може бути і умисним, і необережним.

Суб'єктом злочину може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі, яка досягла 16-річного віку.

Частина 2 ст. 155 ККУ передбачає також і обтяжуючі обставини: вчинення його близькими родичами або членами сім'ї, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, спричинення безплідності, випадки самогубства, тяжка хвороба тощо. Злочин належить до середньої тяжкості.

Схема 1

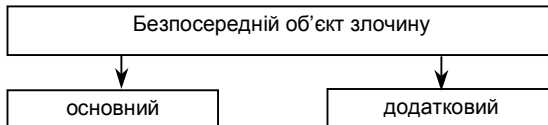

Схема 2

Схема 3

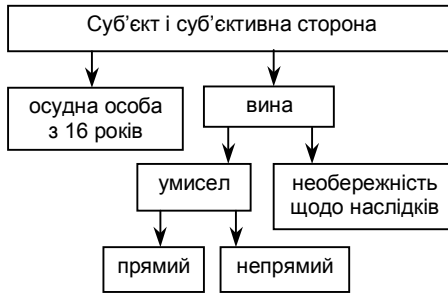
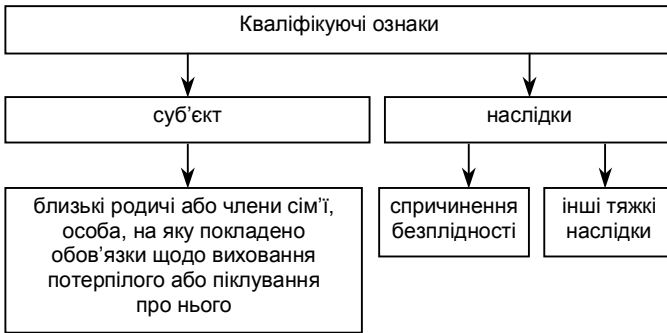

Схема 4

Розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України)

Суспільна небезпека цього злочину полягає в тому, що він спричиняє шкоду нормальному психічному, моральному та фізіологічному розвитку неповнолітніх, формує в них аморальні погляди на статеве життя взагалі.

Як і в інших статевих злочинах, потерпілими можуть бути особи як чоловічої, так і жіночої статі, які не досягли 16-річного віку, і незалежно від того, досягли вони статевої зрілості чи ні, а також погоджувалися щодо розпусних дій чи ні.

Безпосередньо об'єкт злочину поділяється на основний і додатковий. До першого слід віднести статеву недоторканість та нормальний фізичний, психічний і моральний розвиток неповнолітніх. До другого належить здоров'я неповнолітньої особи в цілому.

Об'єктивна сторона цього злочину полягає у вчиненні розпусних дій щодо особи, яка не досягла 16-річного віку.

Розпусні дії можуть бути різними: це і статеві зносини неприродним способом, але які не утворюють інший склад злочину (ст. 152, 153, 155 ККУ). Закон не визначає, які саме дії слід вважати розпусними, це питання факту, який вирішується судом з урахуванням всіх обставин справи, тобто це предмет судової оцінки. На наш погляд, розпусними діями необхідно вважати такі, що розбещують дитину, викликаючи в неї нездоровий для її віку статево налаштований інтерес. Прийнято поділяти розпусні дії на фізичні або інтелектуальні. До перших можна віднести непристойні дотики до статевих органів, навчання статевим збоченням, онанізму, вчинення статевих зносин у присутності дитини, статеві зносини неприродним способом, які не утворюють інший склад злочину тощо. До других належать випадки ознайомлення дитини із порнографічними малюнками, відеофільмами, цинічні бесіди на статеві теми, фотографування потерпілих в сексуальних позах тощо.

Розбещення неповнолітніх є злочином з формальним складом тому, що він вважається закінченим з моменту вчинення розпусних дій. Частина 2 ст. 156 ККУ має кваліфікуючі обставини, які відносять вказані дії до тяжких злочинів.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єктом** злочину є особа, яка досягла 16-річного віку. **Кваліфікуюча ознака** вказана в ч. 2 ст. 156 КК України.

Схема 1

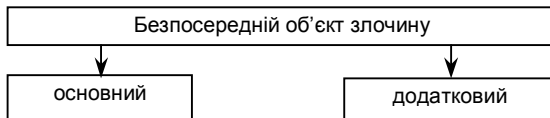

Схема 2

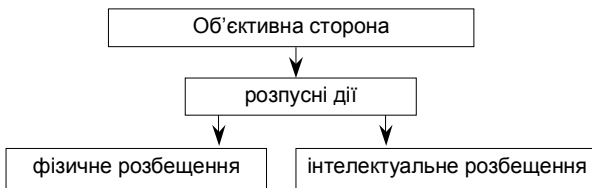

Схема 3

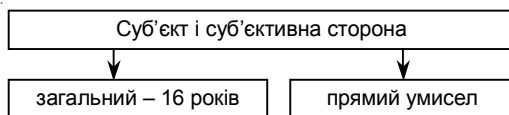
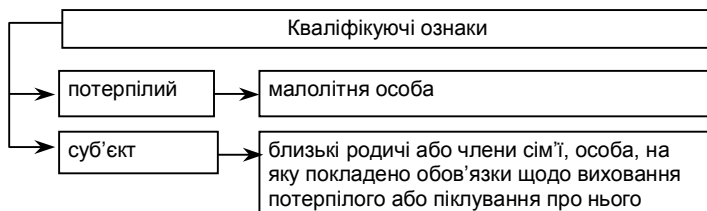

Схема 4

Контрольні запитання

1. Ознаки складу згвалтування.
2. Ознаки складу злочину, передбаченого ст. 153 ККУ.
3. Хто може бути потерпілим у злочині, передбаченому ст. 154 ККУ?
4. Як вирішити, чи досягла особа статевої зрілості?
5. Вік потерпілої особи за ст. 156 ККУ.
6. Назвіть загальні ознаки в статевих злочинах.

Список рекомендованої літератури

1. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім, 2003. 1193 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2009 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» // Вісник Верховного Суду України. 2008. № 7 (95). С. 1–8.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 605 с.
5. Кримінальне право України: навчальний посібник / за ред. Є. Л. Стрельцова. Харків: Одиссей, 2013. 264 с.
6. Крючкова О. Задоволення статевої пристрасті неприродним способом // Вісник прокуратури. 2003. № 10.
7. Шелест А. П. Злочини проти статевої свободи: монографія. Черновці: ТОВ «Видавництво «Наші книги»», 2007. 216 с.

Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини

6.1. Загальна характеристика злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина

Стаття 3 Конституції України проголошує, що права людини, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю. Кримінальні покарання за посягання на важливі особисті, політичні й соціально-економічні права виділені окремим розділом 5 КК України.

Родовим об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина.

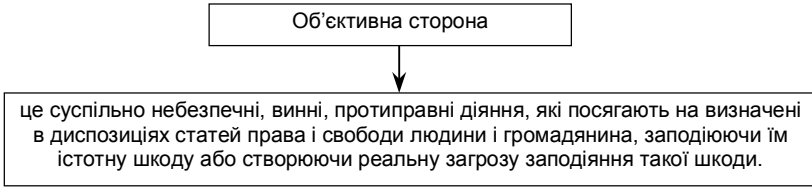
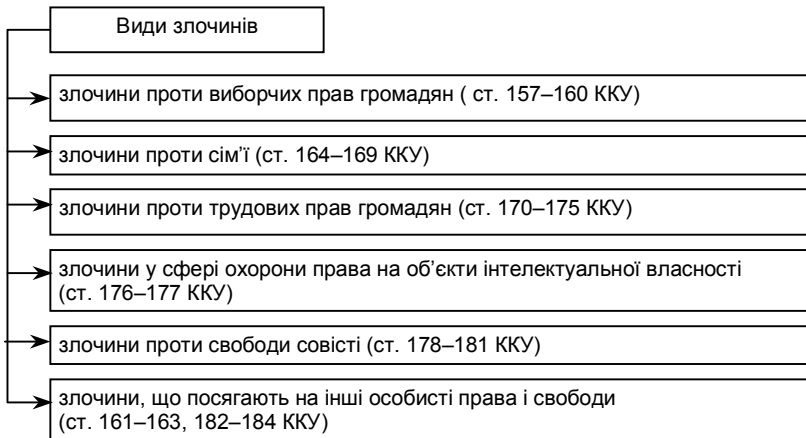
Безпосередній об'єкт становить конкретні конституційні права і свободи, на які посягає суспільно небезпечне діяння.

У деяких злочинах проти конституційних прав і свобод можна виділити **предмет посягання**. Це можуть бути документи, наприклад, виборчі документи і матеріали за їх фальсифікації або відмови їх надання тощо.

З **об'єктивної сторони** зазначені злочини здійснюються, як правило, в дії. Наприклад, порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 ККУ), таємності листування (ст. 163 ККУ) тощо. У деяких випадках вчинення зазначених злочинів можливе як дією, так і бездіяльністю. Наприклад, невивплати заробітної плати, стипендії тощо (ст. 175 ККУ). Більшість злочинів п'ятого розділу мають формальний склад.

Із **суб'єктивної сторони** злочини вчиняються, як правило, умисно. Мотив і мета для кваліфікації значення не мають.

Суб'єктом злочину може бути особа, яка досягла 16-річного віку. Залежно від безпосереднього об'єкта посягання всі злочини, передбачені в розділі 5 Особливої частини КК України, поділяють на такі види (див. схему 2).

Схема 1**Схема 2**

6.2. Види злочинів

Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину – це виборче право, або право брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи в діяльності спостерігача. Безпосередній об'єкт поділяється на основний (виборче право громадян (ст. 38 Конституції України)) і додатковий, куди входять право власності, недоторканність особи, діяльність додаткових та інших органів, виборчих комісій та референдуму.

Об'єктивна сторона злочину полягає у двох самостійних діях:

- 1) перешкоджанні вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі;
- 2) перешкоджанні діянню іншого суб'єкта виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи або комісії з референдуму, або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень, а також ухилення члена виборчої комісії від її роботи без поважних причин. Диспозиція злочину є бланкетною.

Перешкоджання – це активний вплив на волю виборця як під час голосування, так і в період всієї виборчої кампанії. Крім того, загальною обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину є спосіб його вчинення, а саме: підкуп, обман або примушування.

Підкуп – це передача грошей, цінностей, надання послуг, вигод, пільг тощо за зміну свого волевиявлення за участі у виборах.

Обман – введення потерпілого в оману щодо обставин, пов'язаних з виборцями (зміна місця голосування, часу, кандидата тощо).

Примушування – це засіб можливого впливу на волю виборця, щоб він змінив своє рішення (голосувати за іншу особу тощо).

Злочин вважається закінченим у ч. 1 ст. 157 ККУ з моменту перешкоджання.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотив на кваліфікацію не впливає.

Суб'єктом злочину є особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючі ознаки передбачені в ч. 2, 3 і 4 ст. 157 ККУ (див. схему 4).

Схема 1

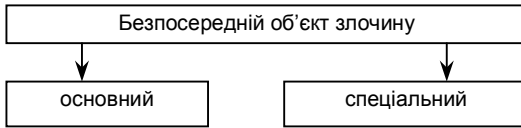

Схема 2

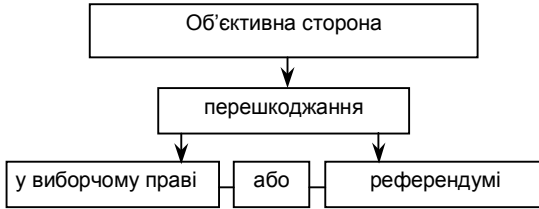

Схема 3

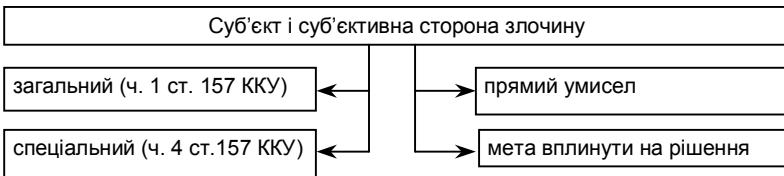
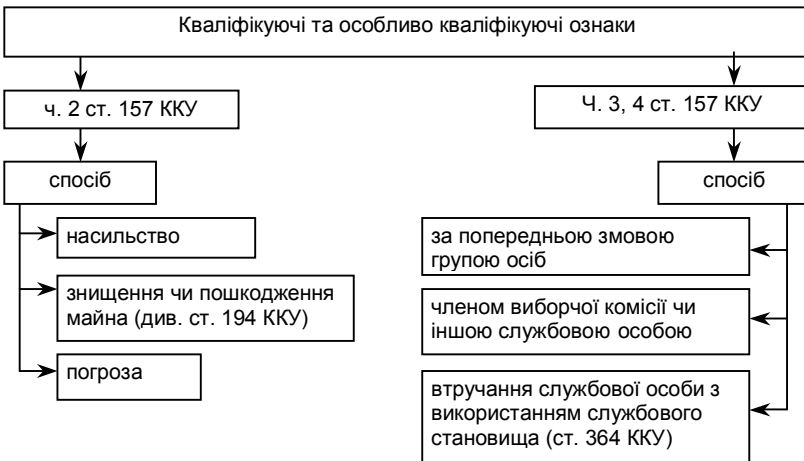

Схема 4

Надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців (ст. 158 КК України)

Незважаючи на те що структура ст. 158 ККУ є складною, оскільки в різних частинах, по суті, передбачені різні склади злочинів, проте вони об'єднані одним об'єктом та предметом злочину, які визначені в диспозиції статті. Так, предметом злочину будуть скриньки з бюлетенями, передбачені законом виборчі документи та документи референдуму, списки виборців тощо.

Об'єктивна сторона ч. 1 ст. 158 ККУ передбачає надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців тощо, тобто в кожній частині ст. 158 ККУ об'єктивна сторона різна.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт – загальний (особа, яка досягла 16-річного віку), а також спеціальний, тобто особа, яка має доступ до зазначеної інформації.

Також передбачені **кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки** (див. схему 4).

Схема 1

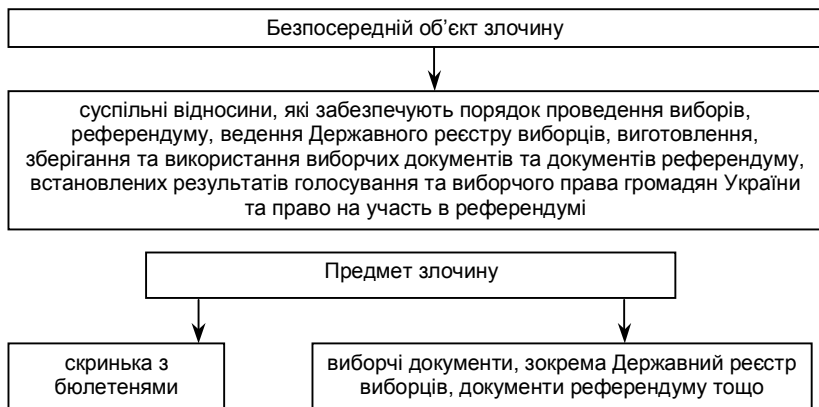

Схема 2

Схема 3

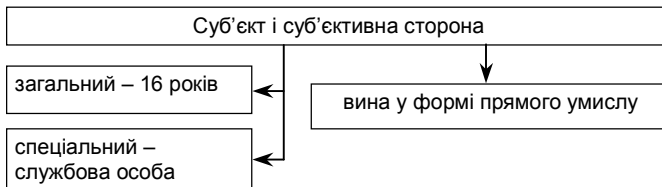
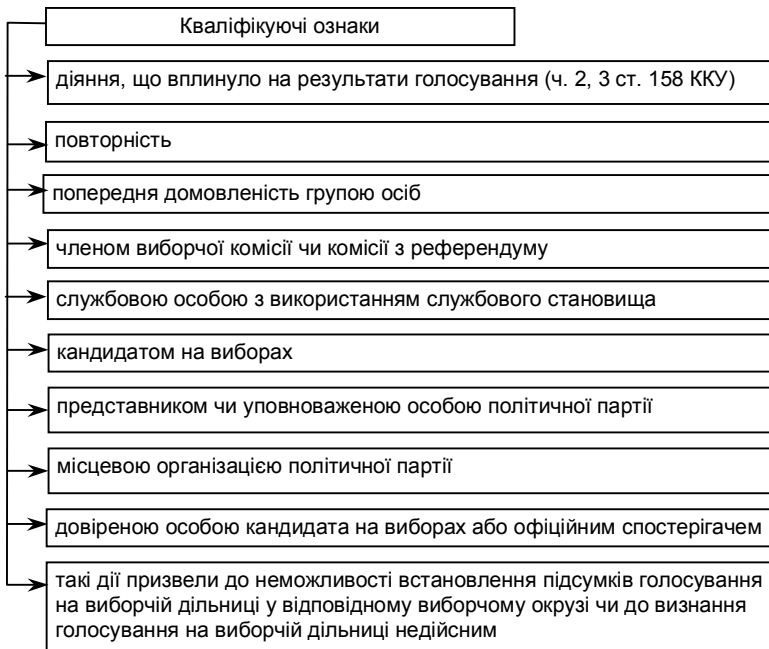

Схема 4

Незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше ніж один раз (ст. 158¹ ККУ)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які забезпечують виборче право громадян або їхнє право брати участь у референдумі.

Об'єктивна сторона полягає в наданні або отриманні виборчого бюлетеня чи бюлетеня для голосування на референдумі особою, яка не мала права його надавати чи отримувати, або викрадення чи приховування виборчого бюлетеня та бюлетеня для голосування на референдумі, або якщо громадянин голосує більше ніж один раз. Місце – виборча дільниця: звичайна, спеціальна, закордонна.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення дії.

Суб'єктивна сторона має прямиї умисел, за якого суб'єкт усвідомлює незаконність своїх дій.

Суб'єкт злочину – спеціальний – виборець, який бере участь у виборах або референдумі.

Кваліфікуючі ознаки наведені на схемі 4.

Схема 1

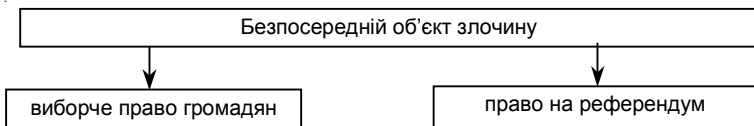

Схема 2

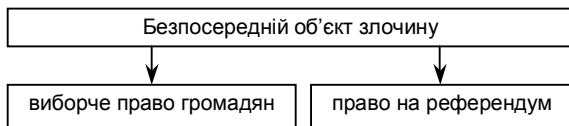

Схема 3

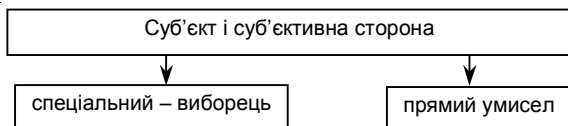
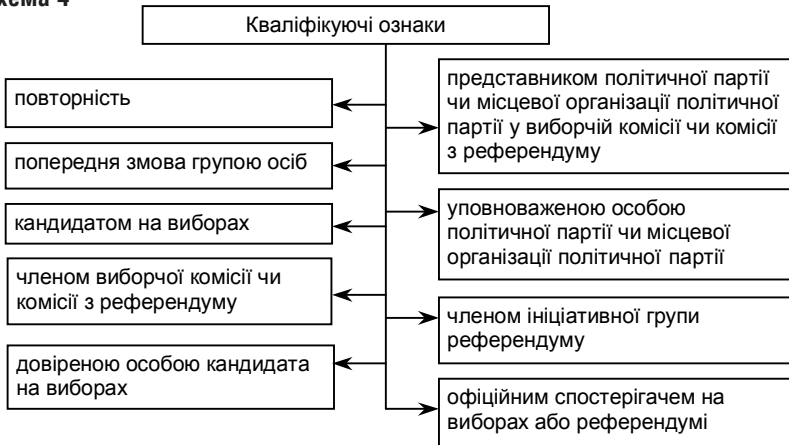

Схема 4

Незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму (ст. 158² КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують виборче право громадян України та право на участь, організацію і проведення всеукраїнського або місцевого референдуму й зберігання документів, що підтверджують їх проведення.

Предметом злочину буде виборча документація та документи референдуму.

З **об'єктивної сторони** злочин характеризується дією в таких формах: незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму поза встановленими строками зберігання їх у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів або референдуму, а також пошкодження цих документів. Як наслідок, зазначені документи або повністю втрачаються, або приходять в непридатний стан і не можуть бути використані.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим або непрямим умислом, за якого суб'єкт усвідомлює значення своїх дій.

Суб'єктом може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючі ознаки наведені на схемі 4.

Схема 1

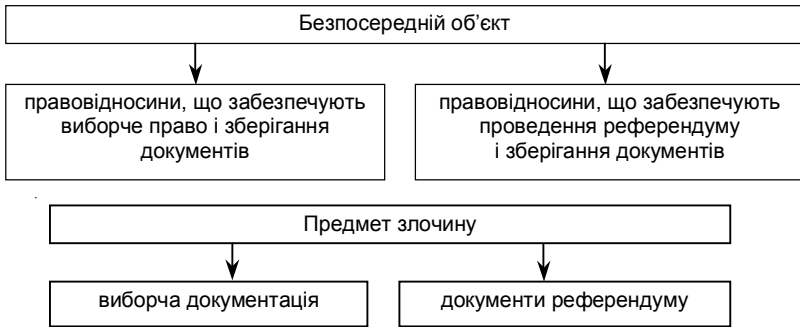

Схема 2

Схема 3

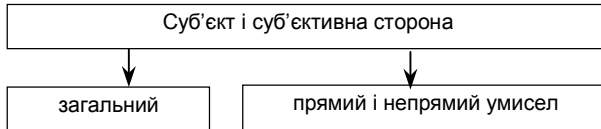
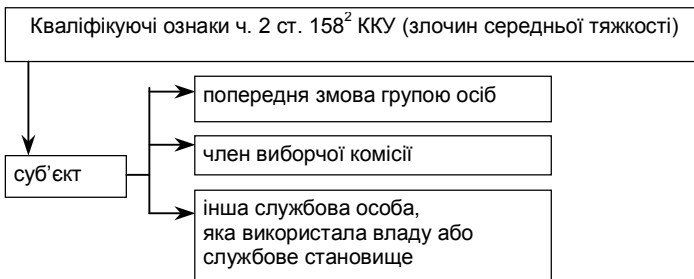

Схема 4

Порушення таємниці голосування (ст. 159 КК України)

Згідно зі ст. 71 Конституції України голосування на виборах є таємним і будь-який контроль за волевиявленням громадян не допускається. Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на виконання активного виборчого права громадян та їх право на участь у референдумі в частині забезпечення таємниці волевиявлення. Суспільна небезпечність цього злочину і полягає саме в порушенні права громадян на їх волевиявлення при голосуванні на виборах.

Об'єктивна сторона злочину виявляється в порушенні таємниці голосування під час проведення виборів або референдуму. Порушення може виражатися як у дії (вказівка виборцю за кого голосувати), так і бездіяльності (неопломбування скриньок тощо). Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є час вчинення злочину, тобто час проведення виборів або референдуму. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення діяння, яке призвело до порушення таємниці голосування під час проведення виборів. Потерпілі – виборці, які взяли участь у виборах або референдумі.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, мотив і мета можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочину за ч. 1 ст. 159 ККУ є загальним, тобто особа, яка досягла 16-річного віку.

Стосовно ч. 2 ст. 159 ККУ, суб'єктом буде член виборчої комісії або інша службова особа, яка використовувала своє службове становище, тому суб'єкт – спеціальний, який утворює кваліфікуючу ознаку цього злочину.

Схема 1

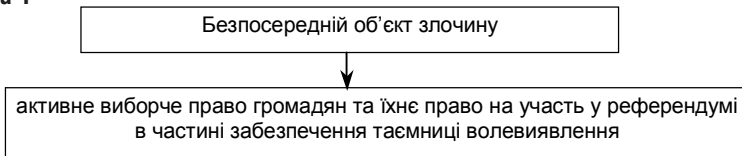

Схема 2

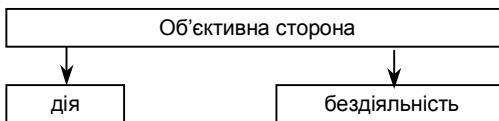

Схема 3

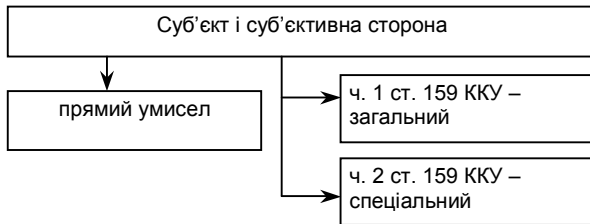

Схема 4

Порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборчої агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму (ст. 159¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, які врегульовують порядок фінансування виборчої кампанії, політичної партії або блоку. Предметом злочину є недостовірні відомості у звіті партій про майно, фінансові кошти та матеріальні цінності для здійснення передвиборчої агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму.

З **об'єктивної сторони** злочин характеризується поданням недостовірних відомостей у звіті партій про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру, а також у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду партії, місцевої організації, а також кандидата на виборах. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення хоча б фікції дій, передбачених у ч. 1 і 2 ст. 159¹ ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується у формі прямого умислу і спеціальної мети на користь виборчої комісії кандидата, політичної партії або блоку.

Суб'єктом злочину за ч. 1 ст. 159¹ ККУ – спеціальний, за ч. 2 ст. 159¹ ККУ – загальний.

Кваліфікуючими ознаками є повторність (ч. 3 ст. 159¹ ККУ) і попередня змова групою осіб, організованою групою або в поєднанні з використанням впливу чи фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборчої агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму (ч. 1 ст. 159¹ ККУ).

Схема 1

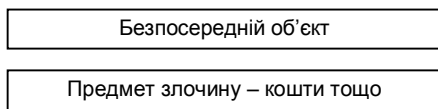

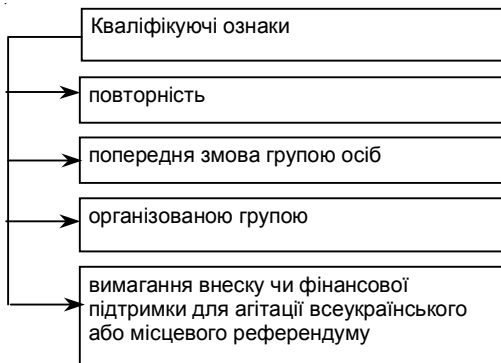
Схема 2

Схема 3

Схема 4

Підкуп виборця, учасника референдуму (ст. 160 ККУ України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, які забезпечують право громадян на участь у референдумі.

Предмет злочину – виборчі документи або документи референдуму тощо.

Об'єктивна сторона характеризується спочатку пропозицією (ч. 1 ст. 160 ККУ), а потім підкупом в різних варіантах (ч. 2 ст. 160 ККУ) виборця або учасника референдуму, щоб він (вона) вчинили чи не вчинили будь-які дії, пов'язані з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права на виборчій дільниці (дільниці референдуму). Крім того голосування більше одного разу, або за окремого кандидата на виборах, або відмова від такого голосування, передача виборчого бюлетня (бюлетня для голосування на референдумі) іншій особі тощо, а також надання підприємствам, установам, організаціям неправомірної вигоди під час здійснення передвиборчої агітації (агітації референдуму).

Злочин вважається закінченим з моменту початку зазначених дій.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною виною.

Суб'єктом злочину за ч. 1 і 2 ст. 160 ККУ є осудна особа з 16-річного віку, а за ч. 3 і 4 ст. 160 ККУ в основному – спеціальний, тобто службова особа.

Кваліфікуючими ознаками є дії, передбачені ч. 2 або 3 ст. 160 ККУ вчинені повторно або за попередньою змовою групи осіб, або членом виборчої комісії чи комісії з референдуму, членом ініціативної групи референдуму, кандидатом або його довіреною особою на виборах, представником політичної партії чи місцевої організації політичної партії у виборчій комісії чи комісії з референдуму, уповноваженою особою політичної партії чи місцевої організації політичної партії, офіційним спостерігачем на виборах або референдумі.

Схема 1

Схема 2

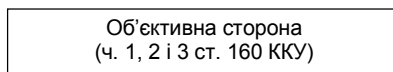

Схема 3

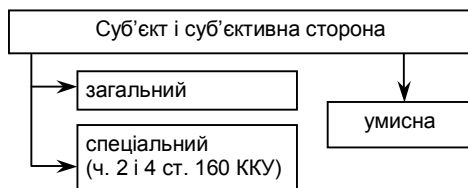
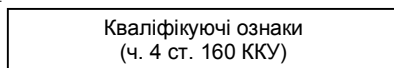

Схема 4

Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України)

Обов'язок батьків утримувати своїх дітей до їх повноліття (ст. 51 Конституції України).

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують захист майнових інтересів неповнолітніх або непрацездатних дітей, які потребують постійної допомоги. Додатковим безпосереднім об'єктом є життя і здоров'я, психічний і духовний стан дитини.

З **об'єктивної сторони** злочин виражається в бездіяльності, а саме: у злісному ухиленні від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також у злісному ухиленні батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, які перебувають на їхньому утриманні. Під ухиленням від сплати аліментів або ухиленням від утримання дітей слід розуміти не тільки відмову від сплати аліментів на дітей, а й приховування винним свого дійсного заробітку, зміни роботи або місця проживання з метою уникнення утримань за виконавчим листом, а також інші дії, що підтверджують факт ухилення від сплати аліментів та утримання неповнолітніх дітей.

Злісний характер ухилення в кожному конкретному випадку встановлюється судом з урахуванням тривалості, систематичності та наполегливості ухилення від виконання суб'єктом свого обов'язку, а також причин невиконання аліментів та інших обставин у справі, зокрема повторності ухилення, незважаючи на попередження суду тощо.

Злочин вважається закінченим з моменту злісного ухилення від сплати аліментів, встановлених рішенням суду.

Злісним ухиленням батьків від утримання неповнолітніх дітей (які не досягли 18 років) або непрацездатних дітей (інвалідів I і II груп, а також тимчасово непрацюючих), які перебувають на їхньому утриманні, вважається: ненадання необхідних для їхнього існування коштів, їжі, одягу, житла або в разі хвороби необхідного догляду тощо. При цьому, на відміну від злісного ухилення від сплати аліментів, для кримінальної відповідальності не потрібно, щоб у справі попередньо було винесено судові рішення.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і, як правило, корисливим мотивом.

Суб'єкт злочину слід віднести до спеціального. Це доросла особа, яка є: одним із батьків (батьком або матір'ю) або особою, прирівняною до статусу одного з батьків (усиновитель чи опікун), вітчимою, мачухою, особою, яка взяла дітей на постійне виховання або на утримання за умови, що обов'язок оплати аліментів покладений на цих осіб рішенням суду.

За злісне ухилення від утримання дітей, які перебувають на утриманні, навіть за відсутності рішення суду, відповідальність за ст. 164 ККУ можуть нести тільки особи, які записані батьком або матір'ю дитини у свідоцтві про народження. Вони будуть нести кримінальну відповідальність за ст. 164 ККУ, навіть якщо позбавлені батьківських прав. Батьки, діти яких перебувають на повному державному утриманні, а також батькам, які злісно ухиляються від сплати коштів на їх утримання за рішенням суду, повинні нести кримінальну відповідальність за ст. 164 ККУ.

Кваліфікуючою ознакою є наявність у суб'єкта судимості за цей злочин.

Схема 1

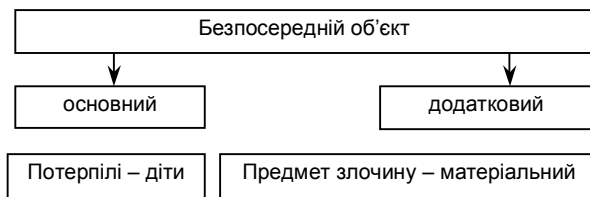

Схема 2

Схема 3

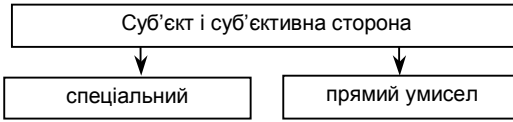
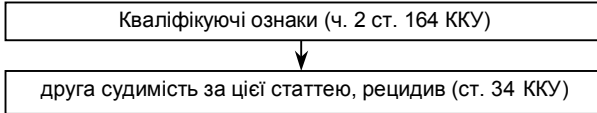

Схема 4

Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він посягає на суспільні відносини, які забезпечують захист майнових прав непрацездатних батьків.

Безпосереднім основним об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують захист майнових інтересів непрацездатних батьків, а додатковим безпосереднім об'єктом можуть бути життя і здоров'я непрацездатних батьків. Потерпілими є непрацездатні батьки. Злочин тривалий. Предметом злочину є кошти, які за рішенням суду підлягають сплаті на утримання непрацездатних батьків.

Об'єктивна сторона характеризується як дією, так і бездіяльністю, спрямованими на злісне ухилення від сплати за рішенням суду коштів на утримання непрацездатних батьків.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єктом злочину можуть бути різні діти, усиновлені, а також пасинки і падчерки, які досягли 18-річного віку і зобов'язані (за рішенням суду) надати утримання непрацездатним вітчиму чи мачусі, тобто суб'єкт злочину – спеціальний.

Частина 2 ст. 165 ККУ передбачає **кваліфікуючу ознаку** рецидиву злочину, коли суб'єкт, що раніше судився за цією самою статтею, знову вчинив те саме діяння. Злочин слід віднести до злочинів невеликої тяжкості.

Схема 1

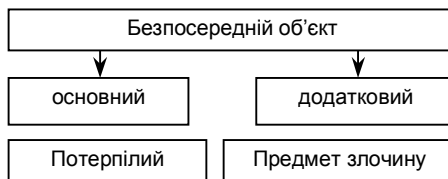

Схема 2

Схема 3

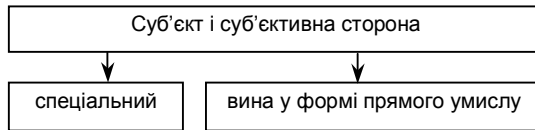

Схема 4

Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України)

Безпосередній об'єкт цього злочину поділяється на основний – суспільні відносини, що забезпечують нормальний розвиток і виховання неповнолітніх, і додатковий – життя і здоров'я потерпілого, а також честь та гідність осіб, які підлягають опіці (піклуванню).

Потерпілими можуть бути діти та інші, крім дітей, особи, щодо яких встановлені у визначеному законом порядку опіка чи піклування (в 14 до 18 років).

Об'єктивна сторона злочину полягає в діянні і виражається в злісному невиконанні батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, а саме: у залишенні дітей без нагляду, харчування, одягу, ненаданні грошового утримання, ухиленні від догляду і лікування тощо, що призвело до тяжких наслідків.

Невиконання обов'язків зазначеними вище особами може бути тривалим і мати злісний характер, незважаючи на попередження з боку органів опіки й піклування або місцевих органів влади.

Злочин вважається закінченим з моменту настання тяжких наслідків (смерть, каліцтво або захворювання потерпілого на небезпечну хворобу).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, на що вказує злісний характер діяння. Щодо наслідків, то до них винна особа ставиться необережно.

Суб'єкт злочину – спеціальний: батьки неповнолітнього, усиновителі, а також особи, призначені відповідно до закону опікунами або піклувальниками.

Схема 1

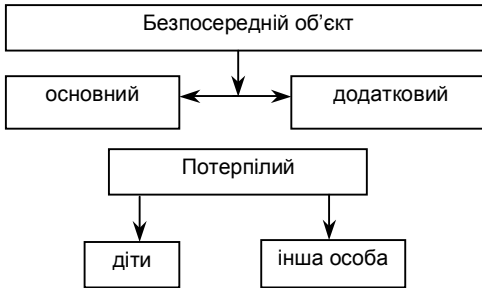

Схема 2

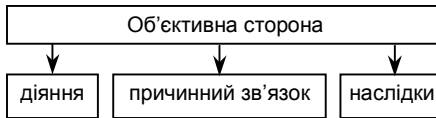

Схема 3

Зловживання опікунськими правами (ст. 167 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є майнові права й інтереси осіб, щодо яких установлені опіка і піклування.

Об'єктивна сторона злочину полягає у використанні опіки чи піклування на шкоду підопічному (використання його майна, житла тощо). Злочин вважається закінченим з моменту вчинення зазначених у диспозиції статті дій незалежно від наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, причому використання опіки чи піклування на шкоду підопічному потребує встановлення безпосередньої мети, тобто намір винного мати вигоду майнового характеру за рахунок потерпілого. При цьому реальне отримання такої вигоди для складу цього злочину не є обов'язковим.

Суб'єкт злочину – спеціальний: тобто особа, яка визнана в установленому законом порядку опікуном чи піклувальником.

Схема 1

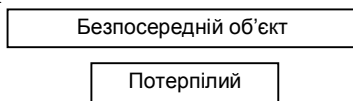

Схема 2

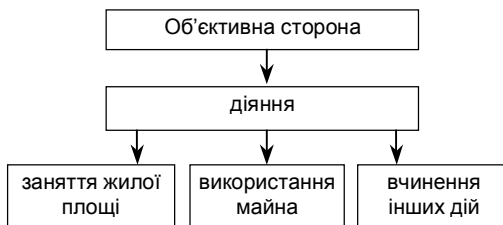
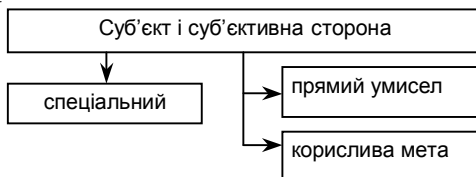

Схема 3

Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України)

Відповідно до ст. 226–228 Сімейного кодексу України таємниця усиновлення (удочеріння) охороняється законом.

Потерпілим є усиновлена (удочерена) дитина, щодо якої порушено право таємниці усиновлення (удочеріння).

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальне функціонування сім'ї, а додатковим (факультативним) – життя, здоров'я та інші блага як усиновителів, так і усиновленого.

Об'єктивна сторона злочину характеризується протиправними діями, що виявляються в розголошенні усупереч волі усиновителя таємниці усиновлення (удочеріння):

- 1) особою, яка зобов'язана не розголошувати відомості про факт усиновлення (удочеріння) як службову або професійну таємницю;
- 2) іншою особою з корисливих або інших міркувань.

Під розголошенням зазначеної таємниці слід розуміти повідомлення будь-якій особі, зокрема й усиновленому, відомостей про те, що юридичний батько або мати дитини фактично не є його кровним батьком або матір'ю. Розголошення таємниці може здійснюватися в різних формах (дією, насильством тощо). Проте обов'язковою ознакою розголошення є відсутність волі усиновителя (удочерителя) на розкриття цієї таємниці. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту розголошення таємниці, незважаючи на настання небезпечних наслідків, але обов'язково всупереч волі усиновителя.

Суб'єктивна сторона характеризується наявністю прямого умислу. Для особи, на яку покладено обов'язок не розголошувати факт усиновлення (удочеріння) як службову або професійну таємницю, обов'язковою суб'єктивною ознакою є корисливий мотив, пов'язаний з отриманням вигоди матеріального чи іншого характеру. Для службової особи, тобто спеціального суб'єкта, цей мотив не обов'язковий, але повинен ураховуватися судом при призначенні покарання.

Загальним суб'єктом злочину визнається особа, яка розголошує таємницю усиновлення (удочеріння). Спеціальним суб'єктом визнається особа, яка зобов'язана зберігати таємницю усиновлення (удочеріння) як службову або професійну таємницю (представник органу опіки і піклування, будинку дитини, суддя тощо). Відповідно до

ч. 2 ст. 168 ККУ **кваліфікуючими ознаками** є: вчинення злочину службовою особою, представником медичного закладу або спричинення тяжких наслідків.

Схема 1

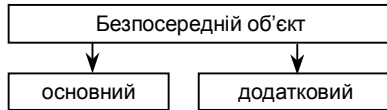

Схема 2

Схема 3

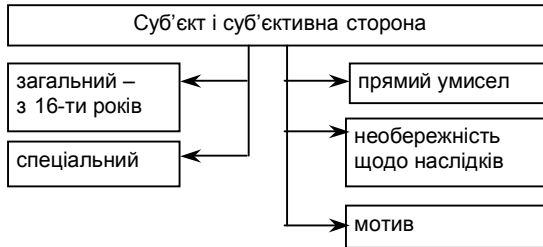
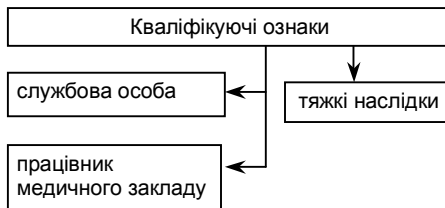

Схема 4

Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) (ст. 169 КК України)

Безпосередній об'єкт цього злочину поділяється на основний і додатковий (факультативний). До основного відносять суспільні відносини, що забезпечують нормальний розвиток і виховання неповнолітніх дітей, зокрема усиновлення (удочеріння) дитини, передаючи її під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ю громадян. До додаткового слід віднести життя, здоров'я, інші блага усиновителів та усиновленого, піклувальника та підопічних.

Об'єктивна сторона характеризується кількома ознаками, а саме:

- 1) незаконною посередницькою діяльністю щодо усиновлення (удочеріння) дитини;
- 2) іншими незаконними діями з цього приводу;
- 3) незаконними діями щодо передачі дитини під опіку (піклування);
- 4) незаконними діями щодо передачі дитини на виховання в сім'ю громадян, тобто всупереч вимогам Сімейного кодексу України.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення однієї із зазначених дій.

Суб'єктивна сторона передбачає прямий умисел. Мотиви злочину на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка осудна особа.

Кваліфікуючими ознаками, передбаченими ч. 2 ст. 169 ККУ, є вчинення цього злочину щодо кількох дітей, повторно, за попередньою змовою групою осіб, з використанням службового становища або якщо вони спричинили тяжкі наслідки (самогубство, психічний розлад, інвалідність тощо).

Проте слід мати на увазі, що норма, яка розглядається, є бланкетною, а тому при аналізі об'єктивної сторони конкретного злочину слід установлювати, які саме закони і нормативні акти були порушені суб'єктом. Частина 1 ст. 169 ККУ стосується злочинів невеликої тяжкості, а ч. 2 цієї статті – злочинів середньої тяжкості.

Схема 1

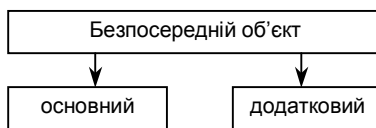

Схема 2

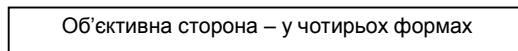

Схема 3

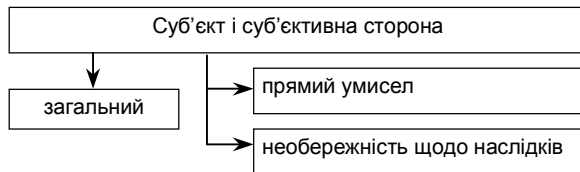
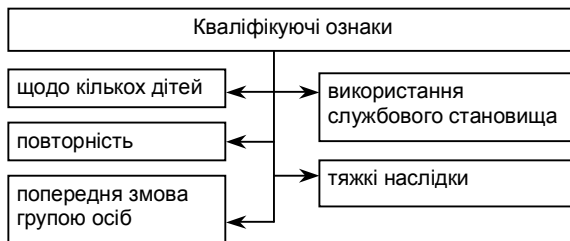

Схема 4

Перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій або їх органів (ст. 170 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність профспілок, політичних партій, громадських організацій або їх органів для здійснення і захисту прав громадян.

Об'єктивна сторона виявляється в діянні (дія або бездіяльність), що перешкоджає виконанню законної діяльності зазначених організацій. Перешкоджання може проявлятися в різних формах (невиконання рішень та заходів у профспілках або партійних організаціях, ухвалення рішень без їх згоди, якщо така згода необхідна, заборона проводити збори або інші заходи соціального характеру). Злочин вважається закінченим з моменту вчинення діяння, що перешкоджає законній діяльності зазначених організацій.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Мотиви можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт загальний – осудна особа, зокрема службова.

Схема 1

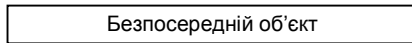

Схема 2

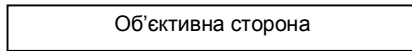
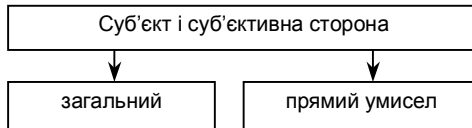

Схема 3

Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК України)

Суспільна небезпечність цих злочинів полягає в тому, що вони посягають на конституційні права громадян у сфері свободи думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Значну роль в цьому відіграють журналісти. **Безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок здійснення професійної діяльності журналістів. Потерпілими є журналісти, які висвітлюють різну тематику, виконують свої професійні службові обов'язки в засобах масової інформації відповідно до професійних назв посад журналістів, зазначених у Державному класифікаторі професій України.

Об'єктивна сторона полягає в перешкоджанні різними заходами законній професійній діяльності журналістів з метою примусити їх до поширення або відмови від поширення інформації або її приховування тощо. Такі діяння можуть бути поєднані із застосуванням психічного (погроз, залякування) або фізичного насильства як до самого журналіста, так і до його родичів, друзів. Злочин вважається закінченим з початку перешкоджання законній професійній діяльності журналістів.

Суб'єктивна сторона за ч. 1 ст. 171 ККУ характеризується прямим умислом. Суб'єктом є особа, яка досягла 16-річного віку (загальний).

Частини 2 і 3 ст. 171 ККУ передбачають кримінальну відповідальність за вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків або переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю, а також

вчинення цих дій службовою особою з використанням свого службового становища або за попередньою змовою групою осіб. Суб'єктивна сторона також характеризується прямим умислом. **Суб'єктом** злочину може бути як службова, так і фізична осудна особа з 16-річного віку, яка з іншими співучасниками вчинила за попередньою змовою зазначений злочин.

Схема 1

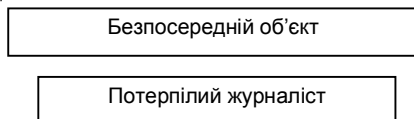

Схема 2

Схема 3

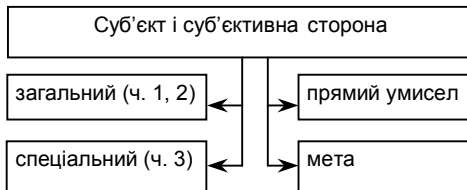
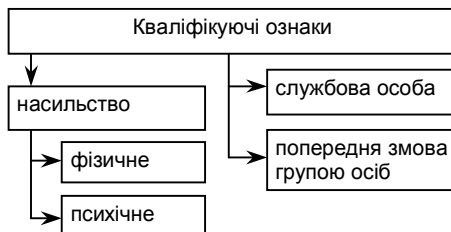

Схема 4

Грубе порушення законодавства про працю (ст. 172 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що забезпечують реалізацію особою права на працю в умовах, які відповідають вимогам безпеки і гігієни (ст. 43 Конституції України). Додатковим об'єктом є повідомлення певних органів про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою, за що останню було звільнено.

Диспозиція цієї статті бланкетна, тому для з'ясування її змісту необхідно, зокрема, звертатися до відповідних норм Кодексу законів про працю України та інших нормативних актів. Потерпілими від злочину є фізичні особи, які працюють на підставі трудового договору на підприємстві, в установі, в організації чи у фізичних осіб, які використовують найману працю.

Частина 1 ст. 172 ККУ передбачає кримінальну відповідальність за незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів чи у зв'язку з повідомленням ним про порушення вимог Закону «Про запобігання корупції» іншою особою, а також за інше грубе порушення законодавства про працю.

Об'єктивна сторона цього злочину передбачає такі форми: незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів; у зв'язку з повідомленням ним про порушення вимог Закону «Про запобігання корупції» іншою особою; інше грубе порушення законодавства про працю.

Для кваліфікації дії винного за ч. 1 ст. 172 ККУ необхідно такі ознаки об'єктивної сторони: яка конкретна норма законів про працю порушена; довести, що таке порушення є грубим. Практика доводить, що поняття «грубе порушення» має оцінний характер і в кожному конкретному випадку це потрібно встановлювати (систематичність порушень, злісність мотивів тощо). Злочин вважається закінченим з моменту фактичного припинення трудових відносин з конкретним працівником з мотивів, зазначених в об'єктивній стороні злочину.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто це службова особа, яка має право приймати і звільняти працівників, які виконують законодавство про працю.

Частина 2 ст. 172 ККУ має **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, щодо неповнолітнього, щодо вагітної жінки, щодо одинокого батька або матері, особи, яка їх заміняє і виховує дитину віком до 14 років або дитину-інваліда¹.

Схема 1

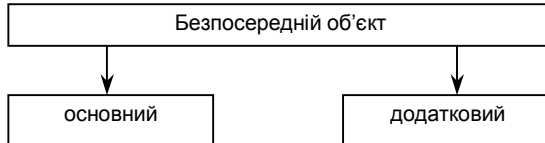

Схема 2

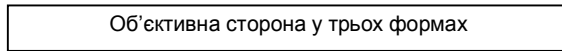

Схема 3

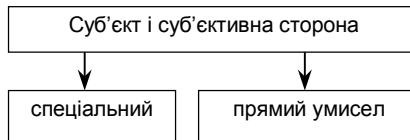
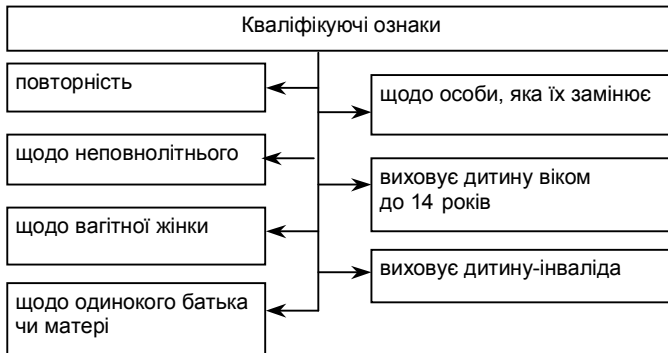

Схема 4

¹ Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 6 жовтня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 2. С. 36.

Грубе порушення угоди про працю (ст. 173 КК України)

Безпосередній об'єкт цього злочину – суспільні відносини, що забезпечують реалізацію особою свого права на працю (ст. 43 Конституції України).

Об'єктивна сторона характеризується грубим порушенням угоди про працю службовою особою шляхом обману чи зловживання довірою або примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою (погроза звільненням, дисциплінарним стягненням, зменшенням премії тощо).

Потерпілим є працівник, з яким укладена угода про працю. Злочин вважається закінченим з моменту грубого порушення угоди про працю.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Мотив і мета можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочину – спеціальний. **Кваліфікуючою ознакою** за ч. 2 ст. 173 ККУ є діяння, вчинені щодо громадянина, з яким укладена угода щодо його роботи за межами України.

Схема 1

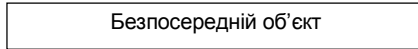

Схема 2

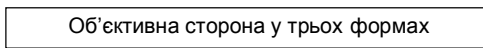

Схема 3

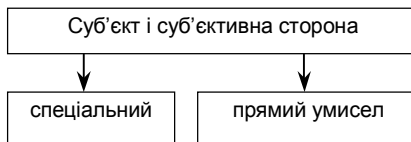
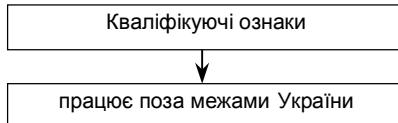

Схема 4

Примушування до участі у страйку або перешкодження участі у страйку (ст. 174 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують вільну реалізацію особою свого права на страйк (ст. 44 Конституції України).

Об'єктивна сторона цього злочину складається з двох форм: 1) примушування до участі у страйку; 2) перешкодження участі у страйку. Обов'язковою ознакою примушування і перешкодження є спосіб їх вчинення: шляхом фізичного чи психічного насильства або інших незаконних дій. Якщо при фізичному насильстві потерпілому заподіяні середньої тяжкості або тяжкі тілесні ушкодження, то дії винного слід кваліфікувати за сукупністю злочинів (наприклад, ст. 122 і ст. 174 ККУ). Погроза полягає в залякуванні застосування будь-якого насильства. Якщо погроза вбивством була вчинена членом організованої групи і потерпілий вважав, що вона реальна, то дії винного необхідно додатково кваліфікувати за ч. 2 ст. 129 ККУ. Інші незаконні дії можуть бути різними (обман, звільнення, позбавлення пільг тощо).

Потерпілим є особа, яка має за законом право на страйк. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення зазначених дій.

Суб'єктивна сторона має прямий умисел. Мотиви, мета на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

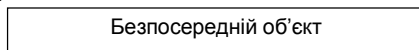

Схема 2

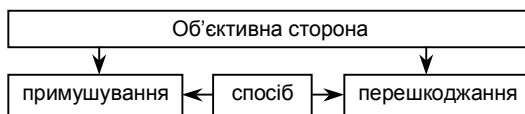
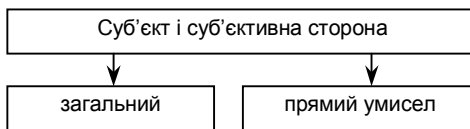

Схема 3

Невиплата заробітної плати, стипендій, пенсій чи інших установлених законом виплат (ст. 175 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину – суспільні відносини, що забезпечують конституційне право громадян на своєчасне отримання заробітної плати, стипендії, пенсій чи інших установлених законом виплат (предмет злочину), а також на спеціальний захист.

Потерпілим є особа, якій повинні сплачувати заробітну плату, стипендію чи інші визначені законом виплати.

Об'єктивна сторона злочину характеризується безпідставною невиплатою працівникам заробітної плати, студентам – стипендії, пенсіонерам – пенсії чи іншої установленої законом зазначеним особам виплати більше ніж за один місяць. Безпідставністю слід вважати ситуацію, за якої існувала реальна можливість виплати, проте вона не відбулася. Злочин вважається закінченим з моменту, коли закінчився строк виплати і невиплата становить більше ніж один місяць.

Суб'єктивна сторона – вина у формі прямого умислу. Мотиви і мета можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочину – спеціальний: керівник підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, інколи громадянин. Щодо інших службових осіб, то вони можуть бути співучасниками.

Кваліфікуючі ознаки визначені в ч. 2 ст. 175 ККУ: нецільове використання коштів, призначених для зазначених виплат. Законодавець також передбачив звільнення особи від кримінальної відповідальності, якщо до висунення підозри вона проведе виплату заробітної плати, стипендії, пенсії та інших передбачених законом виплат (ч. 3 ст. 175 ККУ).

Схема 1

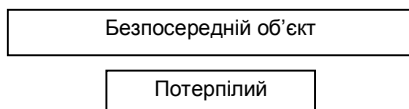

Схема 2

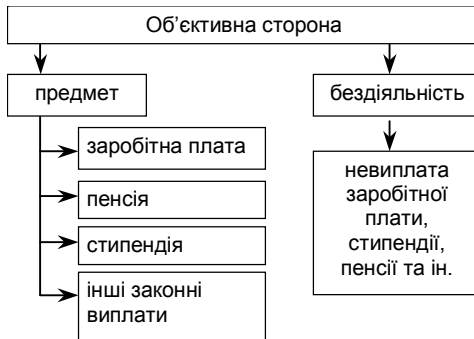

Схема 3

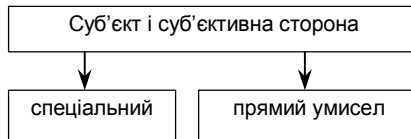
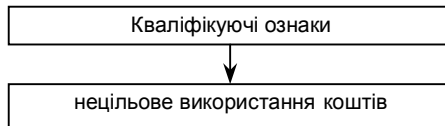

Схема 4

Порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК України)

Відповідно до Конституції України кожному громадянину гарантується свобода літературного, художнього, наукового, технічного та інших видів творчості. Тому безпосереднім об'єктом цього злочину будуть суспільні відносини у сфері авторського і суміжних прав. Авторське право – це особисті немайнові права і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані зі створенням та використанням творів науки, літератури та мистецтва. До об'єктів авторських прав належать твори науки, літератури та мистецтва. До суміжних прав слід віднести фонограми, виконання творів, ефірні або кабельні передачі тощо. Також необхідно мати на увазі, що об'єктом авторського права може бути будь-яка частина авторського твору, яка виконується самостійно.

Не є плагіатом запозичення теми або сюжету творів чи наукових ідей, які складають їх зміст без запозичення форми їх подання. Потерпілими в цьому злочині є: автори, їхні спадкоємці, виконавець творів, спадкоємці виконавця, виробник фонограм, його спадкоємці, виробник відеограм і його спадкоємці.

Предмет порушення авторського права становлять твори науки, літератури, мистецтва, комп'ютерні програми і бази даних, а щодо предмета суміжних прав, то до них належать: виконання, фонограми, відеограми і програми мовлення, які, як правило, фіксуються на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації.

Об'єктивна сторона цього злочину (ч. 1 ст. 176 ККУ) характеризується трьома обов'язковими ознаками: діяння, його наслідки і причинний зв'язок між ними. Форми такого діяння пов'язані з предметом і передбачені в ч. 1 ст. 176 ККУ: а) незаконне, тобто без дозволу осіб, які володіють авторськими правами, відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних; б) незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення; в) їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, камкординг, кардшейрінг; г) інше умисне порушення авторського права і суміжних прав; д) фінансування таких дій, якщо це завдало матеріальну шкоду в значному розмірі. Крім того, об'єктивна сторона охоплює плагіат і примушування до співвавторства. Проте обов'язковою ознакою є наявність матеріальної шкоди в значному розмірі, тобто якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (прим. до ст. 176 ККУ). Також необхідно пам'ятати, що диспозиція зазначеної статті бланкетна, тому для з'ясування її змісту потрібно звернутися до відповідних норм Цивільного кодексу та інших нормативних актів.

Злочин вважається закінченим, якщо будь-яке із зазначених вище порушень завдало матеріальної шкоди в значному розмірі.

Суб'єктивна сторона зазначеного злочину характеризується умисною формою вини. Мета і мотиви можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, якій виповнилося 16 років або спеціальний – особа, на яку покладено обов'язковість дотримуватися авторських або суміжних прав.

Стаття 176 ККУ у частинах 2 і 3 передбачає кваліфікуючі ознаки:

- повторність (ст. 32 ККУ);
- попередню змову групою осіб (ч. 2 ст. 28 ККУ);
- завдання матеріальної шкоди у великому розмірі;

Практичним працівникам потрібно знати, що ч. 2 ст. 176 стосується злочинів середньої тяжкості;

- якщо зазначені дії вчинені службовою особою з використанням службового становища щодо підлеглої особи (ч. 3 ст. 18 ККУ);
- організованою групою (ч. 3 ст. 28 ККУ);
- завдання шкоди в особливо великому розмірі (прим. до ст. 176 ККУ). Злочин належить до тяжких.

Схема 1

Схема 2

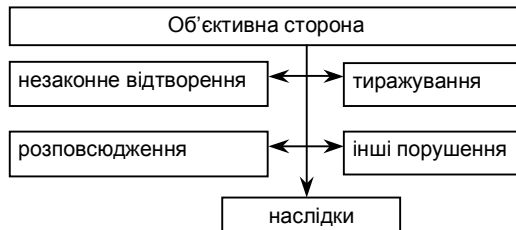

Схема 3

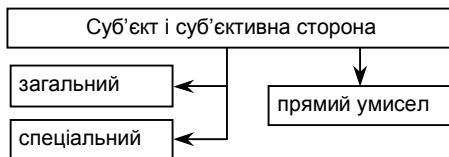
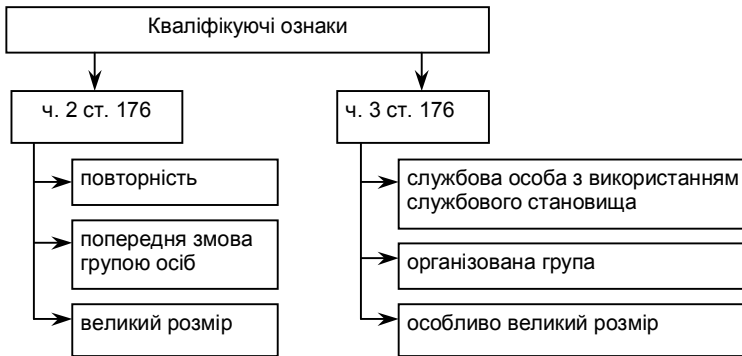

Схема 4

Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегрованої мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (ст. 177 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію. Предметом злочину є винахід, корисна модель, промисловий зразок, топографія інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторська пропозиція.

Винахід і корисна модель – результати творчої (інтелектуальної) діяльності у будь-якій галузі технології (продукт, спосіб тощо). Промисловий зразок можна визначити як результат творчої (інтелектуальної) діяльності людини в галузі художнього конструювання. Топографія інтегральної мікросхеми – зафіксоване на матеріальному носії просторове геометричне розміщення сукупності елементів, інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними. Сорт рослин – штучно відібрана сукупність рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління тощо) у межах одного й того самого ботанічного таксону з притаманними їм біологічними ознаками та властивостями, що може вважатися єдиною з погляду придатності для відтворення сорту. Раціоналізаторською є визнана юридичною особою пропозиція, що містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності і передбачає створення або зміну конструкції виробів тощо.

Потерпілими від цього злочину є суб'єкти права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію, а також їх правонаступники та інші особи, які набули прав на зазначені об'єкти за договором чи законом.

Об'єктивна сторона злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: діяння, наслідки і причинний зв'язок між ними. Щодо форм діяння, то вони пов'язані з предметом та передбачені в диспозиції ч. 1 ст. 177 ККУ.

Необхідно одразу зазначити, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є суспільно небезпечний наслідок, тобто матеріальна шкода в значному розмірі (див. примітку до ст. 176 ККУ). **Закінченим** злочин вважається з моменту заподіяння зазначеної матеріальної шкоди. Одночасно пам'ятаємо, що диспозиція цієї статті бланкетна, тому для з'ясування її змісту необхідно звертатися до відповідних норм Цивільного кодексу тощо.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною виною. Мета і мотиви на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. За ч. 3 ст. 177 ККУ суб'єктом може бути і службова особа, яка використовувала своє службове становище.

Крім того, зазначена стаття в ч. 2 і 3 має **кваліфікуючі ознаки**:

- повторність;
- попередня змова групою осіб;
- завдання матеріальної шкоди у великому розмірі;
- якщо зазначені дії вчинені службовою особою з використанням службового становища;
- організованою групою;
- завдання шкоди в особливо великому розмірі.

Схема 1

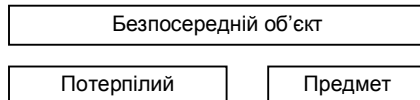

Схема 2

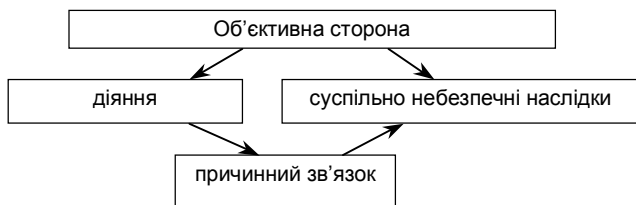

Схема 3

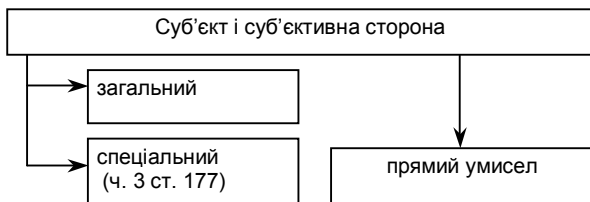
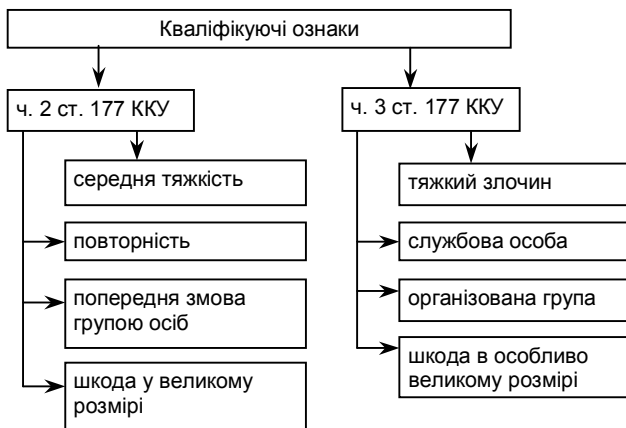

Схема 4

Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178 КК України)

Стаття 35 Конституції України та Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» надають право кожному громадянину на свободу совісті і віросповідання.

Безпосередній об'єкт злочину складається з основного, що закріплює конституційне право громадян на свободу віросповідання, і додаткового, що передбачає суспільні відносини, які забезпечують право власності.

Предметом злочину є релігійні споруди або культові будинки (церкви, мечеті, каплиці, монастирі, будинки для молитов тощо).

Об'єктивна сторона злочину виявляється в пошкодженні чи зруйнуванні релігійної споруди або культового будинку. Якщо пошкодження або зруйнування релігійної споруди, культового будинку вчинено шляхом підпалу, іншим загальнонебезпечним способом, або воно спричинило загибель людей, або інші тяжкі наслідки, кваліфікація таких дій настає за сукупністю злочинів: ст. 178 і ч. 2 ст. 194 ККУ. Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту настання суспільного небезпечних наслідків, тобто спричинення шкоди релігійній споруді або культовому будинку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим або непрямим умислом. **Суб'єктом** злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

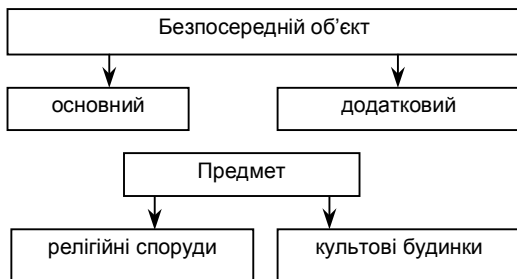

Схема 2

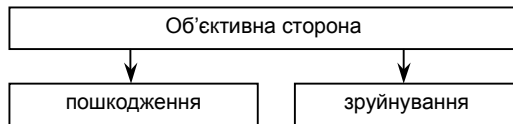
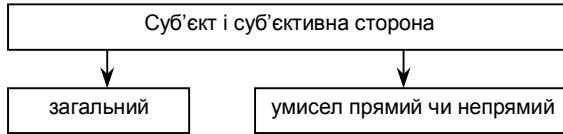

Схема 3

Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину утворюють суспільні відносини, що поділяються на основні, які забезпечують свободу віросповідання і повагу почуттів віруючих, і додаткові (обов'язкові), які висвітлюють право власності.

Предметом злочину є релігійні святині (священні символи, зокрема Біблія, ікони, храми, місця паломництва, святі джерела тощо).

Об'єктивна сторона злочину виражається в утриманні, оскверненні або знищенні релігійних святинь.

Злочин належить до злочинів середньої тяжкості й закінчується з моменту вчинення хоча б однієї з зазначених дій.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Суб'єкт – загальний, тобто будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

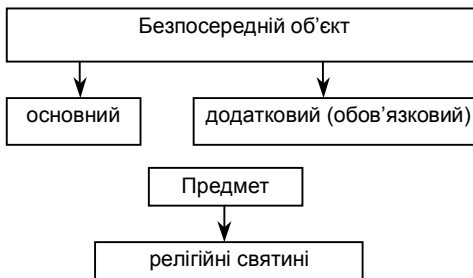
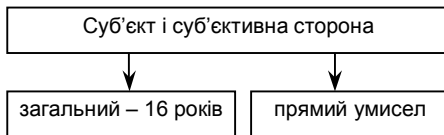

Схема 2

Схема 3

Перешкодження здійсненню релігійного обряду (ст. 180 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину складається з основного і додаткового й визначає суспільні відносини, що забезпечують свободу світогляду і віросповідання та права на безперешкодне здійснення релігійного обряду, а також психічну недоторканність особи. Ураховуючи що ст. 35 Конституції України визначає право кожного громадянина на свободу світогляду і віросповідання, то ст. 180 КК України є гарантом цього.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діянням, що полягає в незаконному перешкодженні здійсненню релігійного обряду, зокрема незаконному закритті приміщень для відправлення релігійних обрядів, зриві обряду вінчання, відспівування тощо, які здійснюються в рамках закону. Злочин належить до злочинів невеликої тяжкості і закінчується з моменту незаконного перешкодження релігійному обряду.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину – особа, яка досягла 16-річного віку.

Частина 2 ст. 180 ККУ передбачає кримінальну відповідальність за примушування священнослужителя шляхом фізичного або психологічного насильства до проведення релігійного обряду.

Схема 1

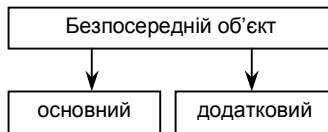

Схема 2

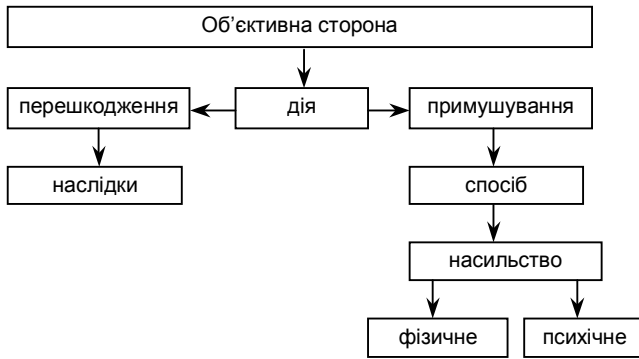
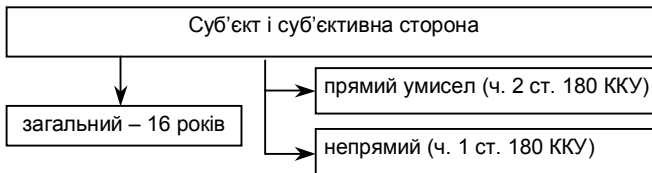

Схема 3

Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 КК України)

Безпосередній об'єкт цього злочину складається з основного – це суспільні відносини, що регулюють порядок відправлення релігійних обрядів і проповідування релігійних віровчень, та додаткового, до якого слід віднести здоров'я особи, її статево свободу та недоторканність.

Об'єктивна сторона злочину характеризується вчиненням активних дій, спрямованих на утворення групи, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою, а також керівництво цією групою. При цьому застосування в процесі діяльності цієї групи окремих видів насильства покарання, за які, як за самостійні злочини, перевищує покарання за ч. 1 ст. 181 ККУ, вимагає додаткової кваліфікації за відповідними статтями ККУ, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти особи. Злочини належать до злочинів

середньої тяжкості і вважаються закінченим з моменту створення групи або керівництва нею.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину – спеціальний: організатор або керівник релігійної групи. Частина 2 ст. 181 ККУ передбачає кваліфікуючу ознаку – це ті самі дії, поєднані із втягуванням у діяльність групи неповнолітніх.

Схема 1

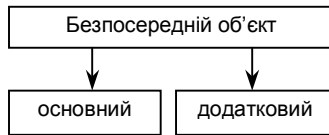

Схема 2

Схема 3

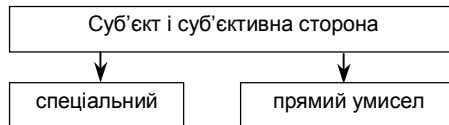

Схема 4

Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 КК України)

Відповідно до ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Тому кримінальна відповідальність за ст. 161 ККУ гарантує захист конституційних прав громадян, що ми розглядаємо.

Безпосередній об'єкт злочину поділяється на: основний – рівність громадян у їхніх конституційних правах і перед законом та додатковий (факультативний) – честь, гідність, життя, здоров'я, відносини власності.

Потерпілими є громадяни України, особи без громадянства, а також іноземці.

Об'єктивна сторона виражається в здійсненні будь-якої дії, спрямованої на порушення рівноправності громадян залежно від їхньої расової, національної честі та гідності або почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, за мовними чи іншими ознаками.

Під розпалюванням національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності слід розуміти розповсюдження різних ідей і поглядів, що підривають довіру і повагу до певної національності, раси або релігійного віросповідання та формують у людей почуття озлобленості, відчуження й викликають національну ворожнечу або розбрат. Форми розповсюдження ворожнечі можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотиви частіше за все мають національну образу, а мета злочину впливає із спрямованості вчинених дій – розпалити національну, расову чи релігійну ворожнечу, принизити національну гідність.

Обмеження прав громадян виражаються в прямому або непрямому умислі в будь-якій галузі діяльності залежно від національної, расової належності, статі, мови, релігійних переконань або, навпаки, надання їм привілеїв.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої дії, зазначеної в диспозиції ст. 161 ККУ.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка осудна особа з 16-річного віку (ч. 1 ст. 161 ККУ), а за ч. 2 цієї статті суб'єкт може бути як загальним, так і спеціальним (службова особа).

Під насильством слід розуміти завдання ударів, побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень. У разі нанесення тяжких тілесних ушкоджень необхідно дію винного кваліфікувати за сукупністю злочинів (ст. 121, 161 ККУ).

Об'єкт полягає в повідомленні потерпілому завідомо неправдивих відомостей або свідомому приховуванні певних подій з метою створення неправильного уявлення про них.

Змістом погрози охоплюється будь-яке психічне насильство: залякування потерпілого, розголошення про нього та родину ганебних відомостей тощо.

Кваліфікуючими ознаками є насильство, обман, погроза, вчинення зазначених дій службовою особою, організованою групою осіб або дій, які спричинили тяжкі наслідки.

Схема 1

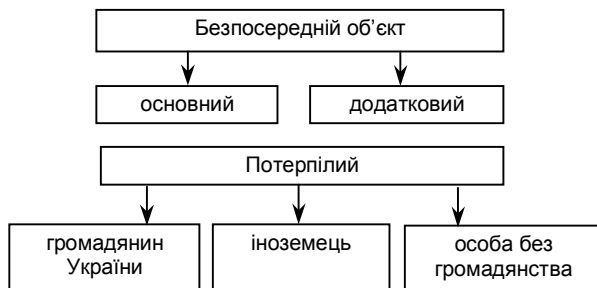

Схема 2

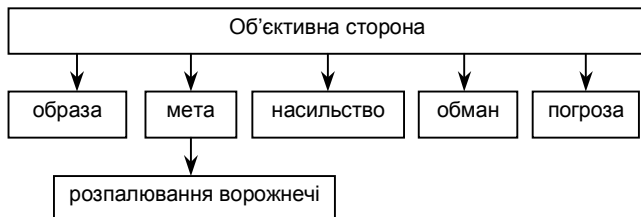
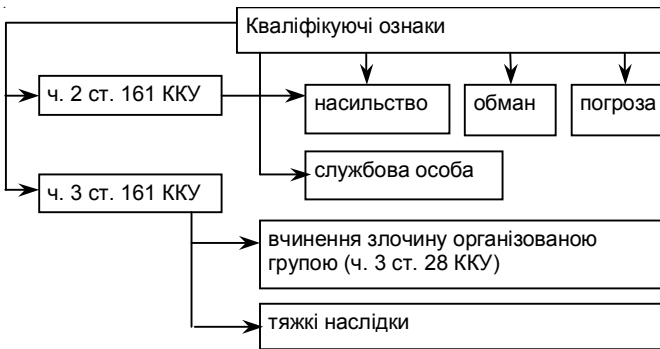

Схема 3

Схема 4

Порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України)

Згідно з Конституцією України (ст. 30) житло є недоторканим. Ніхто не має права проникати в житло проти волі осіб, які там проживають, не інакше, як у випадках, передбачених законом або на підставі судового рішення. Суспільна небезпечність цього злочину полягає саме в тому, що порушується конституційне право громадян на недоторканність їхнього житла чи іншого володіння. Під порушенням слід розуміти протиправне таємне або відкрите проникнення в чуже житло без згоди власника. **Безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, які забезпечують конституційне право громадян на недоторканність їхнього житла чи іншого володіння, проведення в них огляду чи обшуку не інакше, як за рішенням суду.

Об'єктивна сторона характеризується дією у формах:

- 1) незаконного проникнення до житла чи іншого володіння особи проти її волі;

- 2) незаконного проведення в них огляду без належних на те підстав;
- 3) незаконного проведення обшуку приватною особою, службовою особою, яка наділена законом правом проведення обшуку, але підстав на це не мала;
- 4) незаконного виселення з житла за відсутністю підстав;
- 5) інших дій, що порушують недоторканність житла громадян.

Незаконним є будь-яке проникнення до житла всупереч чинно-му законодавству. Житлом визнається індивідуальний житловий будинок з житловими і нежитловими приміщеннями, що до нього належать, а також будь-яке приміщення, яке призначене для тимчасового проживання. Потерпілим від такого злочину може бути лише фізична особа. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення однієї із зазначених у ч. 1 ст. 162 ККУ дій.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мета і мотиви можуть бути різними, але сприяють відмежуванню цього злочину від самоуправства (ст. 356 ККУ).

Суб'єктом є фізична осудна особа (ч. 1 ст. 162 ККУ), а також службова особа (ч. 2 ст. 162 ККУ).

Кваліфікуючими ознаками, визначеними у ч. 2 ст. 162 ККУ, є вчинення зазначених протиправних дій службовою особою або із застосуванням насильства чи погрозою його застосування.

Схема 1

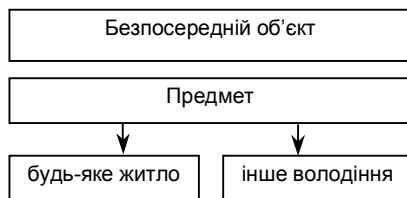

Схема 2

Схема 3

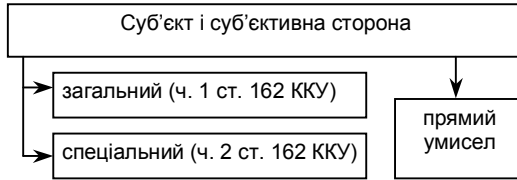
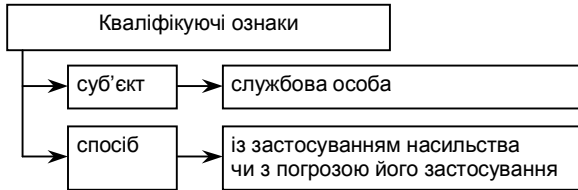

Схема 4

Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України)

Відповідно до Конституції України (ст. 31) кожна людина має право на таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної або іншої кореспонденції, тому без згоди громадянина ніхто не має права з ними ознайомлюватися. Обмеження цього права може бути здійснене тільки за рішенням суду.

Предметом злочину є відомості, які містяться в кореспонденції громадян і становлять їхню особисту таємницю.

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які забезпечують конституційне право громадян на таємницю листування, телефонних розмов тощо та становлять їхню особисту таємницю.

Об'єктивна сторона полягає в незаконному прослуховуванні телефонних розмов, збиранні конфіденційної інформації щодо особи та її зберіганні й використанні, а також її розповсюдженні тощо.

Під незаконним зберіганням конфіденційної інформації розуміють збір не уповноваженим на це суб'єктом відомостей про приватне життя іншої особи без її згоди та відомостей, що містять її особисту або сімейну таємницю. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-яких дій щодо ознайомлення третьої особи зі змістом листування, телефонних розмов, телеграфної або іншої кореспонденції громадян.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотив і мета злочину на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктом злочину за ч. 1 ст. 163 ККУ може бути будь-яка особа з 16-річного віку, а за ч. 2 ст. 163 ККУ – також і службова особа.

Кваліфікуючими ознаками за ч. 2 ст. 163 ККУ є: повторність, щодо громадських чи державних діячів, журналістів, вчинення службовою особою, з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації.

Схема 1

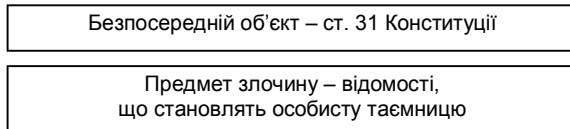

Схема 2

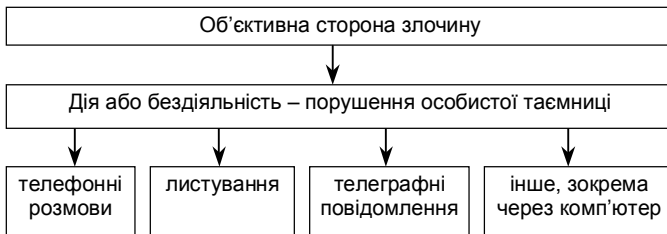

Схема 3

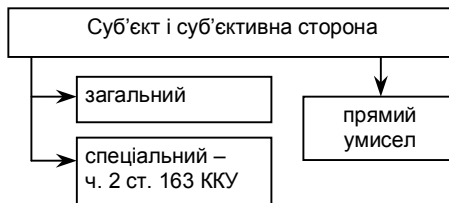
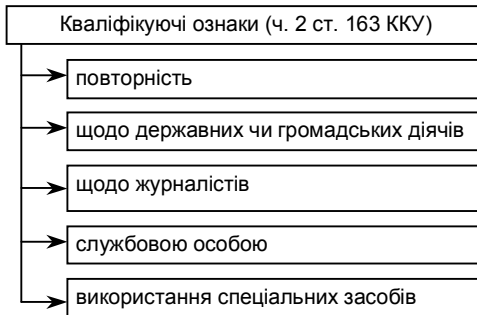

Схема 4

Порушення недоторканності приватного житла (ст. 182 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують недоторканність приватного життя. Гарантією цього відповідно до ст. 32 Конституції України і є ст. 182 ККУ. Предметом злочину є різноманітна конфіденційна таємна інформація про приватне життя особи (на папері, дискетах, фотографіях тощо). Потерпілим може бути будь-яка особа, без згоди якої збиралася або розповсюджувалася потрібна конфіденційна інформація.

Об'єктивна сторона злочину характеризується неправомірним втручанням в особисте чи сімейне життя особи без її згоди і збиранням конфіденційної інформації різними способами, її зберіганням, використанням, знищенням, поширенням або незаконною зміною такої інформації.

Під незаконним збиранням зазначеної інформації слід розуміти збір не уповноваженим на це суб'єктом з будь-яких джерел відомостей про приватне життя іншої особи, що містять її особисту або сімейну таємницю. Незаконне зберігання зазначених відомостей передбачає носіння їх при собі, у приміщенні, схованці тощо. Незаконне використання або поширення конфіденційної інформації — це різні види її застосування без згоди потерпілої особи (використання під час виступів на зборах, мітингу, у творі тощо). Частина 1 ст. 182 ККУ стосується злочинів невеликої тяжкості, а ч. 2 ст. 182 — злочинів середньої тяжкості. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї із зазначених дій.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Особа усвідомлює, що порушує вимоги Конституції з приводу недоторканності приватного життя іншої особи і бажає цього. **Суб'єкт** злочину – загальний. Якщо злочин вчинила службова особа з використанням певних повноважень, чим заподіяла істотну шкоду охоронюваним законом правам громадян, то її дії необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів (ст. 182 і ст. 364 ККУ). Частина 2 ст. 182 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**: повторність, заподіяння істотної шкоди правам, свободам та інтересам особи.

Схема 1

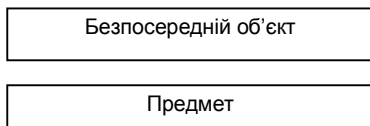

Схема 2

Схема 3

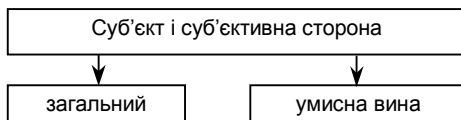
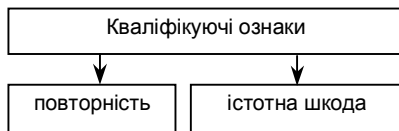

Схема 4

Порушення права на отримання освіти (ст. 183 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують відповідно до ст. 53 Конституції громадянам право на отримання освіти. **Об'єктивна сторона** цього злочину проявляється в незаконній відмові в прийнятті до навчального закладу будь-якої форми власності.

Відповідно до Закону України «Про освіту» під навчальними закладами розуміють такі заклади, в яких здійснюється дошкільна, повна загальна середня освіта, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура з будь-якими формами навчання: денною, вечірньою, заочною, екстернатом тощо, а також дитячі садки, школи, ліцеї, гімназії, технікуми, коледжі, інститути, університети, академії тощо. Відмова може здійснюватися у двох формах: 1) шляхом прямої відмови; 2) шляхом створення для особи несприятливих умов при вступі до навчального закладу. Злочин невеликої тяжкості. Вважається закінченим з моменту вчинення будь-яких дій, спрямованих на відмову в прийнятті до навчального закладу.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину спеціальний – особа, яка наділена певними повноваженнями щодо прийому до навчання та визначення його умов (члени приймальної комісії, керівники навчальних закладів та інші особи).

Частина 2 ст. 183 ККУ передбачає кримінальну відповідальність за незаконну вимогу оплати за навчання в державних чи комунальних навчальних закладах.

Схема 1

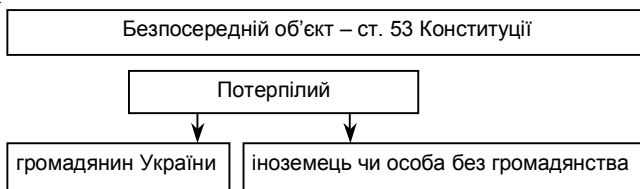

Схема 2

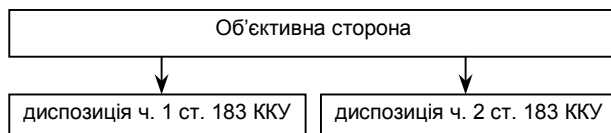
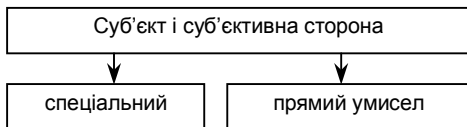

Схема 3

Порушення права на безоплатну медичну допомогу (ст. 184 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину слід вважати суспільні відносини, що забезпечують громадянам України їхнє конституційне право (ст. 49 Конституції) на охорону здоров'я і безоплатну медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Об'єктивна сторона характеризується незаконною вимогою оплати за надання медичної допомоги в державних чи комунальних закладах охорони здоров'я, а також у незаконному скороченні медичних державних і комунальних закладів охорони здоров'я.

Під державними розуміють такі заклади охорони здоров'я, які створені на базі державної власності і фінансуються із державного бюджету, а під комунальними – такі, що створені органами місцевого самоврядування як особисто, так і спільно з місцевою державною адміністрацією на базі комунальної власності та фінансуються з місцевого бюджету. Злочин невеликої тяжкості і вважається закінченим з моменту висунення незаконної вимоги про оплату медичної допомоги.

Суб'єктивна сторона злочину має прямий умисел. **Суб'єкт злочину** – спеціальний – представник державного або комунального закладу охорони здоров'я.

Частина 2 ст. 184 ККУ передбачає кримінальну відповідальність за незаконне скорочення мережі державних і комунальних закладів охорони здоров'я.

Схема 1

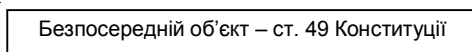

Схема 2

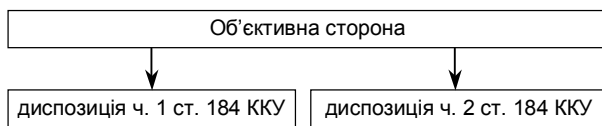
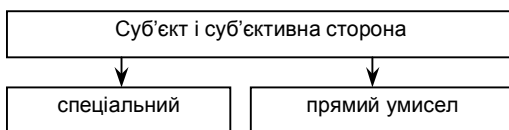

Схема 3

Контрольні запитання

1. Повноваження виборця.
2. Предмет злочинів проти виборчих прав громадян.
3. Що таке референдум?
4. У чому полягає таємниця голосування?
5. Яка відповідальність настає за перешкоджання законній діяльності професіональних спілок, політичних партій і громадських організацій (ст. 170 ККУ)?
6. Яке законодавство про працю визнається грубим за ст. 172 ККУ?
7. Чи настає відповідальність за примушування до участі у страйку (ст. 174 ККУ)?
8. У чому виявляється порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 ККУ)?
9. У чому виявляється порушення недоторканності житла (ст. 162 ККУ)?
10. Назвіть об'єктивну сторону злочину за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 ККУ).
11. Момент закінчення злочину, передбаченого ст. 167 ККУ.
12. Назвіть суб'єкта злочину, передбаченого ст. 180 ККУ.
13. Безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 178 ККУ.
14. Назвіть додатковий обов'язковий об'єкт злочину, передбаченого ст. 181 ККУ.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 55 с.
2. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018.
3. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 605 с.
4. Мельник М. І. Кримінальна відповідальність за злочини проти виборчих прав. Київ: Аттіка, 2005. 144 с.
5. Офіційний вісник України. 2004. № 4. Ст. 259; 2005. № 33. Ст. 1983.
6. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 51, 52. Ст. 265; 2007. № 20. Ст. 282; № 36. Ст. 448; 1992. № 34. Ст. 504; 1999. № 45. Ст. 397; 2005. № 23; 1992. № 48. Ст. 650; 1991. № 14. Ст. 170; 1997. № 2. Ст. 4; 2001.

- № 30. Ст. 142; 1998. № 34. Ст. 227; 2001. № 43. Ст. 214; 1995. № 21. Ст. 155; 1994. № 13. Ст. 70; 1999. № 32. Ст. 265; 1994. № 7. Ст. 34; 1991. № 25. Ст. 283; 2003. № 33. Ст. 1776.
7. Закони України. 1998. Т. 14. С. 10.
 8. Збірник постанов уряду України. 2003. № 14. Ст. 394.
 9. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015.
 10. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2018. 375 с.
 11. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол). Склад злочину: закон, теорія і практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 199 с.
 12. Кримінальний процесуальний кодекс України. Київ. 2014. 284 с.
 13. Кримінальне право України: навч. посібник / за ред. Є. Л. Стрельцова. Харків: Одіссеї, 2013. 263 с.

Злочини проти власності

7.1 Поняття і види злочинів проти власності

Під злочинами проти власності слід розуміти діяння, пов'язані з порушенням права володіння або з іншими способами заподіяння власнику майнової шкоди або з погрозою заподіяння такої шкоди. **Родовим об'єктом** злочинів проти власності, як і всіх злочинів в економічній сфері, є суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом і забезпечують нормальне функціонування економіки України як основи її економічної системи.

Видовим об'єктом є відношення власності взагалі і ті, що застосовують права будь-якого власника з володіння, використання та розпорядження своїм майном.

Безпосереднім об'єктом цієї групи злочинів є конкретна форма власності, що визначена належністю майна, тобто приватна, державна, комунальна, власність суспільних об'єднань тощо. Відповідно до цього суб'єктом права власності є фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства), юридичні особи (акціонерні, господарчі товариства, професійні спілки, громадські, релігійні об'єднання тощо), держава, яким злочинами проти власності завдається матеріальна шкода.

Стаття 13 Конституції України проголошує рівність цих суб'єктів права власності перед законом і рівне забезпечення захисту їх прав державою. Ураховуючи те що власність є найважливішою соціальною цінністю, оскільки забезпечує стабільність усієї економічної системи й підвищення рівня добробуту населення, вона охороняється кримінально-правовими засобами. Особливе значення для цих злочинів має їх **предмет**. Більшість науковців вважають, що до предмета

злочину належить державне та комунальне майно, яке має певні обов'язкові ознаки:

- 1) **юридичну** – право на майно належить певному власнику або особі, якій воно на законній підставі ввірено, перебуває в її віданні чи під її охороною: для винного майно є чужим;
- 2) **економічну** (спеціальну) – майно має становити матеріальну цінність, мати певну вартість і бути відокремленим від природного середовища чи створеним заново;
- 3) **фізичну** – це предмети, речі, які можна вилучити, привласнити, споживати, пошкодити, знищити тощо. Також предметом злочину можуть бути *цінні папери, документи*, які є еквівалентом вартості.

Ми вважаємо, що **предмет** злочину можна визначити простіше, а саме: чуже майно, яке не знаходиться у власності винного. Отже, предметом злочину може бути об'єкт права власності, який має такі ознаки: а) **майнову** – має певну фізичну форму; б) **економічну** – має об'єктивну економічну вартість; в) **юридичну** – є для винного чужим. Проте необхідно пам'ятати, що предметом злочину є не тільки майно, а й право на майно, наприклад, вимагання (ст. 189 ККУ), шахрайство (ст. 190 ККУ). Крім того, злочинами проти власності є не тільки крадіжка або шахрайство, тому й предмет більш широкий. Наприклад, при вимаганні він передбачає не тільки майно, а й право на нього, а також дії майнового характеру. Як уже зазначалося, не є предметом злочинів проти власності ліс на карті, риба та звірі в природі, посягання на які належать до злочинів проти довкілля. Також не є предметом злочинів вогнепальна зброя (крім гладкоствольної, мисливської та набоїв до них), вибухові речовини, радіоактивні матеріали, наркотичні засоби, психотропні речовини, військове майно та інше, які законодавець відносить до інших розділів.

Усі злочини проти власності за своїми обов'язковими ознаками поділяються на **корисливі** і **некорисливі**. Своєю чергою, корисливі злочини поділяються за характером діяння, за способом їх вчинення: пов'язані з незаконним обертанням чужого майна на користь винного або інших осіб і не пов'язані з таким обертанням, а саме: корисливі злочини, пов'язані з незаконним обертанням чужого майна на користь винного або інших осіб (ст. 185–191 ККУ); корисливі злочини, не пов'язані з незаконним обертанням чужого майна на користь винного або інших осіб (ст. 192, 193, 198 ККУ); некорисливі злочини (ст. 194–197¹ ККУ). Коло інших корисливих злочинів проти власності

утворюють вимагання (ст. 189 ККУ), заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 ККУ) тощо.

Під викраденням чужого майна і незаконного обертання його на користь винного або інших осіб необхідно розуміти вчинене з корисливою метою протиправне, безоплатне відчуження чужого майна на користь винного або інших осіб, а також завдання шкоди власнику або іншій особі, якій це майно належить.

Отже, **загальними ознаками** злочинів проти власності є: 1) протиправне, безоплатне обертання (відчуження) чужого майна на користь винного або інших осіб; 2) корисливі мета і мотив, оскільки винний розуміє, що незаконно збагачується за рахунок чужого майна. Зазначене свідчить про те, що предметом злочину може бути тільки чуже майно (за винятком шахрайства), тобто речі та інші предмети матеріального світу, у створення яких вкладена праця людини і які мають об'єктивну матеріальну та духовну цінність, а також гроші, цінні папери, право на чуже майно. Із зазначеного випливає, що обертання як **об'єктивна сторона** передбачає активну дію, тобто безоплатне вилучення чужого майна з володіння, розпорядження, користування власника або особи, яка володіє ним на законній підставі, на користь винного чи інших осіб і завдання власнику шкоди.

Обертання чужого майна є не що інше, як переведення його із володіння власника у фактичне володіння винного. Суттєвою ознакою є і безоплатне вилучення чужого майна. Варто зазначити, що більшість злочинів розглядуваного розділу з об'єктивної сторони належать до злочинів з матеріальним складом, де, крім діяння, необхідною ознакою об'єктивної сторони є наслідки, тобто матеріальна шкода, оскільки власник не тільки протиправно позбавляється майна, а й можливості в подальшому володіти, користуватися й розпоряджатися ним на свій розсуд. Виходячи з цього, закінченими ці злочини вважаються з моменту фактичного заподіяння шкоди в певному розмірі та отримання винним реальної можливості розпоряджатися ним на свій розсуд. Серед практичних працівників (слідчих, прокурорів тощо) інколи виникають труднощі у визначенні моменту закінчення злочину за ст. 191 ККУ. Тут необхідно пам'ятати, що за таких форм обертання чужого майна на свою користь або інших осіб, як привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом службового становища, обертання майна відбувається без його викрадення, тому що воно й так знаходиться у володінні винного або було ввірене йому на різних підставах (для управління, зберігання, перевезення тощо). У такому разі обертання майна має тільки один

елемент — обертання чужого майна на користь винного чи інших осіб. З цього моменту злочин вважається закінченим.

Необхідно також мати на увазі, що поряд з загальними ознаками корисливі злочини, пов'язані з обертанням чужого майна, мають і відмінні ознаки: по-перше, вони відрізняються один від одного за способом їх вчинення, і, по-друге, методами, які використовує винний для досягнення поставленої ним корисливої мети, а саме безоплатне заволодіння майном. Тому саме за способом вчинення цих злочинів законодавець відрізняє в Кримінальному кодексі крадіжку від грабежу, розбій від вимагання тощо.

Суб'єктивна сторона, як правило, характеризується прямим умислом, за якого винний усвідомлює, що посягає на чужу власність, передбачає спричинення матеріальної шкоди і бажає цього, щоб збагатитися самому або іншим особам. Мотив також корисливий — прагнення одержати матеріальну вигоду для себе або для інших осіб, маючи на меті незаконне збагачення.

Суб'єктом корисливих злочинів, таких, як крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, може бути будь-яка особа, яка досягла 14-річного віку, а в інших злочинах 16-річного.

У ст. 191 ККУ суб'єкт, як правило, спеціальний, тобто це особа, якій майно було ввірене або у якої воно перебувало у віданні, або службова особа, яка заволодіває чужим майном шляхом зловживання службовим становищем. Зазначене дає можливість визначити злочини проти власності як суспільно небезпечні, протиправні діяння, які посягають на одне із найцінніших і необхідних соціальних благ — право власності.

Схема 1

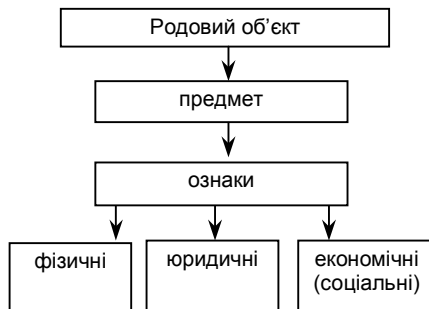
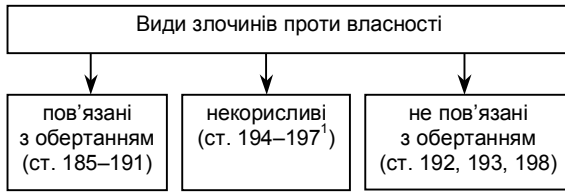

Схема 2

7.2. Види злочинів

Крадіжка (ст. 185 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що охороняють право особи володіти, користуватися й розпоряджатися своїм майном. Частина 1 ст. 185 ККУ визначає крадіжку як таємне викрадення чужого майна. У кримінальному праві відповідальність за протиправне, безоплатне вилучення чужого майна диференціюється залежно від того, яким способом вчинене посягання, і залежно від цього винні діяння суб'єкта кваліфікуються за певною статтею ККУ. Питання про те, чи є викрадення таємним **в об'єктивній стороні** злочину вирішується на підставі суб'єктивного критерію, тобто, виходячи з того, як розумів ситуацію сам винний. Отже, якщо суб'єкт щось викрав і хтось це бачив, але винний вважав, що діє таємно, то вчинене слід кваліфікувати як таємне. Крадіжка вважається закінченим злочином з того моменту, коли винний вилучив чуже майно й отримав реальну можливість ним розпорядитися (передати, сховати тощо).

Із **суб'єктивної сторони** крадіжка передбачає прямий умисел, за якого суб'єкт усвідомлює, що вилучає чуже майно таємно, і це має вирішальне значення для кваліфікації, навіть якщо хтось і стежив за ним.

Частини 2, 3, 4, 5 ст. 185 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: крадіжка, вчинена повторно або за попередньою змовою групою осіб; крадіжка, поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або що завдала значної шкоди потерпілому; крадіжка, вчинена у великих розмірах; крадіжка, вчинена в особливо великих розмірах або організованою групою.

На практиці часто зустрічаються труднощі щодо визначення житла. Житло — це будь-яке приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей, а також усі службові приміщення, що є невід’ємною частиною житла і його складові частини, тобто будь-які споруди чи будівлі, призначені для розміщення людей чи матеріальних цінностей (балкон, льох тощо). Інші господарські приміщення, що не пов’язані безпосередньо з житлом людей (сарай, гараж та ін.), але де зберігається майно, прирівнюються до житла, за винятком господарських. Під проникненням у житло, інше приміщення чи сховище слід розуміти незаконне вторгнення до них у будь-який спосіб. Але обов’язковою ознакою повинна бути незаконність, і саме з метою крадіжки. Якщо проникнення було із застосуванням насильства, то залежно від його характеру і наслідків вчинене має кваліфікуватися як грабіж чи розбій.

Схема 1

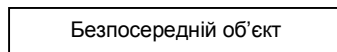

Схема 2

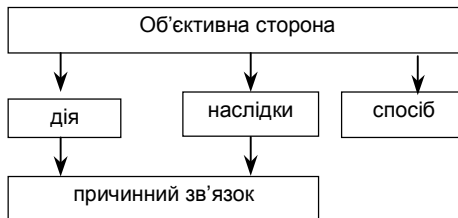

Схема 3

Схема 4

Грабіж (ст. 186 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які закріплюють право особи володіти, користуватися й розпоряджатися своїм майном, а додатковим обов'язковим об'єктом буде психічна та фізична недоторканність особи.

Об'єктивна сторона злочину характеризується відкритим викраденням чужого майна. Одразу необхідно наголосити, що питання відкритості, як і при крадіжці, вирішується на підставі суб'єктивного критерію, тобто особа усвідомлює, що присутні громадяни розуміють протиправний характер її дій. Якщо потерпілий або інші особи бачать факт викрадення майна, але вважають, що це робиться правомірно, на що й розраховує злочинець, то викрадення не може вважатися відкритим. Також викрадення не можна кваліфікувати як грабіж і в разі, якщо люди бачать, що вчиняється незаконне заволодіння чужим майном, але сам винний помилково вважає, що дія непомітна для інших осіб. Грабіж за ч. 2, 3, 4 ст. 186 ККУ належить до тяжких злочинів, а за ч. 5 ст. 186 ККУ – до особливо тяжких. Грабіж

вважається закінченим з моменту вилучення майна й отримання можливості розпоряджатися ним. Якщо така можливість не настала, то дії винного потрібно розцінювати як замах на грабіж, тобто кваліфікувати їх за ст. 15 і ст. 186 ККУ.

Суб'єкт і суб'єктивна сторона грабежу аналогічні відповідним елементам крадіжки. **Кваліфікуючими ознаками** злочину є ч. 2, 3, 4, 5 ст. 186 ККУ: грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинений повторно, або за попередньою змовою групою осіб, грабіж, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або такий, що завдав значної шкоди потерпілому, грабіж, вчинений у великих розмірах, в особливо великих розмірах або організованою групою.

Насильство може бути фізичним або психічним, і здійснюється воно або з метою вилучення майна, або для утримання вже вилученого майна. Фізичне насильство може бути різним, зокрема обмеження волі (зв'язування, замкнення в приміщенні тощо), завдання побоїв, одиничних ударів, заподіяння легких тілесних ушкоджень тощо.

У разі психічного насильства винний реально погрожує потерпілому застосуванням фізичного насильства. Усі інші кваліфікуючі ознаки аналогічні тим, що визначені щодо крадіжки. Варто також пам'ятати, що застосування насильства з метою уникнення затримання виключає насильницький грабіж. Водночас необхідно відрізнити грабіж, поєднаний з насильством, від так званого грабежу-ривка, за якого винний застосовує певні зусилля, щоб вирвати у потерпілого майно (сумку, шапку тощо) – у такому разі буде тільки ч. 1 ст. 186 ККУ.

Схема 1

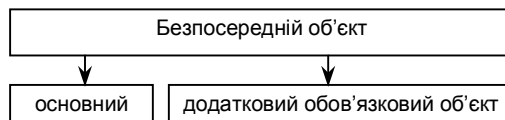

Схема 2

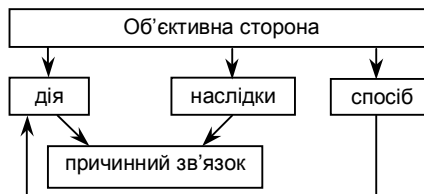
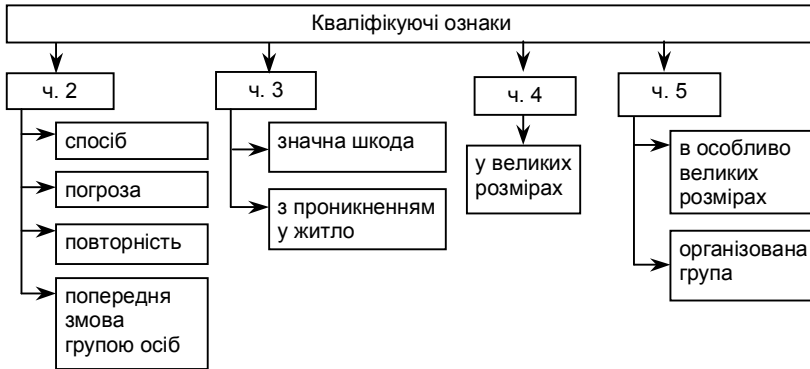

Схема 3

Схема 4

Розбій (ст. 187 КК України)

Зазначений злочин є найбільш небезпечним серед злочинів проти власності. Це обумовлено тим, що він посягає одразу на два безпосередніх об'єкта – на конкретну форму власності й на життя та здоров'я потерпілої особи.

Крім того, підвищена суспільна небезпечність розбою визначається не стільки фактом посягання на відношення власності, скільки способом такого посягання, а саме нападом, реально поєднаним з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілої особи або погрозою такого насильства.

Об'єктивна сторона злочину полягає в нападі, поєднаному із застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я людини або загрозою заподіяння такого насильства з метою заволодіння чужим майном. Напад – це відкритий або прихований агресивно-небезпечний вплив на самого власника або іншу особу, яка володіє майном чи охороняє його (сторож) будь-яким способом (удари, уколи з наркотиками тощо).

Проте необхідно пам'ятати, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є заподіяння насильства, небезпечного для життя і здоров'я або

загроза його застосування. Наголошуємо, що насильство повинне вважатися небезпечним для життя, якщо спосіб заподіяння ставить реальну небезпеку і навіть смерть, хоча може і не завдати реальної шкоди здоров'ю (наприклад, придушення, утримування голови під водою тощо).

Під фізичним насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілої особи, необхідно розуміти завдання легкого тілесного ушкодження, яке спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень, замах на вбивство, вбивство. Проте варто пам'ятати, що замах на вбивство і вбивство не охоплюються диспозицією ст. 187 ККУ і вимагають додаткової кваліфікації за сукупністю злочинів, тобто ч. 2 ст. 115 ККУ і ст. 187 ККУ.

Розбій передбачає і психічне насильство. Визначальним моментом для оцінки критичної сутності діяння є суб'єктивне уявлення потерпілого (вважав він чи ні загрозу реальною).

Розбій належить до усічених складів, тому він вважається закінченим з моменту нападу незалежно від того, вдалося суб'єкту заволодіти майном чи ні.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і має корисливий мотив. **Суб'єктом** злочину є осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Кваліфікуючими ознаками розбою є такі: за попередньою змовою групою осіб або особою, яка раніше вчинила розбій чи бандитизм, або поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, спрямований на заволодіння майном у великих чи особливо великих розмірах, або вчинений організованою групою, або поєднаний з заподіянням тяжких тілесних ушкоджень. Розбій вважається повторним тільки в разі, якщо йому передували розбій чи бандитизм. Вчинення інших корисливих злочинів повторності для розбою не утворюють.

Схема 1

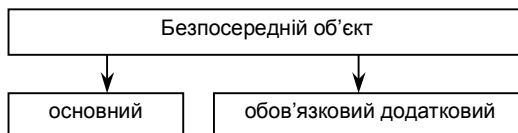

Схема 2

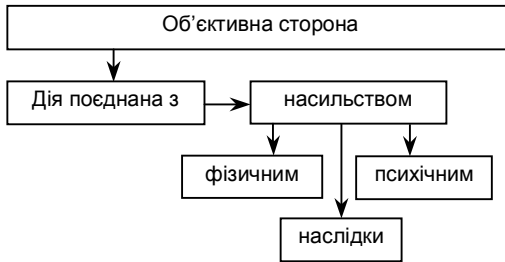
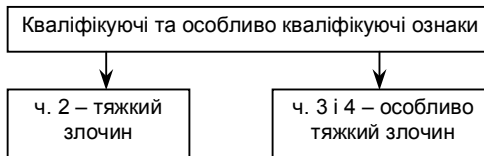

Схема 3

Схема 4

Викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188¹ КК України)

Основним безпосереднім **об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, пов'язані з правом власності в галузі використання електричної або теплової енергії, а додатковим – відносини з приводу встановленого порядку користування електроенергією. **Предметом** злочину є електрична або тепла енергія, що самовільно використовується суб'єктом злочину.

Об'єктивна сторона злочину характеризується викраденням електричної або теплової енергії різними способами, зокрема без приладів обліку або умисного їх пошкодження. Інакше кажучи, під час дії протиправно вилучається електроенергія, унаслідок чого власнику завдається значна шкода, яка в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Між дією і наслідками

є причинний зв'язок. Як правило, викрадення відбувається таємно від власника, що підвищує суспільну небезпечність цього злочину. Протиправність вилучення енергії виявляється в тому, що особа, яка її викрадає, не має на неї права, тобто діє самовільно. Склад злочину матеріальний і може мати місце лише в разі, якщо через викрадення електричної або теплової енергії власнику завдано значної шкоди. Злочин вважається закінченим з моменту завдання значної шкоди.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, який поєднаний з корисливими метою і мотивом. **Суб'єктом** злочину є осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо цей злочин скоює службова особа, то її дії потрібно кваліфікувати за ст. 364 ККУ.

Стаття 188¹ у ч. 2 передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність або попередня змова групою осіб, або завдання матеріальної шкоди у великих розмірах, тобто якщо вона в 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Злочин вважається середньої тяжкості.

Схема 1

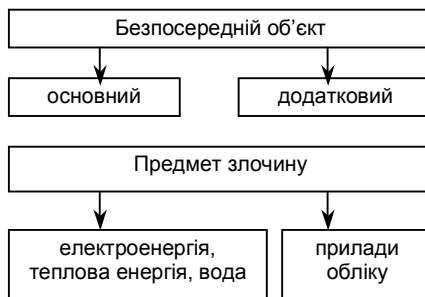

Схема 2

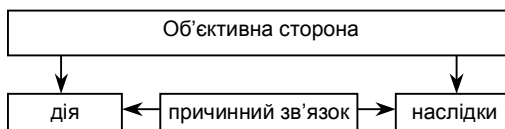
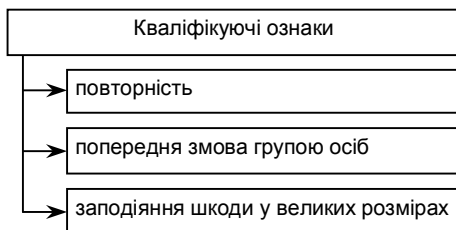

Схема 3

Схема 4

Вимагання (ст. 189 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини з приводу права власності, а додатковим — здоров'я, недоторканність, честь і гідність потерпілого та його близьких, інші права і законні інтереси.

Предметом злочину є чуже майно, яке не належить винному, а саме: речі, зокрема гроші, цінні папери, а також майнові права. Потерпілим від вимагання може бути не тільки власник, а й інша особа, яка володіє майном на законних підставах (особа здійснює охорону майна або має до нього доступ з огляду на службові обов'язки або особисті стосунки із власником).

Під правом на майно слід розуміти засвідчену в документах можливість здійснювати правомоччя власника або особи, яка володіє майном, на законних підставах.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діями суб'єкта, який вимагає передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна, яке перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці, тобто дії, спрямовані на те, щоб змусити потерпілого передати винному або його представникові згадане майно чи

право на нього, або вчинити інші дії майнового характеру, тобто виконати такі юридичні послуги, унаслідок яких винний або уповноважені ним особи отримують майнову вигоду або позбавляються майнових боргів (наприклад, знищення боргової записки винного, погашення його боргу, виконання певної роботи для нього тощо). Злочин вважається закінченим з моменту висування незаконних вимог разом із погрозами. Частина 2 ст. 189 ККУ належить до тяжких злочинів, а ч. 3 і 4 — до особливо тяжких.

Суб'єкт злочину — особа, яка досягла 14-річного віку, **суб'єктивна сторона** характеризується прямим умислом, корисливими мотивом і метою.

Кваліфікуючі ознаки злочину викладені в ч. 2, 3, 4 ст. 189 ККУ: вчинення вимагання повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням свого службового становища, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або з пошкодженням чи знищенням майна, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому, або поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, або таке, що завдало майнової шкоди у великих або особливо великих розмірах, або вчинене організованою групою, або поєднане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження.

Вимагання, поєднане з погрозою заподіяння насильства, необхідно відрізнити від грабежу і розбою. Під час грабежу погроза насильством є засобом заволодіння майном, а при вимаганні вона є засобом примушування потерпілого до нібито добровільної передачі майна винному. Під час грабежу винний погрожує застосувати насильство, яке є небезпечним для життя та здоров'я, а при вимаганні характер насильства, яким погрожує винний, у законі не конкретизований.

Як бачимо, грабiж спрямований на заволодіння чужим майном, тому завдання потерпілому майнової шкоди є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, а при вимаганні перехід майна до винного знаходиться за межами об'єктивної сторони злочину.

Від розбою вимагання відрізняється за такими ознаками. По-перше, обов'язковою ознакою розбою є напад, а щодо вимагання, то ця ознака далека від обов'язковості. По-друге, розбій пов'язаний завжди з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілої особи, а при вимаганні погроза насильством може бути будь-якою, зокрема і вбивством, а може мати невизначений характер. По-третє (основна ознака), у зазначених злочинах погроза має різне цільове призначення. У разі розбою погроза має на меті подолати можливу

протидію незаконному заволодінню майном, тобто є засобом безпосереднього заволодіння чужим майном або його утриманням, а в разі вимагання вона є засобом примушування потерпілого до згоди передати майно, яке вимагає злодій. Останній хоче не захоплювати чуже майно, а отримати його саме з рук потерпілого. І останнє, у разі розбою винний загрожує негайно застосувати насильство, а при вимаганні здійснення погрози відноситься не до моменту її висловлення, а до найближчого майбутнього.

Схема 1

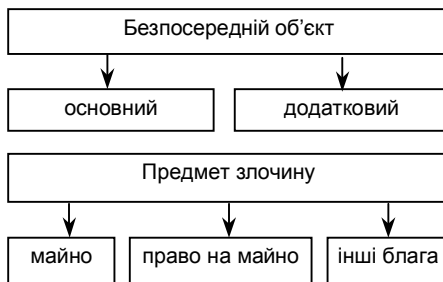

Схема 2

Схема 3

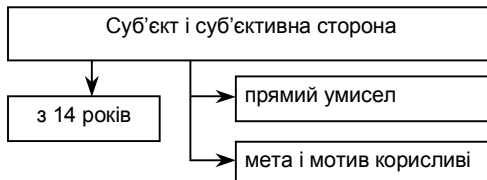
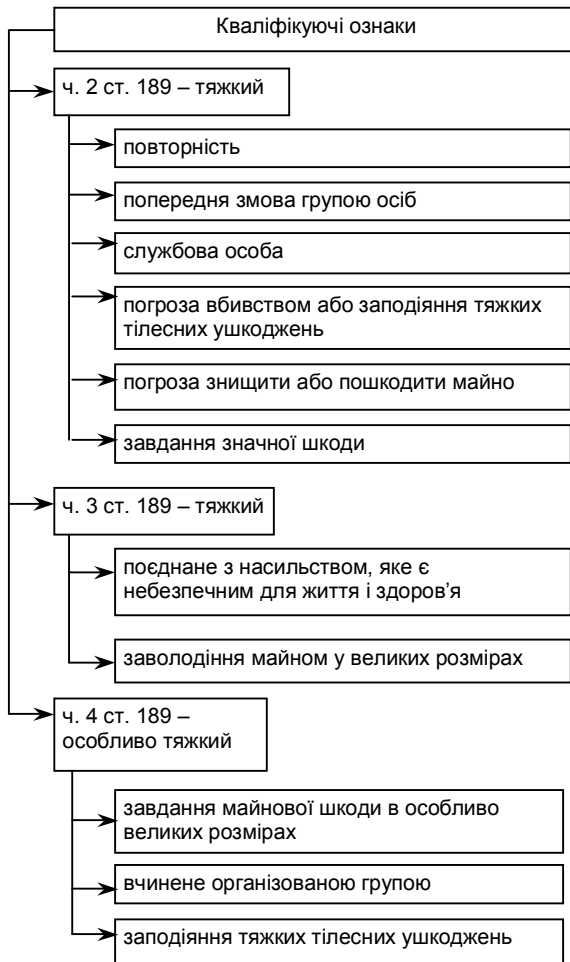

Схема 4

Шахрайство (ст. 190 КК України)

Предметом шахрайства може бути не тільки чуже майно, а й право на майно, що відображає специфіку цієї форми викрадення.

З **об'єктивної сторони** шахрайство здійснюється у викраденні чужого майна або придбанні права на чуже майно шляхом обману чи зловживання довірою. Як правило, обман як засіб заволодіння чужим

майном може мати два різновиди: 1) активний обман — полягає в тому, що винний шляхом повідомлення неправдивих відомостей, документів чи іншими умисними діями вводить власника в такий стан, що останній, довіряючи винному, передає йому добровільно своє майно або право на майно; 2) пасивний обман — полягає в тому, що винний не повідомляє власника про суттєві факти, про які він мав повідомити, унаслідок чого особа, яка передає майно, помиляється щодо наявності законних підстав для передачі винному майна або права на нього.

Як уже зазначалося, другим способом (різновидом) шахрайства є зловживання довірою. Тобто винний використовує довірливі відносини з власником або іншою особою, засновані на родинних, службових відносинах, знайомстві або інших цивільно-правових відносинах. Наприклад, винний не виконує взяті на себе обов'язки з повернення боргу або неповернення отриманого в оренду майна чи невиконання робіт у рахунок отриманого авансу тощо.

Отже, винний на час прийняття зазначених зобов'язань вже прийняв рішення не виконувати їх і діяв з метою безоплатного отримання чужого майна на свою користь. Водночас власник, будучи введеним в оману, вважає, що передає майно або право на нього на законних підставах, його дії є правомірними і вигідними для нього, що він зобов'язаний це зробити саме так. Варто також пам'ятати, якщо обман або зловживання довірою були лише способом отримання доступу до майна, а саме його вилучення відбувалося таємно чи відкрито, то склад шахрайства відсутній. У такому разі винний відповідає за крадіжку або грабїж. Злочин вважається закінченим з моменту заволодіння майном або придбання права на майно. А обман, що не призвів до заволодіння майном, визнається незакінченим шахрайством.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, корисливими мотивом і метою.

Суб'єктом може бути особа, яка досягла 16-річного віку (ст. 22 ККУ). Якщо суб'єктом є службова особа, яка використовує своє службове становище, то її дії необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, тобто за ст. 190 і 364 ККУ.

Частини 2, 3, 4 ст. 190 ККУ передбачають **кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки**: вчинення шахрайства повторно або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому, або у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, або в особливо великих розмірах, або вчинене організованою групою.

Схема 1

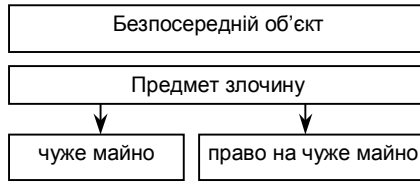

Схема 2

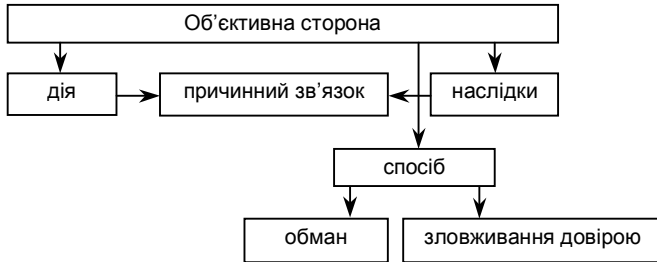

Схема 3

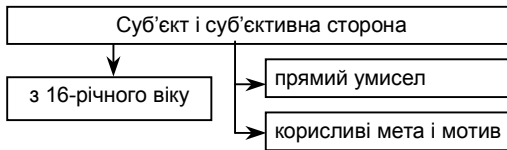

Схема 4

Необхідно звернути увагу на таку кваліфікуючу ознаку, передбачену ч. 3 ст. 190 ККУ, як шахрайство, вчинене за допомогою незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки (комп'ютерів). На наш погляд, винний, щоб заволодіти чужим майном або придбанням права на нього, вчиняє такі дії:

- а) ведення, усунення, блокування, модифікації комп'ютерної інформації;
- б) інше втручання у функціонування засобів зберігання, обробки чи передачі комп'ютерної інформації або інформаційно-телекомунікаційних мереж, що становить собою технологічну систему, утворену для передачі лініями зв'язку інформації, доступ до якої здійснюється з використанням засобів обчислювальної техніки.

Під веденням комп'ютерної інформації необхідно розуміти розміщення повідомлень в устрої електронно-обчислювальної техніки (ЕОТ), її системі або її мережі для подальшої обробки чи збереження.

Усунення комп'ютерної інформації передбачає дії, що унеможливають відновлення змісту комп'ютерної інформації в устрої ЕОТ, її системі або мережах.

Блокування комп'ютерної інформації – це дії, які призводять до обмеження або навіть закриття доступу до комп'ютерної інформації в ЕОТ, її системі або мережах.

Модифікація комп'ютерної інформації – це зміна повідомлень, зміст яких міститься в ЕОТ, системі ЕОТ або в мережах, які визначаються у формі електричних сигналів.

Під втручанням у функціонування засобів зберігання, обробки або передачі комп'ютерної інформації або інформаційно-телекомунікаційних мереж потрібно розуміти протиправні дії, які порушують сам процес обробки, зберігання, використання, передачі чи іншого використання комп'ютерної інформації відповідно до вимог чинного законодавства. Проте необхідно пам'ятати, що склад злочину має місце лише в разі, якщо винний заволодіє чужим майном або придбає на нього право.

Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України)

Об'єктом злочину є право власності, а предметом — чуже майно.

Об'єктивна сторона злочину передбачає три різні форми вчинення злочину — привласнення, розтрата чужого майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. І тут для всіх форм є загальна ознака, тобто особливе ставлення винного до майна, яким він заволодіває. У цих випадках винний не є сторонньою особою для майна: воно йому ввірене, перебуває в його володінні або винний внаслідок службового становища має певні повноваження щодо цього майна. Юридичною підставою для такого ставлення винного до майна є цивільно-правові відносини, договірні відносини, спеціальне доручення, службові повноваження. Виходячи зі змісту наведеного, бачимо, що суб'єкт злочину повноваження щодо майна здійснює на законній підставі. Суб'єктом може бути як приватна особа — комірник, експедитор тощо (ч. 1 ст. 191 ККУ), так і службова (ч. 2 ст. 191 ККУ).

Привласнення — це незаконне (протиправне) безоплатне утримання майна, ввіреного винному, або майна, яке перебуває в його віданні на законних підставах. Отже, суб'єкт не повертає майно у певний строк і продовжує ним володіти як власник. Вилучення майна у зазначеній формі вважається закінченим з того моменту, коли законне володіння ввіреного винному майна стало протиправним і винний почав вчиняти дії, спрямовані на залучення майна на свою користь.

Розтрата — це незаконне безоплатне відчуження, використання, витрачання майна, яке було ввірене винному чи перебувало в його віданні (наприклад, продаж, дарування, споживання, передача в борг тощо). Вона визнається закінченою з моменту фактичного відчуження, витрачання майна. Від привласнення розтрата відрізняється тим, що на момент висунення вимоги про повернення ввірене майно у винного відсутнє.

Зловживання службовим становищем як спосіб заволодіння майном означає, що суб'єкт порушує свої повноваження і використовує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції для незаконного і безоплатного обертання чужого майна на свою користь або на користь інших осіб, наприклад, дає незаконну вказівку матеріально відповідальній особі, яке йому підлегло, про видачу майна, отримує сам, продає майно за фіктивними документами тощо.

Злочин вважається закінченим з моменту незаконного, безоплатного заволодіння майном.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом та корисливими мотивом і метою.

Суб'єктом може бути особа, яка досягла 16-річного віку. Проте суб'єктом привласнення або розтрата може бути як приватна, так і посадова особа, а суб'єктом заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем – тільки посадова особа.

Кваліфікуючі ознаки злочину визначені в ч. 2, 3, 4, 5 ст. 191 ККУ: заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, повторність або за попередньою змовою групою осіб, або у великих розмірах, або в особливо великих розмірах, або організованою групою.

Схема 1

Схема 2

Схема 3

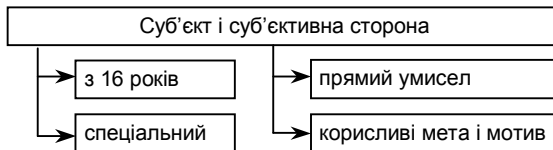
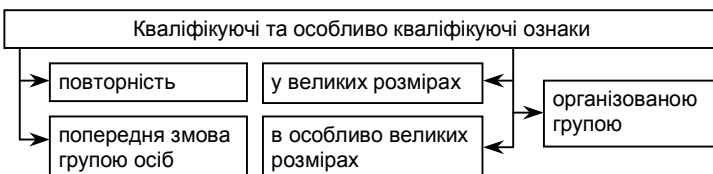

Схема 4

7.3. Корисливі злочини проти власності, не пов'язані з обертанням чужого майна на свою користь або на користь інших осіб

Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини власності у сфері використання, що належить власнику, а також відносини, які впливають із різноманітних договорів і зобов'язань, унаслідок яких власник мав би реально одержати дохід (прибуток), — відносини з формування доходів власності.

Предмет злочину становлять чуже майно, що незаконно вилучається всупереч інтересам власника, а також грошові суми (кошти), які мали б надійти в розпорядження власника на підставі тих чи інших зобов'язань, договорів тощо, — неодержаний дохід (упущена вигода).

З **об'єктивної сторони** цей злочин характеризується діями, що складаються з обману або зловживання довірою, яку винному надає власник, унаслідок чого останньому завдається шкода у значному розмірі, тобто яка в п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Як бачимо, власник не позбавляється реально належного йому майна, воно не вибуває з його фондів. Проте заподіяння власнику майнової шкоди відбувається в різних формах, зокрема в: а) незаконному використанні чужого майна; б) ухиленні від сплати обов'язкових платежів; в) обертанні винним на власну користь грошових коштів, які на підставі тих чи інших договорів або зобов'язань мають надійти до фондів власності і на користь власника. Як бачимо, за способом вчинення цей злочин дуже нагадує шахрайство, але відрізняється від нього іншим механізмом отримання незаконної майнової вигоди, яку винний отримує не за рахунок майна, яке знаходиться в фондах власника, а за рахунок неправного вилучення майна, яке ще не надійшло, але відповідно до закону чи іншого нормативного акта повинне було надійти в ці фонди. Отже, при шахрайстві шкода настає в прямих збитках, зокрема зменшенні наявної маси майна, у разі заподіяння шкоди шляхом обману чи зловживання довірою власник не отримує прибуток (упущену вигоду). У злочині, що ми розглядаємо, обман, на відміну від шахрайства, є не способом заволодіння чужим майном або правом на нього, а способом незаконного користування таким майном чи

ухилення від сплати обов'язкових платежів або обертання на свою користь платежів, які мали б надійти власнику від окремих громадян або організацій за надані їм послуги майнового або немайнового характеру і при цьому ще не надійшли до фондів власника.

Зловживання довірою на практиці частіше за все полягає у використанні чужого майна, що було довірене винному не відповідно до його цільового господарського призначення, а задля задоволення потреб самого винного без сплати власнику необхідної компенсації. Наприклад, у наданні суб'єкту підроблених документів, які позбавляють від сплати податків або сплати комунальних послуг, у самовільному підключенні до електромереж тощо. Водночас необхідно переконатися, чи не утворюють дії винного іншого складу злочину, а якщо це буде встановлено, то дії суб'єкта потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів.

Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, тобто заподіяння значної майнової шкоди.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, що поєднаний з корисливими мотивом і метою.

Суб'єктом злочину може бути тільки приватна особа, якій виповнилося 16 років. Якщо такі дії вчинила службова особа, то їх необхідно кваліфікувати за ст. 364 ККУ.

Кваліфікуючими ознаками цього злочину є їх вчинення за попередньою змовою групою осіб або заподіяння майнової шкоди у великих розмірах.

Схема 1

Схема 2

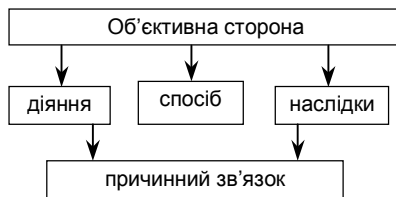
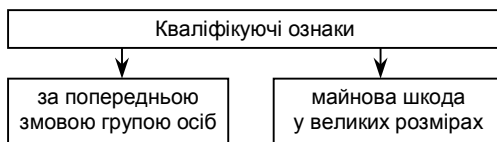

Схема 3

Схема 4

Незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї (ст. 193 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини власності і право власності на майно, що вибуло з фактичного володіння власника, тобто держави, організації, громадянина, а також право держави на одержання знайденого скарбу.

Предметом злочину може бути лише майно, яке має особливу історичну, наукову, художню, культурну цінність, що було знайдене або випадково опинилося в особи, а також скарб.

До майна, яке має історичну цінність, належать предмети та цінності, пов'язані з історичними подіями в житті народів, розвитком суспільства і держави, історією науки і техніки, а також такі, що стосуються життя і діяльності державних, політичних і суспільних діячів, тобто видатних осіб, а також рідкісні рукописи, предмети та їх фрагменти, отримані під час археологічних розкопок, старовинні книги та архіви, що становлять історичну цінність тощо. Питання віднесення майна до предметів, які мають особливу цінність, необхідно вирішувати в кожному конкретному випадку на підставі висновку певної експертизи.

Водночас необхідно пам'ятати, що знайдене або таке, що випадково опинилося в особи та привласнене нею, майно обов'язково має бути для неї чужим і вона на нього не має жодного права. Це майно належало на праві власності державі, колективу або приватній особі — юридичній чи фізичній.

Скарбом є закопані в землі чи приховані іншим способом гроші, валютні цінності, інші цінні речі (речі із золота, срібла тощо), власник

яких невідомий або за законом втратив на них право власності. Проте скарб може бути визначеним предметом цього злочину, якщо він є пам'яткою історії та культури, а людина, яка його знайшла, повинна передати його відповідному державному органу чи органу місцевого самоврядування.

Об'єктивна сторона злочину складається з трьох елементів: дії, наслідки і причинний зв'язок між ними — і полягає у привласненні особою знайденого або такого, що випадково опинилося в неї чужого майна.

Під **привласненням** знайденого чужого майна слід розуміти таке майно, яке вибуло з фактичного володіння власника і яким заволоділа інша особа. Щодо знахідки, то до неї необхідно віднести виявлене і привласнене майно сторонньою особою. Наприклад, цінна річ випала з вагона, автомобіля тощо. До знайденого чужого майна прирівнюється і скарб. Водночас слід мати на увазі, що винний не вчиняє жодних дій, щоб власник втратив своє майно.

Привласнення чужого майна, яке випадково опинилося в особи, полягає в тому, що майно переходить у володіння особи внаслідок будь-яких випадкових обставин, здебільшого через помилку власника чи іншої особи, яка володіла цим майном. Наприклад, привласнення цінної художньої картини, яка потрапила до винного випадково, а була адресована іншій особі.

Привласнення особою знайденого або такого, що випадково опинилося в неї, чужого майна полягає в тому, що вона обертає його на свою користь, тобто умисно робить його своїм, користується ним як своїм, показує всім, що зазначене майно належить їй на праві власності.

Суспільно небезпечні наслідки цього злочину полягають у тому, що власник майна, яке має особливу історичну, наукову, художню або культурну цінність, втрачає його і не може ним користуватися. У такому разі винний просто привласнює чуже майно і не хоче повертати його власнику. Наприклад, знайдений скарб не передає державі. На практиці мають місце ситуації, коли людина забуває певну цінну річ у транспорті, а винний привласнює це чуже майно, яке зайшов або яке випадково опинилося в нього. У такому разі потерпілий має можливість здійснити своє право власника, але не може його реалізувати через протиправні дії винного, якого необхідно притягувати до кримінальної відповідальності за крадіжку за ст. 185 ККУ.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, що поєднаний з корисливими метою і мотивом. Злочин невеликої тяжкості.

Схема 1

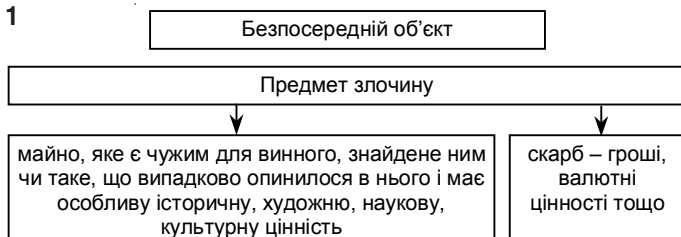

Схема 2

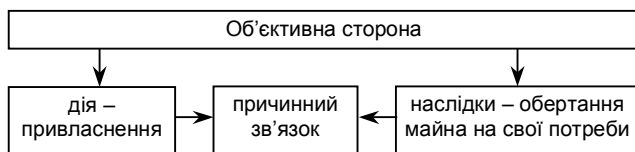
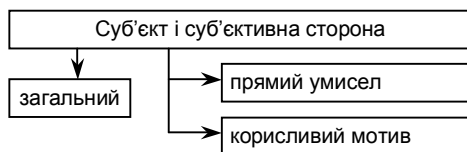

Схема 3

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, на яку покладений обов'язок з охорони і збереження майна, що випадково вибуло з володіння власника. Якщо таке майно буде привласнене, то кримінальна відповідальність настає за ст. 191 ККУ.

Умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що виникають у сфері власності і належності матеріальних благ (у разі знищення майна) і використання матеріальних благ (у разі пошкодження майна). Додатковим об'єктом цього злочину є життя і здоров'я людини (ч. 2 ст. 194 ККУ).

Предметом злочину є майно, що належить державним, колективним, приватним організаціям, а також індивідуальне чи приватне майно, яке має товарну або майнову вартість.

Знищення означає такий зовнішній вплив на матеріальні предмети, унаслідок якого вони припиняють своє фізичне існування або стають зовсім непридатними для використання за цільовим призначенням.

Пошкодженням визнається така зміна властивостей предмета, за якої суттєво змінюються його споживчі властивості чи економічна цінність і річ стає частково або повністю непридатною для використання за призначенням.

Об'єктивна сторона злочину полягає в знищенні або пошкодженні чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах. Шкода у великих розмірах – поняття оціночне. Між знищенням або пошкодженням чужого майна і заподіяною шкодою має бути встановлений причинний зв'язок. Злочин вважається закінченим у момент завдання шкоди власнику майна або іншому власнику.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим або непрямим умислом. Мета і мотив можуть бути різними.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 2 ст. 194 ККУ – особа, яка досягла 14-річного віку. Злочин, передбачений ч. 2 ст. 194 ККУ, більш суспільно небезпечний і має кваліфікуючі ознаки: якщо зазначені діяння вчинені шляхом підпалу, вибуху чи в інший загальнонебезпечний спосіб, або заподіяно майнову шкоду в особливо великих розмірах, або діяння спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Підпал – це знищення або пошкодження майна вогнем, коли створюється загроза життю і здоров'ю людей, або заподіяння великих матеріальних збитків, загроза знищення інших матеріальних об'єктів.

Вибух – знищення або пошкодження майна за допомогою застосування вибухових речовин чи вибухових предметів, вибухових пристроїв, що містять порох, динаміт, тротил, інші хімічні речовини і їх сполуки, які можуть вибухнути.

Загальнонебезпечний спосіб – це такий спосіб знищення чи пошкодження майна, із застосуванням якого реально створюється небезпека позбавлення життя, а також заподіяння шкоди здоров'ю людей, знищення чи пошкодження майна фізичних або юридичних осіб.

Майнова шкода в особливо великих розмірах – це шкода, яка в п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину.

Загибель людей – це смерть від злочину хоча б однієї людини.

До інших тяжких наслідків слід віднести заподіяння тяжкого тілесного ушкодження одній чи кільком особам або ушкодження середньої тяжкості двом чи більше особам. Форма вини в такому разі стосовно наслідків – необережна.

Схема 1

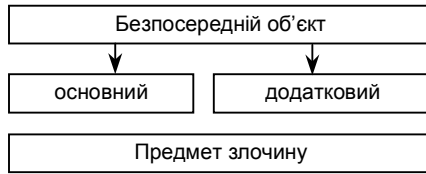

Схема 2

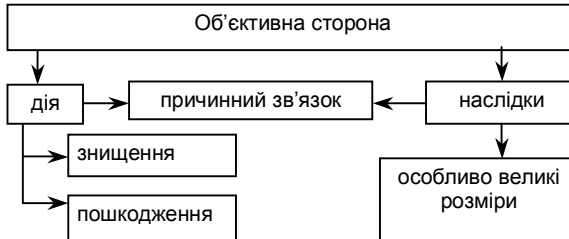

Схема 3

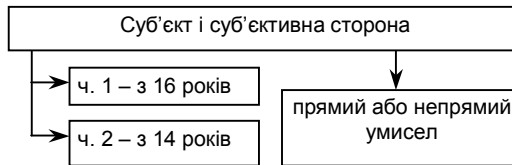
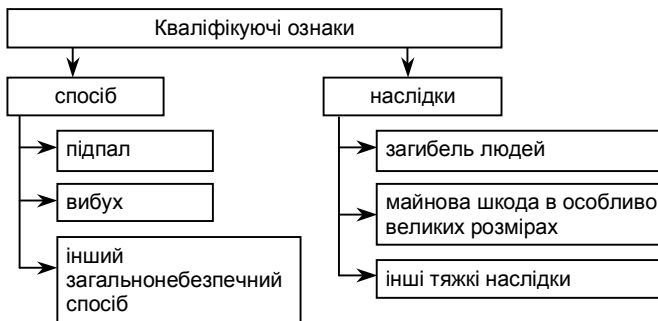

Схема 4

Умисне пошкодження об'єктів електроенергетики (ст. 194¹ КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо права власності на об'єкти електроенергетики (у разі їх руйнування) і використання цих об'єктів (у разі пошкодження). Додатковим об'єктом є суспільні відносини, пов'язані з безпечним порядком їх роботи, життя і здоров'я людини, власність тощо.

Предметом злочину є об'єкти електроенергетики, зокрема їх мережа — як електрична, так і теплова.

Об'єктивна сторона злочину характеризується руйнуванням або пошкодженням об'єктів електроенергетики, якщо ці дії призвели чи могли призвести до порушення нормальної роботи цих об'єктів або спричинити небезпеку для життя людей.

Під *порушенням* нормальної роботи об'єктів електроенергетики необхідно розуміти її зупинення або призупинення, або зрив графіка роботи, порушення режиму виробництва, перебої передачі та розподілу електроенергії тощо. Причетним працівникам необхідно вважати, якщо розмір завданої шкоди для наявності об'єктивної сторони складу розглядуваного злочину значення не має, але, як правило, враховується при оцінці суспільної небезпеки вчиненого злочину та визначення міри покарання. Головне, що необхідно з'ясувати, це чи було порушено внаслідок руйнування або пошкодження об'єктів електроенергетики їх нормальну роботу і чи виникла реальна загроза нормальному графіку роботи цих об'єктів.

Під *спричиненням* небезпеки для життя людей потрібно розуміти створення через руйнування чи пошкодження об'єктів реальної загрози для життя хоча б однієї людини. Необхідно також мати на увазі, що між діями і наслідками має бути причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. Умисел може бути як прямий, так і непряний, що стосується наслідків, передбачених ч. 1 ст. 194 ККУ, то форма вини значення не має.

Суб'єктом злочину може бути за ч. 1 ст. 194 ККУ будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 2 ст. 194 ККУ — 14-річного віку.

Кваліфікуючими ознаками цього злочину є: повторність, або за попередньою змовою групою осіб, або загальнонебезпечним способом, або було спричинено загибель людей, або інші тяжкі наслідки. Необхідно пам'ятати, що в разі якщо дії винного одночасно підпадають під ознаки ст. 194 та ст. 194¹ ККУ, то необхідно застосовувати ст. 194¹ ККУ як спеціальну норму.

Схема 1

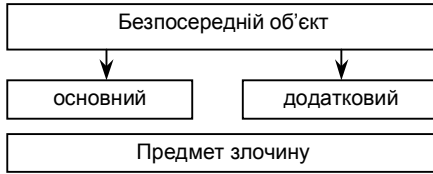

Схема 2

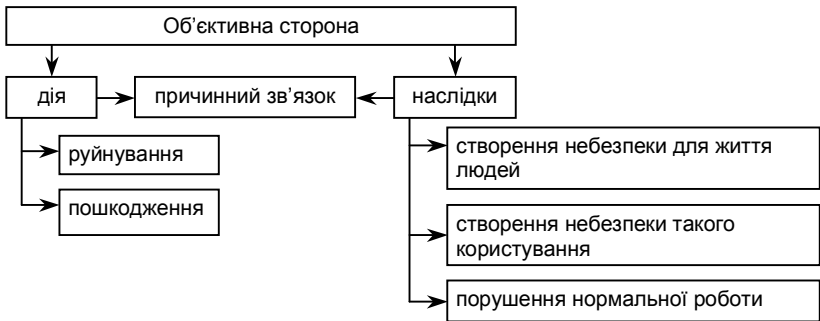

Схема 3

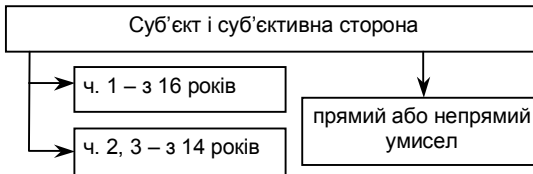
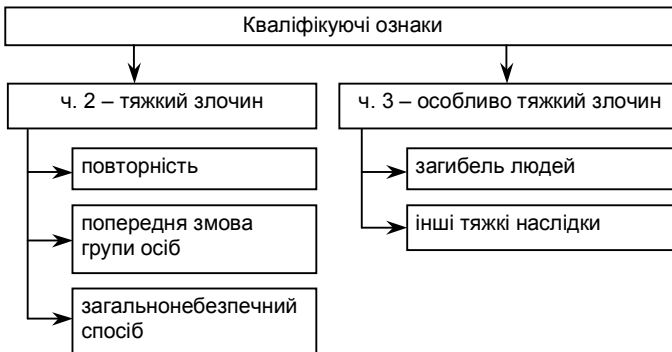

Схема 4

Погроза знищення майна (ст. 195 КК України)

Безпосередній об'єкт – суспільні відносини щодо права власності, а додатковий – щодо психічної недоторканності особи.

Об'єктивна сторона характеризується погрозою знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї загрози. За об'єктивними ознаками погроза повинна бути реальною і потерпіла особа боялася здійснення цієї погрози. Злочин є формальним складом і вважається закінченим з моменту здійснення погрози за наявності реальних підстав. Якщо після погрози майно знищене, вчинене потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 195 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотиви і мета можуть бути різними (ненависть, помста, конкуренція тощо). Варто також пам'ятати, що погроза може здійснюватися і з хуліганських мотивів у самому процесі хуліганських дій, у такому разі дії вчиненого охоплюються диспозицією ст. 296 ККУ (хуліганство) і додаткової кваліфікації за ст. 195 ККУ України не потрібно. Якщо погроза знищення майна поєднана із вимаганням, тобто вимогою передачі чужого майна чи права на нього або вчинення будь-яких дій майнового характеру на користь вчиненого, та такі дії слід кваліфікувати за ст. 189 ККУ як вимагання.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

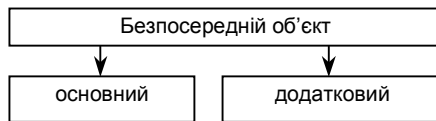

Схема 2

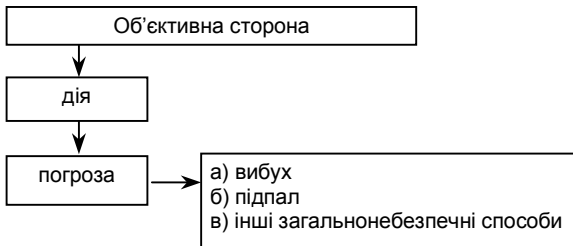
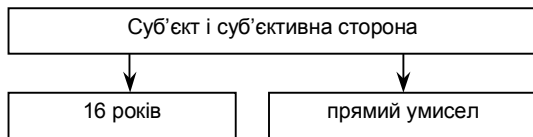

Схема 3

Необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що регулюють право власності, а **додатковим** – життя і здоров'я людей.

Предмет злочину – майно, яке належить як юридичним, так і фізичним особам і має товарну цінність.

Об'єктивна сторона злочину характеризується необережним знищенням або пошкодженням чужого майна, що спричинило тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей, тобто вона складається з протиправних дій або бездіяльності. Наприклад, порушення спеціальних або загальновизначених правил поведінки з вогнем або іншими джерелами підвищеної небезпеки, зокрема транспортними засобами, мережами електропередач, вибухонебезпечними речовинами тощо, правила поводження з якими регламентуються багатьма нормативно-правовими актами.

Суб'єктивна сторона характеризується тільки у формі необережності, тобто злочинної самовпевненості або злочинної недбалості як до самого діяння, так і до наслідків.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

Схема 2

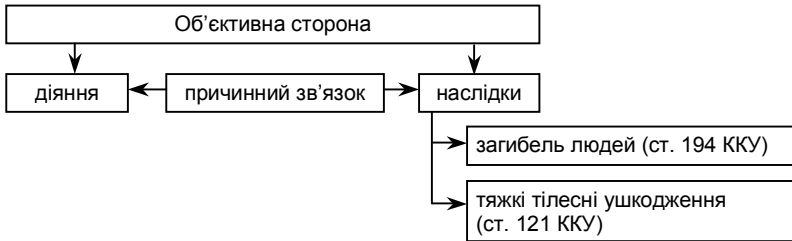
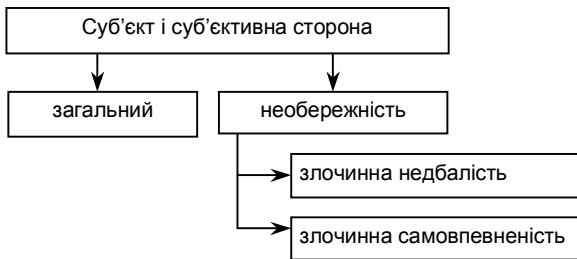

Схема 3

Порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо порядку виконання працівниками обов'язків щодо зберігання та охорони чужого майна, який забезпечує право власності.

Предметом злочину є чуже майно, яке надано власнику під охорону іншій особі на довірених підставах, наприклад: сторожу, водієві-експедитору, кур'єру тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується неналежним виконанням своїх обов'язків особою, якій доручено зберігання та охорону чужого майна, внаслідок чого власнику майна було спричинено тяжкі наслідки. Водночас необхідно пам'ятати, що не буде об'єктивної сторони злочину, якщо у винної особи не було можливості виконати покладені на неї обов'язки із забезпечення охорони та зберігання майна, наприклад, стихійне лихо, землетрус, хвороба тощо.

Для об'єктивної сторони необхідно щоб між діянням і наслідками був причинний зв'язок. Тяжкі злочини (розпродаж, загибель тощо) –

Схема 1

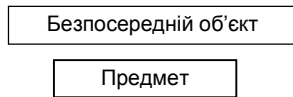

Схема 2

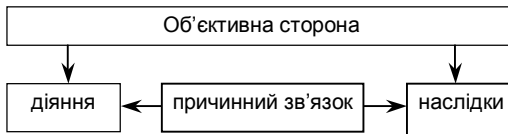

Схема 3

це оцінне поняття, його обсяг і зміст уточнюються і конкретизуються в кожному випадку з урахуванням усіх обставин справи.

Суб'єктивна сторона характеризується різною ознакою вини (умисел або необережність), щодо тяжких наслідків – тільки необережність.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо такі дії вчинила службова особа, то вона повинна нести відповідальність за ст. 367 ККУ.

Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є правовідносини, що забезпечують право власності на землю.

Предмет злочину – самовільно зайнята земельна ділянка, будівлі та споруди, які самовільно будуються на самовільно зайнятій ділянці землі.

Об'єктивна сторона злочину характеризується самовільним зайняттям земельної ділянки, що завдало значної шкоди її законному володільцю або власнику, а також самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці. У першому випадку злочини вважаються закінченими з моменту вчинення дій, спрямованих на захоплення земельної ділянки. Наприклад, зведення

паркану. У другому випадку злочини вважаються закінченими з моменту вчинення дій, які свідчать про намір винного звести будівлю або споруду. Наприклад, завезення матеріалів для будівництва, зведення фундаменту тощо. Такі дії належать до злочинів невеликої тяжкості (ч. 1 ст. 197¹ ККУ) і до середньої тяжкості (ч. 3, 4 ст. 197¹ ККУ). Шкода, передбачена ч. 1 ст. 197¹ ККУ, визнається значною, якщо вона в 100 і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Стаття 197¹ ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки** у разі, якщо самовільне зайняття земельної ділянки вчинено особою, яка за це вже була судима (рецидив), або групою осіб, або щодо земельних ділянок, особливо цільових земель, земель в охоронних зонах, зонах санаторної охорони, санітарно-захисних зонах чи зонах особливого режиму використання земель (ч. 2); самовільне будівництво будівель або споруд особою, яка раніше за це судима, якщо зазначене на землях те, що містить ч. 2 ст. 197¹ ККУ.

Схема 1

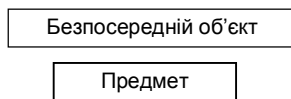

Схема 2

Схема 3

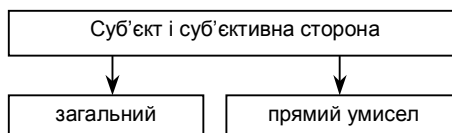
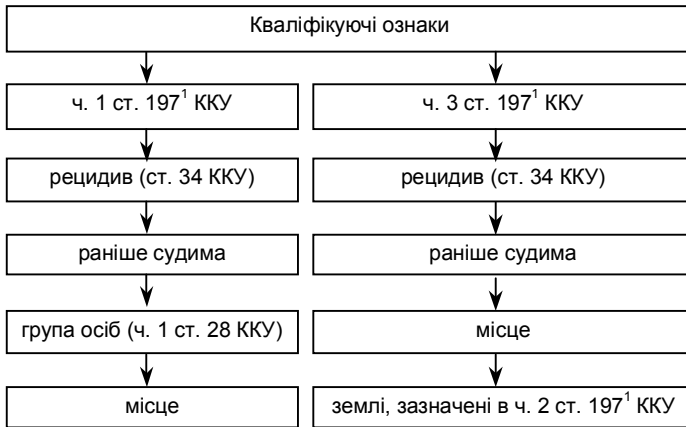

Схема 4

Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо виникнення, зміни і припинення права власності. Суспільна небезпека цього злочину полягає в дезорганізації кордону, придбанні та відчуженні майна, унаслідок чого до товарного обігу надходять і легалізуються речі, збуті злочинним шляхом.

Предметом злочину є майно, одержане злочинним шляхом (за винятком ст. 263, 267, 307, 309, 311).

Об'єктивна сторона злочину полягає в заздалегідь необіцяному придбанні, отриманні, збуті чи зберіганні майна завідомо здобутого злочинним шляхом (купівля, обмін, дарування тощо).

Придбання, збут чи зберігання майна, здобутого злочинним шляхом, має бути заздалегідь необіцяним. Це означає, що зазначені дії вчиняються вже після вчиненого злочину, не перебувають з ним у причинному зв'язку і винний заздалегідь (ще до виконання злочину) не обіцяв сприяти в придбанні, збуті чи зберіганні майна, здобутого злочинним шляхом. Якщо така обіцянка все ж мала місце до або в момент вчинення злочину і перебувала з ним у причинному зв'язку, то вчинене потрібно розглядати як співучасть, тобто необхідність вчинення певного злочину, і кваліфікувати за певною

статтею особливої частини ККУ. Розслідуючи цей злочин, необхідно встановити відсутність ознак механізації (відмивання) злочинних доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 ККУ). Злочин вважається закінченим з моменту фактичного придбання чи збуту майна або отримання його на зберігання. Злочин належить до середньої тяжкості.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом: винний усвідомлював, що це майно здобуто злочинним шляхом.

Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо такі дії вчинила службова особа з використанням свого службового становища, то її дії необхідно кваліфікувати за ст. 198 і 364 ККУ.

Схема 1

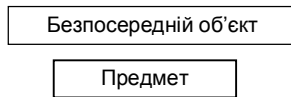

Схема 2

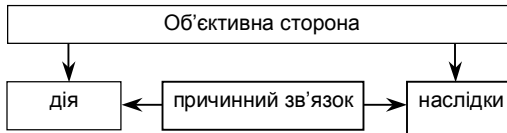
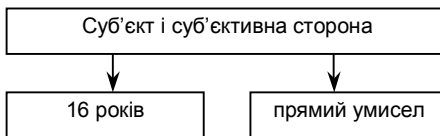

Схема 3

Контрольні запитання

1. Назвіть предмети злочинів проти власності?
2. У чому полягає відмінність між основним безпосереднім об'єктом і додатковим?
3. У чому полягає відмінність між предметом і об'єктом?
4. Назвіть некорисливі злочини.
5. У чому полягає відмінність між крадіжкою і грабежем, між грабежем і розбоєм?
6. Назвіть особливі ознаки розбою.
7. Вимагання та його відмежування від грабежу та розбою.
8. За якими ознаками розмежовуються привласнення і розтрата майна?
9. Назвіть способи шахрайства.
10. Чим відрізняється заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою від шахрайства?
11. Як відмежувати крадіжку від привласнення особою знайденого або купованого майна, що випадково в неї опинилося?
12. Назвіть ознаки суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 198 ККУ.
13. Назвіть некорисливі злочини проти власності.
14. Чим відрізняється суб'єктивна сторона необережного знищення або пошкодження майна (ст. 196 ККУ) від порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 ККУ)?

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми. ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 55 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2018. 204 с.
4. Кримінальне право України. Загальна і особлива частини: підручник / за ред. Є. Л. Стрельцова. 2013. 264 с.
5. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Видавничий Дім, 2009. 1196 с.
6. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник / за ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015. 57 с.
7. Відомості Верховної Ради України. 2003. § 37. С. 308; 2003. § 1. С. 37–42; 2005. § 27. С. 359.

Злочини у сфері господарської діяльності

8.1. Загальна характеристика злочинів у сфері господарської діяльності

Злочини у сфері господарської діяльності — це умисні суспільно небезпечні діяння, які посягають на відносини, що забезпечують правомірне здійснення підприємницької, фінансової та іншої господарської діяльності, а також регламентують надходження в бюджет держави податків та інших зборів, установлених законодавством України. Інакше кажучи, це протиправні суспільно небезпечні діяння, які посягають на відносини, що впорядковують господарську діяльність у країні. Конституція України гарантує кожному громадянину право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом (ст. 42), гарантується єдність економічного порядку, вільне надходження товарів, послуг та фінансового обігу, підтримку конкуренції, свободи господарської діяльності.

Кримінальне законодавство спрямоване на охорону всіх сфер господарської діяльності, що повинна будуватися на засадах дотримання правил її проведення як з боку суб'єктів господарювання, так і інших осіб, зокрема посадових.

Родовим об'єктом аналізованих злочинів є суспільні відносини у сфері господарської діяльності, що забезпечують використання власності у сфері підприємницької, кредитно-фінансової, банківської і бюджетних систем України для подальшого їх розвитку в інтересах усього суспільства. Економічний зміст цих відносин характеризується тим, що вони виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг.

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що складаються в певній сфері господарської діяльності та регулюють конкретний її

вид у тій чи іншій галузі. Наприклад, у ч. 2 ст. 202 ККУ входять суспільні відносини у сфері банківської діяльності, надання фінансових послуг і професійної діяльності на ринку цінних паперів. Також у разі вчинення деяких злочинів існує й додатковий безпосередній об'єкт, наприклад, життя, здоров'я чи власність — у разі протидії законній господарській діяльності.

Відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності законодавець пов'язує з розміром вартості предмета злочину. При цьому необхідно не забувати, що предметом злочину також можуть бути інформація, цінні папери, кошти, податки тощо.

Об'єктивна сторона злочинів у сфері господарської діяльності здебільшого характеризується діями у формі дії (контрабанда (ст. 201 ККУ), протидія зайняттю господарською діяльністю тощо), а деякі — у формі бездіяльності, наприклад, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Злочини у сфері господарської діяльності відрізняються від інших тим, що для виявлення ознак їх об'єктивної сторони внаслідок бланкетності диспозицій кримінально-правових норм практично завжди необхідно звертатися до інших нормативно-правових актів, у яких визначені вимоги відображають ту чи іншу діяльність. Більшість господарських злочинів мають формальний склад і вважаються закінченими з моменту вчинення зазначених у законі дій. Декілька злочинів мають матеріальний склад, що вимагає встановлення причинного зв'язку між діями і його наслідками, який визначається великим або особливо великим розміром, наприклад, ст. 199, 203¹, 205 ККУ та ін.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом у злочинах з формальним складом, а також прямим і непрямим — у злочинах з матеріальним складом. У деяких злочинах обов'язковим є мотив або мета вчинення (ст. 232 ККУ). У цьому злочині розголошення комерційної і банківської таємниці вчиняється з корисливих або інших мотивів, а зібрання відомостей, що становлять таку таємницю, — з метою розголошення або іншого використання.

Суб'єктом злочину у сфері господарської діяльності можуть бути осудні особи, яким виповнилось 16 років, а також спеціальні суб'єкти (керівник організації у разі доведення до банкрутства (ст. 219 ККУ).

Злочини у сфері господарської діяльності можна поділити на шість і більше видів (див. схему 4).

У подальшому черговість статей буде викладатись у порядку черговості розташування статей у Кримінальному кодексі України.

Схема 1

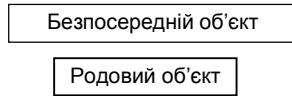

Схема 2

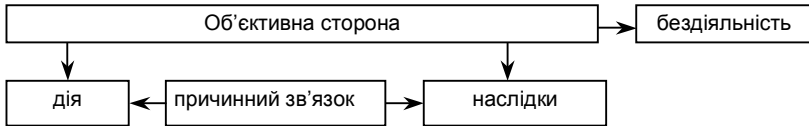

Схема 3

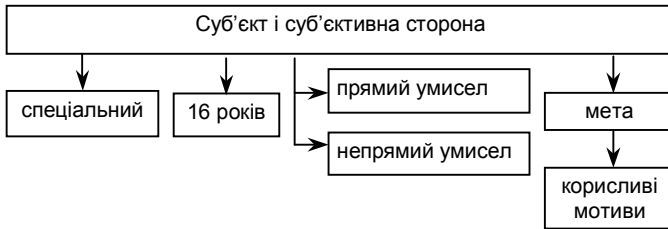
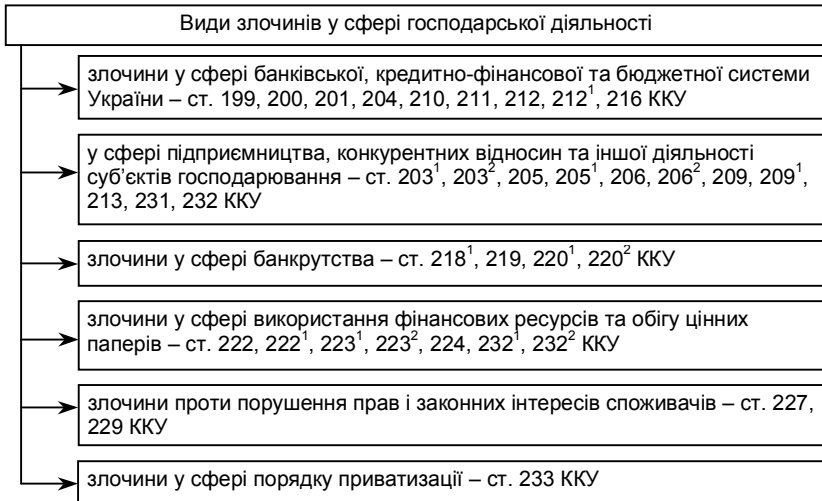

Схема 4

8.2. Види злочинів

Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст. 199 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо діяльності кредитно-фінансової системи України.

Предмет злочину становить підроблена національна валюта України у вигляді банкнот чи металевої монети – гривня (ст. 99 КУ), іноземна валюта, державні цінні папери, білет державної лотереї, марки акцизного збору або голографічні елементи. Водночас потрібно пам'ятати, що вони будуть предметом злочинну лише в разі, якщо перебувають в обігу і є законним платіжним засобом, а якщо вони вилучені з обігу, то мають лише комерційну цінність або можуть бути обміняні на діючі грошові знаки.

Об'єктивна сторона злочину характеризується виготовленням, зберіганням, придбанням, перевезенням, пересиланням або ввезенням в Україну з метою збуту, а також збут зазначених предметів. Збут може бути здійснено в різних формах: шляхом оплати куплених товарів, дарування, надання позики продажу, подання облігацій до оплати тощо. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених дій, крім збуту, який буде закінчено з моменту прийняття будь-якою особою хоча б однієї фальшивки.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом поєднаним з метою збуту зазначених вище предметів.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16 років. Зазначений злочин має кваліфікуючі ознаки, зокрема: повторність, попередня змова групою осіб, великий розмір, якщо він вчинений організованою групою або в особливо великому розмірі. Великим розміром вважають суму підробки, що у двісті і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, а особливо великий розмір буде тоді, якщо сума підробки у чотириста і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян (зміни внесені законами № 283 – VI від 18.09.2012; № 71 – VIII від 28.12.2014).

Схема 1

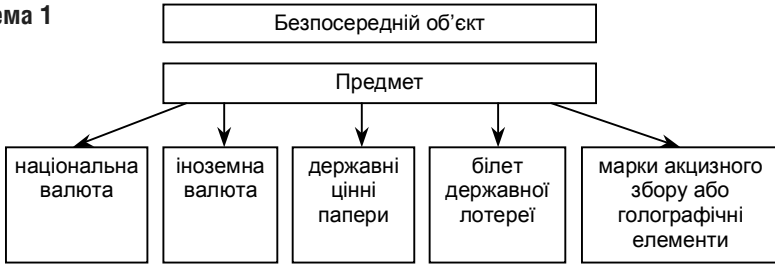

Схема 2

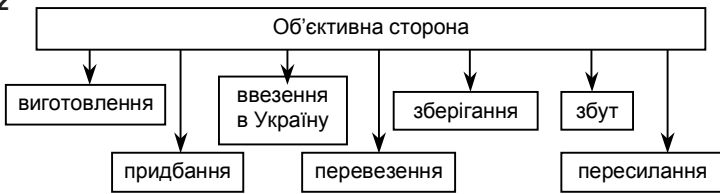
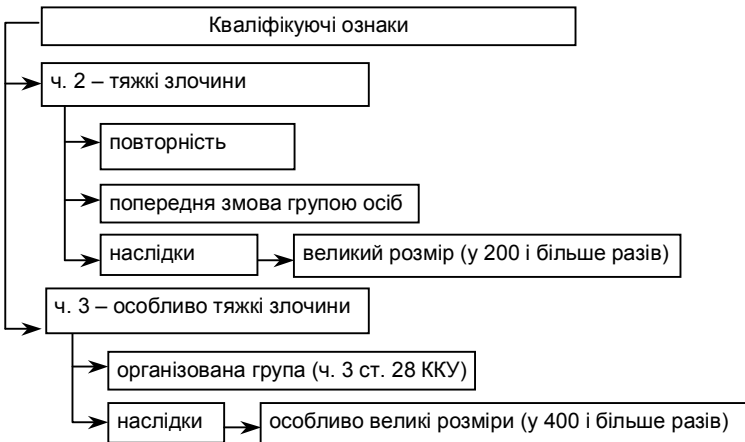

Схема 3

Схема 4

Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнання для їх виготовлення (ст. 200 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок проведення розрахунків у діяльності кредитно-фінансових органів, маючи доступ до банківських рахунків.

Предметом злочину є документи на переказ, платіжна картка, інші засоби доступу до банківських рахунків, електронні гроші.

Об'єктивна сторона характеризується підробленням зазначених вище предметів, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням, використанням чи їх збутом. Зазначені дії належать до злочинів невеликої тяжкості та вважаються закінченими з моменту вчинення будь-яких названих вище дій.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом з метою збуту. **Суб'єкт** – загальна, осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Частина 2 ст. 200 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність або за попередньою змовою групою осіб.

Схема 1

Схема 2

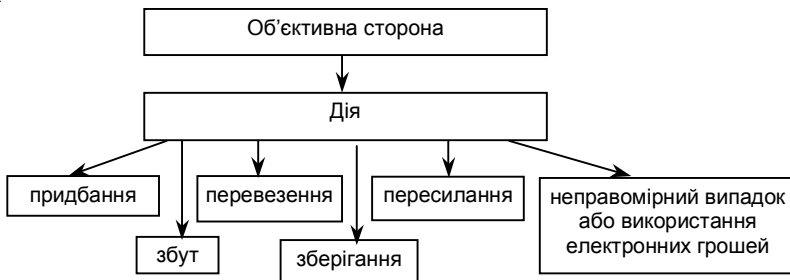

Схема 3

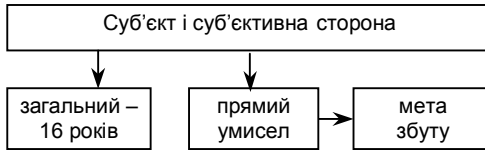
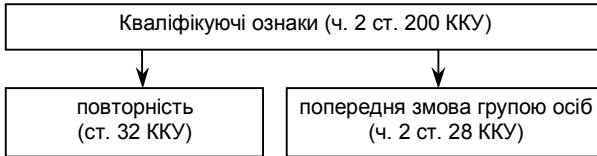

Схема 4

Контрабанда (ст. 201 ККУ)

Суспільна небезпека цього злочину визначається тим, що він завдає шкоди саме економічним інтересам держави, оскільки до бюджету України не надходить мито, збори, а також інколи заподіюється шкода громадській безпеці, якщо предметом контрабанди є зброя, боєприпаси, наркотичні та інші загальнонебезпечні предмети.

Безпосереднім об'єктом контрабанди є суспільні відносини, що забезпечують нормальний товарообіг через митний кордон, внесення до бюджету мита і зборів. Додатковий безпосередній об'єкт становить громадянська безпека у разі контрабанди зброї, а також здоров'я населення – у разі контрабанди отруйних сильнодіючих і радіоактивних речовин.

Предметами контрабанди є будь-які товари, зокрема рухоме майно, заборонене для ввезення і вивезення з України, а також валютні цінності, електрична, теплова та інші види енергії, транспортні засоби або вибухові речовини, зброя і боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також стратегічно важливі сировинні товари і технічні засоби негласного отримання інформації. Зазначені предмети можна поділити на чотири групи:

- 1) історичні та культурні цінності;
- 2) зброя та боєприпаси;
- 3) отруйні, сильнодіючі, радіоактивні вибухові речовини;
- 4) спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

Об'єктивна сторона злочину характеризується переміщенням через митний контроль України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю зазначених вище цінностей, що є предметом контрабанди. Проте не можуть бути предметом контрабанди речі, що відповідно до законодавства України не підлягають обов'язковому декларуванню і не обкладаються митом, предмети, які вивозяться (пересилаються) у зв'язку з виїздом за межі України на постійне місце проживання: предмети, які входять до складу спадщини, оформленої в Україні на користь громадянина-нерезидента, за умови підтвердження складу спадщини органами, що вчиняють нотаріальні дії та інші речі, що передбачено законодавством України.

Митну територію України становлять: територія України, зайнята сушею, територіальне море, внутрішні води і повітряний простір, а також штучні острови, установи і споруди, що створюються тільки в морській економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України.

Митний контроль — це сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм митного кордону, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи. Диспозиція ч. 1 ст. 201 ККУ прямо вказує на способи вчинення злочину. Так, переміщення товарів через митний контроль поза митним контролем означає:

- поза місцем розташування митного органу;
- поза часом здійснення митного оформлення;
- шляхом звільнення від митного контролю через зловживання владою або службовими повноваженнями.

З приховуванням від митного контролю:

- з використанням спеціально виготовлених схованок;
- з використанням інших засобів або способів, що ускладнюють виявлення контрабанди;
- шляхом надання одним предметам вигляду інших;
- подання митним органам підроблених документів, предметів контрабанди.

Злочин вважається закінченим з моменту незаконного переміщення предметів через митний кордон України. Якщо особу затримують у межах митного кордону України в момент його перетинання з предметом контрабанди, то її дії необхідно кваліфікувати як замах на злочин.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.
Суб'єкт злочину – загальний, тобто особа, яка досягла 16 років.
 Частина 2 ст. 201 ККУ передбачає кваліфікуючі ознаки:

- попередня змова групою осіб (ч. 2 ст. 28 ККУ);
- вчинення злочину особою, раніше засудженою за злочин, передбачений ст. 201 ККУ (ст. 34 ККУ);
- вчинення злочину службовою особою з використанням свого службового становища (ч. 3 ст. 18 ККУ).

Схема 1

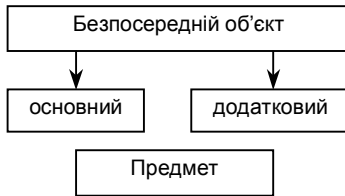

Схема 2

Схема 3

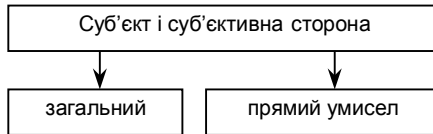

Схема 4

**Переміщення через митний кордон України
поза митним контролем або з приховуванням
від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів
цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених,
а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу
за межі митної території України (ст. 201¹ КК України)**

Об'єктивна сторона зазначеного злочину полягає в незаконному переміщенні через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивезення за межі митної території України.

Під цінними та рідкісними породами дерев у цій статті розуміються роди дерев, передбачені ст. 1 Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів». Частини 2 і 3 ст. 201¹ ККУ мають кваліфікуючі ознаки, а саме: вчинення зазначеної дії особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 201, 201¹, 246 ККУ, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням влади чи службового становища, або у великому розмірі (це така кількість зазначених дерев, вартість яких у вісімнадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а під переміщенням в особливо великому розмірі — вартість яких у тридцять шість і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Крім того, закон збільшує відповідальність, якщо цей злочин вчинений організованою групою або в особливо великому розмірі.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину може бути як загальний, так і спеціальний.

Кваліфікуючі ознаки визначені в ч. 2, 3 ККУ. Під цінними та рідкісними породами дерев слід розуміти ті, що передбачені ст. 1 Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності», пов'язані з реалізацією та експортом лісоматеріалів. Під переміщенням у великому розмірі слід розуміти переміщення лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, а також лісоматеріалів необроблених, вартість яких в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під перевищенням в особливо великому розмірі — вартість яких у 2000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

8.3. Злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання

Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитуванням матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203¹ КК України)

Основний безпосередній об'єкт злочину – це суспільні відносини у сфері господарської діяльності, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, а додатковий – правовідносини у сфері авторського права та суміжних з ними прав.

Предметом злочину є диски для лазерних систем зчитування, обладнання або сировина для виробництва таких дисків.

Об'єктивна сторона злочину характеризується порушенням законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт та імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва, якщо дії вчинені у великих розмірах.

Злочин належить до ч. 1 ст. 203¹ ККУ – до невеликої тяжкості, а ч. 2 ст. 203¹ ККУ – до середньої тяжкості і вважаються закінченими з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, тобто зазначені дії вчинені у злочинах (ч. 1 ст. 203¹ ККУ) і великих розмірах (ч. 2 ст. 203¹ ККУ).

Згідно з законом під значним розміром розуміють вартість дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва, що у 20 разів і більше перевищують рівень неоподаткованого мінімуму громадян; під великим розміром – що у 100 раз і більше перевищує зазначений рівень.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, суб'єктом є осудна особа, яка досягла 16 років.

Частина 2 ст. 203¹ ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки** – повторність, або попередня змова групою осіб, або вчинені у великих розмірах.

Схема 1

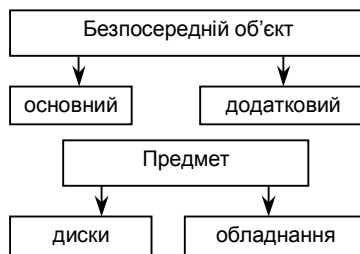

Схема 2

Схема 3

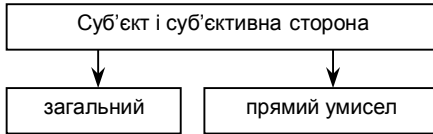
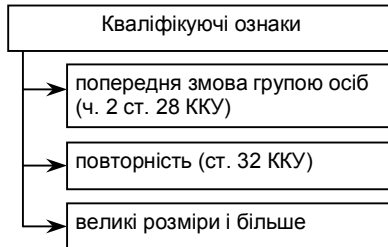

Схема 4

Зайняття гральним бізнесом (ст. 203² КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений законодавством порядок зайняття гральним бізнесом, а додатковим — порядок оподаткування, добросовісна корупція, право власності.

Об'єктивна сторона характеризується дією, що виражається в зайнятті гральним бізнесом, а саме: організація, проведення та надання можливості доступу до азартних ігор у казино, букмекерських конторах, гральних апаратах, в інтерактивних закладах або електронному (віртуальному) казино незалежно від місця знаходження сервера. Злочин належить до невеликої тяжкості, має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення зазначених суспільно небезпечних дій.

Суб'єктивна сторона має вину у формі прямого умислу і корисливу мету (отримання прибутку). **Суб'єкт** — осудна особа, яка досягла 16 років.

Кваліфікуюча ознака визначена у ч. 2 ст. 203² ККУ і визначається як вчинення злочину особою, яка раніше була судимою за зайняття гральним бізнесом.

Схема 1

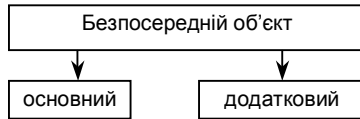

Схема 2

Схема 3

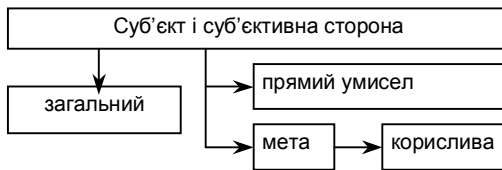
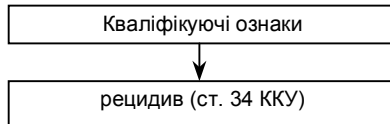

Схема 4

Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на правове забезпечення порядку виробництва і обігу товарів, а додатковий — суспільні відносини, що забезпечують засади добросовісної корупції, а також життя та здоров'я споживачів недобросовісної продукції.

Предметом злочину є алкогольні напої, тютюнові вироби та інші підакцизні товари.

Підакцизні товари — це товари, до ціни яких входить акцизний збір — непрямий податок. Перелік товарів (продукції), на які встановлюється акцизний збір, а також його ставки затверджуються Верховною Радою України.

Незаконно виготовленими підакцизними товарами є товари, що виготовлені суб'єктом, який не зареєстрований як суб'єкт підприємницької діяльності або який не має ліцензії тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується ч. 1 ст. 204 ККУ придбанням, зберіганням, транспортуванням з метою збуту незаконно виготовлених підакцизних товарів, а також їх збутом. Злочин належить до невеликої тяжкості і вважається закінченими з моменту вчинення хоча б однієї із зазначених у ч. 1 ст. 204 ККУ дій. Суб'єктивна сторона – прямий умисел, поєднаний з метою збуту згаданих товарів. Суб'єкт – особа, яка досягла 16 років. Частина 2 ст. 204 ККУ передбачає самостійний склад злочину, об'єктивна сторона якого характеризує незаконне виготовлення алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, що здійснюється: а) шляхом підпільних цехів; б) з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів; в) особою, раніше засудженою за цією статтею.

Злочини належать до середньої тяжкості, вони вважаються закінченими з моменту незаконного виготовлення будь-якої кількості підакцизних товарів. У ч. 3 ст. 204 ККУ передбачені кваліфікуючі ознаки: незаконне виготовлення підакцизних товарів, зазначених у ч. 1 або 2 ст. 204 ККУ з недоброякісної сировини (матеріалів), що становлять загрозу для життя і здоров'я людей; незаконний збут таких товарів, що призвів до отруєння людей чи інших тяжких наслідків (спричинення тяжких тілесних ушкоджень, масове захворювання людей, знищення або пошкодження майна у великих розмірах тощо).

Суб'єктивна сторона обох частин ст. 204 ККУ характеризується прямим умислом, а щодо наслідків, то може характеризуватись як умисною виною, так і необережністю. **Суб'єкт** злочину загальний (16 років). Проте обов'язково для відповідальності за ч. 3 ст. 204 ККУ необхідно встановити причинний зв'язок між незаконним виготовленням із недоброякісної сировини підакцизних товарів і наслідками, що настали. Якщо вчинення зазначених вище дій пов'язане з легалізацією (відмиванням) коштів та іншого майна, що було придбане злочинним шляхом, то вчинене необхідно додатково кваліфікувати й за ст. 209 ККУ.

Схема 1

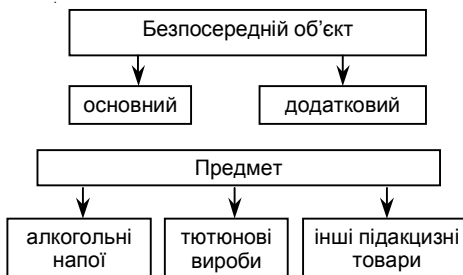

Схема 2

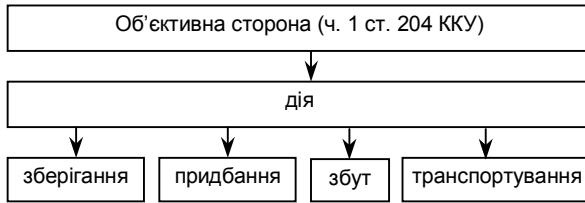

Схема 3

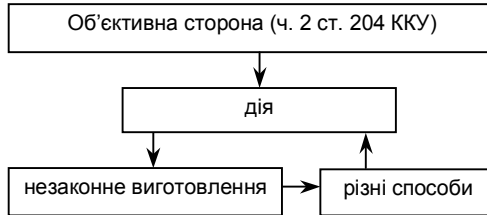
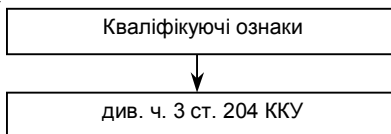

Схема 4

Схема 5

Фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності, а додатковим – порядок оподаткування і отримання кредитних ресурсів, добросовісна конкуренція, право власності, тобто інтереси громадян держави.

Об'єктивна сторона злочину полягає в створенні або придбанні суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) для прикриття

незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, які нібито не мають на меті отримання прибутку. Як бачимо, об'єктивна сторона вимагає два альтернативні діяння, а саме: 1) створення суб'єктів підприємницької діяльності, які раніше існували; 2) придбання суб'єкта підприємницької діяльності. Перше полягає в реєстрації створеного суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи).

На перший погляд дії вчиненого здаються зовні цілком законними: подаються документи на державну реєстрацію, іноді на ліцензування, але винний знає, що обране ним підприємство не буде виконувати передбачену в ліцензії діяльність, тому що створюється воно для прикриття нелегальної або забороненої діяльності.

Придбання суб'єкта підприємницької діяльності (юридичні особи) – це отримання в будь-який спосіб права власності на вже створений суб'єкт підприємницької діяльності (юридичної особи) як загалом, так і на певну його частину, що дає можливість здійснювати контроль над ним, наприклад зміни власника або учасників підприємницької діяльності тощо. Однак необхідно встановити, що винний ще до офіційного придбання права власності на суб'єкта підприємницької діяльності усвідомлював, що не здійснюватиме ліцензійної діяльності придбаної організації, а саме її буде використовувати для прикриття своєї незаконної або забороненої діяльності. Одночасно треба усвідомлювати, що створення або придбання фіктивної організації, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності (релігійної, громадянської тощо), не дає підстав виконувати підозру за ст. 205 ККУ.

Злочин вважається закінченим з моменту створення або придбання суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи) незалежно від того, чи досяг винний поставленої мети. Злочин належить до невеликої тяжкості і має такі кваліфікуючі ознаки: повторність і шкода у великих розмірах. Шкода, що заподіюється фізичним особам, вважається великою, якщо вона у 200 і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, а для юридичних осіб і держави – у 1000 і більше разів.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою – прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку і є засновником або набувачем суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи.

Схема 1

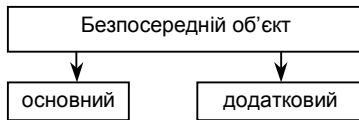

Схема 2

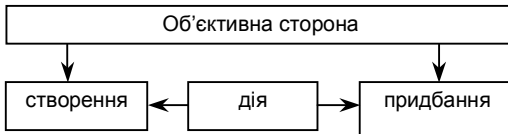

Схема 3

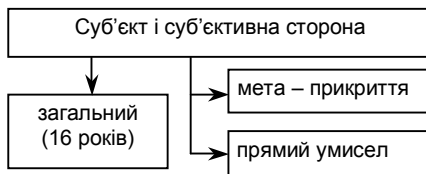
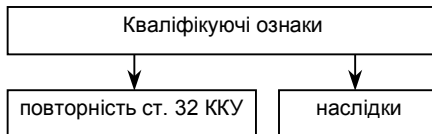

Схема 4

Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України)

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є встановлений законодавством України порядок реєстрації й здійснення підприємницької діяльності, а додатковим – суспільні відносини, що виникають у подальшій економічній діяльності.

Предмет злочину – документи, які надаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців.

Об'єктивна сторона характеризується внесенням у документи, які відповідно до закону подаються в певні органи для проведення державної реєстрації юридичної або фізичної особи – підприємця, завідомо винного для неправдивих відомостей, а також подання для зазначеної реєстрації документів, у які заздалегідь внесені неправдиві відомості, тобто підроблені.

Злочин належить до невеликої тяжкості і закінчується з моменту внесення неправдивих відомостей у документи, які складаються для проведення державної реєстрації, а також для реєстрації таких документів, які містять завідомо неправдиві відомості.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і певною метою – незаконно зареєструвати фізичну чи юридичну особу.

Суб'єкт злочину – осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а також – спеціальний.

Кваліфікуючі ознаки передбачені в ч. 2 ст. 205¹ ККУ, а саме: повторність або попередня змова групою осіб або службовою особою з використанням свого службового становища.

Схема 1

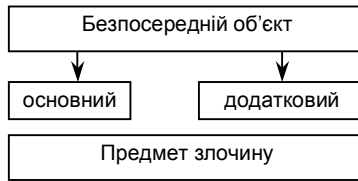

Схема 2

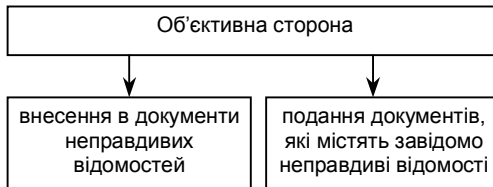

Схема 3

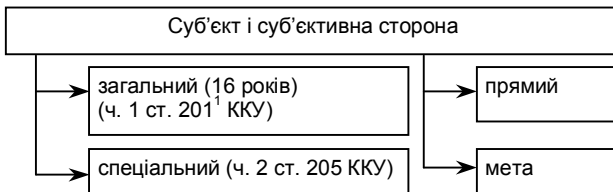
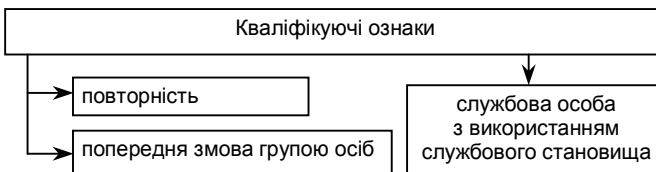

Схема 4

Протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують вільний вибір сфери і виду господарської діяльності, їх організаційно-правові форми, а також паралельне вільне її здійснення, яке вимагає безпідставного впливу, зокрема посадових осіб у господарській діяльності фізичних юридичних осіб.

Додатковим об'єктом можуть бути життя, здоров'я людини, власність, а також інтереси служби в органах державної і виконавчої влади, в органах місцевого самоврядування, якщо суб'єктом злочину буде службова особа.

Об'єктивна сторона полягає в протиправній вимозі вчинення або невчинення, або обмеження дій, зазначених у диспозиції розглянутої статті в поєднанні з категорією насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна, або захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва та інших об'єктів і незаконний арешт або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них за відсутності ознак вимагання, тобто корисливого мотиву. Зміст ст. 206 ККУ охороняє лише господарську діяльність, яка має злочинний характер. Якщо зазначене насильство стосується незаконно господарської діяльності, то воно складу злочину, передбаченого ст. 206 ККУ, не утворює. Такі дії можна кваліфікувати як злочини проти особи, власності або самоуправство тощо.

Як бачимо, розглянута нами протиправна вимога повинна бути поєднана з погрозою негайно або в майбутньому застосовувати насильство над потерпілим або близькими йому особами, або з реальною погрозою пошкодження чи знищення їхнього майна. Сама наявність такої погрози є другою обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину. Також потрібно враховувати, що погроза може бути різною, а саме: нанесення побоїв, катування, заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, позбавлення волі тощо.

Частина 1 ст. 206 ККУ стосується злочину невеликої тяжкості, який вважається закінченим з моменту висунення певної вимоги, поєднаної із зазначеною диспозицією ст. 206 ККУ погрозою незалежно від досягнення злочинцем поставленої ним мети. Частина 2 і 3 ст. 206 ККУ передбачають кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, тупим предметом або в поєднанні з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з

пошкодження чи знищення майна, або вчинення організованою групою, або службовою особою з використанням службового становища, або поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, або таке, що заподіяло велику шкоду чи спричинило інші тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, поєднаним з метою припинення іншою особою зайняття законною господарською діяльністю, або обмеження її, укладання або невиконання угоди. Мотиви злочину можуть бути різними (хуліганство, помста, користь тощо).

Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

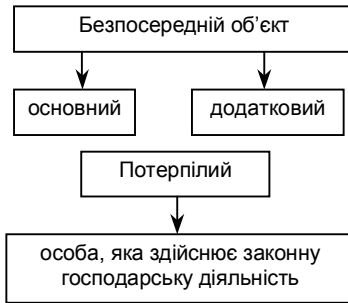

Схема 2

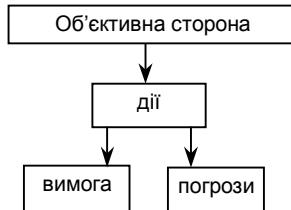

Схема 3

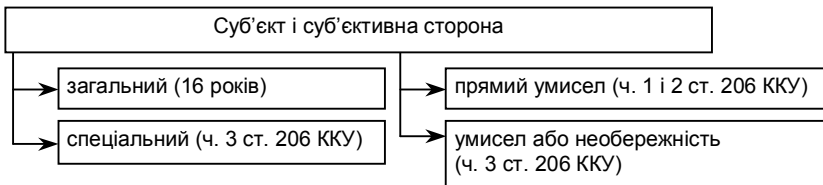
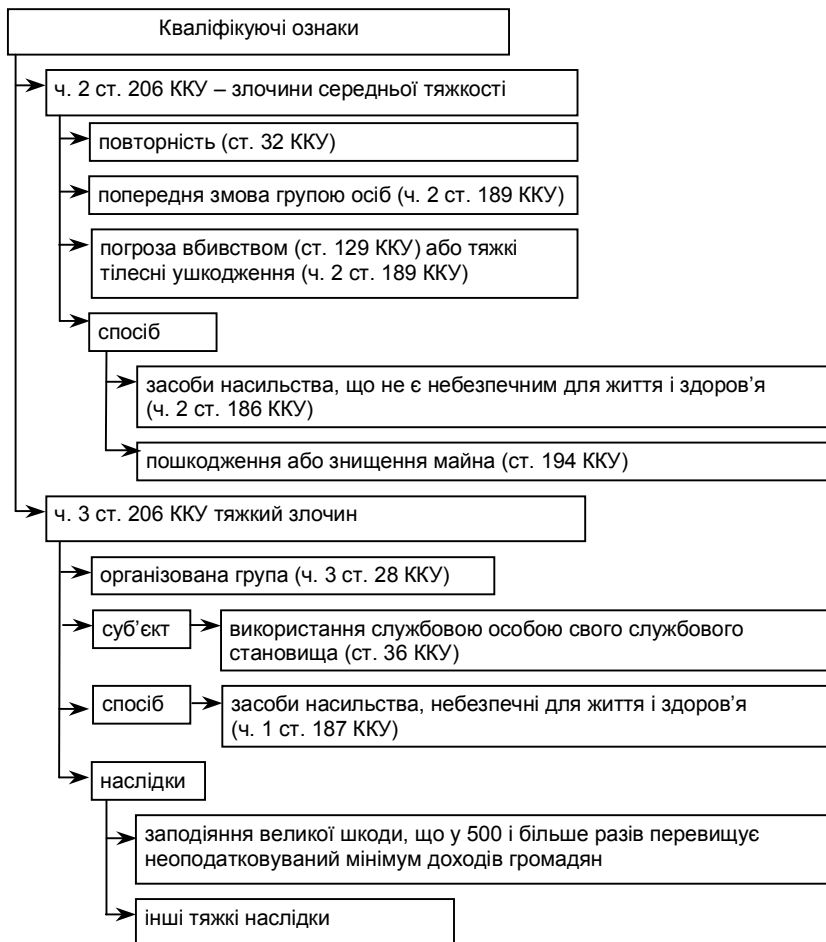

Схема 4

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206² КК Україна)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, пов'язані з протиправним заволодінням майном, яке належить підприємству, установі, організації різних форм власності, а також з підробленням або викраденням документів, штампів, печаток, а **додатковим** — життя і здоров'я потерпілих.

Об'єктивна сторона злочину характеризується протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації і, зокрема, частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Частини ст. 206² ККУ передбачають кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, або погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, або вчинені службовою особою, з використанням свого службового становища, якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки. Частина 1 ст. 206² ККУ визнає злочином невеликої тяжкості, такий, що вважається закінченим з моменту початку протиправних дій.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, поєднаним з метою заволодіти зазначеним вище майном. Мотив може бути різним (хуліганським, корисливим, помстою тощо). Винний усвідомлює, що протиправно намагається заволодіти майном підприємства, установи, організації, допускає або навіть знає, що там знаходяться паї засновників, їхні акції тощо, але використовує підроблені або викрадені документи, печатки, штампи, щоб досягти своєї мети.

Суб'єктом може бути кожна осудна фізична особа, яка досягла 16 років.

Схема 1

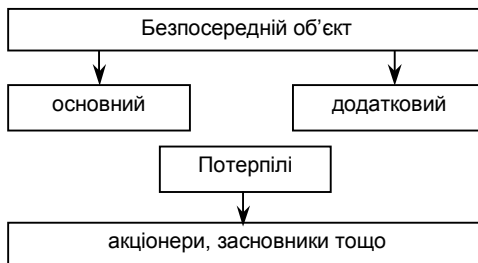

Схема 2

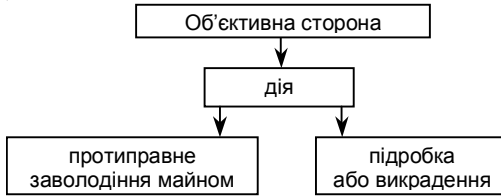
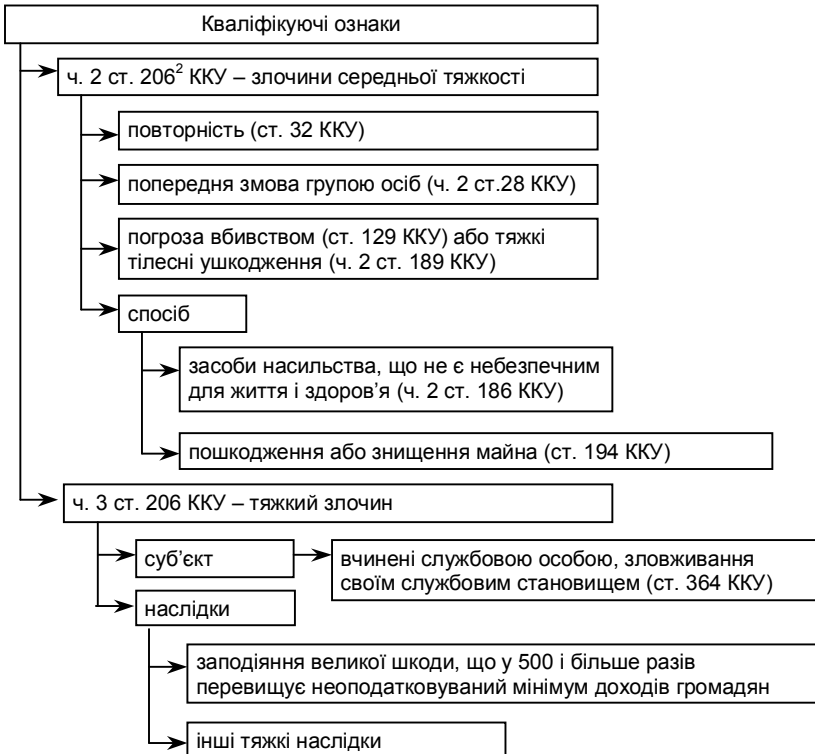

Схема 3

Схема 4

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України)

Зазначений злочин посягає на суспільні відносини, що забезпечують законний обіг грошових коштів й іншого майна в разі використання їх в економічній діяльності. Тому законодавче регулювання відповідальності за відмивання «брудних» грошей, насамперед, необхідне в інтересах боротьби з організованою злочинністю. Відомо, що й сьогодні колосальні цінності, отримані від торгівлі наркотиками, і чорного наркобізнесу, контрабанди, розкрадань, іншої незаконної діяльності, злочинці прагнуть легалізувати, надати їм вигляду отриманих на законних підставах.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері зайняття господарською діяльністю і боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Додатковим потрібно вважати правовідносини у сфері нормального функціонування фінансово-юридичної системи, добросовісної конкуренції, правосуддя й громадської безпеки.

Предметом злочину є кошти та інше майно (рухоме та нерухоме), здобуті злочинним шляхом. Не входять до кола майна предмети (речі), які повністю вилучені з цивільного обороту (наркотики, зброя тощо).

Об'єктивна сторона злочину характеризується вчиненням фінансових операцій або укладанням угод з коштами чи іншим майном, одержаним внаслідок вчинення кредитного діяння, спрямованого на приховування чи маскування, тобто надання правомірного вигляду володінню, користуванню й розпорядженню грошовими коштами, не показуючи джерела їх надходження.

Фінансова операція – це будь-яка операція з грошима (готівковий і безготівковий рахунки, касові операції тощо), які можуть здійснюватися за допомогою будь-якого суб'єкта господарювання. Перелік основних видів фінансових операцій міститься в ст. 1 Закону України «Про забезпечення та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28 листопада 2002 р.

Під **укладенням угоди** необхідно розуміти вчинення щодо предмета легалізації хоча б одного, будь-якого правочину, тобто дій, спрямованих на набуття, зміну або припинення громадянських прав і обов'язків, а також на створення уявлення виникнення або переходу.

Маскуванням незаконного походження коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти чи майно, джерела їх над-

ходження, місце знаходження, переміщення вважаються незаконні дії, спрямовані на те, щоб унеможливити чи ускладнити встановлення рангу одержання коштів або майна внаслідок вчинення злочину, приховати чи замаскувати факт незаконного походження майна. Перед практичними працівниками виникає запитання, чи завжди слід вважати, що кошти, які використовуються, здобуті злочинним шляхом? По-перше, такі кошти можуть бути використані будь-яким способом, головне – встановити їх походження. По-друге, вони, як правило, використовуються не самими злочинцями, а передаються іншим особам, які легалізують ці кошти різними способами, не підозрюючи їх походження. Наприклад, інвестують їх у господарську діяльність тощо. Злочин, передбачений ч. 1 ст. 209 ККУ, належить до тяжких, а ч. 2 і 3 цієї статті – до особливо тяжких. Останні передбачають кваліфікуючі ознаки: повторність, попередня змова групою осіб, великий розмір, організована група, особливо великий розмір.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення однієї із зазначених вище дій. У разі вчинення зазначених дій у великому розмірі вважається, якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а в особливо великому розмірі – що перевищує вісімнадцять тисяч.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Обов'язковою ознакою є мета легалізації – надання правомірного вигляду володінню, користуванню й розпорядженню коштами або іншим майном, передбаченого в диспозиції ст. 209 ККУ – тобто законності отриманих матеріальних цінностей.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

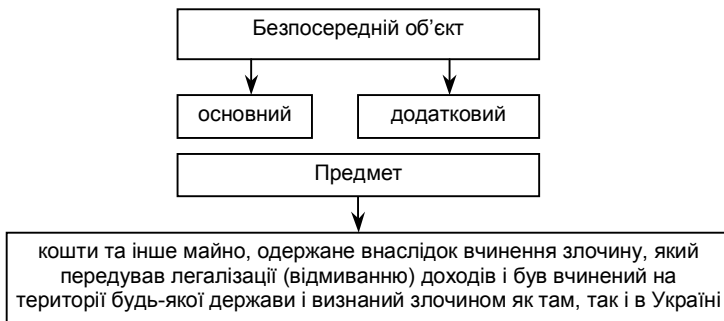

Схема 2

Схема 3

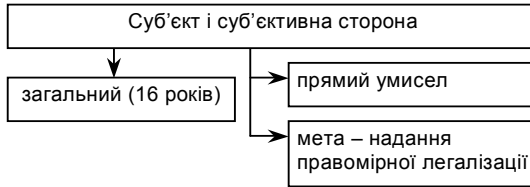

Схема 4

Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування шляхом тероризму (ст. 209¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні правовідносини, що забезпечують законний оборот грошових коштів і функціонування систем фінансового моніторингу.

Предметом злочину є запобігання наданню інформації про фінансові операції, що підлягають як внутрішньому, та і обов'язковому фінансовому моніторингу, або надання завідомо недостовірної інформації.

Об'єктивна сторона злочину характеризується несвоєчасним поданням або поданням недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади зі спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу, якщо таке діяння заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб. Ненадання інформації про встановлені Закони України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28 листопада 2002 р. виражаються в бездіяльності і, як правило, вони стосуються фінансових операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, а також інших операцій, щодо яких установлено під час проведення внутрішнього фінансового моніторингу, що вони можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансування тероризму.

Крім того, об'єктивна сторона виражається в розголошенні в будь-якому вигляді інформації, яка відповідно до закону карається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом з мотивом фінансового моніторингу, особою, якій ця інформація стала відома з професійною або службовою діяльністю, якщо такі дії заподіяли значну шкоду охоронюваним законом права зазначених вищих фізичних і юридичних осіб.

Злочин вважається закінченим з моменту умисного недодання, або невчасного подання, або надання недостовірної інформації, або розголошення у будь-якому вигляді зазначеної інформації. Злочин належить до середньої тяжкості.

Суб'єктивна сторона характеризується як у формі прямого умислу, так і необережності. Мотив і мета на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктом злочину є особа, на яку покладено обов'язок щодо надання такої інформації, зокрема службові особи, а також особи, яким інформація стала відома у зв'язку із професійною або службовою діяльністю.

Схема 1

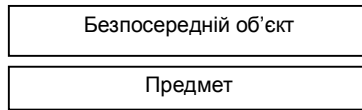

Схема 2

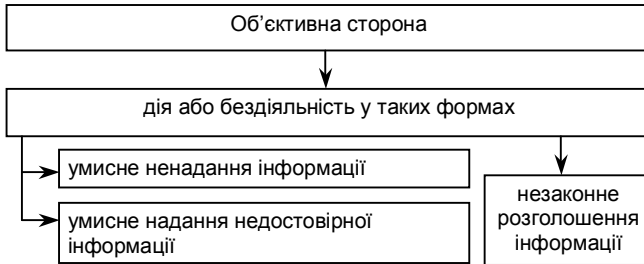

Схема 3

Незаконне використання бюджетних коштів, здійснення витратків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених призначень або їх перевищення (ст. 210 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що врегульовують визначений законодавством порядок використання бюджетних коштів у межах бюджетної системи України, а додатковим – спеціальні відносини, які забезпечують конституційні права, права громадян і порядок виконання службовими особами своїх службових повноважень.

Предметом злочину є бюджетні кошти, які включаються до бюджетів всіх рівнів незалежно від джерела їх формування, мають свій обіг, можуть бути як безготівковими, так і навпаки. Крім того, до предмета належать нормативна і функціональна ознаки. Перша наголошує, що бюджетну схему України може утворювати державний і місцеві бюджети, а друга свідчить про цільове призначення бюджетних коштів як у великих, так і в невеликих розмірах (вартісна оцінка). Одразу не-

обхідно зазначити, що склад злочину матиме місце, якщо його предметом будуть кошти у великих розмірах (у 1000 і більше разів перевищуватимуть неоподаткований мінімум доходів громадян).

Об'єктивна сторона характеризується використанням бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню або обсягу, що перевищує затверджені межі видатків або з їх перевищенням усупереч бюджетному кодексу України чи закону про державний бюджет України на відповідний рік. Ще раз наголосимо: якщо предметом таких дій будуть бюджетні кошти у великих або особливо великих розмірах. Частина 2 ст. 210 ККУ передбачає кваліфікуючі ознаки: великий розмір, повторність, попередня змова групою осіб. Зазначимо, що до бюджетних коштів належать кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерел їх формування.

Склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 210 ККУ, належить до невеликої тяжкості, а ч. 2 цієї статті – до тяжкого злочину. Закінченням цей злочин вважається з моменту заподіяння шкоди у великому розмірі (у 1000 і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, у особливо великому – 3000 і більше разів).

Суб'єктивна сторона характеризується тільки прямим умислом, якщо діяння сталося через необережність – то кримінальна відповідальність не настає за ст. 210 ККУ.

Суб'єкт злочину – службова особа, яка наділена правом здійснювати діяльність, пов'язану з виконанням бюджетів різних рівнів і розпорядженням бюджетними коштами.

Схема 1

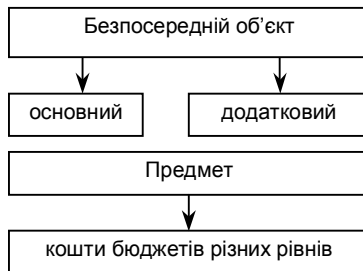

Схема 2

Схема 3

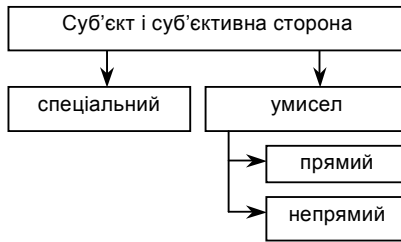
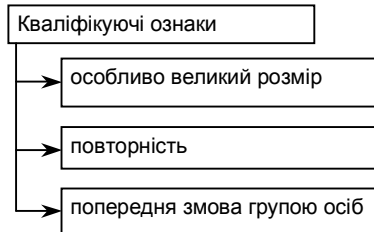

Схема 4

Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують налагоджений порядок надання нормативно-правових або розпорядчих актів, які впливають на прибуткову або видаткову частину бюджету в межах бюджетної системи України.

Додатковим обов'язковим об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують конституційні права громадян.

Предмет злочину – бюджетні кошти у великих і особливо великих розмірах (ст. 210 ККУ).

Об'єктивна сторона характеризується виданням нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Зазначені акти – це офіційні письмові документи, які повинні прийматись у передбаченому законом порядку і за певної процедури уповноваженим на те суб'єктом.

Розпорядчий акт не містить загальних правил, а є актом застосування права до конкретних осіб у різних випадках. Злочин належить до злочинів середньої тяжкості (ч. 1 ст. 211 ККУ) і тяжких (ч. 2 ст. 211 ККУ), закінчується з моменту видання (прийняття) нормативно-правового або

розпорядчого акта незалежно від того, спричинили чи ні такі дії шкоду (зміни) у прибутковій чи видатковій частині бюджету.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий і непрямий умисел. Суб'єкт злочину – службова особа, уповноважена на використання бюджетних коштів.

Схема 1

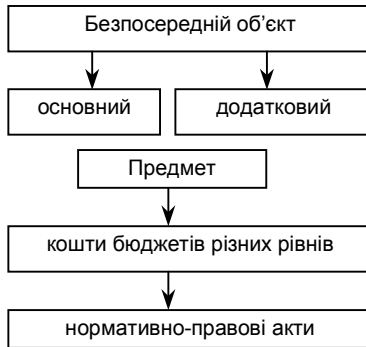

Схема 2

Схема 3

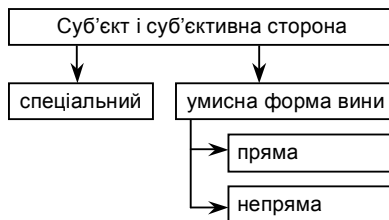

Схема 4

Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері податкового регулювання в частині формування доходів частин бюджетів різних рівнів і державних цільових доходів.

Предмет – податки, збори, інші обов'язкові платежі, які повинні бути сплачені до бюджетів від фізичних і юридичних осіб. Предмет злочину має свої ознаки, зокрема матеріальну, вартісну, функціональну, нормативну.

Об'єктами оподаткування є доходи або їх частина, вартість продукції, робіт, послуг, зокрема митна, у її натуральному вираженні, майно платників податків і окремі види їхньої діяльності, додаткова вартість таких об'єктів та інших об'єктів, встановлені законодавчими системами України.

Об'єктивна сторона характеризується двома способами. Перший – це ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів у формі бездіяльності, наприклад: ненадання в податковий орган відповідними особами податкових декларацій і розрахунків, надання яких відповідно до законодавства України є обов'язковим, якщо це призвело до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у зазначених або великих розмірах, тобто у 1000 і більше разів не перевищують установлений законодавством неоподаткований мінімум доходів громадян, або у 3000 і більше разів.

До другого способу – ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування, введених у визначеному законом порядку, якщо воно вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежного від форми власності без створення юридичної особи чи будь-якої іншої особи, яка зобов'язана їх сплачувати, належить складання декларації чи інших документів із завідомо неправдивими відомостями, які не відповідають дійсності, а саме: збільшення розходів, зменшення доходів, невисвітлення всіх форм доходів тощо. Якщо буде встановлено, що були підроблені офіційні документи, штампи, печатки, то дії винного слід кваліфікувати за сукупністю злочинів. Діяння, передбачені частиною 1 і 2 ст. 212 ККУ, належать до невеликої тяжкості, а ч. 3 ст. 212 ККУ – до категорії тяжких злочинів. Злочин вважається закінченим з моменту ненадходження до бюджету або цільового фонду на наступний день після настання строку, до якого мав бути сплачений податок, збір чи інший обов'язко-

вий платіж, коли закон пов'язує цей строк з виконанням певної дії – моменту фактичного ухилення від їх сплати.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єктом злочину можуть бути: фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку – підприємець, службова особа підприємства, установи, організації будь-якої форми власності, а також інша особа, яка зобов'язана сплачувати зазначені вище платежі.

У частинах 2 і 3 ст. 212 ККУ передбачені кваліфікуючі ознаки, а саме: вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових коштів у великих розмірах, особою яка раніше була судима за цей злочин і вчинення його в особливо великих розмірах, які в 5000 разів перевищують зазначений вище мінімум.

Зауважимо, якщо особа вчинила зазначений злочин уперше і до притягнення до кримінальної відповідальності оплатила податки і збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, заподіяну державі їх невчасною сплатою (пеня фінансової санкції), то вона звільняється від кримінальної відповідальності.

Схема 1

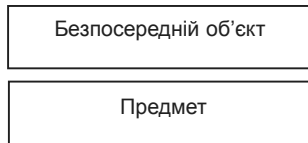

Схема 2

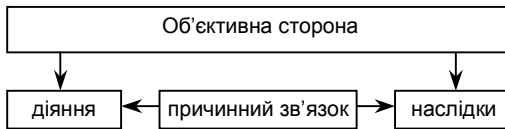

Схема 3

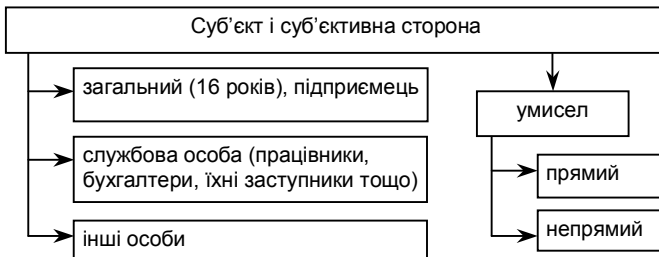
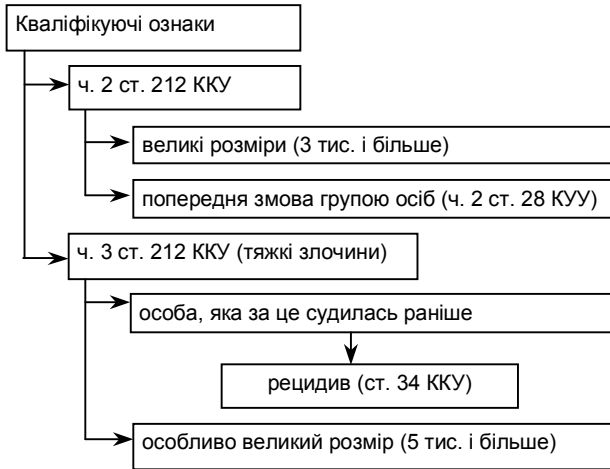

Схема 4

Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 212¹ КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері загальнообов'язкового єдиного внеску на державне соціальне страхування, а додатковим безпосереднім об'єктом – суспільні відносини у сфері страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Предмет злочину – єдиний внесок на загальнообов'язкове державне страхування та страхові внески на загальнообов'язкове пенсійне страхування.

Об'єктивна сторона злочину характеризується ухиленням від сплати зазначених вище внесків службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати, якщо таке діяння призвело до фактичного ненадходження доходів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у зазначених розмірах (ч. 1 ст. 212¹ ККУ), у великих розмірах (ч. 2 ст. 212¹ ККУ) і особливо великих розмірах (ч. 3 ст. 212¹ ККУ). Діяння, вчинені вин-

ним, які охоплюються диспозицією ч. 1 і 2 ст. 212¹ ККУ, належать до злочинів невеликої тяжкості, а ч. 3 ст. 212¹ ККУ – до тяжких злочинів. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Законодавець у ч. 4 ст. 212¹ ККУ передбачає і заохочувальну норму, яка вказує, що особа, яка сплатила зазначені внески до порушення кримінальної справи, звільняється від кримінальної відповідальності. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних дій.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. Умисел може бути прямий і непрямий. Частини 2 і 3 ст. 212¹ ККУ передбачають такі кваліфікуючі ознаки: попередня змова групою осіб, ненадходження до фондів загальнообов'язкового соціального страхування коштів у великих або особливо великих розмірах, особою, яка раніше була судима за цей злочин.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини, тобто прямим або непрямим умислом.

Суб'єктом злочину можуть бути службові особи підприємства, установи, організації будь-якої форми власності, а також особи, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, або будь-яка інша особа, яка зобов'язана сплачувати вище зазначені страхові внески.

Схема 1

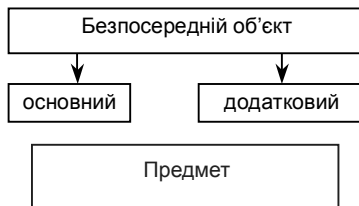

Схема 2

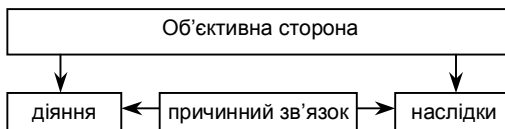

Схема 3

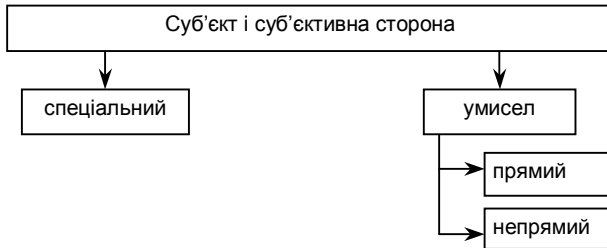

Схема 4

Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері господарської діяльності з металобрухтом.

Предмет злочину – брухт кольорових і чорних металів. Він може бути побутовим або промисловим, але непридатним для прямого використання.

Об'єктивна сторона характеризується здійсненням прийому брухту кольорових і чорних металів фізичними особами, посадовими особами суб'єктів господарської діяльності, відомості про яких не включено до переліку суб'єктів господарювання, що здійснюють операції з металобрухтом, а також наданням приміщень та споруд для розташування незаконних пунктів прийому, схову та збуту металобрухту, організацією незаконних пунктів прийому, схову та збуту металобрухту. Під останніми потрібно розуміти пункти на здійснення операцій, в яких особа не мала права, тому що не отримала ліцензії

або пункт не зазначений у ліцензії, приміщення як базове для названих цілей надане незаконно, хоча воно вважається базовим для незаконного прийому, схову чи збуту металобрухту. Злочин вважається закінченим з моменту здійснення будь-якої з дій, передбачених у диспозиції ст. 213 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотиви і мета можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо цей злочин вчинила службова особа з використанням свого службового становища, то її дії потрібно додатково кваліфікувати за ст. 364 або 365 ККУ.

У ч. 2 ст. 213 ККУ передбачена **кваліфікуюча ознака** – це вчинення зазначеного злочину суб'єктом, який за це раніше був засуджений.

Схема 1

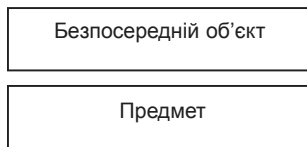

Схема 2

Схема 3

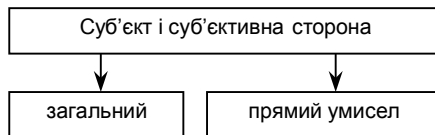
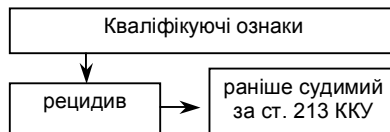

Схема 4

Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок (ст. 216 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину поділяється на основний – суспільні відносини у сфері врегулювання фінансової системи держави в частині сплати акцизного збору тощо і додатковий – це права і законні інтереси споживача тощо. Обидва об'єкти складаються у сфері державного регулювання випуску продукції і формування дохідної частини державного бюджету.

Предметом злочину є марки різної галузі, а саме:

- марки акцизного збору;
- контрольні марки для маркування упаковок примірників аудіовізуальних товарів та фонограм, голографічні захисні елементи.

Марка акцизного збору – це спеціальний знак, яким маркуються алкогольні й тютюнові вироби.

Контрольна марка – це також спеціальний знак, що засвідчує дотримання авторських і суміжних прав і надає право на розповсюдження примірників аудіовізуальних товарів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм тощо.

Голографічний захисний елемент – це елемент, призначений для маркування носіїв інформації, документів і товарів з метою підтвердження їх достовірності, наприклад, авторства тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується незаконним виготовленням предметів цього злочину, їх підробкою, використанням і збутом або збутом незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок для маркування упаковок зазначених вище предметів злочину.

Злочин належить до невеликої тяжкості (ч. 1 ст. 216 ККУ), а ч. 2 ст. 216 ККУ – до середньої тяжкості. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 216 ККУ дій.

Зазначений злочин має кваліфікуючі ознаки, викладені в ч. 2 ст. 216 ККУ, це повторність і попередня змова групою осіб.

Суб'єктивна сторона – прямиий умисел.

Суб'єкт злочину – загальний. Проте якщо цей злочин вчинила службова особа з використанням свого службового становища, то дії винного потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів, тобто за ст. 216 і 364 ККУ.

Схема 1

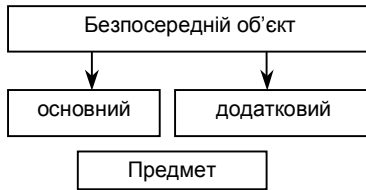

Схема 2

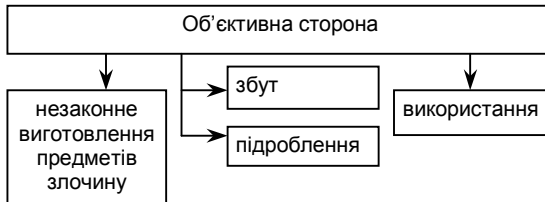

Схема 3

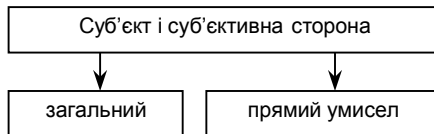
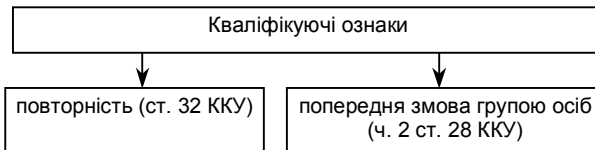

Схема 4

Доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на фінансову діяльність банку щодо розміру регулятивного капіталу і нормативів капіталу банку.

Предмет злочину – капітал банку.

Неплатоспроможним банком вважається банк, щодо якого національний банк України прийняв рішення про віднесення його до категорії неплатоспроможних у порядку, передбаченому Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Об'єктивна сторона злочину характеризується такими ознаками:

- неузгодження банком своєї діяльності з вимогами законодавства, зокрема нормативно-правових актів Національного банку України, після віднесення його до категорії проблемних, але не пізніше ніж через 180 днів з дня визнання його проблемним;
- зменшення розміру регулятивного капіталу або нормативів капіталу банку до однієї третини від мінімального рівня, встановленого законом;
- невиконання банком упродовж п'яти робочих днів поспіль двох і більше відсотків своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами, а також установлення фактів невідображення в бухгалтерському обліку документів клієнтів банку, що не виконані банком у визначений законодавством термін, після віднесення банку до категорії проблемних;
- здійснення банком після віднесення його до категорії проблемних операцій з оформлення (переоформлення) договорів, унаслідок яких зобов'язання перед фізичними особами в межах гарантованої суми відшкодування, та зобов'язань перед фізичними особами, які не підпадають під гарантії фонду гарантування фізичних осіб юридичними особами.

Отже, невиконання банком, віднесеним до категорії проблемних, розпоряджень Національного банку України щодо усунення порушень банківського законодавства, що призвело до його неплатоспроможності і завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору. Матеріальна шкода вважається великою, якщо вона в десять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Злочин вважається закінченим з моменту настання великої матеріальної шкоди.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною виною і корисливим мотивом.

Суб'єкт злочину спеціальний, тобто банківський працівник (службова особа), який наділений необхідними повноваженнями надання кредитів і використовує своє службове становище не на користь державі, банку, а на користь третіх осіб, суб'єктів господарської діяльності.

Схема 1

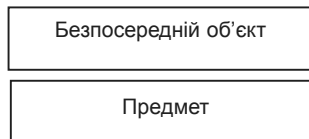

Схема 2

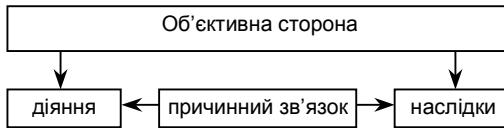

Схема 3

Доведення до банкрутства (ст. 219 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері виконання суб'єктами господарської діяльності своїх фінансових зобов'язань у частині забезпечення інтересів громадян, юридичних осіб та держави від ризиків пов'язаних з банкрутством.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діями, що погіршують фінансову спроможність суб'єкта господарської діяльності, викликають стійку фінансову неплатоспроможність цього суб'єкта, що завдає велику матеріальну шкоду державі чи кредитору і між діями та наслідками обов'язково існує причинний зв'язок. Об'єктивна сторона злочину передбачає будь-які цілеспрямовані дії, які насправді погіршують фінансове становище суб'єкта господарської діяльності, вчинені громадянином — засновником, службовою особою тощо. Зазначені дії можуть поєднуватись із бездіяльністю (невисунення до боржника вимоги щодо повернення ним боргу). Стійка фінансова неспроможність означає, що суб'єкт господарської діяльності не може виконати грошові зобов'язання в певному розмірі упродовж визначеного законом часу, що загалом завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору. Великою вважається матеріальна шкода, якщо вона в п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини і корисливим або іншим мотивом.

Суб'єктом злочину є службова особа суб'єкта господарської діяльності, або засновник, якому виповнилось 16 років.

Схема 1

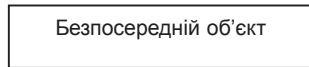

Схема 2

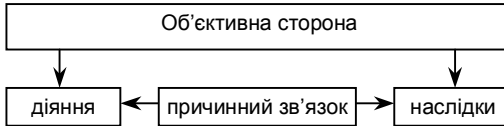

Схема 3

Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо достовірності бази цих вкладників.

Об'єктивна сторона характеризується неправомірним внесенням до бази цих вкладників банку завідомо неправдивих відомостей, а також внесення таких відомостей у звітність, яка подається до фонду гарантування вкладів фізичних осіб, або поширення чи знищення бази даних про вкладників, або вчинення дій, що унеможливають ідентифікацію вкладення за інформацією, наявною в базі даних про вкладників, або вчинення дій, наслідком яких є незаконне збільшення суми витрат фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних з виведенням банку з ринку, або унеможливають початок здійснення виплат платників вкладником неплатоспроможного банку відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Крім того, ст. 220¹ ККУ має ще кваліфікуючі ознаки – повторність, попередня змова групою осіб.

Злочин вважається закінченим з моменту внесення до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Суб'єкт злочину – спеціальний, а саме: керівник або службова особа банку.

Схема 1

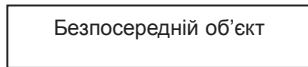

Схема 2

Схема 3

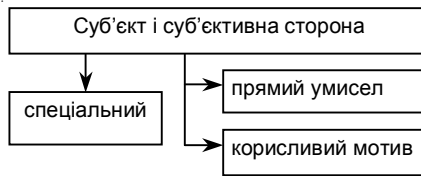
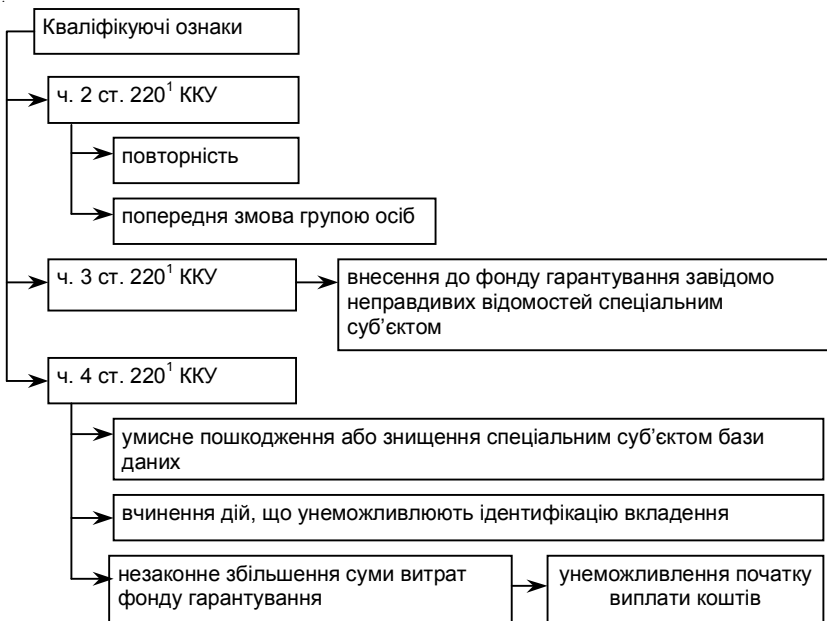

Схема 4

Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо достовірності фінансової звітності про господарську діяльність.

Предмет злочину – документи фінансової звітності.

Об'єктивна сторона злочину характеризується внесенням до документів або реєстрів бухгалтерського обліку завідомо неповних або недостовірних змін про угоди, зобов'язання, майно установи, зокрема, яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, чи підтвердженням неправдивої інформації Національному банку України, опублікуванням чи розкриттям такої інформації в порядку, визначеному законодавством України, якщо ці дії вчинені з метою приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності, або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії, або визначення її неплатоспроможною.

Моментом закінчення злочину буде внесення недостовірних відомостей у зазначені документи.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини. Щодо мотивів, то вони здебільшого є корисливими, хоча можуть бути й іншими. **Суб'єкт** злочину – спеціальний, тобто службова особа, яка має право працювати з зазначеними документами.

Схема 1

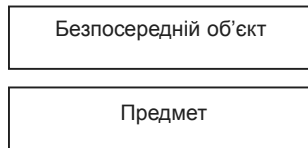
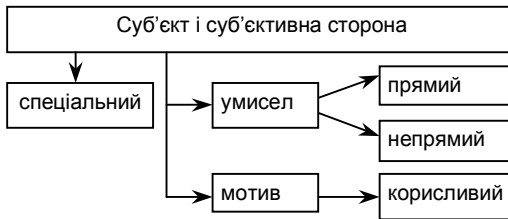

Схема 2

Схема 3

Шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері фінансових ресурсів і податкових пільг, додатковим – власність або відносини щодо формування прибуткової частини державного та місцевого бюджетів.

Предмет злочину – субсидія, субвенція, дотація, кредити, пільги на податки.

Об'єктивна сторона характеризується наданням завідомо неправдивої інформації органам державної влади чи місцевого врядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності злочину проти власності.

Субсидія – це допомога в грошовій або натуральній формі, яка надається тільки для цільового призначення з метою стимулювання певної діяльності.

Субвенція – фінансова допомога, яка надається для цільової реалізації конкретних програм, проектів і підлягає поверненню в разі нецільового використання.

Дотація – надання бюджетних коштів за умови їх безповоротності для покриття виробничих витрат, збільшення обсягів виробництва тощо.

Кредит – це грошова чи товарна позика, що надається кредитором позичальнику за умови повернення в певний строк, як правило, з виплатою відсотків.

Пільги щодо податків – повне або часткове звільнення від сплати всіх або окремих податків (загальнодержавних чи місцевих) залежно від особливостей платника податку або характеру здійснюваної ним діяльності. Злочин належить до середньої тяжкості і вважається закінченим з моменту надання завідомо неправдивої інформації.

Суб'єктивна сторона злочину має прямий умисел, який разом із мотивом і метою на момент їх виникнення мають вирішальне значення

для відшкодування розглянутого нами злочину від злочинів проти власності.

Суб'єктом злочину є особа, яка досягла 16-річного віку і є суб'єктом господарської діяльності (засновником), або службовою особою суб'єкта господарської діяльності, або підприємцем. Стаття 222 ККУ у ч. 2 передбачає кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність або завдання великої матеріальної шкоди, що в 500 і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Схема 1

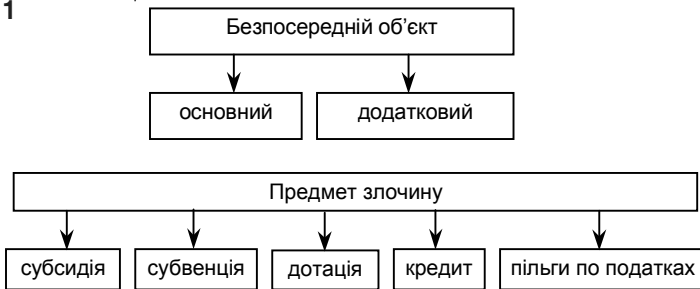

Схема 2

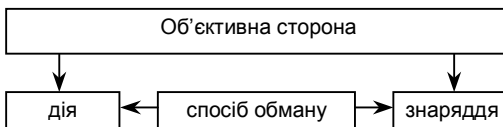

Схема 3

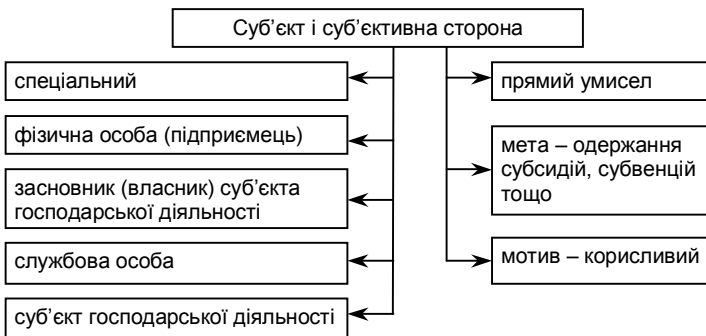
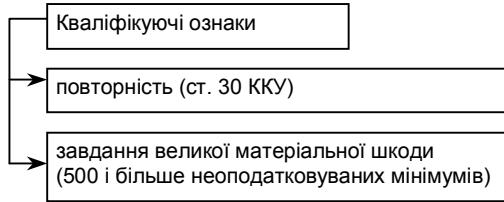

Схема 4

Маніпулювання на фондовому ринку (ст. 222¹ КК України)

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують нормальне функціонування фондового ринку України, додатковий – власність.

Об'єктивна сторона характеризується діями, які мають ознаки маніпулювання на фондовій біржі, встановлені відповідно до закону щодо державного регулювання ринку цінних паперів, що призвели до заповдіння професійним учасникам фондового ринку, або фізичній особі, або третій особі збитків у значних розмірах, або якщо завдано значної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Значний розмір – це у 500 і більше разів перевищення неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Злочин належить до середньої тяжкості і вважається закінченим з моменту встановлення зазначеної шкоди.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Суб'єкт злочину спеціальний, тобто службова особа, учасник фондового ринку.

Частина 2 ст. 222¹ ККУ містить кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, також наслідки (у 1000 і більше разів перевищення неоподаткованого мінімуму доходів громадян).

Схема 1

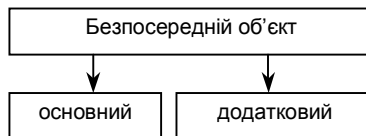

Схема 2

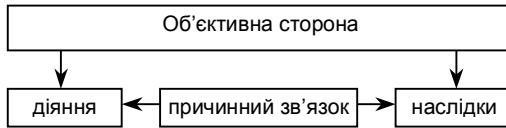

Схема 3

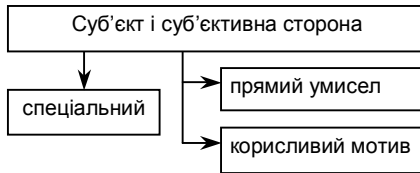
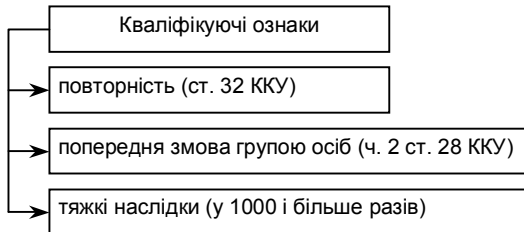

Схема 4

Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223¹ КК України)

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що врегулюють встановлений порядок випуску цінних паперів, а додатковим – право власності.

Предмет злочину – документи, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (заява про реєстрацію випуску акцій чи проекту їх випуску, проект емісії акцій, баланс та звіт про фінансові результати за звітний період, копія свідоцтва про державну реєстрацію товариства, про реєстрацію попередніх випусків акцій тощо).

Об'єктивну сторону злочину становлять:

- дії – тобто внесення у відповідні документи завідомо неправдивих відомостей або підписання таких відомостей;
- наслідок – значна матеріальна шкода інвесторові, якщо вона в 20 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- причинний зв'язок між дією і наслідком.

Неправдиві документи — це вигадані факти, наприклад, збори акціонерів не проводилися, а в документи внесли, що вони відбулися.

Злочин належить до невеликої тяжкості і вважається закінченим з моменту заподіяння значної матеріальної шкоди.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, тобто суб'єкт знає, що вносить неправдиві відомості, і бажає цього. Мотив може бути різним.

Суб'єкт злочину — спеціальний, тобто емітент цінних паперів, які наділені повноваженнями щодо складання та підписання відповідних відомостей.

Схема 1

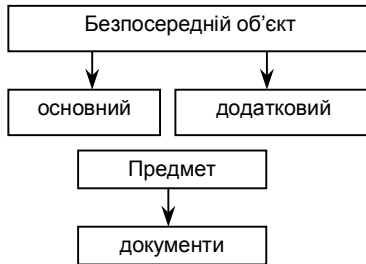

Схема 2

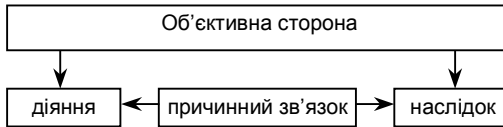
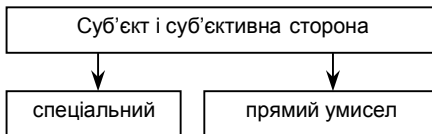

Схема 3

Порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (ст. 223² КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері обліку цінних паперів, їх емітентів, власників та прав на них інших осіб, а також депозитарного обліку цінних паперів.

Предмет злочину – система реєстру власників іменних цінних паперів або системи депозитарного обліку.

Об'єктивна сторона злочину характеризується невиконанням емітентом чи професійним учасником фондового ринку змін або внесення завідомо недостовірних змін до систем реєстру власників іменних цінних паперів або до системи депозитарного обліку, а також інше порушення порядку ведення реєстру власників цінних паперів, якщо воно призвело до втрати системи реєстру (її частин). Злочин належить до невеликої тяжкості і вважається закінченим з моменту настання зазначених наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується як прямим, так і непрямым умислом, а в разі іншого порушення може характеризуватися й необережністю.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто службові особи емітента чи професійного учасника фондового ринку, уповноважені вносити зміни до системи реєстру або системи депозитарного обліку.

Схема 1

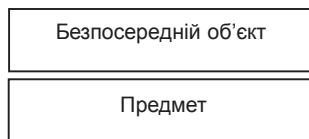

Схема 2

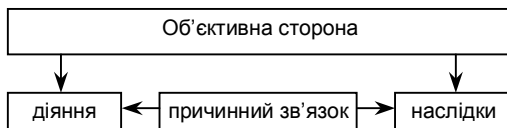
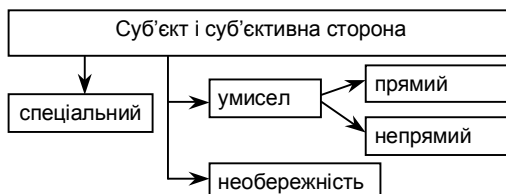

Схема 3

Виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері обміну недержавних цінних паперів.

Предмет злочину – недержавні цінні папери, зокрема, акції, облігації підприємств, векселі, сертифікати.

Об'єктивна сторона характеризується виготовленням з метою збуту, збутом чи використанням в інший спосіб підроблених недержавних цінних паперів. Отже, об'єктивна сторона виявляється в трьох формах – виготовленні, використанні або збуті. Злочин належить до невеликої тяжкості і вважається закінченим з моменту вчинення однієї зазначеної в даній статті дії.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою (виготовлення з метою збуту або збут).

Кваліфікуючі ознаки визначені в ч. 2 і 3 ст. 224 ККУ. Це: повторність або дії, які завдали великої матеріальної шкоди, а також, якщо вони вчинені організованою групою чи завдали особливо великої матеріальної шкоди. При цьому великою матеріальною шкодою визнається, якщо вона в 300 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а особливо великою – якщо вона в тисячу і більше разів перевищує зазначений мінімум. Водночас зазначимо, що повторність визначається в разі, якщо раніше суб'єкт вчинив злочини, передбачені цією статтею або ст. 199 ККУ.

Схема 1

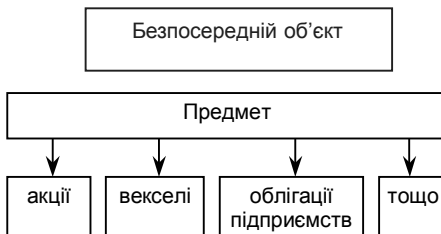

Схема 2

Схема 3

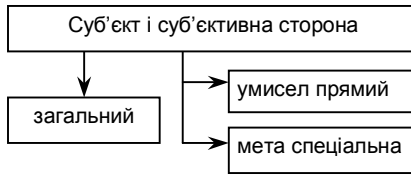

Схема 4

Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок реалізації добросовісної продукції і товарів споживачам, та захист їхніх прав, додатковим – життя і здоров'я споживача.

Предмет злочину – безпека споживачів, тобто продукція не відповідає встановленим нормам, стандартам тощо.

Об'єктивна сторона характеризується введенням в обіг небезпечної продукції, яка не відповідає чинним стандартам та вимогам щодо її безпечності, які наведені в нормативно-правових актах, а також передача товарів або здійснення послуг у великих розмірах, загальна вартість яких перевищує 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Злочин належить до невеликої тяжкості і вважається закінченим з моменту заподіяння шкоди у великих розмірах.

Суб'єктивна сторона характеризується як умисною формою вини, так і необережністю.

Суб'єкт злочину – спеціальний.

Схема 1

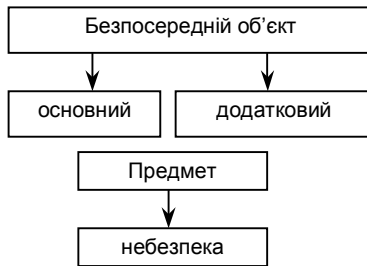

Схема 2

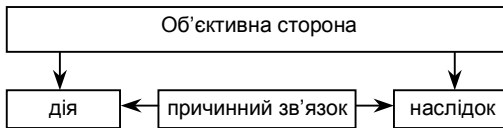
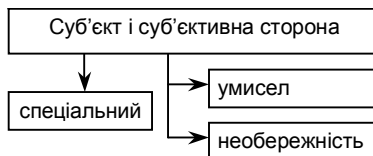

Схема 3

Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого за значення походження товару (ст. 229 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо сфери охорони і використання знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань та маркування товарів, а додатковим – право інтелектуальної власності та право на законні інтереси споживача.

Предмет злочину – знаки для товарів і послуг, за якими товари або послуги одних осіб відрізняються від товарів чи послуг інших осіб; фірмове найменування (найменування суб'єкта господарської діяльності, під яким він працює в господарському обігу); кваліфіковане зазначення походження товару (позначення місця та географічного походження товару, що підлягає реєстрації відповідно до закону).

Об'єктивна сторона характеризується незаконним використанням знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару або іншими умислими порушеннями

права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди в зазначеному розмірі, тобто у 200 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Диспозиція ст. 229 ККУ є бланкетною, що вимагає звернення до інших нормативних актів, щоб встановити незаконність зазначених дій. Під незаконним використанням фірмового (комерційного) найменування потрібно вважати будь-яке використання без дозволу уповноваженої на те особи. Частини 2 і 3 ст. 229 ККУ передбачають кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, завдання шкоди у великому розмірі, тобто у 200 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Якщо зазначені дії вчинені службовою особою з використанням службового становища, або організованою групою, або завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі (у 1000 і більше разів перевищує зазначені доходи громадян).

Злочин вважається закінченим з моменту настання наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. **Суб'єкт** злочину – загальний.

Схема 1

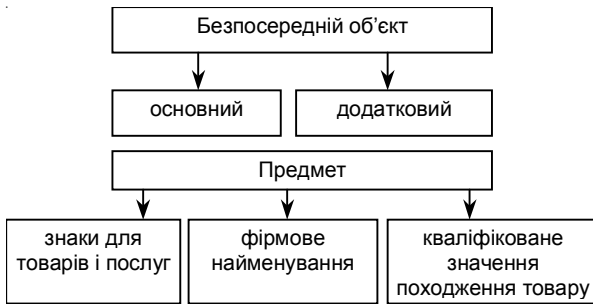

Схема 2

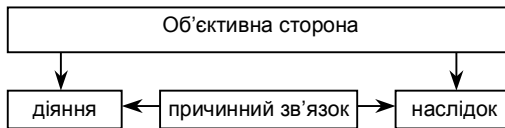

Схема 3

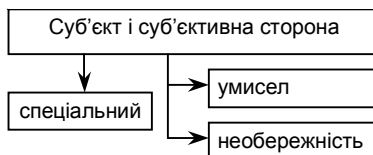

Схема 4

Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері забезпечення охорони комерційної таємниці, а додатковим — право інтелектуальної власності.

Предмет злочину — недержавна комерційна або банківська таємниця, тобто відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, який визначає спосіб їх захисту відповідно до закону.

Об'єктивна сторона характеризується вчиненням дій, спрямованих на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, їх використанням, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності. Наприклад, її незаконним використанням буде впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення підприємницької діяльності без дозволу уповноваженої на те особи, або умисне розголошення отриманої таємниці. Наслідок — це оціночне поняття з урахуванням конкретних обставин справи. Злочин вважається закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і певною метою – розголошення або іншого використання незаконно отриманих відомостей. Щодо наслідків у вигляді істотної шкоди, то вина може бути як у формі умислу, так і необережності.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

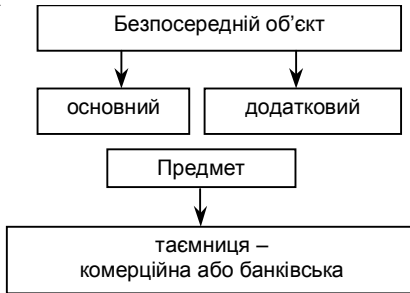

Схема 2

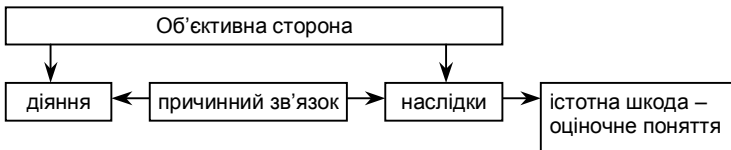
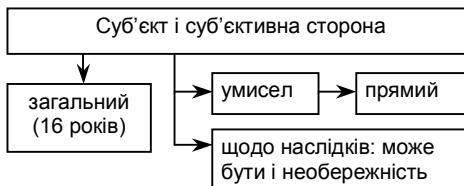

Схема 3

Розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України)

Основний безпосередній об'єкт злочину – це суспільні відносини, що забезпечують захист комерційної та банківської таємниці, а додатковий, як і у ст. 231 ККУ, – право інтелектуальної власності.

Предмет злочину – комерційна і банківська таємниця.

Об'єктивна сторона злочину характеризується розголошенням комерційної або банківської таємниці без згоди власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо це завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності. Злочин вважається закінченим з моменту заподіяння суб'єкту господарської діяльності істотної шкоди.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, поєднаним з корисливими чи іншими особистими мотивами суб'єкта злочину. Щодо наслідків – то може бути як умисел, так і необережність. Істотна шкода є оціночним поняттям з урахуванням конкретних обставин справи.

Суб'єкт злочину – як загальний, так і спеціальний, тобто особа, якій таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю із корисливих чи інших особистих мотивів (помста, образа, заздрість тощо).

Схема 1

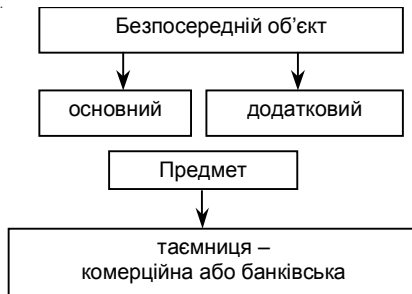

Схема 2

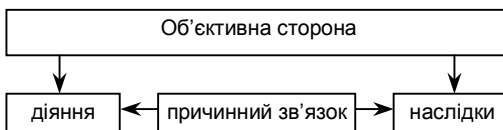
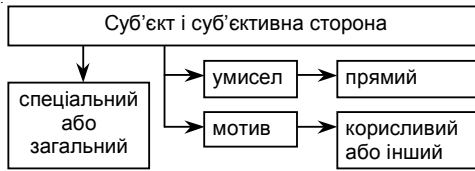

Схема 3

Незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232¹ КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо розкриття і використання інформації на фондовому ринку в частині забезпечення нормального функціонування ринку цінних паперів. Додатковий обов'язковий об'єкт — відносини власності, а факультативний — відносини добросовісної економічної конкуренції.

Предмет злочину — інсайдерська інформація, тобто будь-яка неопублікована або неоприлюднена в інший спосіб інформація про емітента, його цінні папери або правочини щодо них, оприлюднення якої може значно вплинути на вартість цінних паперів емітента.

Об'єктивну сторону характеризують:

- діяння, тобто незаконне розголошення, передача або надання доступу до інсайдерської інформації, а також надання з урахуванням зазначеної інформації рекомендацій, спрямованих на придбання або відчуження цінних паперів чи похідних (деривативів);
- наслідки — те, що призвело до шкоди в зазначеному розмірі;
- причинний зв'язок між ними.

Необґрунтований прибуток у значному розмірі — це 500 неоподатковуваних мінімумів громадян. Під значними збитками розуміють аналогічний розмір. Така шкода може бути заподіяна фізичній або юридичній особі, суспільству або державі. Злочин належить до невеликої (ч. 2) і середньої (ч. 3 і 4) тяжкості і вважається закінченим з моменту настання матеріальних наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, а щодо наслідків, то може бути і необережністю. **Суб'єкт** злочину загальний.

Стаття 232¹ ККУ у ч. 2, 3, 4 містить **кваліфікуючі ознаки**, а саме: значна шкода з використанням інсайдерської інформації, повторність, попередня змова групою осіб, тяжкі наслідки (у 1000 і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян), вчинення організованою групою.

Схема 1

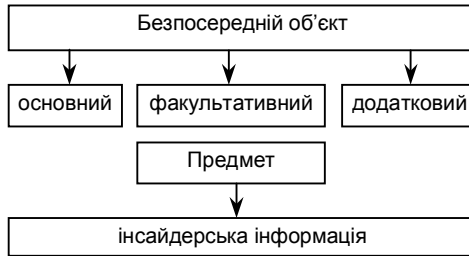

Схема 2

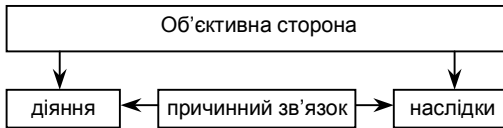

Схема 3

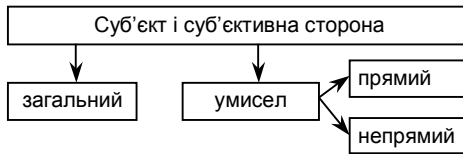
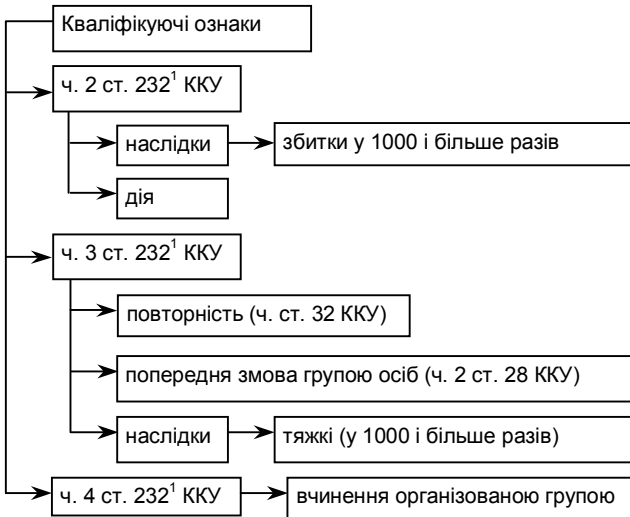

Схема 4

Приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232² КК України)

Безпосередній об'єкт злочину поділяється на основний – суспільні відносини у сфері захисту прав інвесторів у цінних паперах, а додатковий – право власності.

До **предмета** злочину відносять інформаційну діяльність емітента.

Об'єктивна сторона характеризується діянням, наслідком і причинним зв'язком між ними, тобто ненаданням або наданням емітенту неправдивої інформації на його письмовий запит про його діяльність в межах, передбачених законом, якщо це заподіяло інвестору в цінних паперах (акціонеру) матеріальну шкоду в значному у розмірі (у 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян). Злочин належить до невеликої тяжкості і вважається закінченим з моменту настання суспільно-небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу і необережності.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто службова особа емітента, яка досягла 16-річного віку.

Частина 2 ст. 232² ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки** – повторність.

Схема 1

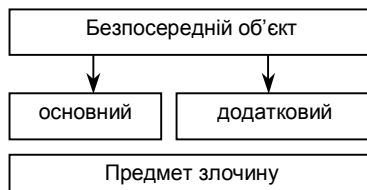

Схема 2

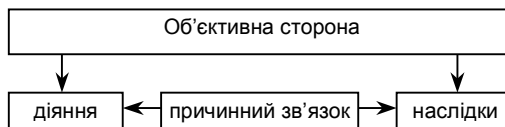

Схема 3

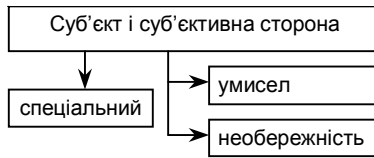

Схема 4

Незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері порядку приватизації державного, комунального майна. **Предмет** злочину – державне або комунальне майно, тобто майно, що перебуває в державній власності або власності громадян міста, села, селища.

Об'єктивна сторона характеризується дією, яка полягає в приватизації державного, комунального майна шляхом заниження його вартості шляхом визначення її в спосіб, непередбачений законом, або використанням підроблених приватизаційних документів, а також приватизацією майна, яке згідно з законом не підлягало приватизації, або проведення приватизації неправомочною особою.

Приватизація – відчуження майна, що перебуває в державній або комунальній власності на користь фізичних чи юридичних осіб. Злочин належить до середньої тяжкості і вважається закінченим з моменту зазначених вище дій, тобто з моменту переходу майна, що приватизується, до фізичної чи юридичної особи.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єктом** злочину є осудна особа з 16-річного віку, яка бере участь у приватизації.

Кваліфікуючі ознаки: попередня змова групою осіб, якщо незаконна приватизація майна вчинена у великих розмірах, які у 1000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Схема 1

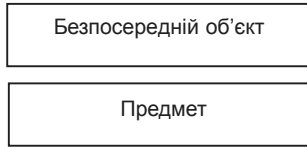

Схема 2

Схема 3

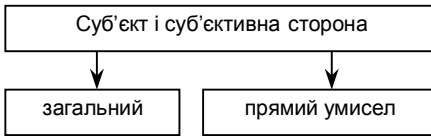

Схема 4

Контрольні запитання

1. Наведіть ознаки контрабанди.
2. Ухилення від сплати податків і момент закінчення цього злочину.
3. Об'єктивна сторона складу злочину, передбачена ст. 202 ККУ.
4. Чим відрізняється фіктивне банкрутство від фактичного?
5. Чому в диспозиції ст. 209 ККУ доходи називають одержаними злочинним шляхом?
6. Як зрозуміти вислів «нецільове використання бюджетних коштів»?
7. Назвіть способи ухилення від обов'язкових платежів.
8. Назвіть способи доведення до банкрутства.
9. Назвіть ознаки складу злочину, передбаченою ст. 220² ККУ.
10. Що визначається як предмет злочину в ст. 223–227 ККУ?
11. Які ознаки характерні для складу злочину, передбаченою ст. 231 ККУ?
12. Суб'єкт злочину, передбачений ст. 232² ККУ.
13. Об'єктивна сторона злочину, передбачена ст. 233 ККУ.

Список рекомендованої літератури

1. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 606 с.
2. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019.
3. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник / за ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015. 576 с.
4. Відомості Верховної Ради України, 1997, § 17 ст. 122; 2001, § 5, 6 ст. 30; 2001, § 29 ст. 137; 2002, § 6 ст. 39; 2003, § 49–51 ст. 376; 2004, § 11 с. 8–13; 2005, § 6 с. 10–13.
5. Офіційний вісник України. 2007, § 6 ст. 234; § 9 ст. 339; 2008, § 71 ст. 2403.
6. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2018. 420 с.
7. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса і В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім, 2003. 1196 с.
8. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мал.) Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.
9. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 55 с.

Злочини проти довкілля

9.1. Загальна характеристика злочинів проти довкілля

Злочини проти довкілля — це передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні винні діяння, що посягають на суспільні відносини, які забезпечують збереження для повноцінної життєдіяльності людини сприятливого природного середовища, раціональне використання його ресурсів та екологічної безпеки населення. Усі природні багатства відповідно до ст. 13 Конституції України — «земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони — є об'єктами права власності українського народу». Відповідно до ст. 66 Конституції України кожний громадянин зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані збитки.

Основним безпосереднім об'єктом зазначених злочинів є суспільні відносини у сфері екологічної безпеки довкілля, збереження в природній багатоманітності, раціонального використання й відтворення природних ресурсів, охорони нормального екологічного стану біосфери. Ці суспільні відносини утворюють і родовий об'єкт.

Предметом зазначених злочинів є природне середовище загалом та природні ресурси: земля, надра, поверхневі та підземні водосховища, атмосферне повітря, рослинний та тваринний світ тощо.

Більшість диспозицій ст. КК України є бланкетними, а до **об'єктивної сторони** складу злочину, як правило, входять наслідки.

Усі злочини проти довкілля можуть бути поділені на п'ять видів:

- 1) злочини проти екологічної безпеки (ст. 236–238, 253 ККУ);
- 2) злочини у сфері землекористування. охорони надр (с. 239–240, 254 ККУ);
- 3) злочини у сфері використання атмосферного повітря (ст. 241 ККУ);

- 4) злочини, що посягають на встановлений порядок використання вод (ст. 242–244 ККУ);
- 5) злочини, що посягають на встановлений порядок використання флори і фауни (ст. 245–252 ККУ).

Одразу зазначемо, що розглядати злочини будемо відповідно до їх черговості в Кримінальному кодексі України.

9.2. Види злочинів

Порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини у сфері екологічної безпеки, а додатковим — життя, здоров'я, власність тощо.

Предмет злочину — порядок проведення екологічної експертизи, правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції споруд тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діянням під час проведення екологічної експертизи, правилами екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції споруд, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів, якщо це спричинило загибель людей, екологічне забруднення зазначених територій або інші тяжкі наслідки. Як бачимо, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є наявність наслідків. Злочин належить до середньої тяжкості і вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Під загибеллю людей потрібно розуміти настання смерті хоча б однієї людини, під екологічним забрудненням — істотне погіршення екологічного стану через значне задимлення, викиди радіоактивних, хімічних, бактеріологічних та інших речовин, що становлять небезпеку для людини, довкілля, матеріальних цінностей тощо.

Під іншими тяжкими наслідками розуміють загибель або масове захворювання людей, істотне погіршення екологічного стану в різних регіонах (місцевостях), знищення, масову загибель або тяжкі захворювання об'єктів тваринного чи рослинного світу тощо.

Суб'єктивна сторона характеризується складною (подвійною) формою; щодо діяння — умисел або необережність, а щодо наслідків — тільки необережність.

Суб'єкт злочину — спеціальний, службова особа, відповідальна за проведення зазначених вище екологічних робіт.

Схема 1

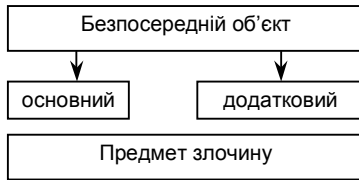

Схема 2

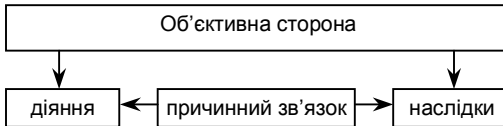

Схема 3

Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК України)

Суспільна небезпека цього злочину пов'язана з ухиленням від заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення.

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини у сфері екологічної безпеки довкілля, а додатковим – життя, здоров'я, власність населення, яке проживало на забрудненій території. Предметом цього злочину є територія, що зазнала забруднення небезпечними речовинами різного походження (біохімічні, мікробіологічні, біотехнологічні тощо).

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні двох альтернативних діянь – ухилення від проведення або неналежне проведення на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, дезактиваційних чи інших відновлювальних заходів, ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення, що спричинило загибель людей або інші наслідки.

Під **ухиленням** потрібно розуміти пряме невиконання відповідною особою необхідних дій.

Неналежне проведення зазначених у диспозиції статті дій означає, що особа хоч і діє в межах своїх службових повноважень або обов'язків, проте виконує їх неналежним чином.

Загибель людей означає настання смерті хоча б однієї людини. Під іншими тяжкими наслідками необхідно розуміти істотне погіршення якості довкілля або об'єктів рослинного і тваринного світу на визначеній забрудненій території. Злочин належить до середньої тяжкості і вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується складною формою вини: щодо діяння – умисел або необережність, щодо наслідків – необережність.

Спеціальним суб'єктом злочину може бути особа, відповідальна за екологічний стан та недопущення захворювання населення.

Схема 1

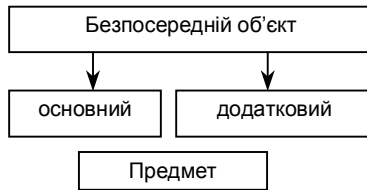

Схема 2

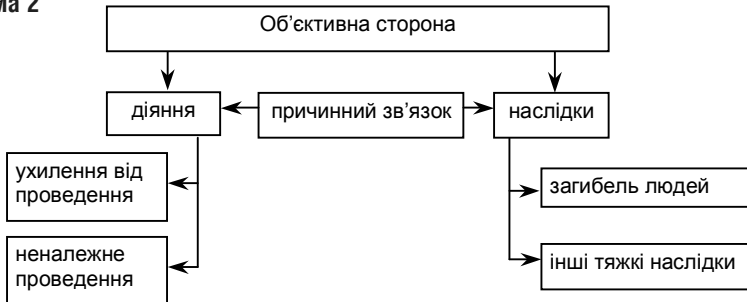
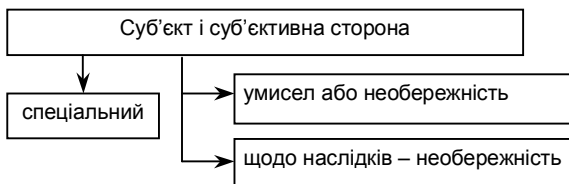

Схема 3

Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворювання населення (ст. 238 КК України)

Суспільна небезпека злочину полягає в підвищеній небезпеці діянь, пов'язаних із приховуванням або умисним перекручуванням службовою особою відомостей про екологічний та радіаційний стан, пов'язаний із радіаційним забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів тощо. Зазначене негативно впливає на здоров'я людей, рослинний і тваринний світ, а також на стан захворюваності населення в цих районах.

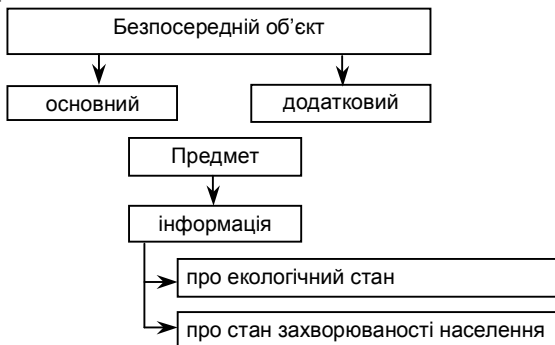
Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері екологічної безпеки, додатковим – життя, здоров'я, власність.

Предмет злочину – інформація про екологічний стан, зокрема довкілля, і про стан захворюваності населення.

Об'єктивна сторона характеризується діянням двох видів: приховування або умисне перекручування службовою особою відомостей про екологічний, зокрема радіаційний стан, пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини, і негативно впливає на здоров'я людей і тваринний світ; приховування або умисне перекручування службовою особою відомостей про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою.

Злочин є формальним, і для висунення підозри настання наслідків не потрібно. Злочин вважається закінченим при вчиненні хоча б однієї із зазначених дій.

Схема 1

Частина 2 ст. 238 має кваліфікуючі ознаки, а саме: 1) повторність; 2) місце вчинення злочину, тобто місцевості, оголошеної зоною надзвичайної екологічної ситуації; 3) наслідки, що спричинили загибель людей, чи інші тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – службова особа, відповідальна за підготовку відомостей про екологічний стан і захворюваність населення.

Схема 2

Схема 3

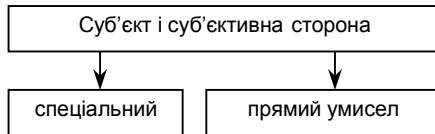

Схема 4

Забруднення або псування земель (ст. 239 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що враховують порядок використання землі і її надр.

Предмет злочину — земля, зокрема ґрунт, гумус, корисні копалини тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується забрудненням або псуванням земель речовинами, відходами господарської чи іншої діяльності, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля через порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Землі вважаються забрудненими, якщо в їх складі виявлені кількісні або якісні негативні зміни, що сталися в результаті господарської діяльності та інших антропогенних навантажень.

Псування земель відбувається, в разі, якщо речовини, відходи та інші матеріали, шкідливі для життя, здоров'я людей або довкілля, так змінюють природні властивості землі, що це унеможливає її використання за призначенням. Як бачимо, злочин передбачає настання зазначених наслідків і вважається закінченим з моменту забруднення або псування земель, що становить небезпеку для життя і здоров'я людей або довкілля. Диспозиція статті є бланкетною, тому для встановлення складу злочину слід звернутися до спеціальних прав поведження зі шкідливими речовинами, відходами.

Практичним працівникам слід розуміти, що при визначенні об'єктивної сторони необхідно встановити наявність причинно-наслідкового зв'язку між виявленим забрудненням чи псуванням земель і виникнення при цьому небезпеки.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом або необережністю щодо дій, щодо наслідків — необережністю.

Суб'єкт злочину загальний — осудна особа з 16-річного віку.

Частина 2 ст. 239 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки.

Схема 1

Схема 2

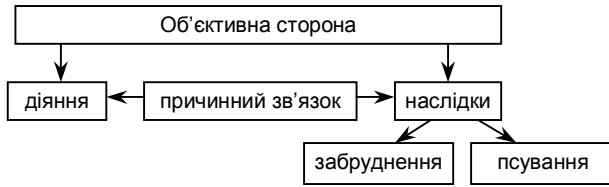
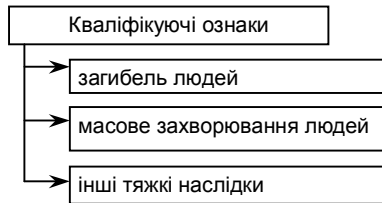

Схема 3

Схема 4

Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, щодо заволодіння ґрунтовим покривом землі.

Предмет злочину — ґрунтовий покрив землі.

Об'єктивна сторона складається з дії, наслідків і причинного зв'язку.

Дія полягає в заволодінні ґрунтовим покривом землі (родючий шар ґрунту), тобто його зняття і перенесення всупереч установленому законом порядку. Зазначене створює небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків. У частинах 2 і 3 ст. 239¹ ККУ зазначені кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, матеріальна шкода у великому розмірі, яка у 100 і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, підпал, вибух, інший загальнонебезпечний спосіб, загибель людей, масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу, а також інші тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона має умисну форму вини. **Суб'єкт** злочину – загальний, тобто осудна, фізична особа, яка досягла 16 років.

Схема 1

Схема 2

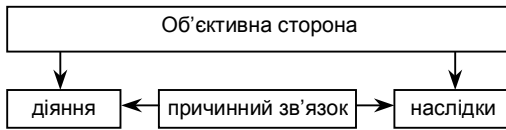
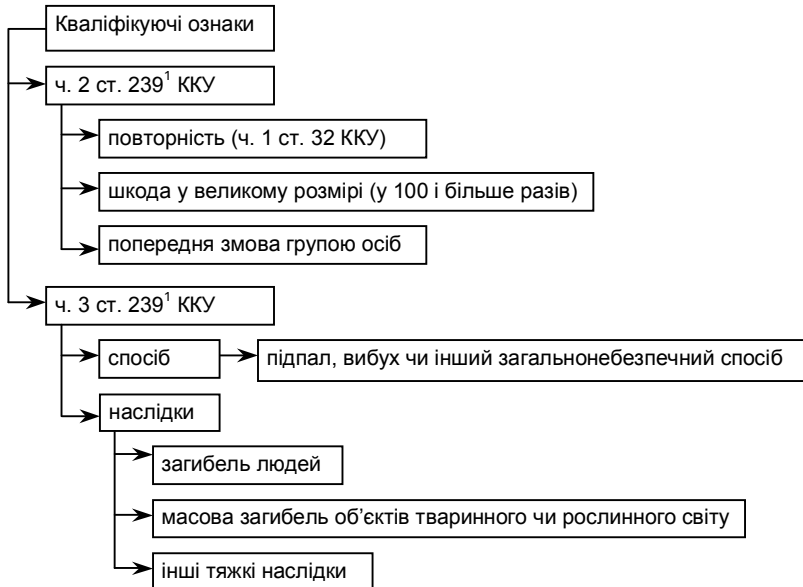

Схема 3

Схема 4

Незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239² КК України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо встановленого порядку використання й захисту земель водного фонду.

Предмет злочину – поверхневий (родючий) шар земель водного фонду. До земель водного фонду належать:

- землі, зайняті озерами, річками, морями, водосховищами, іншими водними об'єктами;
- землі, зайняті прибережними водними смугами, уздовж моря, річок, водосховищ, навколо водойм, крім земель, зайнятих лісами;
- землі, зайняті гідротехнічними та іншими господарськими спорудами, каналами, а також землі, що виділені під смуги відведення для них;
- землі, виділені для берегових смуг уздовж шляхів.

Об'єктивна сторона характеризується дією, тобто незаконне заволодіння поверхневим (грунтовим) шаром земельного фонду, унаслідок чого обсяг поверхневого (грунтового) шару землі становить більше ніж 10 кубічних метрів, що складає особливо великий розмір, і причинним зв'язком між дією та наслідками (3 ознака).

Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Злочин, передбачений ст. 239² ККУ, має кваліфікуючі ознаки, а саме: у частині 2 – повторність, попередня змова групою осіб; у частині 3 – тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – загальний, тобто осудна особа з 16-річного віку.

Схема 1

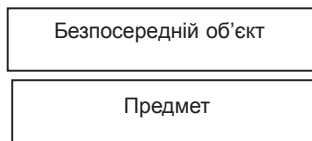

Схема 2

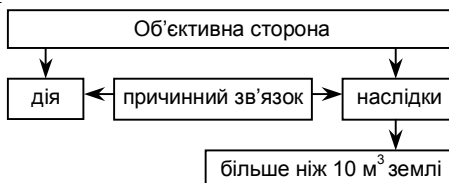

Схема 3

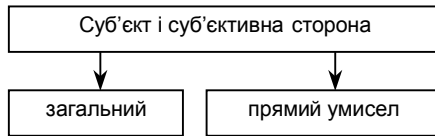
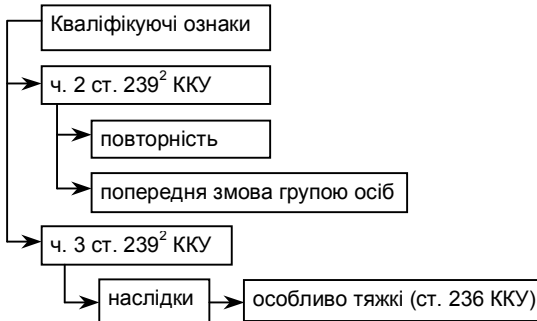

Схема 4

Порушення правил охорони або використання надр (ст. 240 КК України)

Суспільна небезпека цього злочину полягає в порушенні встановлених правил охорони надр, якщо це створює небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо законного використання надр, а додатковим – життя, здоров'я людей або довкілля. **Предмет** злочину – надри і корисні копалини, крім загальнопоширених.

Надра – це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водойм і простягається до глибин доступу для геологічного вивчення та освоєння.

До корисних копалин належать горючі речовини (нафта, природний газ), метали (мідь, свинець тощо), неметали (глина, пісок тощо), благородні метали (платина, золото, срібло тощо), води тощо.

До загальнопоширених корисних копалин місцевого значення відносять гравій, пісок, глину тощо.

Об'єктивна сторона характеризується порушенням правил охорони й використання надр, якщо це створило небезпеку для життя людей або довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення.

Порушення встановлених правил охорони надр – це дії осіб, які працюють з використанням надр на законних підставах (мають ліцензію), але допускають порушення термінів походження, місця, розміру і виду користування надрами та інших умов і правил, що забезпечують безпеку людей і надр. До незаконного випробування корисних копалин слід віднести відсутність дозволу (ліцензії). Склад злочину є матеріальним, між діянням і наслідками необхідно встановити наявність причинного зв'язку.

Небезпека для життя – це створення реальної можливості загибелі хоча б однієї людини, а небажана для здоров'я – створення загрози, отримання тяжких захворювань людей. До небезпеки для довкілля необхідно віднести загрозу настання таких наслідків, як знищення або пошкодження рослин, падіж худоби тощо. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків. Цей злочин має кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки, а саме: незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей або довкілля (ч. 2); територія або об'єкти природно-земельного фонду, повторно (ч. 3); шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, що спричинило загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона характеризується зміненою та небезпечною формою вини, а до наслідків належить тільки небезпечна.

Суб'єктом злочину може бути фізична особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

Схема 2

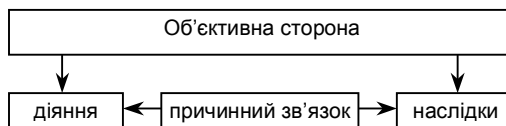

Схема 3

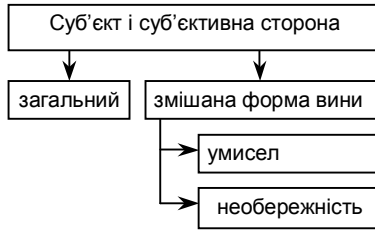
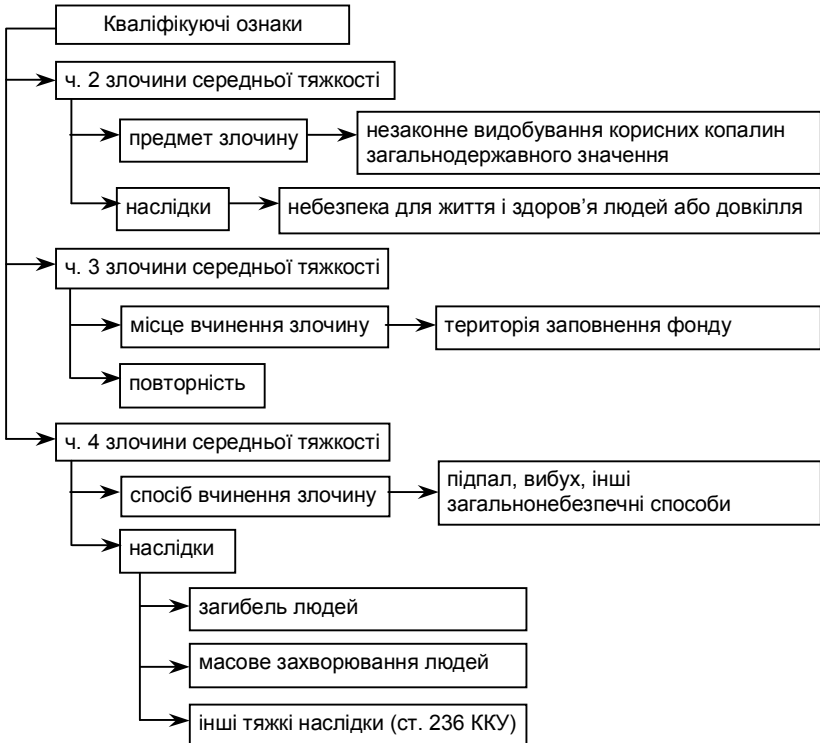

Схема 4

Забруднення атмосферного повітря (ст. 241 КК України)

Суспільна небезпечність зазначеного злочину полягає в тому, що забруднення атмосферного повітря створює небезпеку для життя, здоров'я людей або довкілля.

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, які виникають при забезпеченні екологічно чистого стану довкілля, а додатковим – життя, здоров'я людей тощо.

Предмет – атмосферне повітря, тобто природна суміш газів, що знаходиться поза межами житлових, виробничих, службових та інших приміщень.

Об'єктивна сторона характеризується забрудненням або іншою зміною природних властивостей атмосферного повітря шкідливими для життя, здоров'я або для довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва через порушення спеціальних правил, що створило небезпеку для життя, здоров'я людей або довкілля.

Одразу зауважимо, що між діянням і наслідками необхідно встановити причинний зв'язок. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Забруднення – це зміна хімічного складу повітря (викиди токсичних речовин тощо). Джерелами забруднення атмосферного повітря можуть бути підприємства, окремі цехи, агрегати тощо, без забезпечення заходів з очищення негативних відходів.

У частині 2 ст. 241 ККУ визначені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: загибель людей або інші тяжкі наслідки. **Суб'єктивна сторона** характеризується як умислом, так і необережною формою вини, а щодо наслідків – то тільки необережністю.

Суб'єктом злочину можуть бути як загальні, так і спеціальні (службові) особи.

Схема 1

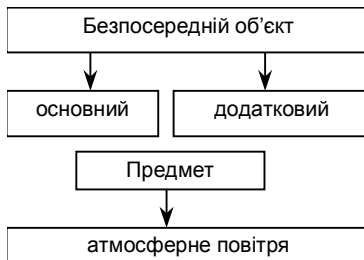

Схема 2

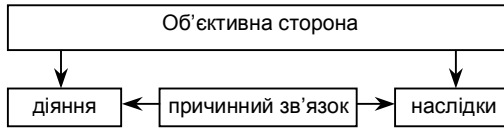

Схема 3

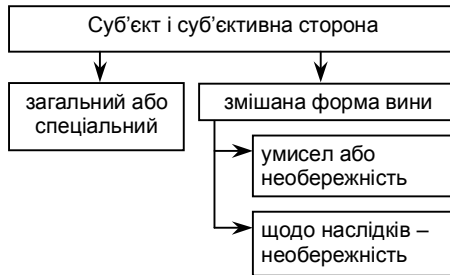
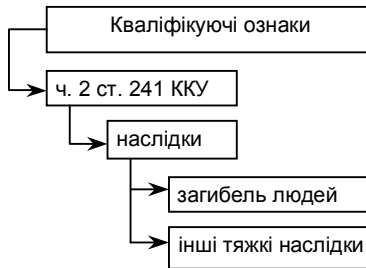

Схема 4

Порушення правил охорони вод (ст. 242 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він посягає на водні об'єкти, які складають основу всього живого на землі, шляхом їх забруднення, зміни властивостей або використанням, що створює реальну небезпеку для життя та здоров'я людини і всього довкілля.

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують охорону водних об'єктів від забруднення, а додатковим – життя, здоров'я людей, власність тощо.

Предмет злочину – материкові води.

Об'єктивна сторона злочину характеризується дією або бездіяльністю, тобто порушенням усіх правил охорони видів вод, що спричинило

їх забруднення різними відходами виробничої діяльності підприємств, установ, організацій тощо.

Зміна природних властивостей вод – це втрата або значне погіршення їх лікувальної, питної, іншої екологічної цінності внаслідок змін їх фізичних, хімічних, біологічних, лікувальних показників. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

У ч. 2 ст. 242 ККУ передбачена відповідальність за **кваліфікуючими ознаками**, а саме: загибель або захворювання людей, масова загибель об'єктів тваринного або рослинного світу або інші тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона характеризується складною формою вини, тобто як умисною, так і необережною, а щодо наслідків – тільки необережною (ч. 2).

Суб'єкт злочину – загальний.

Схема 1

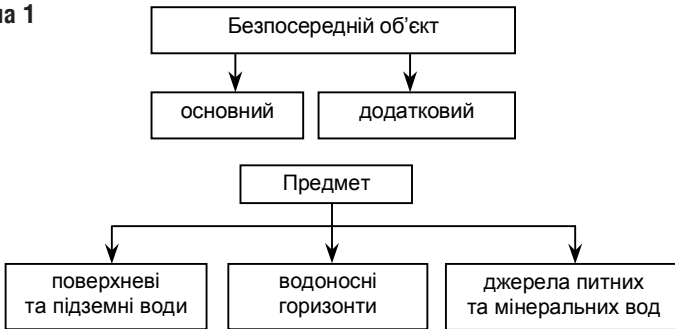

Схема 2

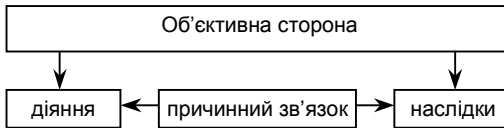

Схема 3

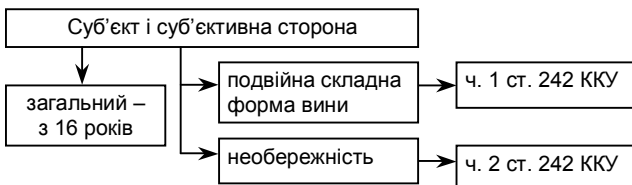
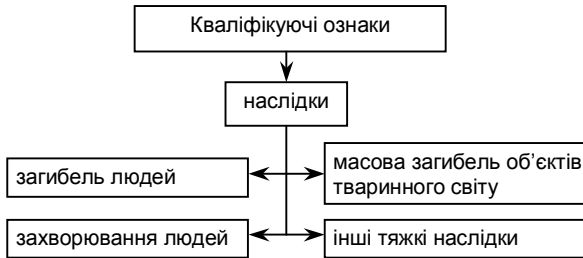

Схема 4

Забруднення моря (ст. 243 КК України)

Суспільна небезпечність злочину полягає в тому, що в разі забруднення моря завдаються великі матеріальні збитки, гинуть люди та страждають живі організми і загалом навколишнє середовище.

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо забезпечення встановленого порядку використання моря, екологічної безпеки морського середовища, а додатковим – життя і здоров'я людей.

Предмет злочину – внутрішні морські води і територіальне море.

Об'єктивна сторона злочину визначається законом і характеризується як забруднення моря в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або в межах вод виключної (морської) екологічної зони України матеріалами чи речовинами, шкідливими для життя, здоров'я людей, або відходами внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це спричинило небезпеку для життя, здоров'я людей або живих ресурсів моря, могло перешкодити законним видам використання моря, а також незаконне скидання чи поховання в межах внутрішньоморських чи територіальних вод України або у відкритому морі зазначених матеріалів, речовин і відходів (ч. 1 ст. 243 ККУ). Як бачимо, для складу злочину необхідно встановити не тільки місце його вчинення, а й наслідок, тобто наявність забруднення моря, що повинно створювати небезпеку для життя, здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло перешкодити законним видам використання моря. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єкт злочину може бути загальний, але частіше за все – спеціальний, тобто посадова особа, на яку покладено обов'язки дотримуватися спеціальних правил поведінки охорони морських вод.

Суб'єктивна сторона характеризується змішаною формою вини: щодо забруднення моря – умисел або необережність, а щодо наслідків – необережність.

Частина 2 зазначеної статті передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного та рослинного світу або інші тяжкі наслідки.

Щодо ч. 2 ст. 243 ККУ, то вона практично передбачає самостійний склад злочину, об'єктивна сторона якого встановлює відповідальність за неповідомлення відповідальними за те особами морських та повітряних суден або інших засобів і споруд, що знаходяться в морі, адміністрації найближчого порту України, іншому уповноваженому органу або особі, а в разі скидання з метою поховання – організації, яка видає дозволи на скидання, інформації про підготовлюване або здійснена внаслідок крайньої потреби скидання чи невідворотні втрати в межах морських і територіальних вод України або у відкритому морі шкідливих речовин чи сумішей, що містять такі речовини понад встановлені норми, інших відходів, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло завдати шкоди зонам лікування і відпочинку або перешкодити іншим законним видам використання моря. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків. Суб'єктивна сторона характеризується умислом або необережністю, а щодо наслідків – необережністю.

Схема 1

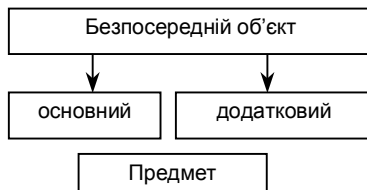

Схема 2

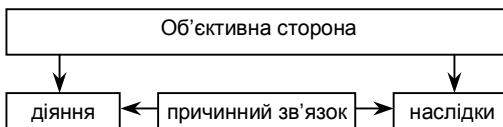

Схема 3

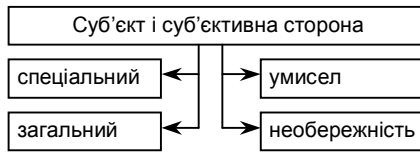

Схема 4

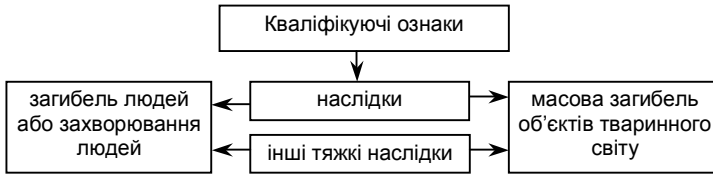

Схема 5

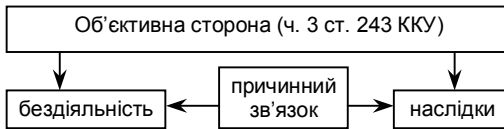
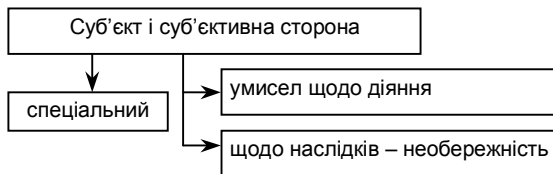

Схема 6

Порушення законодавства про континентальний шельф України (ст. 244 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо забезпечення встановленого порядку використання, освоєння та охорони континентального шельфу України та природних об'єктів, а додатковим – безпека людського судноплавства та екології.

Предмет злочину – континентальний шельф України (це поверхня та надра морського дна до глибини моря 200 м у районах, прилеглих до узбережжя або до островів держави).

Об'єктивна сторона характеризується дією або бездіянням у таких формах:

- 1) порушення законодавства про континентальний шельф України, що заподіяло істотну шкоду (наслідки);
- 2) невжиття заходів для захисту живих організмів моря від шкідливих відходів або небезпечних випромінювань та енергії, якщо це створило небезпеку їх загибелі або загрожувало життю чи здоров'ю людей (наслідки);
- 3) причинний зв'язок між ними.

Злочин належить до невеликої тяжкості і вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується змішаною формою вини або необережністю.

Суб'єктом злочину за ч. 1 ст. 244 ККУ може бути як громадянин України, так і особа без громадянства.

Об'єктивна сторона ч. 2 ст. 244 ККУ передбачає відповідальність за руйнування, розробку, дослідження природних багатств та інші роботи на континентальному шельфі України, які здійснюються іноземцями, якщо це не передбачено договорами між Україною та іноземною державою, згода на обов'язковість якого надала Верховна Рада України, або спеціальним дозволом, виданим у встановленому законом порядку. Злочин належить до невеликої тяжкості і вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто іноземець, який проводив зазначені роботи без дозволу.

Схема 1

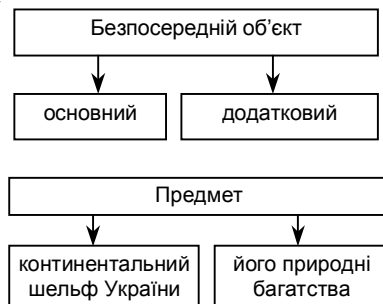

Схема 2

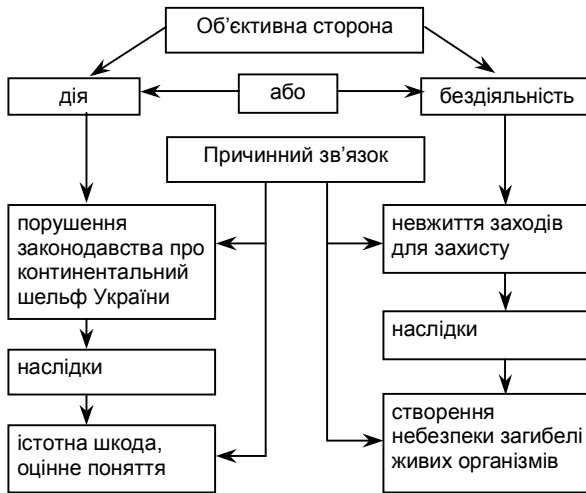

Схема 3

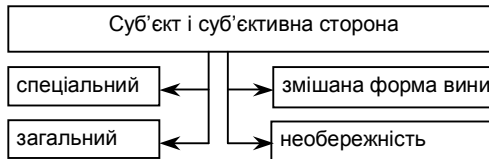

Схема 4

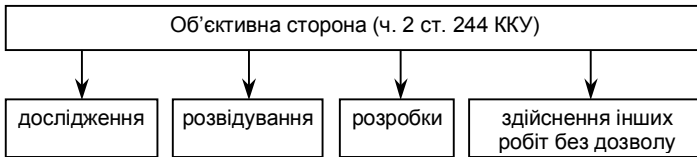

Схема 5

9.3. Злочини у сфері лісокористування, захисту рослинного і тваринного світу

Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу (ст. 245 КК України)

Суспільна небезпечність знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, уздовж залізниць полягає в тому, що ці дії завдають шкоди науково обґрунтованому раціональному використанню, охороні й відтворенню лісів, зелених насаджень, а також довкіллю загалом.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що виникають при забезпеченні охорони лісових масивів, зелених насаджень тощо, а додатковим – громадська безпека, здоров'я і життя людей тощо.

Предмет злочину – лісові масиви, зелені насадження навколо населених пунктів, уздовж залізниць, а також стерні сухих дикорослих трав.

Об'єктивна сторона характеризується трьома ознаками: діянням, суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком, тобто виражається в знищенні або пошкодженні лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, уздовж залізниць, а також стерні, сухих дикорослих трав, або її залишків на землях сільськогосподарського призначення вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільнонебезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом або необережністю (ч. 1 ст. 245 ККУ) і тільки необережністю в ч. 2 ст. 245 ККУ.

Суб'єкт злочину – будь яка особа, яка досягла 16-річного віку.

Частина 2 ст. 245 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: загибель людей, масова загибель тварин або інші тяжкі наслідки.

Схема 1

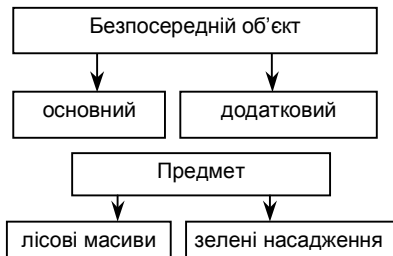

Схема 2

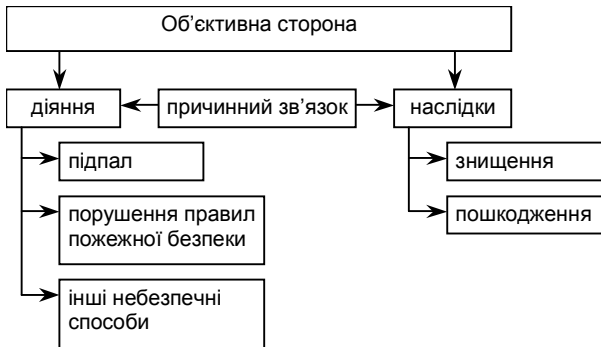
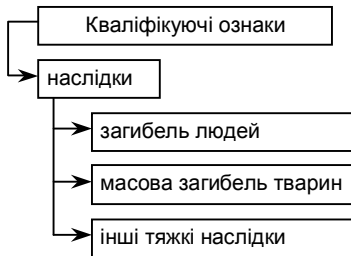

Схема 3

Схема 4

Незаконна порубка лісу або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу (ст. 246 КК України)

Суспільна небезпека цього злочину полягає в тому, що завдається шкода докільню загалом і державі зокрема – істотна шкода і навіть тяжкі наслідки.

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що врегульовують порядок охорони, раціонального використання лісу, чагарників або інших лісових насаджень.

Предмет злочину – дерева, чагарники та інші лісові насадження.

Об'єктивна сторона злочину характеризується незаконною порубкою дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, їх незаконне перевезення, зберігання, збут, що заподіяло істотну шкоду, яка у дві тисячі разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Незаконною є порубка зазначених у законі насаджень з порушенням законодавства, наприклад, без оформлення необхідних документів (дозволу, ордера, або не на відведеній ділянці, або не в тій кількості).

Злочин вважається закінченим, якщо зазначеними вище діями заподіяно істотну шкоду.

Частина 2, 3, 4 ст. 246 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, зазначені дії вчинені у заповідниках або на територіях чи об'єктах природного-заповідного фонду, або в інших особливих лісах; спричинили наслідки, тобто такі, які у п'ять тисяч разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку і є осудною.

Схема 1

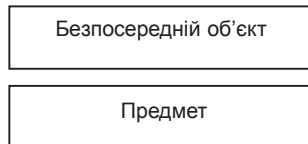

Схема 2

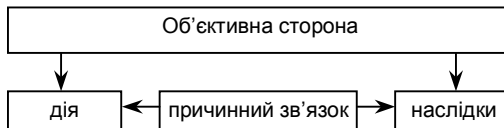

Схема 3

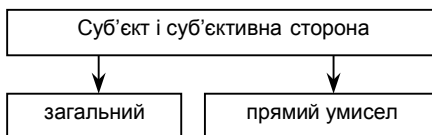

Схема 4

Порушення законодавства про захист рослин (ст. 247 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, пов'язані із захистом рослин від шкідливих хвороб тощо, а додатковим – здоров'я людей тощо.

Предмет злочину – рослини.

Об'єктивна сторона характеризується діянням, тобто порушенням правил, установлених для боротьби зі шкідниками, хворобами рослин, інших вимог законодавства про захист рослин, що спричинило тяжкі наслідки, а також необхідного причинного зв'язку між ними, а саме: між діянням і наслідками. Тяжкими наслідками є: заподіяння значного матеріального збитку, зараження хворобами або загибель значної частини площі лісу тощо. Ураховується розмір заподіяння шкоди через зазначені порушення, зокрема, шкода життю та здоров'ю людей. Зважаючи на бланкетність диспозиції ст. 247 ККУ для притягнення до кримінальної відповідальності, за нею потрібно точно встановити, які з правил були порушені і в чому це порушення виявилось (тобто наслідки). Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона злочину має складний характер і визначається окремо до дії і окремо до наслідків, що настали. Порушення може бути вчинене як умисно, та і з необережності. Щодо наслідків вина виражається тільки в необережності.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку і на яку покладені обов'язки щодо здійснення заходів боротьби зі шкідниками та хворобами рослин.

Схема 1

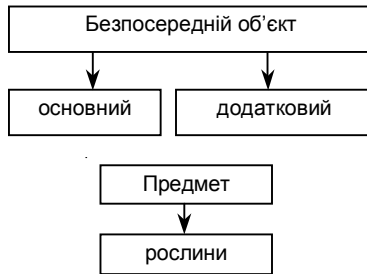

Схема 2

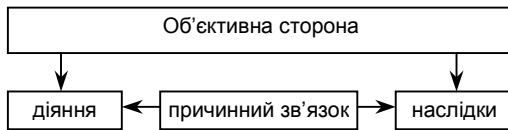
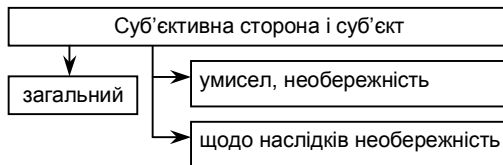

Схема 3

Незаконне полювання (ст. 248 КК України)

Суспільна небезпечність злочину визначається посяганням на встановлені законом суспільні відносини щодо захисту, раціонального використання і відтворення тваринного світу.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо вдосконалення порядку охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу.

Предмет злочину – тварини та птахи, які перебувають у стані природної волі або напіввільного існування, але належать до природного фонду.

Об'єктивна сторона полягає в діянні, тобто порушенні правил полювання, якщо воно заподіяло істотну шкоду, а також незаконному полюванню в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або полюванні на тварин, птахів чи інші види тваринного світу, що занесені до Червоної книги України. Істотною шкодою вважається заподіяння матеріальних збитків, що удвісті і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Отже, можна констатувати, що об'єктивна сторона складається з трьох ознак: діяння, наслідків, причинного зв'язку між ними. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків або з моменту вчинення зазначених у диспозиції дій.

Частина 2 ст. 248 ККУ має кваліфікуючі ознаки, а саме: якщо зазначені дії вчинені службовою особою з використанням службового становища, або за попередньою змовою групи осіб, або способом масового знищення тварин, птахів чи інших видів тваринного світу, або з використанням транспортних засобів, або особою, раніше судимою за такий злочин.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом або необережністю. Мотиви можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

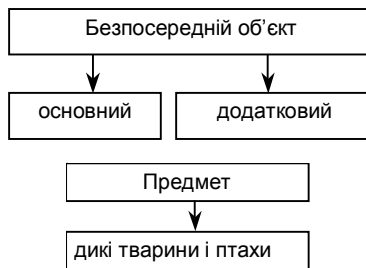

Схема 2

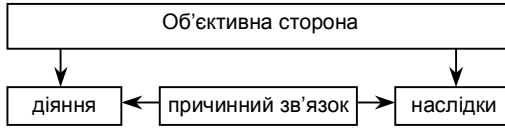

Схема 3

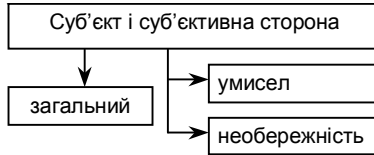
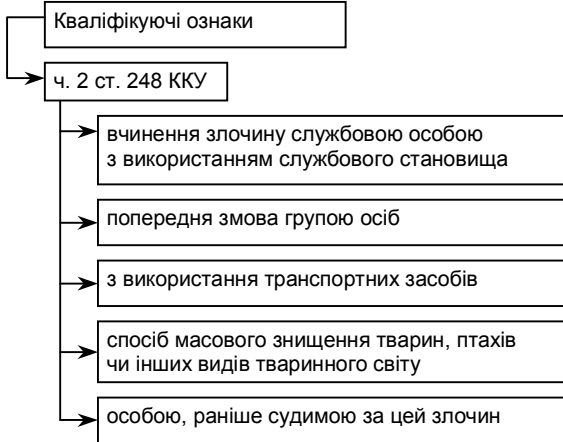

Схема 4

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину визначається тим, що він завдає шкоди рибним запасам та іншим водним тваринам в Україні шляхом їх насильницького знищення.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують порядок раціонального використання й відтворення риб та інших об'єктів водної фауни і флори.

Предмет злочину – риби та інші водні організми, які мають промислове значення, зокрема для виробництва добрива тощо.

Об'єктивна сторона характеризується незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, якщо воно

заподіяло істотну шкоду, для визначення якої необхідно враховувати не тільки вартість, а й екологічну цінність, кількість здобутого, а також розмір шкоди, завданої довкіллю.

Частина 2 ст. 249 ККУ має **кваліфікуючі ознаки**, а саме: якщо зазначені дії вчинені із застосуванням вибухових отруйних речовин, електроструму, іншими способами знищення риб, звірів чи іншого виду тваринного світу або особою, раніше судимою за такий злочин.

Суб'єктивна сторона характеризується як умисною формою вини, так і необережністю.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

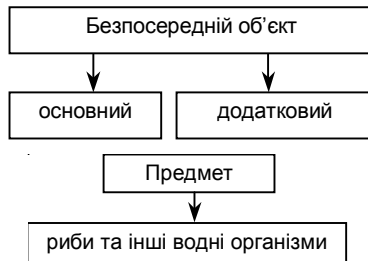

Схема 2

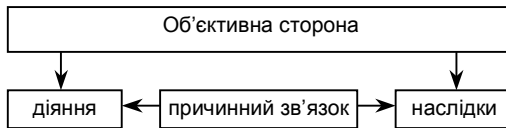

Схема 3

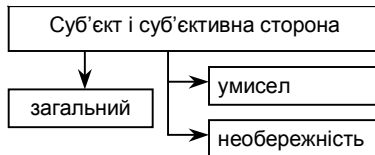
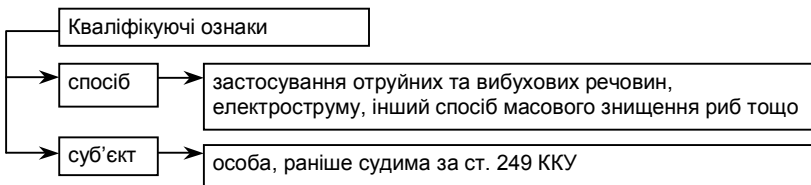

Схема 4

Проведення вибухових робіт з порушення правил охорони рибних запасів (ст. 250 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що виникають у визначеному законом порядку проведення вибухових робіт, спрямованому на охорону рибних запасів або водних тварин від знищення.

Предмет – риби або дикі водні тварини.

Об'єктивна сторона утворюють активні дії об'єкта, які полягають у проведенні вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин. Практичним працівникам слід розуміти, що для настання кримінальної відповідальності не потрібне встановлення шкідливих наслідків, досить встановити сам факт проведення вибухових робіт з порушенням правил рибоохорони. Склад злочину – формальний.

Суб'єктивна сторона може бути як умисною, так і з необережності. **Суб'єкт** злочину – осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

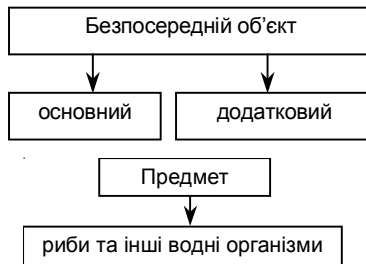
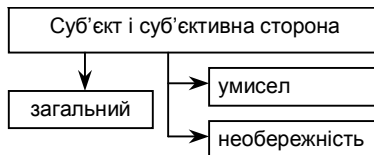

Схема 2

Схема 3

Порушення ветеринарних правил (ст. 251 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину пов'язана із завданням значної шкоди сільському господарству та особливо тваринництву, створює можливість захворювання різними хворобами (сибірською виразкою, саном тощо).

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо екологічної безпеки галузі ветеринарної медицини, а додатковим — здоров'я населення, власність.

Предмет — тварини, птахи та інші представники фауни.

Об'єктивна сторона характеризується наявністю всіх трьох ознак, а саме: діяння — порушення ветеринарних правил; суспільно небезпечні наслідки — настання епізоотії або спричинення тяжких наслідків; причинний зв'язок між ними. Порушення ветеринарних правил може виявитись у невиконанні заходів щодо карантину тварин тощо.

Епізоотія — це поширення заразних хвороб тварин за порівняно короткі проміжки часу на значні території, що характеризуються безперервністю епізоотичного процесу. Способи зараження можуть бути різними (зараження продуктів, спільне утримання хворих та здорових тварин тощо).

Інші тяжкі наслідки — це велика смертність птахів та тварин, масова загибель риби, бджіл тощо. Можуть захворіти і люди. Установлення тяжких наслідків є питанням окремого догляду і залежить від поширених обставин злочину.

Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом або необережністю щодо самого діяння, а щодо наслідків — необережною формою вини.

Суб'єкт злочину — осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Це може бути як приватна, так і службова особа, на яку було покладено обов'язок дотримуватися ветеринарних правил.

Схема 1

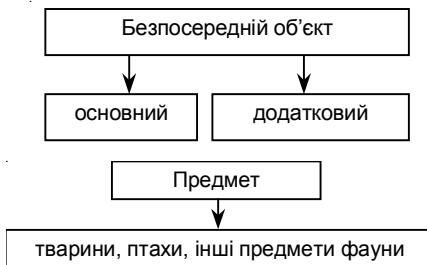

Схема 2

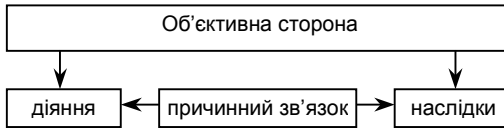
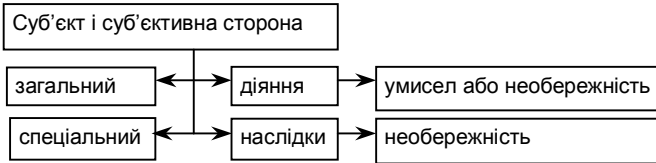

Схема 3

Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252 КК України)

Суспільна небезпечність злочину полягає в спричиненні шкоди територіям, взятим під охорону державою, та об'єктам природно-заповідного фонду.

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що виникають при забезпеченні порядку використання територій та об'єктів, які взяті під особливу охорону, а додатковим — життя і здоров'я людей, власність тощо.

Предмет злочину — території, взяті під охорону державою, та об'єкти природно-заповідного фонду України.

Об'єктивна сторона характеризується знищенням або пошкодженням територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду України. Під знищенням потрібно розуміти приведення території або природно-заповідного фонду в повну непридатність для використання їх за цільовим призначенням.

Пошкодженням вважається погіршення його якості, зменшення природно-охоронної, наукової, естетичної, рекреаційної та іншої цінності або приведення його на певний час в непридатний стан для цільового використання.

Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом (прямим або непрямым).

Суб'єкт злочину — загальний.

Частина 2 ст. 252 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, зокрема тілесних ушкоджень різної тяжкості одній або кільком особам, тяжких майнових збитків або інших збитків. Водночас необхідно розуміти, що встановлення інших тяжких наслідків є питанням окремого фонду і залежить від конкретних обставин злочину. Наприклад, не можна кваліфікувати дії винного в підпалі іншим загальнонебезпечним способом, що спричинило загрозу життю і здоров'ю людей, або завдало значної матеріальної шкоди предметам злочину.

Схема 1

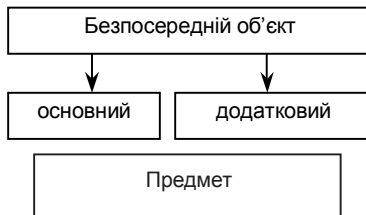

Схема 2

Схема 3

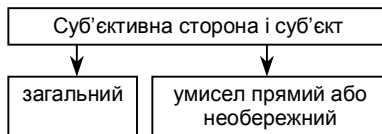
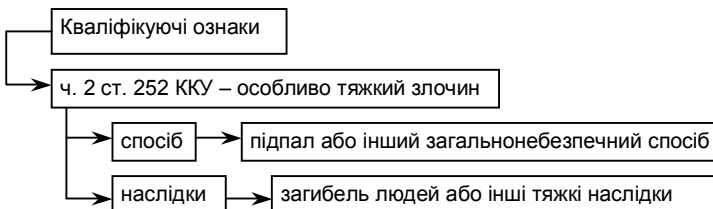

Схема 4

Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо екологічної безпеки в галузі архітектурної діяльності.

Предмет злочину – проект, інша аналогічна документація.

Проект – це документація для будівництва об'єктів архітектури, що складається із креслень, графічних і технологічних матеріалів тощо.

Інша аналогічна документація – це архітектурно планувальні завдання на проектування, технічні умови щодо інженерного забезпечення об'єктів архітектури тощо.

Об'єктивна сторона характеризується розробленням і здачею проектів, іншої аналогічної документації замовнику без обов'язкових інженерних систем захисту довкілля або введення в експлуатацію споруд без такого захисту, якщо вони створили небезпеку тяжких технологічних аварій, екологічних катастроф, загибелі або масового захворювання населення, або інші тяжкі наслідки. Злочин вважається закінченим з моменту створення небезпеки настання тяжких технологічних аварій, екологічних катастроф, загибелі або масового захворювання населення, або інших тяжких наслідків як результату розробки і здачі проектів, інш аналогічної документації без обов'язкових інженерних систем захисту довкілля, або введення в експлуатацію споруд без такого захисту.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом щодо діяння, наслідки – необережним умислом або необережністю.

Суб'єкт злочину службова або спеціально уповноважена особа (архітектор, розробник тощо).

Схема 1

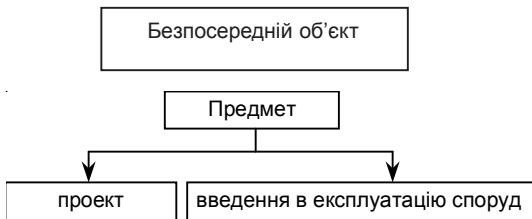

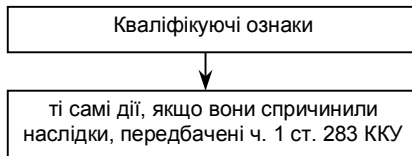
Схема 2

Схема 3

Схема 4

Безгосподарське використання земель (ст. 254 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо екологічної безпеки в галузі охорони і використання земель, їх придатності за призначенням.

Предмет злочину – поверхня землі, що покриває родючий шар ґрунту.

Об'єктивна сторона характеризується наявністю трьох обов'язкових ознак: 1) діяння (дія або бездіяння) – безгосподарське використання земель; 2) суспільно небезпечні наслідки – тривале знищення або втрата їх родючості, виведення земель із сільськогосподарського обороту, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту; 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками. Злочин вважається закінченим з моменту настання наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною або необережною формою вини.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і на яку покладено обов'язки дбайливого ставлення до використання земель.

Схема 1

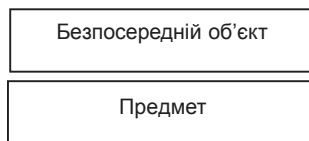

Схема 2

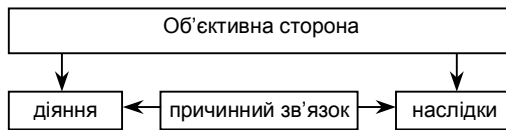
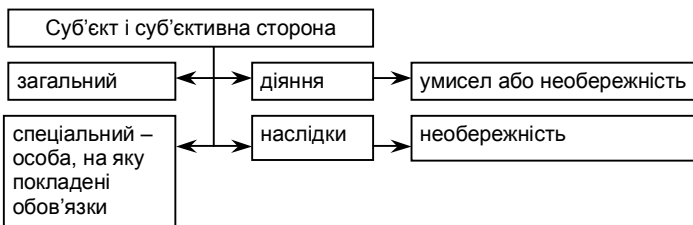

Схема 3

Контрольні запитання

1. Назвіть суб'єкти злочинів проти довкілля.
2. Особливості кваліфікації дій службових осіб.
3. Назвіть злочини проти довкілля, які суб'єкт вчиняє умисно.
4. Назвіть злочини проти довкілля, які суб'єкт вчиняє з необережності.
5. Дайте характеристику істотної шкоди.
6. Дайте характеристику тяжких наслідків.
7. Що таке природно-заповідний фонд (характеристика)?
8. Який дозвіл потрібен на порубку лісів?
9. Назвіть причини незаконного полювання.
10. У яких випадках добування риби і звіра вважається незаконним?
11. Назвіть ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 254 КК України.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 55 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019.
4. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины: Проблемы теории и развития законодательства / С. Б. Гавриш. Харьков: Основа, 1994. 639 с.
5. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків, 2003. 1196 с.
6. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник / за ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015. 576 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. В. В. Сухоноса (мол.). Суми: Університетська книга, 2018. 420 с.
8. Матвійчук В. Критерії відмежування кримінально-правових діянь від інших правопорушень у сфері навколишнього природного середовища / *Юридична Україна*. 2006. № 8 С. 69–73.
9. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол.) Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.
10. Закон України від 5.11.2009 р. № 17 08 – VI. *Голос України*. 2009. 8 грудня (№ 232).

Злочини проти громадської безпеки

10.1. Загальна характеристика злочинів проти громадської безпеки та їх види

Специфіка злочинів проти громадської безпеки полягає в тому, що вони створюють небезпеку загального характеру, тобто загрозу настання серйозної шкоди життєво важливим інтересам багатьох громадян. Тому безпека людини визнається в Україні однією з найвищих соціальних цінностей, про що прямо записано в ч. 1 ст. 3 Конституції України. Родовим об'єктом цих злочинів є громадська безпека (загальна), тобто такі відносини між громадянами, за яких небезпека загального характеру мінімізована. Як правило, суспільна безпека охороняється особливим правовим регламентом, дотримання якого відповідає найважливішим суспільним інтересам, що охороняються законом. Наприклад, злочинні організації за своєю природою завжди готові застосувати погрозу або насильство, скориставшись зброєю, і, отже, залякують людей, породжують у них обґрунтовану тривогу за своє життя, здоров'я, власність тощо. Як бачимо, обов'язковою ознакою абсолютної більшості зазначених злочинів є зброя, боєприпаси, вибухові речовини та пристрої, радіоактивні матеріали та інші предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення.

Об'єктивна сторона цих злочинів полягає в суспільно небезпечному діянні, що порушує громадську безпеку та створює умови для загибелі людей чи інших тяжких наслідків.

Більшість злочинів проти громадської безпеки належать до злочинів із формальним складом і можуть бути вчинені лише шляхом дії, а злочини з матеріальним складом (ст. 264, 267, 270) вчиняються шляхом як дії, так і бездіяльності.

Загибель людей означає загибель хоча б однієї або кількох осіб. Під іншими тяжкими наслідками необхідно розуміти заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній або кільком особам, середньої тяжкості двом або більше особам, заподіяння майнової шкоди у великому або особливо великому розмірі.

Суб'єктивна сторона зазначених злочинів з формальним складом характеризується прямим умислом, а з матеріальним – необережністю. Мета та мотив цих злочинів не є обов'язковими ознаками і можуть бути різними.

Суб'єктом злочину проти громадської безпеки здебільшого є будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку, а в деяких випадках 14-річного віку.

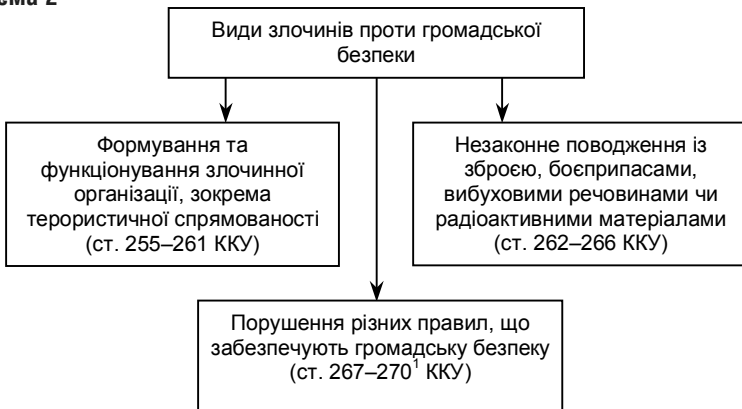
Отже, злочин проти громадської безпеки можна визначити як суспільно небезпечні, передбачені ККУ вчинені діяння (дія або бездіяння), скоєні суб'єктами злочину, що порушують громадську безпеку і створюють загальні умови для загибелі людей чи інші тяжкі наслідки або заподіюють такі наслідки.

Зазначені злочини поділяють на три види (схема 2).

Схема 1

Схема 2

10.2. Види злочинів

Створення злочинної організації (ст. 255 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що виникають при забезпеченні безпеки особи, суспільства і держави від діяльності злочинних організацій. Особливо тяжкий злочин.

Об'єктивна сторона злочину характеризується створенням злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництвом такою організацією або участю в ній, або участю в злочинах, вчинюваних такою організацією, сприянням зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, а також матеріальним забезпеченням злочинної організації або організованих груп. Цей злочин належить до злочинів з формальним складом вчинення лише шляхом дії.

Злочинна організація – це організована група особливового типу, найбільш небезпечна форма співучасті. Тому законодавець передбачив, що саме створення злочинної організації для вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів вважається вже закінченим злочином. Злочинна організація визнається створеною в разі утворення стійкого ієрархічного об'єднання кількох осіб (три і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Під керівництвом потрібно розуміти здійснення організаційних або управлінських функцій щодо організаційної групи, її структурних підрозділів, сходок, а також окремих учасників як при вчиненні зазначених злочинів, так і в разі забезпечення злочинного об'єднання.

Створення постійного зв'язку між структурними підрозділами – це особи, які з'єднують такі угруповання з метою здійснення спільних дій з планування, вчинення одного чи кількох тяжких бо особливо тяжких злочинів. Участь у злочинній організації передбачає існування вже створеної злочинної організації, про що особа, яка вступає, знає. Тому злочин вважається закінченим з моменту погодження на вступ до злочинної організації, навіть якщо особа, яка вступала, і не брала участі у скоєних злочинною організацією злочинах.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Варто наголосити, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета вчинення саме тяжкого або особливо тяжкого злочину, а організація,

керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп — мета розробки планів і умов спільного вчинення зазначених злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій з структурованою організованою групою, зокрема і з метою урегулювання конфліктів між ними. Мотив — матеріальна вигода, корисна з метою наживи.

Особа, яка створила злочинну організацію з метою вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів і керувала нею, повинна нести кримінальну відповідальність не тільки за ст. 255 ККУ, а й відповідно до ч. 1 ст. 30 ККУ за всі злочини, вчинені злочинною організацією, якщо вони охоплювалися її умислом. У разі скоєння окремими членами злочинної організації злочинів, які не охоплювалися умислом і не входили в плани злочинної організації, то відповідальність за ці злочини несуть лише ті особи, які їх вчиняли.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку. У ч. 2 ст. 255 ККУ передбачена заохочувальна форма (крім організатора), за якою особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона добровільно повідомила про створення злочинної організації або участь в ній та активно сприяла її розкриттю.

Схема 1

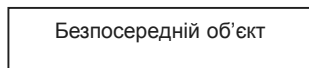

Схема 2

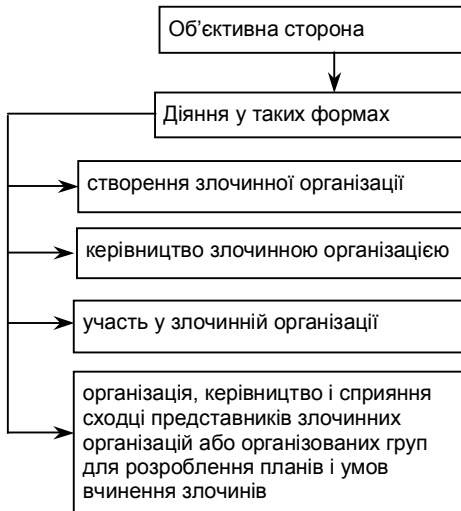
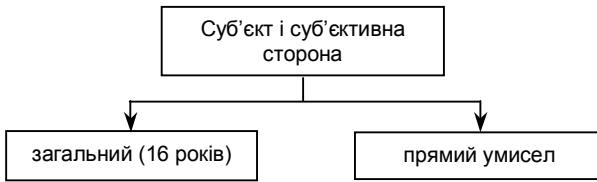

Схема 3

Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256 КК України)

Безпосередній об'єкт – суспільні відносини, що забезпечують безпеку особи, суспільства та держави від діяльності злочинних організацій (ч. 4 ст. 28 ККУ).

Цей злочин пов'язаний із діями, передбаченими в ст. 255 ККУ, але не є співучастю в ньому. Зазначені в диспозиції ст. 256 ККУ дії створюють сприятливі умови для існування злочинних організацій і вчинення ними тяжких злочинів, а головне, ускладняється їх своєчасне розкриття, затримання й покарання всіх учасників злочинно-групування.

Об'єктивна сторона характеризується двома формами, а саме: 1) заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності шляхом надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, грошей, цінних паперів, технічних пристроїв; 2) заздалегідь не обіцяне здійснення інших дій зі створення умов, які сприяють їх злочинній діяльності. Якщо було заздалегідь обіцяне – то такі дії являють собою співучасть у злочині, передбаченому ст. 255 ККУ (ч. 5 ст. 29 ККУ).

Зазначеними вище способами винний забезпечує можливість учасникам злочинної організації мати необхідні предмети, користуватися ними тощо. Проте необхідно пам'ятати, що винний вступає у зв'язок з учасниками злочинної організації після її створення і вчинення нею злочинів, які були скоєні раніше.

Склад злочину формальний. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з названих дій незалежно від того, вдалося винному сприяти чи ні.

Частина 2 ст. 256 ККУ передбачає кваліфікуючі ознаки, а саме: зазначені дії вчинені службовою особою або повторно.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Якщо суб'єкт не усвідомлював, що має справу з учасниками злочинної

організації і хоч об'єктивно і сприяв їм, то склад злочину, передбаченого ст. 256 ККУ, виключається. У такому разі необхідно вести справу за ст. 396 ККУ. Мотив і мета можуть бути різними і на склад злочину не впливають.

Суб'єктом злочину може бути осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

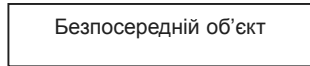

Схема 2

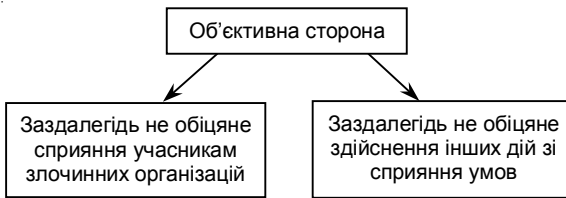
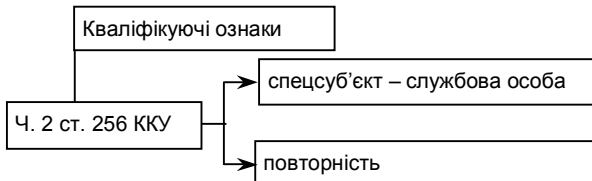

Схема 3

Схема 4

Бандитизм (ст. 257 КК України)

Суспільна небезпечність бандитизму полягає в тому, що банди вчиняють, як правило, тяжкі й особливо тяжкі злочини, зокрема вбивства, зґвалтування, насильницьке заволодіння майном, транспортними засобами, зброєю, наркотиками тощо.

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують безпеку особи, суспільства та держави від діяльності злочинних організацій.

Банда (італ. *banda* – збройний загін) – один із спеціальних видів злочинної організації, тобто найбільш небезпечні форми співучасті (ч. 4 ст. 28 ККУ). Банда має свої ознаки, а саме: стійкість, озброєність, загальна мета всіх учасників злочинного угруповання – вчинення нападів на організації й окремих осіб. У банді повинно бути не менше трьох суб'єктів злочину.

Стійкість визначає тривалість існування банди в часі. Банди, як правило, створюються не для вчинення одного злочину, а для злочинної діяльності. Для банди характерним є скоєння значної кількості злочинів упродовж тривалого часу. Дуже рідко банда може бути створена для вчинення одного або кількох конкретних злочинів, які потребують ретельної підготовки (наприклад, напад на банк, кредитну організацію тощо).

Озброєність банди на практиці розуміють як озброєність хоча б одного бандита, а інші ж члени банди повинні це усвідомлювати. Озброєння може бути різним – як вогнепальним, так і холодним, а також боеприпасами і вибуховими речовинами, пристроями тощо. Проте дії банди, пов'язані з незаконним носінням, зберіганням, реманентом та передачею предметів озброєння один одному, є складовими бандитизму і додаткової кваліфікації за ст. 263 ККУ не потребують. Інколи в практичних працівників виникає сумнів щодо кваліфікації дій винних, якщо вони володіють зброєю на законних підставах. Звісно, дії винних за наявності інших ознак банди необхідно кваліфікувати за ст. 257 ККУ. Якщо організована група озброєна теслярськими сокирами, кухонними ножами, косами, вилами, то така група як банда розглядатися не може. Також необхідно пам'ятати, що для кваліфікації бандитизму не потрібно, щоб озброєння було використане при нападах, досить щоб воно було передбачене.

Під нападом потрібно розуміти будь-які насильницькі дії, пов'язані зі скоєнням злочину або з погрозою застосування таких дій, якщо вони спрямовані на досягнення злочинного результату. Ще

раз наголосимо, що зброя може і не застосовуватися, головне, що вона наявна в членів банди. Банду можна вважати створеною з моменту досягнення її учасниками згоди щодо вчинення першого нападу і наявності аналогічних планів на майбутнє.

Суб'єктивну сторону бандітизму більшість науковців характеризують трьома формами, а саме:

- 1) організацією озброєної банди з метою нападу на підприємство, організацію, установу чи на окремих осіб;
- 2) участь у такій банді;
- 3) участь у вчиненому бандою нападі.

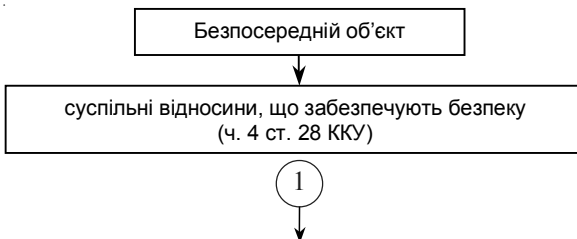
Для складу зазначеного злочину достатньо вчинення хоча б однієї з цих дій. На наш погляд, до зазначених норм необхідно додати ще одну – це керівництво бандою, під якими розуміють не тільки діяльність її голови, а й іншу управлінську діяльність, наприклад, керівництво конкретним нападом. Крім того, без лідера банда не зможе приймати конкретні та перспективні рішення, пов'язані як із плануванням, матеріальним забезпеченням і організацією злочинної діяльності банди, так і вчиненням нею конкретних нападів. Без зазначених дій банда не може бути створена, у такому разі дії винних необхідно кваліфікувати як замах на бандітизм.

Участь в озброєній банді потрібно розуміти не тільки як безпосереднє здійснення нападів, а й як факт вступу до неї та виконання інших активних дій, спрямованих на створення сприятливих умов, зокрема фінансування, надання зброї, приміщень, транспорту, пошук об'єктів для нападу тощо. Умисна, навіть разова участь у нападі разом з бандою створює склад злочину, передбаченого в ст. 287 ККУ.

Суб'єктивна сторона бандітизму характеризується виною у формі прямого умислу.

Суб'єктом злочину є особа, якій виповнилося 14 років. Організатор банди повинен нести відповідальність як виконавець злочину за ст. 287 ККУ, навіть якщо в подальшому він не брав участі в діяльності банди.

Схема 1

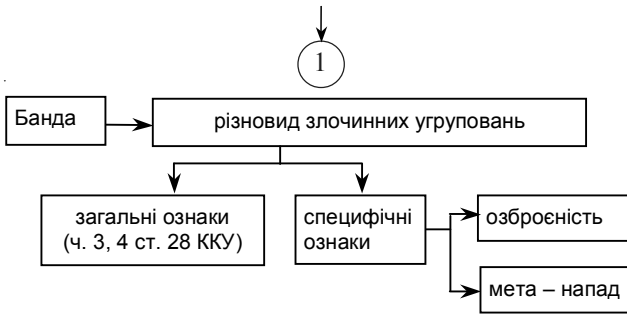

Схема 2

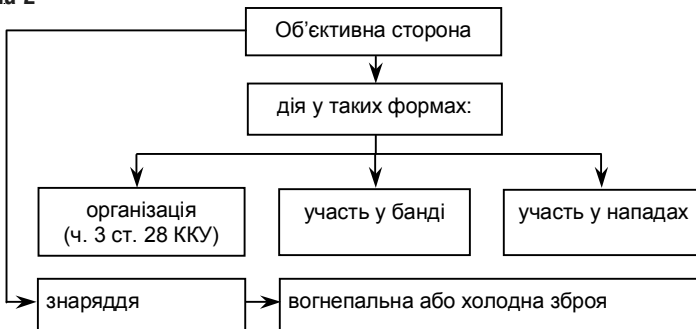
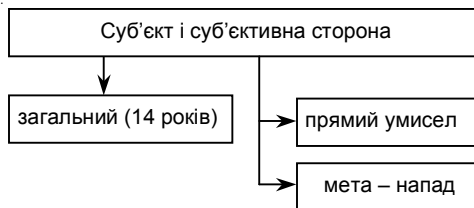

Схема 3

Терористичний акт (ст. 258 КК України)

Терористичний акт є одним із найбільш небезпечних злочинів проти громадської безпеки. Він створює загальну небезпеку і заподіює значну або тяжку шкоду життю і здоров'ю людини, власності, довкіллю, нормальному функціонуванню органів влади, підприємств, установ чи організацій, викликає в населення паніку тощо.

Основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо основ суспільної безпеки, а додатковим – життя і здоров'я людини, власність тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується у формі альтернативних дій: застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створюють небезпеку для життя і здоров'я людини або завдають майнову шкоду чи настання інших тяжких наслідків, або якщо такі дії вчинені з метою залякування населення, порушення громадської безпеки, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з такою самою метою. Під застосуванням зброї необхідно розуміти використання її вражаючих властивостей проти життя, здоров'я, майна чи довкілля.

Про поняття вибуху, підпалу визначено в ст. 113 ККУ, проте вони повинні наводити жах на людей і створювати небезпеку для їх життя, майна тощо.

Під іншими діями розуміють дії, які порівнюються з підпалом, наводять жах на населення, створюють небезпеку життю і здоров'ю людини, наносять майнову шкоду, мають інші тяжкі наслідки тощо.

Погроза може бути вчинена в різний спосіб: у виступі, у засобах масової інформації тощо. Проте погроза повинна бути реальною. Якщо вона явно не могла бути реалізованою, то дії винного слід кваліфікувати за ст. 259 ККУ. Якщо погроза реальна, то злочин вважається закінченим.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом й альтернативною метою, а саме:

- 1) порушенням громадської безпеки;
- 2) залякуванням населення;
- 3) провокацією воєнного конфлікту міжнародного ускладнення тощо.

Водночас потрібно пам'ятати, якщо зазначені дії винного вчинені з метою ослаблення держави, то відповідальність настає за диверсією.

Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Частини 2 і 3 ст. 258 ККУ мають кваліфікуючі ознаки а саме: повторність, попередня змова групою осіб, значна майнова шкода (оцінке поняття), інші тяжкі наслідки (оцінке поняття), загибель людей.

Частина 6 ст. 258 ККУ має заохочувальну норму, яка передбачає звільнення від кримінальної відповідальності за діяння, передбачені

Схема 1

Схема 2

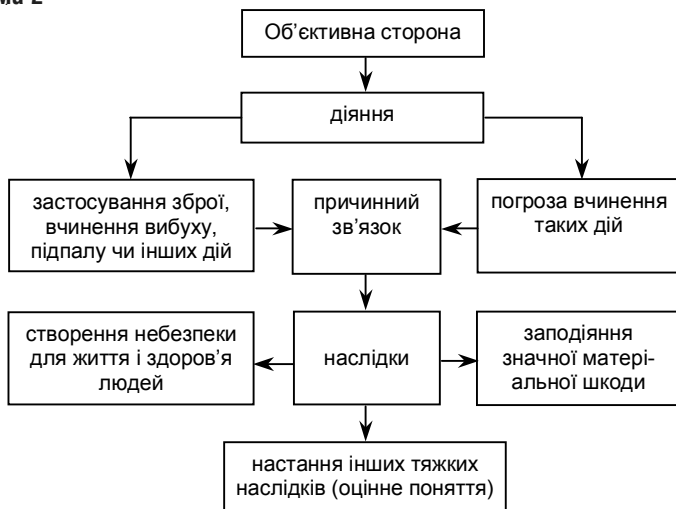

Схема 3

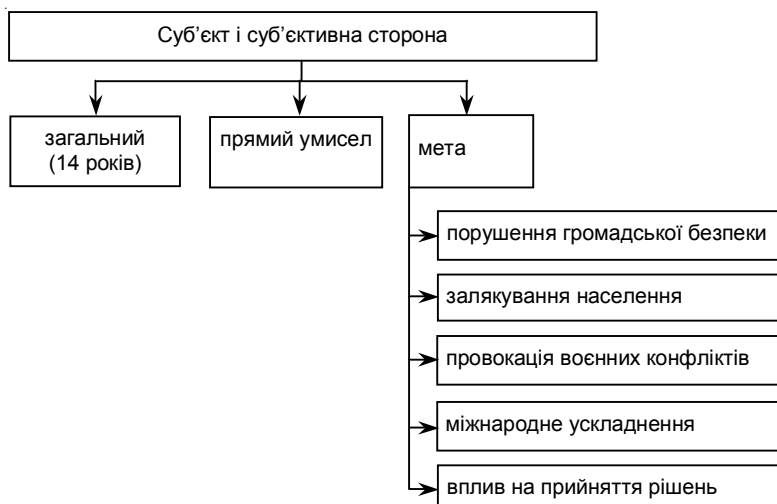
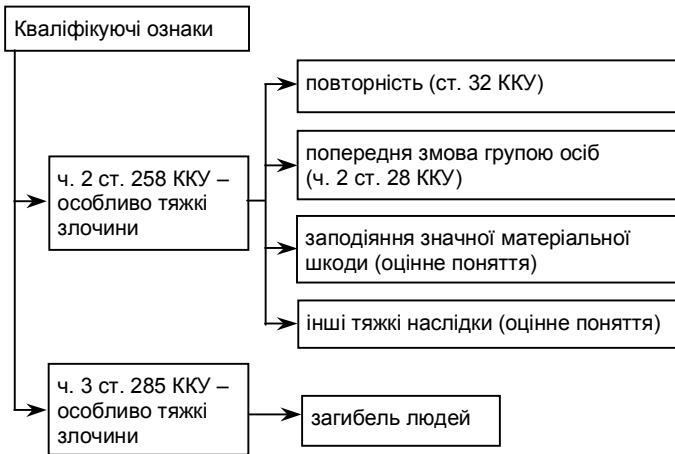

Схема 4

ч. 1 ст. 258 ККУ в частині погрози вчинення терористичного акту, якщо особа до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно повідомила правоохоронний орган про цей злочин, сприяла його припиненню або розкриттю, у разі якщо внаслідок цього і вчинених заходів відвернено небезпеку для життя і здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо в її діях немає складу іншого злочину.

Втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258¹ КК України)

Безпосередній об'єкт злочину аналогічний безпосередньому об'єкту злочину, передбаченого ст. 258 ККУ.

Об'єктивна сторона характеризується двома формами: 1) втягвання особи у вчинення терористичного акту; 2) примушування до вчинення терористичного акту з використанням обману, шантажу, уразливого стану особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, унаслідок чого інша особа всупереч своєму бажанню повинна вчинювати терористичний акт. Способи втягвання або примушування зазначені в диспозиції ст. 258¹ ККУ.

Злочин вважається закінченим з моменту здійснення дії щодо втягнення у вчинення терористичного акту чи примушення до цього, незалежно від того, чи вдалося винному зробити задумане.

Частина 2 ст. 258¹ ККУ передбачає кваліфікуючі ознаки, а саме: якщо такі дії вчинені щодо кількох осіб або повторно, за попередньою змовою групи осіб, службовою особою з використанням службових обов'язків.

Суб'єктивна сторона прямим умислом, мотиви та цілі можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають. **Суб'єкт** злочину – загальний, осудна особа, яка досягла 16 років.

Схема 1

Схема 2

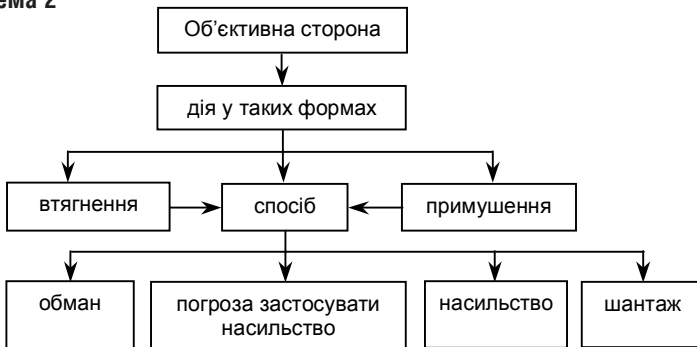

Схема 3

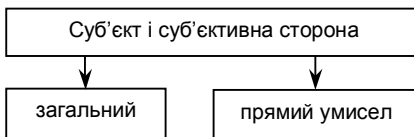
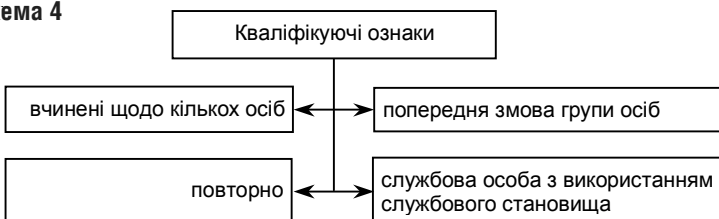

Схема 4

Публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258² КК України)

Безпосередній об'єкт злочину аналогічний безпосередньому об'єкту ст. 258 ККУ.

Об'єктивна сторона характеризується публічним закликком до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження, виготовлення та зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами. Під публічними закликами до вчинення терористичного акту необхідно розуміти виражені в будь-якій формі (усній, письмовій, з використанням технічних засобів, інформаційно-телекомунікаційної мережі) звернення до інших осіб з метою залучити їх до здійснення терористичної діяльності. Злочин вважається закінченим з моменту публічного хоча б одного звернення незалежно від того вдалось залучити інших громадян до вчинення терористичного акту чи ні. Розповсюдження матеріалів з такими закликами означає їх поширення (роздачу, розсилання, передачу тощо) з метою ознайомити людей з цими закликами для публічного підбурювання до вчинення терористичного акту. Проте потрібно розуміти, що зберігання матеріалів з такими закликами без мети їх розповсюдження й підбурювання до вчинення терористичного акту не утворює складу злочину.

У частині 2 ст. 258² ККУ зазначена кваліфікуюча ознака, а саме: використання засобів масової інформації.

Суб'єктивна сторона для всіх видів публічних закликів характеризується прямим умислом і метою підбурювання до вчинення терористичного акту й подальшого розповсюдження. Мотиви можуть бути різними. **Суб'єкт** злочину – загальний.

Схема 1.

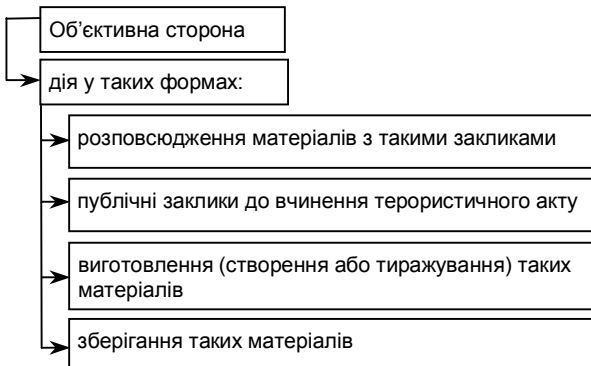

Схема 2

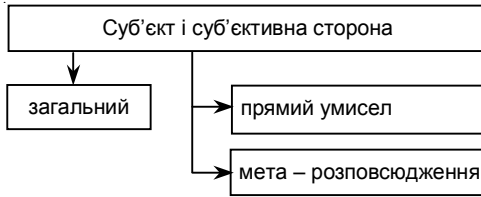
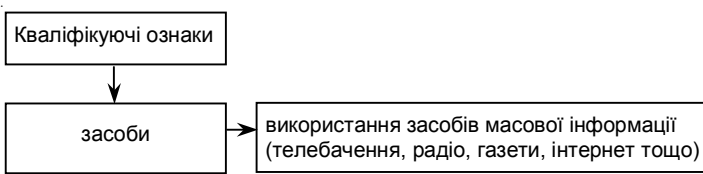

Схема 3

Створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³ КК України)

Об'єктивна сторона полягає в таких формах:

- 1) створення терористичної групи чи терористичної організації;
- 2) керівництво нею;
- 3) участь у терористичній групі чи терористичній організації;
- 4) матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи організації.

Терористична група або терористична організація – це стійкі злочинні об'єднання, створені для вчинення терористичних злочинів. Терористична група є видом організованої групи (ч. 3 ст. 28 ККУ), а терористична організація – видом злочинної організації (ч. 4 ст. 28 ККУ).

Поняття «створення терористичної групи чи терористичної організації», «керівництво нею», а так само «участь у ній» аналогічне до тих, що розглянуті при аналізі складів злочинів, передбачених ч. 1 ст. 255 і ст. 256–257 ККУ. Водночас необхідно розуміти, що матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації само собою утворює склад окремого злочину, тому дії винного необхідно додатково кваліфікувати за статтею іншого відповідного злочину.

Злочин вважається закінченим незалежно від того, чи почали учасники терористичної групи (організації) вчинювати терористичні

злочини. Злочини, скоєні учасниками терористичних груп (організацій), кваліфікуються за відповідною статтею і за ст. 258³ ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Необхідно пам'ятати, що обов'язковою умовою створення терористичної групи і терористичної організації, керівництво ними або участь в них є мета – вчинення терористичного злочину. Загалом мотив і мета можуть бути різними.

Суб'єкт злочину – осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Зауважимо, що частина 2 ст. 258³ ККУ передбачає заохочувальну норму, яка передбачає звільнення від кримінальної відповідальності, якщо особа: не була організатором, керівником терористичної організації або групи; добровільно повідомила правоохоронні органи про відповідну терористичну діяльність; сприяла її розкриттю й припиненню злочинів, вчинених у зв'язку із створенням або діяльністю такої групи чи організації, якщо в її діях немає іншого злочину.

Схема 1

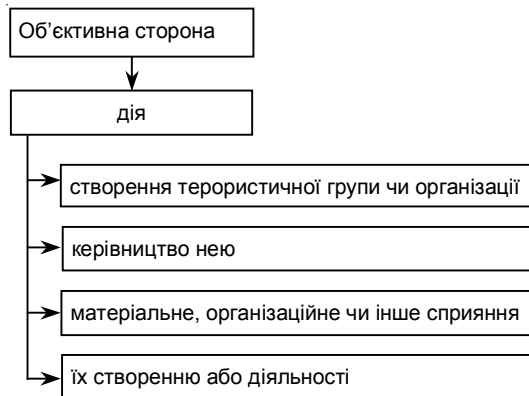

Схема 2

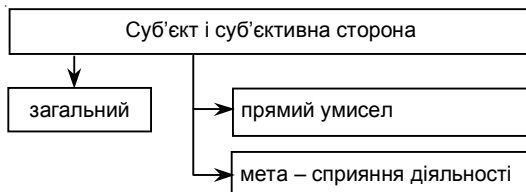
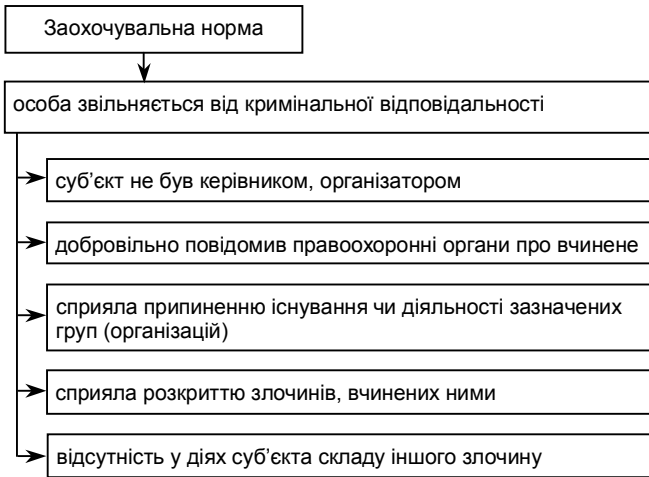

Схема 3

Сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258⁴ КК України)

Об'єктивна сторона характеризується вербуванням особи для вчинення терористичного акту, матеріальною винагородою, їх фінансуванням, іншим матеріальним забезпеченням, озброєнням, навчанням і, нарешті, використанням особи для вчинення терористичного акту.

Навчання осіб для вчинення терористичного акту означає проведення з ними занять з фізичної і психологічної підготовки, а також способів вчинення зазначених злочинів, правилами володіння зброєю, вибуховими речовинами тощо. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-яких дій, зазначених у диспозиції ст. 258⁴ ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і обов'язковою метою – вчинення терористичного акту.

Суб'єкт злочину – загальний.

У частині 2 ст. 258⁴ ККУ передбачені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: щодо кількох осіб, повторність, попередня змова групою осіб або службовою особою з використанням свого службового становища.

Схема 1

Схема 2

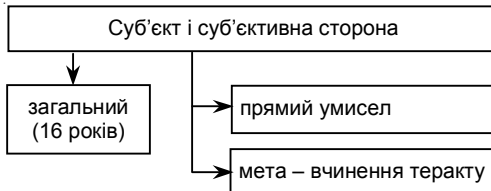
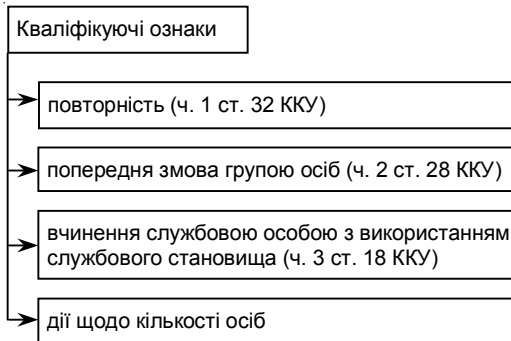

Схема 3

Фінансування тероризму (ст. 258⁵ КК України)

Об'єктивна сторона злочину характеризується дією, спрямованою на сприяння тероризму в таких формах: фінансування тероризму, тобто надання грошових коштів, оплата рахунків, кредитування та здійснення інших фінансових операцій для окремих терористів та терористичної групи (організації) для підготовки або вчинення терористичного акту, або втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів для їх вчинення, сприяння вчиненню терористичного акту, створення терористичної групи (організації).

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення однієї із зазначених дій.

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу і обов'язковою метою — надання фінансової (матеріальної) допомоги.

Суб'єкт злочину — загальний, тобто фізична осудна особа з 16-річного віку.

У частині 2 і 3 ст. 258⁵ ККУ виражені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, корисливий мотив, попередня змова групою осіб, або у великому розмірі (якщо розмір фінансового або матеріального забезпечення перевищує 6000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян), або якщо вони призвели до заподіяння значної майнової шкоди (оцінне поняття), організованою групою чи в особливо великому розмірі (якщо розмір фінансового або матеріального забезпечення перевищує 18 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), або якщо вони призвели до інших тяжких наслідків (оцінне поняття).

Схема 1

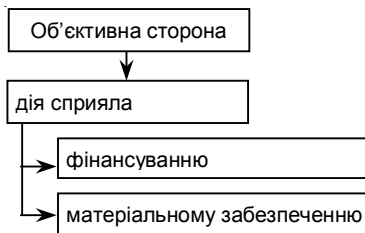

Схема 2

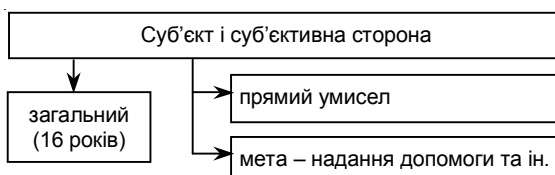

Схема 3

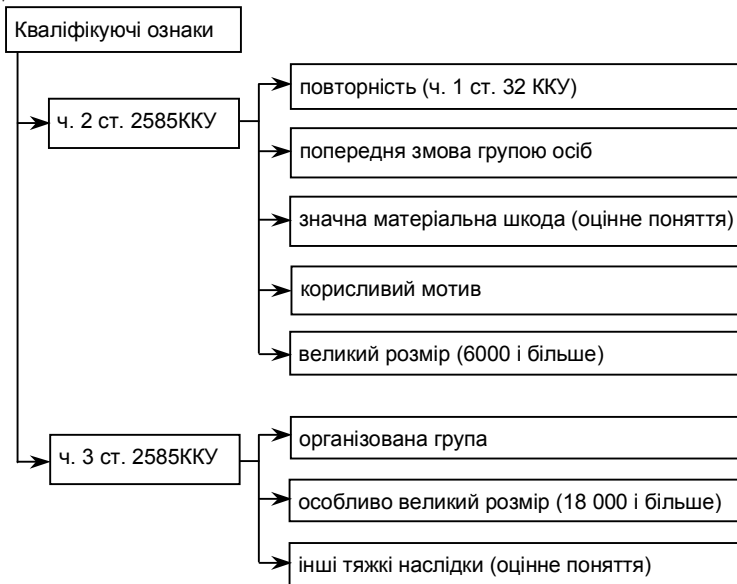
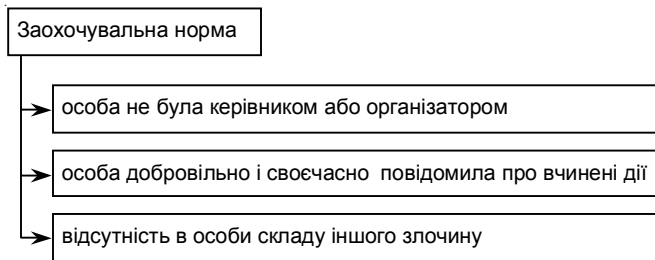

Схема 4

Варто зазначити, що частина 4 ст. 258⁵ ККУ передбачає заохочувальну норму, яка визначає, що особа, крім організатора або керівника терористичної групи (організації), звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені цією статтею, якщо вона добровільно до притягнення до кримінальної відповідальності повідомила про відповідну терористичну діяльність або в інший спосіб сприяла її припиненню, або запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину.

Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які виникають при забезпеченні громадської безпеки в частині достовірної інформації про дії, що становлять їх небезпеку.

Об'єктивна сторона злочину характеризується завідомо неправдивим повідомленням про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками, що були доведені до відома будь-якої особи. Злочин із формальним складом може бути вчинений лише дією і вважається закінченим з моменту неправдивого повідомлення у будь-якій формі (усній, письмовій тощо).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, тобто винний знає, що він говорить неправду і бажає цього. **Суб'єктом** злочину може бути будь-яка осудна особа, якій виповнилося 16 років.

У частині 2 ст. 259 ККУ передбачені **кваліфікуючі ознаки** – повторність і спричинення тяжких наслідків (оцінне поняття).

Схема 1

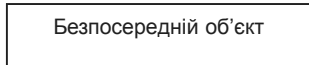

Схема 2

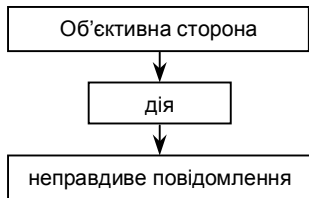

Схема 3

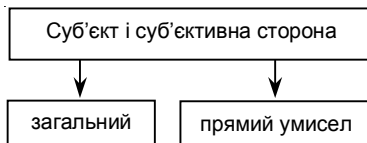
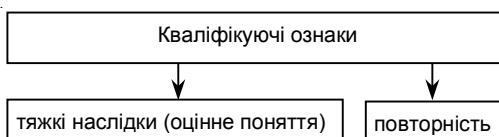

Схема 4

Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які забезпечують громадську безпеку від діяльності непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Об'єктивна сторона характеризується такими формами:

- 1) діяння, тобто створення не передбачуваних законами України воєнізованих формувань або участь в їх діяльності;
- 2) створення не передбачуваних законом збройних формувань або участь в їх діяльності;
- 3) керівництво зазначеними формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки;
- 4) участь у складі зазначених формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи громадян.

Незаконними є воєнізовані формування, створення яких заборонено Конституцією України, а також воєнізовані та збройні формування, не передбачені законами України. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту створення воєнізованого або збройного формування, якщо ними не вчинено жодної дії, заради якої вони були створені. Під озброєністю необхідно розуміти наявність в учасників будь-якого виду вогнепальної або іншої зброї, боєприпасів і вибухових речовин, зокрема кустарного виробництва, а також бойової техніки. Від бандитизму незаконне збройне формування відрізняється відсутністю ознак банди. Проте за певних умов воно може перерости в банду. Як правило, незаконне збройне формування утворюється з метою ведення бойових дій чи виконання поліцейських функцій на певній території. Керівництво формуванням здійснюється за рахунок управлінських функцій щодо об'єднань, рот або іншої групи, або інших її учасників з метою забезпечення діяльності цього формування.

Під фінансуванням потрібно розуміти надання або збір коштів, або надання фінансових послуг, усвідомлюючи, для якої мети вони надаються. Участю в діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань вважається членство в таких формуваннях, перебування у їх складі та виконання будь-яких дій для їх успішного функціонування.

Суб'єктивна сторона характеризується тільки прямим умислом, тобто учасники цього формування усвідомлюють його незаконність і свою належність до нього, але діють, щоб виконати поставлене їм завдання.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Вчинення в складі незаконного воєнізованого або збройного формування інших злочинів необхідно кваліфікувати за сукупністю частин 1 або 2 ст. 260 ККУ і статті Особливої частини ККУ, яка передбачає відповідальність за ці злочини.

Для кваліфікації дій винного за частиною 5 ст. 260 ККУ достатньо загибелі однієї людини. Під іншими тяжкими наслідками потрібно розуміти шкоду екологічну, зокрема масове отруєння людей, тобто

Схема 1

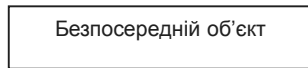

Схема 2

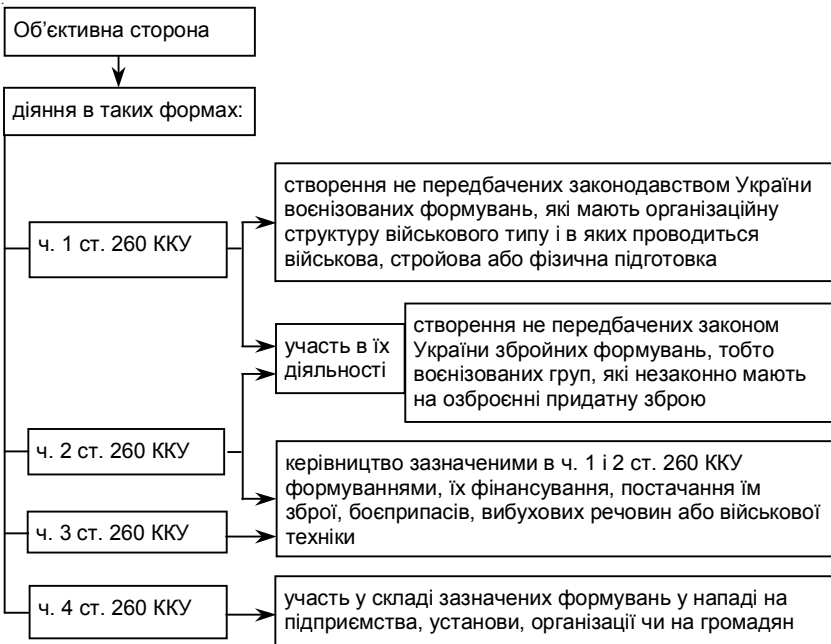

Схема 3

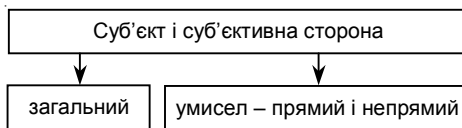
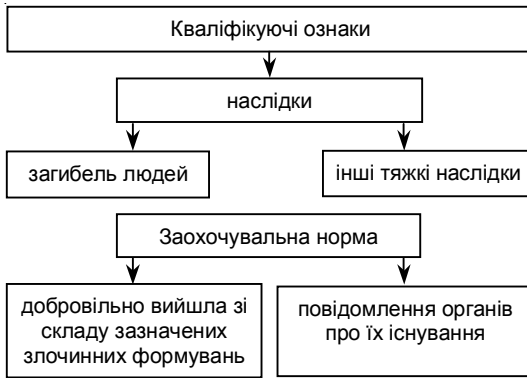

Схема 4

це поняття є оцінним. Частина 5 ст. 260 ККУ має **кваліфікуючі ознаки**, а саме: загибель людей або інші тяжкі наслідки (оцінне поняття). Частина 6 ст. 260 ККУ передбачає заохочувальну норму, тобто звільнення від кримінальної відповідальності за дії, передбачені частинами 1 і 2 ст. 260 ККУ, якщо особа добровільно вийшла з такого формування і повідомила про його існування органам державної влади чи органам місцевого самоврядування.

Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261 КК України)

Це злочин терористичної спрямованості, його суспільна небезпечність полягає в тому, що сам факт нападу на зазначені об'єкти створює загрозу аварій, катастроф, загибелі людей, спричинення шкоди їх здоров'ю тощо.

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що виникають при забезпеченні безпеки об'єктів, на яких є зазначені предмети, небезпечні для оточення.

Предмет злочину – об'єкти, на яких виготовляються, зберігаються або якими транспортуються радіоактивні, хімічні, біологічні чи вибухонебезпечні матеріали, речовини, предмети.

Об'єктивна сторона злочину полягає в нападі на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення. Злочин із формальним складом. Він вважається закінченим з моменту нападу на об'єкт, на якому виготовляються, зберігаються, або на який транспортуються радіоактивні, хімічні, біологічні чи вибухоне-

Схема 1

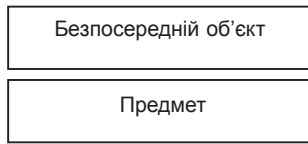
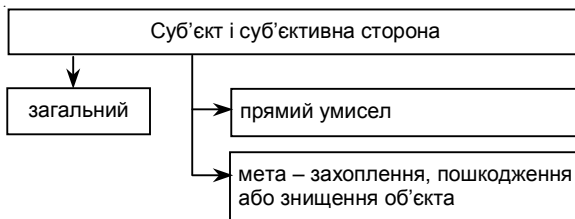

Схема 2

Схема 3

безпечні матеріали, речовини, предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, незалежно від того, чи вдалося винному його пошкодити, знищити.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і обов'язковою спеціальною метою – захоплення, пошкодження або знищення зазначених вище об'єктів.

Суб'єкт – загальний, тобто осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 262 КК України)

Підвищена небезпека цього злочину пояснюється тим, що з використанням незаконно вилученої вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин часто вчинюються тяжкі й особливо тяжкі злочини проти найвищих соціальних цінностей: життя, здоров'я, недоторканності та безпеки громадян.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що встановлюють громадську безпеку.

Предмет злочину – вогнепальна зброя (крім гладкоствольної, мисливської), боеприпаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, радіоактивні матеріали.

Об'єктивна сторона характеризується діянням у формі: викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, заволодіння шляхом шахрайства, або зловживання службовою особою своїм службовим становищем. **Наслідками** є неповернення власнику предметів злочину і причинний зв'язок між діянням і наслідками. Злочин (вимагання) вважається закінченим з моменту висунення вимоги, поєднаної з відповідною погрозою чи насильством, або настанням суспільно небезпечних наслідків.

Вогнепальна зброя – устрій і предмети, конструктивно призначені для ураження живої чи іншої цілі, подачі сигналів.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Проте корисливі мета або мотив, на відміну від злочинів проти власності, не є обов'язковими.

Суб'єкт злочину в разі викрадення, вимагання та розбою – будь-яка осудна особа, яка досягла 14-річного віку, в інших випадках – 16 років.

У частинах 2 і 3 ст. 262 ККУ зазначені **кваліфікуючі ознаки**: повторність, попередня змова групою осіб, зловживання службовою особою своїм службовим становищем, вчинення дії організованою групою, розбою, вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я.

Схема 1

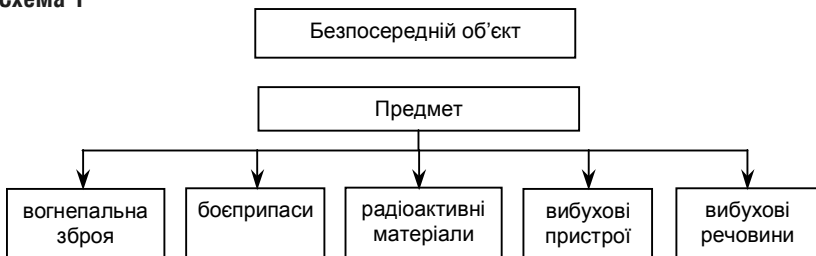

Схема 2

Схема 3

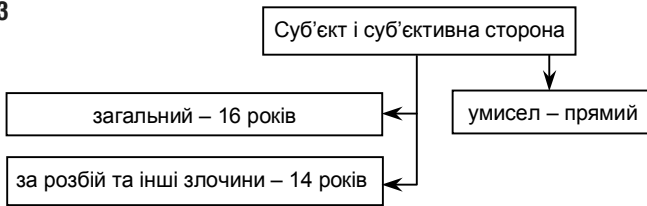
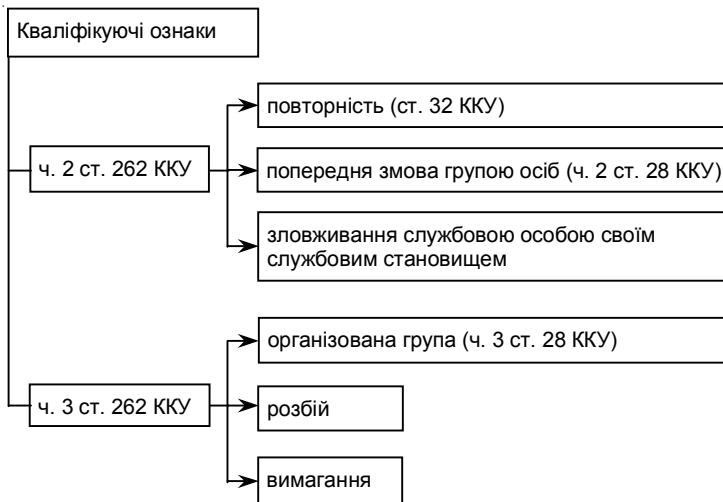

Схема 4

Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України)

Безпосередній об'єкт – суспільні відносини щодо безпеки в частині дотримання правил обліку зброї, боєприпасів, вибухових речовин тощо.

Предмет злочину – вогнепальна зброя, крім гладкоствольної і мисливської, бойові припаси, вибухові речовини і пристрої, кинджали, фінські ножі, кастети та інша холодна зброя.

Об'єктивна сторона, передбачена ч. 1 ст. 263 ККУ, полягає в носінні або зберіганні, придбанні, передачі чи збуті вогнепальної зброї, крім гладкоствольної і мисливської, боєприпасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, без передбаченого законом дозволу, а злочину, передбаченого ч. 2 ст. 263 ККУ, у носінні, виготовленні,

реманенті або збуті кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без зазначеного дозволу. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої дії, зазначеної в диспозиції ст. 263 ККУ дії.

Частина 3 ст. 263 ККУ передбачає заохочувальну норму, звільняє особу від кримінальної відповідальності, якщо воно добровільно здала органам влади зазначені предмети, хоча мала можливість надалі їх зберігати.

Із **суб'єктивної сторони** ці злочинів можуть бути вчинені тільки з прямим умислом, незалежно від цілі і мотиву, а останні можуть бути різними.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

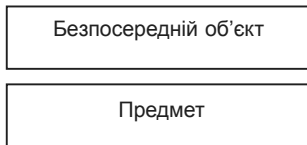

Схема 2

Схема 3

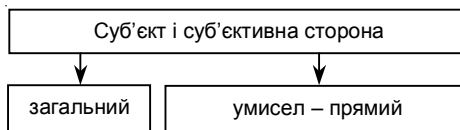
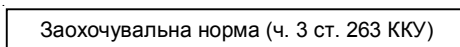

Схема 4

Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв (ст. 263¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо сфери громадської безпеки, зокрема в частині захищеності населення від незаконного обігу зброї, боєприпасів тощо.

Предмет злочину – вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини чи пристрої.

Об'єктивна сторона характеризується діянням, зокрема: виготовленням, переробкою, незаконним ремонтом вогнепальної зброї, фальсифікацією, незаконним видаленням, зміною маркування вогнепальної зброї, а також незаконним виготовленням бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв.

Злочин з альтернативним складом вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених дій.

Суб'єктивна сторона характеризується змішаною формою вини. Злочин може утворюватися як умисно, так і з необережності.

Суб'єкт злочину – осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючі ознаки передбачені частиною 2 і 3 ст. 263¹ ККУ, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, вчинена організованою групою.

Схема 1

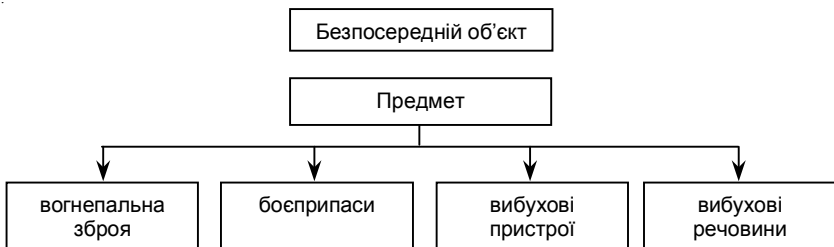

Схема 2

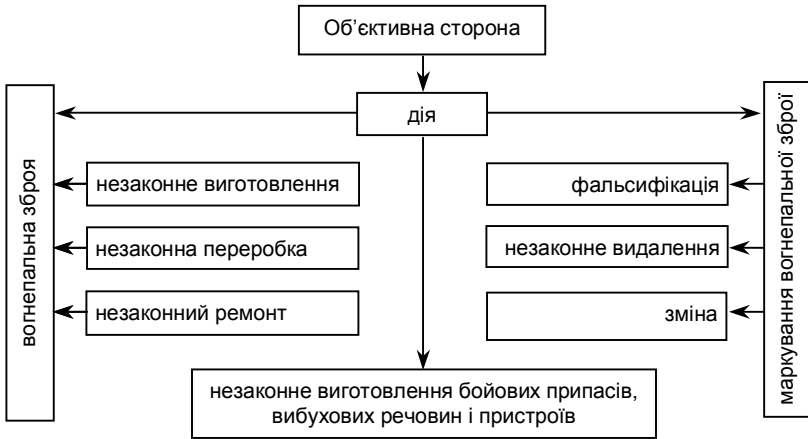

Схема 3

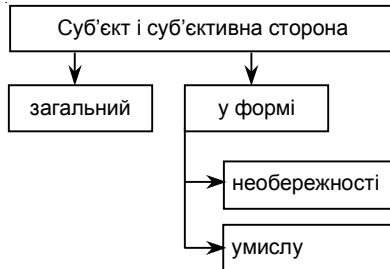
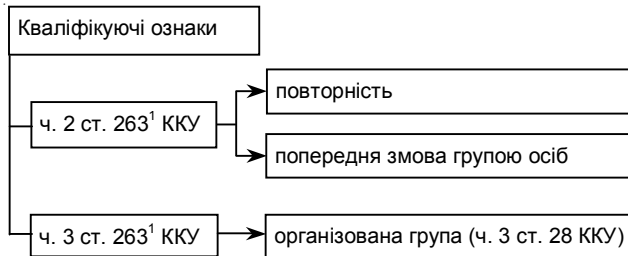

Схема 4

Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів (ст. 264 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він може заподіяти тяжкі наслідки.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що встановлюють громадську безпеку, а додатковим – життя, здоров'я, власність тощо.

Предмет злочину – вогнепальна зброя і бойові припаси.

Об'єктивна сторона характеризується недбалим зберіганням вогнепальної зброї або бойових припасів, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки. Недбале зберігання може бути вчинене як шляхом дії, так і бездіяльності. Наприклад: власник не розрядив рушницю після полювання і передав її погратися дитині. Злочин вважається закінченим з моменту настання загибелі людей або інших тяжких наслідків. Під загибеллю людей слід розуміти загибель хоча б однієї людини. Інші тяжкі наслідки – це заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній особі, а середньої тяжкості – двом особам або більше, а також великої матеріальної шкоди будь-якій юридичній чи фізичній особі. Також необхідно пам'ятати, що між недбалим зберіганням вогнепальної зброї і бойових припасів або іншими тяжкими наслідками повинен бути причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом або необережністю, а щодо наслідків можлива тільки необережна форма вини. Загалом цей злочин, як правило, є необережним.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку і зобов'язана забезпечити зберігання своєї зброї відповідно до встановлених правил.

Схема 1

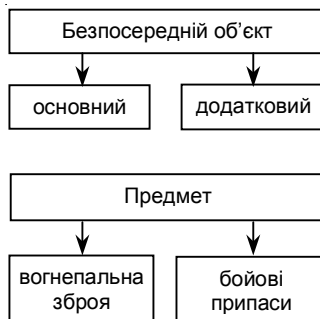

Схема 2

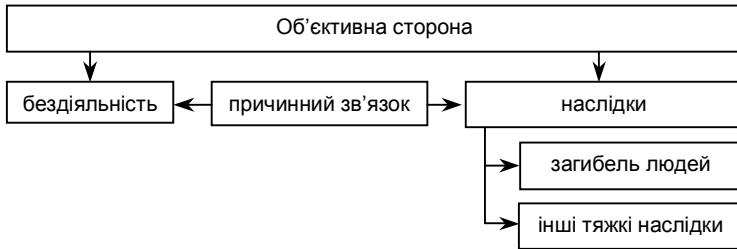
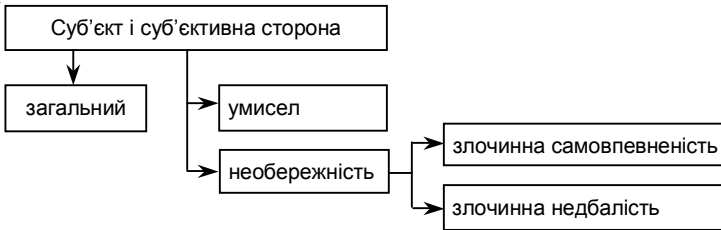

Схема 3

Незаконне поводження з радіоактивними речовинами (ст. 265 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину поділяється на основний – це суспільні відносини, що визначають громадську безпеку в частині дотримання встановлених правил, та додатковий – це життя і здоров'я людей, довкілля тощо.

Предмет злочину – радіоактивний матеріал.

Об'єктивна сторона злочину характеризується незаконним придбанням, носінням, зберіганням, використанням, передачею, видозміненням, знищенням, руйнуванням, розпиленням радіоактивних матеріалів. Для кримінальної відповідальності достатньо вчинення хоча б однієї з таких дій. Проте практичним працівникам варто пам'ятати, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є поводження з радіоактивними матеріалами без передбаченого законом дозволу.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, мотив і мета можуть бути різними. Суб'єктом злочину може бути будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї із зазначених вище дій, незалежно від настання наслідків.

Частина 2 і 3 ст. 265 ККУ містять кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки, а саме: з метою спричинення загибелі людей, забруднення довкілля, заподіяння шкоди здоров'ю людей, майнової шкоди у великому розмірі (якщо прямі збитки становлять суму, що перевищує в 300 разів і більше неоподатковуваний мінімум доходів громадян) або значного забруднення довкілля, повторність, попередня змова групою осіб або інші тяжкі наслідки.

Частина 4 ст. 265 ККУ містить заохочувальну норму, що передбачає звільнення винного від кримінальної відповідальності, якщо він добровільно здасть органам влади радіоактивні матеріали.

Схема 1

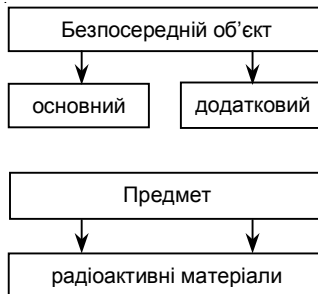

Схема 2

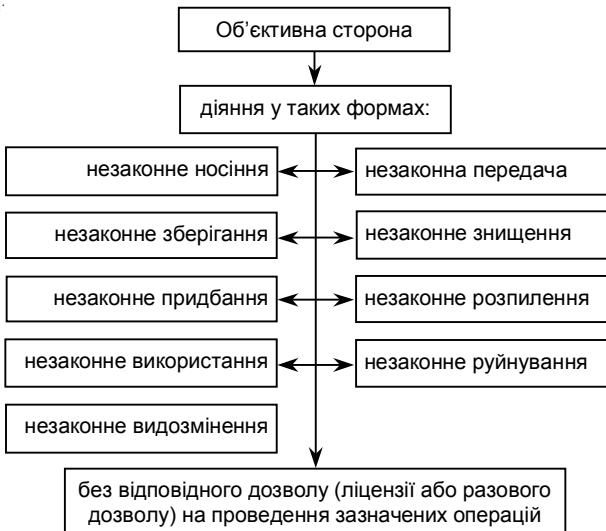

Схема 3

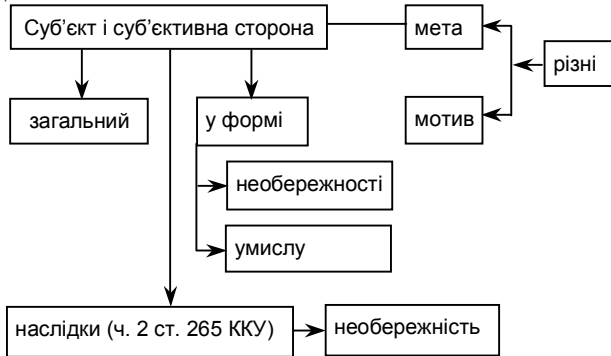
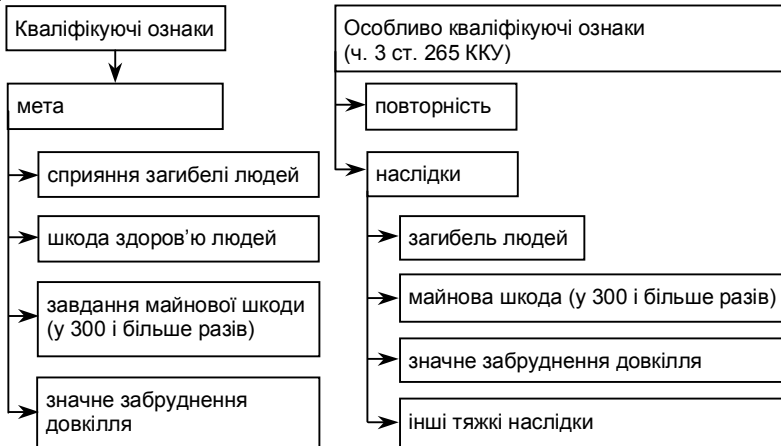

Схема 4

Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 265¹ КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що надають можливості незаконного виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію, а додатковим – життя і здоров'я, власність тощо.

Предмет злочину – ядерний вибуховий пристрій чи пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію. Зауважимо, що предмет злочину може: спричинити загибель людей, завдати шкоду

здоров'ю людей і майнову шкоду у великому розмірі (у 300 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян), а також спричинити значне забруднення довкілля.

Об'єктивна сторона злочину характеризується дією, тобто незаконним виготовленням предмета цього злочину, і може через свої властивості спричинити загибель людей, заподіяти шкоду їх здоров'ю, майнову шкоду у великому розмірі або забруднення довкілля.

Злочин вважається закінченим з моменту виготовлення зазначених предметів.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотив і мета можуть бути різними.

Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

У ч. 2 і 3 ст. 265¹ ККУ передбачені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: дії, вчинені з метою спричинення загибелі людей і шкоди їх здоров'ю; майнової шкоди у великому розмірі (у 300 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян); значне забруднення довкілля; повторність; попередня змова групою осіб і наслідки: загибель людей, шкода їх здоров'ю, майнова шкода у великому розмірі, значне забруднення довкілля, інші тяжкі наслідки. Необхідно пам'ятати, що ч. 1 ст. 265¹ ККУ утворює злочин середньої тяжкості; ч. 2 ст. 265¹ ККУ – тяжкий злочин, а ч. 3 цієї статті – особливо тяжкий злочин.

Схема 1

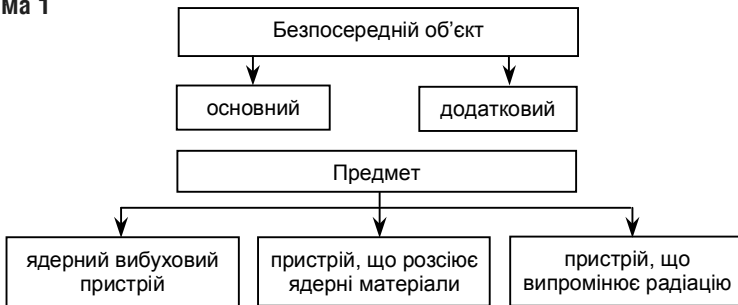

Схема 2

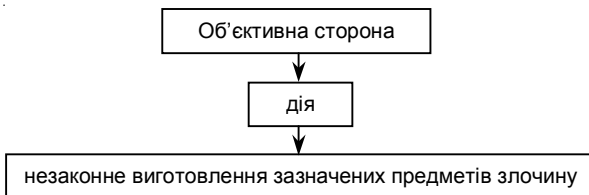

Схема 3

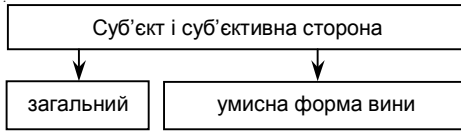
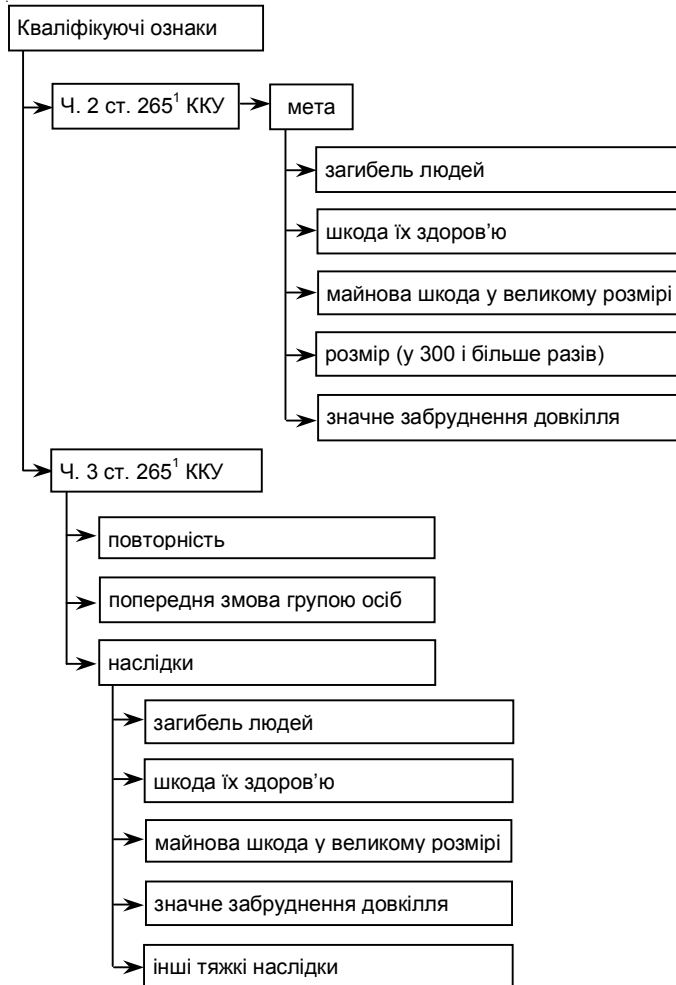

Схема 4

Погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали (ст. 266 КК Україна)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він викликає стурбованість щодо захищеності від небезпеки радіоактивних матеріалів.

Безпосередній об'єкт злочину – суспільні відносини, що виникають при забезпеченні громадянської безпеки в частині достовірного інформування про дії, що становлять небезпеку для життя та здоров'я.

Предметом злочину є радіоактивні матеріали.

Об'єктивна сторона характеризується погрозою вчинити викрадення радіоактивних матеріалів з метою примусити фізичну чи юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї, якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози. А об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 266 ККУ, полягає саме в погрозі використання радіоактивних матеріалів для спричинення загибелі людей або інших тяжких наслідків, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози. Злочин вважається закінченим, якщо стане відомо про погрозу, тобто коли погроза буде сприйнята.

Суб'єктивна сторона характеризується не тільки умисною формою вини, а й обов'язковою метою, а саме: примусити зазначених у диспозиції осіб вчинити ті чи інші дії, або не вчиняти їх, а також може бути мета: спричинити загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

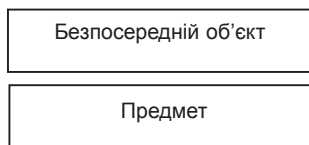
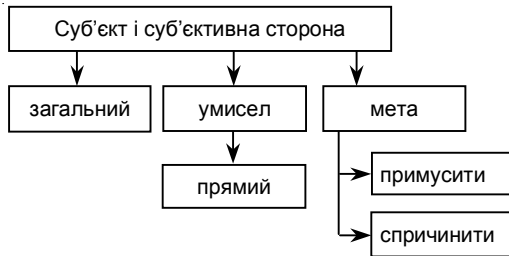

Схема 2

Схема 3

Порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що встановлюють громадську безпеку в частині дотримання правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами, а додатковим – життя, здоров'я, довкілля тощо.

Предмет злочину – вибухові, легкозаймісті, їдкі речовини, а також радіоактивні матеріали.

Об'єктивна сторона злочину полягає в порушенні правил безпечного поводження з вибуховими і їдкими речовинами, радіоактивними матеріалами, а саме: їх зберігання, використання, обліку, перевезення, пересилання їх поштою або вантажем, якщо це порушення створило небезпеку загибелі людей чи настання інших наслідків (ч. 1 ст. 267 ККУ), або вже спричинили загибель людей, або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 267 ККУ). Зазначені порушення можуть бути вчиненні як шляхом дії, так і бездіяльності.

Отже, необхідно розуміти, що порушення правил поводження з вибуховими речовинами або радіоактивними речовинами тягне кримінальну відповідальність лише в разі, якщо ці порушення спричинили небезпеку загибелі людей або настання інших тяжких наслідків. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення зазначених дій.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується як умисною формою вини, так і необережністю. Наприклад, незаконне пересилання зазначених речовин чи матеріалів поштою або вантажем можливе лише з прямим умислом. А щодо створення при цьому небезпеки загибелі людей або настання інших тяжких наслідків вона може бути тільки необережною.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто осудна особа, яка має дозвіл на поводження з цими предметами, при цьому дотримуючись правил безпеки.

Разом із тим суб'єктом злочину може бути й особа, яка досягла 16-річного віку. Наприклад, при пересиланні зазначених предметів поштою чи вантажем. Водночас загально відомо, що пересилання поштою або вантажем легкозаймистих та їдких речовин заборонене, тому таке пересилання є незаконним і такі дії можуть бути вчинені тільки з прямим умислом. Щодо наслідків, то тут вина тільки необережна.

У ч. 2 ст. 267 ККУ передбачені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: спричинення загибелі людей, інші тяжкі наслідки.

Схема 1

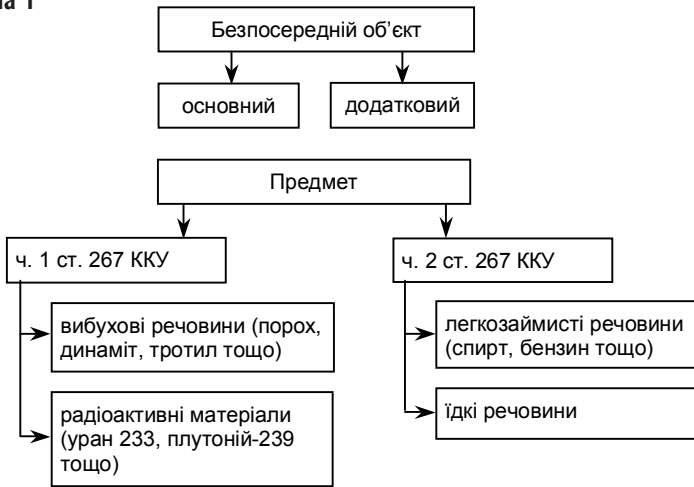

Схема 2

Схема 3

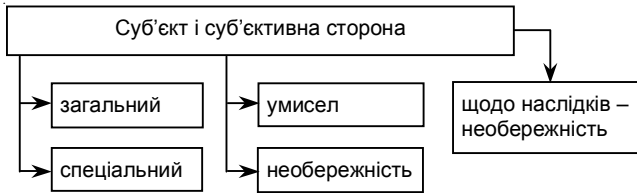
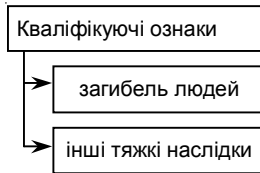

Схема 4

Порушення вимог режиму радіаційної безпеки (ст. 267¹ КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини щодо громадської безпеки в частині убезпечення від порушення вимог режиму радіаційної безпеки, а додатковий – життя, здоров'я людини, власність, довкілля.

Предмет злочину – будь-які речі, що перебувають у межах спеціально виділених зон (Чорнобильська зона) незалежно від того, вони радіозабруднені чи ні.

Об'єктивна сторона характеризується переміщенням у будь-який спосіб за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без надання передбаченого законом дозволу, або проведення дозиметричного контролю продуктів харчування рослинного й тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин, або будь-яких інших об'єктів, а також їх придбання з метою використання або збуту.

Поняття зони відчуження та зони безумовного обов'язково відселення як видів зон радіоактивного забруднення територій, перелік органів, що здійснюють радіоактивний контроль у цих зонах, передбачені в Законі України «Про режим територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р. Способи вчинення злочину можуть бути різними. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення переміщення його предмета за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину за ч. 1–3 ст. 267¹ ККУ – будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 4 ст. 267¹ ККУ – тільки осудна особа або особа, яка вчинила цей злочин повторно, а також якщо злочин спричинив загибель людей або інші тяжкі наслідки. У частині 4 ст. 267¹ ККУ зазначені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: злочин вчинила службова особа, повторність, загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Схема 1

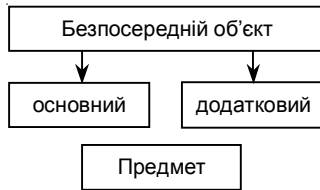

Схема 2

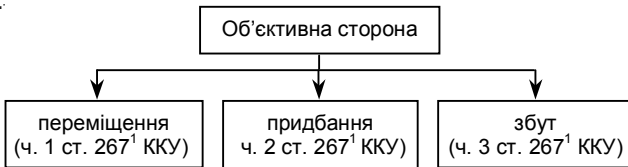

Схема 3

Схема 4

Незаконне ввезення на територію України відходів та вторинної сировини (ст. 268 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що ці дії можуть призвести до захворювання людей, заподіяти їм майнової шкоди через погіршення довкілля зокрема.

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що встановлюють громадську безпеку з зазначеного приводу.

Предмет злочину — відходи, що підлягають утилізації, вторинна сировина, яка підлягає переробці, а також речовини чи матеріали, які належать до категорії небезпечних відходів і можуть створити значну небезпеку для довкілля.

Об'єктивна сторона полягає у ввезенні на територію України чи транзит через її територію відходів або вторинної сировини без належного дозволу (ч. 1 ст. 268 ККУ), або речовин чи матеріалів, що належать до категорії небезпечних відходів, які забороняють до ввезення (ч. 2 ст. 268 ККУ).

Транзит відходів — це безперервне перевезення від одного кордону до іншого без зберігання (за винятком зумовленого технологічним процесом). Злочин вважається закінченим з моменту перетину вантажу з відходами або вторинною сировиною кордону України.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину — будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

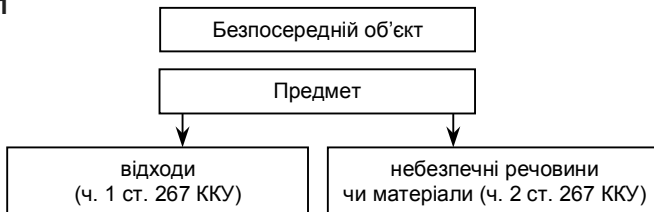

Схема 2

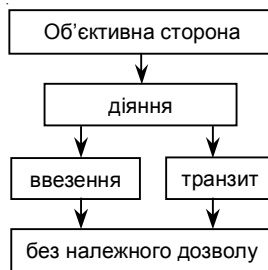
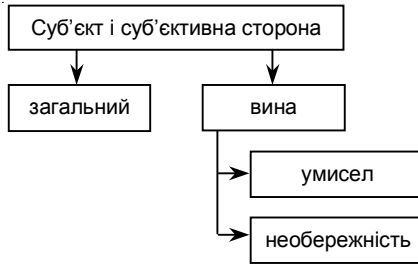

Схема 3

Незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин (ст. 269 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він може стати причиною вибуху, пожежної катастрофи та загибелі людей тощо.

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що підтримують громадську безпеку, а додатковим – життя, здоров'я, власність тощо.

Предмет злочину – вибухові та легкозаймисті речовини.

Об'єктивна сторона полягає в незаконному перевезенні на повітряному судні зазначених речовин. Незаконним вважається перевезення на повітряному судні цих речовин без відповідного дозволу.

Злочин вважається закінченим з моменту підняття повітряного судна в повітря.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, мотиви можуть бути різними, мета також. Суб'єкт злочину загальний. Частина 2 ст. 269 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Схема 1

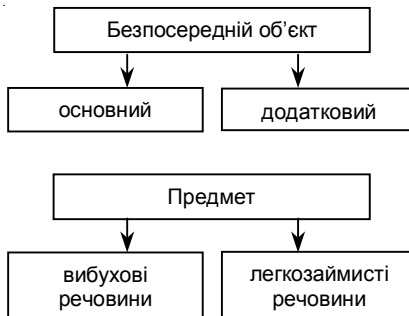

Схема 2

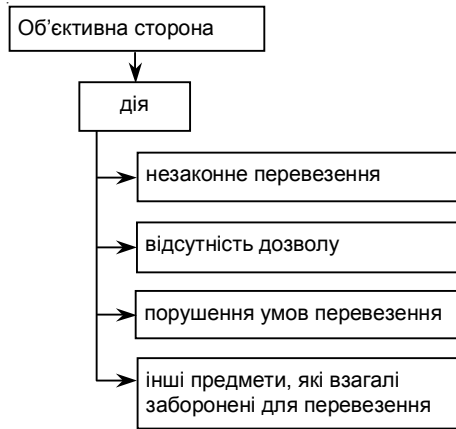

Схема 3

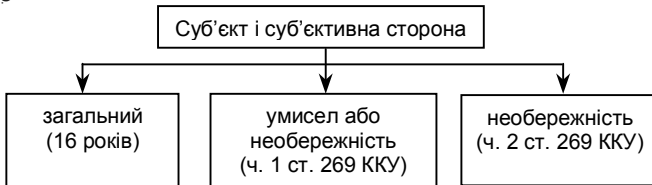
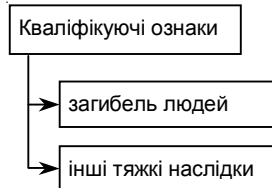

Схема 4

Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 270 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що встановлюють громадянську безпеку, а додатковим обов'язковим – життя, здоров'я, власність тощо.

Предметом злочину є майно, природні ресурси або інші предмети, які здатні горіти.

Об'єктивна сторона полягає в порушенні встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, якщо воно спричинило вчинення

пожежі, якою заподіяно шкоду здоров'ю людей або майнову шкоду у великому розмірі, тобто прямі збитки становлять суму, яка в 300 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Під вимогами пожежної безпеки необхідно розуміти положення, які встановлюють норми і правила щодо запобігання вчиненню злочину.

Відповідальність за ст. 270 ККУ настає лише в разі, якщо порушення вимог пожежної безпеки спричинило виникнення пожежі, якою заподіяно шкоду здоров'ю людей або майнову шкоду у великому розмірі. Як бачимо, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є наслідки, тобто шкода здоров'ю людей або майнова шкода у великому розмірі. Злочин вважається закінченим з моменту настання одного з зазначених наслідків.

Під шкодою здоров'ю людей потрібно розуміти заподіяння тільки ушкоджень середньої тяжкості хоча б одній людині.

Схема 1

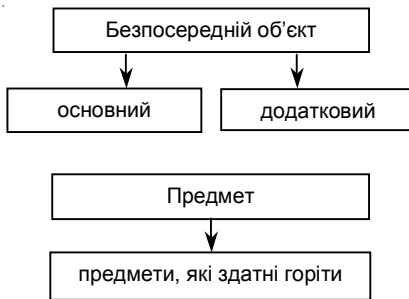

Схема 2

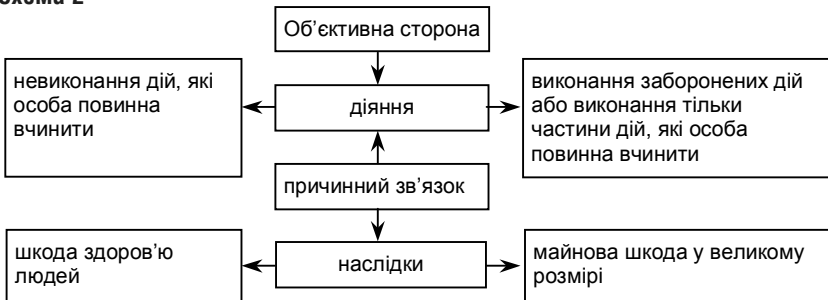

Схема 3

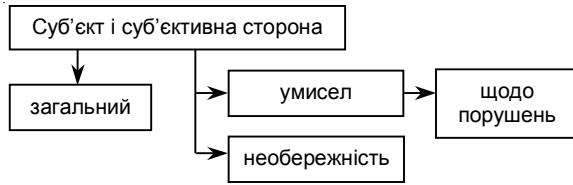
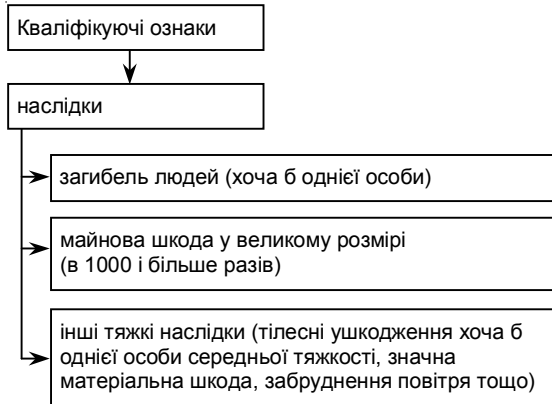

Схема 4

Суб'єктивна сторона характеризується як умислом, так і необережністю, щодо наслідків, то тільки необережністю. Як правило, цей злочин є необережним.

У частині 2 ст. 270 ККУ передбачені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: загибель людей (хоча б однієї особи) і майнова шкода в особливо великому розмірі (коли прямі збитки становлять суму, яка в 1000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Суб'єкт злочину – осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (ст. 270¹ КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальне функціонування об'єктів житлово-комунального господарства, а додатковим обов'язковим – життя і здоров'я, довкілля тощо.

Предметом злочину є об'єкти житлово-комунального господарства (житловий фонд, об'єкти благоустрою, теплопостачання, водопостачання тощо).

Об'єктивна сторона характеризується умисним знищенням або пошкодженням об'єктів житлово-комунального господарства, якщо це призвело або могло призвести до неможливості їх експлуатації або порушення нормального функціонування, що спричинило небезпеку для життя і здоров'я людей або майнову шкоду у великому розмірі, тобто якщо прямі збитки становлять суму, що в 300 разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Частина 1 ст. 270¹ ККУ відносить злочин до злочинів середньої тяжкості. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Схема 1

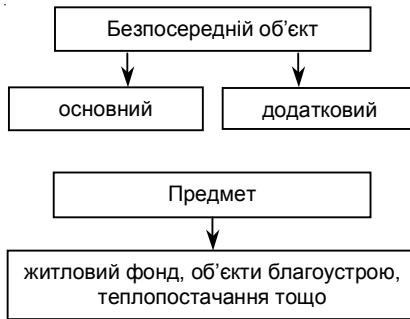

Схема 2

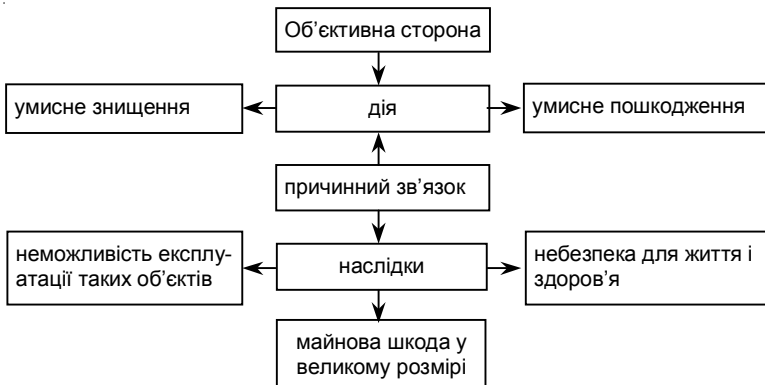

Схема 3

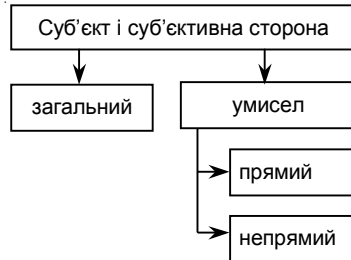
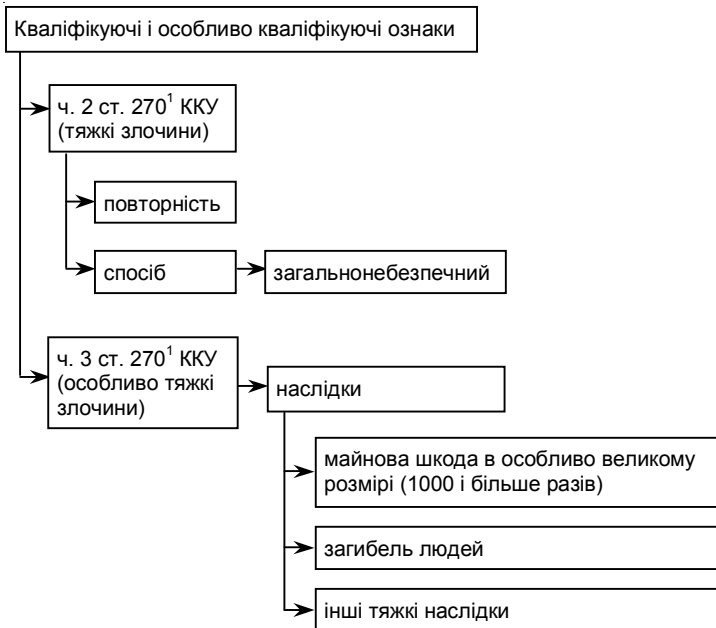

Схема 4

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини і прямим умислом. **Суб'єктом** злочину може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Також зауважимо, що законодавець оцінив суспільну небезпеку зазначеного злочину і в частинах 2 і 3 ст. 270¹ ККУ передбачив **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, загальнонебезпечний спосіб, майнова шкода в особливо великому розмірі, тобто якщо прямі збитки становлять суму, що 1000 разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або загибель людини чи інші тяжкі наслідки.

Контрольні запитання

1. У чому полягає відмінність об'єктивної сторони злочинів проти громадської безпеки від злочинів, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини?
2. Наведіть приклад, коли зброя є засобом вчинення злочину, а не предметом?
3. Чим відрізняється грабіж від крадіжки?
4. У чому полягає відмінність розбою від грабежу?
5. Назвіть ознаки розбою і бандитизму. За якими ознаками вони відрізняються?
6. У чому полягає відмінність тероризму від диверсії?
7. Чим відрізняється викрадення від привласнення?
8. Назвіть ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 263 ККУ. Наведіть приклад.
9. Дайте характеристику злочинів проти громадської безпеки.
10. Дайте характеристику суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 263 ККУ?
11. Які предмети не можна перевозити на повітряному судні?

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 55 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Проблеми відповідальності за злочин проти громадської безпеки за новим кримінальним кодексом України: матер. міжн. наук.- прокт. семінару (Харків. 1–2 жовтня 2002 р.). Харків, 2003.
5. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім, 2003. 1196 с.
6. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник / за ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015. 576 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2018. 420 с.
8. Протидія злочинам у сфері службової діяльності (кримінологічні, кримінально-правові і кримінально процесуальні проблеми): монографія / О. М. Костенко, О. О. Кваша, М. І. Сірий та ін.; за ред. О. М. Костенка. Київ: Наукова думка, 2014. 318 с.
9. Актуальні проблеми кримінального права: навчальний посібник / В. М. Попович, П. А. Грацук, А. В. Андрушко, С. В. Логін. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 256 с.
10. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 25. Ст. 180; 1991. № 16. Ст. 198; 1998. № 36–37. Ст. 242; 2002. № 31. Ст. 241.

Злочини проти безпеки виробництва

11.1. Загальна характеристика та види злочинів проти безпеки виробництва

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. Тому держава створює умови для повного здійснення громадянами України права на працю, а також належні, безпечні й здорові умови праці (ст. 43 Конституції), а відхилення від нормативних приписів та встановлених вимог безпеки в промисловості, сільському господарстві можуть спричинити велику шкоду життю і здоров'ю працівників виробництва, що неприпустимо.

Під виробництвом розуміють не тільки діяльність, безпосередньо пов'язану з виробництвом або створенням продукції, а й будь-яку іншу діяльність суб'єкта підприємницької діяльності, де працюють громадяни, які створюють певну продукцію.

Ураховуючи зазначене, можна констатувати, що **родовим** об'єктом злочинів у сфері виробництва є суспільні відносини, які забезпечують його безпеку. Сам процес виробництва припускає, що працівник в тій чи іншій ситуації і за різноманітних факторів може отримати певну шкоду здоров'ю. Тому наявність на виробництві небезпечних і шкідливих факторів зумовлює створення необхідних умов для охорони життя, здоров'я людей, а також збереження майна, довкілля. Інакше кажучи, створити систему виробництва, яка передбачає нейтралізацію можливості вражаючого впливу на людей, майно і довкілля, а також небезпечних і шкідливих виробничих факторів. Щоб безпека виробництва була на належному рівні, використовують закони і підзаконні акти різних галузей законодавства (господарського, трудового, адміністративного, кримінального тощо),

а також технічні норми, що охороняють відносини безпеки виробництва від найбільших небезпечних посягань. Одразу зауважимо, що безпосередні об'єкти окремих злочинів проти безпеки виробництва входять до системи суспільних відносин, які мають свою специфіку.

Так, безпека праці поділяється на технічну і санітарну, а за рівнями – на безпеку звичайних і підвищено небезпечних робіт, до яких належать вибухонебезпечні виробництва, зокрема з використанням ядерних та радіоактивних матеріалів.

Основним **безпосереднім об'єктом** цих злочинів є безпека окремих видів виробництва, а **додатковим** основним – життя і здоров'я людей, додатковим **факультативним** об'єктом деяких злочинів є власність і довкілля (ст. 272–275 ККУ).

Потерпілими від зазначених злочинів можуть бути як працівники, так і сторонні особи.

З **об'єктивної сторони** зазначені злочини характеризуються своєю однотипністю. Вони є злочинами з **матеріальним** складом і тому вимагають встановлення діяння, наслідків і причинного зв'язку між ними. Диспозиції статей злочинів проти безпеки виробництва є бланкетними, а тому необхідно звертатися до інших нормативно-правових актів (інструкції, постанови, правила стандартів тощо), що регулюють безпеку виробництва, і встановлювати, у чому полягає це порушення. Наголосимо, що **обов'язковою ознакою злочинів проти безпеки виробництва є суспільно небезпечні наслідки**. Також варто пам'ятати, що створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків має бути реальним і свідчити, що в певному виробничому процесі виникла така ситуація (загроза), коли зазначені в законі негативні наслідки можуть настати. Шкода здоров'ю потерпілого охоплює види виробничого травматизму або нещасних випадків зі сторонніми на виробництві.

Загибель людей – це випадки смерті однієї або кількох осіб. Під іншими тяжкими наслідками необхідно розуміти випадки заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній або кільком особам або середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше потерпілим. Проте варто мати на увазі, що самого лише заподіяння шкоди у великому розмірі недостатньо для визнання його наслідком розглядуваних нами злочинів. Необхідно встановити, що цей наслідок був саме результатом порушення вимог безпеки на виробництві і супроводжувався створенням загрози життю або здоров'ю людей або заподіяння їм тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. Потім необхідно встановити останню головну ознаку об'єктивної сторони, це причинний

зв'язок між діянням і наслідками, тобто настанням шкоди або реальної можливості її настання. Водночас зауважимо, що в більшості злочинів має місце опосередкований, а не прямий розвиток причинного зв'язку. Тому в разі, якщо для встановлення причинного зв'язку потрібні спеціальні знання, необхідно припускатися експертизи.

Суб'єктивна сторона злочинів визначається їх об'єктивною стороною. Наприклад, щодо самого порушення правил безпеки можуть бути умисел або необережність, а щодо наслідків – тільки необережність. Отже, може мати місце як змішана форма вини, так і необережність. **Суб'єкт** зазначених злочинів спеціальний. Це особи, на яких покладено зобов'язання контролювати дотримання правил безпеки виробництва. За правовим статутом спеціальний суб'єкт необхідно поділити на кілька груп: службові особи, громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності (ст. 271 ККУ); в інших випадках на визначення прямо вказано в законі (ст. 272–275 ККУ); робітники і службовці (ст. 272–275 ККУ); сторонні для виробництва особи (дст. 273–274 ККУ). Матеріальні та інші наслідки складами злочинів, передбачених ст. 271–275 ККУ, не охоплюються. Виходячи з подібності безпосередніх об'єктів, характеру виробництва та суспільно небезпечних наслідків потрібно розрізнити: а) злочини, пов'язані з порушенням загальних правил охорони праці (ст. 271, 275 ККУ) і б) злочини, пов'язані з порушенням правил охорони праці при виконанні робіт підвищеної небезпеки.

Схема 1

11.2. Види злочинів

Порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України)

Безпосередній об'єкт цього злочину поділяється на суспільні відносини, що забезпечують право людини на безпеку праці, і додатковий обов'язковий – життя і здоров'я людини.

Потерпілими від злочину можуть бути тільки особи, які мають постійний або тимчасовий зв'язок із виробництвом, тобто безпосередньо працюють, прибули у відрядження, на практику або на стажування тощо.

Об'єктивна сторона характеризується порушенням вимог законодавства та інших нормативно-правових актів про охорону праці, заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 271 ККУ) або загибель людей (ч. 2 ст. 271 ККУ), або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 271 ККУ), а також причинним зв'язком між порушенням зазначених вимог і наслідками. Диспозиція цієї статті є бланкетною, тобто для з'ясування змісту порушення необхідно звертатися до інших законодавчих нормативно-правових актів про охорону праці. Практика свідчить, що порушення вимог про охорону праці частіше за все полягають у відсутності відповідного інструктажу або в поверхневому його проведенні, а також незадовільному санітарно-гігієнічному стані виробничих приміщень і робочих місць, несправності робочого устаткування, інструментів тощо. Під шкодою здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 271 ККУ) необхідно розуміти нещасні випадки, пов'язані із заподіянням одній особі середньої тяжкості тілесного ушкодження або заподіянням одній чи кільком особам легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності (п. 11 постанови ПВСУ від 10 жовтня 1982 року № 6). Загибель людей (ч. 2 ст. 271 ККУ) – це випадки смерті однієї або кількох осіб. Під іншими тяжкими наслідками розуміють випадки заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині або середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше потерпілим. Необхідно наголосити, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є причинний зв'язок між допущеними порушеннями правил про охорону праці і наслідками, що настали, оскільки причинний зв'язок має опосередкований, а не прямий розвиток.

Суб'єктивна сторона характеризується змішаною і необережною формою вини. Так, щодо порушення вимог про охорону праці

можуть мати місце як умисел, так і необережність, щодо наслідків – необережність. Установлення відношення суб'єкта злочину до наслідків має визначальне значення, тому розглядуваний злочин загалом є необережним. Однак, якщо буде встановлено, що суб'єкт до наслідків діяв умисно, то вчинене необхідно кваліфікувати як злочин проти життя і здоров'я особи.

Суб'єктом злочину можуть бути службові особи, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або громадянин – суб'єкт підприємницької діяльності.

У частині 2 ст. 271 ККУ передбачені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: загибель людей, інші тяжкі наслідки.

Схема 1

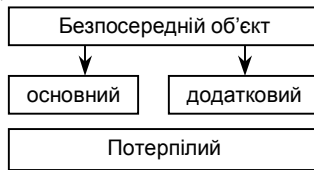

Схема 2

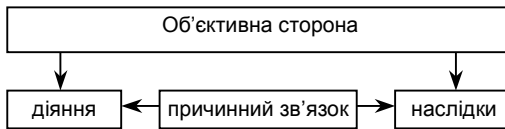
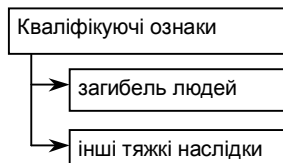

Схема 3

Схема 4

Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини при безпечному виконанні робіт, пов'язаних з підвищеною небезпекою, а додатковим — життя і здоров'я людей. Потерпілим є працівник виробництва. Інколи може бути й стороння особа (див. Типову інструкцію для осіб, відповідальних за безпечне проведення робіт з переміщенням вантажів кранами (п. 2 і 6), затв. 20 жовтня 1994 р.).

Об'єктивна сторона характеризується діянням, наслідками і причинним зв'язком між ними. Діянням є порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві. Порушення правил безпеки може здійснюватися шляхом дії (наприклад, використання для кріплення штреків бракованих стайок) або бездіяльності (наприклад, невидання захисного одягу робітникам тощо) або в їх поєднанні.

Наслідками злочину є створення загрози загибелі людей, або настання інших тяжких наслідків, або заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 272 ККУ); загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 272 ККУ).

Водночас зауважимо, що створення загрози загибелі людей або настання інших тяжких наслідків повинно бути реальним. А між порушенням правил безпеки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою і зазначеними наслідками необхідно встановити причинний зв'язок, що є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується змішаною формою вини.

Суб'єкт злочину — особа, яка зобов'язана дотримуватися правил безпеки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою. Це можуть бути: громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності; службові особи (керівники робіт, інженерно-технічні працівники), службовці, працівники, які безпосередньо виконують роботи.

У частині 2 ст. 272 ККУ передбачені кваліфікуючі ознаки, а саме: загибель людей, інші тяжкі наслідки (заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам). Самих матеріальних збитків недостатньо для кваліфікації зазначеної статті. Потрібно, щоб вони стали результатом порушення правил безпеки на виробництві й супроводжувалися створенням загрози життю і здоров'ю людей або заподіяння їм різних за ступенем тяжкості тілесних ушкоджень.

Схема 1

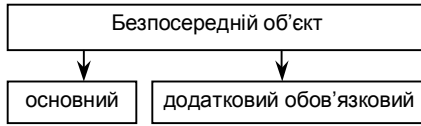

Схема 2

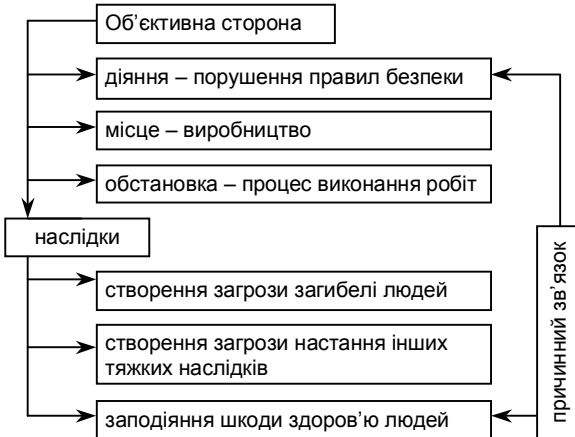

Схема 3

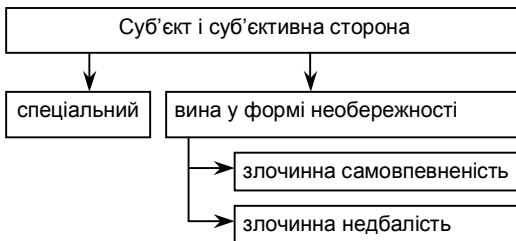
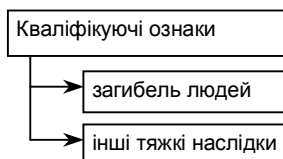

Схема 4

Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах (ст. 273 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, які пов'язані з безпекою на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах, а додатковим обов'язковим — життя і здоров'я людей.

Потерпілими можуть бути як працівники вибухонебезпечних підприємств чи цехів, так і особи, які не мають до цього стосунку. Як правило, діяння вчиняються у визначеному місці, тобто у вибухонебезпечному підприємстві або цеху, які працюють або використовують наприклад, метан, ацетон, аміак, бензин.

Відповідальність за ст. 273 ККУ може настати при вибухах речовин, що зумовили визнання підприємства (цеху) вибухонебезпечним встановленим технологічним регламентом. Одразу зауважимо, що діяння, яке викликало вибух на виробництві, не внесеному у встановленому порядку до вибухонебезпечного, має кваліфікуватись як службова недбалість (ст. 367 ККУ), або як злочин проти безпеки праці (ст. 271, 271 ККУ), або як злочин проти життя і здоров'я особи (ст. 119, 128 ККУ). Отже, **об'єктивна сторона** характеризується діянням, тобто порушенням правил безпеки в зазначеному виробництві особою, яка зобов'язана їх дотримуватися, якщо воно створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Частина 2 ст. 273 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: спричинення загибелі людей, або інших тяжких наслідків (ст. 271, 272 ККУ). Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується необережністю або змішаною формою вини.

Суб'єкт злочину — службовий, тобто особа, яка зобов'язана дотримуватися правил безпеки на зазначеному виробництві.

Схема 1

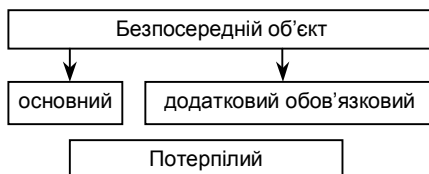

Схема 2

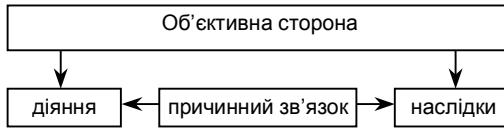

Схема 3

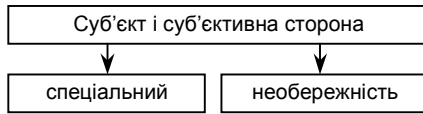
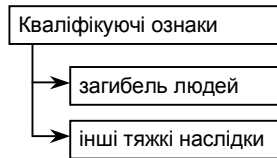

Схема 4

Порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, пов'язані з ядерною або радіаційною безпекою виробництва, а додатковий обов'язковий – життя і здоров'я людей.

Потерпілими можуть бути як працівники виробництва, на якому використовуються ядерні або радіоактивні матеріали, так і інші особи.

Об'єктивна сторона характеризується діянням форми порушення саме на виробництві, де використовуються ядерні матеріали, правил ядерної або радіаційної безпеки. Це можуть бути атомні станції, споруди і комплекси, де використовуються зазначені матеріали, зокрема уран, плутоній, торій тощо.

Ядерна безпека – це дотримання норм, правил, стандартів і умов використання ядерних матеріалів, що забезпечують радіаційну безпеку. Наслідками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 274 ККУ, є створення загрози загибелі людей, або настання інших тяжких наслідків, або заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого.

Частина 2 ст. 274 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: загибель людей, інші тяжкі наслідки. Між порушенням правил і складними наслідками потрібно встановити причинний зв'язок. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Схема 1

Схема 2

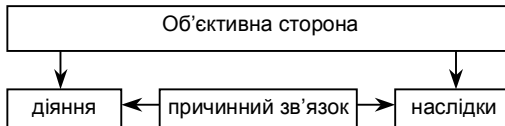

Схема 3

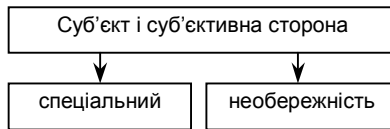
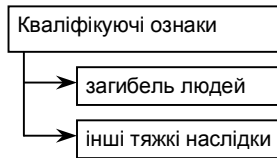

Схема 4

Суб'єктивна сторона характеризується необережністю або змішаною формою вини.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто особа, яка зобов'язана дотримуватися зазначених правил безпеки.

Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд (ст. 275 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини з приводу безпечного використання промислової продукції та безпечної експлуатації будівель і споруд, а додатковим – життя та здоров'я особи.

Потерпілими від злочину є споживачі промислової продукції: тобто ті, хто працює на зазначеному або інших виробництвах, користується продукцією в побуті, а також особи, які працюють, проживають або в інший спосіб використовують будівлі та споруди.

Об'єктивна сторона характеризується діянням, яке може бути спричинене порушенням правил, що забезпечують використання промислової продукції при розробленні або конструюванні такої продукції (наприклад, середні прорахунки при розробці ракетноносіїв, турбін тощо), або в процесі її виготовлення чи зберігання, а також наслідками, які в ч. 1 ст. 275 ККУ передбачають загрозу загибелі людей чи інші тяжкі наслідки або завдання шкоди здоров'ю потерпілого. Крім того, має бути третя основна ознака об'єктивної сторони – причинний зв'язок між порушенням правил (діяння) і зазначеними наслідками.

Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків. У частині 2 ст. 275 ККУ передбачені **кваліфікуючі ознаки**: загибель людей (смерть хоча б однієї особи), інші тяжкі наслідки – тяжкі тілесні ушкодження хоча б однієї особи, середньої тяжкості тілесні ушкодження двом і більше особам.

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі необережності або змішаною формою.

Суб'єктом злочину є спеціальна особа, яка зобов'язана дотримуватись правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, зокрема це стосується і безпечного використання промислової продукції або безпечної її експлуатації будівель і споруд.

Схема 1

Схема 2

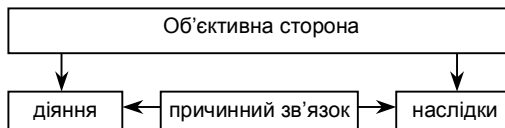

Схема 3

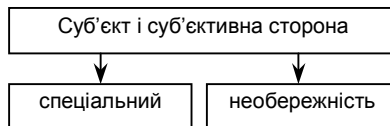
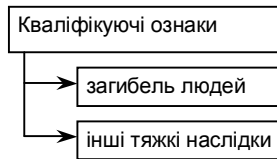

Схема 4

Контрольні запитання

1. Зміст безпосереднього об'єкта злочинів проти безпеки виробництва.
2. Назвіть основні ознаки об'єктивної сторони злочинів проти безпеки виробництва.
3. Яка основна суб'єктивна форма вини у злочинах проти безпеки виробництва.
4. У чому полягає відмінність між змішаною формою вини і виною у формі необережності?
5. Хто може бути потерпілим від злочину, передбаченого ст. 275 ККУ?

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 55 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник / за ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015. 576 с.
5. Борісов В. І., Пашенко О. О. Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної та радіаційної безпеки. Харків: Видавництво СПДФО Вишнярчук Н. М., 2006. 244 с.
6. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2018. 420 с.
7. Кримінальне право України. Загальна та особлива частина: навч. посібник / за заг. ред. Є. А. Стрельцова. Харків: Одисей, 2013. 264 с.
8. Бахуринська О. Розмежування складів порушення вимог законодавства про охорону праці та інших злочинів проти безпеки виробництва. *Вісник прокуратури*. 2006. № 7. С. 28–31.

Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту

12.1. Загальна характеристика і види транспортних злочинів

Злочином проти безпеки руху та експлуатації транспорту визнається суспільно небезпечне винне посягання на безпеку руху транспорту, що спричинило передбачені законом суспільно небезпечні наслідки, які в подальшому стають все більш тяжкими, оскільки гинуть люди і втрачаються матеріальні цінності. Боротьба з транспортними злочинами в подальшому набуває і буде набувати важливого значення, про що свідчить виділення цих злочинів у самостійний розділ Особливої частини ККУ. Родовим об'єктом транспортних злочинів є безпека руху або експлуатація залізничного, повітряного, водного, автомобільного та інших видів транспорту, який об'єднав ці злочини в одну групу. Безпосередні об'єкти окремих транспортних злочинів лежать у площині родового об'єкта, хоча й мають свої особливості. Предметом цих злочинів є транспортні засоби, шляхи сполучення, споруди на них, транспортні комунікації, вокзали, засоби зв'язку, сигналізації, автоматизації, які забезпечують безпеку руху транспортних засобів.

З **об'єктивної сторони** більша частина цих злочинів описана в законі як злочини з матеріальним складом, менша частина – з формальним. Як зазначалося вище, злочини з матеріальним складом, їх об'єктивна сторона характеризуються діянням, наслідками й причинним зв'язком між ними. Деякі злочини можуть бути вчинені лише шляхом дії (ст. 277, 284 ККУ), а основна їх частина виражається як у формі дії, так і бездіяльності.

У диспозиціях багатьох злочинів вказується на порушення певних відомих нормативно-правових актів, на які потрібно звертати увагу, тому що диспозиції цих статей є банкетними. Відомо, що для об'єктивної сторони злочинів з матеріальним складом є наслідки і причинний зв'язок між останніми і діянням. В усіх статтях цього розділу зазначені такі наслідки: загибель однієї або кількох осіб, тяжкої, середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також велика матеріальна шкода, інші тяжкі наслідки. У деяких статтях вони є кваліфікуючими ознаками. Відповідальність за транспортні злочини залежить від тяжкості наслідків. При визначенні матеріальної шкоди, яка спричиняється в транспортних подіях, необхідно врахувати вартість знищених або пошкоджених транспортних засобів, вантажів, шляхів сполучення, споруд тощо.

З суб'єктивної сторони транспортні засоби здебільшого мають необережну форму вини, проте ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха (ст. 284 ККУ) може вчинюватись лише умисно. **Суб'єктом** зазначених злочинів є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, і лише за злочини, передбачені ст. 27, 278, ч. 2 і 3 ст. 289 ККУ відповідальність настає з 14-річного віку. Проте деякі злочини вчиняє і суб'єкт – спеціальний (ст. 276 ККУ). Варто звернути увагу на те, що в цьому розділі злочини розміщені в певній системі. По-перше, виходячи із тяжкості злочинів і видів транспорту, на яких вони вчиняються (залізничний, водний і повітряний транспорт, ст. 276–285 ККУ) і, по-друге, автомобільному і міському транспорту (ст. 286–290 ККУ). Завершують розділ злочини, які виявляються в порушенні чинних на транспорті правил та в пошкодженні магістральних трубопроводів (ст. 291, 292 ККУ).

Безпосереднім об'єктом першої групи посягань є суспільні відносини, що забезпечують безпеку руху зазначеного транспорту; другої групи – суспільні відносини щодо безпеки руху та експлуатації автомобільного й міського електротранспорту; третьої групи – безпечне функціонування всіх видів механічного і магістрального трубопроводного транспорту. Під насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, необхідно розуміти нанесення ударів, побоїв, викручування рук, утримання, зв'язування або позбавлення волі в інший спосіб, заподіяння легкого тілесного ушкодження, яке не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності. Психічне насильство виражається в погрозі застосування зазначеного фізичного насильства.

Небезпечним для життя і здоров'я насильством визнається заподіяння потерпілому легкого тілесного ушкодження, яке спричинило

короткочасний розлад або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не спричинили ушкодження, насильницькі дії, які не спричинили зазначених наслідків, але були небезпечними в момент застосування такого насильства (втрати свідомості, здавлювання шиї, скидання з транспорту тощо).

12.2. Види злочинів

Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту (ст. 276 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини щодо безпеки руху та експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту, а додатковим – життя і здоров'я особи, власність, довкілля.

Об'єктивна сторона характеризується трьома ознаками: діянням (дія або бездіяльність); настання або можливе настання суспільно небезпечних наслідків і причинний зв'язок між ними. Діяння виявляється у таких формах: а) порушення правил безпеки руху; б) порушення правил експлуатації; в) недоброякісний ремонт технічних засобів зазначених видів транспорту. Наслідком цього злочину в ч. 1 ст. 276 ККУ є створення небезпеки для життя людей або настання інших тяжких наслідків, характеристика яких визначена спочатку розділу. Диспозиція цієї статті є бланкетною. Тому для притягнення працівника транспорту до кримінальної відповідальності необхідно встановити факт порушення відповідних правил чи неналежне виконання своїх обов'язків під час ремонту й обслуговування засобів транспорту. Також необхідно пам'ятати, що діяльність працівників транспорту жорстко регламентована. За висування підозри потрібно звинувачення мотивувати, посилаючись на конкретні статті, параграфи, пункти чинних на зазначених видах транспорту правил, інструкцій, наказів, які були порушені.

Частина 2 ст. 276 ККУ встановлює більш жорстку відповідальність за ті самі діяння, якщо вони спричинили потерпілому ушкодження середньої тяжкості чи тяжке тілесне ушкодження або заподіяли велику матеріальну шкоду, при визначенні якої необхідно враховувати вартість знищених чи пошкоджених транспортних засобів, вантажів, споруд на шляхах сполучення тощо. Частина 3 ст. 276 КУ встановлює відповідальність за діяння, якщо вони спричинили

загибель людей. Водночас зауважимо, що причинний зв'язок є третьою обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього складу злочину. Якщо причинного зв'язку між порушенням і наслідками не встановлено, то немає й складу злочину.

Злочин вважається закінченим з моменту створення небезпеки заподіяння шкоди здоров'ю або власності (ч. 1 ст. 276 ККУ) – формальний склад злочину. За частинами 2 і 3 ст. 276 ККУ – з моменту настання суспільно небезпечних наслідків (матеріальний склад злочину).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується психічним ставленням особи до діяння та його наслідків. Наприклад, порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту, недоброякісний ремонт може вчинятися як з прямим умислом, так і через злочинну недбалість. Щодо наслідків, то форма вини – тільки небезпечна.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто особа, яка згідно зі своїми службовими обов'язками зобов'язана дотримуватися правил безпеки руху зазначеного транспорту або їх ремонту.

Схема 1

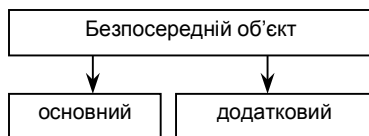

Схема 2

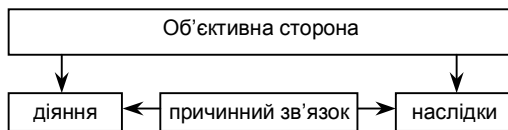

Схема 3

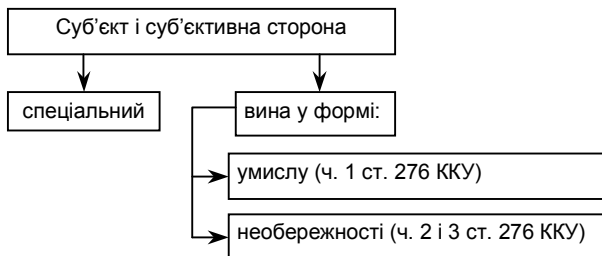

Схема 4

Здійснення професійної діяльності членом екіпажу або обслуговування повітряного руху диспетчером управління повітряним рухом (диспетчером служби руху) у стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи психотропних речовин (ст. 276¹ КК України)

Основний **безпосередній об'єкт** злочину – суспільні відносини щодо безпеки руху та експлуатації повітряного транспорту, а додатковий – життя і здоров'я людей, власність.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діянням у формі здійснення професійної діяльності членом екіпажу, диспетчером управління повітряним рухом у стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи психотропних речовин. Злочин з формальним складом і не потребує настання негативних наслідків. Досить установити факт сп'яніння або наркотичного чи психотропного впливу під час виконання своїх службових обов'язків. Злочин вважається закінченим саме з цього моменту.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – спеціальний, пілот, штурман, бортмеханік, бортрадист, бортінженер, диспетчер управління повітряним рухом, диспетчер служби руху.

Схема 1

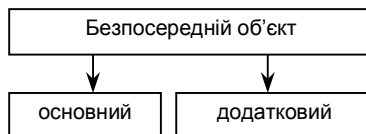

Схема 2

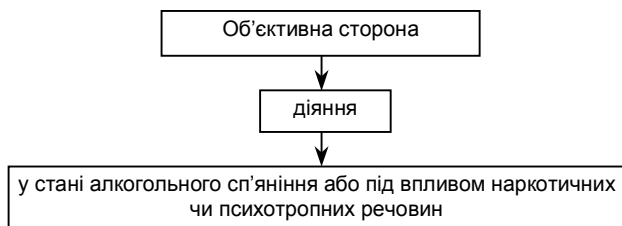
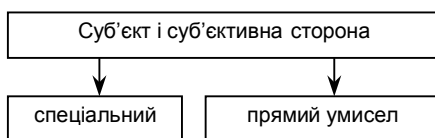

Схема 3

Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що умисне руйнування чи пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів порушує нормальне функціонування технічних систем залізничного, водного, повітряного транспорту, унаслідок чого зазначені засоби, які є джерелами підвищеної безпеки, виходять з-під контролю і створюють загрозу вибуху, катастрофи, аварії та інших тяжких наслідків.

Предметом є шляхи сполучення, споруд на них, рухомий склад, водні або повітряні судна, засоби зв'язку та сигналізації.

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини в частині безпеки використання шляхів сполучення і транспортних засобів усіх видів транспорту, крім трубопровідного. Додатковим – життя, здоров'я, власність.

Об'єктивна сторона характеризується руйнуванням, пошкодженням зазначених предметів, а також в інших діях, які приводять пристрої та механізми транспорту в непридатний для експлуатації стан. Цей злочин з матеріальним складом. Закінченим його можна визнавати з моменту приведення предмета до непридатного для експлуатації стану незалежно від того, спричинило це тяжкі наслідки чи була створена загроза для їх настання. Для частини 1 ст. 277 ККУ наслідками можуть бути аварії поїзда, судна, порушення нормальної роботи транспорту або створення небезпеки для життя людей чи настання інших тяжких наслідків.

Частини 2 і 3 ст. 277 ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: спричинення потерпілому середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або надання великої матеріальної шкоди, загибель людей. Отже, для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 277 ККУ необхідно, щоб наслідки або настали, або могли настати і перебували в причинному зв'язку з руйнуванням, пошкодженням предметів злочину чи приведення його до непридатного для експлуатації стану іншим способом. Злочин вважається з цього моменту закінченим (ч. 1 ст. 277 ККУ).

Суб'єктивна сторона злочину має складний характер. Диспозиція ст. 277 ККУ передбачає умисний характер дій. Проте практика доводить, що приведення предмета злочину до непридатного стану вчиняється іншим способом – як прямим, так і непрямым умислом. Щодо тяжких наслідків, то психічне ставлення до них винного може виявлятися як в умислі, так і в необережності. Отже, цей злочин може вчинятись як у формі умислу, так і в складній (подвійній) формі – умисел щодо дій та необережність щодо наслідків.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 14-річного віку.

Схема 1

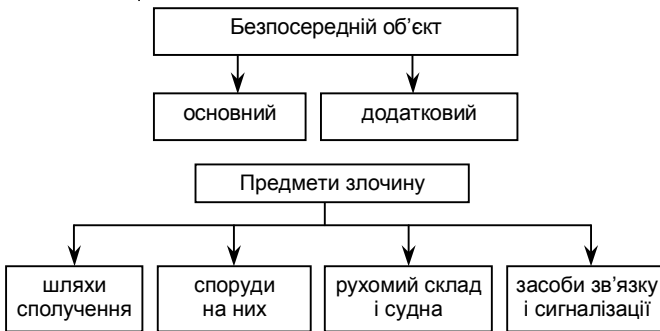

Схема 2

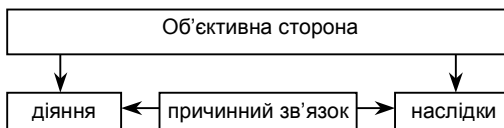

Схема 3

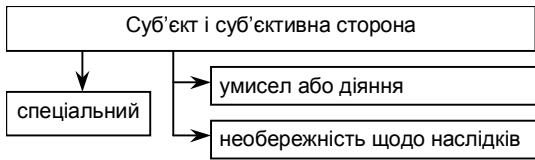
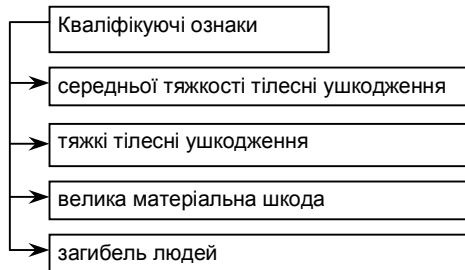

Схема 4

Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що управління такими потужними транспортними засобами здійснюється без контролю, без погодження з відповідальними службами, а тому створює реальну загрозу настання катастрофи, аварії, в яких гинуть люди, матеріальні й культурні цінності.

Предмет злочину – залізничний рухомий склад, повітряні та річкові судна.

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що утворюються при безпечному використанні засобів залізничного, повітряного, морського чи річкового транспорту, а додатковим – життя і здоров'я людей, власність тощо.

Об'єктивна сторона характеризується діянням, тобто угоном або захопленням залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна. Під угоном необхідно розуміти самовільне заволодіння предметом злочину для самовільного використання. Угон може здійснюватися як з місця стоянки транспорту, так і під час його руху. Закінченим угон визнається з моменту запуску двигуна від початку руху. Якщо це роблять члени екіпажу – то з моменту відхилення від маршруту або відмови виконати вказівку диспетчера, який

контролює рух. Захоплення – це протиправне заволоніння транспортним засобом будь-якою особою із застосуванням насильства чи погрози з метою їх використання. Якщо захоплення здійснено під час руху транспортного засобу і встановлення над ним контролю, то злочин вважається закінченим.

Частини 2 і 3 ст. 278 ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: попередня змова групою осіб, поєднані з насильством фізичним або психічним, що не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого, вчинені організованою групою, поєднані з насильством небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, спричинення загибелі людей, інші тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – будь-яка осудна особа, зокрема працівник транспорту, яка досягла 14-річного віку. Злочин належить до злочинів з формальним складом.

Схема 1

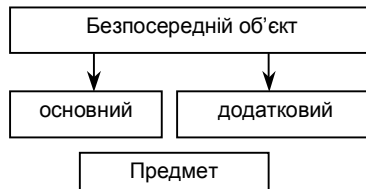

Схема 2

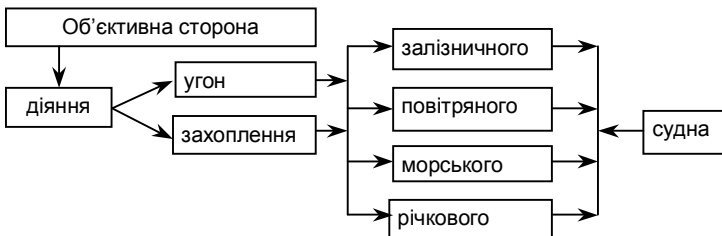

Схема 3

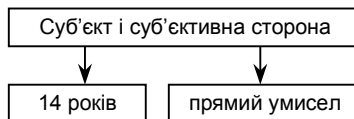
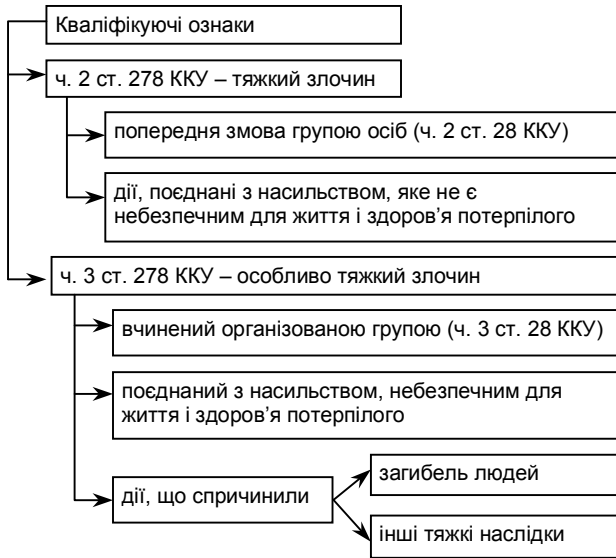

Схема 4

Водночас зауважимо, що інші тяжкі наслідки об'єктивної сторони, про які йдеться в ч. 3 ст. 278 ККУ, охоплюють спричинення тяжких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, велику матеріальну шкоду. Психічне ставлення до цих наслідків може бути умисним і необережним. Практичним працівникам необхідно пам'ятати, що умисел вбивства при захопленні транспортного засобу варто кваліфікувати за сукупністю злочинів (ч. 3 ст. 278 і ст. 115 ККУ).

Блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства (ст. 279 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, спрямовані на нормальну роботу транспорту, а додатковим – життя, здоров'я особи, майно тощо.

Предмет злочину – шляхи сполучення, споруди і технічні системи на них, засоби зв'язку та сигналізації, а також інші транспортні комунікації, що забезпечують нормальну роботу транспорту.

Об'єктивна сторона злочину характеризується блокуванням транспортних комунікацій шляхом влаштування перешкод, відключенням енергопостачання чи в інший спосіб, що порушило нормальну роботу

транспорту або створило небезпеку для життя людей чи настання інших тяжких наслідків. Наслідками блокування є порушення нормальної роботи транспорту, а також створення небезпеки для життя людей або інших тяжких наслідків. Злочин вважається закінченим з моменту настання зазначених наслідків. Нагадуємо, що для складу злочину необхідно встановити причинний зв'язок між блокуванням та наслідками. У разі необхідності для встановлення причинного зв'язку потрібно призначити експертизу. Стосовно ч. 2 ст. 279 ККУ, то злочин вважається закінченим з моменту захоплення об'єктів (вокзалу, аеропорту, станції тощо), а для ч. 3 ст. 279 ККУ злочин вважається закінченим з моменту створення загибелі людей (однієї або більше осіб), настання інших тяжких наслідків (спричинення тяжких тілесних ушкоджень, заподіяння великої матеріальної шкоди тощо).

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу щодо дій, а щодо наслідків, то вина може бути як умисною, так і необережною.

Суб'єкт злочину – осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючими ознаками злочину є: захоплення вокзалу, аеропорту, порту, станції або іншого транспортного підприємства, установи чи організації (ч. 2 ст. 279 ККУ) – злочин із формальним складом; загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 279 ККУ) – злочин з матеріальним складом.

Схема 1

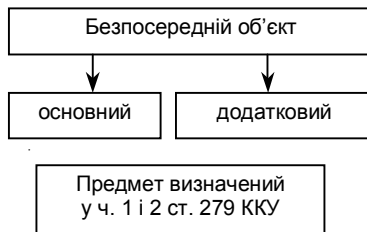

Схема 2

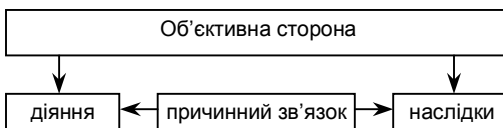
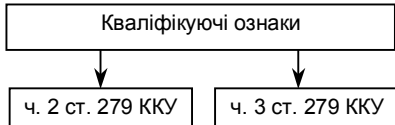

Схема 3

Схема 4

Примушування працівників транспорту до невиконання своїх службових обов'язків (ст. 280 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини щодо регламентованого законом порядку виконання працівником транспорту своїх службових обов'язків, нормальної роботи транспорту, безпеки його руху та експлуатації, а додатковим – життя, здоров'я, власність.

Потерпілими визнаються особи, які знаходяться на службі або працюють на одному з видів транспорту (водії трамваїв, працівники поїздних бригад, екіпаж суден тощо); а також службові особи які виконують загальні функції з керівництва експлуатації транспорту та його комунікацій (начальники станції, портів тощо).

Об'єктивна сторона злочину характеризується примушенням працівників залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського сполучення чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози, яка може бути виражена різними способами, вбивством як самого працівника, так і його близьких.

Злочин вважається закінченим з моменту висунення вимоги, яка супроводжується однією з погроз до працівника транспорту або його близьких. Злочин з формальним складом.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Суб'єкт усвідомлював, що примушує працівника до невиконання своїх службових обов'язків, створюючи це погрозами, розуміє суспільну небезпечність та протиправність своїх дій і бажає їх вчинення. Мотиви можуть бути різними.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку. У ч. 2 і 3 ст. 280 ККУ передбачені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, організованою групою або поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого; або спричинення загибелі людей, інші тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – загальний.

Схема 1

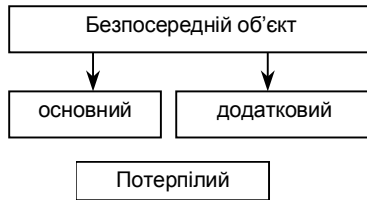

Схема 2

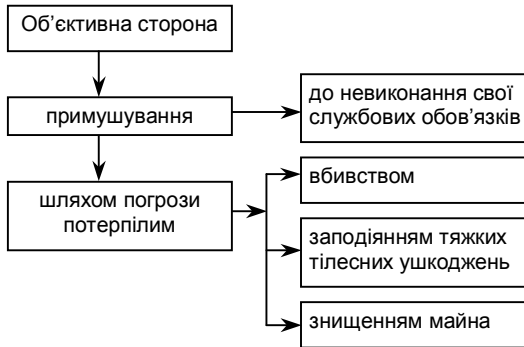

Схема 3

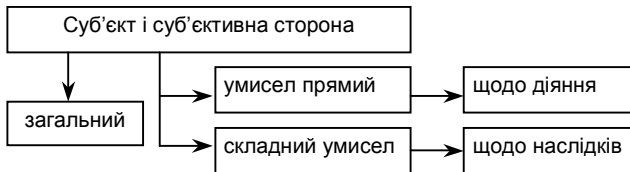
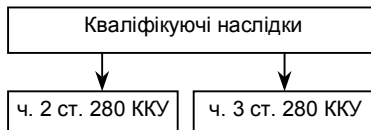

Схема 4

Порушення правил повітряних польотів (ст. 281 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що пілоти, які не є працівниками повітряного транспорту, під час польотів порушують правила та створюють загрозу для життя й здоров'я людей, а також настання інших тяжких наслідків.

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини щодо повітряного транспорту, а додатковим – життя та здоров'я людей, власність, екологічна безпека.

Об'єктивна сторона злочину характеризується трьома ознаками:

1) діянням; 2) наслідками; 3) причинним зв'язком між ними, який вказує, що порушення спричинило настання суспільно небезпечних наслідків. Диспозиція є бланкетною, тому щоб встановити факт порушення, необхідно звернутися до відповідних нормативних актів, які регламентують виконання польотів (правила, статuti, інструкції тощо).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, оскільки винний усвідомлював, що порушує правила безпеки повітряних польотів і бажає вчинити це діяння. Однак можливі випадки, коли порушення правил може бути вчинене через злочинну недбалість. Щодо наслідків може бути необережним.

Суб'єктом злочину може бути пілот, член екіпажу, який не є працівником повітряного транспорту. Зауважимо, що за цією ознакою необхідно проводити відмежування цього злочину від передбаченого ст. 276 ККУ, де суб'єктом є саме працівник повітряного транспорту.

У ч. 2 і 3 ст. 280 ККУ викладені **кваліфікуючі ознаки**: спричинення потерпілому середньої тяжкості тілесних ушкоджень або великої матеріальної шкоди, загибель людей, або інші тяжкі наслідки.

Схема 1

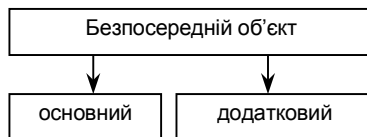

Схема 2

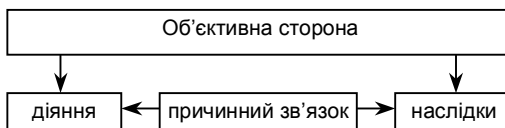
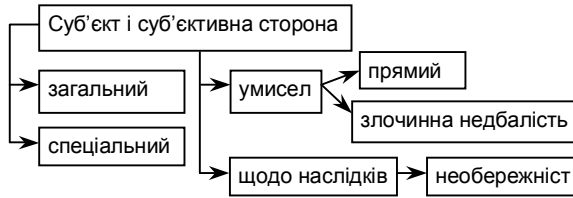

Схема 3

Порушення правил використання повітряного простору (ст. 282 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини щодо порядку використання повітряного простору та його безпеки, а додатковим – життя і здоров'я людей, власність, екологічна безпека.

Об'єктивна сторона характеризується трьома ознаками:

- 1) діяннями;
- 2) наслідками;
- 3) причинним зв'язком між ними.

Діяння, зазначене в диспозиції ч. 1 ст. 282 ККУ, полягає в порушенні правил пуску всіх видів ракет, проведенні всіх видів стрільби, вибухових робіт або вчинення інших дій у повітряному просторі, якщо це спричинило загрозу безпеці повітряних польотів тощо.

Повітряний простір – це частина повітряної сфери, яка знаходиться над землею або водою, зокрема над територіальним широким простором. Диспозиція статті є бланкетною.

Наслідок злочину – загроза безпеці повітряних польотів, а тому створюється реальна можливість зіткнення літальних апаратів з іншими матеріальними об'єктами повітряного простору при повітряних польотах, що призвели до катастрофи чи аварії літального апарату, а також можуть створювати загрозу життю і здоров'ю людей. Цей злочин з формальним складом і вважається закінченим з моменту створення небезпеки заподіяння шкоди, життю, здоров'ю, власності.

Суб'єктивна сторона характеризується неналежним ставленням винного до факту порушення правил виконання зазначених робіт та наслідків цього порушення. А тому діяння можуть вчинятися як з прямим умислом, так і зі злочинною недбалістю. Щодо наслідків злочину, то тут можлива лише необережна форма вини суб'єкта. Загалом цей злочин визнається необережним.

Схема 1

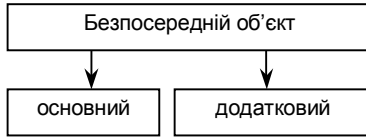

Схема 2

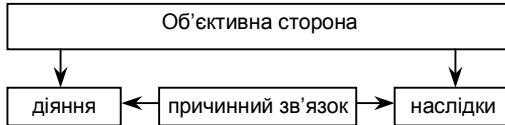

Схема 3

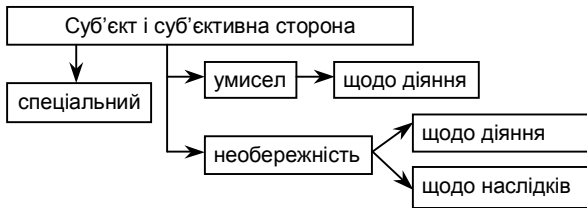
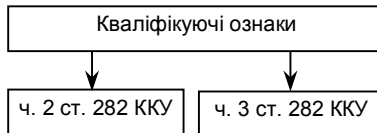

Схема 4

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто особа, яка несе відповідальність за виконання зазначених робіт або за дотриманням правил технічної безпеки. У частинах 2 і 3 ст. 282 ККУ визначені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: спричинення середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень, або завдання великої матеріальної шкоди, або загибель людей.

Самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда (ст. 283 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини щодо нормальної безпечної роботи залізничного транспорту, а додатковим – життя і здоров'я людей, власність.

Об'єктивна сторона характеризується трьома ознаками:

- 1) діянням;
- 2) наслідками;
- 3) причинним зв'язком між ними.

Полягає у самовільному без нагальної потреби (без дозволу) зупиненні поїзда незалежно вантажного чи пасажирського, дальнього сполучення чи міського, стоп-краном чи шляхом роз'єднання повітряної гальмової магістралі або в інший спосіб, якщо це створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого. Злочин належить до невеликої тяжкості (ч. 1 ст. 283 ККУ) і вважається закінченим з моменту самовільної зупинки поїзда та зазначеними наслідками. Для правильної кваліфікації необхідно встановити причинний зв'язок між самовільною зупинкою поїзда й настанням суспільно небезпечних наслідків. У частині 2 ст. 283 ККУ передбачені кваліфікуючі ознаки, тобто ті самі дії, якщо вони спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується психічним ставленням суб'єкта до вчинення діяння та його наслідків. Як правило, самовільне зупинення поїзда вчиняється з прямим умислом. Суб'єкт усвідомлює, що він самовільно, протиправно, без нагальної потреби зупиняє поїзд і бажає цього. Мотив і мета можуть бути різними. Щодо наслідків, то вони можуть бути тільки необережними.

Суб'єктом злочину може бути фізична особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

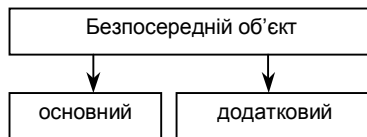

Схема 2

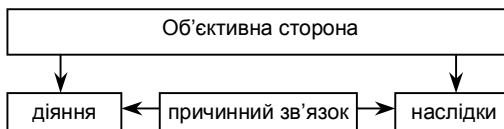
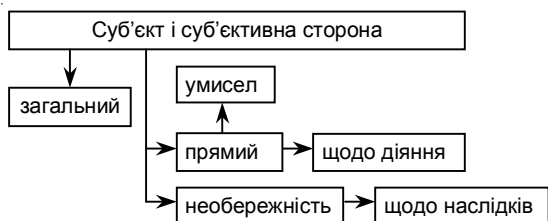

Схема 3

Ненадання допомоги суднам та особам, що зазнали лиха (ст. 284 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини щодо безпеки руху та експлуатації водного транспорту, а додатковим – життя і здоров'я людей.

Об'єктивна сторона полягає в бездіяльності капітана судна, який відповідно до Брюсельської конвенції «Про зіткнення суден та надання допомоги і рятування на морі» від 23 вересня 1910 р. зобов'язаний надати допомогу будь-якій зустрічній у морі особі, якій загрожує смерть. Крім того, у разі зіткнення з іншим судном екіпажу та пасажиром останнього, а також особам, які перебувають у морі або на іншому водному шляху, які зазнали лиха, якщо він мав можливість надати допомогу без серйозної небезпеки для свого судна, його екіпажу та пасажирів. Отже, щоб притягнути капітана до кримінальної відповідальності необхідно встановити, що в морі чи в іншому водному шляху (річці, озері тощо) інше судно зазнало лиха, капітан отримав про це сигнали і негайно повинен прийняти рішення з урахуванням ситуації, погодних умов, місцезнаходження, технічних характеристик судна та чи зможе він реально допомогти чи ні без серйозної небезпеки для свого судна, його екіпажу чи пасажирів. Злочин вважається закінченим з моменту ухилення капітана судна від надання допомоги судну та особам, які зазнали лиха, хоча він мав таку можливість. Злочин має формальний склад.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, тобто капітан розуміє, що він зобов'язаний і має можливість надати допомогу, проте ухиляється від її надання.

Суб'єкт злочину – спеціальний, капітан судна або особа, яка виконує його обов'язки.

Схема 1

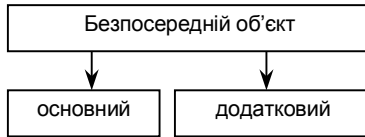

Схема 2

Схема 3

Неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден (ст. 285 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини щодо безпеки руху та експлуатації водного транспорту в частині забезпечення встановленого порядку розслідування аварії на морі, а додатковим — життя і здоров'я людей.

Об'єктивна сторона характеризується неповідомленням капітаном судна іншому судну, що зіткнувся з ним у морі, назви порту приписки свого судна, а також місця його відправлення та призначення, незважаючи на можливість подати ці відомості. Проте потрібно врахувати, що в капітана була така можливість повідомляти капітану судна про ці відомості. Якщо такої можливості з різних причин не було, то в діях капітана склад злочину відсутній. Практичним працівникам необхідно пам'ятати, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є місце зіткнення суден, тобто саме на морських, а не інших шляхах. Цей злочин невеликої тяжкості і вважається закінченим з моменту неповідомлення капітаном свого судна при зіткненні суден. Злочин має формальний склад.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Капітан усвідомлював, що він зобов'язаний передати іншому судну зазначені відомості, має можливість це зробити, проте інформацію не передає.

Суб'єкт злочину — капітан судна або особа, яка виконує його обов'язки.

Схема 1

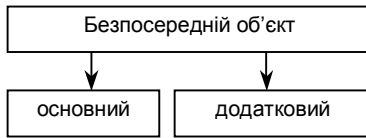

Схема 2

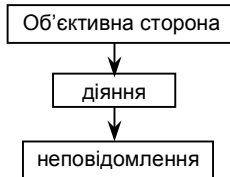
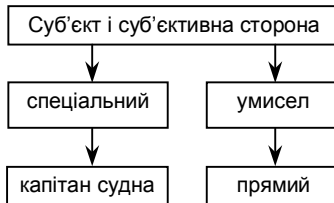

Схема 3

Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини щодо безпеки руху автомобільного та іншого транспорту, а додатковим — життя і здоров'я людей.

Об'єктивна сторона злочину характеризується трьома ознаками:

- 1) діянням;
- 2) наслідками;
- 3) причинним зв'язком між ними.

Діяння полягає в порушенні правил безпеки руху й експлуатації транспорту особою, яка керує транспортом, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесні ушкодження (наслідки). Диспозиція статті є бланкетною. Тому при визначенні характеру порушення правил безпеки руху необхідно встановити, яку статтю чи пункт правил дорожнього руху порушив водій. Порушення може бути різним (перевищення швидкості, порушення правил обгону, об'їзду перешкод, проїзду перехресть тощо).

Відповідальність за порушення правил безпеки руху та експлуатації транспортних засобів настає незалежно від місця, де було допущено порушення (шосе, вулиця, магістраль, залізничний переїзд, двір, поле тощо). Другою ознакою об'єктивної сторони є суспільно небезпечні наслідки, які настали. Тому і відповідальність за ст. 286 ККУ диференційована залежно від тяжкості наслідків, які настали. У частині 1 ст. 286 ККУ наслідками середньої тяжкості є тілесні ушкодження, у ч. 2 ст. 286 ККУ – смерть потерпілого або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, у ч. 3 ст. 286 ККУ – загибель кількох осіб.

Необхідно встановити третю обов'язкову ознаку об'єктивної сторони – причинний зв'язок між діянням та наслідками, що настали саме з причини порушення правил безпеки руху. Злочин вважається закінченим з моменту спричинення потерпілому середньої тяжкості тілесних ушкоджень.

Суб'єктивна сторона визначається складністю психічного ставлення суб'єкта як до факту порушення правил, так і до наслідків цього порушення. Порушення може бути вчинене з прямим умислом або

Схема 1

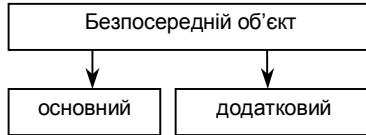

Схема 2

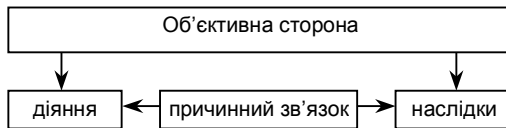
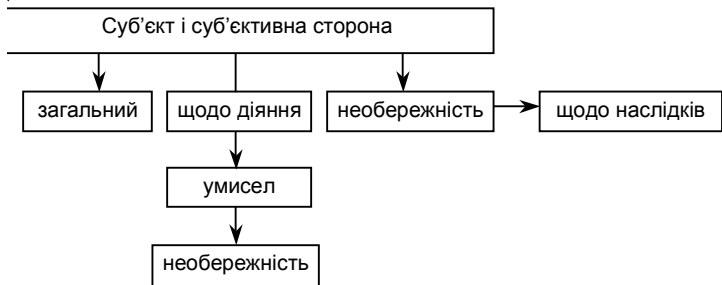

Схема 3

зі злочинною недбалістю. Щодо наслідків, то вина суб'єкта може бути тільки необережною, а тому розглянутий нами злочин визнається необережним. Якщо винний до наслідків також ставився умисно, то його дії потрібно кваліфікувати як умисний злочин проти життя та здоров'я людини.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку та керує транспортним засобом.

Випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації (ст. 287 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини щодо безпеки експлуатації транспорту у сфері дорожнього руху, а додатковим – життя та здоров'я людей.

Об'єктивна сторона злочину також характеризується діянням, наслідками і причинним зв'язком між ними і полягає у випуску в експлуатацію завідомо технічно несправних транспортних засобів, допуск до керування транспортним засобом особи, яка перебуває в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, або під впливом лікарських препаратів, що знижують її увагу та швидкість реакції, або не має права на керування транспортним засобом чи інше грубе порушення правил експлуатації транспорту, що забезпечують дорожній рух, вчинене особою, відповідальною за технічний стан або експлуатацію транспортних засобів, якщо це спричинило потерпілому середньої тяжкості або тяжке тілесне ушкодження, або його смерть (наслідки). Практичним працівникам необхідно розуміти, що для кваліфікації злочину, притягнення винного до кримінальної відповідальності не має значення місце керування транспортним засобом – це може бути вулиця, шосе, двір, територія підприємства тощо. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є суспільно небезпечні наслідки, зазначені вище. Якщо таких наслідків немає, то можна вести мову тільки про адміністративну або дисциплінарну відповідальність. Цей злочин з матеріальним складом належить до середньої тяжкості і вважається закінченим з моменту настання наслідків.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується здебільшого психічним ставленням винного до самого діяння та його наслідків. Як правило, діяння вчиняється з прямим умислом, оскільки винний усвідомлює, що порушує встановлені правила і бажає цього. Щодо наслідків – то дії винного мають характер необережності. Загалом

Схема 1

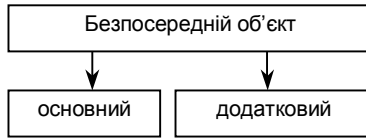

Схема 2

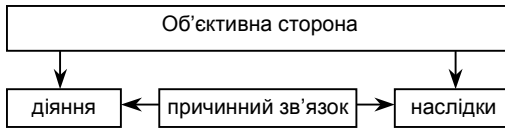

Схема 3

злочин є небезпечним. Але якщо буде встановлено умисел винного прямим або непрямим щодо наслідків, то його дії потрібно кваліфікувати як умисний злочин проти особи.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку та є відповідальною за технічний стан транспортного засобу й дотримання правил його безпечної експлуатації. Це переважно службові особи підприємств і організацій, які відповідають за технічний стан та експлуатацію транспортних засобів, а також власник транспортних засобів.

Порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення дорожнього руху (ст. 288 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини щодо виконання правил, норм і стандартів з забезпечення дорожнього руху, а додатковим – життя і здоров'я людей.

Об'єктивна сторона характеризується трьома ознаками:

- 1) діянням (у формі дії або бездіяльності);
- 2) наслідками;
- 3) причинним зв'язком між ними.

Полягає в порушенні правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення дорожнього руху і стандартів під час будівництва, реконструкції, ремонту або утримання автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, інших дорожніх споруд, якщо це порушення спричинило потерпілому середньої тяжкості, або тяжке тілесне ушкодження, або його смерть. Необхідно зазначити, що диспозиція цієї статті також належить до бланкетних, а тому, щоб встановити характер порушення, потрібно звернутися до правил, норм і стандартів, що забезпечують дорожній рух транспортних засобів.

Суб'єктивна сторона характеризується складною формою вини. Діяння може бути вчинене як умисно, так і з необережності. Щодо наслідків та вини, то вони мають тільки необережний характер. Загалом злочин належить до небезпечних.

Схема 1

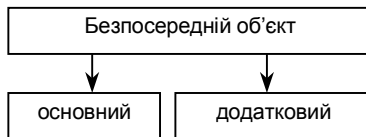

Схема 2

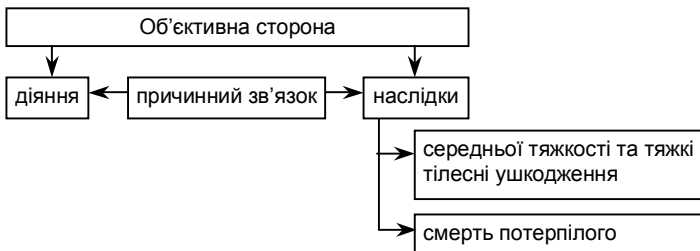
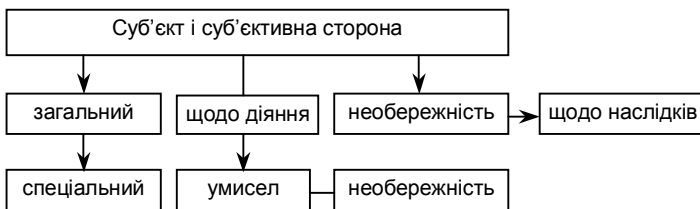

Схема 3

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку та є відповідальною за будівництво, реконструкцію, ремонт чи утримання шляхів, вулиць, залізничних переїздів, інших шляхових споруд або виконує такі роботи. Це переважно службові особи (керівниками) дорожньо-експлуатаційних підприємств, їхні підлеглі тощо.

Незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо безпеки руху та експлуатації транспорту, а додатковим — життя, здоров'я особи, власність.

Об'єктивна сторона злочину полягає в незаконному заволодінні транспортним засобом, під яким потрібно розуміти вчинене умисно з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їхній волі.

Злочин вважається закінченим з моменту отримання контролю над транспортним засобом (початок руху, букерування тощо). Факт проникнення в гараж, кабіну чи інше сховище, спробу запустити двигун або буксирувати необхідно розглядати як замах на вчинення злочину. Не є протиправним заволодіння транспортним засобом у стані крайньої необхідності (доставка хворого до лікарні).

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом. Винний усвідомлював протиправне заволодіння транспортним засобом, суспільну небезпеку свого діяння і бажав його вчинити. На практиці часто виникає запитання, чи буде нести кримінальну відповідальність особа, яка припустилася фактичної помилки і вважала, що завдяки її службовому стану або дружнім стосункам чи на правах родичів вона має право користуватися транспортним засобом, яким заволоділа без дозволу. Відповідаємо, що відповідальність за ст. 289 ККУ у таких випадках не настає.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку (ч. 1 ст. 289 ККУ) або 14-річного віку при вчиненні цього злочину за кваліфікуючими ознаками (ч. 2 і 3 ст. 289 ККУ). У частинах 2 і 3 ст. 289 ККУ передбачені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб; поєднання з насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосувати таке насильство, або вчинення з проникненням у приміщення чи інше сховище, або якщо вони завдали значної матеріальної шкоди,

яка заподіяла реальні збитки на суму від 100 до 250 неоподаткованих мінімумів доходів громадян; організованою групою, поєднане з насильством, небезпечне для життя чи здоров'я потерпілого, з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони завдали великої матеріальної шкоди, тобто реально заподіяли збитки на суму понад 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У частині 4 ст. 289 ККУ передбачені умови звільнення від кримінальної відповідальності. Зазначене може вирішувати тільки суд. По-перше, це можливе за умови, якщо особа вперше вчиняє цей злочин без застосування будь-якого насильства до потерпілого чи погрози його застосування. По-друге, винний повинен добровільно повідомити про це правоохоронні органи. По-третє, винний повинен повернути транспортний засіб власнику чи користувачу і повністю відшкодувати завдані збитки.

Схема 1

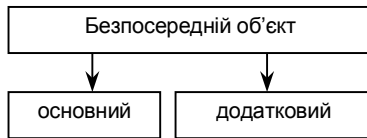

Схема 2

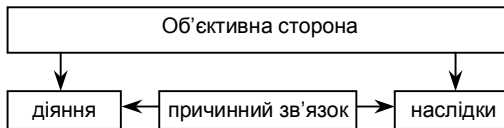
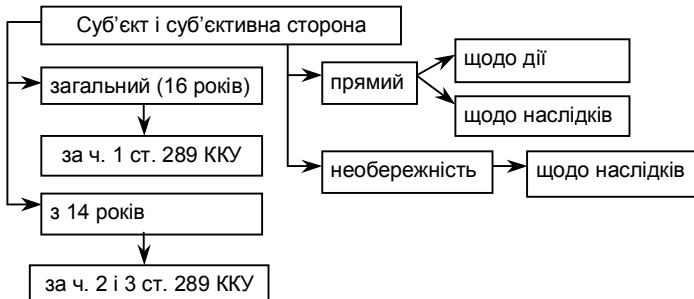

Схема 3

Відповідно до ч. 2 приміток до ст. 289 ККУ під повторністю необхідно розуміти вчинення таких дій особою, яка раніше вчиняла незаконне заволодіння транспортним засобом або злочин передбачений ст. 185–187, 189–191, 262 і 410 ККУ.

Знищення, підробка або заміна номерів вузлів або агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини щодо забезпечення порядку реєстрації транспортних засобів, вірогідність номерів їх основних частин і агрегатів.

Предмет злочину – кузов, двигун, шасі чи номерна панель, на яких завданим способом позначені номери.

Об'єктивна сторона характеризується знищенням, підробкою або заміною ідентифікаційного номера, номерів двигуна або кузова, або заміна без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером транспортного засобу. Злочин є закінченим з моменту вчинення зазначених у диспозиції ст. 290 ККУ дій.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – осудна особа з 16-річного віку.

Схема 1

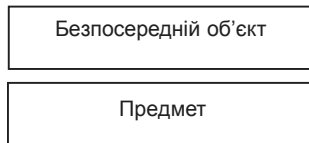

Схема 2

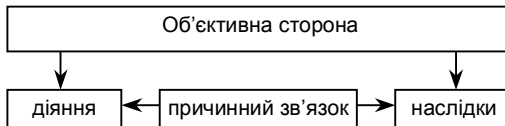
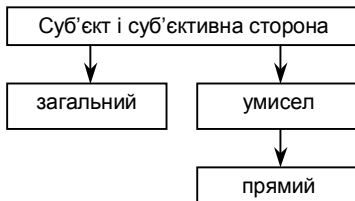

Схема 3

Порушення чинних на транспорті правил (ст. 291 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини щодо безпеки руху та експлуатації всіх видів транспорту від неправомірних дій від пасажирів та учасників дорожнього руху, а додатковим — життя та здоров'я людей, власність.

Об'єктивна сторона злочину характеризується трьома ознаками: діянням, наслідками і причинним зв'язком між ними. Діяння полягає в порушенні чинних на транспорті правил, що забезпечують рух, а також правил, норм і стандартів, виготовленні, переобладнанні, ремонті транспортних засобів, якщо це спричинило загибель людей (хоча б однієї особи) або інші тяжкі наслідки. Необхідно пам'ятати, що диспозиція ст. 291 ККУ є бланкетною. До наслідків необхідно віднести загибель людей (хоча б однієї людини) або інші тяжкі наслідки, тобто спричинення потерпілому тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, великої матеріальної шкоди. За необхідності встановлення причинного зв'язку призначається експертиза.

Злочин вважається закінченим з моменту загибелі людей або інших суспільно небезпечних наслідків, передбачених у диспозиції статті. Це злочин з матеріальним складом.

Схема 1

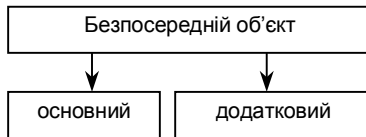

Схема 2

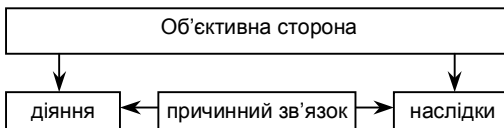
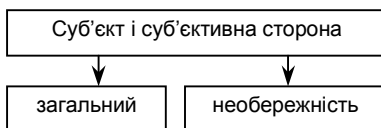

Схема 3

Суб'єктивна сторона злочину характеризується складною формою вини. Суб'єкт до порушень правил може ставитися як умисно (прямий умисел), так і необережно (злочинна недбалість). Щодо наслідків – тільки необережність. Загалом цей злочин є необережним, оскільки суб'єктивну сторону цього діяння визначає психічне ставлення суб'єкта до наслідків.

Суб'єкт злочину – загальний.

Пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів (ст. 292 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що при пошкодженні об'єктів магістральних трубопроводів створюється загроза настання тяжких наслідків.

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини щодо безпеки експлуатації магістральних трубопроводів та їх об'єктів, а додатковим – життя і здоров'я особи, власність та довкілля.

Предмет злочину – магістральні трубопроводи.

Об'єктивна сторона характеризується трьома ознаками: діянням, наслідками, причинним зв'язком між ними. Дія полягає в пошкодженні об'єктів тільки магістральних чи нафтопродуктопроводів і всього, що до них належить (ч. 1 ст. 292 ККУ). Одразу зазначимо, що не є предметом цього злочину трубопроводи, які не належать до магістральних, а також водопроводи, аміакопроводи, каналізації, меліоративні мережі тощо. Наслідками злочину є порушення нормальної роботи трубопроводу або створення небезпеки для життя людей через пошкодження, руйнування предмета злочину. Для встановлення причинного зв'язку за необхідності призначається експертиза. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту руйнування, пошкодження магістрального трубопроводу або інших зазначених у законі об'єктів, якщо внаслідок цього була створена загроза порушення нормальної роботи названих трубопроводів і життя людей.

У частинах 2 і 3 ст. 292 ККУ передбачені кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, а також загальнонебезпечним способом, загибель людей та інші нещасні випадки з людьми, що призвели до аварії, створення значного забруднення довкілля чи інших тяжких наслідків або вчинені організованою групою.

Суб'єктивна сторона характеризується складним характером об'єктивної сторони, оскільки дії можуть бути вчинені як умисно, так і з необережності. І характерно, що наслідок також може мати подвійну форму вини.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку. Повторність означає, що суб'єкт вчиняв цей злочин вдруге і не має значення, був він засуджений за перший злочин чи ні.

Схема 1

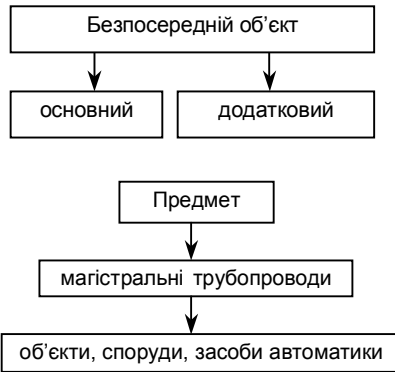

Схема 2

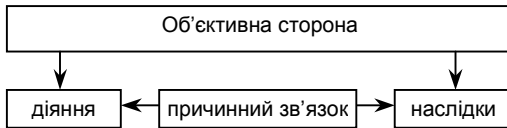

Схема 3

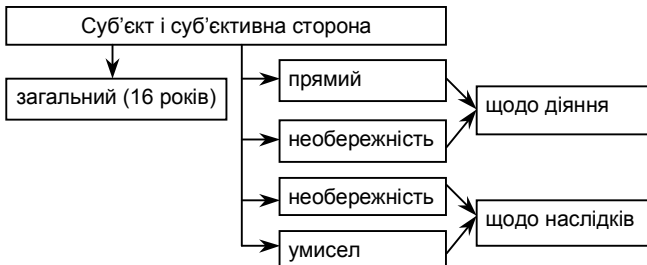
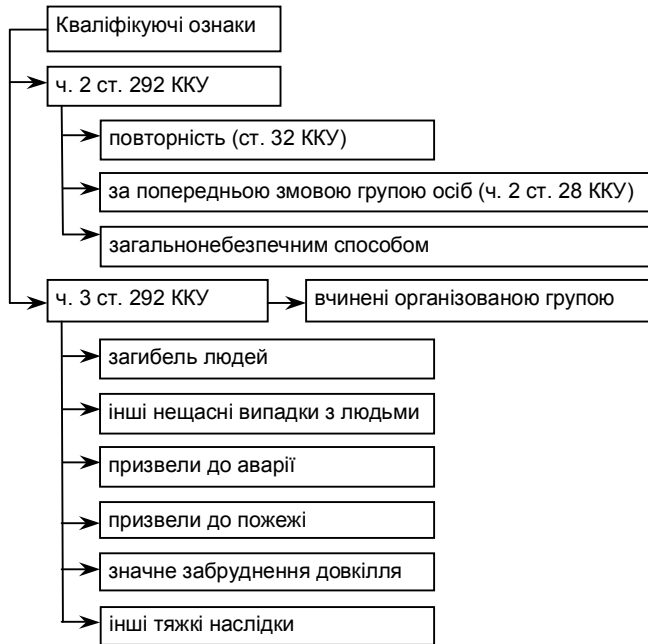

Схема 4

Контрольні запитання

1. Дайте характеристику системи транспортних злочинів.
2. Дайте характеристику об'єктивної сторони транспортних злочинів.
3. Чим відрізняється складна форма вини від простої?
4. Хто може бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 277 ККУ?
5. Чи впливають на кваліфікацію мета і мотив злочину, передбаченого ст. 279 ККУ?
6. Назвіть транспортні злочини, де диспозиція є бланкетною і поясніть чому.
7. У яких випадках капітан судна звільняється від відповідальності за не-надання допомоги судну та особам, які зазнали лиха?
8. Дайте характеристику суб'єкта злочину, передбаченого ст. 287 ККУ?
9. Дайте характеристику суб'єкта злочину, передбаченого ст. 289 ККУ?
10. Які особи і чому не визнаються суб'єктом цього злочину?
11. Яка мета знищення або підробки номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу?
12. Дайте характеристику об'єктивної сторони злочину.
13. Чому не є предметом злочину, передбаченого ст. 292 ККУ, трубопроводи, які не належать до магістральних?

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 55 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник / за ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015. 576 с.
5. Котовенко О. М. Кримінальна відповідальність за пошкодження об'єктів магістрального нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів. Харків: Консум, 2004. 136 с.
6. Кримінальне право України. Загальна та особлива частина: навчальний посібник. Київ: Правова єдність, 2015. 567 с.
7. Кримінальне право України. Загальна та особлива частина: навч. посібник / за заг. ред. Є. А. Стрельцова. Харків: Одісей, 2013. 264 с.
8. Віскунов В. В. Проблеми кримінальної відповідальності та покарання за знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Держава і право. Збірник наукових працівників Інституту держави та права ім. Корецького НАН України. Київ, 2011. С. 519–522.
9. Кримінальний кодекс України, Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.

Злочини проти громадського порядку та моральності

13.1. Загальна характеристика і види злочинів проти громадського порядку та моральності

Суспільна небезпечність діянь, що розглядаються в цьому розділі, характеризується тим, що вони завдають або ставлять під загрозу заподіяння великої шкоди громадському порядку і моральним основам життя населення України.

Суспільна мораль, що панує в українському суспільстві, відображає систему етичних норм, тобто поглядів і уявлень про добро і зло, про честь і гідність, справедливість і несправедливість, які визначають норми необхідної поведінки особи в суспільстві та її відносин з іншими людьми. Специфіка злочинів проти громадського порядку та моральності полягає в тому, що вони створюють небезпеку загального характеру, а саме суспільну небезпеку в житті громадян. Громадський порядок визначається як сукупність суспільних відносин, що забезпечують спокійні умови життя громадян і різних сфер суспільно-моральної діяльності, що взяті під охорону законом про кримінальну відповідальність. Безпосереднім об'єктом цих злочинів є суспільна небезпека, тобто такі відносини між громадянами, коли небезпека загального характеру мінімізована. Виходячи з особливостей безпосередніх об'єктів, ці злочини можна поділити на два різновиди: 1) злочини проти громадського порядку (ст. 293–296 ККУ) і 2) злочини проти суспільної моральності (ст. 297–304 ККУ).

Зазначені злочини ще можна поділити на три види, але, на наш погляд, це є недоцільним. Розгляд усіх злочинів цього розділу буде подано в хронологічному порядку відповідно до Кримінального кодексу України.

Групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що дії, які його утворюють, призводять до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації. Також порушується спокій людей.

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини щодо поведінки людей у громадських місцях, а додатковим – нормальна діяльність транспорту, підприємств, установ чи організацій.

Об'єктивна сторона полягає в організації групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації, а також в активній участі в таких діях.

Під організацією групових дій розуміють як безпосереднє створення групи, так і організацію вчинення таких дій або керівництво ними.

Злочин вважається закінченим, якщо зазначені в диспозиції ст. 293 ККУ дії спричинили грубе порушення громадського порядку або суттєве порушення роботи транспорту, підприємств, установ чи організацій. Грубим потрібно визнати таке порушення громадського порядку, яке заподіяло останньому істотну шкоду, явно порушило норми чи правила поведінки й обстановку суспільного спокою, що значно ускладнило нормальну роботу чи відпочинок громадян. При цьому необхідно враховувати місце, час вчинення діяння, кількість учасників, характер і тяжкість наслідків, кількість потерпілих тощо. Склад цього злочину потрібно відмежовувати від масових заворушень (ст. 294 ККУ). Дії, передбачені ст. 293 ККУ, вчиняються не натовпом, а учасниками окремих груп людей, а найголовніше, не супроводжуються погромами, підпалами, насильством тощо, що завжди має місце при вчиненні масових заворушень.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом. Мотив може бути будь-яким, крім хуліганського. За цією ознакою відрізняється злочин, передбачений ст. 293 ККУ, від хуліганства, вчиненого групою осіб, для якого хуліганські мотиви обов'язкові (ч. 2 ст. 296 ККУ).

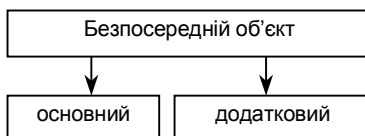
Схема 1

Схема 2

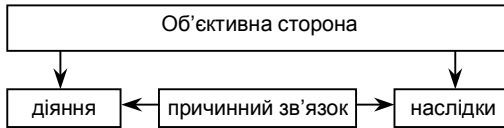
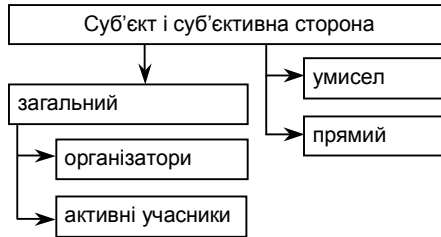

Схема 3

Суб'єкт злочину – спеціальний. Відповідальності підлягають тільки організатори й активні учасники, які досягли 16-річного віку.

Масові заворушення (ст. 294 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що цей злочин є результатом дій натовпу, тобто великої кількості людей, дії яких мають характер безчинств, і супроводжується насильством над людьми, погрозами, знищенням майна, підпалами, опором представникам влади із застосуванням зброї. Необхідно одразу зазначити, що найвищу суспільну небезпечність становлять дії організаторів й активних учасників заворушень. Як правило, їхні дії є найбільш агресивними, вони порушують громадський порядок, завдають шкоди суспільним відносинам, ритму суспільного життя, безпеці та спокою людей.

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини щодо підтримання громадського порядку в різних сферах, а додатковим – життя та здоров'я особи, власність, порядок управління тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується організацією масових заворушень, що супроводжуються насильством над особою, погрозами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникові влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовуються як зброя, а також активною участю в масових заворушеннях.

Активна участь — це особиста, інтенсивна, значна за характером діяння участь у вчиненні будь-яких визначених у диспозиції ст. 294 ККУ діянь. Підготовка особи для організації масових безпорядків і свідомої участі в них означає як навчання особи, так і її спорядження відповідною зброєю чи іншими засобами. Головне, щоб особа усвідомлювала, для чого її навчають.

Злочин у таких випадках вважається закінченим з моменту навчання. Участь в масових заворушеннях визнається застосування в різних формах насильства, участь у погромах, підпалах тощо. Одразу зазначимо, що саме собою невиконання вимог поліції покинути місце події, яке не супроводжується опором поліції, не можна розглядати як участь у масових заворушеннях. Насильством над особою необхідно вважати завдання ударів, побоїв, катування, заподіяння будь-яких тілесних ушкоджень потерпілим. Проте вчинене вбивство під час масових заворушень вимагає додаткової кваліфікації за ст. 115 ККУ. Для визнання злочину закінченим досить вчинення учасником масових заворушень будь-якої дії, зазначеної в диспозиції ст. 294 ККУ. Злочин тяжкий (ч. 1).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом щодо дії, але щодо наслідків — то може бути і непрямим. Мотиви і мета можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктом злочину можуть бути лише організатори масових заворушень та активні учасники, які досягла 16-річного віку.

У частині 2 ст. 294 ККУ визначені **кваліфікуючі ознаки**: загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Схема 1

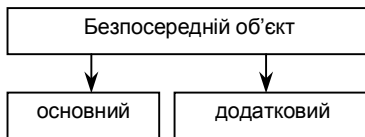

Схема 2

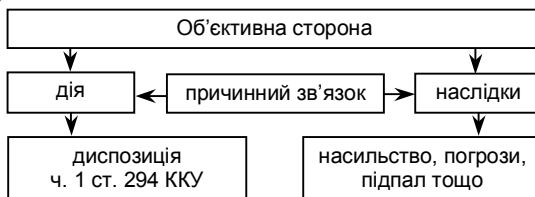

Схема 3

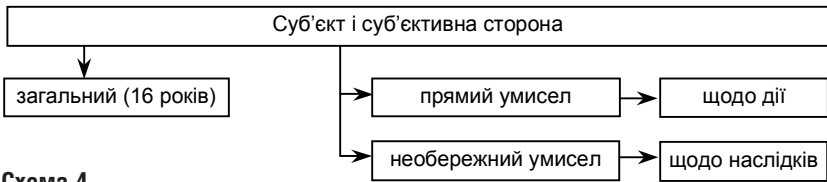
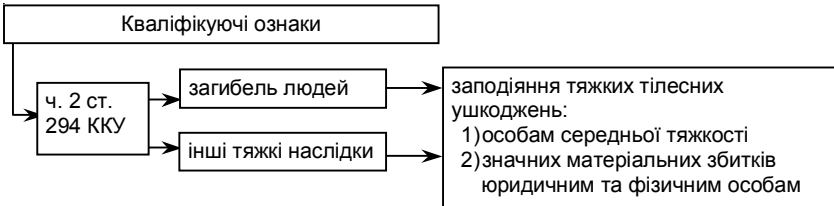

Схема 4

Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини щодо підтримання громадського порядку, що забезпечують нормальні умови діяльності підприємств, установ, організацій та окремих громадян.

Об'єктивна сторона полягає у вчиненні будь-якої з дій, зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 295 ККУ, а саме: публічні заклики до:

- а) погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку;
- б) розповсюдження;
- в) виготовлення;
- г) зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту.

Одразу потрібно зазначити, що заклики — це активний вплив за допомогою будь-якого способу на свідомість людей, їхню волю з метою схилити їх до здійснення погромів, підпалів, знищення майна тощо. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених у диспозиції ст. 295 ККУ дій.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Під час виготовлення та зберігання зазначених матеріалів обов'язкова наявність мети та їх розповсюдження.

Суб'єкт злочину — будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

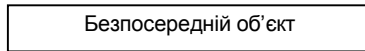

Схема 2

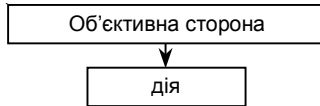

Схема 3

Хуліганство (ст. 296 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини щодо забезпечення громадського порядку, а додатковим – здоров'я, честь, гідність особи, право власності.

Об'єктивна сторона характеризується суспільно небезпечною дією, що грубо порушує громадський порядок. Специфічною особливістю порушення громадського порядку є тривога, жах, занепокоєння, які охоплюють різну кількість осіб. У цьому і виявляється явна неповага винного до суспільства. Діями, що згубно порушують громадський порядок, закон визнає тільки такі, які спричинили істотну шкоду особистим чи суспільним інтересам і відрізнялися особистою зухвалістю або винятковим цинізмом. Як бачимо, грубість є оцінною стороною. Зміст грубості порушення громадського порядку необхідно визначати з урахуванням характеру хуліганських дій, їх наслідків, місця, часу і тривалості їх вчинення, кількості потерпілих, їхнього віку, стану здоров'я, суттєвості порушення їхніх інтересів або інтересів підприємств, організацій, установ. Аналіз цих обставин ураховують і для з'ясування наявності особливої зухвалості або виняткового цинізму, що є основним і обов'язковим показником грубого порушення громадського порядку.

Необхідно пам'ятати, що хуліганство може бути вчинене в будь-якому місці, але частіше за все – в громадських місцях (вулицях, парках, магазинах тощо) у присутності потерпілих та інших осіб. Однак публічність не є обов'язковою ознакою хуліганства. Воно може бути вчинене й у квартирі, і на безлюдній вулиці тощо, коли винний обкрадає потерпілих.

Хуліганство вважається закінченим з моменту вчинення дій, що грубо порушують громадський порядок. Отже, форми хуліганських дій можуть бути різними, а саме: зухвале, нахабне, цинічне порушення громадського спокою, роботи підприємств, організацій, транспорту, наруга над людьми, їх побиття тощо.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, хуліганським мотивом, бувають й інші мотиви – політичні, ідеологічні, релігійні тощо. На практиці виникає питання, як визначити зміст хуліганського мотиву. Вважаємо, що хуліганський мотив – це бажання винного самостверджуватися за рахунок іншого, принижуючи оточення, поширюючи тривогу, жах і занепокоєння. Якщо хуліганський мотив відсутній, то нанесення образ, побоїв, шкоди здоров'ю й інші подібні дії, вчинені щодо родичів та інших осіб і викликані особистими неприязними відносинами, розглядати як хуліганство не варто, а дії винного кваліфікувати як злочини проти особи. Отже, можна дійти висновку, що для того, щоб відмежувати хуліганство від злочинів проти особи, необхідно встановити умисел винного і наявність хуліганського мотиву.

Суб'єктом хуліганства може бути осудна особа, якій виповнилося 14 років. У частинах 2, 3 і 4 ст. 296 ККУ визначені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: група осіб, особа, яка раніше була осудна за хуліганство, або пов'язані з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, із застосуванням вогнепальної або холодної зброї, чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень.

Схема 1

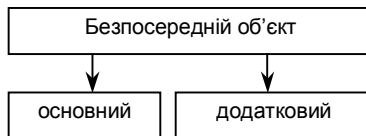

Схема 2

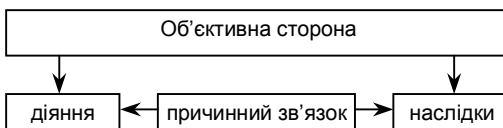

Схема 3

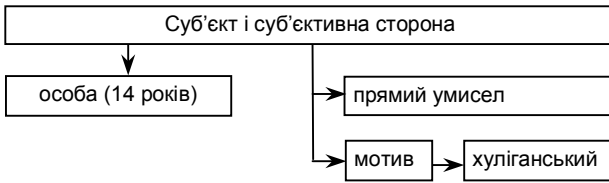
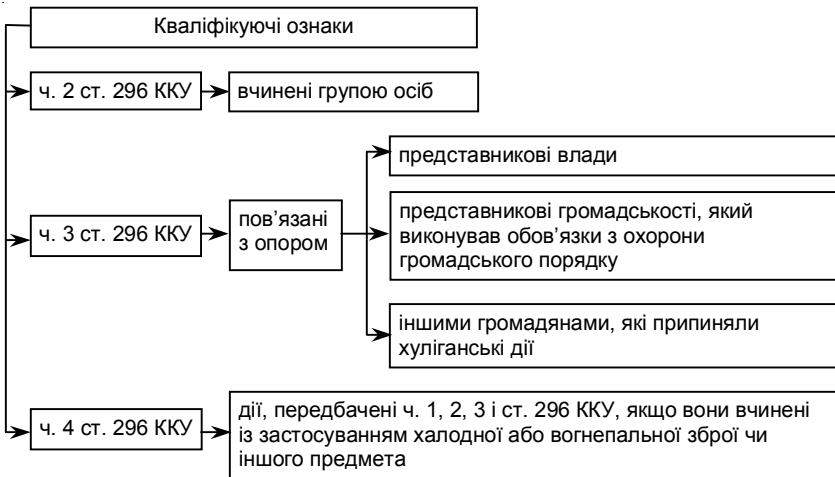

Схема 4

Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, пов'язані зі збереженням пам'яті про померлих.

Предмет злочину – могила, склеп, надмогильні споруди, урна з прахом померлого, інше місце поховання, а також предмети, що знаходяться на могилі або в ній: тіло, останки, прах померлого, одяг на ньому тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується дією, а саме наругою над могилою, іншим місцем поховання, над тілом (останками, прахом) померлого або над урною з прахом померлого, предметами, що знаходяться на (в) могилі, в іншому місці поховання, на тілі (останках, прахові) померлого. Наруга може вчинятися по-різному, а

саме: осквернення могили, зневажливі написи, малюнки, символи або інші зображення на пам'ятниках чи надмогильних спорудах або урні з прахом померлого тощо.

Закінченим цей злочин вважається з моменту вчинення будь-якого названого в диспозиції ст. 297 ККУ діяння, а щодо незаконного заволодіння зазначених предметів – з моменту їх вилучення, коли винна особа отримала можливість розпоряджатися ними.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотиви можуть бути різними (корисливі, помста, забобони, спонукання тощо), але на кваліфікацію вони не впливають. Якщо наруга вчинена з хуліганських мотивів, відповідальність настає за сукупністю злочинів (ст. 296 і 297 ККУ).

Суб'єктом може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Частини 2, 3, 4 передбачають **кваліфікуючі ознаки** злочину, а саме: осквернення або руйнування братської могили чи могили Невідомого солдата, пам'ятника, спорудженого в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму років Другої світової війни – радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців, або поєднані із застосуванням насильства чи погрози його застосування, якщо вони також спричинили тяжкі наслідки.

Схема 1

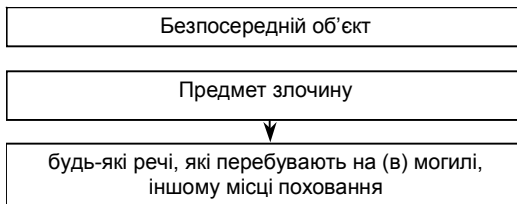

Схема 2

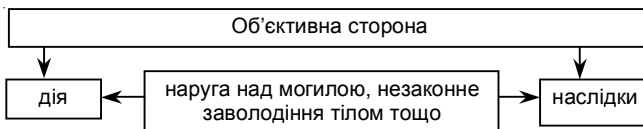
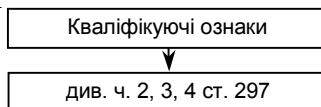

Схема 3

Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок поведження та збереження будь-яких об'єктів, що мають історичну або культурну цінність.

Предмет злочину – пам'ятники історії та культури (світової та духовної), національного або місцевого значення (місця, споруди, витвори), які занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Об'єктивна сторона злочину полягає в незаконному проведенні археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини. Злочин вважається закінченим з моменту знищення, руйнування, пошкодження об'єктів культурної спадщини (цей злочин має додатковий склад).

Частини 2, 3, 4, 5 ст. 298 ККУ мають кваліфікуючі ознаки, до яких належать: умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин (ч. 2 ст. 298 ККУ); дії вчинено щодо пам'яток національного значення (ч. 3 ст. 298 ККУ); вчинення діянь з метою пошуку рухомих предметів, що походять з об'єктів археологічної спадщини (ч. 4 ст. 298 ККУ); вчинені службовою особою з використанням службового становища (ч. 5 ст. 298 ККУ).

Під **знищенням** слід розуміти дії, спрямовані на приведення об'єкта до певної непридатності з втратою можливості його відтворення.

Під **руйнуванням** – дії, спрямовані на завдання об'єктові серйозних ушкоджень, за яких об'єкт втрачає свою цінність.

Під **пошкодженням** – дії, спрямовані на завдання об'єкту будь-яких пошкоджень, що знищують його історичну, наукову, художню цінність.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим і непрямим умислом. Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання суспільно небезпечних наслідків і бажає чи свідомо допускає їх настання. Мотиви злочину на кваліфікацію не впливають, але якщо мотив хуліганський або одночасно здійснюється і крадіжка, то дії винного слід кваліфікувати за сукупністю злочинів.

Суб'єктом злочину в ч. 1 ст. 298 ККУ є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а у ч. 2, 5 ст. 298 ККУ – спеціальний, тобто службова особа.

Схема 1

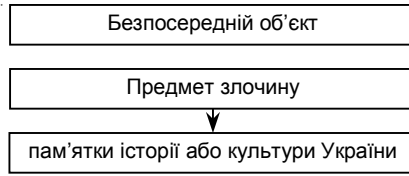

Схема 2

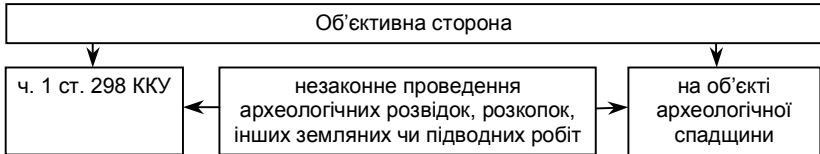

Схема 3

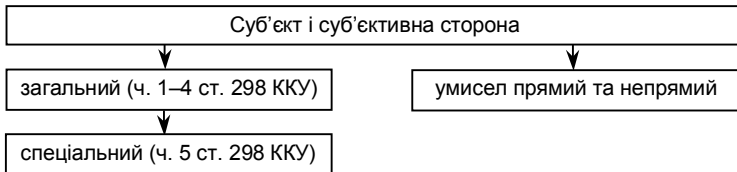

Схема 4

Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів національного архівного фонду (ст. 298¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо встановленого порядку поводження та зберігання будь-яких об'єктів, що мають історичну або культурну цінність.

Предмет злочину – документ Національного архівного фонду.

Об'єктивна сторона характеризується діянням, яке полягає у знищенні, пошкодженні, приховуванні документів Національного архівного фонду. Під архівним документом необхідно розуміти такий документ, культурна цінність якого визнана відповідною експертизою, який підлягає державному обліку й зберігання. Злочин належить до невеликої тяжкості (ч. 1 ст. 298¹ ККУ) з формальним складом. Вважається закінченим з моменту початку дій, зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 298¹ ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується у формі прямого і непрямого умислу. Винний усвідомлює, що вчиняє злочинні дії щодо документів (унікальних документів) Національного архівного фонду, усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачає настання суспільно небезпечних наслідків і бажає чи свідомо допускає їх настання.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, за ч. 1, 2 ст. 298¹ ККУ, і спеціальний (службова особа) за ч. 3 ст. 298¹ ККУ. Частини 2, 3 ст. 298¹ ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: вчинення зазначених дій щодо унікальних документів Національного археологічного фонду і їх вчинення службовою особою з використанням службового становища.

Під унікальними документами розуміють виняткову історичну та культурну цінність документів, які існують в єдиному екземплярі, а в разі їх втрати, відновлення неможливе.

Схема 1

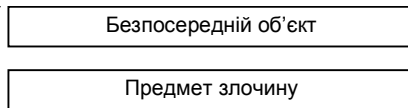

Схема 2

Схема 3

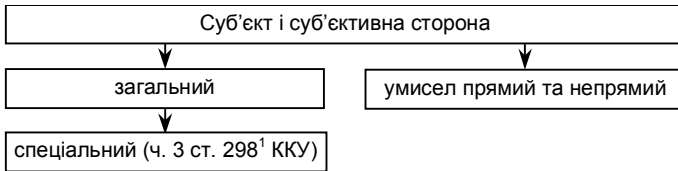
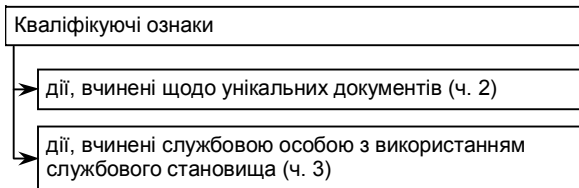

Схема 4

Жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують загальноприйняті принципи моральності щодо ставлення людей до тварин.

Предмет злочину – будь-які хребетні тварини, птахи тощо.

Об'єктивна сторона характеризується жорстоким поводженням з тваринами, що належать до хребетних, у тому числі з безпритульними тваринами, що призвело до каліцтва чи загибелі тварини, а також нацьковування одна на одну чи інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій. Під знущанням необхідно розуміти діяння, що завдає тварині істотного болю і має характер мучення (перелом кісток, підпал тощо).

Нацьковування – це дії, спрямовані на те, щоб примусити тварин битися між собою чи нападати на людей, інших тварин заради втіхи власника тварин.

Злочин із формальним складом, вважається закінченим з моменту вчинення будь-якого із зазначених діянь.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, що полягає в жорстокому знущанні над твариною, і бажає його вчинення.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку. У частинах 2 і 3 ст. 299 ККУ передбачені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: якщо такі дії вчинені в присутності малолітнього чи неповнолітнього; з особливою жорстокістю або в присутності малолітнього чи неповнолітнього, або в присутності тварин, або повторно, або групою осіб, або активним способом.

Схема 1

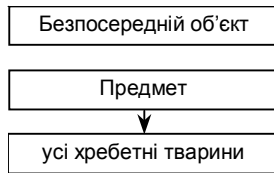

Схема 2

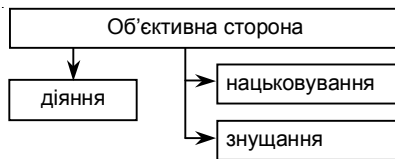

Схема 3

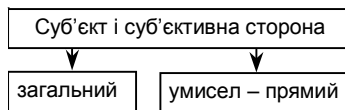
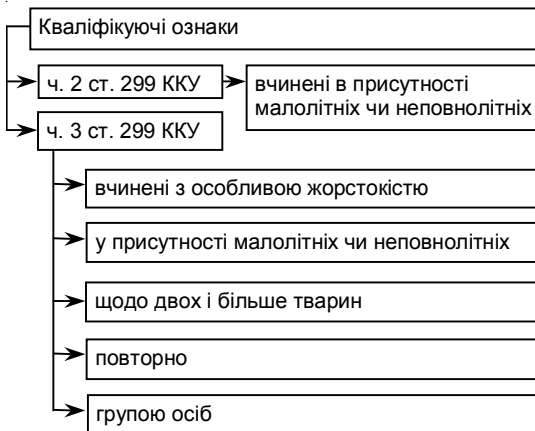

Схема 4

Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують основні принципи моральності у сфері культурного і духовного життя суспільства.

Предмет злочину – будь-які твори, що пропагують культ насильства і жорстокості.

Об'єктивна сторона злочину характеризується будь-якою передбаченою в диспозиції ст. 300 ККУ дією, а саме: ввезення на територію України творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, з метою збуту чи розповсюдження, або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інші переміщення з тією самою метою або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні.

Ввезення – це переміщення названої продукції через державний або митний кордон України. **Зберігання** – це виявлення зазначених предметів у винного в будь-якому місці (удома, у машині, на дачі тощо). **Перевезення** – переміщення предметів злочину на транспорті. **Розповсюдження творів** – це їх передача для використання, зокрема перегляду, тиражування тощо. **Збут** – це платне чи безоплатне їх відчуження (дарування, продаж, обмін тощо). Примушування до участі у створенні твору має місце в разі, якщо винний усупереч волі особи застосовує фізичний або психічний вплив з метою взяти участь у створенні або тиражуванні твору, що пропагує культ насильства й жорстокості. У зазначених випадках необхідно встановити факт психічного або фізичного насильства (обов'язкова ознака). Злочин із формальним складом, вважається закінченим з моменту повного вчинення будь-яких зазначених у законі дій.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Винний усвідомлює, що вчиняє незаконні дії, і бажає це вчиняти. Обов'язковою ознакою є мета – розповсюдження чи збір зазначених у диспозиції ст. 300 творів. Мета може мати різний характер.

Суб'єкт злочину – загальний, осудна особа 16-річного віку. У частинах 2 і 3 ст. 300 ККУ передбачені кваліфікуючі ознаки, а саме: ті самі дії щодо кіно- та відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед

них творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ч. 2 ст. 300 ККУ); повторність, попередня змова групою осіб, а також примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію.

Схема 1

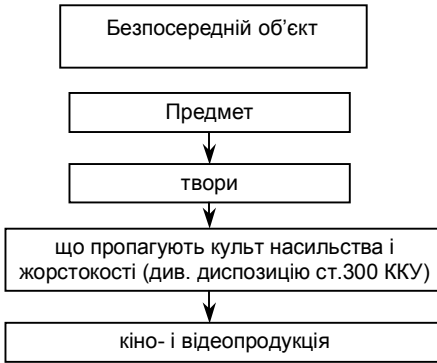

Схема 2

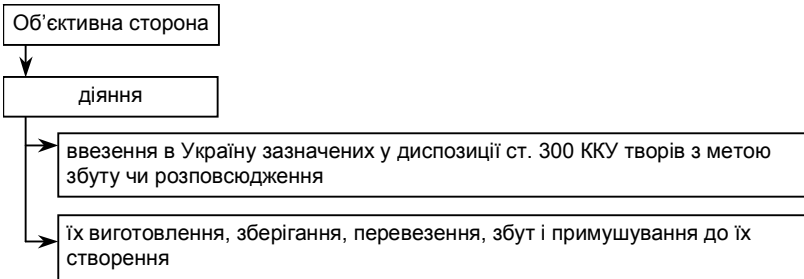

Схема 3

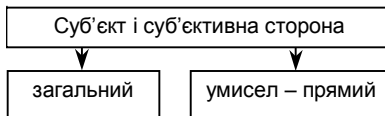
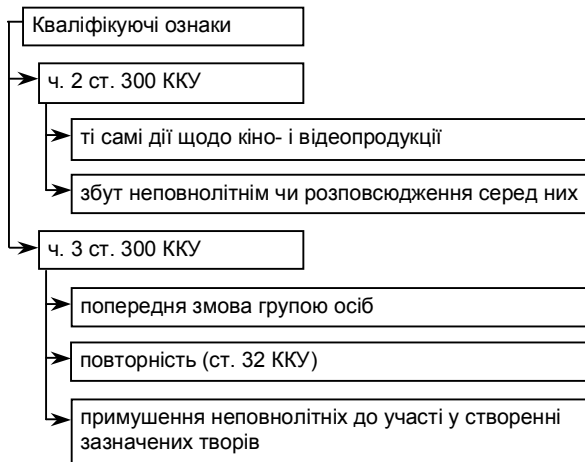

Схема 4

Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України)

Суспільна небезпечність зазначених дій полягає в тому, що вони посягають на суспільні відносини, які забезпечують основні принципи суспільної моральності у сфері статевих стосунків.

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують нормальний, духовний і культурний рівень життя кожної особи, зокрема у сфері статевих стосунків.

Предмет злочину – будь-які друковані чи рукописні твори, зображення на малюнку, фото або інші предмети порнографічного характеру (ч. 1 ст. 301 ККУ). У частині 2 ст. 301 ККУ предметом злочину є кіно- та відеопродукція, програми порнографічного характеру.

Об'єктивна сторона злочину характеризується будь-якою із названих у ч. 1 диспозиції ст. 301 ККУ дій, а саме: ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру або розповсюдження, або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи переміщення з тією самою метою, або їх збут і розповсюдження, а також примушення до їх створення. Злочин невеликої тяжкості (ч. 1 ст. 301 ККУ) з формальним складом, вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених у диспозиції ст. 301 ККУ дій.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Винний усвідомлює порнографічний зміст твору чи предмета, суспіль-

но небезпечний характер свого діяння і бажань його вчинення. Зауважимо, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета збуту або розповсюдження зазначених предметів, а збут, розповсюдження та примушування до участі у створенні такого предмета можуть мати корисливу або іншу мету.

Суб'єкт злочину загальний, тобто осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Частини 2, 3, 4 і 5 ст. 301 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: ті самі дії, вчинені щодо кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру; повторність, за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі; вчинені щодо творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, або примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру; якщо вони були вчинені повторно, за попередньою змовою групою осіб або з отриманням доходу у великому розмірі.

Схема 1

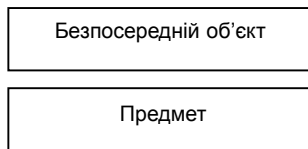

Схема 2

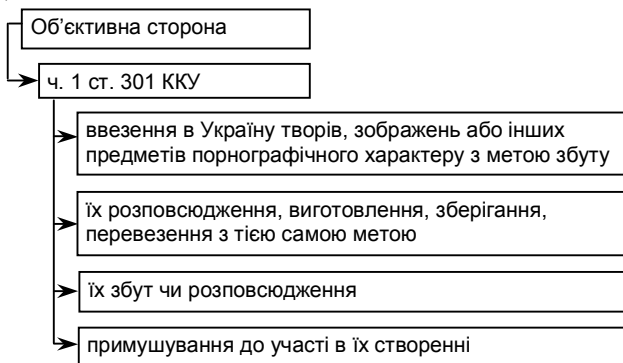

Схема 3

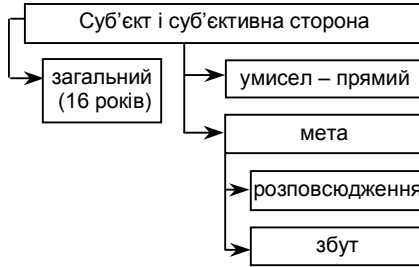
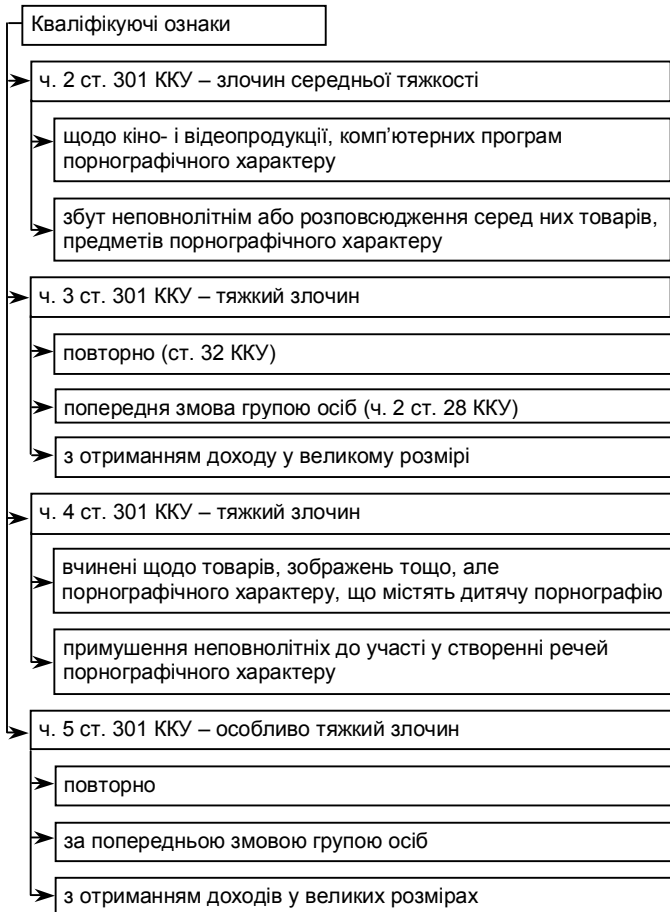

Схема 4

Створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують основні принципи суспільної моралі у сфері статевих органів.

Об'єктивна сторона злочину характеризується створенням або утриманням місць розпусти або звідництво для розпусти.

Під місцем розпусти необхідно розуміти будь-яке приміщення чи місце, спеціально підготовлене чи пристосоване для постійного або періодичного вчинення розпусних дій (притон розпусти) невідзначеним колом осіб або постійними відвідувачами, які заміняють партнерів. Такі місця, як правило, призначені для проституції і безладних сексуальних стосунків осіб різної або однієї статі тощо.

Утримання місця розпусти передбачає, наприклад, пошук клієнтів, оплату оренди приміщення, транспорту тощо. Звідництво — це своєрідні посередницькі послуги з підтримання осіб, які бажають займатися задоволенням своєї статевої пристрасті, і зведення їх з іншими.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених дій.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотиви і мета різні. Однак за наявності мети наживи дії винного підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 302 ККУ.

Суб'єкт злочину — загальний, тобто осудна особа, якій виповнилося 16 років. Якщо цей злочин вчинила службова особа, то її дії необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 302 і 364 ККУ. Частини 2, 3 і 4 мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: якщо вони вчинені з метою наживи, або особою, яка була осудна за цей злочин, або вчинені організованою групою, або із залученням неповнолітнього чи малолітньої особи.

Схема 1

Безпосередній об'єкт

Схема 2

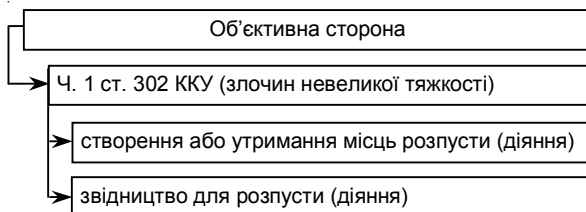

Схема 3

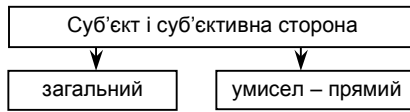

Схема 4

Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують основні принципи суспільної моделі у сфері статевих стосунків, а додатковим – статева свобода, здоров'я, воля особи тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діянням, яке є втягненням особи в заняття проституцією, або примушенням її до заняття проституцією, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство. Способи втягнення в проституцію можуть бути різними, зокрема шантаж або обман.

Під примушенням розуміють будь-які способи психічного чи фізичного насильства, спрямовані на те, щоб не допустити ухилення особи від заняття проституцією (погроза, розповсюдження ганебних відомостей про особу, знищення або пошкодження майна, відбирання

особистих документів). В окремих випадках втягнення особи в заняття проституцією може бути вчинене з використанням уразливого стану особи. Наприклад, особа втратила роботу, не має за що і де прожити тощо.

Судова практика свідчить, що поширеними способами втягнення або примушення до заняття проституцією є такі, що пов'язані із застосуванням чи погрозою застосувати насильство, зокрема катування, заподіяння різного ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, позбавлення їжі тощо. Погроза повинна бути реальною як до потерпілої особи, так і до її близьких.

Об'єктивна сторона охоплює також і сутенерство, під яким необхідно розуміти дії особи щодо забезпечення заняття проституцією іншою особою жіночої або чоловічої статі, що вчиняють з корисливою метою. Цей злочин з формальним складом, вважається закінченим з моменту вчинення будь-яких зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 303 ККУ діянь незважаючи на те, вдалось у такий спосіб втягнути особу в заняття проституцією, чи ні. А при сутенерстві злочин вважається закінченим з моменту вчинення дії щодо забезпечення зайняття проституцією іншою особою і не важливо, досяг він корисливої мети чи ні.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, поєднаним з метою втягнення особи в заняття проституцією, а при сутенерстві – наявністю корисливої мети.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка осудна особа, якій виповнилося 16 років незалежно від її статі. Якщо цей злочин був вчинений щодо неповнолітнього (ч. 3) або малолітнього (ч. 4), то суб'єктом буде особа, яка досягла 18-річного віку (п. 4 постанови Пленуму Верховного суду України № 2 від 27 лютого 2004 р.).

У частинах 2, 3 і 4 ст. 303 ККУ визначені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: дії, вчинені щодо кількох осіб, повторність, попередня змова групою осіб, службовою особою з використанням свого службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності; або щодо неповнолітнього, малолітнього або організованою групою осіб, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки (самогубство, тяжкі тілесні ушкодження, захворювання на ВІЛ тощо). Відповідальність за втягнення малолітнього або неповнолітнього в заняття проституцією чи примушення їх до цього за цією статтею має настати, незалежно від того, чи вчинені там дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб, або із застосуванням чи погрозою застосувати насильство, з використанням

службового становища або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності. Об'єктивна сторона зазначених дій характеризується отриманням сексуальних послуг у будь-якій формі (статевого акту, лезбійства, інших дій сексуального характеру).

Схема 1

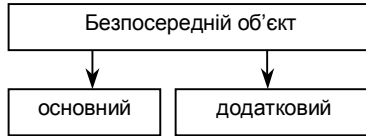

Схема 2

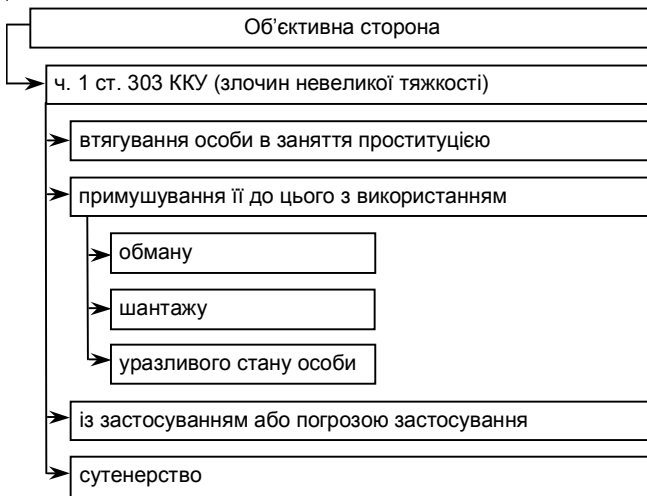
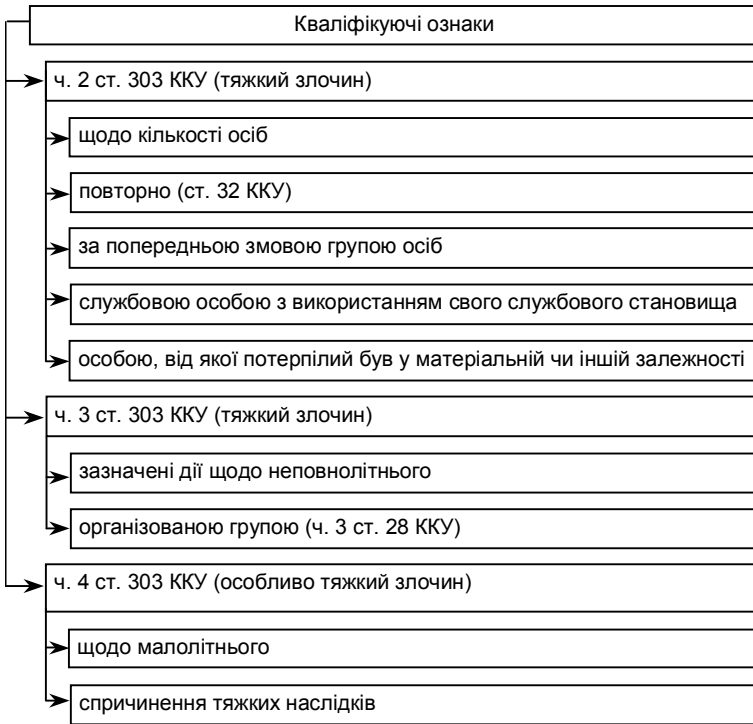

Схема 3

Схема 4

Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують основні принципи моральності у сфері належного інтелектуального, морального та фізичного розвитку і виховання малолітніх.

Об'єктивна сторона характеризується втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність, п'янство, заняття жебракуванням і азартними іграми. Під втягуванням необхідно розуміти психічний або фізичний вплив на неповнолітнього, вчинений дорослою особою з метою схилити його до вчинення злочину або до участі в ньому в ролі співвиконавця, або пособника чи інших антигромадських діяч. Вплив на неповнолітнього може бути різним, зокрема такими способами, як погроза насильством, шантаж, обман, обіцянки, переконання,

поради тощо. Погроза полягає в залякуванні заподіянням неповнолітньому або його близьким будь-якої шкоди. Погроза повинна бути реальною. Шантаж — це загроза поширення про потерпілого відомостей, які він хоче зберегти в таємниці. Обман — це навмисне перекручення обставин для того, щоб ввести підлітка в оману з тим, щоб спонукати його до вчинення злочину або участі в ньому. Обіцянка означає прийняття суб'єктом на себе певного зобов'язання незалежно від того, виконає він його чи ні. У разі якщо потерпілому під час втягування нанесли тяжкі тілесні ушкодження, то дії винних потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів. Практичним працівникам також необхідно пам'ятати, що в тих випадках, якщо повнолітня особа залучає до вчинення злочину підлітка, який не досяг віку, з якого настає кримінальна відповідальність, то ця повнолітня особа є виконавцем цього злочину (незалежно від характеру його дій). Вчинене кваліфікується за сукупністю злочинів, тобто за ст. 304 ККУ і за тією статтею ККУ, яка передбачає відповідальність за вчинені підлітком діяння (п. 6 Постанова Пленуму ВС України «Про застосування законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27 лютого 2004 р.).

Об'єктивна сторона аналогічна й у разі втягування неповнолітнього в п'янство, заняття жебрацтвом або азартними іграми. Разове втягування в п'янство не утворює цього злочину, для складу злочину має місце втягування в п'янство підлітка, де створюється в неповнолітнього бажання систематично вживати спиртні напої, яке охоплює їх придбання, дарування й вчинення інших дій, спрямованих на спонукання вживання спиртних напоїв (горілки, спирту, коньяку, лікеру, самогону, вина тощо). Обов'язковою умовою є встановлення систематичності зазначених дій, тобто не менше трьох разів.

Втягування в жебрацтво полягає в умисному схиленні неповнолітнього до систематичного (не менше трьох разів) жебракування в сторонніх осіб грошей або інших матеріальних цінностей.

Щодо азартних ігор, то воно означає умисне схилення неповнолітнього до систематичної (не менше трьох разів) гри на гроші або інші матеріальні цінності. Азартні ігри — це ігри в карти, рулетку, «наперсток», що містить матеріальний інтерес. Злочин належить до тяжких і вважається закінченим з моменту вчинення винною особою дії, спрямованої на втягнення неповнолітнього в злочинну діяльність. Щодо пияцтва, заняття жебрацтвом або азартними іграми, то визнається закінченим за наявності доведеної систематичності.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, поєднаним з метою втягування неповнолітнього в злочин або в інші названі в законі види антигромадської діяльності. Винний розуміє, що перед ним неповнолітній, усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння і бажає втягнути неповнолітніх у злочинну діяльність або в інші види антигромадської діяльності.

Суб'єктом злочину є особа, якій виповнилося 18 років.

У частині 2 ст. 304 ККУ визначені **кваліфікуючі ознаки**, а саме: ці дії вчинені щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього.

Схема 1

Схема 2

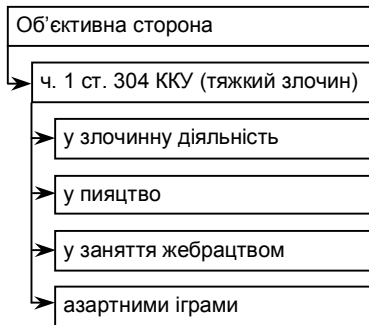

Схема 3

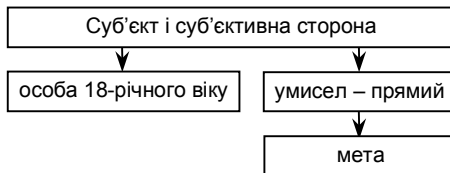
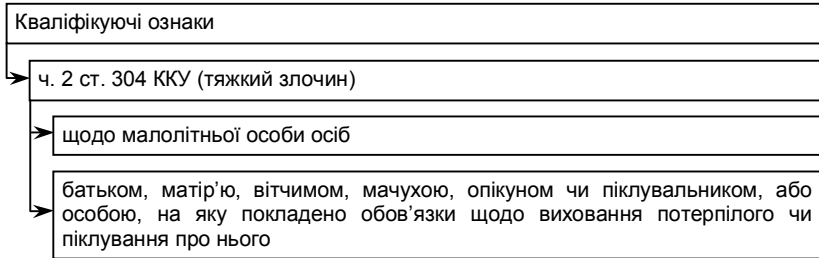

Схема 4**Контрольні запитання**

1. Дайте характеристику об'єктивної сторони групового порушення громадського порядку.
2. Чим відрізняється групове хуліганство (ст. 296 ККУ) від масових заворушень (ст. 294 ККУ).
3. Яке значення для кваліфікації хуліганства мають предмети, підібрані під час бійки?
4. Чи впливає на кваліфікацію злочину, передбаченого ст. 297 КК, корисливий мотив?
5. Чому знищення Національного архівного фонду утворює злочин, передбачений ст. 298¹ ККУ?
6. У чому полягає особливість об'єктивної сторони цього злочину?
7. Назвіть ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 302 ККУ.
8. Дайте характеристику суспільної небезпечності сутенерства.
9. Хто може бути суб'єктом ст. 303 ККУ, дайте його характеристику.
10. Дайте характеристику суб'єктивної сторони і суб'єкта злочину, передбаченого ст. 304 ККУ.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 55 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник / за ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015. 576 с.
5. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку в українському вимірі: монографія. Київ: ТОВ ВВП «Інтерсервіс», 2012. 908 с.

6. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності: практ посіб. Київ: Вид-во ПАЛИВОДА А.В., 2007. 160 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2018. 420 с.
8. Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 ККУ): монографія. Харків: Харків одиничний, 2009. 252 с.
9. Гайворонський С. П. Незаконні археологічні розкопки, їх зв'язок з контрабандою культурних цінностей. *Проблеми законності*. Харків, 2007. Вип. 88. С. 171–176.
10. Кримінальний кодекс України. Загальна і Особлива частина: навч. посібник / за заг. ред. Є. А. Стрельцова. Харків. Одісей, 2013. 264 с.
11. Кримінальний кодекс України. Науково-практ. коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім, 2003. 1196 с.
12. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол). Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.

Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення

14.1. Загальна характеристика та види злочинів проти здоров'я населення

Суспільна небезпечність злочинів у сфері злочинів, в обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення полягає в тому, що вони потрапляють в Україну неконтрольовано, що становить небезпеку для здоров'я населення, а тому є родовим об'єктом цих злочинів. Незважаючи на те що Конституція України (ст. 49) передбачає право кожного громадянина на охорону здоров'я, тобто захищає громадян України від впливу наркотичних і психотропних речовин, останні й далі охоплюють певне коло осіб, що негативно впливає на здоров'я населення. Одразу зауважимо, що обов'язковою ознакою злочинів, які розглядаються в цьому розділі, є наявність предметів, що становлять підвищену небезпеку для здоров'я людей. До таких засобів належать:

- наркотичні засоби (ст. 305–309; 313–320 ККУ);
- психотропні речовини (ст. 305–309; 313–315; 317–320 ККУ);
- прекурсори (ст. 305–306; 311; 312; 318; 320 ККУ);
- аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин (ст. 305; 309; 313–315; 320 ККУ);
- снодійний мак і коноплю (ст. 310 ККУ);
- отруйні й сильнодійні речовини (ст. 321 ККУ);
- отруйні й сильнодійні лікарські засоби (ст. 321 ККУ);
- одурманюючі засоби (ст. 322; 324 ККУ);

- мікробіологічні чи біологічні агенти (ст. 326 ККУ);
- токсини (ст. 326 ККУ);
- допінг (ст. 326 ККУ);
- радіоактивно забруднені продукти харчування та інша продукція (ст. 327 ККУ).

Поняття й ознаки названих предметів подаються в Законі України від 15 грудня 1995 р. № 60-95-ВР у редакції Закону України від 27 грудня 2006 р. № 530-V¹. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів складений відповідно до законодавства і міжнародних зобов'язань України та затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770.

Перелік складається із чотирьох таблиць.

Практичним працівникам, щоб мати більш ретельнішу інформацію про перелічені предмети, необхідно знати їх визначення.

Так, *наркотичні засоби* – це внесені до переліку речовин природного чи сенситивного походження препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення в разі зловживання ними.

До *наркотичних засобів рослинного походження належать* похідні різних сортів конопель (марихуана, анаша, гашиш тощо), опійні препарати, кокаїн.

До *синтетичних наркотичних засобів відносять*: препарати, синтезовані в хімічних лабораторіях з різних хімічних речовин (метадон, перветин, фентаніл, фенамін тощо).

Психотропні речовини – це внесені до переліку речовин природного чи синтетичного походження препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності та справляти депресивний або стимулювальний вплив на центральну нервову систему або викликати порушення сприйняття емоцій, мислення чи поведінки і становлять небезпеку для здоров'я населення в разі зловживання ними (барбітал, феназепам, діазепам, ЛСД тощо).

Прекурсори наркотичних засобів та психотропних речовин – це речовини та їх солі, що використовуються у виробництві, виготовленні наркотичних засобів і психотропних речовин, внесених до переліку (ацетон, етиловий ефір, соляна кислота, сірчана кислота, толуол).

Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин – це заборонені до обігу в країні речовини природного чи синтетичного походження, не внесені до переліку, хімічна структура і властивості яких подібні до хімічної структури та властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин (макова соломка, конопля, мак олійний тощо).

Отруйні речовини — це небезпечні хімічні речовини та сполуки, індивідуальні за своїм складом, суміші хімічних речовин і сполук, продукти їх розкладу та розпаду, які за сукупністю притаманних їм властивостей створюють або можуть створювати небезпеку для довкілля, тварин і людей (берилій та його сполуки, ціаніди, стрихнін тощо).

Отруйні лікарські засоби — це засоби, віднесені Міністерством охорони здоров'я України до отруйних (атропін та його солі, кетамін тощо).

Сильнодійні лікарські засоби — це засоби, що також віднесені Міністерством охорони здоров'я України до сильнодійних (димедрол, клофелін, прометазин, зопіклон тощо).

Одурманюючі речовини — це засоби, що справляють одурманюючий ефект на людину, проте не входять до складу наркотичних, психотропних, отруйних і сильнодійних речовин і лікарських засобів (хлороформ, ефір, спиртовані екстракти рослин, що містять алкалоїди, лаки, фарби тощо).

Допінг — це речовини і методи, які використовуються для підвищення працездатності спортсменів і є потенційно небезпечними для здоров'я.

Мікробіологічні та інші біологічні агенти — це предмети і речовини біологічного походження, які становлять небезпеку для життя і здоров'я людей (штами мікроорганізмів, речовини для обробки зерна, інші біологічні активні речовини і предмети — продукти біотехнологій).

Токсини — це сполуки (частина білкової природи) бактерійного, рослинного або тваринного походження, здатні при потраплянні до організму людини спричинити захворювання, смерть (в отрутах змій, павуків, скорпіонів).

Продукти харчування чи інша продукція, радіоактивно забруднені понад припустимі рівні — це може бути продукція як тваринного, так і рослинного походження, яка призначена для вживання людини, худобою або для використання в промисловості чи медицині, на яку потрапив радіоактивний матеріал у вигляді пилу, або містить радіоактивні частинки в клітинах рослин або тварин понад припустимі рівні. Визначення невеликих, великих і особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і препаратів, що перебувають у незаконному обігу, проводиться на підставі наказу Міністерства охорони здоров'я України від 1 серпня 2000 р. № 188, яким затверджені таблиці 1, 2 і 3.

Об'єктивна сторона злочинів, що розглядаються, характеризується суспільно небезпечним і протиправним заподіянням шкоди здоров'ю населення. Законодавство України з цього приводу повністю відповідає міжнародним вимогам, зокрема Єдиній конвенції про нар-

котичні засоби 1961 р., Конвенції про психотропні речовини 1971 р., Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р.

Зауважимо, що зазначені в розділі злочини вчиняються тільки шляхом дії і в деяких випадках – бездіяльності.

Основні злочини законодавством сконструйовані як формальні, за винятком ст. 325–327 ККУ, які мають матеріальні склади і іноді розглядаються як кваліфікуючі ознаки (ч. 2 і 3 ст. 314, ч. 2 ст. 320, ч. 3 ст. 323 ККУ). Об'єктивна сторона злочинів з матеріальним складом обов'язковою ознакою має причинний зв'язок. Здоров'я населення в цих злочинах є безпосереднім об'єктом. Тут здоров'я населення можна визначити як сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі забезпечення фізичного здоров'я багатьох людей, які складають населення України. На здоров'я населення і посягають зазначені у розділі XIII ККУ злочини.

Суб'єктивна сторона цих злочинів, а саме з формальним складом, характеризується прямим умислом, наявністю або відсутністю мети збуту наркотичних засобів тощо. Водночас необхідно зазначити, що в більшості злочинів із матеріальним складом вина є тільки умисною (ст. 308 ККУ), а в деяких – необережною (ст. 325, 326, 327 ККУ). Щодо наслідків, самі дії (бездіяльність) у вигляді порушення правил можуть бути вчинені як умисно, так і необережно.

Суб'єкт цих злочинів переважно загальний (з 16 років), і лише в ст. 308 ККУ суб'єктом злочину є осудна особа з 14-річного віку. Також суб'єкт деяких злочинів може бути спеціальним. Ураховуючи зазначені злочини проти здоров'я населення, необхідно визначити як передбачені розділом XIII Особливої частини КК України умисні або необережні діяння, які створюють загрозу заподіяння шкоди або заподіюють фактичну шкоду здоров'ю невизначеного кола осіб від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, від дії отруйних сильнодійних речовин і одурманюючих засобів, біологічних агентів і токсинів, від впливу радіоактивно забрудненої продукції, а також від поширення епідемії.

Водночас потрібно звернути увагу на те, що кілька статей ККУ мають заохочувальні норми, які передбачають обов'язкове і безухильне звільнення винного від кримінальної відповідальності за наявності певних передумов та підстав (ч. 4 ст. 307; ч. 4 ст. 309; ч. 4 ст. 311; ч. 5 ст. 321 ККУ).

Залежно від безпосереднього об'єкта, безпосереднього предмета та об'єктивної сторони вид злочинів проти здоров'я населення можна поділити на декілька груп, проте ми їх розглянемо в порядку, передбаченому КК України.

Схема 1

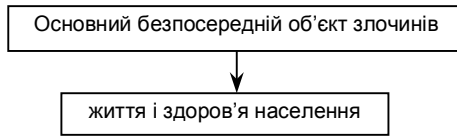
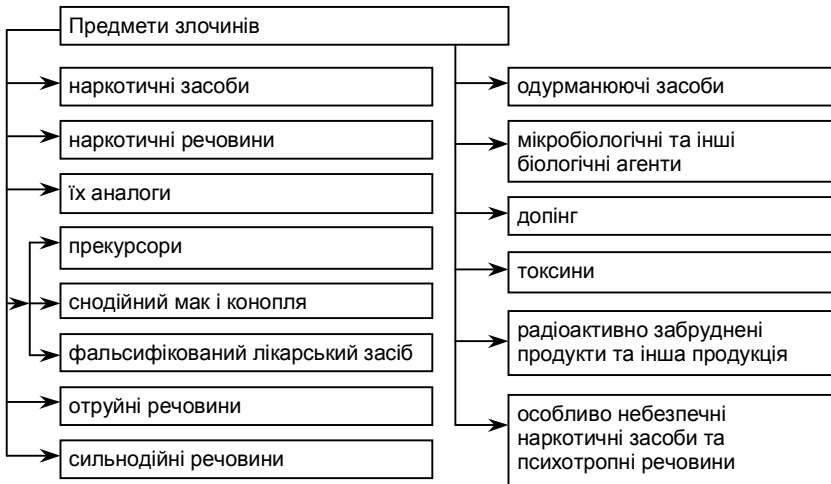

Схема 2

14.2. Види злочинів

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, спрямовані на забезпечення здоров'я населення і порядок переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та інше, а додатковим – установлений порядок переміщення перелічених у законах предметів через митний контроль.

Предмет злочину – наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби.

Поняття та ознаки названих предметів подаються в Законі України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» у редакції від 8 липня 1999 р. (відомості ВР 1999. № 36. С. 317) та інших.

Об'єктивна сторона злочину характеризується двома формами дії: 1) переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів через митний контроль України поза митним контролем; 2) переміщення зазначених предметів через митний кордон України з приховуванням різними способами від митного контролю. За своєю конструкцією цей злочин має формальний склад. Він належить до тяжких (ч. 1 ст. 305 ККУ) і закінчується з моменту фактичного виявлення у винного під час митного контролю зазначених предметів або в разі спроби перетнути державний кордон в іншому місті поза законного митного контролю.

Частини 2 і 3 ст. 305 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, особливо небезпечні наркотичні засоби чи психотропні речовини, наркотичні засоби чи психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби у великих розмірах (див. табл. 1, 2, 3, затверджені наказом МЗО України від 1 серпня 2000 р. № 188), вчинена організованою групою, а також якщо предметом контрабанди є наркотичні засоби чи психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби в особливо великих розмірах.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, за якого винний усвідомлює не тільки факт переміщення предмета злочину через митний кордон, а й бажає цього. Мотиви можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктом злочину може бути осудна особа з 16-річного віку.

Схема 1

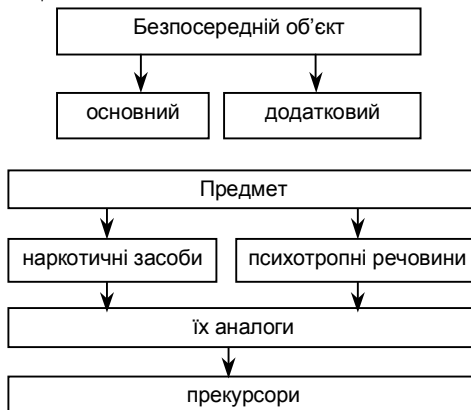

Схема 2

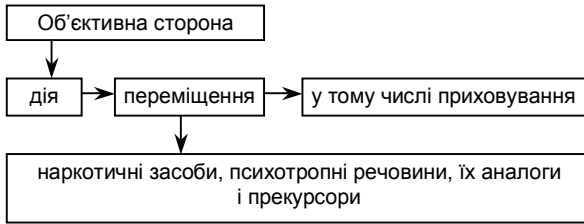

Схема 3

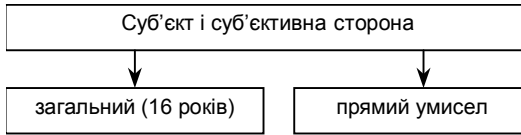

Схема 4

Використання коштів, здобутих від наркотичного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини щодо виконання законодавчого порядку заняття господарською та банківською діяльністю з метою протидії залученню в економіку коштів з наркобізнесу.

Предметом цього злочину є кошти, цінні папери, акції, отримані від незаконного обігу наркобізнесу.

Незаконний обіг зазначених речей — це види діяльності, пов'язані з культивуванням рослин, визначених до переліку, які вчиняються з порушення Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів».

Об'єктивна сторона злочину характеризується розміщенням зазначених коштів у банках, на підприємствах, в установах, організаціях та їх підрозділах або використанням таких коштів для придбання об'єктів, майна, що підлягають приватизації, чи обладнання для виробничих чи інших потреб, або використанням таких доходів (коштів, майна) з метою продовження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин, отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів.

Під розміщенням розуміють відкриття від імені фізичної чи юридичної особи рахунку в банку чи в його підрозділі і внесення на нього зазначених коштів, доповнення рахунку в банку чи його підрозділі та інше.

Кошти — це гроші в національній чи іноземній валюті або їх еквівалент.

До другої альтернативної дії об'єктивної сторони злочину відносять використання коштів, здобутих від незаконного обігу зазначених у диспозиції ст. 306 ККУ предметів. Злочин за своєю конструкцією має формальний склад, належить до тяжких і вважається закінченим з моменту використання хоча б однієї з дій об'єктивної сторони злочинів.

Частина 2 ст. 306 ККУ передбачає кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб або у великих розмірах (розуміють кошти, сума яких становить 200 і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Мотиви і мета можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають, за винятком фактів, коли мова йде про використання «наркогрошей», де метою обов'язково повинно бути продовження незаконного обігу

наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин, отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Утім, може бути й службова особа, яка використовує свою владу і службове становище, у такому разі дії необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, а саме: ст. 306, 364 чи 365 ККУ.

Схема 1

Схема 2

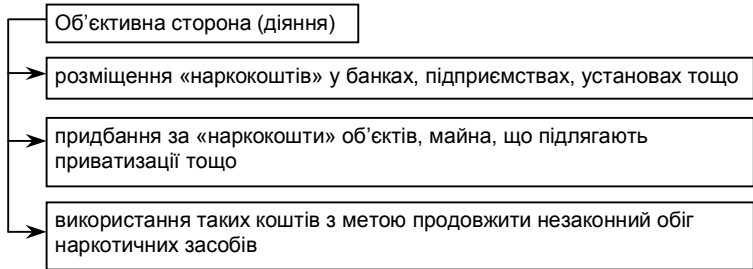

Схема 3

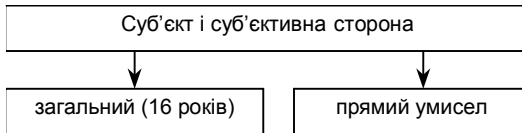
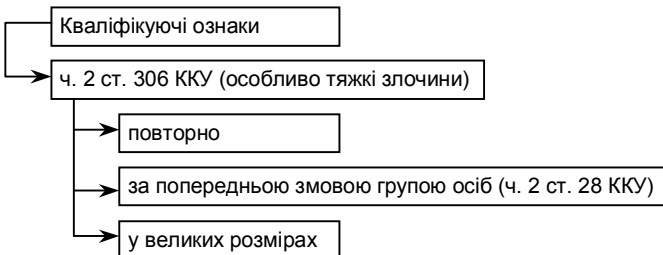

Схема 4

Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини щодо встановлення порядку обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, поводження з ними, охорони здоров'я населення.

Предмет злочину — наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги.

Об'єктивна сторона характеризується незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Для наявності складу злочину досить вчинення хоча б однієї із зазначених дій.

Злочин вважається закінченим: при незаконному виготовленні — з моменту фактичного отримання (виходу) наркотичних засобів чи психотропних речовин; при придбанні — з моменту фактичного отримання зазначених засобів чи речовин. При зберіганні злочин є тривалим і вважається закінченим з моменту первинного отримання цих предметів. У разі переселення злочин вважається закінченим з моменту відправки незалежно від того, отримав адресант посилку з наркотичними предметами чи ні. Практика свідчить, що в разі збуту зазначених речовин винний тією чи іншою мірою схиляє отримувача до вживання наркотиків, за що дії винного необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, тобто за ст. 307 і 315 ККУ. У разі збуту злочин вважається закінченим з моменту факту передачі наркотичного засобу або психотропної речовини іншій особі.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і обов'язковою наявністю мети збуту. У разі якщо наркотичний засіб, психотропну речовину або їх аналоги було одночасно виготовлено і для особистого вживання, і для збуту, вчинене необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів за ст. 307 та 309 ККУ.

Суб'єкт злочину — загальний, тобто осудна особа з 16 років.

Частини 2 і 3 ст. 307 ККУ передбачають кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб або особою, яка раніше вчиняла один із злочинів, передбачених ст. 208–2310, 312, 314, 315, 317, ККУ, або із залученням неповнолітнього, а також збут зазначених у диспозиції речовин у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних, культурних заходів та в інших місцях масового перебування громадян, або збут чи передача цих речовин у місця позбавлення волі, або

якщо речовини чи їх аналоги у великих розмірах чи особливо небезпечні наркотичні засоби та психотропні речовини (ч. 2); вчинені організованою групою, а також якщо предметом таких дій були наркотичні засоби та психотропні речовини чи їх аналоги в особливо великому розмірі, або вчинені із залученням малолітнього або щодо малолітнього.

Водночас зауважимо, що ч. 1 ст. 307 ККУ передбачає дві підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення нею зазначених злочинів, а саме: 1) добровільна здача наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів; 2) зазначення джерела їх придбання або сприяння розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом.

Схема 1

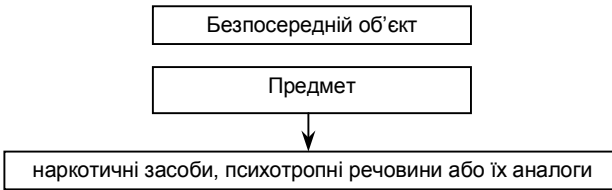

Схема 2

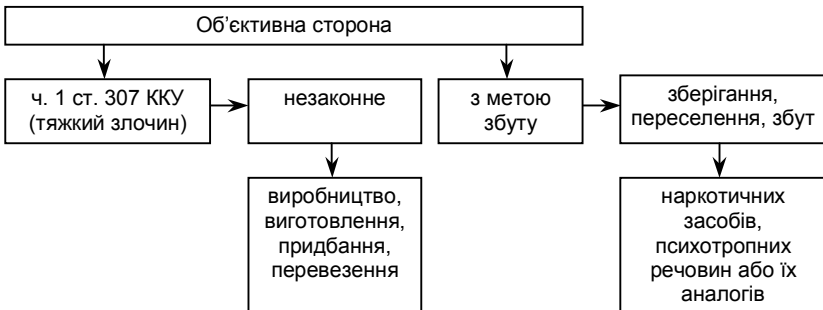

Схема 3

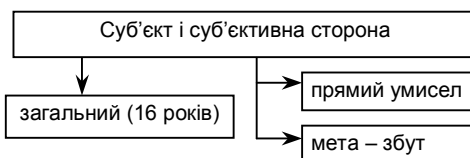
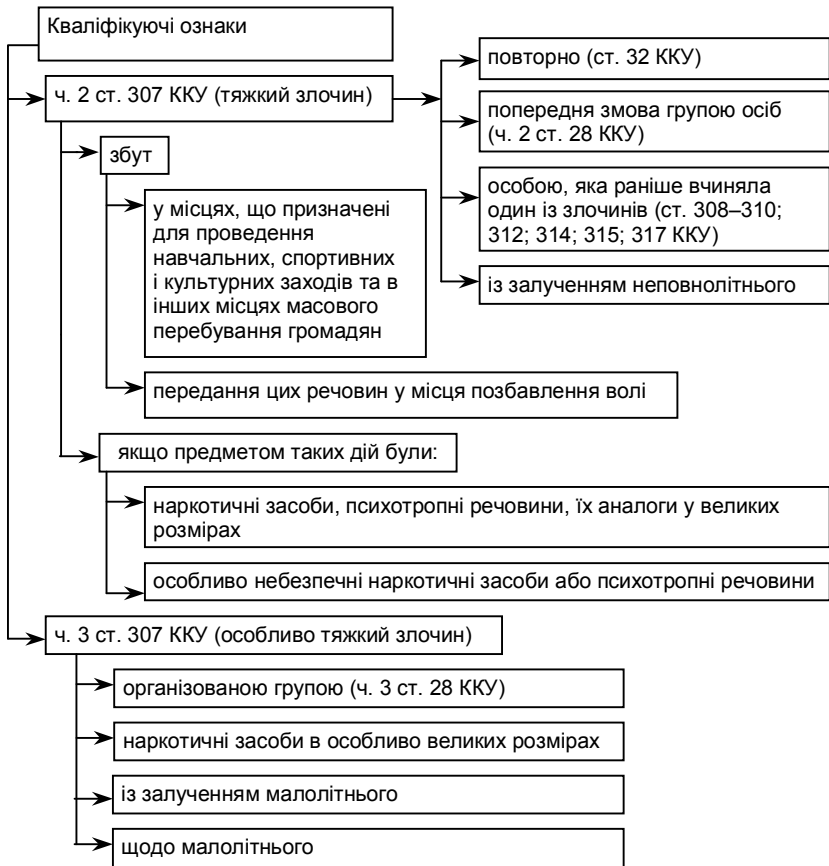

Схема 4

Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини щодо обігу зазначених предметів.

Предметом злочину є наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги.

Об'єктивна сторона злочину характеризується в зазначених у диспозиції ст. 308 ККУ діях заволодінням наркотичними засобами. У разі вилучення наркотичних засобів зазначеними способом обов'язковим є заподіяння наслідків у вигляді матеріальної шкоди, характерної для відповідних злочинів проти власності, а також наявності такої ознаки, як безоплатність їх вилучення. Тому якщо винний і сплатив вартість наркотичних засобів при їх вилученні, його дії слід кваліфікувати за ст. 308 ККУ.

Водночас необхідно зазначити, що момент закінчення злочину залежить від способу вилучення наркотичних засобів. Так, їх викрадення шляхом крадіжки та грабежу, а також заволодіння ними шляхом шахрайства вважають закінченим злочином з моменту їх вилучення і отримання реальної можливості розпоряджатися ними (сховати, передати, викинути тощо). При привласненні – отримання винним можливості розпоряджатися ними за своїм бажанням. Вимагання – з моменту висунення вимоги про передачу наркотичних засобів чи права на них, поєднаної із погрозами, передбаченими ст. 189 ККУ, чи застосування фізичного чи психічного насильства незалежно від того, досяг своєї мети винний чи ні. При розбої злочин вважається закінченим з моменту нападу, поєднаного із застосуванням чи погрозою застосувати насильство, що становить небезпеку для життя чи здоров'я потерпілої особи.

Схема 1

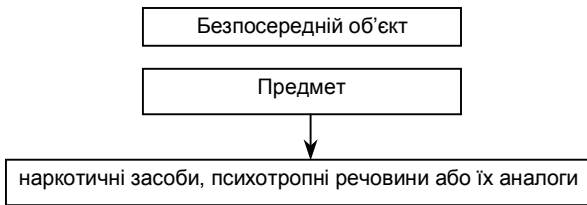

Схема 2

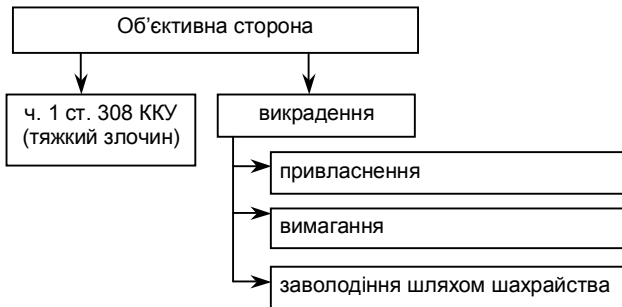

Схема 3

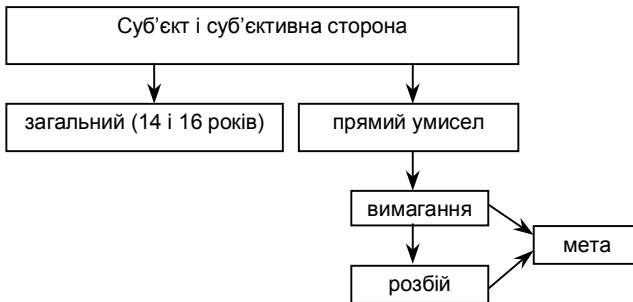
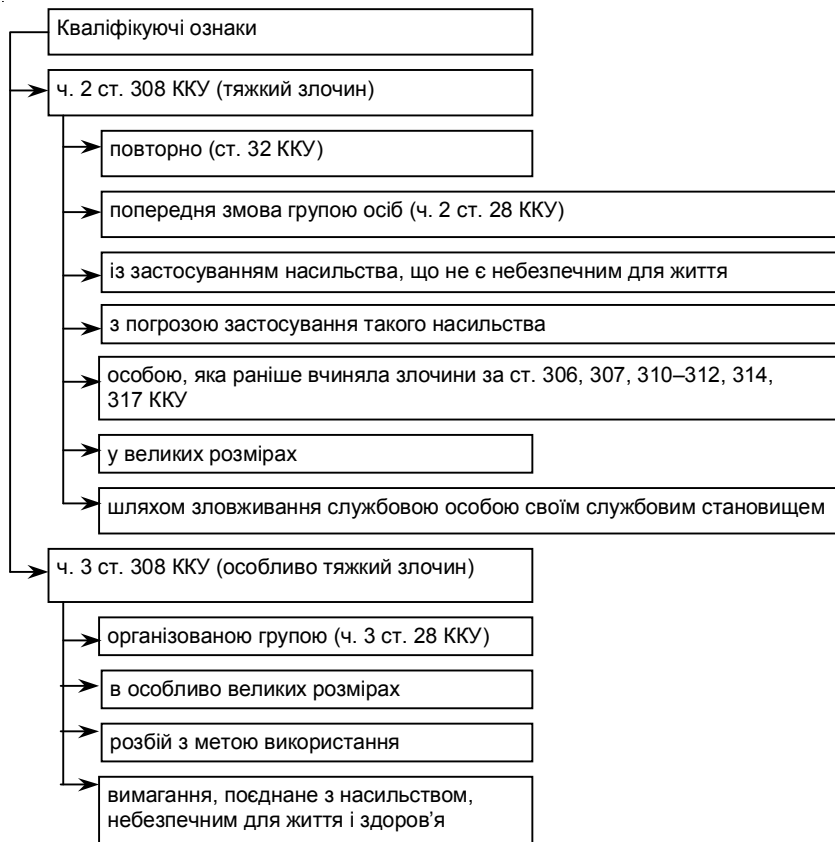

Схема 4

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, а при вимаганні ще й метою – незаконно отримати наркотичні засоби чи права на них, а шляхом розбою – викрадення наркотичних засобів.

Суб'єктом злочину, вчиненого шляхом крадіжки, грабежу, насильства, розбою, вимагання, є осудна особа, яка досягла 14-річного віку, а при шахрайстві – 16 років, при зловживанні службовим становищем – спеціальний суб'єкт, службова особа, якій наркотичні засоби були ввірені, наприклад, у зв'язку з професійною діяльністю.

Частини 2 і 3 ст. 308 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого, або із погрозою застосування такого насильства, або особою, яка раніше вчиняла один зі злочинів, передбачених ст. 306, 307, 310, 311, 312, 314, 317 ККУ, або у великих розмірах, а також заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2); вчинені в особливо великих розмірах або організованою групою, розбій з метою викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також вимагання цих засобів або речовин, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я особи.

Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з метою збуту (ст. 309 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини щодо встановленого порядку обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, поведження з ними, охорона здоров'я населення. Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що зазначені дії призводять до неконтрольованого обігу засобів і речовин, що спричинили шкоду здоров'ю населення.

Предмет цього злочину – наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги.

Об'єктивна сторона злочину характеризується незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням чи пересиланням без мети збуту. Для констатації об'єктивної сторони достатньо вчинити хоча б одну із зазначених дій.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і відсутністю мети збуту наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючі ознаки зазначені в частинах 2 і 3 ст. 309 ККУ: повторність, попередня змова групою осіб, або особою, яка раніше вчиняла злочин за ст. 307, 308, 310 і 317 ККУ, або якщо предметом злочину були наркотичні засоби, психотропні речовини та її аналоги у великих розмірах (ч. 2); із залученням неповнолітнього, а також якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини та її аналоги в особливо великих розмірах. Крім того, законодавець визначив (ч. 4 ст. 309 ККУ) звільнення особи від кримінальної відповідальності за дії, передбачені ч. 1 цієї статті, якщо вона добровільно звернулася до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії.

Схема 1

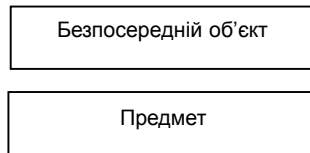

Схема 2

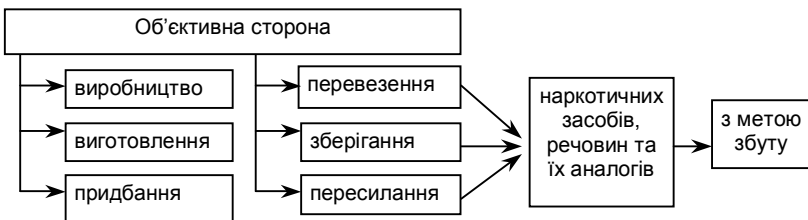

Схема 3

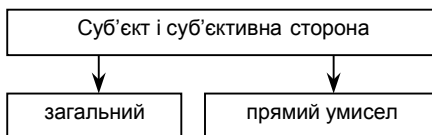
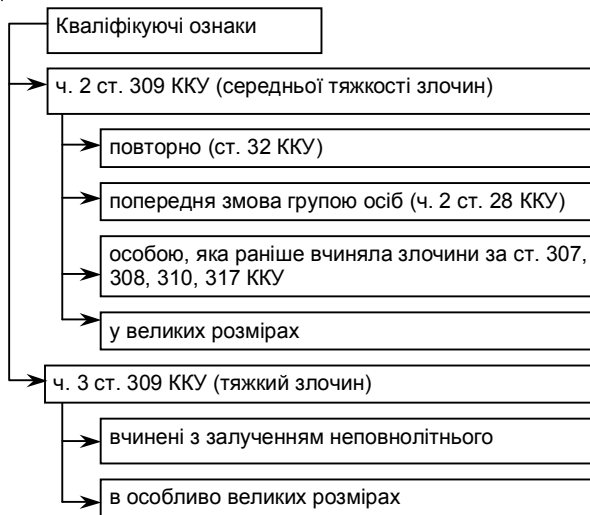

Схема 4

Посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він є однією з кримінальних умов, які сприяють незаконному виробництву, виготовленню чи викраденню наркотичної сировини, її проходженню в канали нелегального розподілу серед населення та використанню з немедициною метою.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що регулюють порядок культивування снотворного маку та конопель для задоволення медичних і промислових потреб.

Предмет злочину – снодійний мак і коноплі, що містять наркотичні засоби.

Об'єктивна сторона злочину характеризується незаконним посівом або незаконним вирощуванням снодійного маку в кількості від ста до п'ятисот рослин чи конопель у кількості від десяти до п'ятдесяти рослин.

Водночас судова практика свідчить, що для кваліфікації дій винного за ст. 310 ККУ необхідно встановити, що винна особа посіяла або вирощувала саме снодійний чи олійний мак, який містить алкалоїди опіуму (морфін, кодеїн, тебаїн тощо), тобто наркотичні засоби. При

цьому необхідно мати на увазі, що вирощування саме наркотичної кількості таких речовин відповідно до ч. 2 ст. 11 ККУ може бути визначене малозначним діянням, а настає адміністративна відповідальність. Злочин вважається закінченим: при посіві – з моменту здійснення будь-яких дій, спрямованих на висів насіння або розсади таких речовин; при вирощуванні – з моменту, коли винний почав доглядати за вже посіяними рослинами незалежно від того, чи буде вирощений урожай. Злочин має формальний склад.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. За ч. 1 ст. 301 ККУ мета і мотив незаконного посіву чи вирощування опійного маку чи конопель не мають значення, за винятком, якщо цей злочин вчинить група осіб з метою збуту.

Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючими ознаками є ознаки, визначені в ч. 2 ст. 310 ККУ, а саме: якщо особа була засуджена за цією статтею чи яка раніше вчиняла один із злочинів, передбачених ст. 307, 309, 311, 317 ККУ, або вчинені за попередньою змовою групою осіб з метою збуту, а також незаконний посів або незаконне вирощування снотворного (опійного) маку в кількості п'ятисот і більше рослин чи конопель у кількості п'ятдесят і більше рослин.

Схема 1

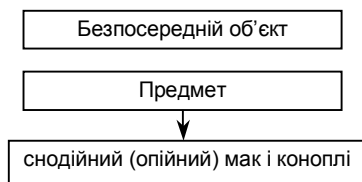

Схема 2

Схема 3

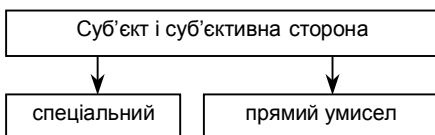
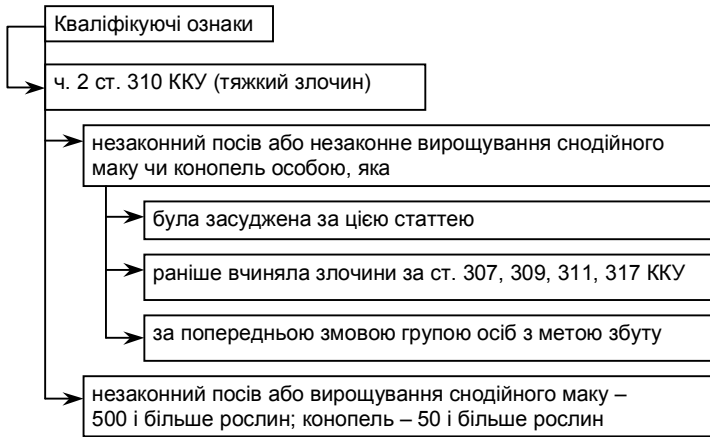

Схема 4

Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів (ст. 311 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що прекурсори є одним із джерел отримання хімічних сировини для виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин. Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що підтримують установлений порядок обігу прекурсорів, поводження з ними, охорону здоров'я населення.

Предметом злочину є прекурсори, тобто речовини та їх солі, що використовуються під час виробництва, виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин, що входять до переліку (ст. 305 ККУ).

Об'єктивна сторона полягає у вчиненні будь-якої з таких альтернативних дій, зазначених у ч. 1 ст. 311 ККУ з метою їх використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин.

Під виготовленням прекурсорів розуміють їх одержання з відповідної вихідної речовини будь-яким способом у будь-якому вигляді (рідини, порошку тощо), приготовленого шляхом змішування різних хімічних препаратів або хімічного синтезу (реакції). Злочин з формальним складом.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою, а саме: зазначені дії повинні вчинятися для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних

речовин. Якщо суб'єкт вчиняв дії, передбачені в ч. 1 ст. 311 ККУ з метою збуту, то його дії необхідно кваліфікувати за ч. 2 ст. 311 ККУ. Бувають випадки, коли суб'єкт вчиняє такі дії без мети виробництва або виготовлення наркотиків чи психотропів, а також без мети збуту. У такому разі його дії кваліфікують за ст. 320 ККУ, що передбачає відповідальність за порушення встановлених законодавством правил обігу прекурсорів.

Суб'єкт цього злочину – загальний, тобто осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо зазначені дії вчиняла службова особа, зловживаючи своїм службовим становищем, то вчинене необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів (ст. 331 і 364 ККУ).

Схема 1

Схема 2

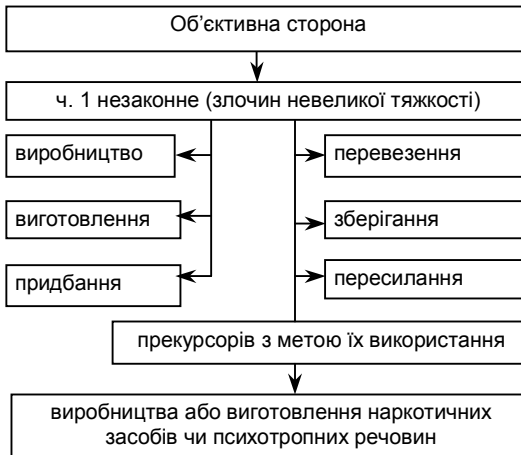

Схема 3

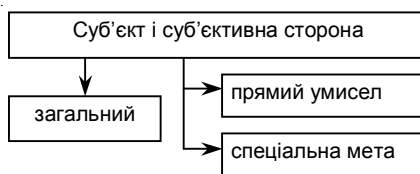
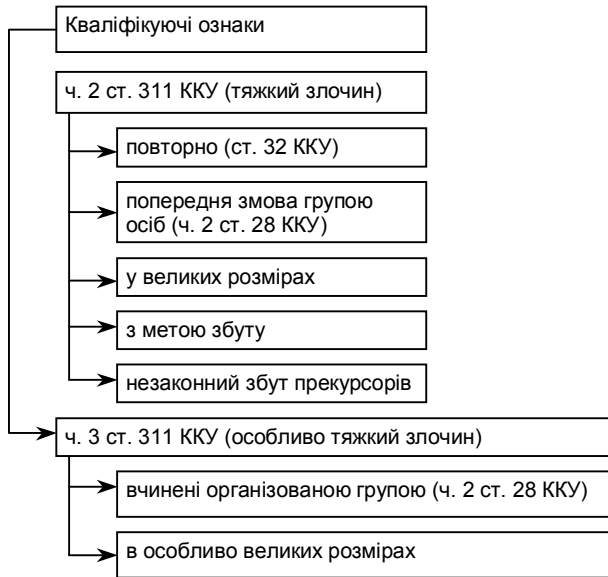

Схема 4

Частини 2 і 3 ст. 311 ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки** злочину, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, великий розмір, з метою збуту, незаконний збут прекурсорів (ч. 2); вчинені організованою групою або в особливо великих розмірах (ч. 3). Незважаючи на суспільно небезпечне значення діяння, ч. 4 ст. 311 передбачає спеціальний вид обов'язкового та безумовного звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочин, передбачений у ч. 1 ст. 311 ККУ. Передумовою такого звільнення є вчинення особою хоча б однієї дії, передбаченої ч. 1 ст. 311 ККУ. Підставою для звільнення є сукупність двох обставин: 1) добровільна здача прекурсорів; 2) вказування на джерело їх придбання або сприяння розкриттю злочинів, пов'язаних з наркотичним обігом прекурсорів, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів.

Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 312 КК України)

Безпосередній об'єкт, предмет і об'єктивна сторона та ознаки цього злочину аналогічні до злочину, передбаченого ст. 308 ККУ.

Суб'єктивна сторона злочину, крім прямого умислу, передбачає для викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів, заволодіння ними

шляхом шахрайства та зловживання службовою особою своїм службовим становищем спеціальну мету – подальший збут для виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, для збуту прекурсорів – наявність мети подальшого виробництва або виготовлення з них наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів.

Суб'єкт злочину – загальний.

Кваліфікуючі ознаки висвітлені при характеристиці складу злочину, передбаченого ст. 308 ККУ.

Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням (ст. 313 КК України)

Безпосередній об'єкт, об'єктивна сторона та її ознаки, суб'єкт і суб'єктивна сторона, кваліфікуючі ознаки аналогічні і висвітлені при характеристиці складу злочину, передбаченого ст. 308 ККУ.

Предметом лише цього злочину є обладнання, призначене для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 314 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що такі дії завдають великої шкоди здоров'ю людей, збільшується кількість наркозалежних.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на охорону здоров'я людей.

Предмет злочину – наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналози.

Об'єктивна сторона злочину характеризується дією, тобто в незаконному введенні будь-яким способом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в організм іншої особи всупереч її волі. Водночас необхідно пам'ятати, що введення зазначених предметів в організм іншої людини лікарем, хоча і проти її волі, але з метою профілактики чи лікування, складу злочину не містить.

Злочин вважається закінченим з моменту незаконного введення зазначених засобів чи речовин в організм людини. Злочин має формальний склад і належить до середньої тяжкості.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину — загальний.

Частини 2 і 3 ст. 314 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: якщо такі дії призвели до наркотичної залежності потерпілого або вчинені повторно, або особою, яка раніше вчиняла один із злочинів, передбачених ст. 306—312, 314—318 ККУ, або вчинені щодо двох і більше осіб, або заподіяли середньої тяжкості чи тяжке тілесне ушкодження (ч. 2), вчинені щодо неповнолітнього, або особи, яка перебуває в безпорадному стані, чи вагітної жінки, або введення в організм іншої особи особливо небезпечних наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також якщо внаслідок таких дій настає смерть потерпілого.

Схема 1

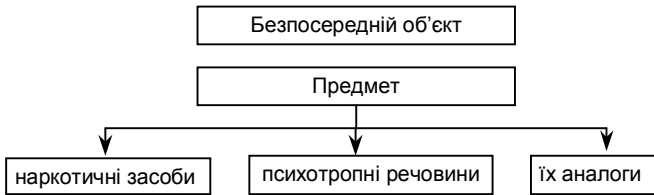

Схема 2

Схема 3

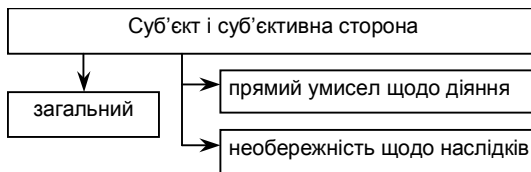
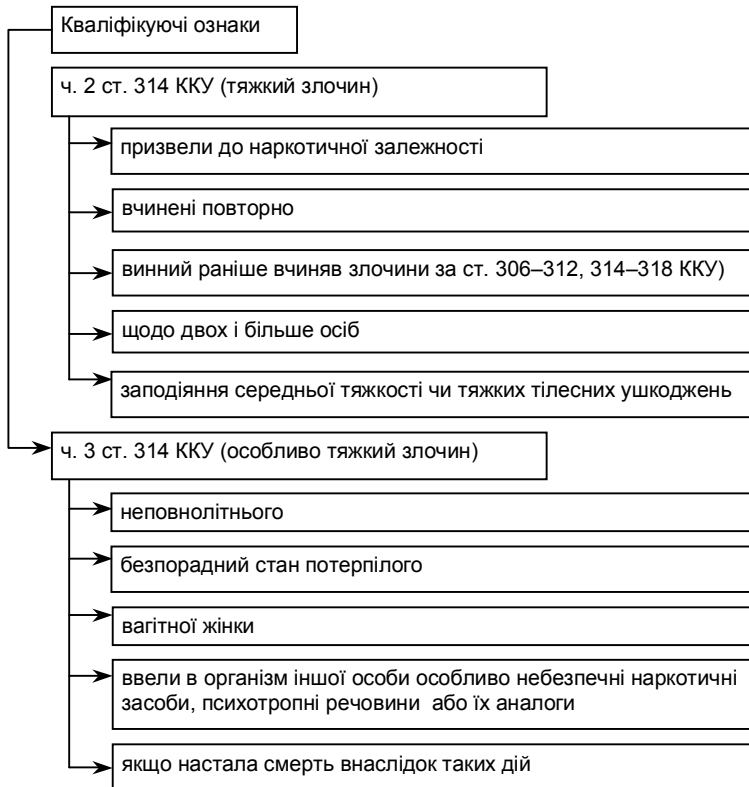

Схема 4

Схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 315 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину, крім зазначеного, полягає і в тому, що виникає додатковий ринок споживання та збуту наркотичних засобів і психотропних речовин та поширюється їх незаконний обіг.

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини щодо порядку вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин або їх аналогів, а додатковим – здоров'я і життя людей.

Предметом злочину є наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги.

Об'єктивна сторона характеризується схилянням певної особи (осіб) до вживання предметів злочину. Водночас необхідно розуміти, що умисні ненасильницькі дії винного, спрямовані на збудження в певної особи бажання вжити ці засоби або речовини хоча б один раз. Цей злочин є особливим видом підбурювання, утім, воно може бути як одноразовим, так і багаторазовим, як в активній, так і в пасивній формі, тобто способи можуть бути різними: порада, умовляння, прохання, примушування, підкуп тощо, як в усній, так і в письмовій формі. Злочин вважається закінченим з початку здійснення дій, спрямованих на те, щоб збудити в іншої особи бажання вжити наркотичні засоби. Злочин належить (ч. 1) до середньої тяжкості. Практичним працівникам необхідно розуміти, що відповідальність за це настає незалежно від наслідків, схилення, тобто вживала потерпіла особа наркотичні засоби чи психотропні речовини або їх аналоги чи ні.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і наявністю спеціальної мети – викликати в потерпілого бажання вжити наркотичні засоби або інші препарати цієї спрямованості.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Частина друга передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, або щодо двох і більше осіб, або щодо неповнолітнього, а також особою,

Схема 1

Схема 2.

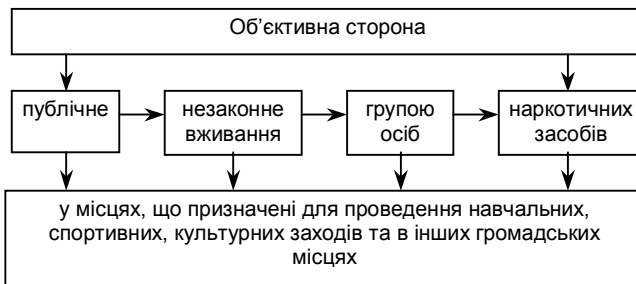

Схема 3

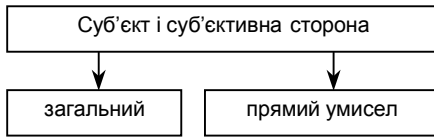
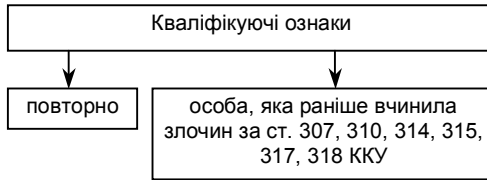

Схема 4

яка раніше вчиняла один із злочинів, передбачених ст. 307, 308, 310, 314 і 317 ККУ.

Про визначення повторності вчинення названого злочину дивись ст. 32 ККУ (повторність тотожних злочинів).

Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 317 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він сприяє поширенню наркотичних препаратів і в такий спосіб створює загрозу здоров'ю населення.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення.

Предмет злочину — місця та приміщення для наркотичного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів.

Об'єктивна сторона характеризується діянням, тобто вчиненням будь-якої дії, зазначеної в ст. 317 ККУ. Організація місць вважається закінченим злочином з моменту створення місць для вчинення зазначених дій.

Утримання місця — це сукупність дій щодо підтримання його функціонування (охорона, матеріальне забезпечення тощо), злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-яких дій щодо утримання вже створеного притону.

Надання приміщення для зазначеної мети відрізняється від його тримання тим, що особа нічого не робить щодо забезпечення діяльності такого місця, дії її обмежуються лише наданням приміщення. Злочин вважається закінченим, коли приміщення фактично було надане незалежно від того, було воно використане із зазначеною метою чи ні.

Злочин з формальним складом, належить до середньої тяжкості і вважається закінченим з моменту вчинення зазначених дій.

Із **суб'єктивної сторони** злочин характеризується прямим умислом, що поєднується зі спеціальною метою – створити сприятливі умови для зазначених у диспозиції статті дій.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка осудна особа, що досягла 16-річного віку.

Частина 2 ст. 317 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, з корисливою метою, групою осіб або із залученням неповнолітнього.

Схема 1

Схема 2

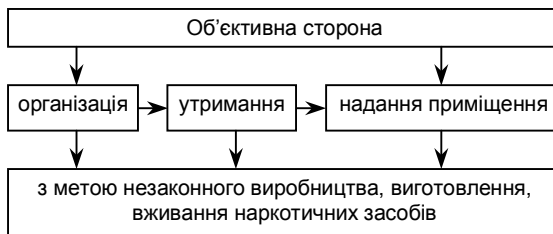

Схема 3

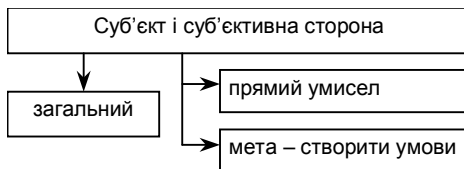
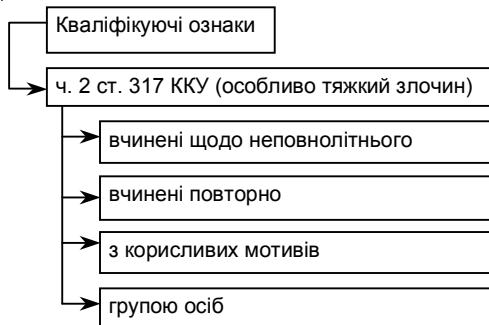

Схема 4

Незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (ст. 318 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що виникають у сфері охорони здоров'я і забезпечують порядок отримання документів на право отримання наркотичних препаратів.

Предмет злочину — документи, на підставі яких певні органи відпускають наркотичні препарати заклада системи здоров'я чи окремим громадянам (рецепт, ліцензія, доручення, накладна тощо).

Об'єктивну сторону характеризують незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут підроблених чи незаконно одержаних документів, які є предметом посягання.

Злочин вважається закінченим з моменту вручення відповідній особі підроблених або незаконно одержаних документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів і не має значення, отримала їх особа чи ні. Якщо отримала, то це повинно розглядатися як незаконне їх придбання і за наявності необхідних підстав кваліфікувати дії винного залежно від мети за ст. 307, 309, 311 ККУ. Водночас необхідно мати на увазі, що вчинення цього злочину у формі збуту вважають закінченим, коли винний фактично передав, тобто реалізував такий документ іншій особі.

Суб'єктивна сторона цього злочину має прямий умисел, як правило, поєднаний з метою отримати замість документа наркотичні засоби або психотропні речовини. Мета може бути різною, головне, щоб винний усвідомлював, що за цими документами отримає наркотичні засоби, психотропні речовини або прекурсори.

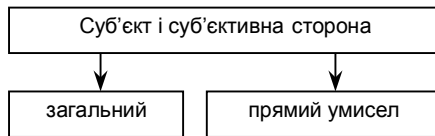
Схема 1

Схема 2

Схема 3

Суб'єкт злочину – осудна особа, яка досягла 16-річного віку. **Кваліфікуючі ознаки** передбачені ч. 2 ст. 318 ККУ, це повторність або попередня змова групою осіб, або особа, яка раніше вчиняла один із злочинів, передбачених ст. 306–317 ККУ.

Незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 319 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину – це суспільні відносини щодо дотримання встановленого порядку видачі рецептів на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин.

Предмет злочину – документ, який дає право на придбання наркотичних засобів тощо (рецепт встановленого зразка).

Об'єктивна сторона злочину характеризується незаконною видачею рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах.

Незаконною вважається видача рецепта з порушенням правил цього оформлення та заповнення. Злочин вважається закінченим з моменту вручення особі незаконно виписаного рецепта. Злочин з формальним складом.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і корисливим або іншим з особистої зацікавленості мотивом.

Суб'єкт злочину – спеціальний. Ним є особа (лікар), яка має вищу медичну освіту за спеціальністю медичної справи, відповідну кваліфікацію, а також працює у відповідному закладі охорони здоров'я. Якщо незаконний рецепт виписаний іншою особою (медичною сестрою, санітаром та ін.), відповідальність настає за ст. 318 ККУ.

На практиці бувають випадки, коли лікар вступає у змову з працівником аптеки і виписує рецепт на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин, а останній вилучає їх і збуває будь-кому. Діяння таких осіб необхідно кваліфікувати за сукупністю злочину як викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин і їх збут за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 307 і ч. 2 ст. 308 ККУ). Якщо такий рецепт виписує головний лікар чи завідувач відділення лікувально-медичного закладу, то їх дії потрібно кваліфікувати за ст. 319 і 364 ККУ як зловживання службовим становищем і як незаконну видачу рецепта.

У частині 2 ст. 319 ККУ зазначена **кваліфікуюча ознака** – повторність.

Схема 1

Схема 2

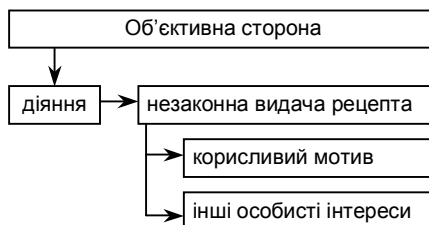

Схема 3

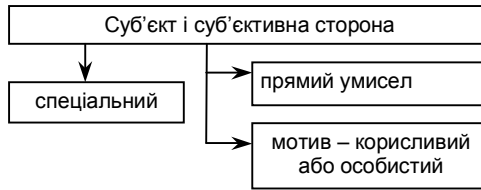

Схема 4

Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає у створенні умов для незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Предмет злочину – наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори.

Об'єктивна сторона характеризується порушенням встановлених правил посіву або вирощування снодійного маку чи конопель, а також порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, переселення чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, призначених для виробництва або виготовлення цих засобів чи речовин. Для того щоб притягнути винну особу до кримінальної відповідальності за ст. 320 ККУ, необхідно спочатку встановити, які саме правила були порушені. Детально ці питання регламентовано «Положенням про порядок здійснення діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1996 р. № 6 та іншими нормативними актами. Порушення цих правил може виражатися як у дії, так і в бездіяльності. Необхідно пам'ятати, що порядок культивування снодійного (опійного та олійного) маку чи конопель може здійснюватися в Україні тільки на підставах і в обсягах, передбачених державним замовленням.

Злочин середньої тяжкості і вважається закінченим з моменту порушення встановлених правил обігу зазначених препаратів.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується як умислом, так і необережністю. Умисел може бути як прямим, так і непрямим. Щодо наслідків, то тільки необережність.

Суб'єкт – спеціальний, тобто особа, яка уповноважена додержуватися встановлених правил посіву або вирощування снодійного маку чи конопель, а також робити всі інші дії, передбачені в ч. 1 ст. 320 ККУ.

Схема 1

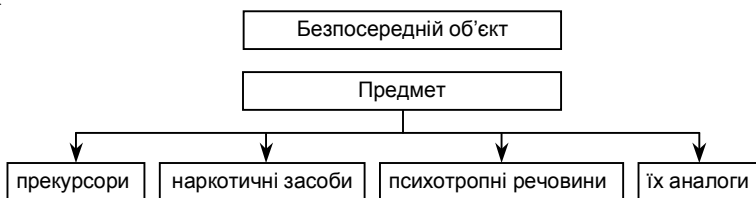

Схема 2

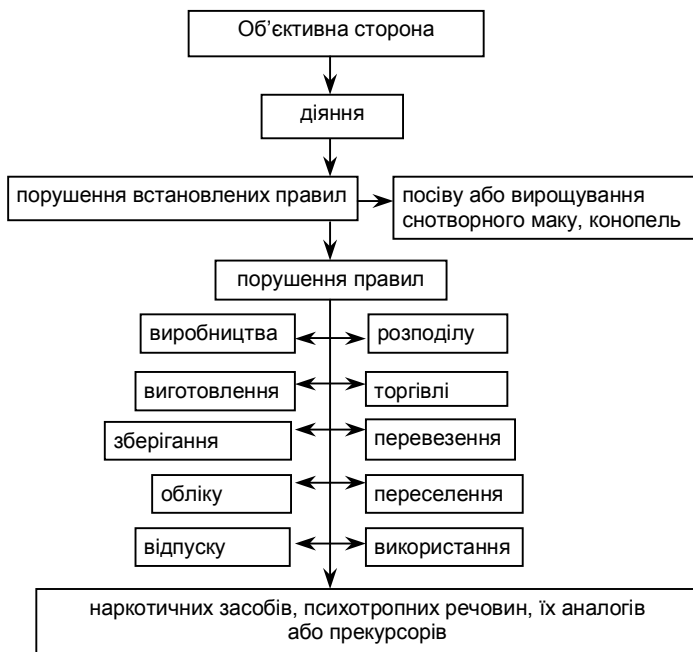

Схема 3

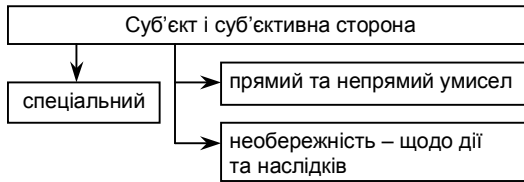
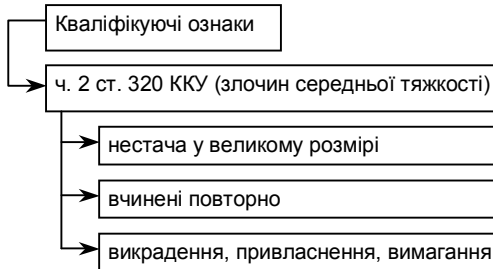

Схема 4

Частина 2 ст. 320 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме повторність, або якщо вона спричинила нестачу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у великих розмірах, або призвела до викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 321 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що потрапляють у серйозну небезпеку не тільки особи, які з ними працюють, а й окремі громадяни, які придбали ці ліки для особистого використання.

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я людей.

Предмет злочину – отруйні чи сильнодійні речовини або отруйні чи сильнодійні лікарські засоби.

Об'єктивна сторона злочину характеризується незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, перевезенням, пересиланням, зберіганням з метою збуту, збутом отруйних або сильнодійних речовин, що

не є наркотичними або психотропними, чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіяючих лікарських засобів, а також здійсненням таких дій щодо обладнання, призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних чи сильнодіяючих речовин, або отруйних чи сильнодіяючих лікарських засобів, що вчинені без спеціального на те дозволу (ч. 1 ст. 321 ККУ).

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 321 ККУ, полягає в здійсненні таких самих дій, які зазначені в об'єктивній стороні ч. 1 ст. 321 ККУ.

Необхідно пам'ятати, що в разі якщо суб'єкт вчинив діяння, передбачене частинами 1 і 2 ст. 321 ККУ, то його дії необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення суб'єктом будь-яких дій, передбачених частинами 1 або 2 ст. 321 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом та обов'язковою метою збуту отруйних чи сильнодіяючих речовин або їх аналогів, що не є наркотичними, або отруйних чи сильнодіяючих лікарських засобів без спеціального на те дозволу.

Водночас зазначимо, що суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 321 ККУ, може характеризуватись як умисною, так і необережною формою вини. Мета і мотив тут значення не мають.

Схема 1

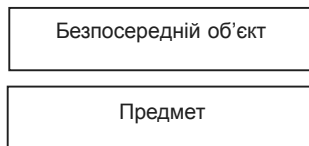

Схема 2

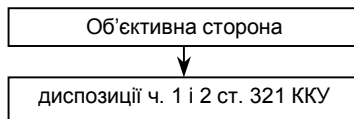

Схема 3

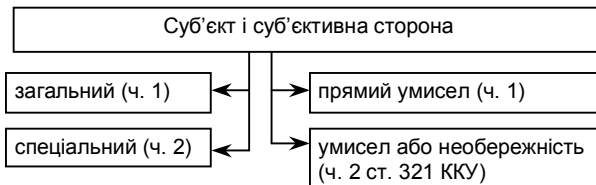
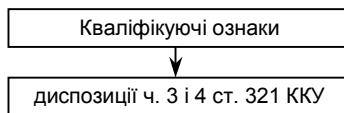

Схема 4

Суб'єкт злочину за ч. 1 ст. 321 ККУ може бути загальний, тобто осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 2 ст. 321 ККУ – спеціальний.

Частини 3 і 4 ст. 321 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, якщо предметом таких дій були отруйні чи сильнодіючі речовини, що не є наркотичними або психотропними, або їх аналоги, або отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби у великих розмірах (ч. 2); якщо такі дії вчинені організованою групою або якщо предметом таких дій були отруйні чи сильнодіючі речовини, що не є наркотичними або психотропними, або їх аналоги, або отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби у великих розмірах.

Частина 5 ст. 321 ККУ передбачає заохочувальну норму, яка прямо констатує, що особа, яка добровільно здала названі предмети та вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності (ч. 5 цієї статті).

Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів (ст. 321¹ КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що встановлюють порядок обігу лікарських засобів з метою захисту здоров'я населення, а додатковим – життя і здоров'я населення.

Предмет злочину – фальсифікований лікарський засіб.

Об'єктивна сторона злочину характеризується виготовленням, придбанням, перевезенням, пересиланням, зберіганням з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої з дій, які утворюють об'єктивну сторону злочину.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом (ч. 1), а ч. 2 і 3 ст. 321¹ ККУ – як умислом, так і необережністю.

Суб'єкт злочину – загальний. Частини 2 і 3 ст. 321¹ ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб або у великих розмірах, або діяння спричинили тривалий розлад здоров'я особи і виробництво фальсифікованих лікарських засобів (ч. 2); якщо вони спричинили смерть потерпілого або інші тяжкі наслідки, або вчинені в особливо великих розмірах (ч. 3). Крім того, у ч. 4 ст. 321¹ ККУ закон передбачає й заохочувальну норму, а саме: якщо особа добровільно здасть фальсифіковані лікарські засоби та вкаже на джерело їх придбання, сприяла розкриттю зазначених злочинів, то вона звільняється від кримінальної відповідальності.

Схема 1

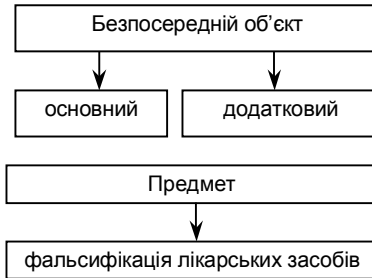

Схема 2

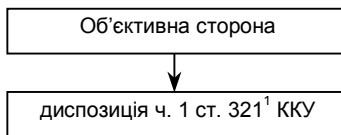

Схема 3

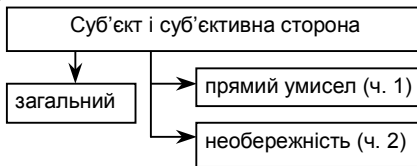
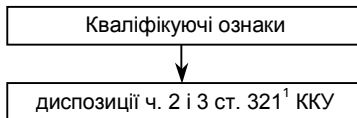

Схема 4

Порушення встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань і державної реєстрації лікарських засобів (ст. 321² КК України)

Основний **безпосередній об'єкт** цього злочину – це суспільні відносини щодо виконання встановленого порядку обігу лікарських засобів з метою захисту здоров'я людей, а додатковий – життя і здоров'я громадян.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діянням, тобто вивченням, клінічними випробуваннями лікарських засобів, фальсифікацією їх результатів, а також порушенням встановленого порядку

державної реєстрації лікарських засобів. Злочин з формальним складом, вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої з дій, які утворюють об'єктивну сторону злочину.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом (ч. 1), умислом або необережністю (ч. 2 і 3) і необережністю щодо наслідків у вигляді смерті потерпілого або інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 321² ККУ).

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто це особи, які внаслідок своїх службових обов'язків займаються доклінічним вивченням ліків та їх клінічним випробуванням.

Частини 2 і 3 ст. 321² ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, спричинили смерть потерпілого або інші тяжкі наслідки.

Схема 1

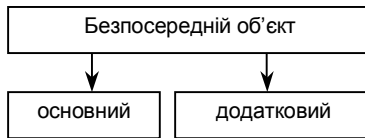

Схема 2

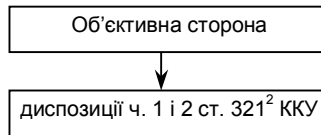

Схема 3

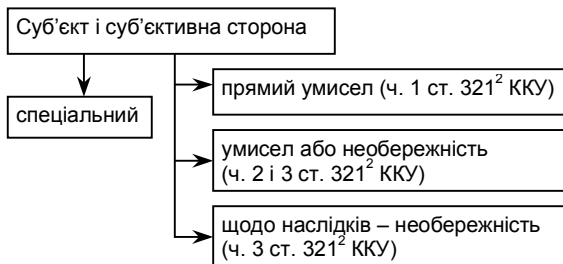
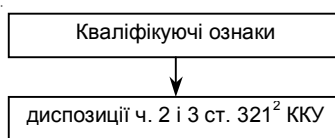

Схема 3

Незаконна організація або утримання місць для вживання одурманюючих засобів (ст. 322 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення від незаконного виробництва і споживання одурманюючих засобів.

Предмет злочину – місця (приміщення) для незаконного вживання одурманюючих лікарських та інших засобів (рослини, засоби побутового та іншого призначення (клей, бензин, хлорофос тощо)).

Звертаємо увагу, що цей злочин відрізняється від злочину, передбаченого ст. 317 ККУ лише предметом, тому інші ознаки не розглядаються.

Спонування неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що виникають у сфері фізичної культури і спорту з приводу недопущення використання допінгів, а додатковим – здоров'я неповнолітніх спортсменів та ін.

Об'єктивна сторона характеризується спонуванням неповнолітніх до застосування допінгу. Під спонуванням розуміють активні дії винного, щоб збудити намір, бажання в неповнолітнього вжити допінг (обман, задобрювання, загроза, підкуп тощо).

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту здійснення впливу на неповнолітнього з метою примусити його до застосування допінгу або до настання таких наслідків (ч. 3 ст. 323 ККУ). Тут необхідно встановити причинний зв'язок між застосуванням допінгу та тяжкими наслідками.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, поєднаним зі спеціальною метою – примусити потерпілого застосувати допінг, а якщо настали тяжкі наслідки, то тут вина у формі необережності.

Суб'єкт злочину – будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку. Частини 2, 3 і 4 ст. 323 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: якщо такі дії вчинені батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, або собою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього, його тренером, або повторно, або особою, яка раніше вчиняла один із злочинів, передбачених ст. 314, 315, 317, 324 ККУ (ч. 2); щодо двох і більше осіб, або якщо вони заподіяли шкоду потерпілому (ч. 3); заподіяли істотну шкоду здоров'ю потерпілого або інші тяжкі наслідки (ч. 4).

Схема 1

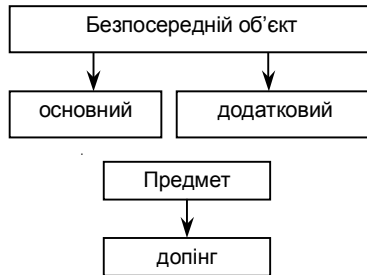

Схема 2

Схема 3

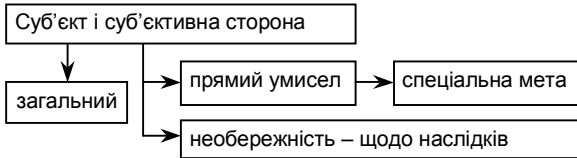
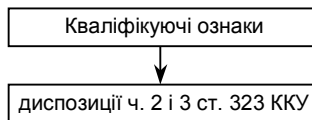

Схема 4

Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що підлітки втягуються до зловживання одурманюючих засобів, що підриває їхнє здоров'я і завдає великої шкоди державі.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо забезпечення здоров'я неповнолітніх.

Предмет злочину – одурманюючі речовини, які не є наркотичними або психотропними, або їх аналоги.

Потерпілими є особи, які не досягли 18-річного віку.

Об'єктивна сторона характеризується схиланням неповнолітніх до вживання предмета злочину. Проте практичні працівники повинні пам'ятати, що застосування до неповнолітніх насильства (заподіяння тілесних ушкоджень, катування тощо) з метою примусити їх до вживання одурманюючих засобів утворює сукупність злочинів, передбачених ст. 324 та 121, 122, 125, 127 ККУ. Аналогічна сукупність буде, якщо схилити неповнолітніх до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 307, 309, 311, 315 ККУ тощо). Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту початку дій, спрямованих на те, щоб збудити в неповнолітнього бажання вжити одурманюючі засоби незалежно від наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і наявністю мети – викликати в неповнолітнього бажання вжити одурманюючі засоби.

Суб'єкт злочину – особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

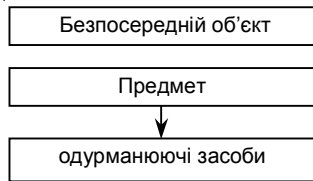
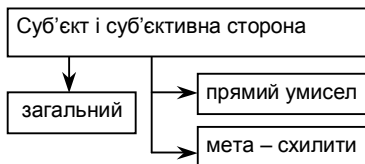

Схема 2

Схема 3

Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням (ст. 325 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в порушенні правил боротьби з інфекційними та епідемічними захворюваннями.

Безпосередній об'єкт злочину – суспільні відносини у сфері охорони здоров'я.

Об'єктивна сторона характеризується порушенням правил та норм, установлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань.

Епідемія – це масове поширення інфекцій хвороби серед населення за короткий проміжок часу, формування загрози епідемічних осередків, що постійно виникають один за одним. Порушення передбачених законом правил і норм може полягати як у дії, так і в бездіяльності та означає їх неналежне виконання.

Інші зазначені захворювання – це різні хвороби людей, спричинені різними способами один одному (чума, малярія, холера тощо).

До неінфекційних захворювань можна віднести, наприклад, вживання неякісних продуктів.

Злочин вважається закінченим з моменту поширення захворювань або дій, що завідомо могли спричинити поширення цих захворювань.

Суб'єктивна сторона характеризується або умисним порушенням встановлених правил, або необережністю, але щодо наслідків – то тільки необережністю.

Суб'єктом злочину може бути особа, яка досягла 16-річного віку, і служба особа.

Частина 2 ст. 325 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: загибель людей та інші тяжкі наслідки.

Схема 1

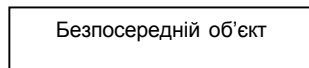

Схема 2

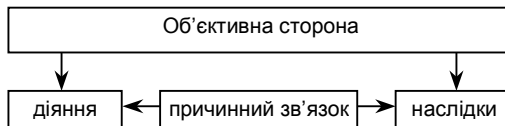

Схема 3

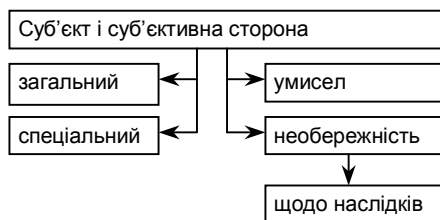
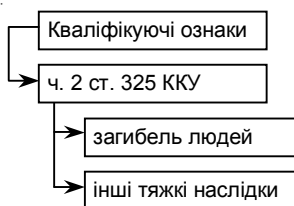

Схема 4

Порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами (ст. 326 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в неправильному поводженні з такими речовинами, оскільки вони можуть спричинити тяжкі захворювання та отруєння і навіть смерть людей.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, що забезпечують епідемічну безпеку населення.

Предмет злочину – це мікробіологічні чи інші біологічні агенти (мікроорганізми, віруси та ін.) або токсини (отруйні речовини).

Об'єктивна сторона злочину характеризується порушенням правил зберігання, використання, обміну, перевезенням або інших правил поводження з біологічними агентами і токсинами. Зазначені порушення можуть бути вчинені як шляхом дії, так і бездіяльності. Проте діяння може потягнути відповідальність за ст. 326 ККУ в разі, якщо воно було суттєвим, тобто містило реальну небезпеку для життя чи здоров'я людей. Спричинення такого наслідку передбачає виникнення реальної можливості настання смерті людей або захворювання хоча б однієї людини на хворобу, небезпечну для її здоров'я. Злочин вважається закінченим з моменту настання будь-якого із зазначених наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується як умислом, так і необережністю, а щодо наслідків – то тільки необережністю.

Схема 1

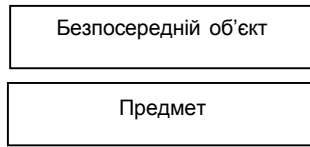

Схема 2

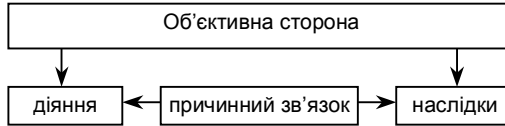

Схема 3

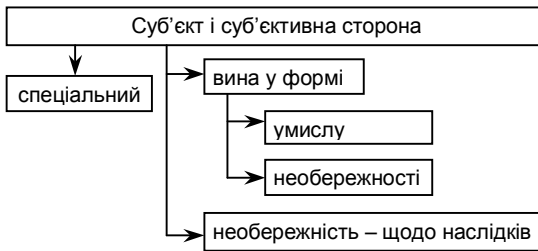
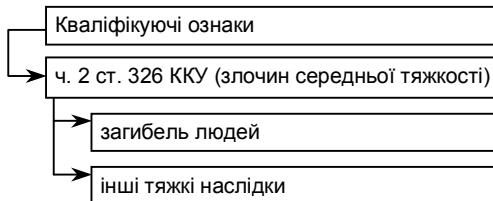

Схема 4

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто особа, на яку покладені обов'язки дотримуватися правил поведіння з предметом злочину. **Кваліфікуючими ознаками**, передбаченими ч. 2 ст. 326 ККУ, є загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Заготівля, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 327 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає саме в заготівлі, переробці й збуті радіоактивно забруднених продуктів харчування, що шкідливо впливає на здоров'я людей.

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини у сфері радіоактивної безпеки населення, а додатковим — його здоров'я.

Предмет злочину — продукти харчування та інша продукція, радіоактивно забруднена понад припустимий рівень, що є обов'язковою ознакою.

Об'єктивна сторона злочину характеризується заготівлею, переробленням з метою збуту або збутом продуктів харчування чи іншої продукції, радіоактивно забруднених понад припустимі рівні, якщо вони створили загрозу загибелі людей чи настання тяжких наслідків або заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого. Злочин вважається закінченим з моменту настання наслідків, передбачених частинами 1 або 2 ст. 327 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини щодо діяння та необережністю щодо зазначених наслідків, обов'язковою ознакою є мета збуту радіоактивно забрудненої продукції. На практиці виникає питання, якщо особа заготовляла й переробляла таку продукцію для себе, то її дії мають склад злочину чи ні.

Відповідаємо, що такі дії складу злочину не утворюють, за наявності підстав можна вести мову про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 46¹ КпАП.

Схема 1

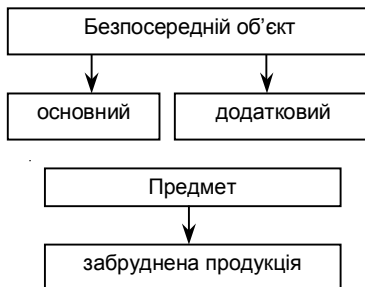

Схема 2

Схема 3

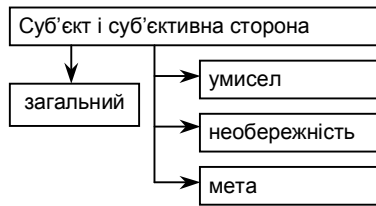
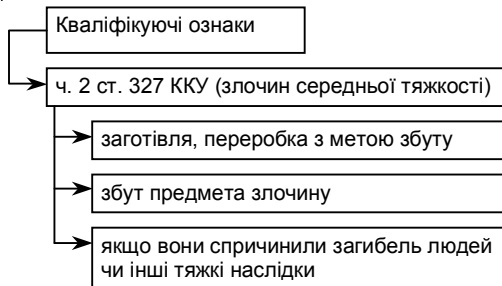

Схема 4

Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Частина 2 ст. 327 ККУ має **кваліфікуючі ознаки**, а саме: заготівля, переробка з метою збуту або збут продуктів харчування чи іншої продукції, радіоактивно забрудненої понад допустимі рівні, якщо вона спричинила загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Контрольні запитання

1. Які види злочинів проти здоров'я населення ви знаєте?
2. З яких ознак складається об'єктивна сторона цих злочинів?
3. Що є безпосереднім об'єктом злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів?
4. Дайте визначення прекурсорів.
5. Чи може бути суб'єктом злочинів у сфері обігу наркотичних засобів службова особа?
6. Як визначити великий або особливо великий розмір наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та лікарських засобів?
7. У чому проявляється схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів?

8. Чи буде в діях особи склад злочину, передбаченого ст. 327 ККУ, якщо він заготовляв радіоактивно забруднену продукцію для себе?
9. Яка обов'язкова ознака предметів злочину, передбаченого ст. 327 ККУ?

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 55 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація: Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник / за ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015. 576 с.
5. Феєнко Є. Л. Злочини проти здоров'я населення та система заходів його охорони. Київ: Атіка, 2004. 280 с.
6. Музика А. А., Горох О. П. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів: монографія. Хмельницький, 2010. 256 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2018. 420 с.
8. Кримінальний кодекс України. Загальна і Особлива частина: навчальний посібник / за заг. ред. Є. А. Стрельцова. Харків: Одиссей, 2013. 264 с.
9. Кримінальний кодекс України. Науково.-практ. коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім, 2003. 1196 с.

Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації

15.1. Загальна характеристика злочинів у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації

Родовим об'єктом цих злочинів є сукупність суспільних відносин, що забезпечують обороноздатність України, її незалежність, територіальну цілісність та недоторканність. Важливість зазначеного закріплена в ст. 17 Конституції України, яка констатує, що «захист суверенітету та територіальної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу». Водночас зазначимо, що ці злочини хоча й об'єднані родовим об'єктом, але мають різні безпосередні об'єкти, за допомогою яких мають визначати таку систему цих злочинів, а саме:

- злочини, які посягають на відносини у сфері охорони державної таємниці або конфіденційної інформації;
- злочини, які посягають на недоторканність державних кордонів;
- злочини, які порушують комплектування Збройних сил України.

Це дозволяє визначити, що зазначені в розділі XIV злочини – суспільно небезпечні умисні або необережні діяння, які посягають на обороноздатність України, її незалежність, територіальну цілісність та недоторканність.

Зазначені в цьому розділі злочини будуть розглядатися в порядку, визначеному в Кримінальному кодексі України.

15.2. Види злочинів

Розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини з охорони державної таємниці в різних сферах діяльності держави (оборони, економіки, зовнішніх відносин тощо).

Предмет злочину – відомості, що становлять державну таємницю, вичерпний перелік, який передбачений у Законі України «Про державну таємницю» в редакції від 28 вересня 1999 р. (див. ВРУ. 05.08.2018 р. № 2509-VIII).

Об'єктивна сторона характеризується діянням, тобто розголошенням відомостей, що становлять державну таємницю, протиправне їх доведення до відома сторонніх осіб. Спосіб розголошення для кваліфікації значення не має. Однак обов'язковою ознакою є відсутність у цьому діянні ознак державної зради або шпигунства. Злочин вважається закінченим з моменту розголошення відомостей, тобто з моменту сприйняття їх сторонньою особою.

Суб'єктивна сторона характеризується як умислом (прямим і непрямим), так і необережністю (самовпевненістю та недбалістю). Проте необхідно пам'ятати, що обов'язковою ознакою вини є усвідомлення в суб'єкта того, що він розголошує стороннім особам саме державну таємницю. Мотиви можуть бути різними й на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочину – спеціальний, це службова особа, якій були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків відомості, які становлять державну таємницю.

Частина 2 ст. 328 ККУ передбачає **кваліфікуючу ознаку** – розголошення державної таємниці спричинило тяжкі наслідки.

Наголосимо, що закон не роз'яснює поняття тяжких наслідків, тому їх зміст необхідно визначати самостійно, виходячи із попередніх матеріалів справи (оцінке поняття). Наприклад, відомості з державною таємницею (дані про державну оборону) стали відомі іноземній розвідці або її представникам.

Схема 1

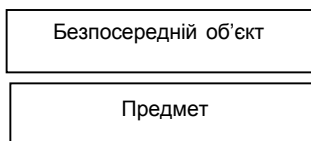

Схема 2

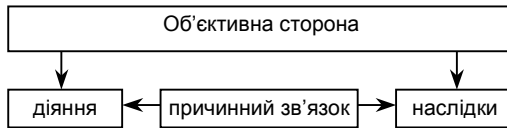

Схема 3

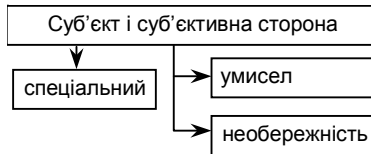
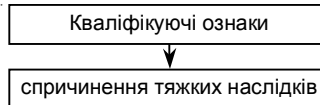

Схема 4

Втрата документів, що містять державну таємницю (ст. 329 КК України)

Безпосередній об'єкт цього злочину збігається з безпосереднім об'єктом ст. 328 ККУ.

Предметом злочину можуть бути, по-перше, документи, що містять державну таємницю (текстові, графічні, електронні тощо), а, по-друге, відомості, що містять державну таємницю (шифри, коди, зразки виробів, діючі моделі приборів, апаратів, їх макети, нові види зброї, прилади тощо).

Об'єктивна сторона характеризується порушенням встановлених правил поводження з документами, матеріальними носіями державної таємниці (порядку їх отримання для використання, їх повернення, правил зберігання, порядку знищення тощо) або з предметами, відомості про які становлять державну таємницю (порядок користування ними, їх демонстрацією, зберіганням та ін.). Проте обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є суспільно небезпечні наслідки, тобто їх втрати, які були прямо пов'язані з порушенням правил володіння особою документами та предметами, які є носіями державної таємниці, але поза її волею. А якщо предмет був проданий, залишений з волі особи і відомості стали надбанням сторонніх осіб, то це вже злочин, відповідальність за який настає за ст. 388 ККУ. Трива-

лість часу, на який були втрачені документи, предмети (назавжди або були повернуті чи знайдені) на кваліфікацію не впливають. Отже, об'єктивна сторона цього злочину класично складається з трьох ознак: діяння, суспільно небезпечних наслідків і причинного зв'язку між ними. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту виходу документа або іншого предмета із володіння відповідальної за них особи чи установи, за якої створена реальна можливість ознайомлення з надважливими документами чи предметами сторонніх осіб, і неважливо, ознайомилися вони чи ні.

Водночас зазначимо, якщо втрата такої можливості не мала, то і аналізований склад злочину відсутній.

Схема 1

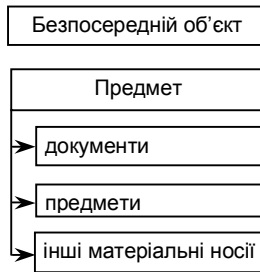

Схема 2

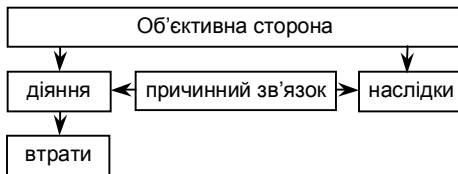

Схема 3

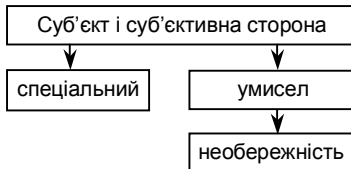
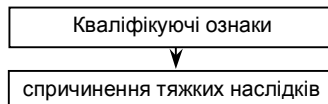

Схема 4

Із **суб'єктивної сторони** цей злочин характеризується складною (змішаною формою вини): до порушення правил можливі і умисел, і необережність, а до самої втрати – тільки необережність.

Суб'єкт злочину – спеціальний.

Частина 2 ст. 329 ККУ має **кваліфікуючу ознаку** – спричинення тяжких наслідків (ст. 328 ККУ).

Передача або збирання відомостей, що становлять службу інформацію, зібрану в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК України)

Безпосередній об'єкт цього злочину майже збігається з об'єктом злочину, передбаченого ст. 328 ККУ.

Предметом є відомості, що становлять різноманітну службу інформацію, зокрема зібрану в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни для передачі іноземним підприємствам, установам, організаціям.

Об'єктивна сторона характеризується передачею або збиранням з метою передачі іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам відомостей, що становлять службу інформацію, зібрану в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з використанням службових обов'язків за відсутності державної зради або шпигунства.

Як бачимо, об'єктивна сторона полягає в діянні, яке виражається у двох формах – передачі або збиранні з метою передачі предмета злочину. Злочин вважається закінченим з моменту передачі предмета злочину або збирання службової інформації з метою передачі. Способи збирання й передачі можуть бути різними (викрадення, фотографування, підслуховування тощо) і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою – передача і збирання з метою передачі іноземним підприємствам, організаціям, установам або їх представникам відомостей, що становлять службу інформацію, зібрану в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності у сфері оборони країни.

Суб'єктом злочину є службова особа, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Частина 2 ст. 330 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: якщо ці дії вчинені з корисливих мотивів або такі, що спричинили тяжкі наслідки для інтересів держави, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб.

Схема 1

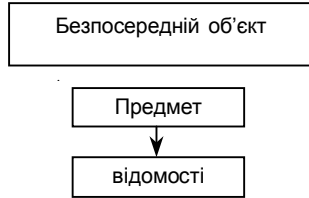

Схема 2

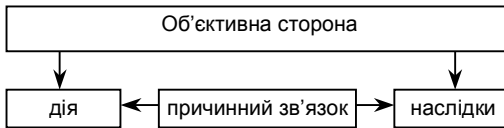

Схема 3

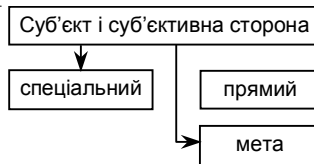
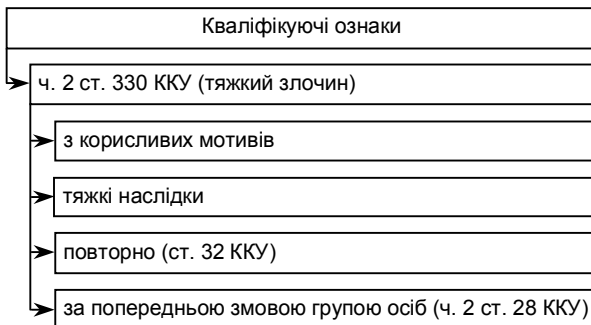

Схема 4

15.3. Злочини, які посягають на недоторканність державних кордонів

Незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини з охорони суверенітету України, цілісності й недоторканності кордонів. **Предмет** злочину – державний кордон України.

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується незаконним переправленням осіб через державний кордон України, організацією незаконного переправлення осіб через державний кордон України і керівництво такими діями або сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усунення перешкод.

Із **суб'єктивної сторони** злочин характеризується прямим умислом. Мотиви і мета можуть бути різними, але досвід показує, що в основному вони є корисливими.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

Схема 2

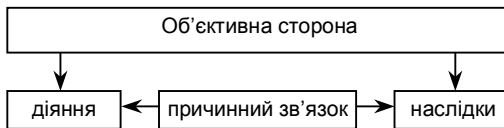

Схема 3

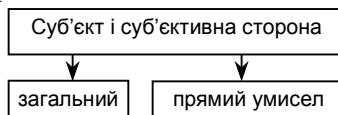
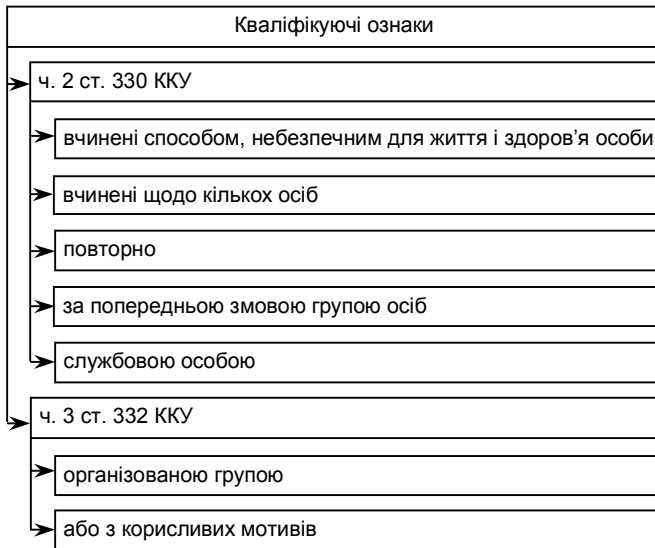

Схема 4

Частини 2 і 3 ст. 332 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: вчинені способом, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яку переправляють, чи вчинені щодо кількох осіб або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням свого службового становища (ч. 2), вчинені організованою групою, або вчинені з корисливих мотивів (ч. 3).

Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї (ст. 332¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо цілісності і недоторканності, і суверенітету України в межах існуючого порядку.

Об'єктивна сторона злочину характеризується порушенням порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з метою заподіяння шкоди інтересам держави.

Під тимчасово окупованою територією України розуміють всю територію, зокрема АРК і Севастополь, а також частини Донецької та Луганської областей, на яку поширюється дія Конституції та закону України.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення діяння і має формальний склад.

Схема 1

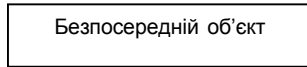

Схема 2

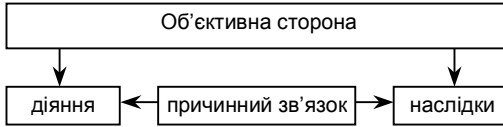

Схема 3

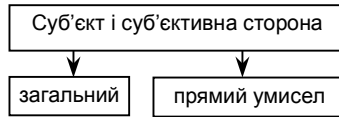

Схема 4

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – загальний.

Кваліфікуючі ознаки передбачені ч. 2 і 3 ст. 332¹ ККУ, а саме: повторність, попередня змова групою осіб або службовою особою з використанням свого службового становища (ч. 2); вчинені організованою групою (ч. 3).

Незаконне перетинання державного кордону України (ст. 332² КК України)

Безпосередній об'єкт – як і у ст. 332¹ ККУ.

Об'єктивна сторона характеризується перетинанням державного кордону України з метою заподіяння шкоди державі, або особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора в будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою – заподіянням шкоди державі. **Суб'єктом** злочину може бути будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючі ознаки передбачені в ч. 2 і 3 ст. 332² ККУ, а саме: повторність, або групою осіб, поєднані з насильством, або із застосуванням зброї.

Схема 1

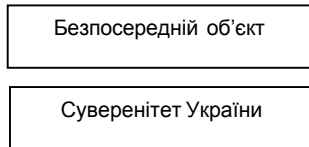

Схема 2

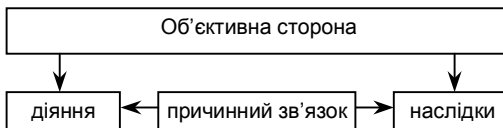

Схема 3

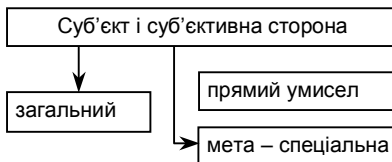
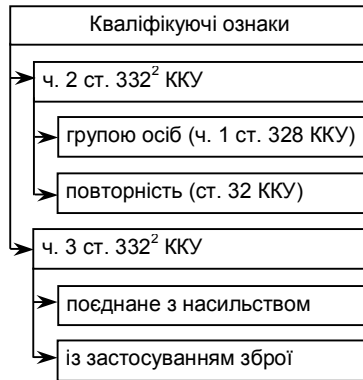

Схема 4

Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю (ст. 333 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини щодо порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю.

Предмет злочину – товари, що підлягають експортному контролю: 1) військового призначення; 2) подвійного використання. Одноразово предмет злочину є обов'язковою його ознакою.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діянням, тобто порушенням встановленого порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю.

Списки конкретних видів товарів розробляються Державною службою експортного контролю та затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Під міжнародними передачами розуміють такі дії, як експорт, імпорт, реекспорт, тимчасове вивезення предметів за межі України або тимчасове їх ввезення, транзит товарів територією України тощо.

Практичним працівникам необхідно мати на увазі, що диспозиція ч. 1 ст. 333 ККУ є бланкетною. Тому для розкриття об'єктивних та суб'єктивних ознак цього злочину потрібно звернутися до певних нормативних актів.

Державний експортний контроль проводить експертизу документів, що подаються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності, і вирішує питання про надання дозволів (висновків) про здійснення міжнародних передач товарів, які підлягають експортному контролю.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення діяння (дії або бездіяльності), якими порушується встановлений законом порядок визначення товарів, що підлягають державному експортному контролю.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, за якого особа усвідомлює, що здійснює міжнародну передачу товарів військового або подвійного призначення, які підлягають державному експортному контролю, з порушення встановленого порядку такої передачі і бажає це зробити. Мета і мотив на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочину може бути загальний або спеціальний, тобто службові особи спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю.

Частина 2 ст. 333 ККУ має **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність або організованою групою.

Схема 1

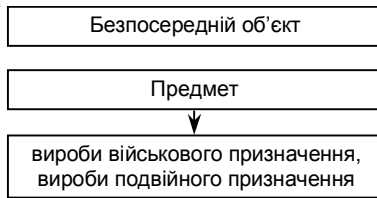

Схема 2

Схема 3

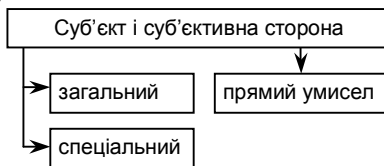
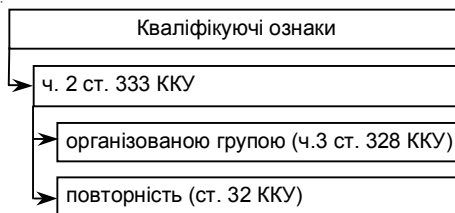

Схема 4

Порушення правил міжнародних польотів (ст. 334 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо безпеки міжнародних польотів.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діянням, тобто влітом в Україну або влітом з України без відповідного дозволу, а також недодержанням зазначених у дозволі маршрутів, місць посадки, повітряних трас, коридорів або ешелонів.

Диспозиція цієї статті є бланкетною, тому для аналізу об'єктивної сторони злочину необхідно звернутися до статей Повітряного кодексу України. Згідно зі ст. 57 ПК під міжнародними польотами розуміють польоти, пов'язані з перетинанням повітряними суднами державного кордону України та іншої держави. Якщо це регулярні польоти, то вони повинні здійснюватися на підставі міжнародних домовленостей і міжнародних угод.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення зазначених у диспозиції статті діянь незалежно від настання наслідків.

Суб'єктивна сторона може виявлятися як в умислі, так і в необережності.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка керує повітряним судном незалежно від його типу і належності (громадянин України, іноземець, льотчик тощо).

Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо порядку комплектування Збройних сил України.

Об'єктивна сторона злочину характеризується ухиленням від призову на строкову військову службу, а також військову службу за призовом осіб офіцерського складу.

Диспозиція ст. 335 ККУ є бланкетною, а тому для визначення об'єктивної сторони необхідно звернутися до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» в редакції від 18 червня 1999 р. (ВВР. 1999. № 33. Ст. 270).

Під ухиленням від строкової військової служби розуміють неявку особи без поважних причин до призовного пункту в строки, зазначені в повідомленні, а також особи, яка хоча й не отримала пові-

Схема 1

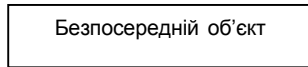
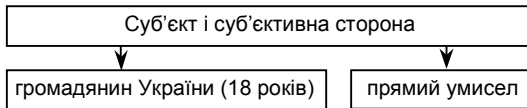

Схема 2

Схема 3

домлення, але знає за призов і не з'являється до призовного пункту впродовж місяця. Способи ухилення можуть бути різними.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту неприбуття в зазначений у приватному документі час до призовного пункту.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, **суб'єктом** злочину є особа — громадянин України, який досяг 18-річного віку і є призовником.

Ухилення від призову за мобілізацією (ст. 336 ККУ України)

Безпосередній об'єкт цього злочину збігається з об'єктом ст. 335 ККУ.

Об'єктивна сторона ст. 336 ККУ аналогічна до змісту об'єктивної сторони ст. 335 ККУ. Вона також є бланкетною.

Загальною ознакою об'єктивної сторони цих злочинів є бездіяльність, тобто ухилення будь-яким способом від виконання конституційного обов'язку нести військову службу (ст. 65 Конституції України). Згідно з цією статтею громадянин зобов'язаний з'явитися у військкомат, інше місце, вказане в документі, у зазначений час. Невиконання цього обов'язку без поважної причини свідчить про ухилення, що і є підставою його криміналізації мобілізацією осіб, які підлягають такому призову. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту неприбуття особи до пункту збору за мобілізацією, який зазначений у відповідному документі.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт — спеціальний, громадянин України, який є військовозобов'язаним, знаходиться в запасі і підлягає призову за мобілізацією.

Ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації (ст. 336¹ КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що певні особи в службі цивільного захисту в особливий період (крім відбудовного) ухиляються від виконання державного завдання.

Об'єктом злочину є суспільні відносини щодо проходження служби цивільного захисту.

Об'єктивна сторона характеризується ухиленням від проходження служби цивільного захисту в особливий період (крім відбудовного) у разі проведення цільової мобілізації.

Під ухиленням розуміють суспільно небезпечне діяння, яке виявляється в невиконанні або в неналежному виконанні покладених на відповідних осіб обов'язків незалежно від обраного ними способу (пряма відмова, обман тощо), а також нереалізацію прав, якими вона наділена в особливий період.

Отже, ухилення від проходження служби цивільного захисту як суспільно небезпечне діяння – це конкретний акт поведінки суб'єкта. Тобто він не виконує покладені на нього обов'язки згідно з правилами проходження такої служби цивільного захисту без поважних причин.

Диспозиція ст. 336¹ ККУ є бланкетною, для визначення об'єктивної сторони необхідно звернутися до інших нормативних актів. Так, порядок проходження цивільного захисту регламентується Кодексом цивільного захисту України, положенням про Державну службу України з надзвичайних ситуацій від 16.01.2013 р., затвердженим указом Президента Укра-

Схема 1

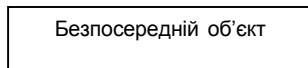
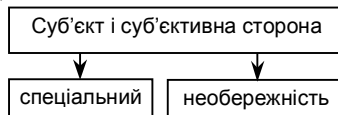

Схема 2

Схема 3

їни, а також деякими іншими нормативними актами. Згідно із зазначеними документами особи, які проходять службу цивільного захисту в системі безпеки і оборони України, зобов'язані забезпечувати захист населення й території від надзвичайних ситуацій і ліквідувати їх наслідки.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується бездіяльністю.

Суб'єктом злочину можуть бути лише особи, які проходять за контрактом службу цивільного захисту в її органах і підрозділах. До суб'єктів належать особи рядового та начальницького складу, які зараховані на посади за контрактом, зокрема до резерву і навчального закладу, і зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки. Водночас зауважимо, що особливий період (крім відбудовного) обмежує межі визнання діяння у вигляді ухилення від проходження служби цивільного захисту як злочинного і впливає на обсяг прав і обов'язків особи в цей час.

Ухилення від військового обліку або спеціальних зборів (ст. 337 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують обороноздатність України.

Об'єктивна сторона полягає в бездіяльності, тобто ухиленні військовозобов'язаного від військового обліку після попередження, зробленого відповідним військовим комісаріатом, тобто невиконанні обов'язку дотримання правил військового обліку, передбачених ст. 33–37 Закону України «Про загальний військовий обов'язок та військову службу» від 18 червня 1999 р. Обов'язковою умовою ухилення є нез'явлення військовозобов'язаного саме після попередження,

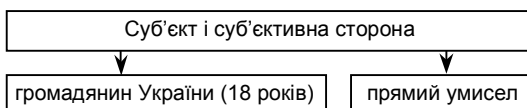
Схема 1

Схема 2

Схема 3

зробленого уповноваженими органами. Якщо такого попередження немає, то немає й складу злочину.

Частина 2 ст. 337 ККУ передбачає відповідальність за ухилення військовозобов'язаного від навчання або спеціальних зборів, які мають на меті перевірити військову підготовку військовозобов'язаного, підвищення її рівня.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину спеціальний – військовозобов'язаний.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення державної таємниці.
2. Що не є державною таємницею?
3. Назвіть суб'єктів злочину, передбаченого ст. 328 ККУ.
4. Чим відрізняється службова інформація (таємниця) від державної таємниці?
5. Хто має бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 332 ККУ?
6. Назвіть об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 332¹ ККУ?
7. Хто може бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 332² ККУ?
8. Роз'ясніть, що розуміється під недоторканністю державного кордону?
9. Назвіть ознаки об'єктивної сторони ст. 332² ККУ.
10. Назвіть об'єкт порушення правил міжнародних польотів (ст. 334 ККУ).
11. Назвіть ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 335 ККУ.
12. Хто є суб'єктом злочину ухилення від призову за мобілізацією (ст. 336 ККУ)?
13. У чому полягає об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 336¹ ККУ?
14. Коли злочин, передбачений ст. 337 ККУ, вважається закінченим?

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 55 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник / за ред. В. В. Коваленка. Київ: Правова єдність, 2015. 576 с.
5. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. О. М. Джузи, А. В. Савченка, В. В. Черкнея. Київ: Орінком, 2017. 1104 с.
6. Указ Президента України від 16.01.2013 № 20. 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/20/2013 № 22](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/20/2013%20%22).
7. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2018. 420 с.

Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднання громадян та злочини проти журналістів

16.1. Загальна характеристика злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднання громадян та злочинів проти журналістів

Родовим об'єктом цих злочинів є певна група суспільних відносин, які забезпечують легітимність державної влади на всіх її рівнях, зокрема органи місцевого самоврядування у їх взаємовідносинах, а також із взаємовідносинам з об'єднанням громадян і фізичними особами у зв'язку зі здійсненням адміністративно-розпорядчих функцій з метою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. **Безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що стосуються законної діяльності відповідного сегменту, власне публічного апарату.

З **об'єктивної сторони** ці злочини характеризуються тим, що вони вчиняються з використанням або неналежним виконанням повноважень не в інтересах служби. Отже, злочини, про які йтиметься в цьому розділі, можуть бути вчинені як шляхом дії (ст. 341 ККУ), так і бездіяльності (ст. 340 ККУ). Більшість цих злочинів сформовано як злочини з формальним складом. Тому для визнання їх закінченими досить встановити факт вчинення суб'єктом самої дії або бездіяльності незаконно від настання наслідків (ст. 339 ККУ). Проте в деяких випадках для закінчення складу злочину необхідно встановити певні наслідки (ст. 345¹ ККУ) і причинний зв'язок між діями і наслідками.

Необхідно наголосити, що з об'єктивної сторони всі діяння, якщо вони вчинені посадовими особами, характеризуються тим, що вони вчиняються саме з використанням цих повноважень.

Із **суб'єктивної сторони** всі злочини цієї групи вчиняються умисно і лише в деяких діяннях має місце прямий умисел, поєднаний зі спеціальною метою (ст. 341 ККУ).

Як правило, **суб'єктом** злочину може бути будь-яка особа, зокрема службова (ст. 340 ККУ). Залежно від безпосереднього об'єкта ці злочини можуть бути поділені на кілька груп. Проте ми розглянемо їх черговість згідно з Кримінальними кодексом.

16.2. Види злочинів

Наруга над державними силами (ст. 338 КК України)

Суспільна небезпечність цих злочинів полягає в тому, що вони припиняють авторитет не тільки державної символіки, а й самої України або іноземної держави.

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, які забезпечують авторитет і гідність органів державної влади України.

Предмет злочину – Державний прапор України, Державний герб України і Державний гімн України (ч. 1), а також державні символи іноземних держав (ч. 2).

Об'єктивна сторона цих злочинів полягає саме в публічній нарузі над символами держави. Під наругою розуміють грубе, образливе ставлення, зле висміювання, дії, спрямовані на приниження тих цінностей, до яких інші члени суспільства ставляться з повагою. Наприклад, публічне топтання ногами прапора України. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої дії, пов'язаної з наругою над державними символами. І не має значення, довів суб'єкт свій намір до кінця чи ні.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Якщо суб'єкт вчиняв ці дії з хуліганських мотивів, то він повинен нести кримінальну відповідальність за ст. 296 ККУ.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо державні символи знищені суб'єктом віком від 14 до 16 років загальнонебезпечним способом (ч. 2 ст. 194 ККУ), то такому суб'єкту може бути висунуто підозру за ст. 338 ККУ.

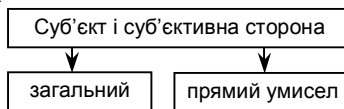
Схема 1

Схема 2

Схема 3

Незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні (ст. 339 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують порядок використання державних символів України.

Предметом злочину є Державний Прапор України.

Об'єктивна сторона характеризується незаконним підняттям Державного Прапора України на річковому або морському судні без права на цей прапор, і зокрема на іноземному чи торговельному судні, яке перебуває в територіальних водах України. Місце вчинення злочину – річкове або морське судно. Злочин вважається закінченим з моменту незаконного підняття Державного Прапора України і має формальний склад.

Суб'єктивна сторона має прямий умисел. **Суб'єкт злочину** – загальний.

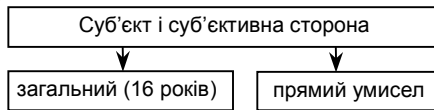
Схема 1

Схема 2

Схема 3

Незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в порушенні конституційного права громадян України (ст. 39 КУ) на проведення масових заходів відповідно до вимог закону.

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, які забезпечують авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, а додатковим – життя і здоров'я, честь і гідність особи.

Об'єктивна сторона злочину характеризується незаконним перешкоджанням організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, якщо це діяння було вчинене службовою особою або із застосуванням фізичного насильства.

Під перешкоджанням розуміють будь-яке діяння, спрямоване на обмеження конституційного права громадян України брати участь у зазначених вище колективних акціях. Воно може полягати як у дії (наприклад, службова особа забороняє проведення такої акції), так і в бездіяльності (наприклад, службова особа не надає приміщення для проведення зборів). Під фізичним насильством розуміють заподіяння учасникам акцій умисних середньої тяжкості або легкої тяжкості тілесних ушкоджень, а також вчинення інших насильницьких дій (побоїв, ударів тощо).

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої дії, що перешкоджає організації або проведенню зборів, мітингів або інших заходів. Якщо злочин вчинений

Схема 1

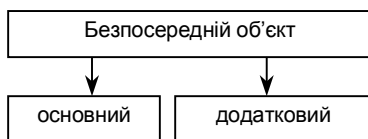

Схема 2

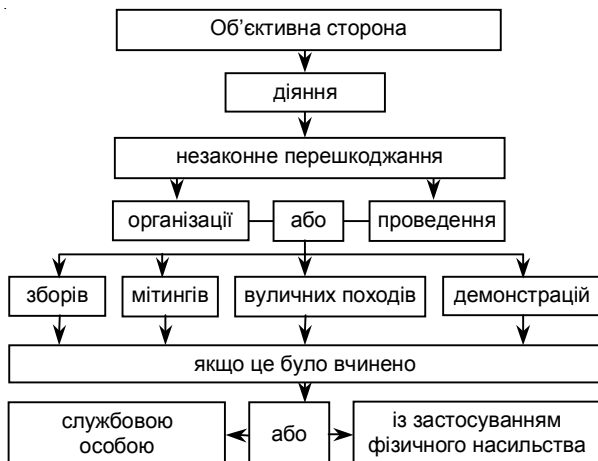
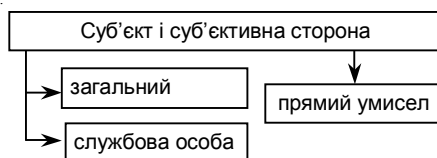

Схема 3

приватною особою, то він вважається закінченим з моменту застосування фізичного насильства хоча б до одного учасника акцій. У разі застосування фізичного насильства службовою особою її дії слід додатково кваліфікувати за ст. 365 ККУ як перевищення влади або службових повноважень.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єктом** злочину може бути як фізична, так і службова особа.

Захоплення державних або громадських будівель чи споруд (ст. 341 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він посягає на нормальну діяльність державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і об'єднань громадян.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які забезпечують нормальну роботу зазначених органів і об'єднань громадян.

Предмет злочину – будівлі й споруди, які забезпечують діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування і об'єднань громадян (пошта, телеграф, навчальні заклади, банки тощо). Це можуть бути також будівлі і споруди, що забезпечують діяльність Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інше. Водночас необхідно пам'ятати, якщо предметом злочину є транспортні підприємства (станції, порти, аеродроми) або інші підприємства, що належать транспортним відомствам, то дії винних потрібно кваліфікувати за ст. 279 ККУ і додатково кваліфікації за ст. 341 ККУ не потрібно.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діянням, тобто протиправним захопленням державних або громадських будівель чи споруд, контролем над ними і навіть блокуванням їх роботи. Якщо захоплення поєднане з насильством до осіб, які перешкоджають здійсненню злочинного наміру суб'єкта, то вчинене кваліфікують за сукупністю злочинів, тобто за ст. 341 ККУ і відповідною статтею про злочини проти життя і здоров'я особи. А якщо воно було поєднане з умисним знищенням майна, то дії винних додатково необхідно кваліфікувати за ст. 194 ККУ.

Для наявності об'єктивної сторони злочину не варто чекати, щоб захопили всі приміщення будівлі чи споруди, досить захоплення частини її площі. Способи захоплення можуть бути різними (таємне, відкрите, обманне, насильницьке тощо).

Склад злочину формальний і вважається закінченим з моменту захоплення хоча б частини площі будівлі чи споруди. Тривалість незаконного утримання зазначених об'єктів на кваліфікацію не впливає.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Проте зазначимо, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета незаконно користуватися або перешкодити нормальній роботі підприємств, установ, організацій. Мотив значення не має.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку.

Схема 1

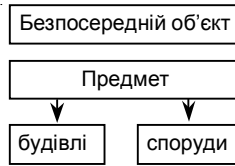

Схема 2

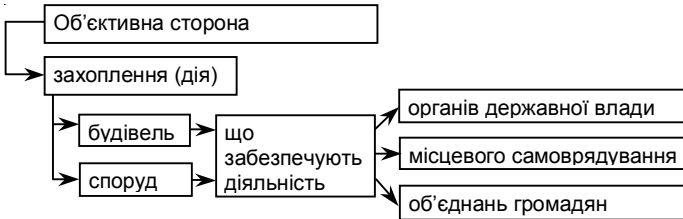
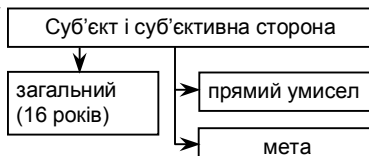

Схема 3

Опір представникові влади, представникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну законну діяльність органів державної влади і об'єднань громадян, військовослужбовців, уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з охорони громадського порядку і державного кордону, а додатковим — здоров'я, честь, недоторканність особи.

Потерпілими можуть бути представники зазначених вище органів (ч. 1, 2 ст. 342 ККУ), а також документи рад усіх рівнів, керівники місцевих державних адміністрацій України, військові коменданти, начальники гарнізонів.

Об'єктивна сторона характеризується опором представникові влади, крім державного виконавця, приватного виконавця, саме під час виконання ними службових обов'язків, а також опір представникові правоохоронного органу під час виконання ним службових обов'язків, державному виконавцю чи приватному виконавцю під час примусового виконання рішень, члену громадського формування з охорони громадського порядку державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку і Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення опору, тобто активної протидії здійсненню згаданими особами покладених на них службових обов'язків, або обов'язків з

Схема 1

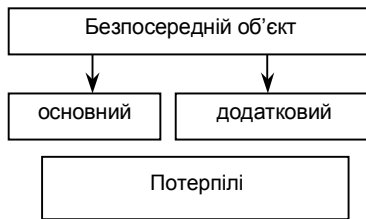

Схема 2

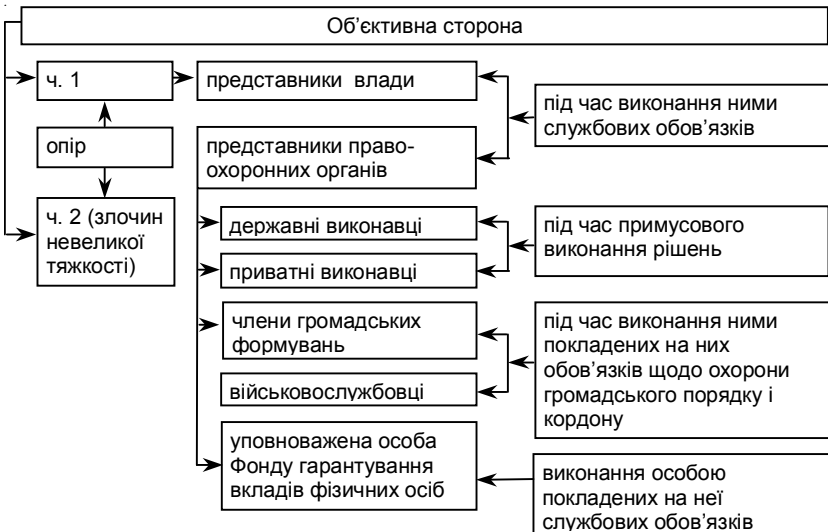

Схема 3

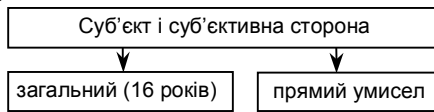
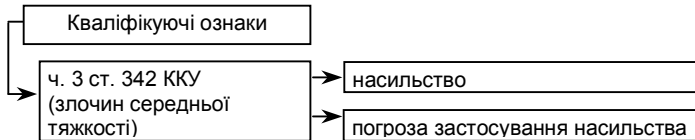

Схема 4

охорони громадського порядку, зокрема вчинення насильницьких дій із застосуванням фізичної сили.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Якщо винний не усвідомлював, що чинить опір зазначеним особам, склад цього злочину відсутній.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Частина 3 ст. 342 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: насильство або погроза його застосування.

Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця (ст. 343 КК України)

Суспільна небезпечність в діяльності працівників зазначених органів полягає в тому, що такі дії порушують нормативну діяльність самих органів, підривають авторитет державної влади тощо.

Безпосередній об'єкт — суспільні відносини, спрямовані на законну діяльність зазначених осіб загалом і органів, де вони працюють.

Потерпілими від цього злочину є зазначені працівники.

Об'єктивна сторона характеризується впливом у будь-якій формі на зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 343 ККУ працівників з метою перешкодити виконанню ними службових обов'язків, здійсненню судово-експертної діяльності або домогтися незаконного рішення.

Під іншими формами впливу, крім втручання, вмовляння, шантажування, розуміють незаконну відмову в наданні певних благ, переваг, втручання в особисте життя, погроза насильства, протиправне

Схема 1

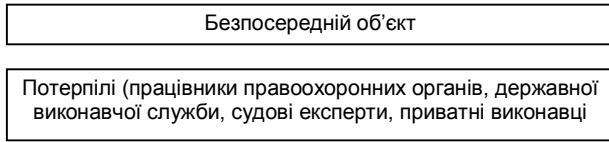

Схема 2

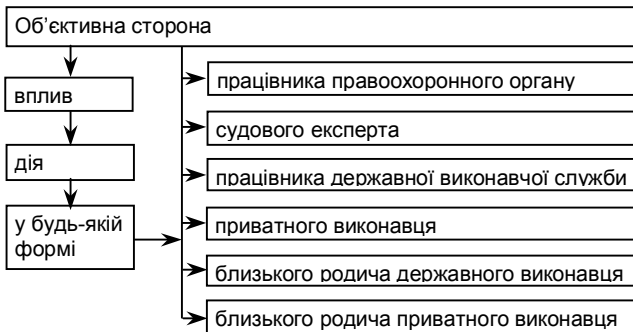

Схема 3

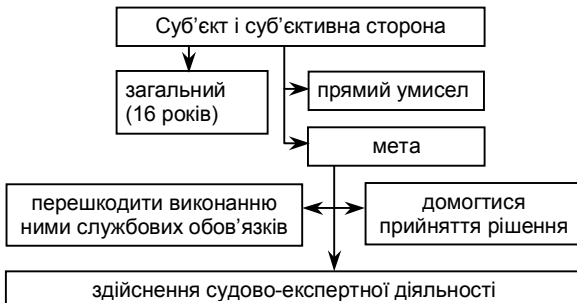
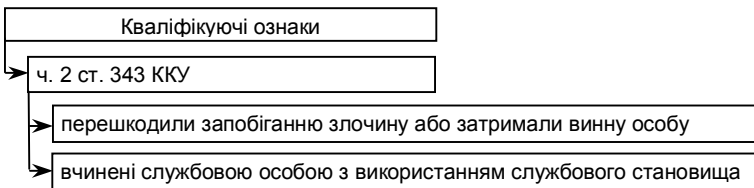

Схема 4

позбавлення пільг тощо. Злочин вважається закінченим із моменту втручання в діяльність зазначених осіб незалежно від того, призвело це до прийняття незаконного рішення чи перешкодило виконанню ними своїх обов'язків.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, поєднаним з метою перешкодити виконанню зазначеними особами своїх службових обов'язків або домогтися прийняття незаконних рішень.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Частина 2 ст. 343 ККУ передбачає посилену відповідальність, тобто **кваліфікуючі ознаки**, а саме: якщо такі дії перешкоджають запобіганню злочину чи затриманню особи, яка його вчинила, або були вчинені службовою особою з використанням свого службового становища.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку.

Втручання в діяльність державного діяча (ст. 344 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він посягає на авторитет органів державної влади, порушує права, свободи і законні інтереси громадян, окремих осіб, а також негативно впливає на авторитет і ділову репутацію державного діяча.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну роботу державного діяча, а також авторитет державної влади.

Потерпілими від злочину вважаються ті особи, вичерпний перелік яких наведений в диспозиції ст. 344 ККУ. Водночас наголосимо, що ці особи можуть бути потерпілими від зазначеного злочину лише в період здійснення ними своїх службових повноважень. Наприклад, Президент України може бути потерпілим від втручання в його діяльність тільки після складання ним присяги народові України на урочистому засіданні Верховної Ради України і до кінця його каденції з будь-яких причин.

Об'єктивна сторона характеризується незаконним впливом на потерпілого (ч. 1 ст. 344 ККУ) та в будь-якій формі, зокрема втручання, умовляння, підкуп, погроза, насильство та інші форми. Вплив вважається незаконним, якщо вчинені дії суперечать відповідному закону чи підзаконному акту. Злочин вважається закінченим з моменту втручання в діяльність державного діяча незалежно від того, чи призвело це до незаконного прийняття рішення.

Під виконанням службових обов'язків державними діячами розуміють їхню діяльність, пов'язану зі здійсненням функцій, покладених на них Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами. Тому рішення державного діяча – це його волевиявлення в межах своїх повноважень, закріплене, як правило, у відповідному документі (указі, постанові, наказі), що має правове значення. Незаконними є рішення державних діячів, які не відповідають державним цілям та завданням, що стоять перед органами державної влади.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку.

Частина 2 ст. 344 ККУ має **кваліфікуючу ознаку**, а саме: якщо такі дії вчинені службовою особою з використанням свого службового становища.

Схема 1

Схема 2

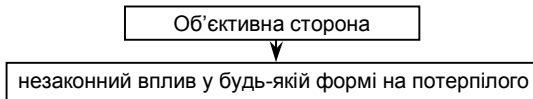

Схема 3

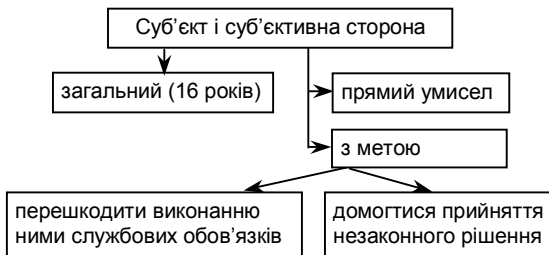
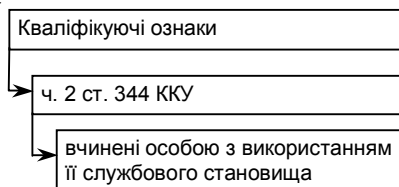

Схема 4

Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну роботу працівника правоохоронних органів.

Потерпілими вважаються тільки працівники правоохоронних органів та їхні близькі родичі (батьки, дружина, чоловік, діти, рідні брати та сестри тощо).

Об'єктивна сторона характеризується погрозою вбивства, насильства або знищення чи пошкодження майна як щодо самого працівника, так і його близьких родичів. При цьому необхідно мати на увазі, що погроза висловлюється винним обов'язково у зв'язку з використанням працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків. Погроза може здійснюватися різними способами: усно, письмово, із застосування технічних засобів, а також жестами та застосуванням інших дій, які допомагають суб'єкту залякувати потерпілого вчиненням вбивства, застосуванням до нього та його близьких родичів насильства або знищення майна. І тут акцентуємо увагу на такому моменті, що для кваліфікації дії за ч. 1 ст. 345 ККУ наявність реальних підстав побоювання потерпілим виконання погрози не є обов'язковою (абз. 10 Постанови ПВСУ від 26.06.1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, честь, гідність, здоров'я та власність суддів і працівників правоохоронних органів»). Зазначимо, що не є злочином погроза вбивства, насильства, знищення чи пошкодження майна власника у зв'язку з виконанням потерпілим будь-яких незаконних дій. Злочин вважається закінченим з моменту, коли погроза була доведена до відома працівника правоохоронного органу.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, поєднаним зі спеціальними мотивами, а саме у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу службових обов'язків, тобто виконання своїх службових повноважень, час виконання яких не впливає на кваліфікацію.

Схема 1

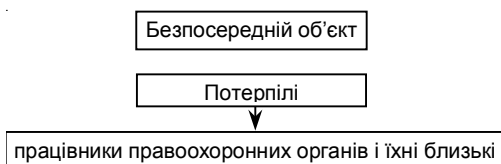

Схема 2

Схема 3

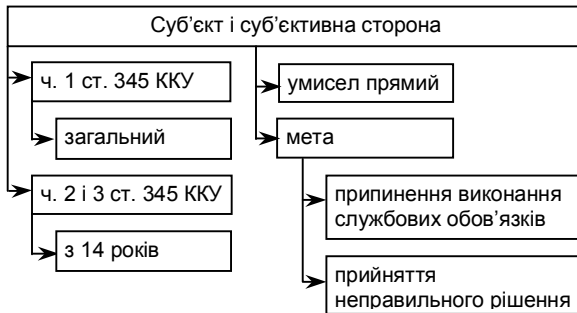
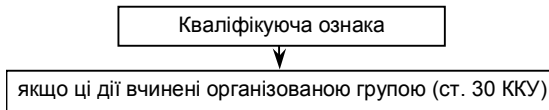

Схема 4

Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягали 16-річного віку, а за ч. 2 і 3 ст. 345 ККУ – особа, яка досягла 14 років.

Частина 4 ст. 345 ККУ передбачає **кваліфікуючу ознаку** – вчинення цього злочину організованою групою.

Погроза або насильство щодо журналістів (ст. 345¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо діяльності журналістів.

Потерпілими є тільки журналісти.

Об'єктивна сторона злочину характеризується погрозою вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо журналіста чи його близьких родичів та членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності. Погроза, як і в об'єктивній стороні диспозиції ст. 345 ККУ, може здійснюватися різними способами (усно, письмово тощо).

У подальшому як і об'єктивна сторона, так і суб'єктивна сторона повністю збігаються.

Суб'єктом злочину за ч. 1 ст. 345¹ ККУ може бути особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 2, 3 ст. 345¹ ККУ – 14-річного віку.

Частина 4. чт. 345¹ ККУ передбачає **кваліфікуючу ознаку** – вчинення зазначених дій організованою групою.

Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча (ст. 346 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину проявляється в тому, що такі дії порушують нормальну службову діяльність державних чи громадських діячів.

Коло потерпілих від цих злочинів жорстко обмежене законом. Диспозиція ч. 1 ст. 346 ККУ містить вичерпний перелік осіб, які можуть бути потерпілими. Як бачимо, це переважно перші особи держава (Президент, голова Верховної Ради, прем'єр-міністр України тощо.) Стосовно політичних партій, то до потерпілих відносять тільки їх керівників, тобто перших осіб і близьких родичів.

Об'єктивна сторона характеризується погрозою вбивства, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна, а також викраденням або позбавленням волі щодо осіб, визначених у диспозиції ч. 1 ст. 346 ККУ, а також їхніх близьких родичів у зв'язку з їхньою державною чи громадською діяльністю (ч. 1 ст. 346 ККУ), умисне заподіяння зазначеним особам середньої тяжкості тілесних ушкоджень чи легких тілесних ушкоджень, нанесення побоїв чи вчинення інших насильницьких дій і саме у зв'язку з їхньою державною чи громадською діяльністю (ч. 2 ст. 346 ККУ), умисне заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень (ч. 3 ст. 346 ККУ).

Способи залякування й погрози можуть бути різними (див. ст. 345 ККУ). Реальна сукупність погрози, позбавлення волі та фактичного позбавлення волі вимагає кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 346 ККУ та відповідною частиною ст. 146 ККУ.

Позбавлення волі з подальшим триманням потерпілого як заручника підпадає під ознаки злочину, передбаченого ст. 349 ККУ, якщо потерпілий є представником влади або його близьким родичам, або ст. 147 ККУ, якщо потерпілим є громадський діяч або його близький родич. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту доведення погрози до відома потерпілого.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, обов'язковою ознакою якого є те, що діяння вчиняються у зв'язку із державною або громадською діяльністю потерпілого.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку, а при заподіянні середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень – осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Застосування катувань вимагає додаткової кваліфікації за ст. 127 ККУ. Заподіяння смерті потерпілому через необережність необхідно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 346 ККУ і ст. 119 ККУ або за ч. 2 ст. 121 ККУ.

Схема 1

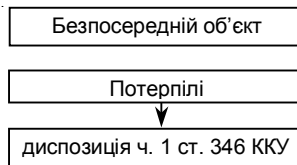

Схема 2

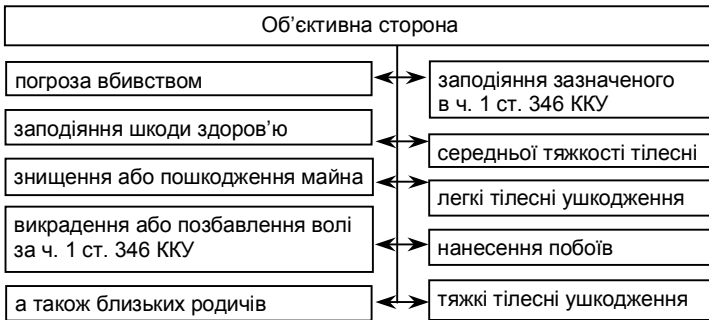

Схема 3

Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця (ст. 347 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він спричиняє матеріальну шкоду працівникові правоохоронного органу, органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця або їхнім близьким родичам.

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що забезпечують авторитет державної влади, а додатковим — право власності.

Потерпілими вважаються працівники правоохоронного органу, органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця та їхні близькі родичі.

Предметом злочину може бути як рухоме, так і нерухоме майно (гроші, ціні папери, будинок тощо).

Об'єктивна сторона характеризується знищенням або пошкодженням цього майна (див. ст. 194 ККУ, до якої ця норма є спеціальною). При вирішенні питання, чи є злочином умисне знищення або пошкодження майна, необхідно враховувати не тільки вартість і розмір майна в натуральному вигляді, а й значення знищеного або пошкодженого майна для потерпілого. Тут необхідно пам'ятати, що знищення матеріального майна або його пошкодження без кваліфікаційних обставин, передбачених ч. 2 ст. 347 ККУ, відповідно до ч. 2 ст. 11 ККУ не є злочином.

Злочин вважається закінченим з моменту спричинення майнової шкоди потерпілому. Також зазначимо, що для об'єктивної сторони цього злочину необхідно, щоб знищення або пошкодження майна мало місце саме у зв'язку з виконанням потерпілим своїх службових обов'язків незалежно до чи після вчиненого.

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу. Умисел заподіяння смерті потерпілому не охоплюється ч. 2 ст. 347 ККУ і потребує додаткової кваліфікації (ст. 115 або 348 ККУ). Якщо психічне ставлення винного суб'єкта до наслідків, передбачених ст. 347 ККУ, було необережним, то його дії потрібно кваліфікувати лише за ч. 2 ст. 347 ККУ. Водночас зауважимо, що передбачений ст. 347 ККУ злочин може бути вчинений тільки у зв'язку з виконанням потерпілим своїх службових обов'язків.

Суб'єктом злочину за ч. 1 ст. 347 ККУ може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 2 цієї статті — 14 років. А якщо цей злочин (ч. 2 ст. 347 ККУ) вчинила службова особа з використанням

Схема 1

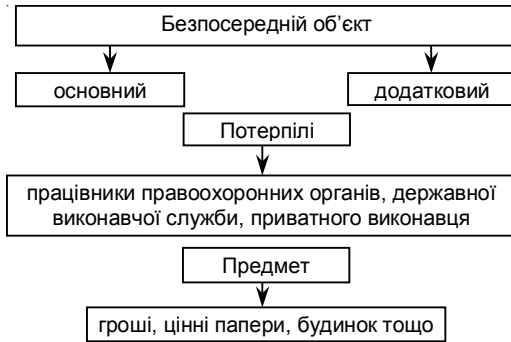

Схема 2

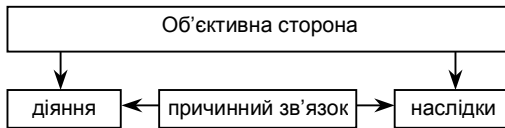

Схема 3

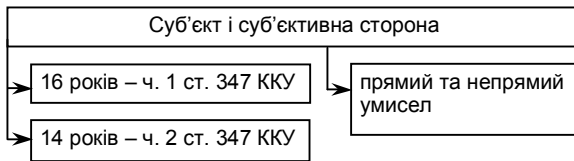
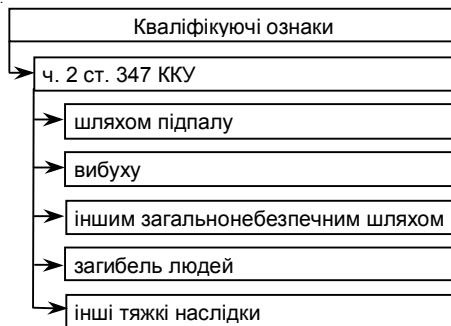

Схема 4

своїх службових обов'язків, то її дії необхідно кваліфікувати за цією статтею та за ст. 365 або 424 ККУ.

У частині 2 ст. 347 ККУ передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або в інший загальнонебезпечний спосіб, або такі дії спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки (заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам, середньої тяжкості – двом або більше особам або заподіяння великої майнової шкоди одній юридичній чи фізичній особі тощо).

Умисел знищення або пошкодження майна журналістів (ст. 347¹ КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він спричиняє велику шкоду законній діяльності журналістів щодо висвітлення ними існуючих подій.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну, законну діяльність журналістів.

Потерпілими вважаються журналісти, їхні близькі родичі чи члени сім'ї.

Предмет злочину – майно, що належить журналісту, його близьким родичам або членам сім'ї.

Об'єктивна сторона злочину характеризується знищенням або пошкодженням майна, що належить журналісту, його близьким родичам або членам сім'ї у зв'язку зі здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності (див. коментар до ст. 347 ККУ). Злочин вважається закінченим з моменту спричинення майнової шкоди потерпілому.

Суб'єктивна сторона характеризується так, як у ст. 347 ККУ. **Суб'єктом** злочину є загальна особа за ч. 1 ст. 347¹, і особа у 14-річному віці за ч. 2 ст. 347¹ ККУ.

Частина 2 ст. 347¹ ККУ має кваліфікуючі ознаки, а саме: дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або в інший загальнонебезпечний спосіб, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки. Схеми аналогічні до ст. 347 ККУ.

Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він спрямований на позбавлення життя зазначених осіб у зв'язку з їхньою діяльністю щодо охорони громадського порядку.

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що встановлюють нормальну службову діяльність працівників правоохоронних органів, члена та інших зазначених осіб, їх авторитету, а також встановлений порядок охорони громадського порядку, а додатковим — життя особи.

Потерпілими від злочину можуть бути: працівники правоохоронного органу, члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовці та їхні близькі родичі.

Об'єктивна сторона полягає в посяганні на життя потерпілого. Під ним розуміють умисне вбивство або замах на умисне вбивство хоча б однієї із зазначених у диспозиції ст. 348 ККУ осіб. Способи і форми посягання для кваліфікації значення не мають. Необхідно також наголосити, що для складу злочину не має значення, був потерпілий у цей момент при виконанні своїх службових обов'язків чи ні (наприклад, був у відпустці). Отже, для кваліфікації дій винного необхідно встановити, що посягання на життя потерпілого було вчинене у зв'язку з його діяльністю щодо виконання службових обов'язків чи охорони громадського порядку. Зазначений злочин має формально-матеріальний склад і вважається закінченим з моменту замаху на життя зазначених у диспозиції ст. 348 ККУ осіб незалежно від настання будь-яких наслідків і без посилання на ст. 15 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. Винний усвідомлює, що посягає на життя працівника правоохоронного органу або його близьких родичів у зв'язку з виконанням працівником своїх службових обов'язків, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи військовослужбовця у зв'язку з їхньою діяльністю щодо охорони громадського порядку, передбачає настання їх смерті внаслідок своїх дій і бажає або свідомо припускає їх настання.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 14-річного віку.

Схема 1

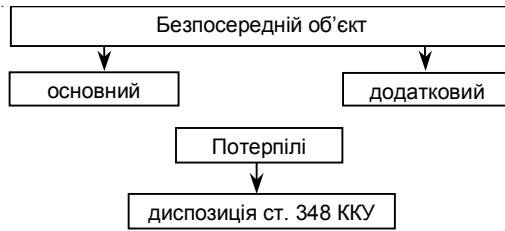

Схема 2

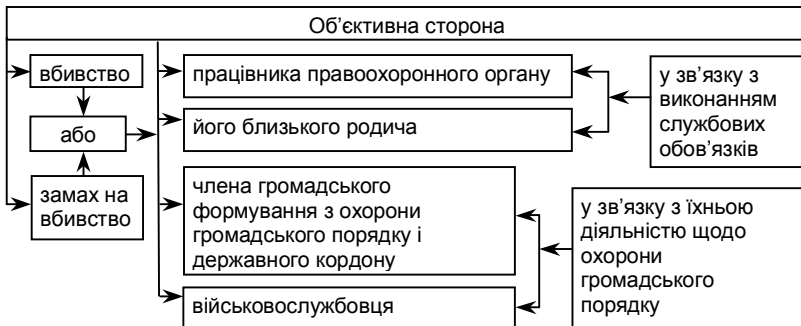
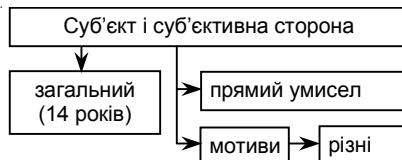

Схема 3

Посягання на життя журналіста (ст. 348¹ КК Україна)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він запобігає професійній діяльності журналіста, посягаючи на його життя або життя близьких йому родичів або членів сім'ї.

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що встановлюють законну професійну діяльність журналіста, а додатковим — життя.

Потерпілими можуть бути журналісти, їхні близькі родичі та члени сім'ї.

Об'єктивна сторона злочину характеризується вбивством або замахом на вбивство журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї

у зв'язку зі здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності. Далі див. об'єктивну і суб'єктивну сторону ст. 348 ККУ, які повністю збігаються з об'єктивною і суб'єктивною стороною ст. 348¹ ККУ.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Захоплення працівника влади або працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349 КК України)

Суспільна небезпечність злочину полягає в тому, що він не тільки принижує авторитет влади, а й посягає на особисту недоторканність життя і здоров'я її працівників або працівників правоохоронних органів чи їхніх близьких родичів.

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що охороняють авторитет органів державної влади, а додатковим обов'язковим – життя, здоров'я, воля, честь і гідність особи.

Потерпілими від цього злочину можуть бути також представники влади (ст. 364 ККУ), представники правоохоронного органу (ст. 342 ККУ) і їхні близькі родичі (п. 2 ст. 32 КПКУ).

Об'єктивна сторона злочину характеризується кількома самостійними діями і полягає: 1) у захопленні або 2) триманні як заручника представника влади чи працівника правоохоронного органу, їхніх близьких родичів. Одразу зауважимо, що ця норма є спеціальною щодо ст. 147 ККУ.

Захоплення заручника – це протиправне, насильницьке обмеження можливості потерпілого самостійно обирати місце перебування, а тримання заручника – це протиправне насильницьке позбавлення можливості залишити місце, в якому утримують потерпілого.

Способи захоплення можуть бути різними (погрози, обман, насильство тощо), проте на кваліфікацію вони не впливають. Якщо будь-яка особа в такий спосіб намагається поновити права, які вважає порушеними, її дії потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 349 і 356 ККУ. Якщо була застосована зброя, то дії винного додатково необхідно кваліфікувати за ст. 263 ККУ. Якщо заручникам умисно або через необережність, або самогубством була заподіяна смерть, то такі дії кваліфікують за сукупністю злочинів, передбачених ст. 349 і відповідними ст. 115, 119 або 120 ККУ.

Злочин вважається закінченим з моменту захоплення або тримання представника влади, працівника правоохоронного органу або їхніх близьких родичів як заручників.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом та спеціальною метою: спонукання державної чи іншої установи, підприємства, організації або службової особи вчинити або утриматися від вчинення будь-яких дії як умови звільнення заручника. За змістом і формами вимоги можуть бути різними, але для кваліфікації значення не мають. Проте потрібно усвідомлювати, що адресатом можуть бути державна або інша установа, підприємство, організація або службова особа, спроможна задовольнити ультимативні вимоги винного. Наголосимо, що на практиці можливі випадки, коли винний висуває вимоги до родичів потерпілого, а не до зазначених ст. 349 ККУ осіб. У такому разі дії суб'єкта необхідно кваліфікувати за ст. 147 ККУ. Мотиви цього злочину також можуть бути різними (корисливими, політичними тощо), але на кваліфікацію злочину вони не впливають.

Суб'єктом злочину може бути осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Схема 1

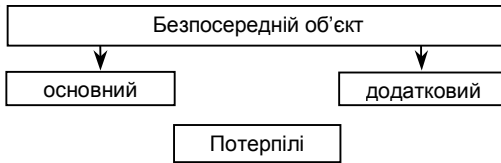

Схема 2

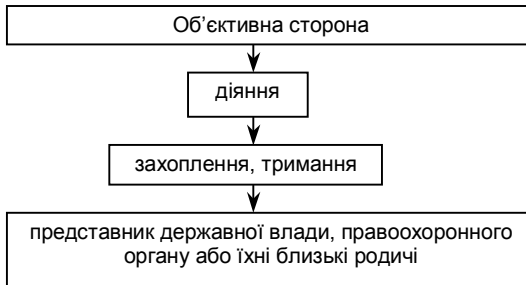
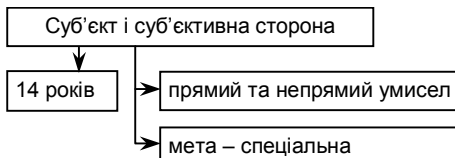

Схема 2

Захоплення журналіста як заручника (ст. 349¹ КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона та суб'єкт аналогічні до ст. 349 ККУ. Потерпілими можуть бути журналісти, їхні близькі родичі або члени сім'ї.

Злочин належить до особливо тяжких, з матеріальним складом і вважається закінченим з моменту захоплення або тримання потерпілого як заручника.

Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що вони порушують нормальну роботу органів влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також заподіюється шкода здоров'ю службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність й авторитет підприємств, установ та організацій, які виконують встановлений громадський порядок, а додатковим – недоторканність і здоров'я особи.

Потерпілими за ч. 1 ст. 350 ККУ можуть бути службові особи або громадяни, які виконують громадський обов'язок.

Об'єктивна сторона характеризується погрозою вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом.

Зауважимо, що погроза заподіяти легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також знищення й пошкодження майна, що належить потерпілому, який не є загальнонебезпечним, складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 350 не утворює. Проте погроза, про яку йдеться в ст. 350 ККУ, може мати місце як до, так і під час здійснення службової діяльності чи виконання громадського обов'язку. Злочин вважається закінченим з моменту, коли погроза була доведена до відома службової особи або громадянина, який виконує громадський порядок.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою, спрямованою на те, щоб потерпілий припинив свою діяльність або змінив її характер в інтересах того, хто погрожує. Відсутність такої мети виключає кваліфікацію за ст. 35 ККУ, такі дії повинні кваліфікуватися за ст. 129 або 195 ККУ.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Частини 2 і 3 ст. 350 ККУ передбачають умисне нанесення побоїв або заподіяння легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень службовій особі або громадянину, який виконує громадський порядок, у зв'язку їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо близьких (ч. 2), умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень службовій особі, громадянину, який виконує громадський порядок або їхнім близьким родичам. Зі змісту ч. 2 і 3 ст. 350 ККУ випливає, що додатковими потерпілими можуть бути особи, близькі громадянину, який виконує громадський обов'язок. Стосовно об'єктивної сторони кваліфікуючих ознак ч. 2 і 3, то тут вона визначена настанням: 1) діяння, спрямованого на нанесення побоїв, заподіяння легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень чи тяжкого тілесного ушкодження; 2) наслідками у вигляді фізичної шкоди здоров'я; 3) причинним зв'язком між діями і наслідками. Злочин вважається закінченим з моменту заподіяння шкоди здоров'ю потерпілої особи.

Суб'єктами злочину за побої або заподіяння легкого тілесного ушкодження є особа, яка досягла 16 років, а за умисне заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень – 14 років.

Схема 1

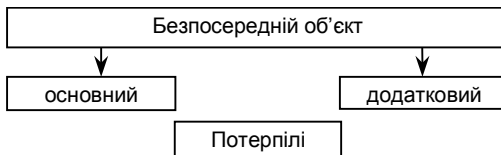

Схема 2

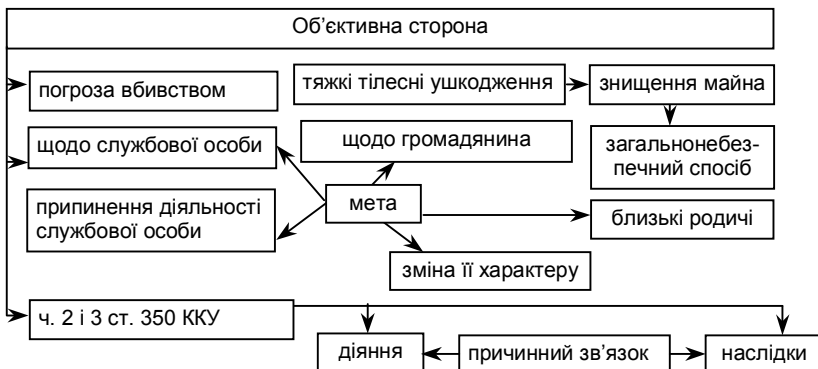

Схема 3

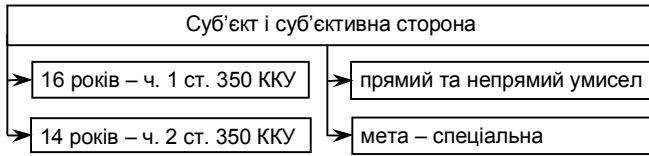
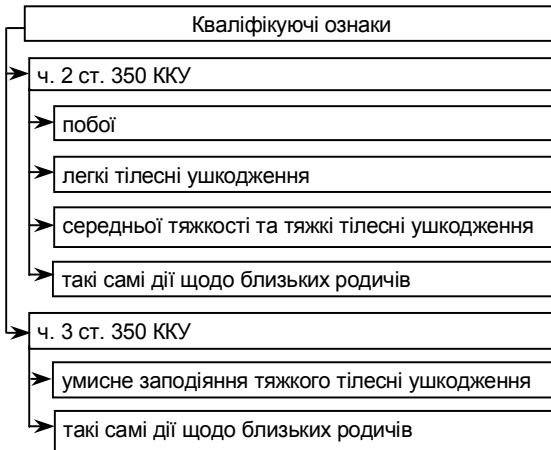

Схема 4

Перешкоджання діяльності народного депутата України та місцевої ради (ст. 351 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він посягає на авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, на загальні засади та порядок їх формування.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на недоторканню діяльність народних депутатів України, депутатів місцевих рад та їх авторитет.

Потерпілі від злочину – народний депутат України, депутат місцевої ради.

Об'єктивна сторона характеризується невиконанням службовою особою законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, створення штучних перешкод у їх роботі, подання їм завідомо неправдивої інформації, а також вчинення службовими особами зазначених діянь щодо комітетів Верховної Ради України чи тимчасових слідчих комісій ВРУ. Невиконання службовою особою законних вимог депутата кожного рівня виявляється в діях або бездіяльності

Схема 1

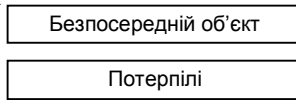

Схема 2

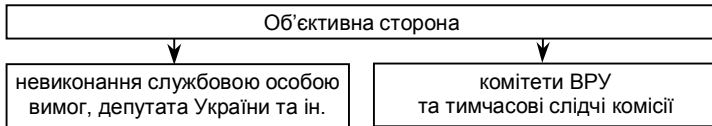
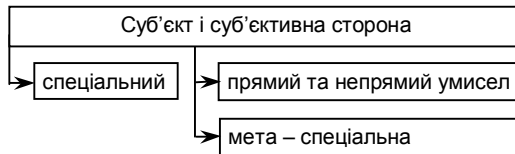

Схема 3

службової особи всупереч законним вимогам депутата. Як створення штучних перешкод можна розцінювати ухилення службової особи від свого обов'язку надати депутату можливість погоджувати дії зі спеціалістом, від надання йому юридичної допомоги тощо.

Під наданням неправдивої інформації розуміють надання депутатам будь-якого рівня інформаційних матеріалів, зміст яких для службової особи спотворено.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення будь-яких дій, зазначених в ч. 1 ст. 351 ККУ.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою перешкоджання законній діяльності депутатів усіх рівнів і тимчасових слідчих комісій.

Суб'єкт злочину – спеціальний. Ним є службова особа, на яку покладений обов'язок виконувати законні вимоги депутатів та тимчасових слідчих комісій.

Перешкоджання діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати (ст. 351¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини спрямовані на перешкоджання законній діяльності Рахункової палати України та її членів.

Потерпілими від злочину є члени Рахункової палати України.

Об'єктивна сторона злочину характеризується невиконанням службовою особою законних вимог Рахункової палати, членів Рахункової палати, створенням штучних перешкод у їх роботі, наданням їм завідомо неправдивої інформації.

Суб'єкт, суб'єктивна сторона і момент закінчення злочину аналогічні ст. 351 ККУ.

Перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ст. 351² КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що перешкоджанням діяльності підривається авторитет діяльності як Вищої ради, так і Вищої кваліфікаційної палати суддів України, що ображає законність у державі загалом.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на законну діяльність зазначених органів.

Потерпілими можуть бути, крім органів, члени Вищої ради правосуддя та члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Об'єктивна сторона характеризується невиконанням законних вимог Вищої ради правосуддя, її органів чи члена Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України чи члена вищої кваліфікаційної комісії суддів України, створенням штучних перешкод у їх роботі.

Суб'єкт, суб'єктивна сторона та момент закінчення злочину аналогічні до ст. 351 ККУ.

Умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський порядок (ст. 352 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, що забезпечують авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян у безперешкодному здійсненні ними службових та громадських обов'язків, обов'язковим додатковим є відносини власності, а факультативним, за обтяжувальних обставин, можуть бути життя і здоров'я людей, які постраждали внаслідок знищення чи пошкодження майна, екологічна безпека, громадський порядок та громадська безпека.

Потерпілими від злочину можуть бути службова особа органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ

та об'єднань громадян, а також громадянин, який виконує громадський обов'язок, та їхні близькі родичі.

Предмет злочину – рухоме або нерухоме майно, що є власністю потерпілого. Водночас зазначимо, що майно повинно бути цінним, оскільки якщо воно не цінне, то відповідно до ч. 2 ст. 11 ККУ його знищення або пошкодження складу злочину не утворює. Проте знищення або пошкодження навіть малоцінного майна, вчинене загальнонебезпечним способом, утворює склад злочину, передбаченого ч. 2 ст. 252 ККУ.

Об'єктивна сторона характеризується трьома ознаками: 1) суспільно небезпечними діями, спрямованими на знищення або пошкодження майна; 2) суспільно небезпечними наслідками у вигляді майнової шкоди; 3) причинним зв'язком між ними.

Способи знищення чи пошкодження майна, крім зазначених у ч. 2 ст. 352 ККУ, на кваліфікацію вчиненого не впливають. Основною необхідною умовою для кваліфікації за ст. 352 ККУ є вчинення діяння у зв'язку зі службовою чи громадською діяльністю потерпілих. Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту знищення або пошкодження майна службовою особою чи громадянином, який виконував громадський обов'язок.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, тобто суб'єкт розуміє, що знищує або пошкоджує майно потерпілої особи у зв'язку з її службовою чи громадською діяльністю, передбачає заподіяння їй майнової шкоди і бажає їх настання незалежно від того, у який час потерпілий займався своєю діяльністю.

Суб'єктом злочину є особа 16-річного віку, а за ч. 2 ст. 352 ККУ 14-річного віку.

Схема 1

Схема 2

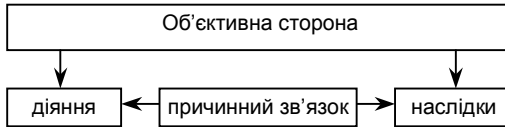

Схема 3

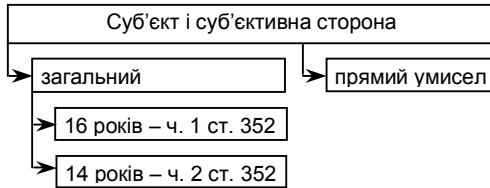
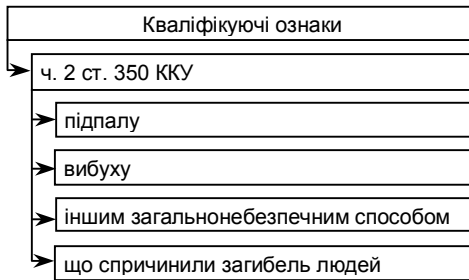

Схема 4

Частина 2 ст. 352 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або в інший загальнонебезпечний спосіб, або такі, що спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Самовільне присвоєння повноважень або звання службової особи (ст. 353 КК України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують нормальне функціонування та авторитет державної влади та органів місцевого самоврядування.

Об'єктивна сторона характеризується самовільним присвоєнням владних повноважень або звання службової особи, поєднане із вчиненням будь-яких спеціально небезпечних діянь (ч. 1), пов'язане з використанням форменого одягу чи службового посвідчення працівника правоохоронного органу (ч. 2).

Схема 1

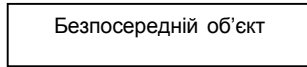

Схема 2

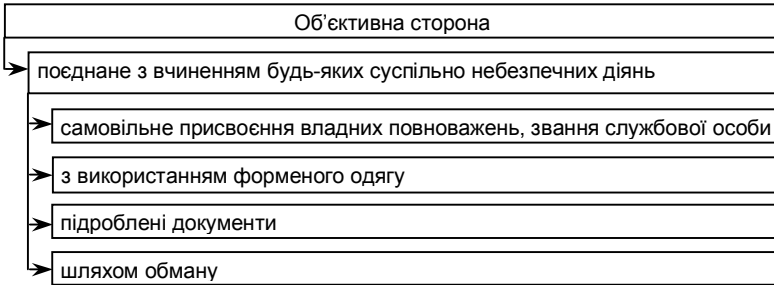
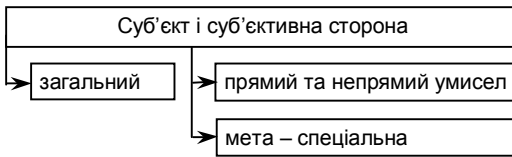

Схема 3

Під *самовільним присвоєнням владних повноважень* або звання службової особи розуміють неправомірне прийняття особою на себе таких повноважень або звання, що вводить оточуючих в оману щодо справжнього статусу як суб'єкта.

Способи такого присвоєння можуть бути різними: винний використовує підроблені або чужі документи, використовує формений одяг представника влади тощо. Присвоєння владних повноважень або звання службової особи, зокрема і правоохоронного органу, має місце і в разі, якщо суб'єкта помилково приймають за службову особу, а він своєю поведінкою підтримує цю думку, користується помилкою і вчиняє суспільно небезпечні дії.

Під *званнями службової особи* розуміють військові та спеціальні звання, які присвоюються певним категоріям службових осіб. Водночас наголосимо, що присвоєння звання неслужбовій особі певної професії або фаху (лікар, журналіст тощо) не може кваліфікуватися за ст. 353 ККУ. Крім того, присвоєння владних повноважень або звання службової особи, не поєднане із вчиненням будь-яких суспільно небезпечних діянь, складу злочину не утворює. Злочин має формальний

склад і вважається закінченим з моменту вчинення особою суспільно небезпечних діянь.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою вчинити суспільно небезпечне діяння.

Суб'єкт злочину — загальний, тобто осудна особа 16-річного віку.

Підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують діяльність та авторитет державних установ, підприємств та організацій.

Предмет злочину — неправомірна вигода, а саме: гроші, майно, пільги, які перевищують 1,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, або нематеріальні активи, що обіцяють або одержують без законних на те підстав.

Об'єктивна сторона характеризується пропозицією чи обіцянкою працівникові підприємства, установи або організації, який не є службовою особою, або особі, яка працює, або третій особі неправомірної влади за вчинення чи невчинення працівником будь-яких дій з використанням посади, яку він обіймає, або особою, яка працює на підприємстві, установі чи організації в інтересах того, хто надає винагороду тощо.

Зазначимо, що обіцянка надання неправомірної вигоди буде виконана за вчинення чи невчинення працівником необхідних дій з використанням посади, яку він обіймає, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку винагороду або і інтересах третьої особи. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту надання такої пропозиції чи обіцянки (ч. 1 і 2 ст. 354 ККУ); прийняття неправомірної вигоди (*ч. 3 і 4 ст. 354 ККУ).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, суб'єкт злочину — спеціальний, тобто працівник державного підприємства, установи чи організації.

Частини 2, 3 і 4 ст. 354 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб (ч. 2); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання, неправомірної вигоди для себе чи третьої особи, прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення будь-яких дій з використанням посади, яку обіймає працівник (ч. 3); дії, передбачені ч. 3 ст. 354, вчинені повторно,

Схема 1

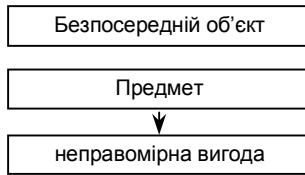

Схема 2

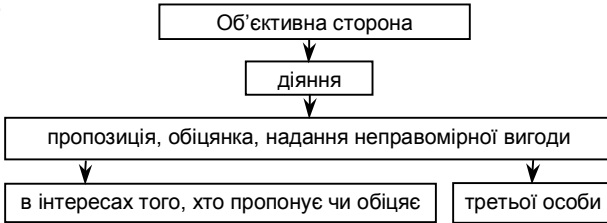

Схема 3

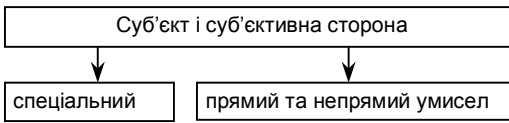
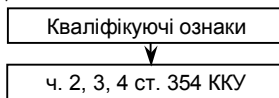

Схема 4

за попередньою змовою групи осіб або поєднані з вимаганням неправомірної вигоди.

Водночас законодавство передбачає, що особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ст. 368⁴, 369, 369² ККУ. Якщо після вчинення неправомірних дій особа до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службовою особою якого згідно з законом наділена правом повідомляти про підозру, — добровільно заявила про те, що сталося, такому органу та активно сприяла розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду. Зауважимо, що зазначене звільнення не застосовується в разі, якщо пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди були вчинені щодо осіб, визначених у ч. 4 ст. 18 ККУ. Також необхідно наголосити, що під особою, яка працює на користь

підприємства, установи чи організації, розуміють особу, яка виконує роботу відповідно до договору.

Під *неправомірною вигодою* розуміють гроші, майно, послуги, нематеріальні активи тощо, які надаються без законних підстав.

Під *вимаганням неправомірної вигоди* згідно зі ст. 354, 368, 368³, 368⁴ ККУ необхідно розуміти вимогу щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, яка надає неправомірну вигоду або умисно створює умови, в яких особа надає неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх законних прав та інтересів.

Примушення до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують дотримання встановленого порядку виконання цивільно-правових зобов'язань, обов'язковим додатковим — воля, здоров'я, право власності.

Потерпілими від злочину можуть бути фізичні особи, які мають цивільно-правові зобов'язання, та їхні близькі родичі.

Об'єктивна сторона характеризується примушенням або непримушенням до виконання цивільно-правових зобов'язань, тобто вимога виконати чи не виконати договір, угоду чи інше зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим та його близькими родичами, пошкодити чи знищити їхнє майна.

Отже, констатуємо, що під примушенням до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, передбачених ч. 1 ст. 355 ККУ, розуміють дві взаємопов'язані дії: вимога виконати чи не виконати цивільно-правові договори, угоди тощо; погроза насильством над потерпілим та його близькими родичами, знищення їхнього майна.

Вимога ця викладена в конкретній формі, конкретно визначена контрибуція винного суб'єкта до потерпілого. Якщо вимога має загальний неконкретизований характер, то вона складу злочину не утворює. Злочин має місце в разі, якщо відсутні ознаки ст. 189 ККУ.

Особливістю злочину є те, що при вчиненні злочину йде мова про вимогу виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань. На відміну від вимагання корисливий мотив і мета відсутні.

Злочин вважається закінченим з моменту вимоги виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове забезпечення, поєднані з погрозою незалежно від досягнення мети винним.

Схема 1

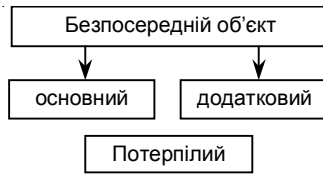

Схема 2

Схема 3

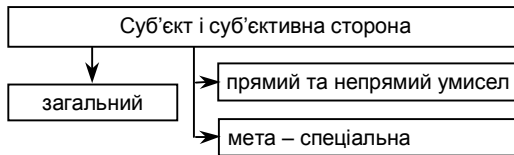
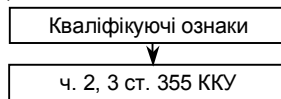

Схема 4

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу і спеціальною метою спонукати виконати або не виконати цивільно-правове зобов'язання саме шляхом примушування. Мотиви можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єкт злочину загальний, тобто осудна особа 16-річного віку. Якщо такі дії вчиняє службова особа, то вони підпадають під ознаки ст. 365 ККУ.

Частини 2 і 3 ст. 355 ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або поєднане з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна (ч. 2); вчинене організованою групою або поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я, або таке, яке завдало великої шкоди чи спричинило інші тяжкі наслідки (ч. 3). Одразу зазначимо, що питання про визначення шкоди великою вирішується

з урахуванням конкретних обставин справи, вартості знищеного, пошкодженого майна, його історичної чи культурної цінності, значення для потерпілого тощо. Під іншими тяжкими наслідками розуміють самогубство потерпілого, завдання тяжкої шкоди здоров'ю, власності осіб, які постраждали у результаті дій, спрямованих на знищення майна загальнонебезпечним шляхом тощо.

Самоправство (ст. 356 КК України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що регулюють визначений законодавством порядок реалізації громадянином своїх прав та обов'язків, а також авторитет органів державної влади, місцевого самоврядування тощо.

Об'єктива сторона характеризується самовільним, усупереч установленому законом порядку вчиненням будь-яких дій, правомірність яких оспорується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією, якщо такими діями була заподіяна значна шкода інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника.

Під **самоправністю** таких дій розуміють, що інша фізична або юридична особа вважає їх неправомірними. Чи дійсно було у винного суб'єкта відповідне право, чи воно було уявним – значення не має. **Дійсне право** – це право, що належить особі за законом, договором. **Уявне право** – є право, яке особі не належить, але вона помилково

Схема 1

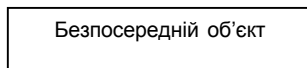

Схема 2

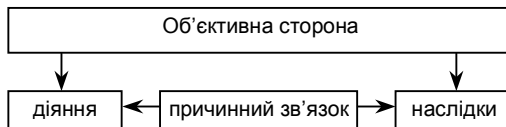
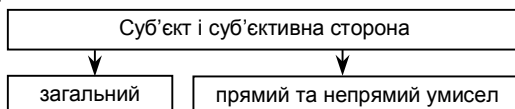

Схема 3

вважає, що має це право. Цей злочин може бути вчинений як за присутності, так і за відсутності потерпілого, як без насильства, так і з його застосуванням. Необхідно пам'ятати, що самоуправство є злочином лише за умови заподіяння діями винного суб'єкта значної шкоди інтересам громадянина, держави чи громадянським інтересам або інтересам власника. Поняття значної шкоди є оцінним і вирішується залежно від фактичних обставин справи. Це злочин з матеріальним складом і вважається закінченим з моменту заподіяння значної шкоди.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим або непрямым умислом. Суб'єкт злочину – загальний.

Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем (ст. 357 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що зазначеними діями завдається істотна шкода нормальній діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, організацій, установ незалежно від форм власності.

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що відповідають за законодавчий порядок обігу і використання офіційних документів, який забезпечує нормальну діяльність фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності.

Предметом злочину є офіційні документи, штампи, печатки, а також приватні документи, зокрема паспорт, пенсійне посвідчення, трудова книжка, диплом тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується викраденням, привласненням, вимаганням офіційних документів, штампів чи печаток або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим становищем, а також їх умисним знищенням, пошкодженням, приховуванням, здійсненням таких самих дій з приватними документами, що знаходяться на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності, вчинене з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах. Зазначимо, що для кваліфікації злочину за ст. 357 ККУ не має значення форма документа – оригінал чи копія, головне, щоб вона мала таке доказове значення, як оригінал, наприклад, копія трудової книжки, засвідчена нотаріусом.

Злочин має формально-матеріальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з дій, зазначених у ч. 1 ст. 357 ККУ або з моменту заволодіння паспортом чи іншим важливим особистим документом (ст. 357 ККУ).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і обов'язковими ознаками. Це корисливий мотив або інший особистий інтерес, наприклад, намір перешкодити нотаріально завірити угоду тощо.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто будь-яка осудна особа 16-річного віку.

Частини 2 і 3 ст. 357 ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: дії, зазначені в ч. 1 ст. 357, якщо вони спричинили порушення роботи підприємства, установи чи організації або вчинені щодо особливо важливих документів, штампів, печаток (ч. 2), незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим особистим документом (ч. 3). Наголосимо, якщо незаконне заволодіння було поєднане з насильством, то необхідна додаткова кваліфікація за відповідними статтями КК України.

Схема 1

Схема 2

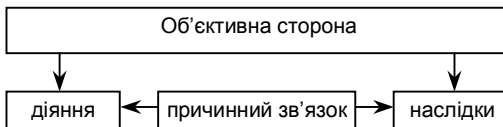
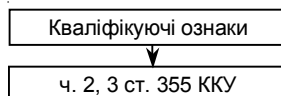

Схема 3

Схема 4

Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що вчинення зазначених дій порушує нормальну діяльність не тільки органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, й може завдати істотної шкоди правам і законним інтересам фізичних та юридичних осіб, а також спричинює інші, зокрема тяжкі злочини.

Одразу зазначимо, що ця стаття є загальною нормою щодо ч. 2 ст. 200, 205, ч. 2 ст. 223, ст. 318, 319, 336 ККУ.

Безпосередній об'єкт злочину – суспільні відносини, які сприяють порядку законодавчого обігу і використанню офіційних і певної категорії приватних документів тощо.

Предметом злочину є посвідчення та інші документи, штампи, печатки чи бланки, паспорт, інші важливі особисті документи. Іншими документами визнаються свідоцтва, атестати, дипломи, листи тимчасової непрацездатності тощо. Необхідно зауважити, що предметами цього злочину не є документи, які хоча й мають певне юридичне значення, але не надають конкретних прав або не звільняють від обов'язків.

З об'єктивної сторони злочин характеризується підробленням посвідчення або іншого офіційного документа, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією, громадянином-підприємцем, державним реєстром, суб'єктом держаної реєстрації прав, особою, яка уповноважена на виконання функцій держави щодо реєстрації юридичних, фізичних осіб, підприємців та громадських формувань, державним виконавцем, приватним виконавцем, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи і який надає права або звільняє від обов'язків з метою використання його підробником чи іншою особою чи збут такого документа, а також виготовлення підроблених печаток, штампів або бланків підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності, інших офіційних печаток, штампів чи бланків з такою самою метою або їх збутом (ч. 1), а також складанням чи видачею працівником юридичної особи незалежно від форми власності, який не є службовою особою, зокрема аудитором, є оцінювачем, адвокатом, нотаріусом, державним реєстратором та іншими особами, зазначеними вище, і які пов'язані з наданням публічних чи

адміністративних послуг, завідомо підроблених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення або надають певні права чи звільняють від обов'язків, підроблених з метою збуту або використання офіційних документів, що складені у визначеній законом формі та містять передбачені законом реквізити, виготовленням підроблених офіційних печаток, штампів чи бланків з метою їх збуту чи збуту завідомо підроблених офіційних документів, зокрема особистих документів (ч. 2).

Водночас практичним працівникам необхідно пам'ятати мету, яка свідчить про бажання суб'єкта набути певних суб'єктивних прав або звільнитися від юридичних обов'язків, наприклад, приховати факт наявності вищої освіти, щоб за рахунок бюджетних коштів одержати другу. Якщо ж мета інша, наприклад, показати свою майстерність або поновити колекцію тощо, то склад злочину відсутній. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї дії, передбаченої частинами 1 і 2 ст. 358 ККУ.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у формі прямого умислу, тобто винний суб'єкт усвідомлює, що вчиняє злочинне діяння щодо офіційних документів, печаток, штампів чи бланків, і бажає це вчиняти, а також спеціальною метою – використанням або збутом підроблених офіційних документів, печаток, штампів чи бланків.

Схема 1

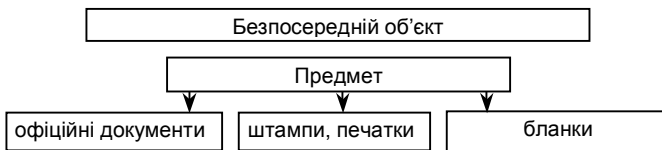

Схема 2

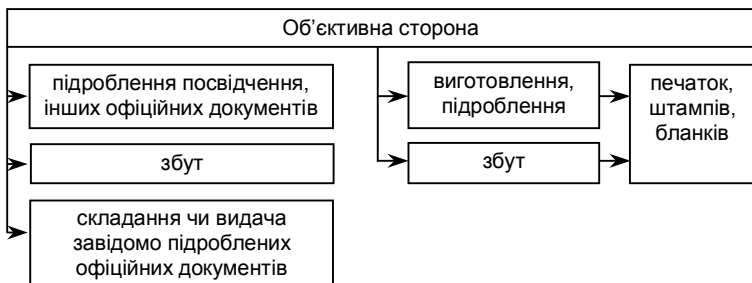
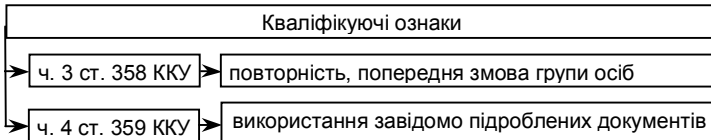

Схема 3

Схема 4

Суб'єктом злочину є осудна особа 16-річного віку.

Частини 3 і 4 ст. 358 ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередню змову групи осіб, використання завідомих підроблених документів.

Незаконне придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації (ст. 359 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він порушує встановлений порядок використання спеціальних технічних засобів негласного одержання інформації.

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що регулюють порядок використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а додатковим – виборчі, трудові та інші права і свободи громадян, а також їхня власність.

Предмет злочину – спеціальні технічні засоби нелегального отримання інформації.

Об'єктивна сторона злочину характеризується активними діями, тобто незаконним придбанням або збутом спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також незаконним їх використанням, тобто незаконним застосуванням таких засобів для нелегального отримання інформації шляхом таємного прослуховування, спостереження, зокрема з використанням відеозапису тощо. Одразу наголосимо, що зазначені технічні засоби можуть бути використані лише оперативними працівниками МФС України, Служби безпеки України, прикордонних військ тощо при проведенні оперативно-розшукової діяльності. Негласне отримання інформації є

незаконним у таких випадках: 1) відсутній дозвіл на використання таких засобів; 2) відсутні підстави для отримання дозволу на негласне отримання інформації; 3) порушується порядок використання технічних засобів.

Злочин вважається закінченим з моменту фактичного початку незаконного використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, незалежно від того отримана така інформація чи ні.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, поєднаним з метою незаконного отримання інформації.

Суб'єктом є осудна особа 16-річного віку. Якщо цей злочин вчинила службова особа з використанням службового становища, то такі дії необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів за ст. 359 і за ст. 364, 365, 423 або 242 ККУ.

Частина 2 і 3 ст. 359 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групи осіб, організованою групою, заповідання істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб.

Схема 1

Схема 2

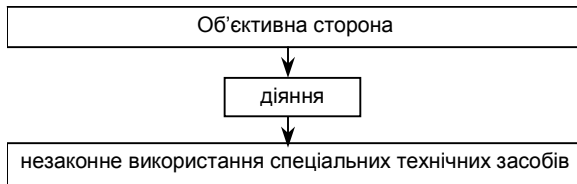

Схема 3

Схема 4

Умисне пошкодження ліній зв'язку (ст. 360 КК України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок забезпечення інформаційного обліку.

Предмет злочину – лінії електрозв'язку (повітряні, радіорелейні, кабельні тощо), споруди та обладнання, які входять до їх складу.

З **об'єктивної сторони** злочин характеризується умислом пошкодження предмета злочину, якщо воно спричинило тимчасове припинення зв'язку.

Якщо пошкодження предмета злочину не викликало припинення зв'язку, то склад злочину відсутній. Можна вести мову про адміністративну відповідальність. Тривалість припинення зв'язку на кваліфікацію не впливає, але може бути врахована при призначенні покарання. Зауважимо, якщо тимчасове припинення зв'язку стало наслідком викрадення кабельних ліній зв'язку або їх обладнання, то дії винного необхідно кваліфікувати за ст. 188 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. Тому залежно від мотивів і мети такі дії можуть бути кваліфіковані за іншими складами злочинів, а саме: диверсії (ст. 113 ККУ), масові заворушення (ст. 294 ККУ), хуліганство (ст. 296 ККУ) тощо. Необережне пошкодження ліній зв'язку потрібно кваліфікувати за ст. 196 ККУ за умови, що воно спричинило тілесні ушкодження або загибель людей.

Суб'єкт злочину загальний.

Схема 1

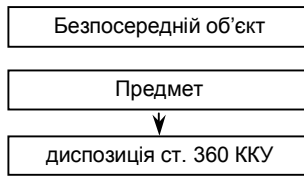

Схема 2

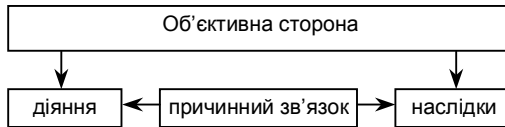
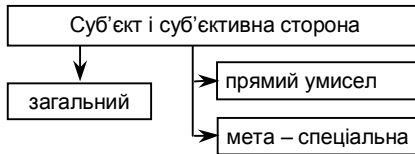

Схема 3

Контрольні запитання

1. Що є родовим об'єктом злочинів у даному розділі?
2. Які ви знаєте політичні акції?
3. Назвіть предмет злочину за ст. 341 ККУ.
4. Назвіть безпосередній об'єкт злочину за ст. 342 ККУ.
5. У чому може полягати втручання в діяльність працівника правоохоронного органу?
6. Назвіть потерпілих від злочинів, передбачених ст. 344, 345, 345¹, 346 ККУ.
7. Мета вчинення злочину, передбаченого ст. 347, 347¹ ККУ.
8. Які ви знаєте злочини щодо журналістів?
9. Мета підкупу працівника підприємства, установи чи організації ст. 354 ККУ.
10. Назвіть кваліфікуючі ознаки ст. 357 ККУ.
11. Дайте характеристику ознак об'єктивної і суб'єктивної сторони за ст. 38 ККУ.
12. У яких випадках можна притягнути до кримінальної відповідальності особу, яка використовувала документи, які сама й підробляла?
13. Дайте характеристику ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 360 ККУ.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 56 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація: Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України: Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол.). Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми : Університетська книга, 2018. 200 с.
5. Залялова І. Суспільно небезпечні наслідки втручання в діяльність працівника правоохоронного органу. *Адвокат*. 2006. № 10. С. 24–26.
6. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса і В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім, 2003. 1196 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2018. 420 с.
8. Дзюба Ю. П. Офіційний документ як предмет злочину, передбаченого ст. 357 КК України. *Держава і право: зб. наук. Праць, юрид. і політ. науки*. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, 2007. Вип. 35. С. 513–521.
9. Кримінальне право України. Загальна та особлива частина: навч. посібник за заг. ред. Є. Л. Стрельцова. Харків: Одиссей, 2013. 264 с.

Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку

17.1. Загальна характеристика злочинів у сфері комп'ютерної інформації

Європейська конвенція з кіберзлочинності від 23 листопада 2001 р. розрізняє чотири кваліфікаційні групи злочинів, а саме: 1) злочини проти конфіденційності, цілісності і можливості працювати з комп'ютерними даними та системами; 2) злочини, пов'язані безпосередньо з комп'ютерами; 3) правопорушення, пов'язані зі змістом; 4) злочини, пов'язані з порушенням авторського права і суміжних прав. Відомо, що Конституція України регламентує особливості права і свободи людини, декларує недоторканність особистого життя, ст. 32 Конституції прямо забороняє зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди.

Тому захист інформації передбачає недоступність неправомірного доступу, знищення, блокування, надання, збуту, розповсюдження, копіювання та інших незаконних дій. Злочинами у сфері комп'ютерної інформації визнаються заборонні кримінальними законом винні посягання на безпеку у сфері використання комп'ютерної інформації, автоматичних систем, комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку, які заподіюють значну шкоду особі, державі, суспільству.

Родовий об'єкт злочинів у цій сфері утворюють суспільні відносини у сфері інформації, пов'язані з її безпекою, тобто неправомірним зберіганням, доступом, знищенням, блокуванням та іншими незаконними діями у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Безпосереднім об'єктом цих злочинів є конкретно визначені суспільні відносини у сфері забезпечення недоторканності комп'ютерної інформації, належної експлуатації систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, що виключає вчинення неправомірних дій, а також заподіяння шкоди людині, суспільству, державі.

Предметом злочинів є: 1) електронно-обчислювальні машини (ЕОМ) – комп'ютер, який складається з системного блока, клавіатури, монітора, на якому відображається текстова та графічна інформація; 2) автоматизовані системи (АС), що здійснюють автоматизовану обробку даних; 3) комп'ютерні мережі (мережі ЕОМ) – об'єднання кількох комп'ютерів та комп'ютерних систем. Комп'ютерні мережі передбачають спільне використання ресурсів обчислювальних центрів (ОЦ), запуск загальних програм, що входять до комп'ютерних систем регіонального і галузевого характеру; 4) мережі електрозв'язку – це сукупність технічних засобів та споруд зв'язку, об'єднана в один технічний процес забезпечення інформаційного обміну; 5) комп'ютерна інформація, під якою розуміють повідомлення, подані у формі електронних систем (цифрових, графічних, текстових) про особу, предмети, події, явища) незалежно від їх зберігання, обробки, передачі, яке вчиняється за допомогою комп'ютерів по мережах електрозв'язку.

Об'єктивна сторона злочинів у зазначеній сфері становить собою суспільно небезпечне діяння, вчинене в активній формі (неправомірне втручання в роботу комп'ютерів, автоматичних систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку), або створення, використання й розповсюдження шкідливих комп'ютерних програм, або в пасивній формі, наприклад, порушення правил експлуатації обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється (ст. 363 ККУ). За конструкцією розглядуваних у цьому розділі злочинів вони можуть бути як з матеріальним складом, так і з формальним.

Суб'єктивна сторона цих злочинів, як правило, характеризується наявністю вини переважно у формі умислу. Проте можлива й необережність (у разі порушення правил експлуатації комп'ютерів). Мотиви і мета можуть бути різними – помста, заволодіння інформацією тощо.

Суб'єкт злочину переважно загальний, тобто осудна особа 16-річного віку, але може бути їй спеціальний (ст. 363 ККУ).

17.2. Види злочинів

Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері безпеки діяльності осіб, які є власниками або користувачами інформаційних ресурсів, зокрема комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, поєднаних з неправомірним втручанням у комп'ютерну інформацію.

Предмет злочину – електронно-обчислювальна машина (ЕОМ), тобто комп'ютер, автоматизована комп'ютерна система (АКС), комп'ютерна мережа, носії комп'ютерної інформації, комп'ютерна інформація, які охоплюються кримінальним кодексом внаслідок особливого конфіденційного характеру й обмеженого доступу, мережі електрозв'язку, а також комп'ютерна програма, загальне програмне і функційне забезпечення.

Об'єктивна сторона характеризується незаконним втручанням у роботу комп'ютерів, їх систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процедури обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації.

Як бачимо, для складу злочину необхідно, щоб втручання було незаконним й електронно-обчислювальні машини винному не належали на праві власності, оренди тощо. Отже, тут завжди має місце злам і проникнення (вторгнення) у програму чужого комп'ютера, системи або мережі ЕОМ. Способи втручання можуть бути різними. Наслідками такого діяння повинні бути втрата, підробка, блокування інформації, спотворення її обробки або порушення встановленого порядку її маршрутизації. Між незаконним доступом (проникненням) і наслідками має бути причинний зв'язок. Злочин вважається закінченим з моменту настання одного із зазначених вище наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. **Суб'єктом** злочину може бути осудна особа 16-річного віку.

Частина 2 ст. 361 ККУ передбачає кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб або якщо дії заподіяли значну шкоду, під якою розуміють заподіяння матеріальних збитків, які в 100 та більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Схема 1

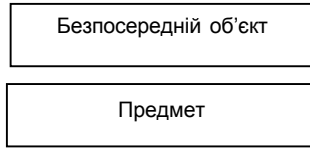

Схема 2

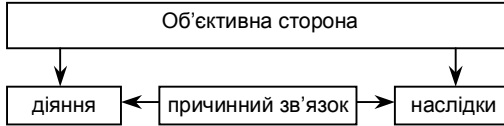

Схема 3

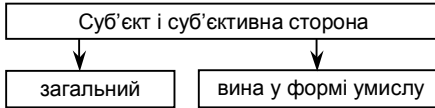
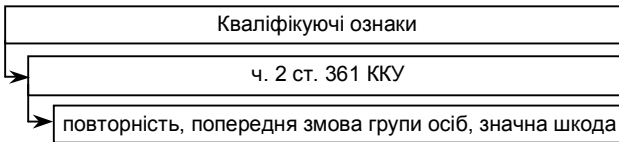

Схема 4

Створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут (ст. 361¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які врегульовують використання й розповсюдження комп'ютерних програм.

Предмет злочину – шкідливі програмні засоби, а також шкідливі технічні засоби.

Зауважимо, що обов'язковою ознакою предметів цього злочину є те, що своїм призначенням вони мають несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. Відсутність цієї ознаки виключає можливість визнати названі програми чи технічні засоби предметом цього злочину.

Об'єктивна сторона характеризується створенням з метою використання, розповсюдження або збуту, а також розповсюдженням або збутом шкідливих програм чи технічних засобів, призначених для

несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. Під створенням розуміють розроблення комп'ютерних програм, куди внесені автором нові, оригінальні алгоритми, унаслідок чого виникають нові шкідливі предмети (яких раніше не було), здатні до несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ, АС, комп'ютерних мереж або мереж електрозв'язку. До створення таких предметів необхідно віднести й модифікацію (перероблення) існуючих програмних і технічних засобів.

Розповсюдження шкідливих програмних і технічних засобів може відбуватися на оплатній і безоплатній основі.

Схема 1

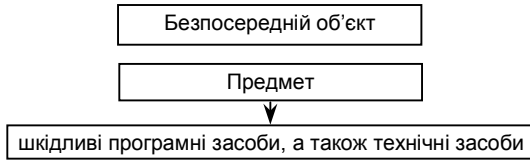

Схема 2

Схема 3

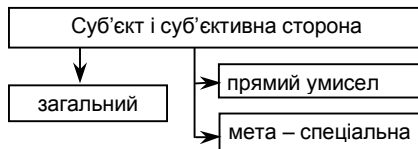

Схема 4

Використання – це введення в обіг або застосування комп’ютерних програм за основним призначенням.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчиненої однієї з передбачених диспозицією ч. 1 ст. 361¹ ККУ дій.

Суб’єктивна сторона характеризується прямим умислом. Суб’єкт злочину загальний. Частина 2 ст. 361 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, заподіяння значної шкоди (що в 100 разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Несанкціонований збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп’ютерах), автоматизованих системах, комп’ютерних мережах або на носіях такої інформації (ст. 361² КК України)

Основним **безпосереднім об’єктом** злочину є суспільні відносини, які забезпечують встановлений порядок обігу інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в комп’ютерах, автоматизованих системах, комп’ютерних мережах або зберігається на носії такої інформації.

Предмет злочину – інформації з обмеженим доступом (конфіденційна або таємна).

Схема 1

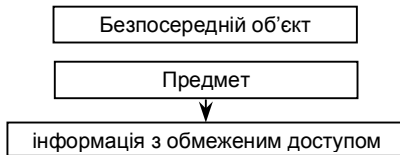

Схема 2

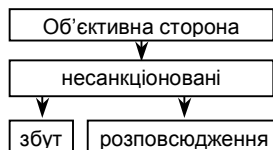

Схема 3

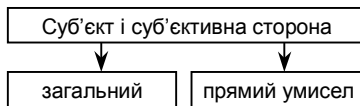
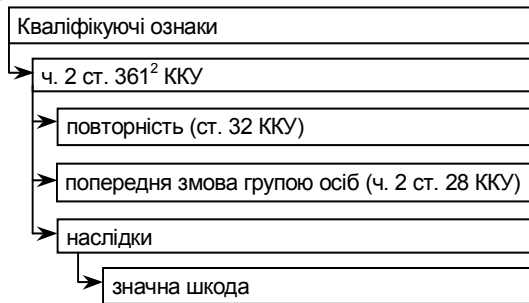

Схема 4

Об'єктивна сторона характеризується несанкціонованим збутом або розповсюдженням інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в ЕОМ (комп'ютерах), АЕС, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства. Несанкціонований збут такої інформації — це її незаконне розповсюдження без згоди її власника на платній основі (купівля, продаж тощо). Тут має місце і передача права володіння такою інформацією іншим об'єктам, і її розголошення. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, визначеного в диспозиції ст. 361² ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину — осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Частина 2 ст. 361² ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб або заподіяння значної шкоди (див. прим. до ст. 361 ККУ).

Несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в електронно-обчислювальних (комп'ютерах), автоматизованих системах, в комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до такої інформації (ст. 362 КК України)

Основний **безпосередній об'єкт** цього злочину становлять суспільні відносини, які врегульовують встановлений порядок обробки інформації на ЕОМ (комп'ютерах) та інших зазначених у законі носіях, а додатковим — право на інформацію, що введена в ЕОМ та їх системи чи мережі або зберігається на зазначених носіях такої інформації.

Предмет злочину — інформація, яка вводиться в ЕОМ (комп'ютери), їх системи чи мережі або зберігається в них.

Об’єктивна сторона характеризується несанкціонованими змінами, знищенням, копіюванням, перехоплюванням, що є предметом злочину. Необхідно наголосити, що ознакою об’єктивної сторони є те, що дії винного несанкціоновані і він не мав на це права – ні дійсного, ні передбачуваного. Під **зміною інформації** розуміють проведення, модифікації будь-якої інформації, що обов’язково призводить до її перекручування, хоча загалом інформація зберігається. Зміни можуть статися й при доповненні інформації фальшивими даними. Зауважимо, що мова йде про модифікацію, а тому не можна розглядати як ознаки цього злочину зміни, які в ЕОМ здійснюються автоматично, наприклад, фіксація часу і факту користування ЕОМ. Під **знищенням інформації** розуміють її повну втрату. Блокування інформації має місце в разі, якщо внаслідок несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ та АС власник чи уповноважена особа не має доступу до інформації і не отримує доступу до неї. Несанкціоноване перехоплення також здійснюється умисно й без дозволу власника, а під несанкціонованим копіюванням потрібно розуміти перенесення інформації на інші носії інформації шляхом сканування, випромінювання монітора, спеціальними технічними засобами. Одразу зауважимо, що обов’язковою ознакою ч. 2 ст. 362 ККУ є те,

Схема 1

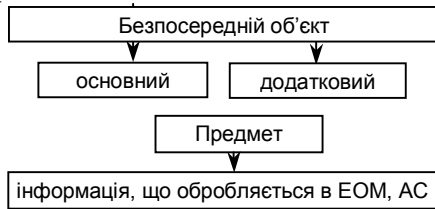

Схема 2

Схема 3

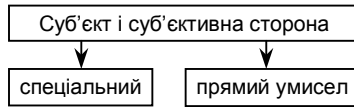
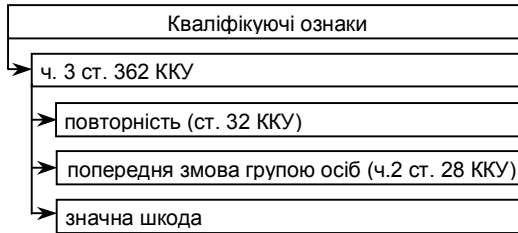

Схема 4

що внаслідок несанкціонованого перехоплення або копіювання інформації, яка обробляється в ЕОМ, у їх системах чи мережах та зберігається на носіях такої інформації, має місце витік комп'ютерної інформації як обов'язковий наслідок цього злочину.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з дій, зазначених у диспозиції ч. 1 і 2 ст. 362 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, мета і мотив на кваліфікацію не впливають.

Частина 3 ст. 362 ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, а саме: повторність, попередня змова групою осіб або якщо вони заподіяли значну шкоду.

Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил, захисту інформації, яка в них оброблюється (ст. 363 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну роботу ЕОМ (комп'ютерів), АС, комп'ютерних мереж або мереж електрозв'язку.

Предметом злочину – ЕОМ, АС, мережі, а також інформація, що передається мережами електрозв'язку.

Об'єктивна сторона характеризується порушенням правил експлуатації комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації,

Схема 1

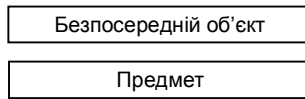

Схема 2

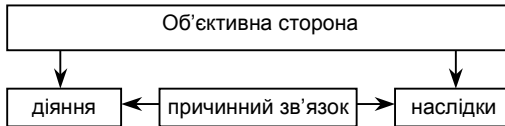
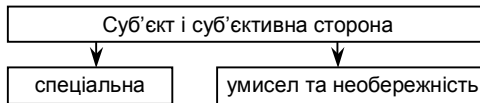

Схема 3

яка в них обробляється, якщо це заподіяло шкоду, вчинену особою, яка відповідає за їх експлуатацію. Отже, об'єктивна сторона має класичні ознаки: суспільно небезпечні діяння, суспільно небезпечні наслідки і причинний зв'язок між ними. Зазначена стаття має бланкетну диспозицію, тому при встановленні правил, які порушуються суб'єктом злочину, необхідно звернутися до відповідних законів та підзаконних актів, де встановлені необхідні правила експлуатації ЕОМ, АС, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, порядок і правила захисту інформації, що обробляється в названих електронних та електричних системах. Злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується змішаною формою вини — як умислом, так і необережним ставленням суб'єкта до порушення визначених правил і необережністю щодо наслідків.

Суб'єкт злочину — спеціальний, тобто осудна особа, яка відповідає за експлуатацію. ЕОМ, АС, комп'ютерних мереж та систем і повинна забезпечувати правила захисту інформації, що на них обробляється.

Перешкодження роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку (ст. 363¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальне функціонування ЕОМ, АС, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Схема 1

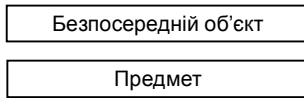

Схема 2

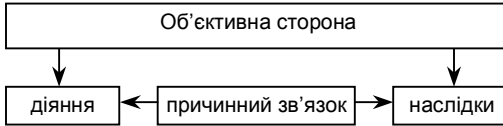
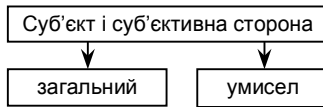

Схема 3

Предмет злочину – ЕОМ, АС, комп'ютерні мережі чи мережі електрозв'язку, комп'ютерна інформація, а також інформація, що поширюється засобами електрозв'язку.

Об'єктивна сторона характеризується: 1) суспільно небезпечними діями у вигляді масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку, здійсненого без попередньої згоди адресатів; 2) суспільно небезпечними наслідками у вигляді порушення або припинення роботи зазначених у диспозиції статті систем і мереж електрозв'язку; 3) причинним зв'язком між діями та наслідками. Останні передбачають повне чи часткове порушення процесу функціонування названих ЕОМ або повну чи часткову втрату контролю над ними.

Злочин вважається закінченим з моменту настання дій, зазначених у диспозиції ст. 363¹ ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. **Суб'єктом** злочину є осудна особа 16-річного віку.

Частина 2 має кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, якщо вона заподіяла значну шкоду.

Контрольні запитання

1. Що є безпосереднім об'єктом зазначених у цьому розділі злочинів?
2. Дайте визначення поняття предметів зазначених злочинів.
3. Дайте характеристику об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 361 ККУ.

4. Назвіть ознаки суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 361¹ ККУ.
5. Дайте роз'яснення поняття «перешкоджання роботі ЕОМ, АС» та ін.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 56 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол.) Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.
5. Сухонос В. В., Білокінь Р. М. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Суми: Університетська книга, 2018.
6. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
7. Азаров Д. С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації: монографія. Київ: Атіка, 2007. 304 с.
8. Корчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки: монографія. Луганськ: РВВДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 528 с.
9. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Коваленка, В. Я. Горбачевського, І. А. Вартилицької та ін. Київ: Алерта, 2015. 576 с.

Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг

18.1. Загальна характеристика злочинів у сфері службової та професійної діяльності

Функціонування всіх гілок державної влади в суспільстві передбачає чітке й неухильне виконання її представниками покладених на них повноважень на користь суспільства та окремого громадянина. Тому зловживання державними чиновниками своїми повноваженнями, як правило, призводить до невиконання принципів рівності та соціальної справедливості в суспільстві, підриває основи законності, завдає суттєвої шкоди демократичним інститутам держави. Відповідно до ст. 18 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування та службові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України. Це положення Конституції поширюється на всіх без винятку службових осіб, незалежно від того представниками якої гілки влади вони є. Також немає значення службове становище особи (звання, ранг, чин тощо), відомча чи галузева належність органу, сфера його діяльності тощо. Кримінальний кодекс України на підставі зазначених вимог Конституції України проголошує пріоритетним завданням соціальну справедливість держави, дотримання прав громадянина і організацій державними органами, а також посадовими особами або особами, які їх представляють, визнає злочинами низку суспільно небезперечних діянь, що вчиняються представниками різних гілок публічної влади. У теорії кримінального права ці злочини мають назву «посадові», тобто ті, що вчиняються у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної

з наданням публічних послуг. Саме на це посилається закон, коли дає загальне визначення службової особи (ст. 18 ККУ).

Виходячи із зазначеного, усі службові злочини закон поділяє на три групи.

Перша група об'єднує всі службові злочини, вчинені лише юридичними особами приватного права. До другої входять службові злочини, вчинені тільки в органах державної влади, місцевого самоврядування та юридичними особами публічного права. До третьої групи належать службові злочини, вчинені не тільки в органах державної влади, місцевого самоврядування чи юридичними особами публічного права, а й юридичними особами приватного права. Отже, можна констатувати, що у розгляданому нами розділі Особливої частини Кримінального права визначена кримінальна відповідальність за злочини, об'єктом яких є суспільні відносини, що забезпечують легітимність державної влади на всіх рівнях, зокрема органи місцевого самоврядування. В усіх зазначених органах забезпечується нормативна службова діяльність, зокрема і юридичними особами як публічного, так і приватного права.

Безпосереднім об'єктом зазначених видів злочинів є суспільні відносини, що забезпечують нормальну законну діяльність відповідного сегменту – публічного апарату управління, як органів державної влади і місцевого самоврядування, так і в окремих юридичних особах публічного і приватного права. Деякі злочини мають додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт (ч. 2 ст. 366 ККУ) або додатковий факультативний об'єкт (ст. 364, 365 та ін.).

Об'єктивна сторона характеризується тим, що вони вчиняються з використанням службових повноважень і всупереч інтересам служби або в разі виконання службовою особою своїх повноважень неналежним чином (ст. 367 ККУ). Як бачимо, одні злочини можуть бути вчинені шляхом дії, а інші – бездіяльності. Зазначимо, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочинів (за винятком ст. 369 КУ) є наявність безпосереднього зв'язку між діянням особи та її службовим становищем, яке вона використовує всупереч інтересам служби. Наголосимо, що в Кримінальному кодексі України досить багато норм, які встановлюють відповідальність за так звані спеціальні види службових злочинів, вчинення яких також обумовлене службовим становищем суб'єкта, однак при їх здійсненні основним безпосереднім об'єктом є інші суспільні відносини, наприклад, проти основ національної безпеки (ч. 3 ст. 109 ККУ). Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони певних злочинів, зокрема і передбачених

ст. 364, 365, 365², 367 ККУ, є настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді заподіяння значної шкоди охоронюваним законом правам, свободам, інтересам окремих громадян, державним, громадським чи юридичним інтересам.

Згідно з ч. 3 ст. 364 ККУ істотною шкодою в ст. 364, 364¹, 365, 365², 367 ККУ вважається така, що в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками в ст. 364–367 ККУ визначено такі наслідки, що у 250 і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Проте необхідно пам'ятати, що настання про те, чи є шкода істотною, якщо вона полягала в заподіянні суспільно небезпечних наслідків нематеріального (фізичного, морального) характеру, вирішується органами досудового слідства та судом в окремих випадках з урахуванням обставин справи. Також зазначимо, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони службових злочинів є причинний зв'язок між допущеним службовою особою порушенням службових обов'язків та наслідками, що через це настали.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною та необережною формою вини. Зазначимо, що злочини з формальним складом вчиняються лише з прямим умислом, а в злочинах з матеріальним складом вини можна визначити лише з урахуванням психічного ставлення винного суб'єкта до самого діяння і до його наслідків. Отже, можна констатувати, що психічне ставлення службової особи до наслідків вчиненого нею службового злочину може характеризуватися як умисною, так і необережною формою вини. Крім того, для окремих службових злочинів обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета і мотив, про що йтиметься далі.

Суб'єкт злочину, як правило, спеціальний, тобто особа, яка постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснює посадові функції за спеціальним повноваженням, яким суб'єкт наділяється повноваженим органом державної влади, місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноваженим органом чи повноваженою особою підприємства, установи, організації тощо.

18.2. Види злочинів у сфері службової та професійної діяльності

Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність державного та громадського апарату, а також управління підприємствами, установами чи організаціями.

Об'єктивна сторона характеризується умисним з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використанням особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоплюваним законом правам, свободам, інтересам держави, громадських, юридичних чи окремих громадян. Подібні діяння не зумовлені службовою необхідністю і об'єктивно суперечать як загальному завданню та вимогам, які висуваються до державного апарату й апарату органів місцевого самоврядування, так і тим цілям і завданням, для досягнення яких посадова особа була наділена відповідними повноваженнями. Це злочин з матеріальним складом і вважається закінченим з моменту фактичного настання істотної шкоди (що у 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Форми службового зловживання різноманітні, проте для об'єктивної сторони завжди повинна мати місце істотна шкода інтересам суб'єктів. Відсутність шкоди з урахуванням умислу суб'єкта свідчить про наявність незакінченого злочину або дисциплінарний проступок. Під *зловживанням владою* розуміють умисне використання службовою особою, яка має владні повноваження всупереч інтересам служби своїх прав щодо висунення вимог, а також прийняття рішень, обов'язкових до виконання іншими суб'єктами. Під *зловживанням службовим становищем* розуміють будь-яке використання службовою особою всупереч інтересам служби своїх прав і можливостей, пов'язаних із обійманою суб'єктом посадою.

Суб'єктивна сторона характеризується змішаною формою вини. При цьому саме діяння вчиняється умисно, тобто прямим умислом, а щодо наслідків вина може бути як умисною, так і необережною. Водночас зазначимо, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мотив злочину. Мотиви можуть бути різними, а саме: корисливий, інші особисті інтереси. Корисливий мотив означає намагання

Схема 1

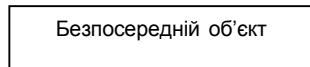

Схема 2

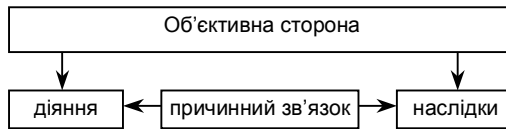

Схема 3

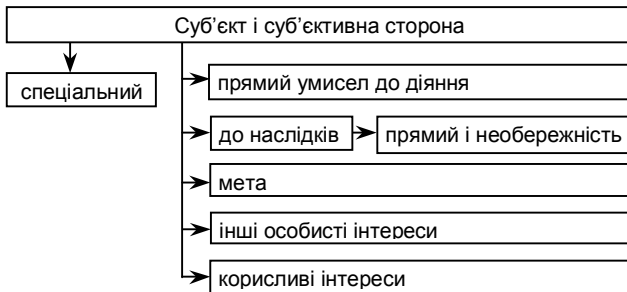
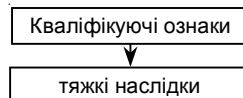

Схема 4

винного шляхом використання своїх повноважень обрати майнову вигоду для себе або інших осіб, незаконно отримати податкові пільги, кредит тощо. Під *іншими особистими інтересами* необхідно розуміти намагання отримати вигоду немайнового характеру.

Частина 2 ст. 364 ККУ передбачає **кваліфікуючу ознаку**, тобто те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки.

Суб'єкт злочину – службова особа публічного права.

Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на законну діяльність державного та громадського апарату юридичних осіб приватного права.

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується зловживанням повноваженнями з метою неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, використанням у супереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам чи інтересам окремих громадян, громадським або державним інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Під **неправомірною вигодою** розуміють гроші або інше майно, переваги, пільги, послуги, вигоди немайнового характеру, що пропонуються, надаються без законних підстав. Під **зловживанням повноваженнями** розуміють використання службовою особою всупереч інтересам юридичної особи своїх прав та можливостей, пов'язаних з її посадою, у межах наданих особі повноважень. Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту фактичного настання наслідків. **Кваліфікуюча ознака** – спричинення тяжких наслідків.

Схема 1

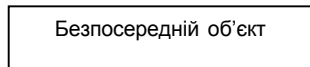

Схема 2

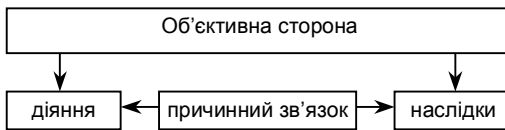

Схема 3

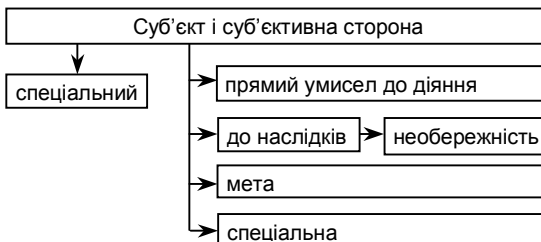
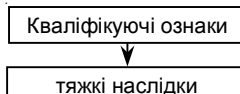

Схема 4

Суб'єктивна сторона злочину характеризується змішаною формою вини: спеціальним мотивом — отримання неправомірної вигоди для себе та інших осіб.

Прямий умисел спрямований, як правило, на саме діяння і буває до наслідків, а що стосується конкретно наслідків, то має місце або злочинна самовпевненість, або злочинна недбалість.

Суб'єкт злочину — спеціальний, це службова особа юридичної особи приватного права.

Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що посадова особа правоохоронного органу, маючи певні повноваження, виходить за їх межі, що призводить до порушення закону.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на законну діяльність працівників правоохоронного органу.

Об'єктивна сторона характеризується умисним вчиненням працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наділених йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законам правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб.

Отже, ми констатуємо, що в разі перевищення посадових повноважень дії працівника правоохоронного органу не належать до їхніх повноважень, які закріплені в певних нормативних актах (посадові інструкції та ін.). Вони можуть належати до повноважень іншої посадової особи в правоохоронній системі, або за наявності особливих умов, зазначених у нормативно правовому акті (наприклад, застосування зброї), могли бути вчинені колегіально. Крім того, перевищення влади або службових повноважень інколи супроводжується насильством, тобто фізичним впливом на особу (нанесення ударів, побиттів, мордування, тілесних ушкоджень різної тяжкості тощо), або з погрозою застосувати фізичне насильство як до потерпілого, так і до його близьких родичів, або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого (застосування наручників, гумового кийка, зв'язування, водомету, позбавлення їжі, ліків, води тощо), а також можливе незаконне застосування зброї.

Злочин вважається закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди (ч. 1), вчинення злочинного діяння за обставин, зазначених у диспозиції злочину (ч. 2) і спричинення тяжких наслідків (ч. 3).

Схема 1

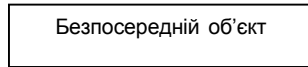

Схема 2

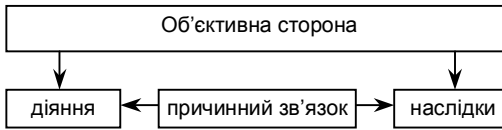

Схема 3

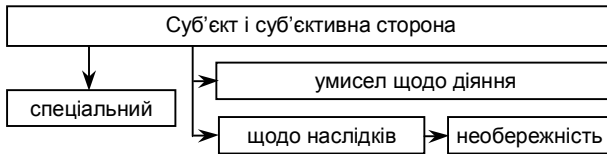
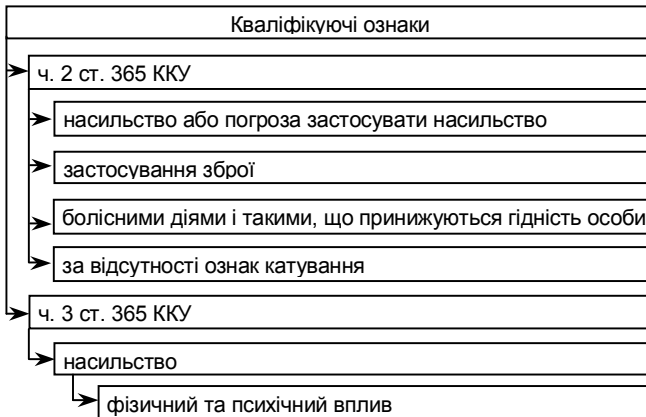

Схема 4

Суб'єктивна сторона злочину характеризується змішаною формою вини, умислом злочинного діяння, інколи наслідків і необережністю переважно щодо наслідків.

Суб'єкт злочину – спеціальний. Мотиви можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365² КК України)

Безпосереднім об'єкт злочину – це суспільні відносини спрямовані тільки на порядок і реалізацію дій, визначених службовою компетенцією особи, закріпленою в різних законах, статусах, інструкція тощо.

Схема 1

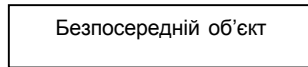

Схема 2

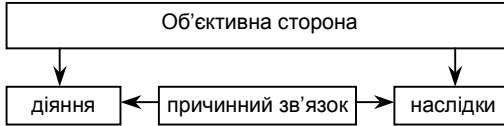

Схема 3

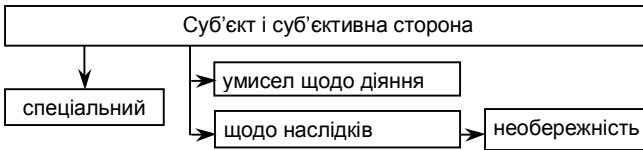

Схема 4

Об'єктивна сторона злочину характеризується активною поведінкою винного, тобто зловживанням своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, уповноваженою особою або службовою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, зокрема послуг експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), або державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, державним виконавцем, приватним виконавцем з метою отримання неправомірної вигоди, якщо це завдало істотної шкоди

охоронюваним законом правам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Злочин з матеріальним складом, вважається закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди, що в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Частина 2 і 3 ст. 365² ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: якщо дії вчинені щодо неповнолітнього чи недієздатної особи, особи похилого віку, повторно, спричинили тяжкі наслідки, тобто у 250 і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується щодо злочинного діяння – умисною формою вини, а щодо наслідків – необережністю.

Суб'єктом злочину є особа, яка надає публічні послуги.

Службове підроблення (ст. 366 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на дотримання порядку діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян та ін., а додатковим – права і свободи людини та громадянина, власність.

Предметом злочину є документи – як офіційні, так і неофіційні.

Об'єктивна сторона характеризується складанням певною службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до них завідомо неправдивих відомостей або інше їх підроблення. Отже, обов'язковою ознакою службового підроблення є наявність його предмета – офіційного документа. Цей злочин виявляється тільки в активній поведінці службової особи. Так, внесення до офіційних документів неправдивих відомостей означає використання інформації, що цілком або частково не відповідає дійсності. Отже, в таких ситуаціях зміст справжнього офіційного документа змінюється лише частково, частина відомостей відповідає дійсності, а частинна – ні. Водночас зазначимо, що форма документа, його призначення є повністю неправдивою інформацією. Форма та реквізити також відповідають необхідним вимогам, проте такі документи можуть бути видані фізичними та юридичними особами.

Склад злочину, описаний у диспозиції ч. 1 ст. 366 ККУ, є формальним і вважається закінченим з моменту складання або видачі завідомо неправдивого документа.

Суб'єктивна сторона характеризується змішаною формою вини, щодо діяння – прямий умисел, оскільки службова особа завідомо усвідомлювала неправдивий характер таких відомостей, що вносяться нею до офіційного документа.

Схема 1

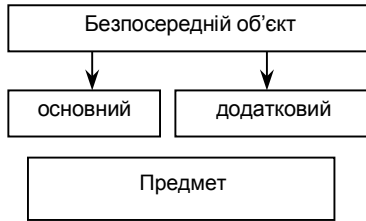

Схема 2

Схема 3

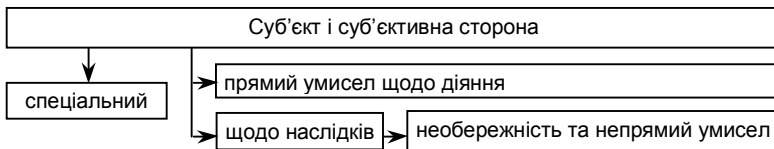
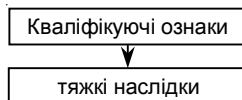

Схема 4

У ч. 2 ст. 366 ККУ сформульований матеріальний склад злочину при вчиненні якого службове підроблення завдає тяжких наслідків. Характерно, що саме підроблення може бути вчинене тільки з прямим умислом, а психічне ставлення винного суб'єкта до тяжких наслідків може бути як умислом, так і необережністю. Загалом зазначений злочин є умисним.

Декларування недостовірної інформації (ст. 366¹ КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують достовірність відомостей, запобігають корупції при заповненні документації необхідними відомостями, а додатковим – бюджет України.

Предмет злочину – декларації.

Об'єктивна сторона характеризується наданням суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», або умисне – за неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації.

Злочин із формальним складом, вважається закінченим з моменту подання недостовірних відомостей у декларації або ухилення від її подання, хоча відповідно до ч. 1 та 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Але найголовніше, що вартість майна або інші об'єкти декларування відрізняються від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, оскільки декларує недостовірні відомості, зокрема майно або інші об'єкти декларування, а їх вартість відрізняється від достовірних на зазначену суму.

Суб'єкт злочину – спеціальний.

Схема 1

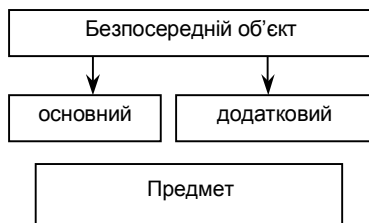

Схема 2

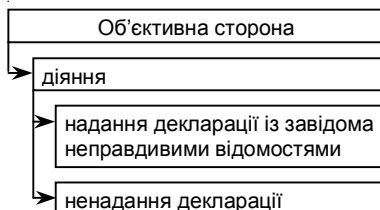
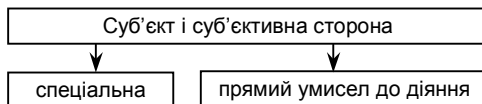

Схема 3

Службова недбалість (ст. 367 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що зобов'язують службову особу належно виконувати свої службові обов'язки.

Об'єктивна сторона злочину характеризується невиконанням або неналежним виконанням службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди або тяжких наслідків (знаходиться у причинному зв'язку з наслідками) охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб.

Несумлінне ставлення службової особи до своїх службових обов'язків характеризує насамперед об'єктивну сторону вчиненого, що стосується неналежного виконання своїх службових обов'язків, тобто – недбалості. З огляду на це необхідно встановити: 1) нормативний акт, яким визначається компетенція службової особи; 2) коло службових обов'язків, покладених на особу зазначеним актом, та інші відомості, які б підтвердили конкретні наслідки, виявлені порушення, причинний зв'язок з наслідками, що настали. Відомо, що недбалість – злочин з матеріальним складом, тому він вважається закінченим, якщо діяння спричинило істотну шкоду або заподіяло тяжкі наслідки. Якщо таких наслідків немає, то і немає і злочину, а наявний лише дисциплінарний проступок.

Схема 1

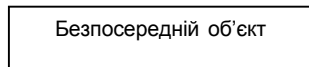

Схема 2

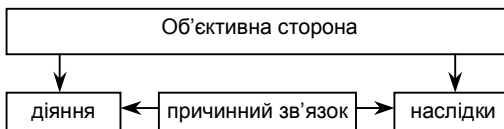

Схема 3

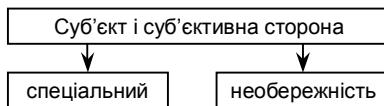
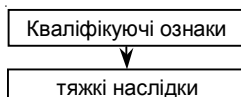

Схема 4

Суб'єктивна сторона характеризується, як правило, необережною формою вини, якщо як до діяння, так і до наслідків можлива змішана форма вини. Практичним працівникам необхідно пам'ятати, що для кваліфікації діяння за ст. 367 ККУ потрібно встановити, що воно вчинене службовою особою при виконанні зазначених організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, тобто враховувати, що дія чи бездіяльність службової особи повинні бути обумовлені її службовим становищем.

Суб'єкт злочину – службова особа.

Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини спрямовані на боротьбу з корупцією в усіх її проявах.

Предмет злочину – неправомірна вигода (гроші, пільги, послуги тощо), яку суб'єкти пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на це підстав.

Об'єктивна сторона злочину характеризується прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням службовою особою неправомірної вигоди, а так само проханням надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, як в інтересах третьої особи, будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. Отже, об'єктивна сторона полягає в активному діянні. Вартість одержаного майна або послуг не має значення для складу злочину, оскільки в законі не визначений їх розмір. Суспільна небезпека такого злочину виявляється в тому, що посадова особа використовує свої службові повноваження для незаконного збагачення, чим дискредитує і органи, де працює. Отримання неправомірної вигоди відповідно до закону, зокрема і Закону України «Про корупцію», можливе за таких умов: 1) вчинення дій (бездіяльності), що входять до компетенції службової особи і є правомірними у

Схема 1

Схема 2

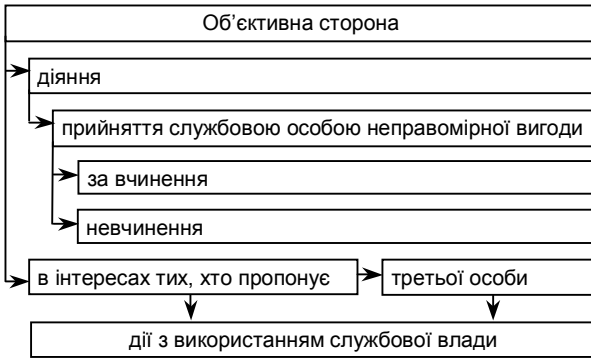

Схема 3

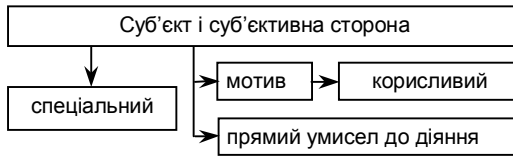
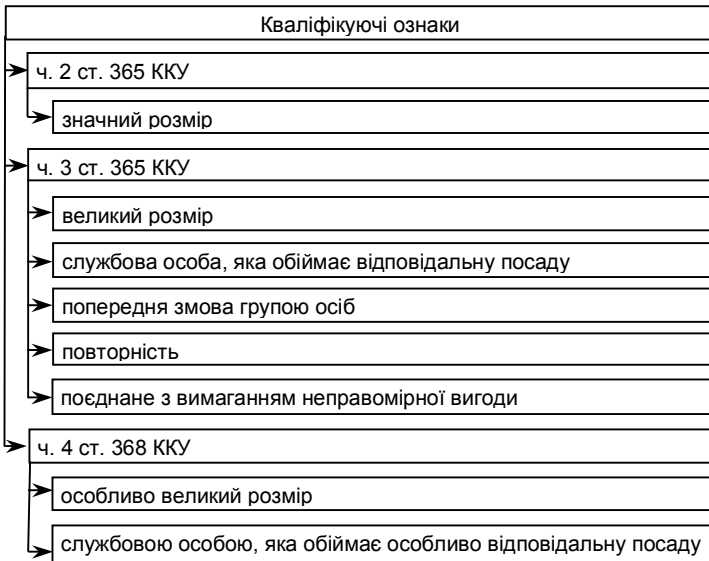

Схема 4

зв'язку зі здійсненням певних функцій; 2) сприяння вчиненню діяння в інтересах того, хто обіцяє неправомірну вигоду з боку інших посадових осіб, оскільки вони безпосередньо не входять до кола його повноважень, наприклад, винний, обіймаючи високу посаду, впливає на підлеглих, щоб вони виконали необхідне; 3) загальна участь у долі — тобто незаслужене заохочення, позачергове підвищення на посаді, у званні, надання підлеглим додаткової або позачергової відпустки тощо.

Наведене свідчить, що інтереси особи або третіх осіб можуть бути різними і мати як матеріальний, так і нематеріальний характер. При цьому під третіми особами розуміють будь-які інші (крім особи, яка обіцяє неправомірну вигоду) — фізичні чи юридичні.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту висловлення службовою особою згоди на подання пропозиції або обіцянки прийняти неправомірну вигоду незалежно від того, була прийнята така вигода чи ні, та чи були вчинені дії в інтересах повновладних осіб.

Частини 2, 3, 4 мають кваліфікуючі ознаки, а саме: неправомірنا вигода у значному розмірі, тобто така, що в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі — у 200 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або вчинене службовою особою, яка обіймає відповідальну посаду, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, або неправомірна вигода в особливо великому розмірі — у 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або вчинене службовою особою, яка обіймає особливо відповідальну посаду.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і корисливим мотивом, тобто бажанням задовольнити власні матеріальні та інші особисті інтереси або інтереси інших осіб.

Суб'єкт злочину спеціальний.

Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368³ КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на боротьбу з корупцією.

Об'єктивна сторона характеризується пропозицією чи обіцянкою службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми надати їй або третій особі неправомірну

Схема 1

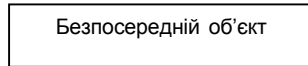

Схема 2

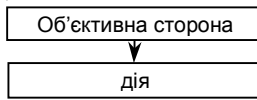

Схема 3

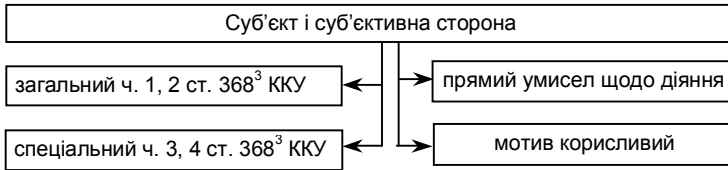
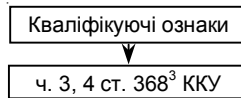

Схема 4

вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення зазначеною службовою особою дій чи її бездіяльності з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє, надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту висловлення реальної пропозиції, надання неправомірної вигоди.

Частини 2, 3, 4 мають кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб та організованою групою, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди для себе або в інтересах третьої особи чи поєднані з вимаганням неправомірної вигоди.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Суб'єкт злочину – загальний або спеціальний.

Підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368⁴ КК України)

Об'єктивна сторона злочину характеризується пропозицією чи обіцянкою аудитору, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але

Схема 1

Схема 2

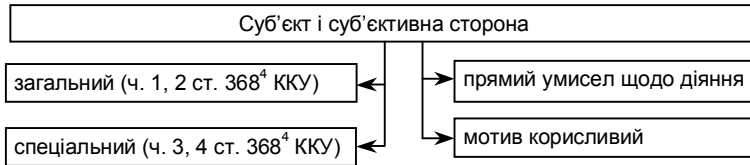
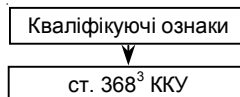

Схема 3

здійснює професійну діяльність, пов'язану із наданням публічних послуг, зокрема послуг експерта, арбітражного трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), надати йому або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення особою, яка надає публічні послуги, дій або її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи. Цей злочин також має формальний склад і вважається закінченим з моменту висловлення реальної пропозиції або надання неправомірної вигоди.

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу та корисливого мотиву.

Суб'єкт злочину – загальний (ч. 1, 2) та спеціальний (ч. 3, 4 ККУ).

Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України)

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується пропозицією чи обіцянкою службовій особі надати їй або третій особі неправомірну вигоду, так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. Інакше кажучи, об'єктивна

Схема 1

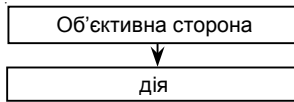

Схема 2

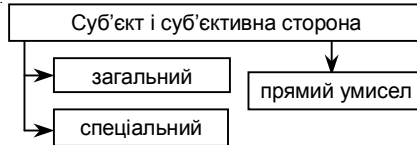
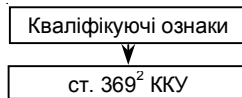

Схема 3

сторона цього злочину є фактом надання зазначених в диспозиції ч. 1 ст. 369 ККУ дій, матеріальних благ, які пропонуються як самим винним, так і через окремих осіб. Необхідно пам'ятати, якщо отримувач не мав певних владних повноважень, то вчинене необхідно кваліфікувати як замах. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту прийняття службовою особою хоча б частини запропонованої неправомірної вигоди в будь-яких формі та розмірі. Якщо особа пропонувала неправомірну вигоду службовій особі, а сама лише створювала умови для своїх дій, то такі дії потрібно кваліфікувати як готування злочину, а якщо запропонована пропозиція не була прийнята службовою особою, то дії останнього необхідно кваліфікувати як замах на злочин.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, а **суб'єктом** злочину може бути як приватна, так і службова особа.

Кваліфікуючі ознаки: повторність (ч. 2); службова особа обіймала відповідальну посаду, або вчинені за попередньою змовою групи осіб (ч. 3); якщо службова особа обіймала особливо відповідальну посаду, або вчинене організованою групою осіб чи її учасниками.

Зловживання впливом (ст. 369² КК України)

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується пропозицією, обіцянкою або наданням неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку винагороду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави.

Схема 1

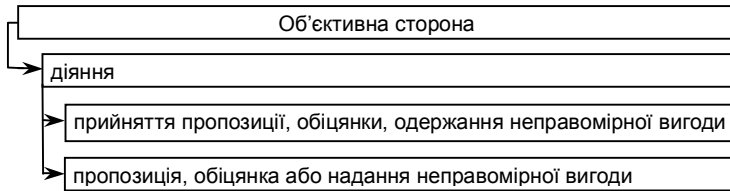

Схема 2

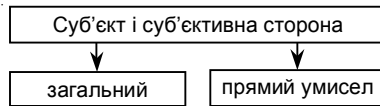
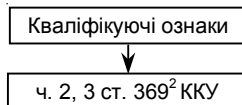

Схема 3

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту висловлення особі реальної пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди.

Частини 2 і 3 ст. 369² ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди для себе чи третій особі за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди (ч. 2), а також поєднане з вимаганням такої вигоди.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом – винний суб'єкт усвідомлює, що пропонує або надає неправомірну вигоду, і бажає вчинити це діяння.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто осудна особа 16-річного віку.

Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань (ст. 369³ КК України)

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується впливом на результати офіційних спортивних змагань шляхом підкупу, примушування або підбурювання чи вступу у змову щодо результатів

Схема 1

Схема 2

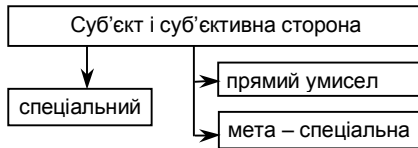
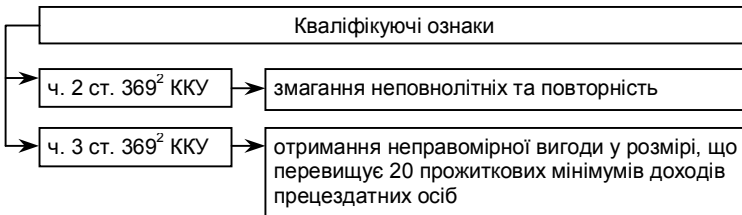

Схема 3

офіційного спортивного змагання з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи або одержання внаслідок таких діянь правомірної вигоди для себе чи третьої особи.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї дії, передбаченої в диспозиції ч. 1 ст. 369 ККУ. Водночас зазначимо, що спортсменам, допоміжному спортивному персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадовим особам у сфері спорту законом забороняється розміщувати ставки на спорт щодо результатів офіційного спортивного змагання, в якому вони або їхня команда беруть участь.

Частини 2 і 3 мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: вчинені щодо офіційних спортивних змагань неповнолітніх або повторно (ч. 2), порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням з одержанням у результаті цього неправомірної вигоди для себе або інших осіб у розмірі, що перевищує двадцять прожиткових мінімумів для працевдатних осіб.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і метою – одержання неправомірної вигоди.

Суб'єкт злочину – приватні та посадові особи у сфері спорту.

Провокація підкупу (ст. 370 КК України)

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується свідомим створенням службовою особою обставин і умов, що зумовлюють підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є використання службовою особою для провокації підкупу свого службового становища, а якщо суб'єкт не використовує для вчинення цього злочину службове становище і, по суті, діє як приватна особа, то залежно від поданих обставин справи він може нести кримінальну відповідальність лише як організатор, підбурювач або пособник злочину, передбаченого ст. 368 або 369 ККУ. Проте для кваліфікації злочину за ст. 379 ККУ не має значення, провокує суб'єкт чи надає неправомірну вигоду, її одержання, або те й інше.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту створення службовою особою обставин та умов, які можуть схилити особу до провокування, надання або отримання неправомірної вигоди.

Схема 1

Схема 2

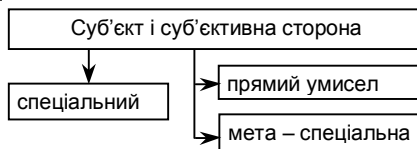
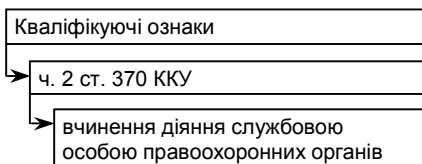

Схема 3

Частина 2 ст. 270 ККУ має кваліфікуючі ознаки, а саме якщо зазначені в ч. 1 диспозиції ст. 370 ККУ діяння вчиняються службовою особою правоохоронних органів.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою, тобто наслідком викриття особи, яка погодилася надати чи одержати неправомірну вигоду. Необхідно також зазначити і мотив злочину, ним може бути і заздрість, і помста, а також елементи кар'єризму — виявити, перешкодити злочинній діяльності, за що отримати заохочення тощо.

Суб'єктом може бути службова особа як публічного, так і приватного права.

Контрольні запитання

1. Дайте характеристику об'єктивної сторона злочинів у сфері службової діяльності.
2. Дайте характеристику суб'єктивної сторона злочинів у сфері службової діяльності.
3. Яка особа може бути визначена службовою особою публічного права, а яка приватного?
4. Охарактеризуйте об'єктивну сторону, передбачену ст. 366 КК України.
5. Охарактеризуйте суб'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 366¹ КК України.
6. У яких формах може виявлятися службова недбалість?
7. Мета пропозиції надання неправомірної вигоди.
8. Дайте характеристику об'єктивної і суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 368³ ККУ.
9. Охарактеризуйте об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 369³ ККУ.
10. Хто може бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 369³ ККУ?
11. Назвіть мотив і мету злочину, передбаченого ст. 370 ККУ.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 56 с.
2. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол.) Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.
5. Сухонос В. В., Білокінь Р. М. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Суми: Університетська книга, 2018. 420 с.

6. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
7. Закон України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань. Київ, 2015. № 743-VII. *ВВР*. 2015. № 51. Ст. 472.
8. Кримінальне право України. Загальна і особлива частина: навч. посіб. / за заг. ред. Є. Л. Стрельцова. Одісsey, 2013. 264 с.
9. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Коваленка, В. Я. Горбачевського, І. А. Вартилицької та ін. Київ: Алерта, 2015. 576 с.

Злочини проти правосуддя

19.1. Загальна характеристика злочинів проти правосуддя

Правосуддя є однією з форм державної діяльності, суди регламентують кримінальні, цивільні, адміністративні та інші справи, передбачені законом. Для здійснення правосуддя суду допомогу надають інші державні органи, зокрема прокуратури (ст. 36 КПКУ), органи досудового слідства та установи, що виконують судові рішення. Отже, злочини проти правосуддя можна визначити як посягання на нормальну діяльність досудового слідства, кримінально виконавчих органів щодо всебічному розгляду справ різної категорії в належному виконанні судових рішень.

Родовим об'єктом злочинів проти правосуддя є суспільні відносини зі здійснення спеціальних функцій діяльності суду і органів досудового слідства, що сприяють реалізації завдань і мети правосуддя.

Безпосереднім об'єктом злочинів проти правосуддя слід вважати суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність конкретних органів зі здійснення правосуддя, реалізації функцій досудового розслідування і винесення судових рішень, а додатковим безпосереднім – конституційні права, свободи громадян, здоров'я, життя, власність тощо.

Об'єктивна сторона цих злочинів характеризується тим, що винні протидіють нормальній діяльності органів, що здійснюють правосуддя, а також сприяють йому. Частіше за все вони виявляються в дії (ст. 371 ККУ, рідше – у формі бездіяльності (ст. 385 ККУ)).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мотив і мета вчинення злочинів не завжди впливають на його кваліфікацію.

Суб'єктом злочину можуть бути як фізичні осудні особи 16-річного віку, так і спеціальні суб'єкти.

Зауважимо, що види злочинів проти правосуддя створюють безпосередній об'єкт. Проте в підручнику ми будемо розглядати зазначені злочини в порядку, передбаченому Кримінальним кодексом України.

19.2. Види злочинів

Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, що передбачають законний порядок обрання запобіжних заходів, а додатковим — життя, здоров'я особи, її особисті права та законні інтереси.

Потерпілі від злочину, як правило, — учасники кримінального судочинства.

Об'єктивна сторона характеризується завідомо незаконним затриманням або приводом, домашнім арештом або триманням під вартою (ст. 176, 177, 178 ККУ). **Затримання** — це процесуальний примусовий захід, який полягає в примусовому і короткому (72 години) позбавленні особи волі. Під **приводом** розуміють процесуально примусовий захід, що полягає в обмеженні волі відповідної особи та примусовому доставленні її в органи дізнання, досудового слідства, прокуратуру тощо. **Арешт** — це запобіжний захід, що полягає в позбавленні волі особи на строк, установлений законом, і здійснюється: за постановою судді чи ухвалою (вироком) суду.

Під **триманням під вартою** розуміють сам процес застосування арешту, тобто певну діяльність, що здійснюється при виконанні судового акту про взяття особи під варту як запобіжний захід. Як правило, об'єктивна сторона полягає в активній поведінці особи — дії, проте злочин може бути вчинений і шляхом бездіяльності. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення одного з діянь, зазначених у ст. 371 ККУ, і саме з цього моменту набуває тривалого характеру.

Частина 3 ст. 371 ККУ передбачає кваліфікуючі ознаки, а саме: якщо зазначені дії спричинили тяжкі наслідки або були вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах.

Суб'єктивна сторона характеризується наявністю прямого умислу, оскільки привід, затримання, арешт чи тримання під вартою є завідомо незаконними, що охоплюється свідомістю винного. Щодо тяжких наслідків ч. 3 ст. 371 ККУ, то вина тут може бути у формі як умислу, так і необережності.

Схема 1

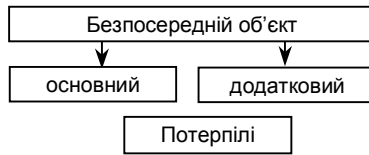

Схема 2

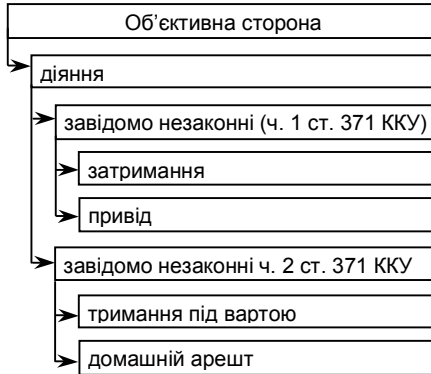

Схема 3

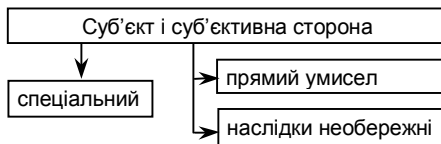
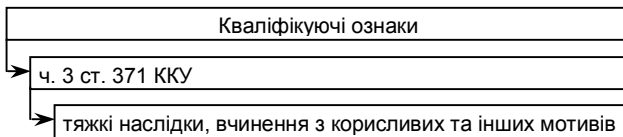

Схема 4

Суб'єкт цього злочину – спеціальний: службова особа органів дізнання, досудового слідства прокуратури, а в разі незаконного тримання під вартою – і керівник установи, де тримали під вартою потерпілого.

Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 ККУ)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність конкретного органу з реалізації кримінального провадження.

Потерпілий — особа, завідомо невинна у вчиненні злочину.

Об'єктивна сторона характеризується притягненням завідомо невинного до кримінальної відповідальності слідчим, прокурором чи іншою уповноваженою на те законом особою. Така поведінка складається з двох дій: 1) скласти повідомлення, що особа підозрюється, і 2) допитати її як обвинуваченого, надавши зазначене повідомлення. Проте притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності є порушення конституційних принципів здійснення правосуддя (ст. 62 Конституції України) і становить собою зловживання тими службовими повноваженнями, що надані службовим особам органів дізнання, досудового слідства та прокуратури у сфері кримінального судочинства. Тому розглядуваний нами злочин, передбачений ст. 374 ККУ, є спеціальним видом службового зловживання, а ст. 364 і 372 ККУ співвідносяться як загальна, так і спеціальна норма.

Злочин вважається закінченим з моменту подання потерпілому повідомлення про підозру.

Частина 2 ст. 372 ККУ передбачає кваліфікуючі ознаки, а саме: якщо зазначені діяння поєднані з обвинуваченням у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину; поєднане зі штучним створенням доказів обвинувачення або іншою фальсифікацією.

Схема 1

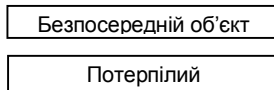

Схема 2

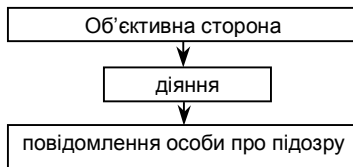

Схема 3

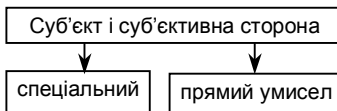
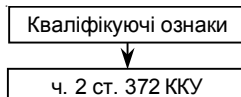

Схема 4

Тяжкий злочин – покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше 25 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (НМДГ) або позбавлення волі на строк не більше 10 років. Особливо тяжкий – злочин, за який передбачене покарання у вигляді штрафу в розмірі понад 25 тис. НМДГ, або позбавлення волі на строк понад 10 років, або довічне позбавлення волі.

Під штучним створенням доказів розуміють дії процесуального характеру, наприклад, складання протоколу допиту, який не проводився; підроблення висновку експерта; підроблення речових доказів тощо.

Під іншою фальсифікацією розуміють невнесення до процесуальних документів «непотрібної», «невигідної» інформації, вилучення матеріалів кримінальної справи тощо.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину – спеціальний.

Примушування давати показання (ст. 373 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини щодо діяльності органів досудового слідства та прокуратури зі збирання доказів у процесі розслідування кримінальної справи, додатковим – здоров'я, конституційні права та інтереси особи.

Потерпілі – учасники кримінального провадження, яких змушують давати показання, зокрема і підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок тощо.

Об'єктивна сторона характеризується примушуванням потерпілих давати показання під час допиту шляхом незаконних дій з боку прокурора, слідчого або працівника підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність. Отже, цей злочин може бути вчинений тільки шляхом активної поведінки – дій і визнається закінченим з моменту їх здійснення. Примушування може бути вчинене лише під час допиту. Примушування – це певний тиск на потерпілого, унаслідок чого порушуються права й обмежуються свободи волевиявлення останнього. Частина 1 ст. 373 ККУ під примушуванням розуміє психічний вплив на потерпілого, який може здійснюватися в таких незаконних діях, як підкуп, шантаж тощо.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту примусу до потерпілого, незалежно від того чи були отримані показання в результаті таких незаконних дій. Частина 2 ст. 373 ККУ має кваліфікуючі ознаки, а саме: застосування насильства або знущання над особою.

Схема 1

Схема 2

Схема 3

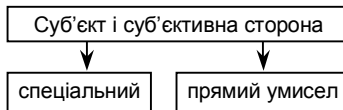
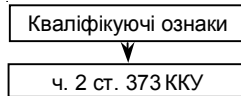

Схема 4

Під *фізичним насильством* слід розуміти нанесення потерпілому ударів, побоїв, тілесних ушкоджень будь-якого ступеня тяжкості. Під *знуцанням* – приниження людської гідності особи, вчинення з нею цинічних дій у різних формах. Наприклад, тривалий допит, позбавлення їжі, води тощо.

За *суб'єктивною стороною* злочин характеризується наявністю тільки прямого умислу і вчиняється за будь-яких мотивів.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто особа, наділена законом правом проводити дізнання або досудове слідство.

Порушення права на захист (ст. 374 КК України)

Основним *безпосереднім об'єктом* є суспільні відносини, що забезпечують право осіб на захист при здійсненні правосуддя, а додатковим – честь, особиста недоторканність.

Потерпілі – підозрюваний, обвинувачений, підсудний.

Об'єктивна сторона характеризується недопущенням чи ненаданням своєчасного захисника, а також іншим грубим порушенням права

Схема 1

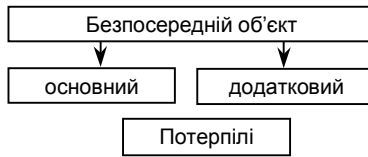

Схема 2

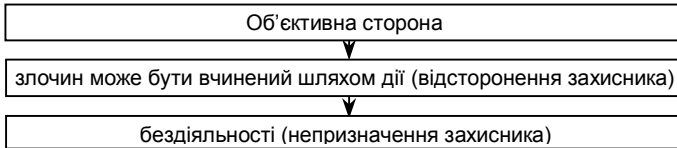

Схема 3

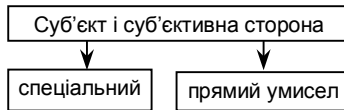
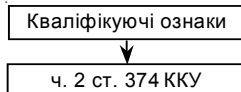

Схема 4

підозрюваного, обвинуваченого на захист, вчиненим слідчим, прокурором або суддею. **Форми реалізації права на захист передбачені в кримінально-процесуальному кодексі України.**

Під **недопущенням захисника** розуміють невиконання суб'єктом злочину вимог КПК про допуск захисника до участі в кримінальній справі на будь-якій стадії процесу, наприклад, коли його участь прямо передбачена в законі (ст. 52 КПК). **Ненадання своєчасного захисника** має місце в разі, якщо, наприклад, винний відмовив підозрюваному в побаченні із захисником, де його допитували. Інше грубе порушення права на захист може полягати у вчиненні винним різних діянь, що спрямовані як щодо самого потерпілого від злочину, так і щодо захисника, наприклад, відмова підозрюваному, обвинуваченому чи підсудному запросити кількох захисників.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення однієї із зазначених дій.

Стосовно ч. 2 ст. 374 ККУ, то тут склад злочину може бути як з формальним, так із матеріальним складом (коли діяння призвели до тяжких наслідків, наприклад, самогубства засудженого).

Суб'єктивна сторона злочину в ч. 1 ст. 374 ККУ характеризується прямим умислом, а психічне ставлення до наслідків – у ч. 2 ст. 374 ККУ, може полягати як в умисній, так і в необережній формі вини. Загалом злочин є умисним.

Суб'єкт злочину – спеціальний, це особи, які здійснюють кримінальне провадження.

Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, що визначають нормальну діяльність суду щодо здійснення правосуддя, а додатковим – права, свободи, законні інтереси особи тощо.

Предмет злочину – вирок, рішення або інший судовий акт.

Об'єктивна сторона злочину характеризується постановленням суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 375 ККУ, є формальним, тому його об'єктивна сторона керується вчиненням певних дій, які становлять собою постановлення неправосудного судового акту.

Вирок – це рішення про винність або невинність підсудного й призначення йому покарання або звільнення від нього. **Рішення** – це судовий акт з цивільних, господарських справ. **Ухвала** – це будь-яке рішення, крім вироку, що виносить суд першої, апеляційної та касаційної інстанції в судових засіданнях у колегіальному складі. Постанова виконується суддею одноосібно чи апеляційним судом. Злочин вважається закінченим з моменту проголошення судового акту суддею одноосібно або в судовому засіданні при колегіальному розгляді справи.

Схема 1

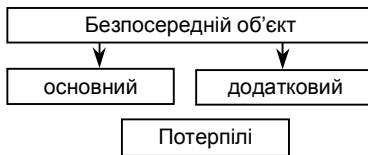

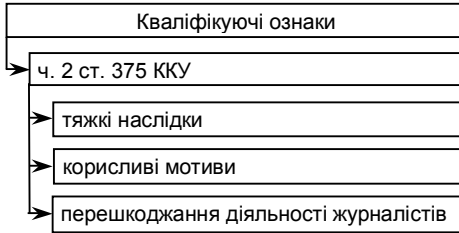
Схема 2

Схема 3

Схема 4

Неправосудним є такий судовий акт, що не відповідає вимогам законності та обґрунтованості.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, де обов'язковою ознакою є завідомо неправдивий судовий акт. Стосовно наслідків, то це може бути і необережність, і умисел. Мотив – корисливі чи інші особисті інтереси.

Суб'єкт злочину – спеціальний, це тільки професійні судді, а також народні засідателі та присяжні при здійсненні ними правосуддя.

Кваліфікуючі ознаки передбачені в ч. 2 ст. 375 ККУ, а саме: тяжкі наслідки, або вчинені з корисливих мотивів в інших особистих інтересах чи з метою перешкодження законній професійній діяльності журналістів.

Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини щодо законної діяльності суду зі здійснення правосуддя, а додатковим – право особи на об'єктивний та неупереджений розгляд справи в суді.

Потерпілими є суддя, народний засідателі або присяжні, які виконують функції зі здійснення правосуддя (ст. 126 і 129 Конституції України).

Об'єктивна сторона характеризується втручанням в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або домогтися винесення неправосудного рішення, а також якщо такі дії перешкодили запобіганню злочину чи затриманню особи, яка його вчинила, або вчинені особою з використанням свого

службового становища (ч. 2 ст. 376 ККУ). Злочин вчиняється активно поведінкою щодо втручання в діяльність судді в будь-якій формі. Під **втручанням** розуміють активну форму впливу на свідомість та волю судді (прохання, діяльність, вказівка, вимога тощо) як усно, так і письмово, безпосередньо із суддею чи через посередників, а погроза може бути як до судді, так і до його близьких родичів.

При втручаннях в діяльність судових органів, що перешкоджають запобіганню злочину або затриманню особи, яка його вчинила, здійснюється такий вплив на суддю, наслідками якого є або вчинення особою злочину, або ухилення від затримання особи, яка вчинила злочин.

Під втручанням в діяльність судових органів розуміють спеціальний вид службового зловживання, що має місце там, де службова особа використовує надані їй службові повноваження для втручання в діяльність судді з метою перешкоджання прийняттю правосудного рішення.

Схема 1

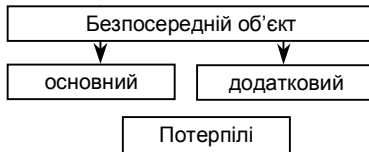

Схема 2

Схема 3

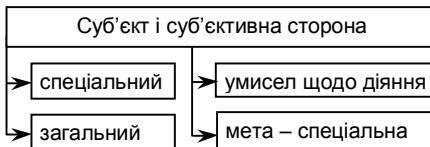
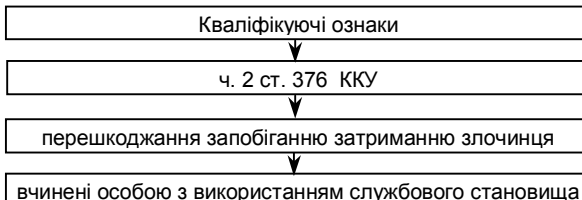

Схема 4

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту втручання незалежно від настання шкідливих наслідків.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом та спеціальною метою – перешкодити виконанню суддею прямих обов'язків, або домагатися винесення неправосудного рішення.

Суб'єкт злочину за ч. 1 ст. 376 ККУ – загальний, а за ч. 2 ст. 376 ККУ – спеціальний (тільки службова особа).

Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу (ст. 376¹ КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на законну діяльність суду щодо здійснення правосуддя з застосуванням автоматизованої системи документообігу суду, а додатковим – безперешкодна діяльність зазначеної системи.

Об'єктивна сторона злочину характеризується умисним внесенням неправдивих відомостей чи несвоєчасним внесенням відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, несанкціонованими діями з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду, чи іншим втручанням у роботу автоматизованої системи документообігу суду, вчиненим службовою особою, яка має право доступу до цієї системи, або іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду. Система документообігу суду (АСДС) запроваджується в судах з 2010 року, а тому всі позовні заяви, скарги, подання та інші документи підлягають обов'язковій реєстрації в АСДС, яка здійснюється працівниками апарату суду. Отже, об'єктивна сторона злочину характеризується вчиненням хоча б одного із зазначених діянь. Маючи формальний склад злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-яких із зазначених діянь. Частина 2 ст. 376¹ ККУ містить кваліфікуючу ознаку – вчинення злочину за попередньою змовою групи осіб.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – загальний та спеціальний.

Схема 1

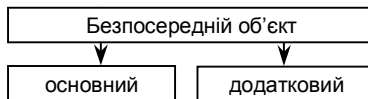

Схема 2

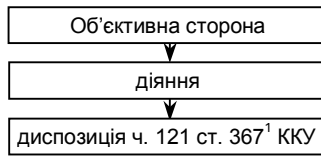
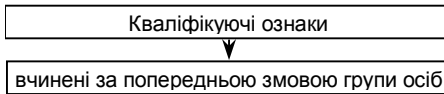

Схема 3

Схема 4

Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він завдає шкоди інтересам правосуддя шляхом посягання на особисту безпеку, недоторканність та здоров'я саме тих осіб, діяльність яких безпосередньо пов'язана зі здійсненням правосуддя.

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, спрямовані на законну діяльність суду при здійсненні правосуддя, а додатковим – здоров'я, фізична і психічна недоторканність особи та права власності.

Потерпілі від злочину – судді, народні засідателі, присяжні та їхні близькі родичі.

Об'єктивна сторона характеризується діянням, тобто погрозою вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їхніх близьких родичів у зв'язку з їхньою діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя. Погроза застосувати фізичне насильство (вбивство, побої, тілесні ушкодження тощо) до відома потерпілого може бути доведена в будь-якій формі.

Практичним працівникам необхідно відразу запам'ятати, що дії винного суб'єкта потрібно кваліфікувати за ч. 1 ст. 377 ККУ незалежно

від того, як сприйняв погрозу потерпілий і чи мав сам винний намір та реальну можливість її здійснити. Тому злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту доведення погрози до відома потерпілого і незалежно від того, чи вплинула вона на діяльність судді, народного засідателя або присяжного. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони за ч. 1 ст. 377 ККУ є наявність зв'язку між висловлюванням

Схема 1

Схема 2

Схема 3

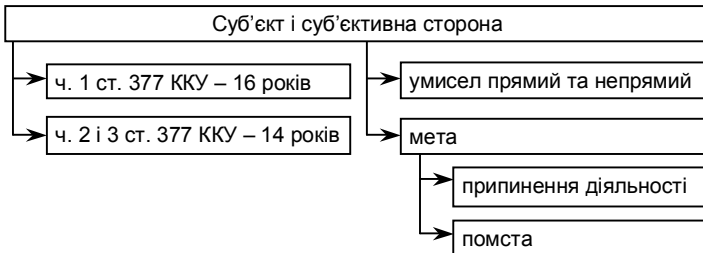
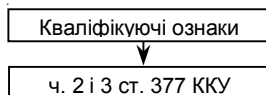

Схема 4

винним погрози та діяльністю потерпілого щодо здійснення правосуддя. Якщо такого зв'язку немає, то і немає складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 377 ККУ, а якщо будуть встановлені інші обставини, то дії винного можуть бути кваліфіковані за ст. 129, 195 та 350 ККУ.

Також необхідно запам'ятати, що злочин може бути вчинений: 1) до виконання потерпілим діяльності щодо здійснення правосуддя (з метою недопущення такої діяльності); 2) у процесі такої діяльності (з метою протидії); 3) після її виконання (з мотивів помсти за таку діяльність).

Частини 2 і 3 ст. 377 ККУ передбачають кваліфікуючі ознаки, а саме: умисне заподіяння потерпілим або їхнім близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку із їхньою діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя (ч. 2), умисне заподіяння потерпілим тяжкого тілесного ушкодження у зв'язку із їхньою діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя (ч. 3).

Злочин має як формальний склад (ч. 1), так і матеріальний (ч. 2) і вважається закінченим з моменту висловлення погрози потерпілому або з моменту нанесення побоїв, заподіяння тілесних ушкоджень будь-якої тяжкості.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і зазначеною метою (ч. 1), а за частинами 2 і 3 ст. 377 ККУ психічне ставлення винного щодо заподіяння тілесних ушкоджень може бути виражене як у прямому, так і в непрямому умислі.

Суб'єктом злочину за ч. 1 ст. 377 ККУ та за ч. 2 ст. 377 ККУ в разі заподіяння побоїв та легких тілесних ушкоджень може бути особа, якій виповнилось 16 років, а в разі нанесення умисного тілесного ушкодження середньої тяжкості або тілесного ушкодження тяжкої тяжкості суб'єктом може бути 14-річна особа.

Умисне знищення або пошкодження майна судді народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він не тільки порушує нормальну роботу органів правосуддя, а й посягає на право власності осіб, які його здійснюють.

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, які сприяють нормальній діяльності судових органів щодо здійснення правосуддя, а додатковим обов'язковим — право власності, а факультативним — життя, здоров'я особи.

Предмет злочину — майно, що має певну економічну або споживчу цінність (будинки, квартири, гроші).

Потерпілими від злочину є: 1) професійні судді; 2) народні засідателі; 3) присяжні; 4) їхні близькі родичі.

Об'єктивна сторона характеризується умисним знищенням або пошкодженням майна, що належить потерпілим, у зв'язку з їхньою діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя.

Склад злочину є матеріальним і вважається закінченим з моменту знищення або пошкодження майна, зазначеного в декларації

Схема 1

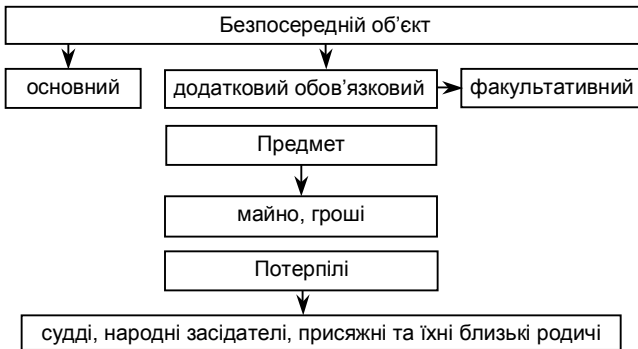

Схема 2

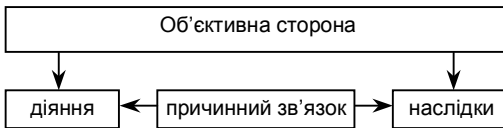

Схема 3

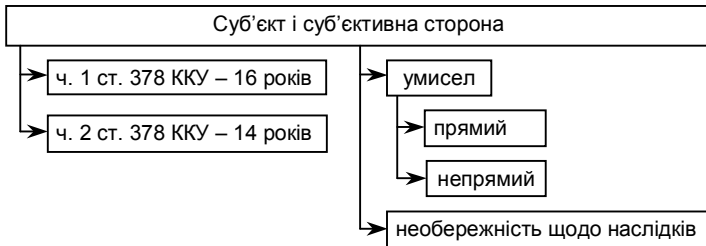
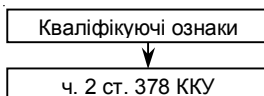

Схема 4

ч. 1 ст. 378 ККУ. Проте необхідно пам'ятати, що відповідальність за ст. 378 ККУ настає лише за умови, якщо діяльність потерпілого щодо здійснення правосуддя мала законний характер, оскільки в іншому випадку можна говорити про відповідальність лише за ст. 194 ККУ.

Частина 2 ст. 378 ККУ має **кваліфікуючі ознаки**, а саме: якщо ті самі дії вчинені шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним шляхом, або такі, що спричинили загибель людей (смерть хоча б однієї людини) чи інші тяжкі наслідки (наприклад, тяжкі тілесні ушкодження).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується за ч. 1 ст. 378 ККУ як прямим, так і непрямим умислом, а за ч. 2 ст. 378 ККУ змішаною формою вини: прямим або непрямим умислом щодо знищення (пошкодження) майна і тільки необережна форма вини щодо додаткових наслідків – як загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Суб'єктом злочину за ч. 1 ст. 378 ККУ може бути особа, якій виповнилося 16 років, а за ч. 2 ст. 378 ККУ – 14 років.

Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України)

Цей злочин є найбільш суспільно небезпечним і полягає в тому, що порушує нормальну діяльність органів правосуддя через фізичне усунення осіб, що виконують цю функцію.

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність судових органів зі здійснення правосуддя, а додатковим – життя особи.

Потерпілими від злочину є особи, які здійснюють правосуддя.

Об'єктивна сторона характеризується вбивством або замахом на вбивство судді, народного засідателя чи присяжного або їхніх близьких родичів у зв'язку з їхньою діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя. При вбивстві посягання визнається закінченим з моменту настання смерті потерпілого. При замаху на вбивство посягання визнається закінченим з моменту вчинення винним діяння, безпосередньо спрямованого на реальне позбавлення життя потерпілого незалежно від того, був такий замах закінченим (ч. 2 ст. 15 ККУ) чи незакінченим (ч. 3 ст. 15 ККУ). Якщо погроза вбивством висловлена щодо потерпілого, але не підкріплена якимись

Схема 1

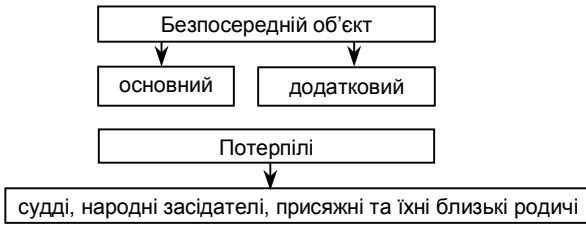

Схема 2

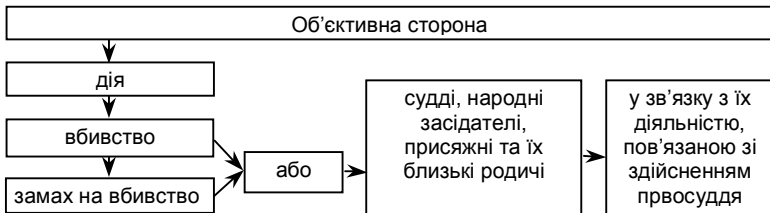
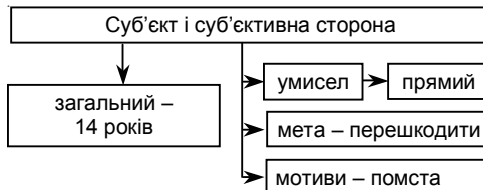

Схема 3

конкретними діями, спрямованими на їх реалізацію, не утворюють складу злочину, передбаченого ст. 379 ККУ, як готування до злочину чи як закінчене посягання на життя підлягає кваліфікації за ч. 1 ст. 377 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – 14-річна осудна особа.

Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на підтримку діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, попередження, припинення, розкриття та розслідування злочинів та забезпечення безпечних умов відправлення правосуддя, додатковим – безпека життя та здоров'я.

Потерпілими від злочину є: 1) працівники суду; 2) правоохоронного органу; 3) особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві; 4) члени їхніх сімей та близькі родичі.

Об'єктивна сторона злочину характеризується як дією, так і бездіяльністю, тобто неприйнятим рішенням, несвоечасним його прийняттям або недостатньо обґрунтованим рішенням, а також невжиттям, несвоечасним вжиттям достатніх заходів для безпеки працівників суду, правоохоронних органів або осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та їхніх близьких родичів службовою особою органу, на який покладено функції забезпечення безпеки зазначених осіб, якщо ці дії причинили тяжкі наслідки (загибель особи, тяжкі тілесні ушкодження тощо).

Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим лише після настання тяжких наслідків. Проте зауважимо, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є настання тяжких наслідків. Диспозиція ст. 380 ККУ є бланкетною, і для встановлення описаних в ній ознак необхідно звернутися до інших нормативних актів.

Схема 1

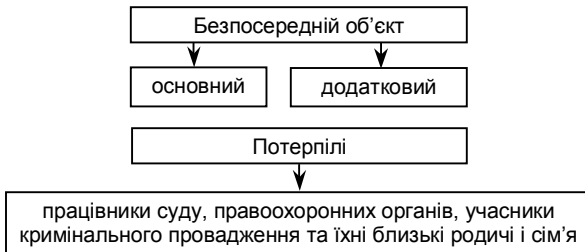

Схема 2

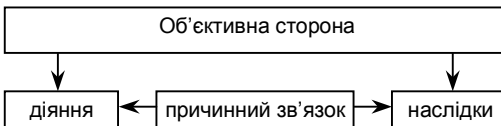
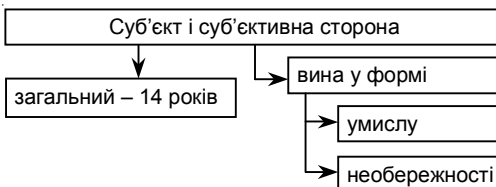

Схема 3

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом або необережністю щодо діяння (неприйняття або прийняття недостатніх заходів захисту) і тільки необережною формою вини щодо тяжких наслідків.

Суб'єкт злочину спеціальний, а саме: службова особа, яка зобов'язана приймати рішення про застосування заходів безпеки, або службові особи, які зобов'язані здійснювати ці заходи.

Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він розкриває таємну інформацію, яка шкодить розслідуванню кримінальних справ, а також ставить під загрозу життя, здоров'я, майно і особисту безпеку осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя.

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини щодо діяльності всіх державних органів, які забезпечують безпечні умови здійснення правосуддя, а додатковим — особиста безпека учасників кримінального провадження та їхніх близьких родичів.

Предметом злочину є відомості про заходи безпеки, які застосовуються до учасників кримінального провадження.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діянням, тобто розголошенням відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, службовою особою, якою прийнято рішення про ці заходи, особою, яка їх здійснює, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з їх службовим становищем, а так само особою, взятою під захист, якщо ці дії спричинили шкоду здоров'ю особи, взятої під захист.

Під розголошенням розуміють дії, унаслідок яких вони стали відомі хоча б одній особі, яка не має права ознайомлення з ними. Наслідком розголошення відомостей про заходи безпеки є заподіяння шкоди здоров'ю особи, взятої під захист (ч. 1 ст. 381 ККУ), настання її смерті або спричинення інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 381 ККУ). Під заподіянням шкоди здоров'ю розуміють завдання потерпілому побоїв, легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а під тяжкими наслідками — настання смерті, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження майна, що спричинили значні матеріальні збитки, загибель близьких, викрадення або захоплення в заручники як тієї особи, яка взята під варту, так і її близьких тощо.

Схема 1

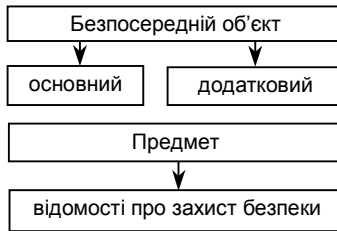

Схема 2

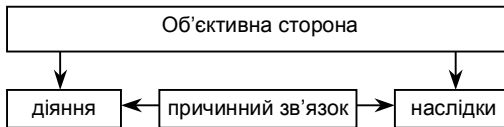
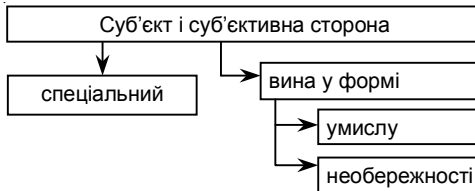

Схема 3

І, головне, необхідно пам'ятати, що не має значення, умисно чи з необережності спричиняються ці наслідки особі, яка взята під захист. Головне, щоб вони були зумовлені саме розголошенням відомостей про заходи безпеки. Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту настання наслідків, зазначених у ч. 1 і 2 ст. 381 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується як умислом, так і необережністю (наприклад, розпорядження в присутності товаришів по службі, які, на помилкову думку винного, мають право знати цю інформацію), формою вини, щодо наслідків – то вони можуть бути тільки необережними.

Суб'єкт злочину – спеціальний. До таких суб'єктів закони відносять три категорії службових осіб: 1) особу, яка прийняла рішення про застосування заходів безпеки; 2) особу, яка впроваджувала ці заходи в життя; 3) особу, якій це рішення стало відоме у зв'язку з її службовим становищем. До суб'єктів потрібно віднести й особу, яку у зв'язку з її службовим становищем було взято від захист, але за наявності таких умов: вона повинна бути попереджена про відповідальність і дати письмове зобов'язання про нерозголошення відомостей про заходи захисту. Якщо цього

не зроблено, то й відповідальності особа не несе. Така відповідальність настає лише в разі, якщо шкода здоров'ю або інші тяжкі наслідки були заподіяні іншим особам, також узятим під захист. У разі якщо особа сама розголосила відомості про захист безпеки і шкода була нанесена їй, то її відповідальність за ст. 381 ККУ не настає.

Невиконання судового рішення (ст. 382 ККУ)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в недотриманні обов'язковості виконання рішень суду (ухвал, рішень, постанов), як передбачає Конституція України (ч. 5 ст. 124 та п. 9 ч. 3 ст. 129) і порушенні нормальної діяльності органів правосуддя.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо нормальної діяльності органів з виконання вироків, рішень, ухвал, постанов тощо.

Предметом злочину є судовий акт органів праосуддя, який набрав чинності і постановляється:

- 1) з будь-якої категорії судових справ (цивільних, господарських тощо);
- 2) будь-яким судом;
- 3) будь-якою судовою інстанцією.

Об'єктивна сторона характеризується діянням, тобто умисним невиконанням вироку, рішення, ухвали тощо, що набули чинності або перешкоджають їх виконанню.

Невиконанням судового акта є бездіяльність, що означає незастосування службовою особою передбачених законом і цим судовим актом заходів, необхідних для його виконання, і що ця службова особа зобов'язана і могла виконати цей судовий акт. **Форми невиконання** можуть бути різними.

Під перешкоджанням виконанню судового акта необхідно розуміти активну поведінку особи (дію), що становить протидію реалізації вимог, що містяться в цьому акті. Якщо ці дії пов'язані з іншим злочином, то дії службової особи кваліфікуються за сукупністю злочинів.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту, коли особа, отримавши судовий акт, що набув чинності, не вчиняє необхідних дій у термін, визначений законом, а у формі перешкоджання виконанню судового рішення — з моменту вчинення будь-якої активної дії, спрямованої на це.

Частини 2, 3, 4 ст. 382 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: якщо ці дії вчинені службовою особою, яка має відповідальне чи осо-

Схема 1

Схема 2

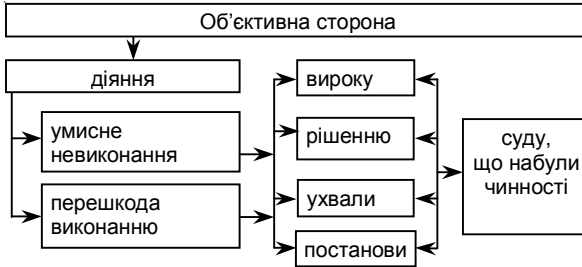

Схема 3

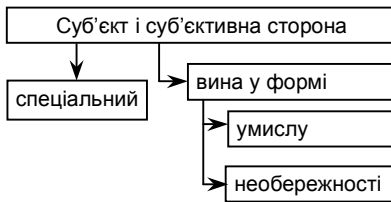
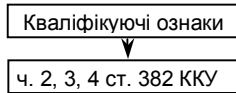

Схема 4

бливо відповідальне становище, або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Умисне невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання нею висновку Конституційного Суду України.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, тобто службова особа згідно зі своєю посадою зобов'язана виконати судові рішення, усвідомлює це, але свідомо не бажає здійснити це або навіть створює перешкоди для реалізації судового акта.

Суб'єкт злочину – спеціальний (представник органів державної влади, самоуправління, державні службовці тощо).

Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на діяльність правоохоронних органів і суду зі здійснення правосуддя в кримінальному судочинстві, а додатковим — права і законні інтереси.

Об'єктивна сторона характеризується завідомо неправдивим повідомленням суду, прокурору, слідчому або органу досудового розслідування про вчинення злочину. Інакше кажучи, об'єктивна сторона характеризується дією, під якою розуміють повідомлення про вчинений злочин, вчинений у будь-якій формі, як анонімно, так і від свого прізвища у зазначені вище органи, проте це повідомлення неправдиве, оскільки не відповідає дійсності або в повному обсязі, або частково. Неправдивість повідомлення стосується лише фактичних

Схема 1

Схема 2

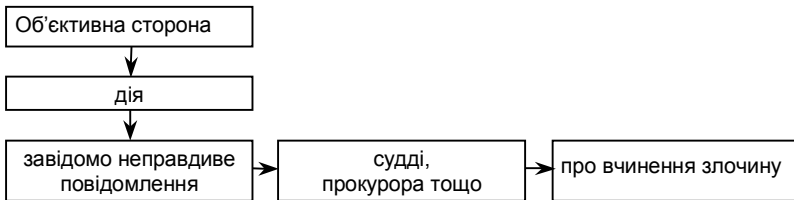

Схема 3

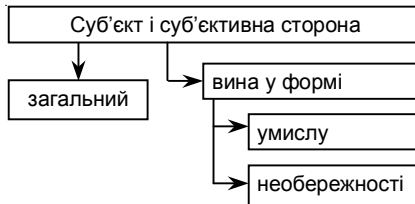
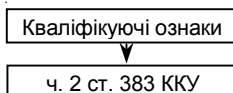

Схема 4

обставин, не їх юридичної кваліфікації, тому що помилки в останньому складу злочину не утворюють. Якщо повідомлення було направлене в інші органи, які за законом не мають права висувати підозру, то склад злочину відсутній. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту надходження неправдивого повідомлення про злочин до зазначених органів незалежно від того, чи була висунута підозра.

Частина 2 ст. 383 ККУ має **кваліфікуючі ознаки**, а саме: ті самі дії, поєднані з обвинуваченням особи в тяжкому чи особливо тяжкому злочині або зі штучним створенням доказів.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, оскільки винний розуміє, що його повідомлення є недостовірним, а якщо суб'єкт впевнений, що відомості, які він повідомляє, відповідають дійсності, то складу злочину немає.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо таке повідомлення надала службова особа, то такі дії кваліфікують за ст. 364 ККУ.

Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України)

Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність суду, зі здійснення правосуддя, органів досудового слідства, органів виконавчої служби тощо.

Об'єктивна сторона характеризується завідомо неправдивим висновком експерта, складанням для надання або надання органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивого перекладу, зробленого перекладачем таких самих випадках.

Наголосимо, що відповідальність за ст. 384 ККУ настає тільки в разі, якщо показання, висновок, переклад, оцінка майна завідомо недостовірні, підроблені докази, неправильний переклад, повністю або частково не відповідають дійсності. Отже, об'єктивна сторона виявляється в активній поведінці зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 384 ККУ осіб. Злочин має формальний склад і вважається закінченим при вчиненні хоча б однієї з дій, зазначених у ст. 384 ККУ, а момент закінчення – у кожному конкретному випадку, коли давалися неправдиві показання, висновки, переклад,

Схема 1

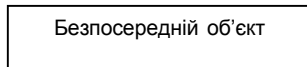

Схема 2

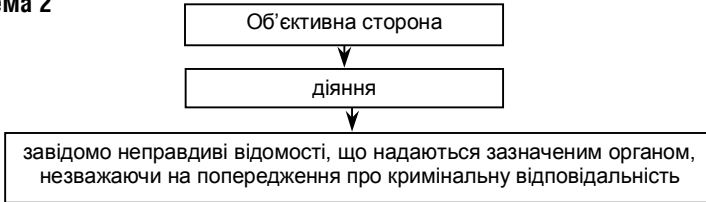
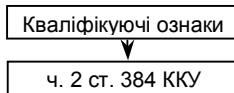

Схема 3

Схема 4

оцінка майна тощо. Проте необхідно пам'ятати, що обов'язковою умовою відповідальності за цей злочин є наявність офіційного попередження особи про кримінальну відповідальність за подання неправдивих показань, недостовірних або підроблених доказів тощо.

Частина 2 ст. 384 ККУ має **кваліфікуючі ознаки**, а саме: ті самі дії, поєднані з обвинуваченнями в тяжкому чи особливо тяжкому злочині, або зі штучним створенням доказів обвинуваченням чи захистом, а також вчинені з корисливих мотивів.

Суб'єктивна сторона характеризується тільки прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – спеціальний.

Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, що становлять загальну основу здійснення правосуддя в Україні, а додатковим – права та законні інтереси особи.

Схема 1

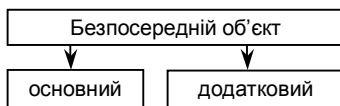
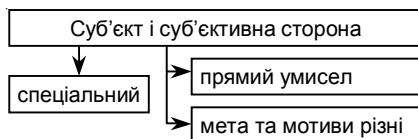

Схема 2

Схема 3

Об'єктивна сторона характеризується бездіяльністю, яка являє собою відмову: свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків у суді, Вищій раді правосуддя, Конституційному Суді України або під час провадження досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення цими особами хоча б одного із зазначених діянь. Частина 2 ст. 385 ККУ має заохочувальну норму, яка передбачає, що не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання під час провадження досудового розслідування або в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – спеціальний.

Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на діяльність судових органів зі здійснення правосуддя, досудового слідства та інших передбачених законом органів із всебічного й об'єктивного дослідження правових проблем, а додатковим – права та інтереси потерпілих.

Потерпілі — свідок, потерпілий, експерт та їхні близькі родичі.

Об'єктивна сторона характеризується перешкоджанням з'явленню свідка, потерпілого, експерта до суду, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їхніх близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять, або підкуп свідка, потерпілого чи експерта з тією самою метою, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновок. Зазначені в ст. 386 ККУ дії можуть бути вчинені під час розслідування чи судового розгляду кримінальних господарських, адміністративних або цивільних справ.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої дії, спрямованої для створення перешкод для прибуття особи до вказаних органів. У разі примушування шляхом

Схема 1

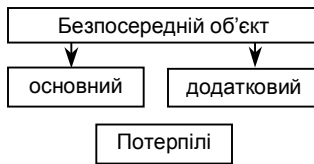

Схема 2

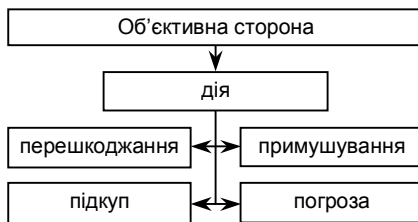
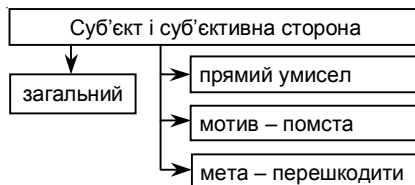

Схема 3

погрози — з моменту її висловлення чи отримання. Підкуп як спосіб вчинення цього злочину — з моменту його отримання хоча б однієї частини. Перелік примушування, зазначений у ст. 386 ККУ, є вичерпним. Тому якщо особу схиляють до відмови в інший спосіб, то дії винного за цією статтею кваліфікуватися не можуть. Тут буде підбурювання до злочину, передбаченого ст. 384 або ч. 1 ст. 385 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом та спеціальною метою — перешкодити з'явленню в судово-слідчі органи або примусити чи схилити шляхом підкупу до відмови від давання або до давання завідомо неправдивих показань чи висновку. У разі погрози за вже дані показання або висновок обов'язковою ознакою буде мотив — помста.

Суб'єктом злочину може бути особа 16-річного віку. Вчинені дії службовою особою з використанням свого службового становища потребують додаткової кваліфікації за ст. 364 або 365 ККУ.

Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування (ст. 387 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він перешкоджає своєчасному виявленню, розкриттю та припиненню злочинів, а також ускладнює діяльність органів досудового розслідування та суду.

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини спрямовані на законну діяльність органів прокуратури, досудового слідства в процесі здійснення кримінального провадження, а додатковим — права та інтереси, честь та гідність особи.

Предмет злочину — дані дізнання та досудового слідства оперативно-розшукової діяльності, які не підлягають розголошенню.

Об'єктивна сторона характеризується тільки шляхом дії, яка є порушенням покладеного на особу правового обов'язку й полягає в розголошенні без письмового дозволу прокурора, слідчого або особи, яка проводила оперативно-розшукову діяльність, даних оперативно-розшукової діяльності або досудового розслідування особою, попередженою в установленому законом порядку про обов'язок не розголошувати такі дані. Для притягнення до відповідальності за ч. 1 ст. 387 ККУ необхідно встановити, що особа була попереджена в установленому законом процесуальному порядку про обов'язок не розголошувати такі дані.

Частини 2 і 3 ст. 387 ККУ мають кваліфікуючі ознаки, а саме: якщо розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового

розслідування, вчинене суддею, прокурором, слідчим, працівником оперативна-розшукової діяльності, досудового розслідування (ч. 2); якщо розголошені дані ганьблять людину, принижують її честь і гідність (ч. 3). Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту, коли дані слідства та ОРД, щодо яких є заборона на їх розголошення, стали відомі хоча б одній особі, яка не мала права на ознайомлення з ними.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, винний усвідомлює, що розголошує дані слідства і бажає цього. При вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 387 ККУ, винний також усвідомлює, що розголошує дані, які ганьблять людину, принижують її честь та гідність, і що розголошуючи їх, він порушує свій службовий обов'язок. Мотиви можуть бути різними. Якщо дії вчинені з необережності, то відповідальність за ст. 387 не настає.

Суб'єкт злочину – спеціальний. За ч. 1 ст. 387 є дві категорії осіб: учасники слідчих дій та особи, які були присутні при проведенні слідчих дій. За ч. 2 ст. 387 – суддя, народний засідатель, присяжний, прокурор, слідчий тощо.

Схема 1

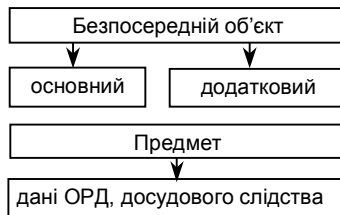

Схема 2

Схема 3

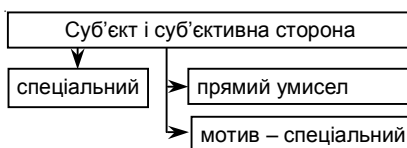
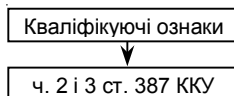

Схема 4

Незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо діяльності органів з виконання судових рішень (ч. 5 ст. 124а п. 9 ч. 3 ст. 129 Конституції України).

Предмет злочину — майно, на яке накладено арешт або яке відповідно до закону підлягає конфіскації.

Об'єктивна сторона злочину характеризується розтратою, відчуженням, приховуванням, підміною, пошкодженням, знищенням майна або іншими незаконними діями з майном, на яке накладено арешт, із заставленим майном, або майном, яке описано, чи порушенням обмеження (обтяження) прав користуватися таким майном, здійснене особою, якій це майно ввірене, а також здійснення працівником банку або іншої фінансової установи банківських операцій з коштами, на які накладено арешт. Злочин має формальний та матеріальний склад, об'єктивна сторона якого полягає у вчиненні хоча б однієї із дій, зазначених у диспозиції. Проте необхідно пам'ятати, що обов'язковою умовою відповідальності за ст. 388 ККУ є наявність офіційного попередження про відповідальність за збереження майна.

Частина 2 ст. 388 ККУ передбачає більш кваліфікований склад злочину, тобто дії, передбачені ч. 1 ст. 388 ККУ, вчинені щодо майна, яке підлягає конфіскації за рішенням суду, яке набуло чинності. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення незаконної дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке підлягає конфіскації за рішенням суду.

Схема 1

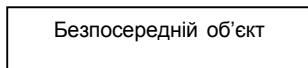
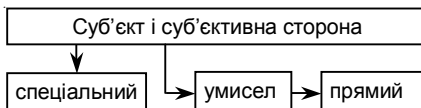

Схема 2

Схема 3

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину — спеціальний, тобто особа, якій майно ввірене на збереження після його опису чи арешту службової особи, якій майно ввірене на збереження тощо.

Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК України)

Безпосереднім **об'єктом злочину** є суспільні відносини, спрямовані на законну діяльність органів кримінально-виконавчої системи з виконання покарань.

Об'єктивна сторона злочину характеризується бездіяльністю. Проте форми ухилення можуть бути різними — як шляхом активних дій (зміна місця проживання, приховування доходів тощо), так і шляхом бездіяльності (несплата штрафу у визначений строк). Злочин має формальний склад, об'єктивна сторона якого полягає в бездіяльності, а саме: в ухиленні від покарань, передбачених ст. 53, 55, 56, 57 ККУ, що становить собою невиконання засудженим обов'язку щодо відбування покарання, призначеного вироком суду, який набув чинності.

Схема 1

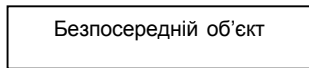

Схема 2

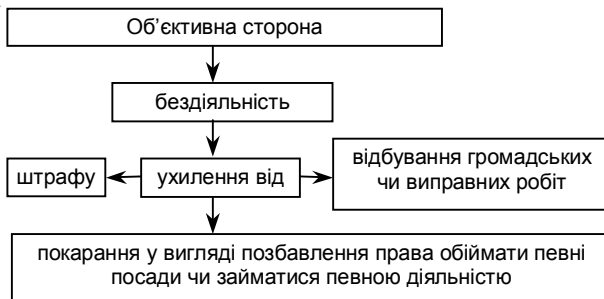
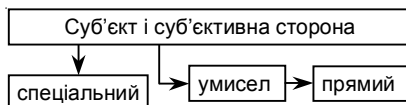

Схема 3

З моменту вчинення винним хоча б однієї дії чи бездіяльності, спрямованої на ухилення від виконання обов'язку відбування покарання, призначеного цим вироком, злочин вважається закінченим і набуває тривалого характеру.

Ухилення від сплати штрафу може виражатися у відмові сплатити штраф взагалі, або у визначений строк, або в зміні місця проживання тощо.

Водночас необхідно пам'ятати, що наявність з боку засудженого поважних причин (тяжка і тривала хвороба, виїзд в інше місце у зв'язку із загибеллю близьких родичів тощо), що призвели до невиконання ним обов'язку щодо відбування покарання, зазначеного в ст. 389 ККУ, виключають відповідальність за цією нормою закону.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується лише прямим умислом та спеціальною метою – ухилення від відбування покарання.. Відсутність мети не дає підстав кваліфікувати дії суб'єкта за ст. 389 ККУ.

Суб'єкт злочину – спеціальний: засуджений до відповідного виду покарання, визначеного судом, яке набуло чинності.

Умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості (ст. 389¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на законну діяльність кримінально-виконавчої системи з виконання судових рішень.

Об'єктивна сторона характеризується умисним невиконанням засудженим угоди про примирення або про визнання винуватості. У кримінальному провадженні можуть бути укладені такі види угод: 1) за ініціативою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого – угода про примирення між ними; 2) угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. Невиконання угоди потрібно вважати недотриманням без поважних причин особою визначених у рішенні суду умов. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту невиконання зобов'язань, визначених у рішенні суду щодо угоди. **Суб'єктивна сторона** злочину характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто засуджений, щодо якого ухвалено рішення суду про затвердження угоди про визнання винуватості або примирення.

Схема 1

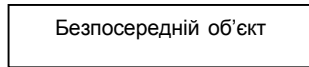
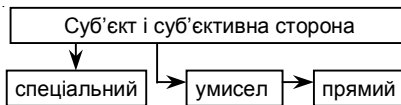

Схема 2

Схема 3

Злісне ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт (ст. 389² КК України)

Об'єктивна сторона злочину характеризується злісним ухиленням особи від відбування адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт.

Під **злісним ухиленням** необхідно розуміти продовження ухилення від відбування суспільно корисних робіт особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності на підставі ст. 183 Кодексу України про адміністративні правопорушення, тобто неприбуття до місця виконання суспільно корисних робіт упродовж двох днів з дати, визначеної у направленні уповноваженою посадовою особою уповноваженого органу з питань пробації без повноважних причин, невихід на суспільно корисні роботи або відмова від виконання роботи двох разів упродовж місяця без повноважних причин, а також поява на робочому місці в стані алкогольного, наркотичного сп'яніння.

Під **поважними причинами** розуміють хворобу та інші документально підтверджені обставини, що фактично позбавляють суб'єкта можливості прибути для відпрацювання суспільно корисних робіт.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим у термін, вказаний у направленні і за відсутності на це поважних причин.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Суб'єкт знає термін з'явлення, але умисно ухиляється від прибуття в призначений строк для відбування покарання.

Суб'єкт злочину – особа 16-річного віку.

Схема 1

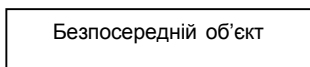
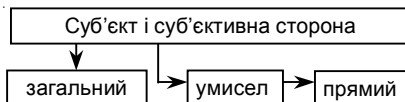

Схема 2

Схема 3

Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він перешкоджає виконанню вироку й досягненню цілей покарань.

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на законну діяльність органів кримінально-виконавчої системи з виконання покарань.

Об'єктивна сторона злочину характеризується самовільним залицення місця обмеження волі, або злісним ухиленням від робіт, або систематичним порушенням громадського чи встановлених правил проживання, вчинених особою, яка відбуває покарання у вигляді обмеження волі. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення хоча б одного із зазначених діянь. За ч. 2, 3 ст. 390 ККУ об'єктивна сторона злочину також визначається в бездіяльності, а саме: в неповоротності особи до місця відбування покарання після закінчення строку короткотривалого виїзду, який був дозволений в установленому законом порядку засудженому до обмеження (ч. 2) чи позбавлення волі (ч. 3).

Водночас наголосимо, що злісний характер ухилення від робіт у конкретному випадку встановлює суд.

Отже, ухилення засудженого від подальшого відбування покарання тягне за собою відповідальність за ст. 390 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується наявністю тільки прямого умислу й спеціальної мети – ухилення від відбування покарання.

Суб'єкт злочину – спеціальний: за ч. 1, 2 ст. 390 ККУ – особа, якій виповнилося 18 років, яка засуджена і відбуває покарання у

Схема 1

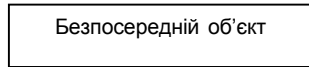

Схема 2

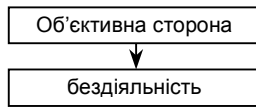
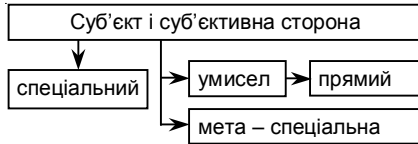

Схема 3

вигляді обмеження волі, а за ч. 3 ст. 390 ККУ – особа, яка з 16 років засуджена до позбавлення волі на певний строк й отримала дозвіл на короткочасний виїзд за межі установи виконання покарань.

Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників (ст. 390¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини щодо законності встановлення обмежувальних заходів.

Об'єктивна сторона характеризується умисним невиконанням обмежувальних заходів, передбачених ст. 91¹ ККУ, або умисним невиконанням цих обмежувальних приписів, або умисним ухиленням від проходження програм для кривдників особою, щодо якої такі заходи застосовані судом.

Суб'єкт, щодо якого застосовані судом заходи, передбачені ст. 91¹ ККУ, і основні заходи покарання не пов'язані з обмеженням або позбавленням волі, або взагалі звільненням від кримінальної відповідальності повинен виконувати обмежувальні заходи, які до нього застосовані судом в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством (ст. 91¹ ККУ). Злочин вважається закінченим з моменту невиконання суб'єктом покладених на нього обмежувальних заходів, що підтверджуються певними відомостями, складеними працівником органів пробації, який повинен контролювати поведінку засуджених, до яких застосовано обмежувальні заходи.

Суб'єктивна сторона характеризується тільки прямим умислом і спеціальною метою – ухилення від виконання обмежувальних заходів, щоб зустрітися з близькими родичами.

Суб'єкт злочину – загальний.

Схема 1

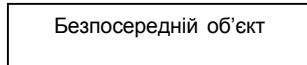
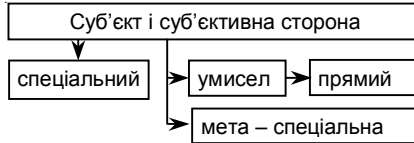

Схема 2

Схема 3

Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391 КК України)

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що він перешкоджає виконанню вироку, досягненню цілей покарання та порушує нормальну діяльність органів кримінально-виконавчої системи.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на законну діяльність органів кримінально-виконавчої системи з виконання покарань.

Потерпілими від злочину є представники адміністрації ВТК.

Об'єктивна сторона злочину характеризується або бездіяльністю – злісна непокора законним вимогам адміністрації, або в активних діях – інша протидія адміністрації в здійсненні її функцій. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення будь-якого з діянь, зазначених у диспозиції ст. 391 ККУ, а обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони є місця вчинення злочину – установа виконання покарань, в якій засуджений відбуває покарання у вигляді обмеження (ст. 61 ККУ) або позбавлення волі (ст. 63 ККУ).

Під **злісною непокорою** розуміють відкрити, демонстративну та виражену в зухвалій формі відмову засудженого від виконання законних вимог або розпоряджень представників адміністрації.

Під іншою протидією розуміють вчинення різних дій, спрямованих на перешкоджання нормальній роботі та навчанню засуджених, проведенню різних заходів відповідно до правил внутрішнього розпорядку. Водночас практичним працівникам слід пам'ятати, що злісна непокора або інша протидія вимогам адміністрації тягне за собою відповідальність за ст. 391 ККУ лише в тому разі, якщо вона була вчинена впродовж року після накладення на винного суб'єкта дисциплінарного стягнен-

Схема 1

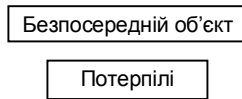
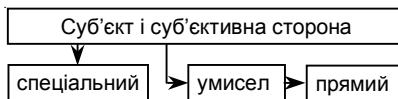

Схема 2

Схема 3

ня у вигляді його переведення до приміщення камерного типу або на більш суворий режим відбування покарання за порушення ним установленого законом режиму відбування.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину — спеціальний, тобто особа, яка відбуває покарання у вигляді обмеження (ст. 61 ККУ) або позбавлення волі на певний строк (ст. 63 ККУ) та за порушення регламенту, була піддана протягом року стягненню у вигляді переведення до приміщень камерного типу або на більш суворий режим відбування покарання.

Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини щодо діяльності органів та установ кримінально-виконавчої системи, які забезпечують виконання кримінального покарання, а додатковим — особиста безпека, недоторканність та здоров'я працівників цих органів.

Потерпілими від злочину можуть бути як представники адміністрації, так і засуджені.

Об'єктивна сторона злочину характеризується лише активною поведінкою — дією, яка виявляється в таких формах: тероризування в установах виконання покарань засуджених або напад на адміністрацію, а також створення з цієї метою організованої групи або активна

участь у такій групі. Злочин визнається закінченим з моменту вчинення однієї із зазначених дій незалежно від того, спричинили вони якісь наслідки чи ні. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є місце вчинення злочину – це установа виконання покарань. Під тероризуванням засуджених розуміють застосування до них фізичного насильства (побоїв, мордування тощо) або погрози їх застосування з метою примусити засуджених відмовитися від сумлінного ставлення до праці, дотримання правил режиму тощо.

Під нападами на адміністрацію розуміють вчинення насильницьких дій, зокрема незаконне позбавлення волі, заволодіння зброєю, насильство щодо представників адміністрації у зв'язку з їхньою службовою діяльністю. Погроза має бути реальною, а не просто обіцяною колись, наприклад після звільнення, її реалізувати. Під організацією (створенням) організованої групи розуміють створення з метою тероризування засуджених або нападу на адміністрацію такої злочинної групи, яка відповідає ознакам ч. 3 ст. 28 ККУ. Діяльність такої групи характеризується ознаками ч. 3 ст. 27 ККУ.

Схема 1

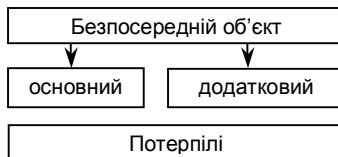

Схема 2

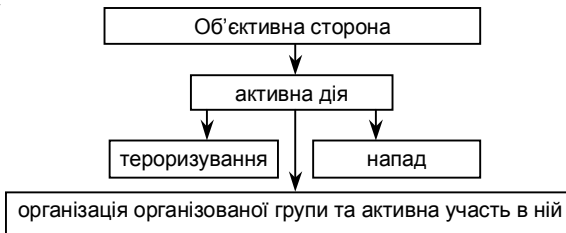
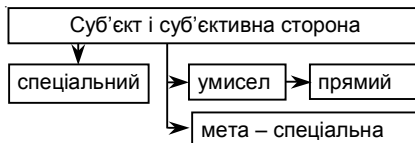

Схема 3

Активна участь в організованій групі підпадає під ознаки ч. 3 ст. 38 ККУ. Водночас необхідно наголосити, що за ст. 392 ККУ карається лише активна участь в організованій групі. Тому такі дії визнаються закінченим злочиним навіть у тому разі, якщо така група ще не вчинила злочин.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою – тероризування засуджених чи нападом на адміністрацію, а загалом – дезорганізацією роботи виконавчої служби.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто засуджений, який відбуває покарання у вигляді обмеження волі (ст. 61 ККУ), позбавлення волі на певний строк (ст. 63 ККУ) чи довічне позбавлення волі (ст. 64 ККУ).

Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини з приводу нормальної законної діяльності кримінально-виконавчої системи, а додатковим – особиста безпека та здоров'я осіб, які в ній працюють.

Об'єктивна сторона характеризується дією, тобто втечею будь-яким способом з місця позбавлення волі або з-під варти, вчинена особою, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі або арешту, яка перебуває в попередньому ув'язненні. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту залишення винним місця позбавлення волі, арешту попереднього місця позбавлення волі. Залишення зазначених установ у разі втечі завжди є самовільним, оскільки має незаконний характер. Частина 2 ст. 393 ККУ має кваліфікуючі ознаки, а саме: повторність, попередня змова групою осіб, або дії, поєднані з заволодінням зброєю, небезпечною для життя чи здоров'я інших осіб, або поєднані з насильством чи погрозою використання насильства, або шляхом підкупу, а також пошкодженням інженерно-технічних засобів охорони. Проте для кваліфікації дій винного суб'єкта за ч. 2 ст. 393 ККУ досить наявності хоча б однієї із зазначених кваліфікуючих ознак.

Втеча, вчинена способом, небезпечним для життя чи здоров'я осіб, має місце там, де винний усвідомлює, що застосований ним спосіб втечі створює реальну небезпеку для життя чи здоров'я хоча б однієї особи (вибух, підпал тощо). І якщо цей спосіб втечі спричинив шкоду життю чи здоров'ю особи, то вчинене потребує додаткової кваліфікації, і втеча, поєднана з пошкодженням інженерно-технічних засобів охорони, вчиняється шляхом виведення з ладу або пошкодження різних спеціальних споруд, пристроїв та пристосувань,

Схема 1

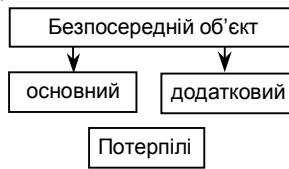

Схема 2

Схема 3

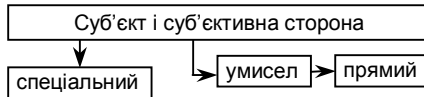
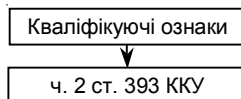

Схема 4

призначених для попередження втечі, сповіщення (сигналізації) про них чи для перешкоджання їх здійсненню.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** спеціальний, тобто особа, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі або арешту, яку взято від варту як запобіжний захід.

Втеча із спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину — це суспільні відносини, які забезпечують здійснення правосуддя в частині виконання рішень суду щодо застосування примусового лікування.

Об'єктивна сторона характеризується активною дією, тобто втечею зі спеціалізованого лікувального закладу, а також по до розі до нього, яка являє собою самовільне залишення СЛЗ вчинення особою, якій вироком суду, постановою або ухвалою суду призначені примусові заходи медичного характеру або примусове лікування. Місцем вчинення злочину є спеціалізовані лікувальні та лікувально-виправні заклади органів охорони здоров'я.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту залишення місця відбування лікування, або в разі доставки до нього. Водночас необхідно пам'ятати, що відповідальність за ст. 394 ККУ можлива лише за умови якщо лікування в СЛЗ здійснювалося в примусовому порядку, яке може бути призначене вироком суду на підставі ст. 96 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину — спеціальний, тобто осудна або обмежено осудна особа, щодо якої застосовуються примусові заходи медичного характеру або примусове лікування.

Порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо законності встановлення адміністративного нагляду за рішенням суду для здійснення контролю за особами.

Об'єктивна сторона характеризується самовільним залишенням особою місця проживання з метою ухилення від адміністративного нагляду, а також неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання особи, щодо якої встановлено адміністративний нагляд у разі звільнення з місць позбавлення волі. Адміністративний нагляд — це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що встановлюється постановою суду. Склад злочину формальний і може бути вчинений як шляхом дії, так і бездіяльності. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення одного із зазначених діянь, а саме: самовільне залишення особою місця проживання або неприбуття без поважної причини у визначений строк до обраного місця проживання після звільнення з місць позбавлення волі.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і обов'язковою метою — ухилення від адміністративного нагляду. **Суб'єкт** злочину — спеціальний.

Приховуванням злочину (ст. 396 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, законність реєстрації та досудового розслідування злочинів.

Об'єктивна сторона характеризується активною поведінкою, тобто заздалегідь необізнаним приховуванням тяжкого чи особливо тяжкого

злочину. Злочин має формальний склад. Форми вчинення цього злочину наведені в ч. 6 ст. 27 КК.

Ураховуючи зміст ч. 6 ст. 27 ККУ приховування можливе шляхом переховування: а) злочинця; б) знарядь і засобів вчинення злочину; в) слідів злочину; г) предметів, здобутих злочинним шляхом. Водночас наголосимо, що кримінальна відповідальність настає лише в разі приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Приховування обов'язково має бути заздалегідь необіцямим. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої з дій щодо приховування злочину і набуває після цього тривалого характеру.

Суб'єктивна сторона характеризується лише прямим умислом. **Суб'єкт** злочину загальний, тобто осудна 16-річна особа.

Частина 2 ст. 396 ККУ закріплює положення, згідно з яким виключається відповідальність за приховування злочину, який вчинили члени сім'ї та близькі родичі винного.

Втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, що регулюють діяльність осіб з надання правової допомоги при здійсненні правосуддя, а додатковим — права, свободи та законні інтереси особи.

Потерпілими від злочину можуть бути захисник, або представник особи.

Склад цього злочину є формальним і з об'єктивної сторони характеризується шляхом дії, яка є втручанням у будь-якій формі перешкод щодо здійснення правомірної (законної) діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або порушенням встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці.

Втручання має бути незаконним, наприклад, відмова захиснику в можливості ознайомитися з необхідними для захисту документами. Воно є впливом на свідомість і волю захисника або представника особи, для здійснення якого винний може використовувати різні форми (способи) як активної (дія), так і пасивної поведінки. Якщо такі дії полягають у погрозах, насильстві, знищенні (пошкодженні) майна, посяганні на життя, то відповідальність настає за сукупністю злочинів. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення самого діяння, спрямованого на створення перешкод для здійснення законної діяльності зазначених осіб. Водночас зазначимо, що втручання

повинне мати незаконний характер, а діяльність захисника чи представника — законний, тобто вони надавали саме правову і не іншу допомогу.

Частина 2 ст. 397 ККУ передбачає відповідальність за спеціальний вид службового зловживання, який являє собою втручання в діяльність особою, яка використовує для цього своє службове становище.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується тільки прямим умислом.

Суб'єкт злочину за ч. 1 ст. 397 ККУ — приватна особа 16-річного віку, а за ч. 2 ст. 397 ККУ — службова особа.

Схема 1

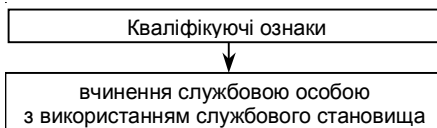
Схема 2

Схема 3

Схема 4

Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, спрямовані на дотримання законної діяльності осіб з надання правової допомоги при здійсненні правосуддя, а додатковим – здоров'я та особиста недоторканність особи.

Потерпілими від злочину є: захисник, представник особи та їхні близькі родичі.

Склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 398 ККУ, є формальним і його **об'єктивна сторона** характеризується активною поведінкою особи – дією, яка вчиняється певним способом – шляхом погрози вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо захисника чи представника особи, а також щодо їхніх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. Частини 2 і 3 ст. 398 ККУ передбачають кваліфікуючі ознаки, а саме: умисне заподіяння потерпілим легких або середньої тяжкості тілесних

Схема 1

Схема 2

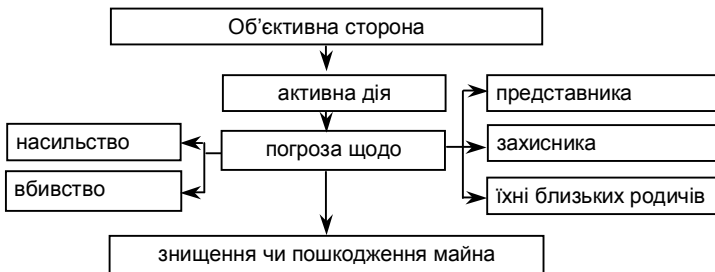
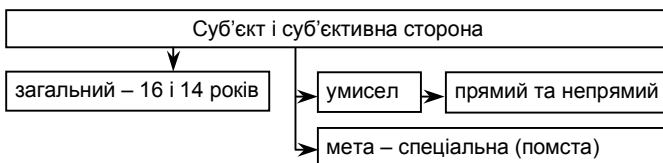

Схема 3

ушкоджень у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ч. 2); умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ч. 3).

Суб'єктивна сторона характеризується за ч. 1 ст. 398 ККУ прямим умислом, а за ч. 2 і 3 ст. 398 ККУ – прямим і непрямим умислом.

Суб'єкт злочину за ч. 1 ст. 398 ККУ – особа 16-річного віку, а за ч. 2 і 3 ст. 398 ККУ – 14-річного віку.

Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини спрямовані на законну діяльність осіб з надання правової допомоги, додатковим обов'язковим – право власності, а факультативним – здоров'я і життя особи.

Предмет злочину – майно потерпілих.

Потерпілими є: захисник, представник та їхні близькі родичі.

Зазначений склад злочину є матеріальним, і його об'єктивна сторона за ч. 1 ст. 399 ККУ характеризується знищенням або пошкодженням майна, що належить потерпілому у зв'язку з наданням законної правової допомоги в процесі. Злочин вважається закінченим з моменту заподіяння матеріальної шкоди.

Схема 1

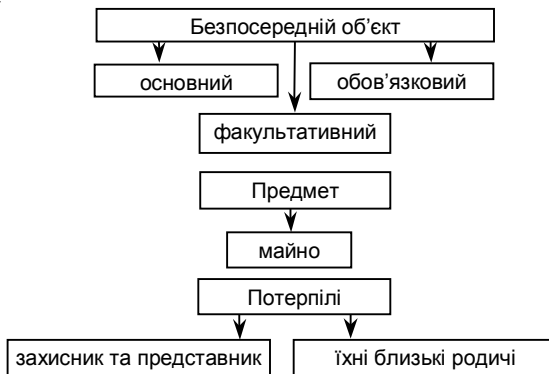

Схема 2

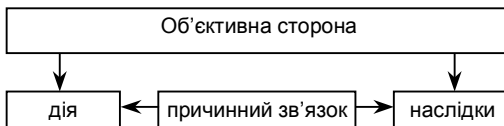

Схема 3

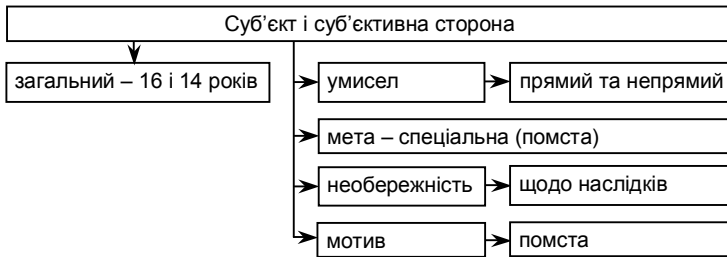
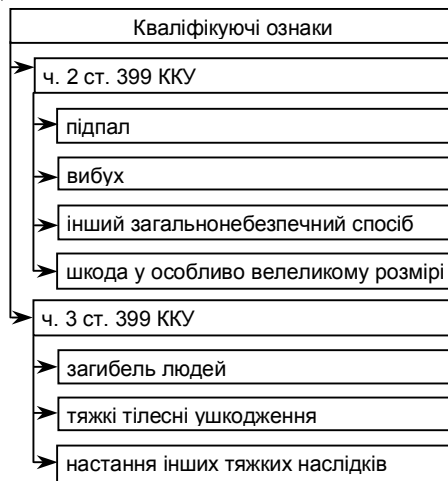

Схема 4

Частини 2 і 3 ст. 399 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: дії, вчинені шляхом підкупу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, або якщо вони заподіяли шкоду в особливо великих розмірах (600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2); загибель людей, завдання їм тяжких тілесних ушкоджень і настання інших тяжких наслідків.

Під загибеллю людей розуміють смерть хоча б однієї людини. Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень має місце там, де вони спричинені хоча б одній людині. Настання інших тяжких наслідків може виражатися в самогубстві потерпілого, заподіянні середньої тяжкості тілесних ушкоджень тощо.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим і непрямим умислом, за ч. 2 ст. 399 ККУ – умислом і необережністю, за ч. 3 ст. 399 ККУ –

змішаною формою вини: прямий чи непрямий умисел щодо знищення (пошкодження) майна і необережністю до загибелі людей, заподіяння їм інших тяжких наслідків.

Суб'єктом злочину є особа, яка досягла 16-річного віку (ч. 1), а за ч. 2 і 3 ст. 399 ККУ – 14-річного віку.

Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на законну діяльність осіб з надання правової допомоги при здійсненні правосуддя, а додатковим – життя особи.

Потерпілими від злочину, як правило, є представники або їхні близькі родичі.

Об'єктивна сторона злочину характеризується активною дією, тобто посяганням на життя, під яким розуміють закінчене вбивство або замах на вбивство потерпілого, вчинені у зв'язку з його законною діяльністю з надання правової допомоги. При замаху на вбивство злочин визнається закінченим з моменту вчинення винним суб'єктом діяння, безпосередньо спрямованого на позбавлення життя потерпілого незалежно від того, був такий замах закінченим (ч. 2 ст. 15 ККУ) чи незакінченим (ч. 3 ст. 15 ККУ).

Також необхідно зазначити, що створення умов для вчинення посягання, а саме: підшукування засобів, збрарядь, розробка плану, змова співучасників тощо – являє собою реальне готування до посягання на життя, а тому дії винного необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 14 та ст. 400 ККУ. Саме погроза вбивством без дій, спрямованих на її реалізацію, підлягає кваліфікації за ч. 1 ст. 398 ККУ.

Посягання на життя є спеціальними видом умисного вбивства, передбаченого п. 8 ч. 2 ст. 115, тому ідеальна сукупність цих злочинів виключається. Проте якщо в діях винного будуть інші кваліфікуючі ознаки вбивства, передбачені ч. 2 ст. 115 ККУ, вчинене кваліфікують за сукупністю злочину, тобто за ст. 400 та ст. 115 ККУ з відповідними пунктами ч. 2. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту смерті потерпілого.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується наявністю тільки прямого умислу. До змісту вини входить усвідомлення винним суб'єктом того, що він: а) посягає на життя захисника, представника

Схема 1

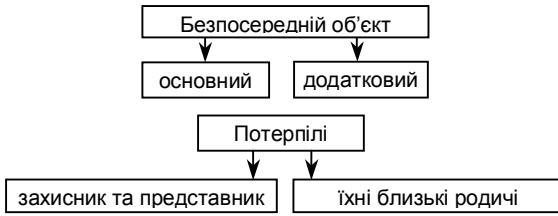

Схема 2

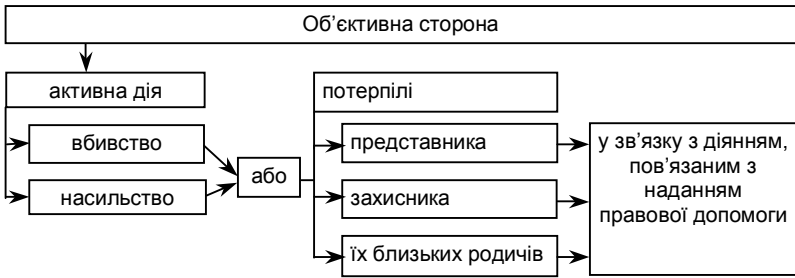

Схема 2

особи чи їхніх близьких родичів; б) вчиняє посягання у зв'язку з їхньою діяльністю з наданням правової допомоги. Основна мета злочину – це протидія законній діяльності потерпілого. Водночас може існувати й мотив помсти за це. Наслідку у вчиненні смерті винний може і не бажати, а лише свідомо припускати.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто осудна особа 14-річного віку.

Представництво в суді без повноважень (ст. 400¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що виникають при наданні правової допомоги на законних підставах при здійсненні правосуддя на різних видах процесу.

Об'єктивна сторона злочину характеризується завідомо неправдивим повідомленням суду про повноваження представляти іншу особу в суді (активна дія), а також умисним невнесенням адвокатом до ордера відомостей щодо обмеження повноважень, встановленого договором про надання правової допомоги (бездіяльність). Як бачимо, закон не встановлює наслідків учинення суб'єктом вказаних діянь, оскільки при представництві в суді без повноважень з погляду ККУ вони є незначними і значення їх стосовно самого суспільно небезпечного діяння дуже мале. Диспозиція ст. 400¹ ККУ є бланкетною, що потребує звернутися до іншого законодавства.

Злочин має формальний склад тому, що злочинні наслідки перебувають ніби за межами складу злочину, а тому він вважається закінченим з моменту вчинення самого діяння.

Отже, під **повноваженнями** необхідно розуміти систему прав і обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, що закріплена за ними законом для виконання ними своїх функцій. Тому, щоб підтвердити повноваження, потрібно подати до суду відповідний документ, який підтверджує право представника здійснювати юридично значущі дії від імені особи, яку від представляє, після цього він набуває відповідного подовжувального статусу. Проте умисне невнесення адвокатом до ордера відомостей щодо обмежень повноважень, встановленого договором про надання юридичної допомоги, відсутні дані про вказані обмеження. Отже, відповідно до Закону України «Про адвокатуру» адвокат повинен внести відомості, але не робить цього. Частина 2 ст. 400¹ ККУ передбачає **кваліфікуючі ознаки**, в саме: повторність або попередня змова групою осіб.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, тому що суб'єкт усвідомлює суспільну небезпеку свого діяння, але бажає надати суду неправдиві відомості щодо обмежень його повноважень, встановлених договором про надання юридичної допомоги. Водночас наголосимо, що ця ознака є обов'язковим елементом суб'єктивної сторони.

Суб'єкт злочину – спеціальний (слідчий, адвокат, прокурор, працівник тощо).

Схема 1

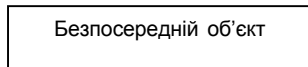

Схема 2

Схема 3

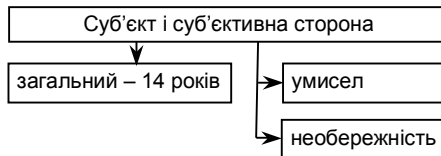
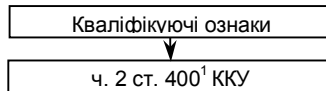

Схема 4

Контрольні запитання

1. Дайте визначення змісту злочинів проти правосуддя.
2. Наведіть класифікацію злочинів проти правосуддя.
3. Дайте характеристику ознак об'єктивної сторони злочинів, які посягають на конституційні принципи діяльності органів досудового слідства.
4. Дайте характеристику ознак суб'єктивної сторони ст. 371–375 ККУ?
5. За якими ознаками погроза або насильство щодо судді відрізняється від суміжних з ними злочинів проти життя та здоров'я особи?
6. Назвіть ознаками об'єктивної і суб'єктивної сторони злочинів, передбачених ст. 377, 378, 379 ККУ?
7. Дайте характеристику об'єктивної сторони злочинів, які посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, власність суддів і народних засідателів.
8. Охарактеризуйте ознаки суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 390 ККУ?
9. Хто може бути потерпілим від злочину, передбаченого ст. 392 ККУ?

10. За якими ознаками відрізняються злочини, передбачені ст. 393 і 394 ККУ?
11. Дайте характеристику об'єктивної і суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 400¹ ККУ.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 56 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 96 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Виконавче проведення в Україні. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 108 с.
5. Сухонос В. В., Білокінь Р. М. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Суми: Університетська книга, 2018. 420 с.
6. Кримінальний кодекс України, Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса і В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім, 2003. 1196 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Київ: Артела, 2014. 284 с.
8. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 52 с.
9. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Коваленка, В. Я. Горбачевського, І. А. Вартилицької та ін. Київ: Алерта, 2015. 576 с.
10. Кузнецов В. В., Сийплікі М. В. Кримінальна відповідальність за притягнення як обвинуваченого завідомо невинуватої особи: монографія. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 284 с.
11. Міщук І. П. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я захисника чи представника особи: монографія. Київ. Кандиба, 2013. 225 с.

Злочини проти встановленого порядку несення військової служби

20.1. Загальна характеристика військових злочинів

Конституція України передбачає, що захист держави, її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності покладаються на Збройні сили України, де громадяни України проходять військову службу відповідно до закону (ст. 65 Конституції). Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави (ст. 17 Конституції). Одразу зауважимо, що від стану законності в цих структурах значною мірою залежить ефективність виконання покладених на них важливих державних завдань. Нормативною базою боротьби з військовими злочинами є чинне кримінальне законодавство, зокрема розділ 9 Особливої частини КК України (ст. 401–435 КК), що знаходяться в органічній єдності з нормальними приписами, встановленими в статтях Загальної частини КК. Диспозиції більшості цих норм є банкетними, оскільки належать до інших законів України. Згідно зі ст. 401 ККУ *військовими злочинами* визнаються злочини проти встановленого законодавством України порядку посягання або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та призовниками під час проходження ними зборів.

Безпосереднім об'єктом зазначених злочинів є суспільні відносини, які сприяють несенню військової служби в Збройних силах України щодо захисту держави.

Родовий об'єкт військових злочинів – встановлений порядок несення або проходження військової служби різними категоріями військових службовців у процесі їх службової та бойової діяльності.

Об'єктивна сторона характеризується суспільно небезпечними діями, що порушують встановлений порядок несення або проходження військової служби. Такі діяння можуть бути вчинені як шляхом дії (ст. 404, 405, 432 ККУ та ін.), так і передбачені ст. 415, 417, 422 КК та ін. і мають змішану форму вини.

Об'єктивна сторона деяких злочинів має свої ознаки, а саме: вчинення діяння в умовах встановленого стану, у бойовій обстановці, і характеризується підвищеною їх суспільною небезпечністю і має кваліфікуючі ознаки.

Військовий стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцях у разі збройної агресії чи загроз нападу, її територіальної цілісності, коли настає необхідність відвернення загрози та забезпечення національної безпеки тощо.

Бойова обстановка — це період перебування військової частини підрозділу, окремих військовослужбовців у безпосередньому зіткненні з противником, підготовка чи введення бою.

Під **полем бою** розуміють частину території армії, повітряного або водного простору на якій відбувається озброєне зіткнення з противником. Район бойових дій військовими в межах від передової до розташування тилових підрозділів фронту. За конструкцією об'єктивної сторони названі злочини поділяються на матеріальні та формальні. Окремі злочини містять як необхідну або кваліфікуючу ознаку вказівку на настання таких наслідків, під якими розуміють зрив виконання бойового завдання, загибель людей, заподіяння тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження цінного воєнного майна, послаблення боєздатності підрозділу та ін.

Суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується як умисною (ст. 402, 404 ККУ та ін.), так і необережною (ст. 412, 415 ККУ та ін.) формою вини. Деякі мають змішану форму вини.

Суб'єктами зазначених злочинів можуть бути військовослужбовці: а) Збройних сил України; б) Служби безпеки України; в) Державної прикордонної служби; г) Національної гвардії України та ін. Початком проходження військової служби України вважається: а) день прибуття до військового комісаріату для відправлення у військову частину — для призовників і офіцерів, призваних із запасу; б) день зарахування до списків особового складу військової частини — для військовозобов'язаних і жінок, які вступають на військову службу за контрактом; в) день призначення на посаду вищого навчального закладу — для громадян, які добровільно вступають на військову службу, до Служби безпеки України. Днем залишення військової служби вва-

жається день з якого військовослужбовця викликають наказом із списків особового складу.

Суб'єктами деяких злочинів можуть бути військовополонені ворожої армії, військовослужбовці України під час перебування в полоні ворога. Підлягають відповідальності за статтями про військові злочини будь-які особи, які є співучасниками (організатор, підбурювач тощо) цих злочинів. Вважають, що система військових злочинів полягає в залежності від безпосереднього об'єкта, який є підставою класифікації цих злочинів і поділу їх на окремі групи військових злочинів, проте ми їх будемо розглядати у порядку, викладеному в Кримінальному кодексі України.

20.2. Види злочинів

Непокора (ст. 402 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що встановлюють порядок підлеглості, статутний порядок у військових, боєготовність і боєздатність військових формувань.

З **об'єктивної сторони** цей злочин характеризується вчиненням відкритої відмови виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу. Начальником є особа, якій постійно або тимчасово підпорядковувалися військовослужбовці. Начальники, яким військовослужбовці підпорядковані за службою, вважаються їх прямими начальниками, а найближчий з них — це безпосередній начальник. Наказ чи розпорядження — це обов'язкові до виконання вимоги командира про вчинення чи невчинення підлеглими певних дій по службі незалежно від того, у якій формі він виданий — письмово, усно тощо. Підлеглий не має права обговорювати наказ командира, який несе персональну відповідальність за його достовірність, а повинен виконати його вимоги. Водночас зазначимо, що відповідальність за ст. 402 ККУ настає лише в разі, якщо в наказі є конкретні вимоги. Якщо ж військовослужбовець не виконає зазначених вимог, що містяться в статутах, інструкціях, то це не може розглядатися як непокора. Відмова виконати наказ, особливо у строю, свідчить про підвищену суспільну небезпеку військовослужбовця.

Склад злочину відсутній у суб'єкта, якщо непокора становить собою невиконання незаконного нападу. Під іншим умисним невиконанням нападу розуміють ситуації, за яких підлеглий відкрито не

заявляє, що він не буде виконувати наказ командира, але насправді умисно його не виконує, хоча й робить вигляд якихось дій щодо його виконання. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту відмови виконати наказ або з моменту навмисного його невиконання незалежно від настання наслідків.

Частини 2, 3, 4 ст. 402 ККУ містять кваліфікуючі ознаки злочинів, а саме: вчинені групою осіб або спричинили тяжкі наслідки (ч. 2); вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3); вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 4), під якою розуміють обстановку наступального, оборонного чи іншого загальновійськового, морського повітряного бою, тобто безпосереднє застосування військової зброї стосовно військового супротивника або військовим супротивником. Обстановка бою, в якому беруть участь військове з'єднання, частина або підрозділи починається і закінчується наказом про вступ (закінчення) у бій або з активного початку або припинення бою. Проте необхідно пам'ятати, що завжди необхідно встановлювати наявність причинного зв'язку між непокорю та настанням тяжких наслідків.

Схема 1

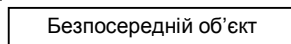

Схема 2

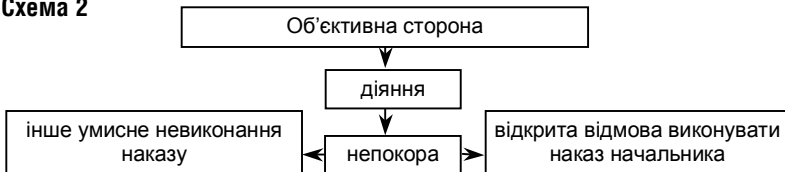

Схема 3

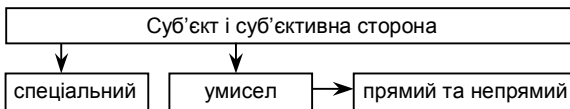
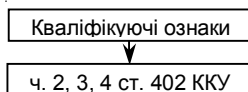

Схема 4

Суб'єктивна сторона характеризується тільки прямим умислом, а інше умисне невиконання наказу може вчинятися як із прямим, так і з непрямым умислом, віднесення до тяжких наслідків – буде з необережною формою вини. Мотиви можуть бути різними, але на кваліфікацію вони не впливають.

Суб'єкт злочину – спеціальний – військовослужбовець, військовозобов'язаний під час проходження зборів, які за своїм службовим становищем або військовим званням є підлеглими начальнику, що віддав наказ.

Невиконання наказу (ст. 403 КК України)

Цей злочин є різновидом злочину, передбаченого ст. 402 ККУ, тому на нього певною мірою поширюється характеристика об'єкта посягання, поняття наказу, суб'єкта злочину (схема 1).

Об'єктивна сторона злочину характеризується невиконанням наказу начальника, вчинене за відсутності ознак, зазначених у ч. 1 ст. 402 ККУ, якщо воно спричинило тяжкі наслідки. Як бачимо, настання тяжких наслідків є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. Також необхідно встановити причинний зв'язок між невиконанням наказу та наслідками, які настали. Якщо тяжкі наслідки не настали, то немає і зазначеного злочину. Дії винного підпадають під застосування ним Дисциплінарного статуту Збройних сил України. Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту спричинення тяжких наслідків. Частина 2, 3 ст. 403 ККУ мають кваліфікуючі ознаки, а саме: вчинення в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 2); вчинення в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Схема 1

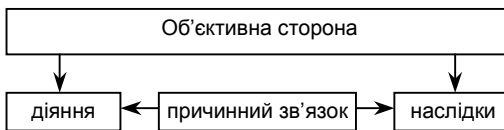

Схема 2

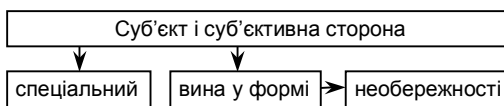
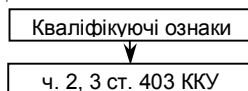

Схема 3

Суб'єктивна сторона характеризується необережною формою вини. При цьому винний не передбачає можливості наказу, хоча повинен був і міг це передбачити, або свідомо не виконує наказ, легковажно розраховує на навколишні обставини, завдяки яким наказ буде виконано.

Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404 КК України)

Обов'язковим **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, які підтримуються установлений порядок підлеглості, що забезпечує встановлену службову діяльність командирів або інших осіб, які виконують обов'язки з військової служби, а додатковим факультативним – життя, здоров'я, тілесна недоторканність потерпілих.

Потерпілими від злочину можуть бути командири, інші особи, які виконують покладені на них обов'язки з військової служби.

Об'єктивна сторона злочину характеризується активними діями, які об'єднали два склади злочину, а саме: опір начальникові, а також іншій особі, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби, або примушування їх до виконання цих обов'язків.

Під **опором** розуміють перешкоджання начальникові або іншій особі виконувати покладені на них обов'язки з військової служби. Опір може вчинюватися тільки під час виконання начальником або іншою особою обов'язків з військової служби.

Для складу примушування необхідна наявність обов'язкових ознак: застосування до потерпілих психічного чи фізичного насильства, висунення до них конкретних протизаконних вимог, спрямованих на примушування або зміну характеру діяльності. Якщо таких вимог не буде, то й склад злочину відсутній.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту фактичного вчинення опору або примушування незалежно від досягнення винним суб'єктом своїх цілей перешкодити військовослужбовцю виконувати покладені на нього обов'язки з військової служби або примушувати їх порушити.

Частини 2, 3, 4, 5 ст. 404 ККУ передбачають кваліфікуючі ознаки, а самі дії: вчинені групою осіб або із застосуванням зброї, або такі, що спричинили тяжкі наслідки (ч. 2); дії, які були вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3); дії були вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 4); якщо ці дії пов'язані з умисним вбивством начальника або іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби (ч. 5).

Схема 1

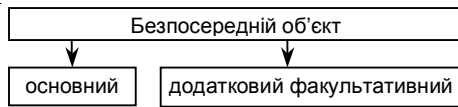

Схема 2

Схема 3

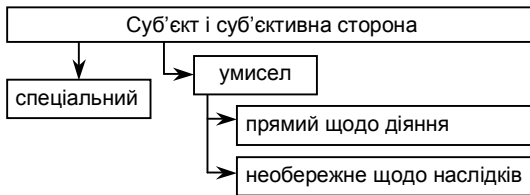
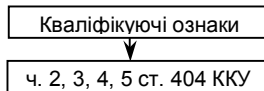

Схема 4

Для складу будь-якого із зазначених злочинів досить хоча б однієї обтяжуючої обставини.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, зокрема смерті начальника або іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби. Щодо настання тяжких наслідків, то вина може бути у формі необережності.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто військовослужбовець.

Погроза або насильство щодо начальника (ст. 405 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які підтримують порядок військової підпорядкованості, що встановлена у Збройних силах України і забезпечує начальнику (командиру) керування підлеглими, а додатковим – життя, здоров'я, особиста недоторканність начальника.

Об'єктивна сторона злочину характеризується такими формами: погрозою вбивством, заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв

начальникові, або знищення чи пошкодження його майна у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби (ч. 1); заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв, вчинення інших насильницьких дій щодо начальника у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби (ч. 2).

Під **погрозою** розуміють такий реальний вплив на начальника, який має на меті залякати його скоєнням вбивства, заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв або знищенням чи пошкодженням його майна і саме з метою домогтися від нього в інтересах погрозуючого відмови від належного виконання обов'язків з військової служби.

Схема 1

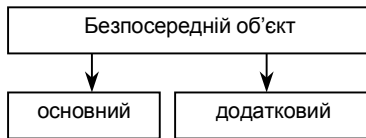

Схема 2

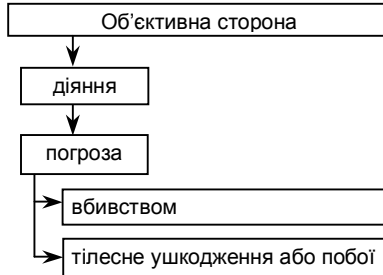
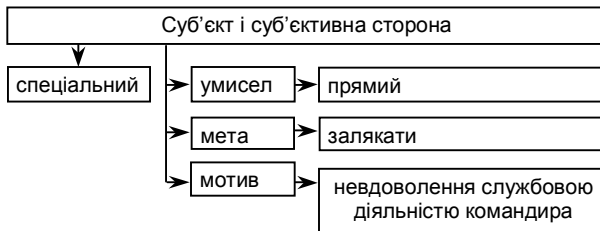
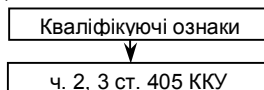

Схема 3

Схема

За відсутності хоча б однієї із зазначених ознак відсутній і склад злочину, передбачений ст. 405 ККУ. Погроза може виявлятися в будь-якій формі: усно, письмово, із застосуванням технічних засобів тощо, головне, щоб вона була реальною. Під *майном* розуміють як рухоме (машина, худоба тощо), так і нерухоме (дача, будинок тощо) майно. Злочин має формальний і матеріальний склад, вважається закінченим з моменту, коли начальник, на адресу якого була висловлена погроза, сприйняв її або йому були заподіяні тілесні ушкодження, побої чи вчинені інші насильницькі дії.

Частини 3 і 4 ст. 405 ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: зазначені дії вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3); вчинені групою осіб, або із застосуванням зброї, або в умовах воєнного стану чи в особливій обстановці (ч. 4).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, що поєднаний з метою залякати начальника і вплинути на службову діяльність начальника.

Суб'єкт злочину спеціальний.

Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на дотримання статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, а додатковим — життя, здоров'я особи.

Потерпілими є військовослужбовці, які не перебувають з винним у відносинах підлеглості.

Об'єктивна сторона характеризується завданням побоїв чи вчиненням іншого насильства, під яким розуміють: заподіяння фізичного чи психічного впливу на потерпілого, який не є побоями і не пов'язаний із заподіянням тілесних ушкоджень; погрозою заподіяння насильства; вилученням у військовослужбовців продуктів харчування чи інших цінностей, його зв'язування чи позбавлення волі тощо.

Злочин має формальний та матеріальний склад і вважається закінченим з моменту завдання побоїв чи іншого насильства (ч. 1), що має характер знущання або глузлення над військовослужбовцем (ч. 2), вчинені групою осіб із застосуванням зброї (ч. 3) — з моменту вчинення будь-якого діяння (формальний склад); заподіяння тілесних

Схема 1

Схема 2

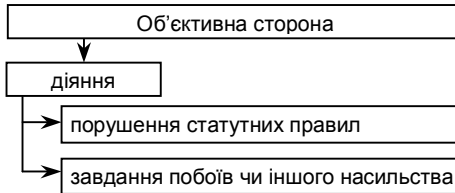

Схема 3

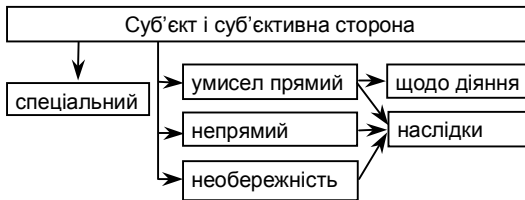
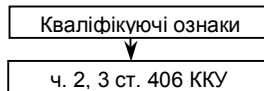

Схема 4

ушкоджень чи спричинення тяжких тілесних ушкоджень (ч. 3) — з моменту настання наслідків (матеріальний склад).

Частина 2, 3 ст. 406 ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: вчинені щодо кількох осіб, або заподіяно легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження, має характер знущання чи глумлення над військовослужбовцем (ч. 2); вчинені групою осіб або із застосуванням зброї, або такі дії спричинили тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, а щодо наслідків, то вони можуть бути у формі прямого та непрямого умислу, а також у формі необережності. Мотиви злочину різні.

Суб'єкт злочину — військовослужбовець, який, наголосимо, не перебуває з потерпілим у відносинах підлеглості.

Самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які підтримують порядок проходження військової служби.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діянням, яке містить два склади злочину: 1) самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби; 2) нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу в разі звільнення з частини, призначення або переведення, неприбуття з відрадження, відпустки або з лікувального закладу понад три доби, але не більше місяця.

Під **самовільним залишенням частини** розуміють залишення військовослужбовцем строкової служби розташування частини або місця служби без дозволу командира (начальника).

Також необхідно зазначити, що своєчасна неявка військовослужбовця до частини з поважних причин не може розглядатися як військовий злочин. До поважних причин належать: хвороба, затримання органами влади, перерва в русі транспорту тощо. Початком злочину вважається фактичне залишення частини або місця служби, а закінченням — день повернення до частини або затримання поза межами частини. Цей злочин є тривалим і вважається закінченим з початку вчинення діяння.

Частини 2, 3, 4, 5 ст. 407 ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: самовільне залишення воєнної частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової служби), непоява його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад 10 діб, але не більше місяця, або менше 10 діб, але більше 3 діб, вчинені повторно протягом року (ч. 2); самовільне залишення воєнної частини або місця служби військовослужбовцем, а також непоява вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад місяць особами зазначеними в ч. 1 і 2 (ч. 3); якщо такі дії вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 4); якщо такі дії вчинені зазначеними особами в умовах воєнного стану або в особливій обстановці.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, а непоява вчасно може бути і з необережності.

Суб'єктом злочину є військовослужбовці строкової служби (ч. 1), за ч. 2 — особи оцінювального складу, військовослужбовці за контрактом, а за ч. 3, 4, 5 — вся категорії військовослужбовців.

Схема 1

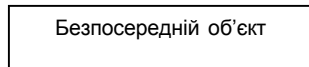

Схема 2

Схема 3

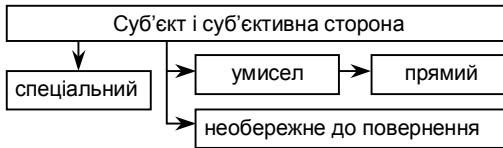
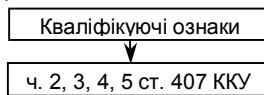

Схема 4

Дезертирство (ст. 408 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які підтримують у Збройних силах України та Військовому морському флоті України порядок проходження військової служби.

Об'єктивна сторона характеризується активною дією, тобто самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також непооява з тією самою метою на службу в разі призначення, переведення, з відрадження, відпустки або з лікувального закладу. Дезертирство є тривалим злочином і починається з моменту самовільного залишення військової частини або місця служби тощо. Для закінчення цього злочину тривалість ухилення значення не має і навіть його явка з повинною на кваліфікацію злочину не впливає. Злочин вважається закінченим з моменту самовільного залишення військової частини або місця служби, а також непоояви на службу без поважної причини.

Частини 2, 3, 4 мають кваліфікуючі ознаки, а саме: дезертирство зі зброєю або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2); якщо вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3); якщо такі дії вчинені зазначеними особами в умовах воєнного стану або в особливій обстановці (ч. 4).

Схема 1

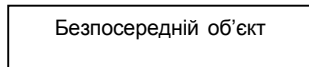

Схема 2

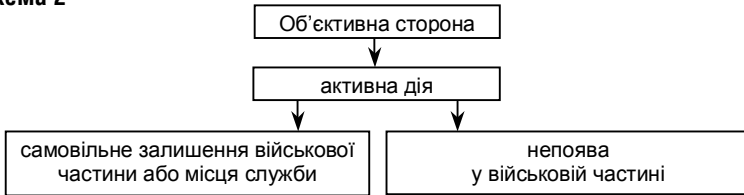
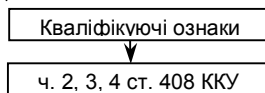

Схема 3

Схема 4

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою — ухилення від військової служби. Мотиви злочину різні (сімейного характеру, боягузтво тощо) і на кваліфікацію не впливають.

Суб'єктом злочину можуть бути лише військовослужбовці строкової служби.

Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на підтримання порядку проходження та несення військової служби.

Об'єктивна сторона характеризується одним із видів ухилення від проходження військової служби шляхом самокалічення або іншим способом: самокалічення або шляхом симуляції хвороби, підроблення документів чи іншого обману від несення обов'язків військової служби.

Під **самокаліченням** розуміють штучне ушкодження якогось органу або травму тіла, порушення функцій якогось органу, викликання будь-якого захворювання тощо. Під **симуляцією хвороби** розуміють те,

що військовослужбовець прикидається хворим на будь-яку хворобу, якої в нього немає. **Підроблення документів** полягає в тому, що військовослужбовець подає начальнику підроблені документи для отримання звільнення від військової служби.

Інший обман як спосіб ухилення полягає в тому, що винний повідомляє командира про події чи обставини для досягнення своєї мети.

Під **відмовою** розуміють відкрите небажання військовослужбовця нести військову службу або виконувати окремі її обов'язки, він фактично припиняє їх виконання. Форма відмови може бути різною – від відкритої заяви про небажання нести службові обов'язки військовослужбовця до обману тощо. Водночас необхідно наголосити, що відмова повинна бути реальною, тобто військовослужбовець фактично не виконує свої обов'язки і відмовляється нести службу. Практичним працівникам потрібно розуміти, що за ст. 409 ККУ особа притягається до кримінальної відповідальності не за самі собою самокалічення, підробку документів тощо, а за безпосереднє ухилення від обов'язків військовослужбовця в той чи інший спосіб.

Схема 1

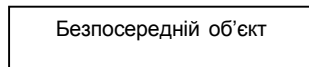

Схема 2

Схема 3

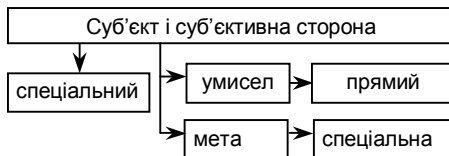
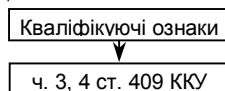

Схема 4

Частині 3, 4 ст. 409 ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: злочин вчинений в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3); в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці (ч. 4).

Злочин вважається закінченим з моменту припинення виконання обов'язків військової служби, фактичного ухилення від виконання цих обов'язків незалежно від того, чи звільнений він від несення військової служби офіційно.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується тільки прямим умислом і спеціальною метою — зовсім або тимчасово ухилитися від обов'язків військової служби. За відсутності такої мети дії винного цього складу злочину не утворюють.

Суб'єкт злочину — спеціальний.

Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини щодо права власності на військове майно.

Предмет злочину — зброя, бойові припаси, вибухові речовини, засоби пристосування (будь-який вид транспорту, пристосований для перевезення особового складу, зброї, військової тканини тощо), військова та спеціальна техніка (що використовується для обороноздатності України) та інше військове майно.

Об'єктивна сторона злочину характеризується активною дією, а саме: викраденням, привласненням, вимаганням військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки, іншого військового майна або заволодіння ними шляхом шахрайства. Якщо винна особа викрала несправну зброю або неякісні бойові припаси, а вважала їх якісними, то їй дії необхідно кваліфікувати як замах на розкрадання відповідних предметів чи речовин. Злочин має матеріальний склад, а якщо дії вчинені шляхом розбою — то усічений склад, і злочин вважається закінченим з моменту заволодіння майном.

Частини 2, 3, 4 ст. 410 мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим

Схема 1

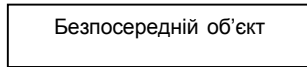

Схема 2

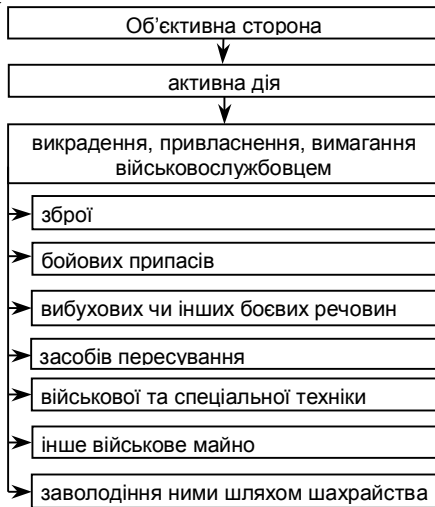

Схема 3

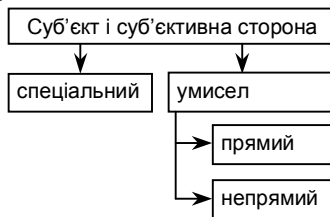
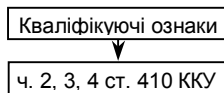

Схема 4

становищем, або повторно, або за попередньою змовою групи осіб, або такі, що заподіяли істотну шкоду (ч. 2); в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3); в умовах воєнного стану, бойовій обстановці, розбій з метою заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими чи іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою, а також вимагання цих

предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у формі прямого чи непрямого умислу. Необхідно врахувати, що в разі загибелі людей або спричинення їм тілесних ушкоджень суб'єктивна сторона винного характеризується тільки необережним ставленням до цих наслідків.

Суб'єкт злочину – спеціальний – військовослужбовці Збройних сил України та інших військових формувань.

Умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на підтримання встановленого порядку зберігання військового майна.

Предмет злочину – військове майно, яке перебуває у віданні та на балансі військової частини тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується умисним знищенням або пошкодженням предметів злочину, зокрема зброї, бойових припасів, засобів пересування тощо.

Під **знищенням** розуміють таку форму впливу на майно, за якої воно повністю стає непридатним для використання за цільовим призначенням і не підлягає відновленню.

Під **втратою цінності майна** фактично розуміють стан непридатності для використання.

Щодо пошкодження, то тут майно набуває стану, за якого втрачає повністю чи частково свої функціональні якості або свою форму. Під **загибеллю людей** розуміють смерть навіть однієї людини. Під іншими тяжкими наслідками розуміють велику матеріальну шкоду бойового або навчального чи господарського завдання чи спричинення тілесних ушкоджень. Ураховуючи матеріальний склад злочину обов'язково необхідно встановити наявність причинного зв'язку між діянням і наслідками. Частини 2, 3, 4 ст. 411 ККУ мають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: шляхом підпалу або інші тяжкі наслідки; в умовах особливого періоду, крім воєнного стану; в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини щодо діяння, а щодо наслідків – необережністю.

Суб'єкт злочину – спеціальний.

Схема 1

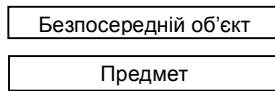

Схема 2

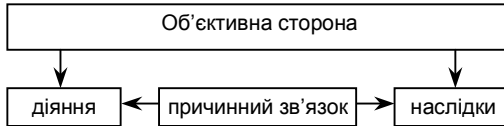
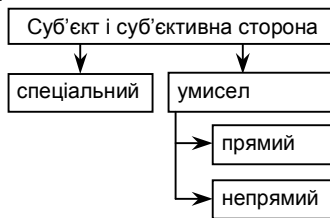

Схема 3

Необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, спрямовані на зберігання військового майна, а додатковим – життя та здоров'я особи.

Об'єктивна сторона злочину характеризується необережним знищенням або пошкодженням зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах. Склад злочину є матеріальним і може бути вчинений як діями, так і бездіяльністю, вважається закінченим після настання наслідків. Під *загибеллю людей* розуміють смерть хоча б однієї людини. *Інші тяжкі наслідки* – це заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній або кільком особам, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом та більше особам, заподіяння значної матеріальної шкоди військовій установі або військово-вослужбовцем.

Кваліфікуючою ознакою злочину є спричинення загибелі людей або інші тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона характеризується необережною формою вини.
Суб'єкт злочину – спеціальний.

Втрата військового майна (ст. 413 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на порядок використання й зберігання військового майна.

Об'єктивна сторона злочину характеризується втратою або зіпсуванням ввірених для службового користування зброї, бойових припасів, засобів пересування, предметів технічного постачання або іншого військового майна внаслідок порушення правил їх зберігання.

Під **зіпсуванням** розуміють приведення предметів обмундирування та спорядження в повну або часткову непридатність, а під **втратою** — вихід цих предметів із володіння військовослужбовцем.

Злочин вважається закінченим з моменту втрати або зіпсування військового майна. **Кваліфікуючою ознакою** злочину є втрата або зіпсування майна в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.

Із **суб'єктивної** сторони цей злочин вчиняється через необережність, а **суб'єктом** цього злочину може бути будь-який військовослужбовець.

Порушення правил поведження із зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що підтримують встановлений порядок поведження із зброєю, боєприпасами, речовинами, які становлять підвищену небезпеку, а додатковим — життя, здоров'я та безпека оточуючих людей.

Предмет злочину — зброя, боєприпаси, вибухові речовини, радіоактивні речовини, а також інші предмети, що знаходяться у військовій частині і мають можливість при порушенні правил поведження з ними уразити тих, хто знаходиться у зоні дії.

Об'єктивна сторона характеризується порушенням правил поведження з предметом злочину, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а також з радіоактивними матеріалами, якщо це заподіяло потерпілому тілесні ушкодження або створило небезпеку для довкілля. Під **порушенням** розуміють будь-яке недотримання або ігнорування правил поведження з предметами, які становлять підвищену небезпеку для оточення й визначаються військовими статутами та іншими нормативними актами. **Небезпека для довкілля** — це небезпека розсіювання токсичних хімічних речовин, здатних знищити фауну на певній території, небезпека радіаційного забруднення. Злочин вважається закінченим з моменту настання наслідків (матеріальний склад) або створення небезпеки для довкілля (формальний склад).

Суб'єктивна сторона характеризується необережною формою вини. **Суб'єкт** злочину – спеціальний.

Частини 2, 3 ст. 414 ККУ передбачають **кваліфікуючі ознаки**, а саме: заподіяння тілесних ушкоджень кільком особам або смерть потерпілого (ч. 2); спричинення загибелі кількох осіб чи тяжкі наслідки.

Порушення правил водіння або експлуатації машин (ст. 415 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які встановлюють порядок водіння або експлуатації бойової, спеціальної чи транспортної машини.

Об'єктивна сторона характеризується порушенням правил водіння або експлуатації бойової, спеціальної чи транспортної машини, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесні ушкодження або загибель потерпілого.

До *бойових машин* належать машини, призначені для ураження повітряних, наземних та морських цілей; *спеціальні* – це самохідні технічні засоби, що використовуються за спеціальним призначенням (бульдозери).

Транспортні машини використовують для перевезення особого складу, озброєння тощо.

Злочин вважається закінченим з моменту настання наслідків в результаті порушення правил (матеріальний склад). **Кваліфікуючою ознакою** цього злочину за ч. 2 ст. 415 ККУ є спричинення загибелі кількох осіб.

Суб'єктивна сторона характеризується необережною формою вини. При цьому винний не передбачає настання суспільно небезпечних наслідків, хоча повинен був і міг їх передбачити, або легко-важно розраховує на їх відвернення.

Суб'єкт злочину – будь-який військовослужбовець, який керує машиною.

Порушення правил польотів або підготовки до них (ст. 416 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на використання порядку проведення польотів та підготовки до них.

Об'єктивна сторона злочину характеризується порушенням правил польотів або підготовки до них, а також порушенням правил

експлуатації літальних апаратів, що спричинило катастрофу або інші тяжкі наслідки. Тут необхідно запам'ятати, що склад цього злочину утворюють тільки порушення тих правил, які безпосередньо пов'язані з безпекою польотів.

Під *катастрофою* розуміють таку подію, що потягнула за собою загибель людей за складу екіпажу, пасажирів тощо.

Під *іншими тяжкими наслідками* розуміють нещасні випадки з людьми, які не належать до складу екіпажу, пасажирів, спричинення тілесних ушкоджень особам, які були на борту літального апарату, тощо.

Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту катастрофи або настання інших тяжких наслідків.

Суб'єктивна сторона характеризується необережною формою вини. Суб'єкт злочину – спеціальний.

Порушення правил кораблеводіння (ст. 417 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що підтримують порядок водіння військових кораблів.

Об'єктивна сторона характеризується порушенням правил кораблеводіння, що спричинило загибель людей, загибель корабля або інші тяжкі наслідки, які перебувають у причинному зв'язку з порушенням правил. Під загибеллю людей слід розуміти смерть хоча б одного члена екіпажу чи іншої особи. До інших тяжких наслідків слід віднести спричинення тілесних ушкоджень особам, які знаходилися на борту, загибель цінного вантажу тощо.

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі необережності. Суб'єкт злочину – командир корабля, штурмани тощо.

Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ст. 418 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на підтримання вартової служби і патрулювання, що організуються відповідно до Статуту гарнізонної та вартової служби Збройних сил України, Корабельного статуту ВМС України.

Об'єктивна сторона характеризується порушенням статутних правил вартової (вахтової) служби чи патрулювання, що спричинило тяжкі наслідки, для запобігання яким призначено цю варту (вахту) чи патрулювання. Вартова служба призначена для охорони

та оборони військових об'єктів, бойових припасів та осіб, яких тримають на гауптвахті, тощо. Вахтова служба — це особливий вид чергування, призначений для керування кораблем та ін. Патрулювання призначається для підтримання в гарнізоні, на вулицях, у громадських місцях порядку серед військовослужбовців.

Злочин передбачений ч. 1 ст. 418 ККУ визнається закінченим, якщо в результаті допущеного порушення правил несення вартової (вахтової) служби і патрулювання настали тяжкі наслідки, для запобігання яким було призначено варту (вахту) або патруль. При цьому між порушенням правил і наслідками необхідно встановити причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона злочину може характеризуватися як умисною виною, так і необережною, а щодо наслідків, то вина необережна.

Суб'єктом злочину є особи, які входять до складу варту: начальник, його помічник, нарядний тощо.

Частини 2, 3 ст. 418 ККУ передбачають кваліфікуючі ознаки, а саме: якщо діяння вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 2); в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Водночас зауважимо, якщо порушення зазначених правил спричинили тяжкі наслідки, поєднані з вчиненням інших злочинів, то дії винного кваліфікують за сукупністю злочинів (розкрадання майна, яке охоронялося патрульним, тощо).

Порушення правил несення прикордонної служби (ст. 419 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що визнають і підтримують порядок несення прикордонної служби. Специфіка цього порядку впливає з характеру охоронюваного об'єкта і тих прав та обов'язків, якими наділяються особи, які виконують прикордонну службу. Охорона державного кордону є виконанням бойового завдання, прикордонним нарядом.

Об'єктивна сторона характеризується порушенням правил несення прикордонної служби особою, яка входить до складу наряду з охорони державного кордону України, якщо це спричинило тяжкі наслідки (вторгнення на територію України озброєної банди тощо). Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту настання тяжких наслідків. Кваліфікуючою ознакою буде в разі, якщо зазначені в диспозиції діяння вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом та необережністю. **Суб'єкт** злочину — спеціальний.

Порушення правил несення бойового чергування (ст. 420 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які підтримують порядок несення бойового чергування.

Об'єктивна сторона злочину характеризується порушенням правил несення бойового чергування (бойової служби), установлених для своєчасного виявлення й відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України, якщо це спричинило тяжкі наслідки.

Порушення може проявлятися як у дії (вживання спиртного), так і в бездіяльності (несвоєчасне вжиття заходів безпеки). Проте з'ясування всіх обставин, які сприяли вчиненню злочину має велике значення як для покарання винного, так і для вжиття заходів щодо попередження подібного. Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту настання тяжких наслідків, зокрема проникнення на територію України відповідних літаків, кораблів, загибель людей, вихід зі строю бойової техніки тощо. Кваліфікуючий склад злочину передбачений в диспозиції ч. 1 ст. 420 ККУ – вчинений в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.

Суб'єктивна сторона характеризується як умислом так і необережністю в основному щодо наслідків.

Суб'єкт злочину – спеціальний. Військовослужбовець порушив покладений на нього спеціальний обов'язок щодо несення бойового чергування.

Порушення статутних правил внутрішньої служби (ст. 421 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на підтримання встановленого порядку несення внутрішньої служби добовим нарядом, який призначається як для підтримання внутрішнього порядку, так і для охорони особового складу та військового майна.

Об'єктивна сторона характеризується порушенням особою, яка входить у добовий наряд, частини структурних правил внутрішньої служби, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, запобігання яким входило до обов'язків зазначеної особи. Під тяжкими наслідками слід розуміти заподіяння шкоди об'єктам, що охороняються добовим нарядом. Диспозиція ст. 421 ККУ є банкетною, тому при вирішенні питання про притягнення військовослужбовця до кримінальної відповідальності необхідно встановити, які саме норми статуту порушені винним.

Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту настання тяжких наслідків. Частини 2, 3 ст. 421 ККУ мають кваліфікуючі ознаки, а саме: в умовах особливого періоду, крім воєнного стану в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Суб'єктивна сторона характеризується як умислом, так і необережністю, щодо наслідків — тільки необережністю.

Суб'єктом злочину є особа, яка входить до складу добового періоду (за винятком варти, вахти, патруля).

Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що сприяють забезпеченню режиму дотримання військової таємниці, яка містить найбільш важливі відомості військового, економічного, політичного й іншого характеру, вони мають важливе державне значення та спеціально охороняються державою.

Предметом злочину є відомості військового характеру, що становлять державну таємницю.

Об'єктивна сторона злочину характеризується розголошенням відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, за відсутності ознак державної зради, а також втрата документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру, які становлять державну таємницю. Під розголошенням відомостей потрібно розуміти те, що особа, яка володіла ними, протиправно вчинила їх розголошення, унаслідок чого вони стали недбанням хоча б однієї сторонньої особи. Під втратою розуміють вихід документів, матеріалів або предметів з-під контролю особи через порушення правил поводження з ними. Кваліфікуючою ознакою цього злочину є діяння, зазначені в ч. 1, 2 ст. 422 ККУ, якщо вони спричинили тяжкі наслідки.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту отримання сторонніми особами можливості ознайомлення з військовими відомостями.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом і необережною формою вини, а втрата документів — тільки необережною формою вини.

Суб'єкт злочину — спеціальний.

Недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на підтримання встановленого порядку здійснення військовими командирами своїх службових обов'язків зі збереження військового правопорядку, а додатковим – особисті права і свободи людини та громадянина.

Об'єктивна сторона злочину характеризується недбалим ставленням військової службової особи до служби, якщо це заподіяло істотну шкоду, тобто військова службова особа не виконує або неналежно виконує свої службові обов'язки.

Під невиконанням обов'язків розуміють невиконання дій, що входять в коло службових обов'язків. А неналежне виконання означає нечітке, формальне або неповне здійснення обов'язків.

Недбале ставлення до військової служби тягне за собою кримінальну відповідальність лише в разі, якщо заподіяно значну шкоду, яка може мати різноманітні конкретні вияви як матеріального, так і нематеріального характеру; в разі настання тяжких наслідків, або якщо зазначені дії вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, або в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці. Під тяжкими наслідками розуміють шкоду, що в 250 разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкою за тієї самої умови вважається шкода, яка в 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єктивна сторона характеризується необережною формою вини.

Суб'єкт злочину спеціальний – начальник як за службовим становищем, так і за військовим званням або інші особи, які виконують його обов'язки.

Бездіяльність військової влади (ст. 426 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини спрямовані на підтримання встановленого порядку здійснення військовими командирами (начальниками) своїх функцій.

З **об'єктивної сторони** цей злочин може бути вчинений тільки шляхом бездіяльності, яка полягає в невиконанні службовою особою дій, які вона могла й повинна була виконати відповідно до покладених на неї законами, військовими статутами, іншими нормативними актами обов'язків. Також бездіяльність може виявлятися і порушенням закону, військового обов'язку, військового порядку

іншими особами, якщо відвернення таких дій охоплювало коло обов'язків службової особи.

Диспозиція ч. 1 ст. 426 ККУ передбачає відповідальність за три самостійні види бездіяльності військової влади: 1) умисне неприпинення злочину, що вчиняється підлеглими; 2) ненадання військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення; 3) інше умисне невиконання військовою особою службових дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна виконати, якщо це заподіяло істотну шкоду.

Два перші види бездіяльності військової влади вважаються закінченими з моменту невиконання військовою службовою особою обов'язків щодо припинення злочину. Цей склад злочину має формальний склад, а третій – матеріальний склад. Злочин вважається закінченим з моменту настання наслідків – істотної шкоди, тобто завдання матеріальних збитків, які в 250 і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками за тієї самої умови вважається шкода, яка у 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Частини 2, 3, 4, ст. 425 ККУ мають кваліфікуючі ознаки, а саме: якщо вони спричинили тяжкі наслідки (ч. 2); вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3); вчинені в умовах воєнного стану або в особливій обстановці (ч. 2).

Суб'єктивна сторона характеризується умислом до бездіяльності, а щодо настання істотної шкоди, тяжких наслідків – умислом або необережністю. **Суб'єкт** злочину – спеціальний.

Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на підтримання порядку здійснення військовими командирами своїх функцій.

Об'єктивна сторона характеризується перевищенням військовою службовою особою влади чи службових повноважень, які явно виходять за межі надання цій особі прав чи повноважень, крім передбачених частиною другою цієї статті, якщо ці дії заподіяли істотну шкоду, що полягає в нанесенні матеріальних збитків, які у 250 і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів

громадян, а також застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого або перевищення дисциплінарної влади, якщо ці дії заподіяли істотну шкоду до зазначених вище, а також застосування насильства щодо підлеглого. Останнє може бути як психічним, так і фізичним.

Під перевищенням влади чи службових повноважень розуміють умисне вчинення військовою службовою особою дій, які явно виходять за межі прав і повноважень, наданих їй законом, військовими статутами тощо. Перевищення влади чи службових повноважень може полягати: 1) у вчиненні дій, які входять до компетенції начальника; 2) дії можуть визнати правомірними тільки за наявності певних умов; 3) у вчинення дій, які виходять поза межі дозволеного, тощо.

Під дисциплінарною владою розуміють права та обов'язки командирів різного ступеня щодо заохочення й стягнення з метою виховання тощо.

Фізичне насильство може полягати у завданні ударів, незаконному позбавленні свободи, спричиненні побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень.

Психічне насильство виявляється в погрозі заподіяння фізичної шкоди підлеглому або його близьким. Питання про те, що необхідно розуміти під тяжкими наслідкам, вирішується в кожному конкретному випадку на підставі всіх матеріалів справи з урахуванням спричиненої злочином шкоди. Проте якщо шкода матиме матеріальний характер, то тяжкими наслідки будуть у разі, якщо шкода у 500 і більше разів перевищуватиме неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Під зброєю розуміють предмети, призначені для ураження цілі, тобто вогнепальну і холодну зброю. Водночас зазначимо, що обов'язковою умовою кваліфікації за ч. 3 ст. 426¹ ККУ є незаконність застосування зброї. Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди .

Частини 2, 3, 4, 5 ст. 426¹ ККУ мають кваліфікуючі ознаки, а саме: заподіяння істотної шкоди, а також застосування насильства (ч. 2); застосування зброї (ч. 3); спричинення тяжких наслідки в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 4); вчинення в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 5).

Суб'єктивна сторона характеризується як умисною, так і змішаною формою вини.

Суб'єкт злочину – спеціальний.

Здача або залишення ворогові засобів ведення війни (ст. 427 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що встановлюють порядок виконання начальником свого військового обов'язку в умовах бойової обстановки.

Предмет злочину – військові сили, укріплення, бойова техніка та інші засоби ведення війни.

Об'єктивна сторона характеризується здачею ворогові начальником ввірених йому військових сил, а також не зумовлене бойовою обстановкою залишення ворогові укріплень, бойової та спеціальної техніки чи інших засобів ведення війни, якщо зазначені дії вчинені не з метою сприяння ворогові.

Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту фактичного заволодіння ворогом військовими силами, укріпленнями тощо.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом або необережністю.

Суб'єкт злочину – спеціальний (тільки командир, який має підлеглих).

Залишення гинучого військового корабля (ст. 428 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини спрямовані на підтримання порядку виконання військового обов'язку командиром військового корабля і членами його екіпажу, який забезпечує живучість корабля.

Об'єктивна сторона характеризується залишенням гинучого військового корабля командиром, який не виконав до кінця своїх службових обов'язків, а також особою зі складу команди корабля без належного на те розпорядження командира.

Під залишенням корабля розуміють сходження з нього не берег, інше судно, катер або човен тощо. Водночас необхідно пам'ятати, що в діях командира корабля склад злочину буде тільки за умови, що він залишить борт корабля вважаючи, що останній загине, але сам виконав не всі свої обов'язки, передбачені для виконання в тих умовах.

Щодо осіб зі складу команди військового корабля, то в їхніх діях буде склад злочину тільки в разі, якщо вони не виконали покладених на них у таких випадках функцій і без дозволу командира корабля покидають останній.

Злочин матиме кваліфікуючі ознаки, якщо зазначені в диспозиції дії вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 2), в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці (ч. 3).

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту протиправного залишення винними особами військового корабля.

Із **суб'єктивної сторони** злочин для капітана характеризується як умисною формою вини, так і необережністю, а для членів команди – тільки умисною формою вини.

Суб'єкт злочину спеціальний, тобто командир і будь-яка особа зі складу гинучого корабля.

Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю (ст. 429 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на підтримку порядку поведження військовослужбовців під час бою.

Об'єктивна сторона злочину характеризується самовільним залишенням поля бою під час бою або відмова під час бою діяти зброєю. Під самовільним залишенням поля бою розуміють залишення військовослужбовцем без дозволу командира бойової позиції, яку займає підрозділ. Під відмовою під час бою діяти зброєю розуміють відкриття заяву військовослужбовця про небажання діяти зброєю, хоча сам поле бою не залишає.

Злочин вважається закінченим з моменту відмови діяти зброєю або з фактичного припинення діяти зброєю.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом. Мотиви можуть бути різними – боягузтво, релігійні тощо.

Суб'єкт злочину – будь-який військовослужбовець.

Добровільна здача в полон (ст. 430 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини спрямовані на підтримку встановленого порядку несення військової служби під час бойових дій, який визначає добровільну здачу в полон.

Об'єктивна сторона злочину має кілька ознак. Головною з них є здача в полон, вона може бути виявлена як у формі дії, так і в формі бездіяльності. Під здачею в полон розуміють добровільний перехід військовослужбовцем на бік ворога.

Злочин вважається закінченим з моменту здійснення переходу військовослужбовцем під владу противника. Проте необхідно пам'ятати, що здача в полон утворює склад злочину лише в разі, якщо дія вчинена добровільно за своїм бажанням, хоча мала можливість чинити опір ворогові. За відсутності такої можливості добровільності склад злочину виключається. Злочин вважається закінченим з моменту переходу військовослужбовця на бік ворога.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, поєднаним зі спеціальним мотивом — боягузтво, малодушність, релігійні чи моральні переконання.

Суб'єкт злочину спеціальний.

Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні (ст. 431 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, які підтримують порядок виконання військовослужбовцем свого обов'язку в полоні, а додатковим — здоров'я, честь та гідність.

Об'єктивна сторона злочину характеризується добровільною участю військовослужбовця, який перебуває в полоні, у роботах, що мають військове значення, або в інших заходах, які завідомо можуть заподіяти шкоду Україні або союзним з нею державам, за відсутності ознак державної зради (ч. 1); вчинені військовослужбовцем, який перебуває на становищі старшого, насильством над іншими військовослужбовцями або жорстоким поведженням з ними (ч. 2); вчинення військовослужбовцем, який перебуває в полоні, дій, спрямованих на шкоду іншим військовополоненим, з корисливих мотивів або з метою забезпечення поблажливого до себе ставлення з боку ворога. Під роботами, що мають військове значення, розуміють будь-які роботи, спрямовані на будівництво військових об'єктів, військової техніки, боеприпасів для ворога тощо. Під іншими заходами розуміють організовані ворогом заходи, що сприяють посиленню сил ворога чи послабленню України. Для складу злочину необхідно, щоб участь у заходах була добровільна.

Під насильством розуміють будь-який психічний чи фізичний вплив на військовослужбовця, а також жорстоке поведження, що виявляється у вчиненні дій, спрямованих на приниження гідності військовослужбовця, що спричиняють їм страждання та муки. Дії, спрямовані на шкоду іншим військовослужбовцям, можуть виявля-

тися у відбиранні у них води, їжі, примушуванні до робіт, які повинні виконувати інші, тощо. Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення зазначених вище дій.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. **Суб'єкт** злочину – військовослужбовець, який перебуває в полоні або на становищі старшого.

Для кваліфікації діяння за ч. 2, 3 ст. 431 ККУ потрібна наявність у винного корисливості або бажання забезпечити поблажливе ставлення до себе з боку ворога.

Мародерство (ст. 432 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини спрямовані на підтримання військового порядку, несення військової служби під час ведення бойових дій, а додатковим – право власності при викраденні речей.

Предмет злочину – це особисті речі вбитого чи пораненого та обмундирування.

Об'єктивна сторона характеризується діянням, яке виявляється у викраденні на полі бою речей, що знаходяться на вбитих чи поранених. Заволодіння речами може бути таємним і відкритим, із застосуванням жалю чи без нього. Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту, коли винний отримав можливість розпоряджатися вилученою річчю.

Суб'єктивна сторона має прями́й умисел.

Суб'єкт злочину – військовослужбовець.

Насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України)

Основним **об'єктом** цього злочину є суспільні відносини спрямовані на підтримання порядку додержання законів та звичаїв ведення війни, а додатковим – здоров'я, честь, гідність, право власності особи.

Об'єктивна сторона характеризується насильством, протизаконним знищенням майна, а також протизаконним відбиранням майна під приводом воєнної необхідності, вчиненні щодо населення в роботі воєнний дій. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є місце вчинення, тобто район, де певні угруповання військ ведуть бойові дії, у зв'язку з чим на цій території цивільні органи

державної влади не діють, а повнота влади належить військовому командуванню. Під насильством розуміють різноманітні форми посягання на життя і здоров'я населення, їхню честь та гідність (вбивство, тілесні ушкодження, зґвалтування тощо). Посягання повинне здійснюватися тільки на приватне майно населення, а не на державне. Протизаконне відбирання майна під приводом воєнної необхідності – це посягання на майнові права населення, коли майно відкрито відбирається в потерпілого всупереч його волі, нібито для використання у зв'язку з воєнною необхідністю, проте завідомо для винного його дія протизаконна і не викликається воєнною необхідністю та суперечить нормам міжнародного права. При цьому немає значення, на чю користь відбирається майно. Кваліфікуючою ознакою цього злочину, передбаченого ч. 2 ст. 433 ККУ, є розбій, вчинений щодо населення і обов'язково в районі воєнних дій.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення злочинного діяння у формі насильства (формальний склад); знищення майна та отримання можливості розпоряджатися майном після відбирання (матеріальний склад).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Суб'єкт злочину – спеціальний.

Погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України)

Основним **безпосереднім об'єктом** є суспільні відносини, спрямовані на порядок дотримання звичаїв та правил війни, а додатковим – життя та здоров'я особи.

Об'єктивна сторона злочину характеризується суспільно небезпечними діянням у формі поганого поводження з військовополоненими, яке мало місце неодноразово, або пов'язане з особливою жорстокістю, або спрямоване щодо хворих і поранених, на яких покладено їх лікування і піклування про них, за відсутності більш тяжкого злочину. Військовополонені – це особи, які входять до складу збройних сил сторін, що перебувають у конфлікті, та які потрапляють під владу противника.

Під поганим поводженням з військовополоненими розміють дії військовослужбовця, якими спричиняється шкода їх здоров'ю, а також неодноразово порушуються їх права і честь, або ці дії супроводжуються особливою жорстокістю, або були спричинені щодо поранених чи хворих. Щодо недбалого виконання обов'язків стосовно

останніх, то це, наприклад, несвоєчасне і не в повному обсязі надання ліків, перев'язок тощо.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини щодо поганого поводження з військовополоненими, а щодо хворих і поранених – необережною формою вини.

Суб'єкт злочину – спеціальний (військовослужбовці).

Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала для зловживання нею (ст. 435 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо порядку додержання законів та звичаїв ведення війни.

Об'єктивна сторона злочину характеризується носінням у районі воєнних дій символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала особами, які не мають на те права, а також зловживанням в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, прапорами чи знаками зазначених організацій або пофарбуванням, присвоєним санітарно-транспортним засобам (ч. 1), а також носінням у районі воєнних дій символіки цих організацій особами, які не мають на те права, а також зловживання в умовах воєнного стану прапорами чи знаками Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала або пофарбуванням, присвоєним санітарно-транспортним засобам.

Злочин має формальний склад і вважається закінченим з моменту вчинення злочинного діяння, передбаченого ч. 1, 2 ст. 435 ККУ.

Суб'єктивна сторона характеризується прямими умислом: особи усвідомлюють, що вчиняють протиправне діяння і бажають цього. **Суб'єкт** злочину – спеціальний (військовослужбовець).

Контрольні запитання

1. Поняття та ознаки військового злочину.
2. Що становить собою безпосередній об'єкт військового злочину і чим він відрізняється від родового?
3. Чи може цивільна особа бути суб'єктом військового злочину, якщо ні, то чому?
4. Назвіть ознаки суб'єкта військового злочину.
5. Дайте загальну характеристику злочинів проти порядку підлеглості та військової гідності.

6. Проблема кваліфікації злочинів, якщо одним із суб'єктів, крім цивільних, є військовий.
7. Чим відрізняється самовільне відлучення з воєнної частини від дезертирства?
8. Дайте характеристику злочинів проти порядку зберігання та використання військового майна. Чим вони відрізняються від злочинів проти власності.
9. Розкрийте поняття системи і надайте загальну характеристику військових службових злочинів.
10. Чим відрізняється державна таємниця від військової?
11. Дайте характеристику військових службових злочинів.
12. Назвіть ознаки суб'єктивної сторони мародерства й охарактеризуйте його суб'єкт.
13. Назвіть ознаки суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 435 КК України.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 56 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 96 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В. В. Сташиса і В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
5. Сухонос В. В., Білокінь Р. М. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Суми: Університетська книга, 2018. 420 с.
6. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса і В. Я. Тація. Київ: Видавничий дім, 2003. 1196 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Київ: Артела, 2014. 284 с.
8. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частина: навчальний посібник / за ред. Є. Л. Стрельцова. Харків: Одиссея, 2013. 264 с.
9. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Коваленка, В. Я. Горбачевського, І. А. Вартилицької та ін. Київ: Алерта 2015. 576 с.
10. Наджико М. І. Кримінальна відповідальність за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями. *Право військової сфери*. 2005. № 9.
11. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): навчальний посібник / за ред. М. І. Панова. Харків: Право, 2011. 181 с.
12. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол.). Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.

Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

21.1. Загальна характеристика злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

Кримінальний кодекс України закріпив злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку як окремий розділ. У ньому вперше більшість статей містить кримінальну відповідальність за протиправні діяння з найвищим ступенем суспільної небезпечності. Зазначена група злочинів загрожує безпеці всього людства і посягає на найважливіші цивілізаційні цінності, оскільки саме такі злочини підривають засадничі основи всього міжнародного порядку та здатні нести загрозу існуванню людства як такого.

Специфікою цієї групи злочинів є їх міжнародно-правовий характер. Проте їх необхідно відрізнити від конвенційних злочинів, які також мають міжнародний характер, адже посягають на суспільні відносини з міжнародного співробітництва держав у різних галузях суспільного життя (торгівля людьми, угон повітряного судна тощо).

Значним поштовхом у процесі їхньої еволюції стали події та наслідки Другої світової війни, під впливом яких утвердився принцип персональної відповідальності фізичних осіб, що набув відображення в практиці міжнародних судових органів – Нюрнберзького (1945) та Токійського (1946) військових трибуналів, а також міжнародних кримінальних трибуналів по Югославії (1993) та Руанді (1994). Сучасна концепція міжнародного злочину набула свого відображення в Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1998 р. Саме він найбільш повно формулює систему таких злочинів та покладає на державу обов'язок регламентувати на її рівні відповідальність за їх вчинення. Можна сказати, що саме з прийняттям зазначеного статуту з'явився міжнародний стандарт системи відповідних складів злочину.

Систему злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку умовно можна поділити на три групи:

- 1) злочини проти миру (ст. 436, 436¹, 437, 438 та 447 КК України);
- 2) злочини проти безпеки людства (ст. 439, 440, 441 та 442 КК України);
- 3) злочини проти міжнародного правопорядку (ст. 443, 444, 445 і 446 КК України). Проте ми будемо розглядати їх у порядку, передбаченому КК України.

Родовим об'єктом усіх цих злочинів є суспільні відносини, що складаються в результаті дотримання норм міжнародного права і визначають базові засади існування держав і народів, а також основні принципи забезпечення міжнародного миру, безпеки та правопорядку, що, зрештою, охороняють умови існуванню людства. До зазначених принципів нині належать: мирне вирішення спорів, незастосування сили, недоторканність кордонів, територіальна цілісність, самовизначення народів і невтручання у внутрішні справи інших країн, поважання прав людини і виконання міжнародних зобов'язань.

За **об'єктивною стороною** всі ці злочини мають формальний характер і виражаються в активній поведінці суб'єкта злочину (дії). За **суб'єктивною стороною** всі ці злочини є умисними. **Суб'єктом** завжди є фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

21.2. Види злочинів

Пропаганда війни (ст. 436 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані за забезпечення миру між державами та народами.

Зазначений злочин має свій **предмет** – матеріали із закликами до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту. Подібними матеріалами визнається друківана та рукописна продукція, аудіо- та відеокасети, дискети, лазерні диски, «флешки» та інші матеріальні носії інформації.

Об'єктивна сторона виражається у таких формах:

- 1) **публічні** заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, тобто заклики, які повідомляються багатьом особам у їх присутності або із застосуванням технічних засобів масового інформування. Прикладом такого публічного заклику може бути виступ по радіо чи телебаченню;

- 2) **виготовлення** матеріалів із закликами до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту. При цьому поняття «виготовлення» охоплює первинне створення матеріалів, внесення змін до них, а також розмноження для розповсюдження. Прикладом подібного «виготовлення» є друк та копіювання листівок або газет відповідного змісту;
- 3) **розповсюдження** матеріалів із закликами до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, тобто будь-яке їх відчуження іншим особам або розміщення для самостійного ознайомлення з ними. Прикладом таких дій може бути розклеювання листівок і плакатів або розміщення їх в Інтернеті.

Як і будь-який інший злочин проти миру, **суб'єктивна сторона** «пропаганди війни» характеризується прямим умислом.

Суб'єктом цього злочину є будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436¹ КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані на консолідацію та розвиток української нації, її історичну свідомість.

Предмет злочину — відповідна символіка.

Зокрема, символіка комуністичного тоталітарного режиму передбачає:

- 1) будь-яке зображення державних прапорів, гербів та інших символів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік у складі СРСР, держав так званої «народної демократії»: Народної Республіки Албанії (Соціалістичної Народної Республіки Албанії), Народної Республіки Болгарії, Німецької Демократичної Республіки, Народної Республіки Румунії (Соціалістичної Республіки Румунії), Угорської Народної Республіки, Чехословацької Соціалістичної Республіки, Федеративної Народної Республіки Югославії (Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії) та соціалістичних республік, що входили до її складу, крім тих, що є чинними (діючими) прапорами або гербами країн світу;
- 2) гімни СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік чи їх фрагменти;

- 3) прапори, символи, зображення або інша атрибутика, в яких відтворюється поєднання серпа та молота, серпа, молота та п'ятикутної зірки, плуга (рала), молота та п'ятикутної зірки;
- 4) символіку комуністичної партії або її елементи;
- 5) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), особам, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республіках, органах влади та управління областей, містах республіканського підпорядкування, працівникам радянських органів державної безпеки всіх рівнів;
- 6) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені подіям, пов'язаним з діяльністю комуністичної партії, із встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у XX столітті (крім пам'ятників та пам'ятних знаків, пов'язаних з опором і вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури);
- 7) зображення гасел комуністичної партії, цитат осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), осіб, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, органах влади та управління областей, міст республіканського підпорядкування (крім цитат, пов'язаних з розвитком української науки та культури), працівників радянських органів державної безпеки всіх рівнів;
- 8) назви областей, районів, населених пунктів, районів у містах, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топоніміки населених пунктів, підприємств, установ, організацій, у яких використані імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республіках, працювали в радянських органах державної безпеки, а також назви СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік та похідні від них, назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії (включаючи партійні з'їзди), річницями Жовтневого перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 року, встановленням радянської влади на території України або в окремих

адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у XX столітті (крім назв, пов'язаних з опором та вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури);

9) найменування комуністичної партії.

Символікою націонал-соціалістичного (нацистського) режиму визнається:

- 1) символіка Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП);
- 2) державний прапор нацистської Німеччини 1939–1945 років;
- 3) державний герб нацистської Німеччини 1939–1945 років;
- 4) найменування Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП);
- 5) зображення, написи, присвячені подіям, пов'язаним з діяльністю Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП);
- 6) зображення гасел Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП), цитат осіб, які обіймали керівні посади в Націонал-соціалістичній робітничій партії Німеччини (НСДАП), вищих органах влади та управління нацистської Німеччини та на окупованих нею територіях у 1935–1945 роках.

Сувенірною продукцією визнаються об'єкти матеріального світу, які відображають, закріплюють чи містять на собі зображення, написи, пісні та інші об'єкти, віднесені до зазначеної вище символіки та призначені для реалізації особам на згадку про перебування певній країні (населеному пункті), відвідування якогось певного місця тощо.

Водночас окремі символи комуністичного та нацистського режимів не визнаються предметом злочину, передбаченого ст. 436¹. Це — символи, які зображені:

- 1) на документах державних органів та органів місцевого самоврядування (місцевих органів державної влади і управління), прийнятих чи виданих до 1991 року;
- 2) на документах, виданих закладами освіти та науки, підприємствами, установами, організаціями до 1991 року;
- 3) в експозиціях музеїв, тематичних виставках, Музейному фонді України, а також бібліотечних фондах на різних носіях інформації;
- 4) у творах мистецтва, створених до набрання чинності Законом «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного

- (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки»;
- 5) у процесі наукової діяльності, зокрема під час наукових досліджень та поширення їх результатів у не заборонений законодавством України спосіб;
 - 6) на оригіналах бойових знамен;
 - 7) на державних нагородах, ювілейних медалях та інших відзнаках, якими нагороджувались особи до 1991 року та протягом 1991—2015 років у зв'язку з річницями подій періоду Другої світової війни, а також на документах, що посвідчують нагородження ними;
 - 8) на намогильних спорудах, розташованих на території місць поховань, місць почесних поховань;
 - 9) під час викладення або реконструкції (зокрема історичної) історичних подій;
 - 10) у приватних колекціях та приватних архівних зібраннях;
 - 11) як об'єкти антикварної торгівлі.

Крім того, зазначені символи не є предметом злочину, якщо вони використовуються:

- 1) у посібниках, підручниках та інших матеріалах наукового, освітнього і навчального характеру, які використовуються в навчальному, навчально-виховному і освітньому процесі;
- 2) у творах мистецтва, створених після набрання чинності Закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки».

Об'єктивна сторона злочину втілюється в таких альтернативних діях:

- 1) *виготовлення символіки* — створення об'єктів матеріального світу (наприклад, написів, пісень, прапорів, плакатів, листівок тощо), які її відображають, закріплюють чи містять на собі її зображення, а також нанесення такої символіки на вже створені матеріальні об'єкти (наприклад, будинки, транспортні засоби, одяг тощо);
- 2) *поширення символіки* — дарування, продаж, обмін тощо об'єктів матеріального світу, які містять відповідну символіку;
- 3) *публічне використання символіки* — відкрите (у присутності невинного, але значного кола осіб) використання об'єктів матеріального світу, які відображають, закріплюють чи містять на собі зображення, написи, пісні та інші об'єкти, віднесені до відповідної символіки (наприклад, носіння чи демонстрація прапора, свастики чи іншої забороненої атрибутики);

4) публічне виконання гімнів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних і автономних радянських республік або їх фрагментів на всій території України — звукове відтворення людиною (власним голосом або за допомогою магнітофону, іншої аудіоапаратури) всього або частини одного з текстів, що були офіційними гімнами СРСР, УРСР (УСРР) чи інших союзних або автономних радянських республік.

Як і будь-який інший злочин проти миру, *суб'єктивна сторона* цього злочину характеризується прямим умислом.

Суб'єктом цього злочину є будь-яка фізична деліктоздатна особа, яка досягла 16 років.

Кваліфікуючі ознаки цього закону передбачають:

- 1) вчинення злочину представником влади;
- 2) вчинення злочину повторно;
- 3) вчинення злочину організованою групою;
- 4) вчинення злочину з використанням засобів масової інформації.

Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України)

Основним *безпосереднім об'єктом* злочину, передбаченого ст. 437 КК України є суспільні відносини, спрямовані на забезпечення миру на Землі.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діями у таких формах:

1. *Планування* агресивної війни чи воєнного конфлікту, що означає розроблення стратегії та/або тактики підготовки, розв'язування або ведення агресивної війни чи воєнного конфлікту. Класичним прикладом планування агресивної війни був нацистський план «Барбаросса», який складався з трьох частин. У першій частині викладалися загальні цілі плану, у другій — вказувались союзники Німеччини у війні проти Радянського Союзу, третя частина була присвячена проведенню військових операцій на суші, в повітрі і на морі¹.

2. *Підготовка* агресивної війни чи воєнного конфлікту може полягати в нарощуванні збройних сил, їх навчанні, передислокації; накопиченні засобів зброї, боєприпасів, горючих матеріалів; проведенні розвідувальних заходів, ідеологічній підготовці населення та в іншому створенні умов розв'язування та ведення воєнних дій. Зокрема, загальновідомим є той факт, що напередодні нападу на СРСР

¹ Нюрнберзький процес: збірник матеріалів: в 8 т. Москва: Юридическая литература, 1987—1999. Т. 1: У истоков фашизма / [отв. ред. А. М. Рекунов], 1987. С. 591.

командування диверсійного полку «Бранденбург-800» запасалося предметами обмундирування та озброєння Червоної Армії й організувало окремі загони з німців, які знали російську мову¹.

3. *Розв'язування* розуміється як дії, що безпосередньо спрямовані на реалізацію плану про початок агресивної війни чи воєнного конфлікту, які виражаються у створенні або інсценуванні конфліктної ситуації або конкретного приводу, провокації противника на початок дій з використанням зброї тощо. Зокрема, прикладом розв'язування війни було інсценування військами СС нападу «поляків» на німецьку радіостанцію в прикордонному містечку Глейвіц 31 серпня 1939 р., яка стала формальним приводом для нападу нацистської Німеччини на Польщу², що обернулося початком Другої світової війни.

4. *Участь у змові* означає діяльність стійкого об'єднання кількох осіб, які мають спільну мету – планування, підготовку або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту. Зокрема, нацистських злочинців, поміж іншим, визнали винуватими за «участь у створенні та здійсненні спільного плану або в змові»³.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел. Мотив і мета можуть бути різними.

Мірою покарання є позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років.

Кваліфікуючою ознакою є ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій – управлінські дії з реалізації агресивних планів, зокрема керівництво збройними силами або проведення військових операцій.

Здебільшого *суб'єктом* злочину можуть бути службові особи, уповноважені вирішувати питання воєнного планування і управління, як-от: глава держави, Верховний головнокомандувач збройними силами, міністр оборони, начальник Генерального штабу збройних сил. Водночас у змові та у веденні війни може брати участь будь-яка фізична деліктоздатна особа, яка є осудною та досягла 16 років (терорист, найманець тощо).

¹Нюрнберзький процес: збірник матеріалів: в 8 т. Москва: Юридическая литература, 1987–1999. Т. 3: Преступления против мира / [отв. ред. А. Я. Сухарев], 1989. С. 427.

²История Германии: учебное пособие: в 3 т. / [под общ. ред. Б. Бонвеча и Ю. В. Галактионова]. Москва: КДУ, 2008–2008. Т. 2: От создания Германской империи до начала XXI века / [Бетмакаев А. М., Бяликова Т. А., Галактионов Ю. В. и др.]; отв. ред. Ю. В. Галактионов, 2008. С. 272.

³Нюрнберзький процес: збірник матеріалів: в 8 т. – Москва: Юридическая литература, 1987–1999. Т. 8: Заключительная стадия работы Международного военного трибунала / [отв. ред. Н. С. Лебедева], 1999. С. 564.

Порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України)

Безпосереднім об'єктом злочину є встановлені вітчизняним законодавством та нормами міжнародного права правила ведення війни.

Потерпілими при вчиненні цього злочину можуть бути:

- 1) *поранені*;
- 2) *військовополонені* – комбатант, який потрапив до влади супротивника;
- 3) *цивільні особи* – особи, які не входять до складу збройних сил та інших військових формувань і не беруть участі у воєнних діях. Цивільні особи складають *цивільне населення*.

Предметом злочину є рухоме та нерухоме майно цивільного призначення (житлові будинки, музеї, бібліотеки, школи тощо).

Об'єктивна сторона злочину полягає в таких діях, як:

- 1) жорстоке поводження з військовополоненим або з цивільним населенням – вчинення щодо потерпілих унаслідок порушення правил ведення війни діянь, пов'язаних з насильством (тортури, тілесні покарання, згвалтування, оборнення у рабство тощо);
- 2) вигнання цивільного населення для примусових робіт – примусове переміщення як окремих цивільних осіб, так і групи, та насильницьке примушування їх здійснювати роботи, як правило, оборонного характеру, усупереч їхньому бажанню та інтересам їхньої власної країни;
- 3) розграбування національних цінностей на окупованій території – захоплення стороною-окупантом національних цінностей та оборнення їх на свою користь. Подібна дія зазвичай супроводжується вивезенням цінностей поза межі окупованої території;
- 4) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, використання у збройному конфлікті матеріальних носіїв із вражаючими властивостями, що здатні заподіяти зайві ушкодження чи страждання особам, серйозну шкоду цивільним об'єктами або природному середовищу, унаслідок чого вони заборонені міжнародним правом (зброя масового ураження тощо);
- 5) інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами України. Реалізуються шляхом вчинення однієї з дії:
 - напад на установки чи споруди, що містять небезпечні сили;
 - переміщення державою-окупантом частини її власного цивільного населення на окуповану нею територію або ж депортація чи переміщення населення окупованої території в межах цієї території чи за її межі;

- невинуватена затримка репатріації військовополонених чи цивільних осіб;
 - використання природних явищ для досягнення переваги над противником за допомогою ведення геофізичної та метеорологічної війни (використання цунамі, землетрусів, ураганів) тощо;
- б) віддавання наказу про вчинення зазначених дій вище — акт керування підлеглими по службі особами з боку відповідної посадової особи (зокрема з числа військових посадовців) під час збройного конфлікту для вчинення передбачених ст. 438 КК України злочинних дій.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Суб'єкт злочину — фізична осудна особа, яка досягла 16 років. Може бути й спеціальний суб'єкт — посадова особа або військовопосадовець.

Кваліфікуюча ознака передбачена ст. 438 КК України.

21.3. Злочини проти безпеки людства

Застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України)

Безпосередній об'єкт — безпека людства.

Предмет злочину — зброя масового знищення, заборонена міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Це, зокрема:

- 1) бактеріологічна (біологічна) зброя — бактерійні (біологічні) засоби (бактерії, віруси та ін.), а також засоби їх доставки (застосування), створені з метою спричинити загибель, захворювання чи інше неповноцінне функціонування будь-яких живих організмів;
- 2) хімічна зброя — високотоксичні отруйні речовини нервово-паралітичної, задушливої та іншої дії, а також засоби їх доставки чи застосування, створені для масового ураження живої сили противника;
- 3) ядерна зброя, заборона якої в міжнародному праві має обмежений характер.

Об'єктивна сторона цього злочину полягає в застосуванні зброї масового знищення, забороненої міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, тобто використанні вражаючих властивостей зброї відповідно до її цільового призначення як зброї масового знищення, незалежно від часу та місця її реалізації.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Суб'єктом злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Кваліфікуючі ознаки:

- 1) спричинення масової загибелі людей;
- 2) спричинення інших тяжких наслідків.

Розробка, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину – безпека людства.

Предмет злочину – зброя масового знищення, заборонена міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Це, зокрема:

- 1) бактеріологічна (біологічна) зброя – бактерійні (біологічні) засоби (бактерії, віруси та ін.), а також засоби їх доставки (застосування), створені з метою спричинити загибель, захворювання чи інше неповноцінне функціонування будь-яких живих організмів;
- 2) хімічна зброя – високотоксичні отруйні речовини нервово-паралітичної, задушливої та іншої дії, а також засоби їх доставки чи застосування, створені для масового ураження живої сили противника;
- 3) ядерна зброя, заборона якої в міжнародному праві має обмежений характер.

З об'єктивної сторони ст. 440 реалізується в таких формах:

- 1) розроблення зброї масового знищення – дії, спрямовані на створення зброї, які передують їй виробництву. До таких дій належать: розроблення теоретичних основ устрою та дії зброї та їх дослідно-конструкторська перевірка; роботи зі збільшення вражаючих властивостей зброї тощо;
- 2) виробництво зброї масового знищення – дія з безпосереднього створення реальних одиниць зброї для її практичного використання. При цьому способи такого виробництва варіюються від кустарного до промислового;
- 3) придбання зброї масового знищення – отримання зброї будь-яким способом (купівля, обмін, викрадення тощо);
- 4) зберігання зброї масового знищення – контрольоване суб'єктом злочину утримання зброї у своєму фактичному володінні;

- 5) збут зброї масового знищення – будь-яке відчуження зброї іншій державі, юридичній чи фізичній особі;
- 6) транспортування зброї масового знищення – переміщення зброї транспортним засобом.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Екоцид (ст. 441 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину – суспільні відносини у сфері забезпечення екологічної безпеки людства.

Об'єктивна сторона злочину реалізується в одній з таких форм:

- 1) масове знищення рослинного і тваринного світу, що може спричинити екологічну катастрофу – повне або часткове знищення великої кількості рослин та/або тварин на певній території, в результаті чого виникли стійкі або незворотні негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що призвели до неможливості проживання на них населення і ведення господарської діяльності;
- 2) отруєння атмосфери або водних ресурсів, що може спричинити екологічну катастрофу – забруднення атмосфери або водних ресурсів отруйними або іншими шкідливими для людини речовинами, унаслідок чого виникли стійкі або незворотні негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що призвели до неможливості проживання на них населення й ведення господарської діяльності. При цьому до водних ресурсів належать як підземні, так і поверхневі (океани, моря, річки, озера тощо) води;
- 3) інші дії, що можуть спричинити екологічну катастрофу – будь-які дії щодо рослинного чи тваринного світу, атмосфери чи водних ресурсів, інших природних об'єктів чи навколишнього природного середовища взагалі, унаслідок чого виникли стійкі або незворотні негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що призвели до неможливості проживання на них населення й ведення господарської діяльності. Прикладом подібного злочину є руйнування озонового шару.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Геноцид (ст. 442 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину – суспільні відносини, що регулюють безпечні умови існування національних, етнічних, расових і релігійних груп.

Об'єктивна сторона геноциду полягає в діях, які виражаються в:

- 1) позбавленні життя членів етнічної, національної, расової або релігійної групи;
- 2) заподіянні членам етнічної, національної, расової або релігійної групи тяжких тілесних ушкоджень;
- 3) створенні для етнічної, національної, расової або релігійної групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове їх фізичне знищення – позбавлення групи продуктів харчування або інших важливих засобів існування, обмеження або позбавлення медичної допомоги, створення небезпечних для життя екологічних умов, насильницьке переселення в місця, не придатні для проживання тощо;
- 4) скороченні дітонародження чи запобіганні йому в певній етнічній, національній, расовій або релігійній групі – насильницька стерилізація, кастрація або контрацепція, заборона шлюбних союзів між членами однієї групи, примушування до абортів або створення життєвих умов, які сприяють збільшенню кількості вимушених абортів тощо;
- 5) насильницькій передачі дітей з однієї етнічної, національної, расової або релігійної групи в іншу – передача в іншу етнічну, національну, расову або релігійну групу, вчинена всупереч волі батьків або осіб, які їх замінюють, і поєднана із застосуванням фізичного чи психічного насильства.

Злочин, вчинений у першій чи другій формі вважається закінченим з моменту настання наслідків у вигляді біологічної смерті чи тяжких тілесних ушкоджень, а отже, має матеріальний склад. Інші три форми мають формальний склад і вважаються закінченими з моменту вчинення самого діяння.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел, що має на меті: повне або часткове знищення будь-якої етнічної, національної, расової або релігійної групи.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Кваліфікуючі ознаки:

- 1) публічні заклики до геноциду;
- 2) виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження;
- 3) розповсюдження матеріалів із закликами до геноциду.

Посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України)

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які забезпечують охорону життя осіб, які мають міжнародний захист.

Потерпілими при цьому злочині можуть бути винятково представники іноземної держави або інші особи, які мають міжнародний захист. До цієї категорії потерпілих належать:

- 1) глава держави (зокрема і будь-який член колегіальної інституції, яка згідно з конституцією відповідної держави виконує обов'язки глави держави); голова уряду чи міністр закордонних справ, який перебуває в іноземній державі; члени сім'ї, які супроводжують відповідну особу;
- 2) будь-який представник чи службова особа держави або будь-яка службова особа чи інший агент міжурядової міжнародної організації, який на той час, коли проти нього, його офіційного чи житлового приміщення або транспортного засобу було вчинено злочин, має право згідно з міжнародним правом на спеціальний захист від будь-якого нападу на його особу, свободу чи гідність, а також члени його сім'ї, які проживають з ним.

Об'єктивна сторона втілюється в чотирьох вірогідних складах:

- 1) вбивство представника іноземної держави;
- 2) вбивство особи, що має міжнародний захист;
- 3) замах на вбивство представника іноземної держави;
- 4) замах на вбивство особи, що має міжнародний захист.

Злочин вважається закінченим з моменту замаху.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, що має таку мету:

- 1) вплив на характер діяльності потерпілого;
- 2) вплив на діяльність держав чи організацій, які потерпілий представляє;
- 3) провокація війни;
- 4) провокація міжнародних ускладнень.

Суб'єктом цього злочину є будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 14 років.

Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444 КК України)

Безпосередній об'єкт цього злочину — суспільні відносини, що забезпечують охорону волі й приміщень осіб, які мають міжнародний захист.

Потерпілими при цьому злочині можуть бути винятково особи, які мають міжнародний захист. До цієї категорії належить будь-який представник чи службова особа держави або будь-яка службова особа чи інший агент міжурядової міжнародної організації, який на той час, коли проти нього, його офіційного чи житлового приміщення або транспортного засобу було вчинено злочин, має право згідно з міжнародним правом на спеціальний захист від будь-якого нападу на його особу, свободу чи гідність, а також члени його сім'ї, які проживають з ним.

Об'єктивна сторона злочину реалізується в таких діях:

- 1) напад на службові або житлові приміщення потерпілого — дії, спрямовані на негайне досягнення злочинного результату за допомогою насильства або створення реальної небезпеки його застосування;
- 2) викрадення потерпілого — протиправне відкрите або таємне захоплення людини, поєднане з подальшим перевезенням її до іншого місця;
- 3) позбавлення волі потерпілого.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, що має таку мету:

- 1) вплив на характер діяльності потерпілого;
- 2) вплив на діяльність держав чи організацій, які потерпілий представляє;
- 3) провокація війни;
- 4) провокація міжнародних ускладнень.

Суб'єкт — фізична осудна особа, що досягла 16 років.

Міра покарання — позбавлення волі на строк від трьох до восьми років.

Кваліфікуючі ознаки — погроза:

- 1) нападу на службові або житлові приміщення потерпілого — дії, спрямовані на негайне досягнення злочинного результату за допомогою насильства або створення реальної небезпеки його застосування;
- 2) викрадення потерпілого — протиправне відкрите або таємне захоплення людини, поєднане з подальшим перевезенням її до іншого місця;
- 3) позбавлення волі потерпілого.

Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445 КК України)

Безпосередній об'єкт злочину — суспільні відносини, пов'язані з використанням Червоного Хреста, Червоного Півмісяця або Червоного Кристала.

Предмет злочину:

1. Емблеми (зображення):
 - а) червоного хреста на білому тлі;
 - б) червоного півмісяця на білому тлі;
 - в) червоної рамки у формі квадрата на білому тлі, що стоїть на одній із своїх вершин.
2. Назви (слова):
 - а) «Червоний Хрест»;
 - б) «Червоний Півмісяць»;
 - в) «Червоний Кристал».
3. Розпізнавальні сигнали — спеціальні міжнародне визнані допоміжні сигнали (світові, радіо-, електронні), що використовуються як захисні та розпізнавальні знаки для позначення осіб, рухомого та нерухомого майна.

Об'єктивну сторону цього злочину утворює незаконне використання зазначеного предмета, яке реалізується шляхом носіння символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця або Червоного Кристала особами, які не мають на те права, а також зловживання прапорами чи знаками Червоного Хреста, Червоного Півмісяця або Червоного Кристала, або пофарбуванням, присвоєним санітарно-транспортним засобам

Суб'єктивна сторона — прямий умисел.

Суб'єкт — фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Піратство (ст. 446 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, спрямовані на забезпечення міжнародного мореплавства, додатковим — відносини власності, а також життя, здоров'я, свобода екіпажу і пасажирів.

Об'єктивна сторона утворюється внаслідок таких дій:

- 1) використання озброєного чи незброєного судна для захоплення (свавільного встановлення фізичного панування над ним з отриманням можливості його використання на власний розсуд) іншо-

го морського чи річкового судна, тобто будь-якого судна, зокрема підводного, незалежно від його практичного призначення і використання;

- 2) застосування фізичного насильства, пограбування або інших ворожих дій (позбавлення чи обмеження волі, захоплення в рабство, наруга над їхньою гідністю тощо) чи їхньої погрози щодо екіпажу чи пасажирів такого судна.

Обов'язкова ознака піратства — місце його вчинення — відкрите море або інше місце поза юрисдикцією будь-якої держави.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, що має таку мету: одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди.

Суб'єктом цього злочину є член екіпажу або пасажир піратського судна.

Кваліфікуючі ознаки:

- 1) повторність піратства;
- 2) піратство, яке спричинило загибель людей;
- 3) піратство, яке спричинило інші тяжкі наслідки.

Міра покарання: позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна.

Найманство (ст. 447 КК України)

У кримінальному законодавстві під найманцем розуміють особу, яка:

- 1) спеціально завербована в Україні чи за її межами для того, щоб брати на території України чи території інших держав участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності;
- 2) бере участь у воєнних або насильницьких діях з метою одержання будь-якої особистої вигоди;
- 3) не є ні громадянином (підданим) сторони, що перебуває в конфлікті, ні особою, яка постійно на законних підставах проживає на території, яка контролюється стороною, що перебуває у конфлікті;
- 4) не входить до особового складу збройних сил держави, на території якої здійснюються такі дії;
- 5) не послана державою, яка не є стороною, що перебуває в конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, яка входить до складу її збройних сил.

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, спрямовані за забезпечення миру між державами та народами.

З **об'єктивної сторони** найманство виявляється в таких формах:

- 1) *вербування найманців* – безпосереднє запрошення та набір за наймом людей для вчинення зазначених у ст. 447 КК України дій за матеріальну винагороду.
- 2) *фінансування найманців* – забезпечення найманців грошовими коштами;
- 3) *матеріальне забезпечення найманців* – забезпечення найманців бойовою зброєю і боєприпасами, обмундируванням і медикаментами, засобами зв'язку і пересування, приміщеннями тощо;
- 4) *навчання найманців* – проведення з найманцями теоретичних або практичних занять з їх підготовки для вчинення зазначених у ст. 447 дій;
- 5) *використання найманців* – залучення найманців до безпосередньої участі у збройному конфлікті іншої держави або в насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності іншої держави.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Чітко встановлена мета злочину – насильницька зміна чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності держави.

Суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Кваліфікуючі ознаки передбачають:

- 1) наявність спеціального суб'єкта – службової особи, яка виконує службове становище;
- 2) загибель людини;
- 3) участь найманця в збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, які він вчиняє без дозволу відповідних органів держави. **Спеціальний суб'єкт** – найманець.

При цьому найманець звільняється від кримінальної відповідальності за участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, якщо він до притягнення до кримінальної відповідальності добровільно припинив участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях та повідомив про свою участь у конфлікті, воєнних або насильницьких діях або іншим чином сприяв припиненню або розкриттю злочинів, передбачених частинами першою – третьою ст. 447, якщо в його діях немає складу іншого злочину.

Контрольні запитання

1. Що означає «виготовлення» матеріалів із закликами до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту?
2. Чи будуть визнаватися предметом злочину цитати осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), якщо їх уживають в процесі наукової діяльності?
3. Що є кваліфікуючою ознакою ведення агресивної війни?
4. Хто визнається потерпілим при порушенні законів та звичаїв війни?
5. Дайте характеристику суб'єктивної сторони найманства.
6. Що означає «застосування зброї масового знищення»?
7. Чим відрізняється «розроблення» від «виробництва» зброї масового знищення?
8. У чому виражається екологічна катастрофа як ознака об'єктивної сторони злочину «екоцид»?
9. Дайте характеристику ознак об'єктивної сторони геноциду.
10. Хто може бути потерпілим у злочині, передбаченому ст. 443 КК України?
11. Назвіть ознаки, які утворюють злочин, передбачений ст. 445 КК України.
12. Чим відрізняється піратство від найманства?

Список рекомендованої літератури

1. Акімов М. О. Піратство: сучасний стан, проблеми кримінально-правової кваліфікації. *Науковий вісник КНУВС*. 2010. № 2. С. 187–192.
2. Велика українська юридична енциклопедія: у 12 т. / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин та ін.]. Харків: Право, 2015. Т. 17: Кримінальне право / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.], 2017. 1064 с.
3. Кримінальний кодекс України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 208 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / [Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін.] / за ред. В. В. Сташиса і В. Я. Тація. Харків: Право, 2010. 608 с.
5. Наден О. В. Найманство як соціальне та кримінально-правове явище: сутність, новітні тенденції розвитку та проблеми протидії. Київ: Атіка, 2005. 264 с.

Навчальне видання

Сухонос Віктор Володимирович
Блокінь Руслан Михайлович
Сухонос Володимир Вікторович

Кримінальне право України. Особлива частина

Підручник

Директор видавництва Р.В. Кочубей
Головний редактор В.І. Кочубей
Дизайн обкладинки і макет В.Б. Гайдабрус
Комп'ютерна верстка В.Б. Гайдабрус, А.О. Литвиненко

Підписано до друку 21.11.2019.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк ризограф. Ум. друк. арк. 39,2. Обл.-вид. арк. 34,1.
Тираж 300 прим. Замовлення № Д19-11/69

Відділ реалізації. Тел.: (067) 542-08-01. E-mail: info@book.sumy.ua
ПФ «Видавництво “Університетська книга”»
40000, м. Суми, Покровська площа, 6
Тел.: (0542) 65-75-85. E-mail: publish@book.sumy.ua
www.book.sumy.ua, newlearning.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5966 від 24.01.2018

Віддруковано на обладнанні
ПФ «Видавництво “Університетська книга”»